A VÁCZI EGYHÁZMEGYE TÖRTÉNETI NÉVTÁRA

ELSŐ RÉSZ:

AZ INTÉZMÉNYEK TÖRTÉNETE

Dercsényi Dezső vállalata
Pestvidéki Nyomda Váczon
1915.

Előszó.

Az Ur Istennek végtelen kegyelméből a váczi egyházmegye immár tizedik évszázadát éli. Illő és méltó dolognak ítéltük ennélfogva, hogy a tiszteletre méltó multnak emlékei ne essenek a feledésnek áldozatául, hanem az utókor épülésére és okulására gyűjtessenek egybe és őriztessenek meg.

Ezen munkálat végrehajtására vállalkozott egyházmegyénknek a történetírás terén dicséretesen ismert papja, Chobot Ferenc, a B. Sz. Máriáról nevezett hatvani c. prépost, romhányi esperes-plébános. A mű két kötetre van tervezve: jelen első kötet az egyházmegyei intézmények történetét foglalja magában a „Schematismusok" beosztásának és sorrendjének betartása mellett. — A második kötet az egyházi személyeknek rövid élettörténeteit fogja hozni.

A mű rendeltetését, forrásait és a kidolgozás módját illetőleg a szerző a következőket találja megjegyzendőknek:

„Nem jártam ugyan teljesen töretlen úton, mert Desericius József Imre piarista „Historia Episcopatus, Dioecesis et Civitatis Vaciensis", a tudós Medgyessy János püspöki titkár által történeti alapon szerkesztett „Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Vaciensis pro anno 1835", dr. Kovách Pál prelátus-kanonok „Specimen Monographiae Capituli Vaciensis," Karcsu Antal Arzén szent-ferencrendi pap „Vácz Város Története" című, 9 kötetben megjelent munkája; kivált pedig Bednár József váczegyházmegyei papnak kéziratban és csonkán maradt „Adatok a váczi egyházmegye általános történelméhez," „Adatok a váczi egyházmegye püspökeinek történelméhez" című, hangyaszorgalommal összegyűjtött munkái számos adatot szolgáltattak. — Azonban a dolog természeténél fogva ezen adatoknál nemcsak azért nem maradhattam meg, mert a történettudomány azok megírása óta újabb források megnyitásával jelentékenyen előrehaladt; hanem azért sem, mert

adataik nem bizonyultak mindenkor helytállóknak. Semmi sincs tőlem távolabb annál, hogy munkálataikat lekicsinyeljem; hanem az ujabb kutatások következtében kellett állításaikat sok helyütt megváltoztatnom. Minthogy a használt forrásműveket és levéltárakat mindenütt idéztem, felmentve érzem magam attól, hogy azokat itt elősoroljam. Rendszeresen használtam a plébániák „Historia Domus" című házi krónikáit is, — egynéhány kivételével, amelyeket nem sikerült megkapnom. Gróf Migazzi Kristóf bíboros püspöknek 1774. évi augusztus hó 10-én kelt rendelete szerint van minden plébánián ilyen házi történet, amelynek följegyzései az illető plébánosok szorgalma és tudásához mérten többnyire egykorú, becses történeti anyagot szolgáltatnak. Ezeket azért nem idézem a lap alatti jegyzetekben, mert az elmondottak természete mutatja, hogy azokból merítettem.

Én magam érzem legjobban, hogy munkám nem tökéletes; mert az tudja legjobban, aki magát ilyen munkába beleássa, hogy hol hiányzik a szövétnek és hol ütközik áttörhetetlen falba? Csupán azt jegyzem meg, hogy nem tekintettem feladatomnak az egyes intézmények, községek, plébániák monografiáit megírni; hanem inkább csak rámutatni arra, hogy hol találhatók fel nagyjában az azok megírásához szükséges adatok. Ezen feladatomat lelkiismeretesen igyekeztem megoldani: Veritate duce, comite labore."

Adja Isten hogy ezen mű is fokozza a papságnak érdeklődését a mult lelkesítő példái iránt; s midőn hálát adunk az Isteni Gondviselésnek a multban nyert kegyelmekért, egyuttal meritsünk buzdítást szeretett egyházmegyénk javának minél lelkesebb és serényebb előmozdítására.

Váczon, 1914. év őszén.

† Károly Csáky

püspök.

AZ EGYHÁZMEGYE VÉDŐSZENTJEI:

SZENT MIHÁLY FŐANGYAL

ÉS

SZENT ISTVÁN

HITVALLÓ, MAGYARORSZÁG ELSŐ APOSTOLI KIRÁLYA.

URALKODÓK:

RÓMAI PÁPA:

XV. BENEDEK ŐSZENTSÉGE

SZÜLETETT 1854. NOVEMBER 21-ÉN, PAPPÁ SZENTELVE 1878. DECEMBER 21-ÉN, PÜSPÖKKÉ SZENTELVE 1907. DECEMBER 22-ÉN, PÁPÁNAK VÁLASZTVA 1914. SZEPT. 3-ÁN.

MAGYARORSZÁG APOSTOLI KIRÁLYA:

I. FERENC JÓZSEF ŐFELSÉGE

SZÜLETETT 1830. AUGUSZTUS 18-ÁN, URALKODNI KEZDETT 1848. DEC. 2-ÁN, KIRÁLLYÁ KORONÁZTÁK 1867. JÚN. 8-ÁN.

MAGYARORSZÁG HERCEG-PRIMÁSA ÉS AZ ESZTERGOMI ÉRSEKI TARTOMÁNY METROPOLITÁJA

FŐMAGASSÁGÚ ÉS FŐTISZTELENDŐ

CSERNOCH JÁNOS ÚR,

A RÓMAI ANYASZENTEGYHÁZ ÁLDOZÁR-BIBOROSA, AZ APOSTOLI SZENTSZÉK SZÜLETETT KÖVETE, ESZTERGOMI ÉRSEK, MAGYARORSZÁG HERCEGPRIMÁSA, FŐ- ÉS TITKOS-KANCELLÁRJA, Ő CSÁSZÁRI ÉS APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉGÉNEK VALÓSÁGOS BELSŐ TITKOS TANÁCSOSA, AZ EGYHÁZI BIZOTTSÁGNAK ELNÖKE, ESZTERGOM VÁRMEGYÉNEK ÖRÖKÖS FŐISPÁNJA, A HITTUDOMÁNYOKNAK A BUDAPESTI EGYETEMEN BEKEBELEZETT ÉS DÍSZ-TUDORA STB. STB. STB.

ISTEN IRGALMÁBÓL ÉS AZ APOSTOLI SZÉK KEGYELMÉBŐL

A VÁCZI EGYHÁZMEGYE PÜSPÖKE:

NAGYMÉLTÓSÁGÚ ÉS FŐTISZTELENDŐ

KŐRÖSSZEGI ÉS ADORJÁNI

GRÓF CSÁKY KÁROLY EMMANUEL ÚR,

X. PIUS PÁPA ŐSZENTSÉGE ÁLTAL ÉRSEKI PALLIUM VISELÉSÉRE
JOGOSÍTOTT MEGYÉS PÜSPÖK,
PÁPAI TRÓNÁLLÓ,
Ő CSÁSZÁRI ÉS APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉGÉNEK VALÓSÁGOS BELSŐ
TITKOS TANÁCSOSA,
A VASKORONA-REND I. OSZTÁLYÁNAK TULAJDONOSA,
A JERUZSÁLEMI SZENTSÍR-REND NAGYKERESZTESE,
RÓMAI GRÓF,
SZEPESVÁRMEGYÉNEK ÖRÖKÖS GRÓFJA,
VÁCZ VÁROSNAK DÍSZPOLGÁRA
STB. STB. STB.

Született	1852. július 24-én.
Pappá szentelve	1875. július 25-én.
Megyés püspökké kinevezve	1900. április 19-én.
Püspökké felszentelve	1900. június 17-én.
A püspökségbe beiktatva	1900. június 5-én.
Székvárosába ünnepélyesen bevonult	1900. aug. 5-én.

A megyés püspökök sorában LXXXIII.

A püspökség története.

Bevezetés.

Temesvári Pelbárt Fráter, a jámbor és tudós szentferencrendi szerzetes, a hegy- és folyamövezte szép Magyarországot »Szűz Mária Kertjének« nevezi. Ennek a kertnek kellő közepén fekszik a váczi püspöki egyházmegye, mely kiterjed Pest-Pilis-Solt-Kiskún-, Nógrád-, Hont-, Jász-Nagykún-Szolnok-, Csongrád- és Békésvármegyék kisebb-nagyobb részeire. Mintegy koszorúképen nyolc más egyházmegye övezi: az esztergomi-, rozsnyói-, egri-, nagyváradi latin szertartású-, csanádi-, kalocsai-, pécsi- és székesfehérvári egyházmegyék.

Egész terjedelme mintegy 7500 négyzetkilométer. Területén lakik az 1910. évi népszámlálás adatai szerint 1,224,557 lélek, kik közől 831,621 római katholikus vallású. Egyházkormányzati tekintetben 3 főesperességre és 19 alesperesi kerületre van felosztva, melyeknek keretében van 125 plébánia, 18 önálló lelkészség, 4 helyikáplánság, 99 segédlelkészi és 15 külön hitoktatói állás, 8 férfi- és 13 női-kolostor.

A váczi egyházmegye jelenlegi határai, csekély eltéréssel, alapíttatása óta állanak fenn; mert Szent István király ugyanakkor jelölhette ki egyházhatósági területét, amikor a vele szomszédos esztergomi érsekség, az egri, váradi, csanádi, kalocsai, pécsi és veszprémi püspökségek határait kijelölte.[1]) Jóllehet az egyházmegye területén kiváltságos plébániák is voltak, arról nincs tudomásunk, hogy a török hódoltság előtt egyes plébániák hovátartozása viszálykodás tárgyát képezte volna; hanem a török világban annyira felforgatták hazánknak úgy politikai, mint egyházi térképét, hogy ennek elmultával sok plébániának hovátartozása vita tárgyává lett a szomszédos esztergomi, egri, csanádi, kalocsai főhatóságok és a mienk közt. Eredeti határaira csupán csak következtetni tudunk a vele egyidejűleg alapított egyházmegyék határairól, de azokat — a városok és községek akkori csekély száma miatt — pontosan megállapítani nem tudjuk. Erre nézve

[1]) Botka. Az esztergomi egyházmegye első határairól, Magyar Sion 1864. 241—261.

csak a XIV. századbeli pápai tizedjegyzék szolgálhat első, de korántsem pontos útmutatóul. Ugyanis a Szentföld visszahódításáért megindított keresztes-hadjáratok idején az egyetemes zsinatok fölhatalmazták a római pápákat, hogy e hadjáratok céljaira az egész kereszténységet megadóztassák. Midőn ezen adószedés rendszeressé vált, a kiküldött pápai adószedők működésükről rendes számadásokat nyújtottak be a római kuriához. Hazánkról az első ilyetén számadást Rufinus Alberti di Cibinio adta be 1318-ban.[1]) Sokkal nevezetesebb ennél az a számadás, melyet a XXII. János pápa által 1331-ben kiküldött Jacobus Berengarii és Raymundus de Bonfanto készítettek az 1332—1337. évekről. E tizedjegyzékeket mintegy kétszáz év óta ismerik történettudósaink. Koller József, a pécsi egyházmegye történetirója volt az első, ki ezen nagyfontosságú történeti okiratot használta; Cseles Márton jezsuita készített róla másodlatot; többen közöltek belőle egyes részleteket.[2]) Az egészet először Theiner Ágoston adta ki 1860-ban;[3]) legtökéletesebben pedig a magyar püspöki kar által kiadott magyarországi Vatikáni Okmánytár[4]) (Monumenta Vaticana Regni Hungariae) I. kötetében 1887-ben. »Fontos adattár ez — úgymond Fejérpataky László — mert alig egyké (ezek között a váczi) egyházmegye híján teljes képét adja Magyarország egyházainak a XIV. század első felében, s minthogy e század első évtizedeinek fejetlensége és zavaros viszonyai, új egyházak alapítására kedvezők aligha voltak: föltehetjük, hogy a fölsorolt sok ezernyi plébánia már létezett az Árpádok korában is . . . Az, hogy a jegyzék hibás, hogy a sokszoros másolás következtében elrontott, az idegen ajkú leirók által elferdített helynevek sokszor felismerhetetlenek: e jegyzéket értékétől nem foszthatja meg; régi hazai topographiánk hivatott művelői abból az egyházmegyék régi területét, a létezett plébániák helyét és számát pontosan meghatározhatják.«[5]) Ortvay Tivadar a vatikáni bizottság megbízásából elkészítette »Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején« című monumentális munkáját, melynek 101—113 lapjain és Függelék-ének számos helyén tárgyalja a váczi egyházmegye egyházait és közli hiányos térképét.

---

[1]) Közzétéve: Fejér: Codex Dipl. VIII—II. 101—134. — Theiner. Monumenta Historica Hungariam Sacram Illustrantia. I. 451—456. — Monumenta Vaticana. I. 13—38. — [2]) Pray. Diatribe de S. Ladislao. 232—264. Specimen Hierarchiae R. Hung. II. 23—28. 139—149. — Koller: Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum II. 356—460. — Balásy: Schematismus Agriensis 1863. — [3]) Monumenta Hist. Hung. I. 556—558. — [4]) U. o. I. 40—405. — [5]) Monum. Vatic. I. LVI. Bevezetés.

Sajnos, hogy a váczi egyházmegye azok közöl való, melyekkel a Tizedjegyzék nagyon is mostohán bánt el. Plébániáinak jegyzéke csak be van ékelve az esztergomi és az egri egyházmegye tizedjegyzéke közé; helynévírása szinte a kimagyarázhatatlanságig helytelen és ami talán legsajnosabb, bizonyára nem is terjed ki az azon időben létezett összes plébániákra. Ortvay ezek alapján mégis azt mondja, hogy: »Éjszakon az Ipoly déli forrásvidéke jelöli meg a terminust, nyugaton a verőczei patak és a Duna; a déli határ nagyjában az a konvencionális vonal, mely ma is a váczi és a kalocsai egyházmegyéket választja el egymástól; északkeleten a Zagyva jelölte meg a határvonalat, mely azután átlépte a Tiszát egészen a Berettyóig és a Kőrösig, majd a Száraz vizéig, honnan merően nyugatra haladva Hódmezővásárhely táján déli irányt vett Szegedig. Szóval a mai Nógrád-, Heves-, Jász-Nagykún-Szolnok megyéket részben, Csongrád és Pilis-Solt-Kiskúnmegyéket egészen foglalta magában.«[1]) Természetes, hogy ez a meghatározás csak részben áll meg, mivel az egyházmegyéket sem a folyók, sem a politikai vármegyék nem határolták.

A Tizedjegyzék eltorzított helyesírását legjobb tudomásunk szerint — Ortvaytól némileg eltérően — magyarázva, a következő képet nyerjük. A váczi egyházmegyében volt 1332—1337-ben öt főesperesség: a szolnoki (de Zonoy), csongrádi (Changradiensis), pesti (Pestiensis), szigetfői (Seguedfu) és a nógrádi (Neugradiensis). Plébániák voltak a következő helyeken: Abony (Minor Oton), Alpár (Opir), Apostag (Apostuk), Czegléd (Seglar), Dömsöd vagy Köncsög (Gunchoc), Dunavarsány (Woyssa), Dunavecse (Veca), Istvánháza (Stephanhaza), Kosd? (Scord), Kisujfalu (Nova), Nagykáta (Magia Toca), Nyilas (Nilar), Nógrád (Nevig), Pereg (Peret), Pest, Rád (Rady), Szent-Adorján (Sanctus Adrian), Szór (Chor), Tápiós ág? (Sac), Tura (Fur), Váczbottyán (Bottona), Váczduka (Tuka), Varsány (Vossian), Szer (Sers).[2]) — Ezeken kivül a mostani váczegyházmegyei plébániák közöl akkor az esztergomi főmegyében feküdt: Nándor (Landor), Nógrádverőcze (Vetisza, Verutza), Romhány? (Bochtan) és Terény? (Cenan, Terian).[3]) Az egri egyházmegyében volt: Hatvan (Hottvan, Hotwag), a csa-

[1]) Magyarország egyházi földleirása 106—107. — [2]) Monum. Vaticana I. 254—255. — Theiner. Monum. Hist. Hung. I. 580. — Ortvay. Mo. egyházi földleirása 107—113. — [3]) Monum. Vaticana I. 219., 223., 229. — Theiner. Monum. Hist. Hung. I. 572., 574.

nádi egyházmegyében pedig Hód (Hold), Vásárhely (Wasrahel), Tömpös (Tembes) és Szentkirály (Sanct. Rex).[1])

A váczi egyházmegye kiterjedéséről nem találunk további említést a XVII. századig, amikor Pázmány Péter az 1629. évi nagyszombati zsinat történetéhez csatolt I. Függelékben (Appendix) azt írta, hogy a váczi püspökség a következő megyékre terjed ki: Kisnógrád, Pest, Csongrád és Külső-Szolnok vármegyékre.[2]) Pázmány után indultak az egyházmegye területének általános meghatározásában: báró Pongrácz György váczi püspök[3]), Desericius[4]), Pray[5]) és mások, kik az egyházmegye leírásával foglalkoztak.

Pázmány ugyanakkor az esztergomi érsekség nógrádi főesperességében a következő — most váczegyházmegyéhez tartozó — plébániákat sorolja fel: Berén (Borsosberény), Berkenye, Boldogasszonyfalva (Boldog), Bodon, Debercsény, Hartyán, Horpách, Jenő, Kelecheny, Szentlőrincz (Lőrinczi), Nándor, Nógrád, Pincz, Réti-Ság, Rohman (Romhány), Saag (Szátok), Szori alias Chori, Tereske, Tolmach; a honti főesperességben Terjén és Zokolya, a kiváltságos (exempta) plébániák közt Taxon és Verőcze[6]). De mind e községekben nem lehettek azon időben plébániák, legfeljebb az esztergomi érsek gondoskodott a bennök lakó hívek lelki vezetéséről licenciátusok és missionáriusok által.

A váczi egyházmegye területéről teljes rajzot ad alig egy félszázaddal később báró Pongrácz György püspöknek (1669—1676.) Informatioja és a hozzácsatolt térkép. Ugyanis Pongrácz váczi püspökké való kineveztetése után, mivel a török uralom zsarnoksága miatt egyházmegyéjét személyesen meg nem látogathatta, 1672-ben, vagy 1673-ban térképet készíttetett róla s ugyanakkor Cseke Mihály püspökhelyettes és ecsegi plébános által kánonilag vizitáltatta az egyházmegyét. Azután 1675. május 1-től 3-ig az akkor alkalmazásban lévő egyházmegyebeli papokkal és licenciátusokkal gyűlést tartott a garamszentbenedeki apátság monostorában. Ezek alapján készítette el azon Rómába szánt okmányt, melynek címe: »Informatio de Statu Episcopatus Vaciensis.« E nevezetes okmánynak egy példányát őrzi a bécsi császári levéltár e cimen »Codex Manuscriptus Historicorum Ecclesiasticorum Numero LXXII.« Ennek és a

[1]) Monum. Vaticana I. 148., 154., 156., 259., 342., 358. — Theiner. Monum. Hist. Hung. I. 579., 563. — [2]) Péterffy. Concilia Sacra Regni Hungariae. II. 266. — [3]) Informatio. Knauz »Magyar Sion« 1869. 889—904. — [4]) Historia Episcopatus Vaciensis. 6. — [5]) Specimen Hierarchiae R. Hung. I. 332. — [6]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 269., 270.

hozzácsatolt térképnek 1773-ban hitelesített másolata meg van a váczi püspöki levéltárban Liber I. Visitationum Canonicarum címmel. Ezt kiadták, némi kihagyással és térkép nélkül, a Knauz Nándor szerkesztésében megjelent »Magyar Sion« egyháztörténelmi folyóirat 1869-iki évfolyamának 889—904 lapjain.[1]) Földrajzi szempontból nevezetes következő előadása: »Hogy a váczi egyházmegye egykor elég nagy és népes volt, kitűnik abból, hogy öt egész vármegyére terjedt ki, úgymint: Kisnógrád, Pest, Solt, Csongrád és Szolnokmegyékre, a térkép szerint kerülete mintegy 80 német mérföld . . . E vármegyékben számlált 340 várost és falut, melyek a püspököknek tizedet vagy tizedváltságot fizettek, mely váltság — amint az a régi Regestrumokból kitűnik vagy következtethető — szerencsés időkben nem megyetedő összegre rúgott.«

A hozzácsatolt igen érdekes térképen fel van tűntetve minden olyan község, a melyben akkor templom volt, és pedig, minden valószínűség szerint, minden templom kicsinyített rajzával. Kartografikailag sok kifogást lehet ellene emelni, de történelmi szempontból igen tanulságos, sőt megbecsülhetetlen. A váczi egyházmegyét másképpen, sokkal terjedelmesebbnek tünteti föl, mint az eddigiekből következtethető volt. Ugyanis a következő templomos-községek vannak rajta: Nógrádvármegyében — Acsa, Alsó-Petény, Bágyon, Berczely, Boldogfalva (mostani pestmegyei Boldog), Borsos-Berénke, Buják, Cseke (Csécse), Cső (Csővár), Dengeleg, Etsegh, Felső-Petény, Gutta, Heréd, Herencsény, Héhalom, Horpách, Jenő, Jobbágyi, Kálló, Kosd, Kökényes, Kövesd, Kürth, Nándor, Nisza (Nézsa), Nógrád, Nőtincs, Rád, Romhány, Szanda, Sáp, Szátok, Szilágy, Szirák, Szokolya, Szőllős, Surány, Tarcsa, Terjén, Tereske, Tolmács, Vácz, Verőcze, Verseg. — Pestvármegyében: Aszód, Bagh, Csaba (Rákoscsaba), Cseke-Káta, Csik-Tarcsa, Czegléd, Czinkota, Dán, Domony, Dunaharasztja, Fót, Hartyán, Hatvan, Heuvíz, Heuvíz-György, Izsák, Irsaszegh, Jánoshida, Kecskemét, Kerepes, Keresztúr, Kőrös (Nagy Kőrös), Körtvélyes-Keszi (Dunakeszi), Mácsa, Mikebuda, Mogyoród, Nyáros-Apati, Oltsa, Palota, Pandt, Pest, Pétzel, Pilis, Ratolt (Rátót), Sambok, Ságh, Sido, Szent László, Szent Lőrintz Káta, Szent Márton Káta, Szent Tamás Káta, Szecső, Sződ, Taxon, Tápió Szent Márton, Tura, Üllő, Valkó és Vörösegyháza. — Sólth vármegyében: Adács, Berk, (Pereg), Dömösd (Dömsöd), Félegyháza, Halas, Patay, Philepszállás, Solth, Szalk, Szalki Szt. Márton, Szt. György, Tatár Szent Miklós, Varsány, Vadász. — Szolnok vármegyében:

[1]) Innen leközölte Karcsú Antal Arzén: Vácz város története. V. 6—18.

Abony, Alattyán, Bülegy, Felső-Alpár, Gyalu, Kécske, Kengyel, Kis Kaba, Kis Alpár, Martyr (Mártély), Nagy Tur (Mezőtúr), Sáp, Szentes, Szolnok, Szentgyörgy, Szent Lőrincz, Szent Tamás, Tass, Tenyő, Tisza Jenő, Tisza Kürth, Tisza Püspöki, Tisza Földvár, Túrkaba (Turkeve), Várkony és Varsány. — Csongrádvármegyében: Ányás, Bekény, Csongrád, Dócz, Fark, Fejéregyház, Halastelek, Királyság, Körtvélyes, Mindszent, Sövényház, Serked, Szántó, Szent András, Szent László, Szent Péter, Temerkény, Tepka, Vásárhely, Vörösegyház. — Valószínűleg csak mint határszéli helyek rákerültek e térképre: Buda, Bárkány, Pásztó, Gyöngyös, Jászberény, Alsó- és Felső Szent György, Csanád, Szeged, Mártonos és Kalocsa.[1])

Kiválóan figyelemre méltó, hogy az Informatio és a térkép nem teljesen megegyező; mert nem tűntetik fel egyenlően ugyanazon helyeket az egyházmegye keretében. Ugyanis az Informatio felsorolja külön a katholikus és külön a protestáns lakosságú helyeket, az elnéptelenedett falvakról pedig hallgat; ellenben a térképen fel vannak véve a megye területén talált összes templomok, akár katholikus, akár protestáns kézen voltak, akár pedig elhagyatottan álltak, avagy romokban hevertek; a templom nélkül szűkölködött helyek pedig nincsenek rajta. Továbbá figyelemre méltó, hogy úgy a térképen, mint az Informatióban már a váczi egyházmegyébe vannak sorolva mindazon kisnógrádmegyei helységek, melyeket Pázmány »Appendixe« még az esztergomi egyházmegyéhez sorolt; sőt még a szomszédos egri egyházmegyéből Alattyán, Fokró, Kengyel, Szajol, Tiszapüspöki, Szent András, a kalocsaiból pedig Fajsz, Pataj, Ráczkeve és Szent Benedek, melyek sem azelőtt nem tartoztak, sem most nem tartoznak a váczi egyházmegyébe. Ezen eltérések következtében a törökök kiüzetése után vita támadt számos plébánia hovatartozására nézve a szomszédos egyházmegyék főhatóságai közt.

Keresztély Ágost hercegprímás 1713-ban Putanicz János esztergomi kanonokot és nógrádi főesperest annak megvizsgálásával bizta meg: vajjon Berény, máskép Borsos-Berény, Bodony, Csesztve, Horpách, Jenő, Nándor, Nógrád, Réti-Ságh, Romhány, Soori máskép Chori, Tereske, Tolmács, Szátok, Szente melyik egyházmegyéhez tartoznak? A hatóságok a Patakon megtartott vizsgálat alapján mindezen helyeket — Csesztve kivételével — a váczi egyházmegyének itélték.[2])

[1]) Liber I. Visitationum Canonicorum. Mappa et Delineatio Geographica. Kézirat a váczi püspöki levéltárban. — [2]) Kézirat és közölve: Karcsú. Vácz város története, V. 31.

Althann Mihály Frigyes váczi bíboros püspök 1719-ben gondos kutatást rendelt el az iránt: vajjon Szeged a törökhódoltságot megelőző időkben a váczi vagy pedig a csanádi egyházmegyéhez tartozott-e? Szegeden nagyszabású tanúkihallgatás volt; mindkét egyházmegye részéről okmányokat, pápai brévéket vonultattak fel. Végre VI. Pius pápa és Mária Terézia királynő elé került az ügy, kik a csanádi püspökségnek itélték oda Szegedet.[1]) Ezek dacára (bizonyára Desericius állításai által félrevezetve[2]) az 1853., 1861., 1865., 1871. évi váczmegyei Schematismusok még mindig fentartják azt a véleményt, hogy Szeged régente a váczi püspöksséghez tartozott.

Dvornikovich Mihály váczi püspök 1700-ban, Kollonits Lipót esztergomi érsekhez beküldött Jelentésében panasz tárgyává tette, hogy a kalocsai érsek Pataj és más sóltmegyei községek tizedeit jogtalanul szedi, mert ezek régente a váczi püspököt illették.[3]) Az ügy, sok huza-vona után, 1751-ben az országgyűlés elé került, mely Klimó György pécsi püspököt küldte ki vizsgálatra. Klimó Patajt, Vadkertet és Martonost a kalocsai érsekségnek itélte oda.

A Pongrácz-féle térképen előfordulnak a váczi megye keretén belül a most egri egyházmegyéhez tartozó Alattyán, Szajol, Kengyel, Thenő, Tiszapüspöki; az 1785. évi kamarai összeirásban pedig Apcz, Szurdokpüspöki és Tar, melyekre azonban a váczi püspökök soha sem tartottak igényt. Ellenben az 1851. és 1863. évi egri Schematismusok igényt emeltek a Vámosgyörk melletti monostori apátsághoz és a hatvani prépostsághoz, mert az előbbit Pusztamonostorral azonosították, az utóbbi pedig az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzék szerint az egri egyházmegyéhez tartozott.

Szilárdabb történeti érvekre hivatkozhatott Althann Mihály Frigyes bíboros püspökünk, midőn visszakövetelni készült a váczi egyházmegye részére Pest városát. Pest földrajzi helyzeténél fogva a váczi egyházmegyében fekszik. Miklós ostiai püspök, pápai követ, félreérthetetlenül azt írta, hogy 1301-ben Pest a váczi, Buda pedig a veszprémi püspöksséghez tartozott.[4]) Rufinus pápai tizedszedő 1317-ben azt jelenti, hogy a váczi egyházmegyében fekvő Pest plébániája üresedésben van.[5]) Az 1332—1337. évi tizedjegyzékben pedig már ekként van körülírva: »est exempta dicta plebania et sub episcopatu Vaciensi.«[6]) IX. Bonifác 1440., II. Pius 1464. és II. Gyula

[1]) Az összes erre vonatkozó okmányok közölve: Ortvay. Történelmi adattár Csanád-egyházmegye hajdanához és jelenéhez. Temesvár 1871. I. 80., 133., 186. — [2]) Historia Eppatus Vaciensis. 7., 232. — [3]) Knauz. Magyar Sion. 1869., 173. — [4]) Fejér. Codex Dipl. VI—II. 319. — [5]) Monumenta Vatic. I. 24. — [6]) Monumenta Vatic. I. 409.

1506. évi bulláj szerint Pest plébániája kiváltságos ugyan és jogilag közvetetlenül az esztergomi érseknek van alávetve, de területileg nincs kivéve a váczi püspökségből.[1]) Ezért Balogh Miklós váczi püspök azonnal a törökök kiüzetése után, 1686-ban P. Makay Györgyöt első pesti plébánosnak küldötte, Dvornikovich Mihály felépítette 1690-ben, mint saját egyházmegyéjéhez tartozót, a ferencrendiek és dominikánusok pesti kolostorát.[2]) Althann ezen alapokon visszakövetelte Pestet a váczi egyházmegye részére; de eredménytelenül.[3]) Végül még csak azt említjük meg, hogy a Margit-legenda szerint a Rozs- vagyis szentendrei-sziget és Jenő falu szintén a váczi egyházmegyéhez tartozott s ezen az alapon számitják ide most is a csukásmonostori prépostságot.[4])

Ennyit a váczi egyházmegye terjedelmének és határainak történetéről.

Most áttérünk magának a püspökségnek történetére. Úgy a püspökséget, mint az egész országot érintő korszakalkotó események szerint négy korszakra osztjuk a püspökség történetét.

Első korszak: a püspökség alapitásától a tatárjárásig, az 1008—1241. években,

második korszak: a tátárjárástól a török-hódoltságig, az 1242—1544. években,

harmadik korszak: a török hódoltság ideje, az 1544—1685. években,

negyedik korszak: Vácz visszafoglalásától napjainkig, az 1685—1915. években.

A püspökség és vele kapcsolatosan az egész egyházmegye történetét vázoljuk röviden, töretlen úton járva, Veritate duce — comite labore.

Első időszak, 1008—1241.

A váczi püspökség területe ősidőktől fogva emberlakta hely volt, különösen azon embernek, állatnak bőséges táplálékot nyújtó vidék, mely a folyók — Duna, Tisza, Zagyva — mentén egészen a »sáros« Kalocsáig terjedt. A történelem nyújtotta tapasztalás szerint az ősidőkben a telepítő addig maradhatott nagy fáradsággal vájt barlangjában, vagy összerótt gunyhójában, amíg nem jött nálánál erősebb, aki elűzte, vagy amíg önmaga és jószága ott táplálékot

[1]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 288—292. — Batthyany. Leges Ecclesiasticae. III. 1. — [2]) Rómer. Régi Pest. 30., 176., 184. — [3]) Róka. Alt- und Neu Waitzen. 42. — Religio 1889. Kisérletek Pestnek Váczhoz csatolásáról. — [4]) Knauz. Magyar Sion. 1868., 433.

talált. Márpedig e folyók bőven adták a halat, az erdők a vadat, a síkság a legelőt. Pestmegyében a gombai, baji, aszódi, tápiószentgyörgyi, tószegi, ócsai, Nógrádmegyében a verőczei, romhányi, nógrádi, jobbágyii kőkori leletek eléggé bizonyítják, hogy e vidéken már a Kőkorszakban laktak emberek.[1]) Még fényűzésre is jutott nekik, amint azt a gombai, boldogi, tószegi, alpári, sziráki, vásárhelyi stb. bronz és rézékszerek bizonyítják. Elég tömegesen laktak itt az emberek már a történelem előtti korban, amint azt az eddig föltalált újpesti, káposztásmegyeri, dunakeszii, szentlőrinczi, aszódi, őrszentmiklósi, mendei, monori, dányi, boldogi, tápiószelei, abonyi, czeglédi, törteli, tószegi, pusztaszeri, soroksári, harasztii, ócsai, sárii, peregi, izsáki, romhányi, sziráki stb. urnatemetők tanusitják.[2]) A vidék gazdagsága miatt lakói ellenséges támadásoknak is voltak kitéve. Ezek ellen emelték az úgynevezett pogányvárakat, aminőket találtak Váczon, Bagon, Gombán, Jenőn, Nógrádban. Földsáncokat csináltak Tápiószecsőn, Tápiósülyben, Tápióságon, Tápióbicskén, Péczelen; de kivált Tószegen, a Tisza mellett Szegváron, Csongrádon.[3]) A tószegi telep teljesen hasonlít az itáliai »terramárékhez«. A 8·5 méter magas dombon három különböző rétegben vannak tűzhelyek, illetőleg időnkint egymás fölé emelt lakóházak. Az itt talált edények hol az itáliai, hol a hellén jelleget viselik magukon. De ezek mellett a Duna—Tisza közötti síkon a szkytha, Nógrádmegyében pedig a szarmata és kvád jelleg is jut kifejezésre. Mindebből nyilvánvaló, hogy e helyeken megfordultak az agathirzok, az araviskok, a szkythák, szarmaták, a kvádok és suévek. Történetileg bizonyos, jóllehet kultúrnyomokat alig hagytak maguk után, hogy itt tanyáztak a metanaszta jazygok és a kelták (bójok és szkordiszkok).

Mindezen népeket elűzték vagy hatalmuk alá hajtották a rómaiak, akik Traianus (Kr. u. 98—117.) idejében hódították meg a Duna—Tisza közét és Marcus Aurelius alatt (173-ban) a Garam vidékét. Verőczénél őrtornyot is építettek, úgylátszik ilyen őrtorony volt Vácz mellett is az úgynevezett Bolhavár[4]) Ugyancsak római leletekre bukkantak még az egyházmegye területén: Dunakeszin, Fóton, Gödöllőn, Mogyoródon, Rákoscsabán, Abonyban, Czegléden, Laczházán, Szalkszentmártonban, Fülöpszálláson, Dunavecsén, Peregen,

[1]) Nagy Géza, Budapest és vidéke az őskorban. 88. k. ll. — [2]) Gerecze. Magyarország müemlékei. 635. Compte rendu du Congr. d'anthrop, et d'archeolog. II—I. 180. k. ll. — [3]) Gerecze 638. Compte rendú, 100. — [4]) Gerecze. Magyarország műemlékei, 640.

északon pedig Acsán, Ecsegen és Szirákon.[1]) Kecskeméten egész kis múzeum van az Alföld szivében talált római régiségekből. A hatalmas Római Birodalom, számos más okon kívül, főleg mert helytartói és légiói Pannóniát és Dáciát kiélték és a folytonos belső viszályokban gyönge császárai alatt elvérzett: kénytelen volt helyet engedni a hunnoknak; ezek ismét az északról beözönlő heruloknak és longobardoknak. Midőn pedig ezek Itáliába vonultak, betelepedtek az avarok és midőn Nagy Károly serege az avarok hatalmát megtörte, a bolgárok és a morva szlávok.[2])

Midőn Árpád honkereső népe a Tiszánál megjelent, nemcsak Nógrád, hanem a Duna—Tisza köze is, egészen le a Szerémségig a kérészéltű Nagy-Morva birodalomhoz tartozott. Lakosai voltak Nógrádban a morvák, Pestmegye északi részében az obotridok, déli részében a Zalán fejedelem alatt élő bolgárok. Ez a birodalom a Kárpátokból reázúduló magyar lovasoktól szinte összeroppant. Az e tekintetben megbízhatónak tartott Anonymus így beszéli el a szláv birodalom meghódítását. »Árpád-vezér és nemesei tanácsot tartván, követeket küldének Szalán vezérhez ... hogy kérjék tőle a Zogea (Zagyva) vizéig való földet ... Elküldék ugyanis Etut és Voytát, kik midőn Szalán vezérrel Olpár homokján találkoztak ... tőle a Zogea vizéig való földet kívánták. Szalán vezér ennek hallatára igen nagy félelembe esett és ijedtében a tőle kívánt földet a Zogea vizéig Árpádnak átengedé, a követeknek különféle ajándékokat adva ... Azonban Árpád-vezér és nemesei innen megindulva s a Naragy (Nyárad) vizéig menve, tábort ütének a patakok mellett, azon helytől fogva, melyet most Kasu-nak (Kassa) neveznek. Innen azután Árpád vezér és övéi megindulván, az Egur (Eger) vizéig jövének, és ott gunyhókat készítvén, több napig maradának s azon halmot, melyen a vezérnek leveles szint csináltak Zenuholmunak (Szihalom) nevezék, és táboruk az Istorva (Tisza) vizétől Purozlon (Poroszló) váráig terjedt. Innen megindulva a Zogea (Zagyva) vizéig jövének és tábort ütének azon folyó partján a Tiszától a Mátra erdejéig, s meghódoltaták a föld minden lakósait a Kőröstől a Zogea vizéig és Zepus (Szepes) erdőig ... Ugyanazon időben Árpád-vezér, midőn magát vitézeivel így fölmagasztalva és biztosítva látta, akkor egymás közt tanácsot tartván, sok vitézeket külde hadjáratra, kik neki Gumur (Gömör) és Nougrád vár népét meghódítsák ... és vezéreikül rendelé Zuardut és Kadosát, nem-

[1]) Compte rendu II. 166. k. II. — [2]) Szilágyi. A magyar nemzet története I. XLIII—CCLII. ll.

különben Hubát, a fejedelmi személyek egyikét. Akkor ezen három úr, Árpád vezértől búcsút vevén, megindula azon helyről, melyet Pasztuhn-nak (Pásztó) hívnak . . . a Buhladu hegyig jutának, innen a neogradi vizekre érvén a Kaliga (Galga) folyóig érkezének; innen pedig megindulván, a Duna partján menének és a Wereuecca (Verőcze) vizén átmenvén, tábort ütének az Ipul (Ipoly) vize mellett és mivel isteni kegyelem vala bennök, mindenki félt tőlük . . . Akkor az azon földet lakó egész szlávság, kik előbb Szalán vezér emberei voltak, tőlök való féltökben maguk szabad akaratjából meghódolának nekik, senki kezét sem emelítvén, és oly nagyfélve és remegve szolgálának nekik, mintha rég uraik lettek volna.«[1]) Ezt a naivnak hangzó elbeszélést még megerősítik a Rákospalotán, Váczon, Jobbágyiban, Abonyban, Tápiószelén felfedezett soros szláv sirok; de, hogy ott szlávok laktak, legjobban bizonyítják Nógrád, (Novigrad), Szirák (Sirek = köles), Tereske (Trst = nád), Brezó (Breza = nyírfa), Szomolya (Smol = szurok) kétséget kizáróan szláv eredetű helynevek.[2])

Miért tárgyaljuk ezeket aránylag oly bőven? Annak bebizonyítására, hogy midőn őseink a váczi egyházmegyének mai területét elfoglalták, az lakott föld volt. Lakták pedig egymásután az avarok, bolgárok, morvák maradékai, akik Cyrill és Methód és utódjaik apostoli működése következtében nagyobbára keresztények voltak. Lehetetlen, hogy ezek a keresztény törzslakók és az ő egyszerű papjaik, továbbá a külföldi kalandozások közben behurcolt foglyok, kik között papok is voltak, ne gyakoroltak volna befolyást a honfoglaló magyarokra. Azoknak szelídebb keresztény erkölcsei vonzólag hatottak először a magyarok asszonyaira és véneire, azután átalakították gyermekeik és vitézeik szivét is. És bajosan tévedünk, ha azt állítjuk, hogy egyházmegyénknek a fejedelmi székhely, Esztergom, szomszédságában fekvő eme vidékeire Piligrim, Szent Adalbert, Radla stb hittérítői is eljutottak.[3])

A Mátra aljában már azon időben a palócoknak és fekete magyaroknak nevezett törzsek laktak.[4]) Karácsonyi János bizonyítása szerint ezeknek a törzseknek megtérítése az 1003. és 1008.

[1]) Anonymus. XXX—XXXIII. fejezet. Szabó K. fordítása. 33—36. — [2]) Borowszky. Nógrádmegye monografiája. 350. — [3]) Lásd bővebben Balics. A kereszténység tört. hazánk területén a magyarok letelepedéséig. 261—307. Chobot. Jézus Kr. Egyházának tört. II. 28—37. — Hummer. A kereszténység nyomai Magyarország területén a honfoglalás előtt. — A szláv kereszténység hazánk mai területén a honfoglalás előtt. — [4]) Pintér S. A palócokról. Wenzel. Árpádk. Oktár I. 17. — Mon. Germ. Hist. XV. 726.

évek közt befejeződött.[1]) Vácz városa maga már a rómaiak idejében lakott, és pedig katonailag megszállott hely volt. Hogy-ha itt római katonák tanyáztak, tehát polgári elemnek is kellett itt lennie.[2]) Akár castrum, akár hídfő volt (ami nem valószínű) az úgynevezett Bolhavár, az ott talált vízvezetéki csövek és feliratos téglák azt bizonyítják, hogy e helylyel szemben nagyobb telepnek kellett lennie. Tragor egyenesen azt állítja, hogy castruma 500 katonára volt berendezve.[3]) Findura (Farkasfalvi) Augustus-korabeli pénzeket talált benne, Lányi joggal mondja: »Római gyarmathely volt ez, mint felfedezett sok kövei és érmeiből világos.[4]) Római-korbeli nevét, sajnosan nem tudjuk; de lehetséges, hogy Contracarpis vagy Contracipris volt, mert Carpis vagy Ciprimansió átellenében feküdt. Azonban jelenlegi neve után következtetve, a mostani Vácz szlávok alapította helység.[5]) Alapíttatását Hunfalvi 885-re, Róka 955-re teszi.[6]) Természetes, hogy ezt igy pontosan megállapítani nem lehet, de a Bécsi Képes Krónika azon állítását, mintha Vácz a Salamon és Géza közötti belsőháború idejében erdőség lett volna s csak Géza tette volna várossá és püspöki székhellyé, történetíróink teljes joggal csak későbbi betoldásnak tartják.[7])

Mindezt ismét csak annak a beigazolása végett tárgyaljuk olyan bőven, hogy a váczi püspökség a Szent István által alapított tiz püspökség egyike volt. Ugyanis a váczi püspökség alapításáról kétféle vélemény volt a történetírók közt egészen a legújabb időkig. A tudósok nagyobb része mindenkor Szent Istvánnak, kisebb része pedig. Geyza királynak tulajdonítja e püspökség alapítását.

A Szent István által alapított püspökségekről az alapforrás, a Szentnek Legendája, csak annyit mond, hogy »tartományát tiz püspökségre osztva, az esztergomi egyházat helyezte, mint érsekséget és tanítómestert, a többinek élére.«[8]) Arról azonban hallgat, hogy mikor alapította, mikor töltötte be a püspökségeket és melyek voltak ezek? Alapítólevele csak a pécsi és veszprémi püspökségnek van; ezek közől is első csupán a somogyvári monostor 1404. évi, a második

[1]) Schemat. Cleri Vac. 1910. 185. — [2]) Katanchich. Istri Adestar. Geogr. vetus I. — [3]) Borovszky. Pestm. monogr. I. 185. — II. 508. — [4]) Lányi—Knauz. Magyar Egyháztört. I. 309. — [5]) Kovách. Specimen monogr. Capit. Vacien. 10. — Borovszky. Pestm. monogr. I. 509. — [6]) Magyarország és Erdély képekben. I. 204. — Alt- u. Neu-Waitzen 7. — [7]) Pauler. A magyar nemzet tört. Budapest. 1893. I. 507. — Borovszky. Pestmegye monogr. I. 246. — [8]) Hartwik. Vita S. Stephani VIII. — Florianus. Fontes Domest. I. 181.

pedig a tihanyi apátság 1295. táján kelt átiratában maradt fenn.[1]) A többi püspökségre nézve csupán történeti következtetésekre és esetleg rendelkezésünkre álló más adatokra vagyunk utalva.

Balics Lajos általánosan érzett igazságot fejez ki, midőn azt írja: »Szent Istvánnak indító és vezérlő oka a székhelyek megválasztásánál a nemzet helyi viszonyaiban keresendő s azért föltehető, sőt fel is kell tenni, hogy Szent István a püspökségeket oda alapította, a hol lakosságot, jelesen magyar lakosságot talált.«[2]) A fentiekben bebizonyítottuk, hogy a váczi egyházmegye jelenlegi területe már István fejedelemsége idejében eléggé lakott, és pedig magyarok-lakta vidék volt; hogy megvoltak a kedvező körülmények arra, hogy az itt lakó magyarság a kereszténységet ne csak megismerhesse, hanem be is fogadja; végül, hogy volt ezen a területen még — az akkori viszonyokhoz mérten — megfelelő középpont, valamelyes város is, melyben a püspök székét felüthette.

Mindezen okok arról győzték meg legjelesebb történetíróinkat, hogy a váczi püspökséget a Szent István által alapított tíz püspökség egyikének tartsák. Név szerint csupán a nevesebbeket idézzük itt, a többiek úgyis ezeket követték. A régiebbek közől ezek: Pázmány Péter az 1629. évi nagyszombati zsinat aktáihoz fűzött Függelékében[3]), Inchoffer Menyhért[4]), Pray György[5]), Katona István[6]), Koller József[7]), Timon Sámuel[8]), Szent-Iványi Márton[9]), Nagy Imre[10]), Fessler Ignác Aurél[11]). A kit első helyen kellett volna említenünk, a váczi püspökség monografusa, Desericzky (Desericius) József Ince — és pedig korábbi, tévesnek megismert nézetének megváltoztatásával[12]). — Újabbkori nevesebb történetíróink közől: Lányi Károly és egyháztörténetének átdolgozója, Knauz Nándor[13]), Balics Lajos[14]), Horváth Mihály[15]), Karcsú Antal Arzén[16]), Szabó Károly[17]), Salamon Ferenc[18]), Pauler Gyula[19]),

[1]) Karácsonyi. Szent István Oklevelei. 56—75. — [2]) A róm. kath. Egyháztört. Magyarországban. I. 70. — [3]) Péterffy. Concilia S. Regni Hung. II. 266. — [4]) Annales Ecclitici Regni Hung. — [5]) Specimen Hierarch. Regni Hung. I. 331. — [6]) Historia Crit. Ducum Hung. 743.—Historia Crit. Regum Hung. II. 308-333. — [7]) Prolegomena in Hist. Episc. Quinqueeccl. 70. — [8]) Imago nova Hung. 68., 69. — [9]) Dissertatio paralipomenica rerum memorabilium Hung. 77. — [10]) Vátznak leírása. Tud. Gyüjt. 1818. IV. 2. — [11]) Die Gesch. der Ungarn I. 570. — [12]) Hist. Eppatus et civit. Vaciensis 4—6. — [13]) Magyar egyháztört. I. 214., 309. — [14]) Róm. Kath. Egyháztört. Mo. I. 67. — [15]) A kereszténység első százada Magyarországon. Mo. 182. — [16]) Vácz város története. I. 23. V. 115. — [17]) Magyar vezérek kora 434. — [18]) Budapest története III. 10—11. — [19]) A magyar nemzet tört. az Árpádok korában I. 52. és 507. — Századok 1877—434.

Karácsonyi János[1]), Dedek Crescens Lajos[2]), történeti műveikben, Bednár József a váczi egyházmegyének kéziratban lévő, hangyaszorgalommal összeállított monografiájában és a váczegyházmegyei papságnak 1835. és 1910. évi történelmi részekkel bővített Schematismusai.

A másik nézet: hogy I. Geyza király alapította volna a váczi püpökséget a Salamon királyon nyert győzelem előtt tett fogadalma beváltására, csak Thúróczi »Krónikája« egy helyének Bonfini Márk Antal által való félremagyarázása következtében csúszott be a történelembe. Thúróczi szószerint ezt írta: »Rex igitur Geysa fundavit Ecclesiam Vaciensem, et dotavit eam praediis multis et possessionibus; non autem solum Ecclesiam illam, verum etiam Budensem, cui constituit Tributum de Pesth.«[3]) Bonfini magyarázta először a krónikás e szavait arra, hogy Geyza Váczon püspökséget alapított.[4]) Állítását elfogadták azután: Bél Mátyás[5]), Kollár Ádám[6]), kezdetben Desericius József[7]), Róka János[8]), Gánóczy Antal[9]) és az újabbak közől: Szalay László[10]), Rupp Jakab[11]) és Flórián Mátyás[12]). Marczali Henrik, a Millenniumi Történetben, nem sorolja a váczit a Szent István által alapított püspökségek közé, hanem I. Geyza halálánál említi, hogy némelyek szerint a váczi püspökséget ő alapította; tehát ezekhez látszik csatlakozni.[13])

Lássuk már most Thúróczi »Krónikáját«. Nemde azt mondja, hogy Geyza egyházat (ecclesiam) alapított. E szó úgy a latin, mint a magyar nyelvben első sorban templomot jelent, sőt ezen a helyen határozottan csak templomot jelenthet, nem pedig püspökséget; mert hiszen Geyza Budán is alapított »egyházat«, ahol soha sem volt püspökség. Tehát — amint már Pray és Fejér is megjegyezték — Bonfini és követői tévedtek, midőn a krónikás szavát püspökségre magyarázták.[14]) De maga Thúróczi is csak fantáziájától ragadtatja el magát, midőn azt írja, hogy amikor Geyza a hercegekkel Vácznál találkozott (1074. tavaszán) »akkor ott nagy erdőség volt, melyben Vácz nevű remetén kivül senki sem lakott« és amikor elbe-

[1]) Szent István király élete. 32. Magyarország egyháztörténete. 7. — [2]) Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegye I. 246. — [3]) Chronica Hungarorum P. I. cap. 53. — [4]) Rerum Ungaricarum Decades. III. c. 3. — [5]) Notitia Hung. nova I. 112. — [6]) Historia dipl. juris patron. 62. — [7]) Commentarii de initiis Hungar. V. 189. — [8]) Vitae Vesprim. Praesulum 20. — [9]) Disputatio de S. Ladislao 8. — [10]) Magyarország tört. I. 171. — [11]) Magyarország helyrajzi tört. I. 685. — [12]) Hist. Hung. Fontes Domest. I. 181. — [13]) Szilágyi. Magyar Nemzet Tört. I. 238. II. 107. — [14]) Pray. Hierarchia R. Hungariae. I. 331. — Fejér. Initia Religionis. 130.

széli, miként hozott oda nagyszámú mesterembert, kikkel a csodaszarvas által megjelölt helyen a bazilikát kezdte építeni. Hiszen a továbbiakban őmaga beszéli, hogy Geyza és László a mogyoródi csata után Váczra vitték kedves halottaikat eltemettetni.[1]) Ebből arra kell következtetnünk, hogy akkor Váczon már jelentékenyebb temetkezési hely volt. Geyza király pedig azt mondja a garamszentbenedeki apátság alapító levelében, hogy a monostornak alpári birtoka a »Vácz városi Szűz Mária-püspökség birtokával határos;« tehát 1075-ben a püspökség létezett, Vácz »város« volt.[2]) Sőt maga Thúróczi is azt mondja valamivel előbb (Lib. I. c. 31.) »Szent István kezdte építeni a váczi templomot és sok idő mulva Szent László, Istvánnak unokaöccse befejezte.« Tehát ebből világos, hogy a váczi püspöki templomot Szent István kezdte építeni, Geyza folytatta, püspöki lakot és a papok monostorát építvén melléje, I. László pedig befejezte. I. Geyzát ezen a kedves tartózkodási helyén, a javarészben ő általa épített bazilikában temették el 1077. április 25-én bekövetkezett halála után.[3]) Desericius még látta 1717-ben a mostani ferenciek kolostorának helyén az egykori püspökségi épületek gyászos romjait.[4])

Mindezekből nyilvánvaló, hogy a váczi püspökséget és ennek székesegyházát első szent királyunk alapította, I. Geyza pedig az ő jámbor művét újabb építkezéseivel és nagylelkű adományaival csak folytatta. A váczi püspökség történetét tárgyaló 1835. évi Schematismus ezt »mintegy bebizonyítottnak (quasi evictum)« mondja. Az 1910. évi Schematismusban megjelent »Brevis memoria Episcopatus Vaciensis« írója kikérte napjaink legalaposabb történetkutatójának, Karácsonyi Jánosnak, erre vonatkozó véleményét. Ezzel a véleménnyel már tisztázottnak tartjuk úgy a püspökség alapításának idejét, mint az első váczi székesegyház titulusának kérdését.

Karácsonyi 1904-ben megjelent »Szent István Király Élete« című munkájában azt írta, hogy »a szent király már az 1001. évben az esztergomi érsekségnek alávetette a győri, veszprémi, pécsi püspökségeket — és talán az egrit. A váczit azért tartjuk valamivel későbbi keletkezésűnek, mert egyháza ép úgy a Boldogságos Szűz tiszteletére volt avatva, mint a győri; már pedig hihetetlen, hogy egyszerre két székesegyházat alapítsanak ugyanazon néven, kivált azon

[1]) Chronicon. Lib. II. c. IV. — Florianus. Fontes Domestici. II. 83. — [2]) Knauz. Garamszentbenedeki apátság tört. I 29. — Monumenta Eccl. Strigon. I. 53—60. — [3]) Esztergomi rövid krónika. Századok. 1875. 624. — [4]) Historia Epp. et Civitatis Vaciensis. 19.

időben, midőn a püspökségeket még széltében a védőszentekről szerették elnevezni és megkülönböztetni.[1]) Most pedig ezeket írta a jeles tudós: »Ezen kétség eloszlik az által, hogy a győri püspökség Nagyboldogasszony, a váczi pedig Kisboldogasszony tiszteletére alapíttatott. Bizonyítja ez utóbbit Bogyoszló váczi püspöknek 1200. táján III. Celesztin pápához tett felterjesztése, melyben jelenti azon elhatározását »ut omnes presbyteri Dioecesis Vaciensis annatim in Nativitate B. Virginis venirent ad synodum.«[2]) Az egyházmegyei zsinatokat a székesegyház védőszentjének ünnepén tartották, pl. Esztergomban, Egerben... Minthogy a váczi és az egri egyházmegyék területén az úgynevezett »fekete magyarok« laktak, kiknek a kereszténységre való térítése 1003-ban kezdődött és 1008-ban szerencsésen befejeztetett: a váczi és az egri egyházmegye alapítási éve gyanánt megállapítható az 1008-ik esztendő.[3])

Teljes a meggyőződésünk, hogy a váczi püspökség alapításának kérdése ezzel meg van oldva. De itt van azon, az egykorú okmányok hiánya miatt nehezebben megoldható kérdés: vajjon ki volt Vácz első püspöke? Püspökeinkről nincs hiteles névsorunk, amilyen névsorok (diptychák) már az ősegyházban is szokásban voltak; sem pedig olyan sorozatos okmányaink, melyekből e névsort hézagtalanul megállapíthatnók. Ennek megállapításánál, különösen a püspökség első századára, csakis kétségtelen hitelű okmányokból levont következtetésekre vagyunk utalva. Az 1835. évi váczegyházmegyei Schematismus hozta először a püspökök névsorát és 1860. óta állandóan ott van a névsor — csekély változtatással — a Névtár elején. Ennek alapja a tudós piarista, Desericius József Incének, a váczi püspökség történetéről írt műve és más tudósok által összeállított névsorok. Ilyenek:

a) Szörényi Sándor jezsuita: »Nova Series Pontificum Romanorum et Archieposcoporum Strigoniensium.« Tyrnaviae 1717. és a Nemzeti Múzeumban kéziratban őrzött, a magyarországi püspökről, tudósokról és írókról szóló három kötetes műve.

b) Desericius József Ince kegyesrendi: »Catalogus Vaciensium per seriem Episcoporum« és »Historia Episcopatus Dioecesis et Civitatis Vaciensis.« (Pestini 1763). Ebben a vácz

[1]) Szent István Király Élete. 32. — [2]) Wenzel. Árpádkori Okmánytár. I. 82 Bogyiszló püspök fölterjesztése és III. Celesztin pápának 1193. július 21-én erre adot válasza egész terjedelmében olvasható: Desericius. Historia Epp. Vac. 34—35. lapjain. — [3]) Schematismus Vác. 1910. 185. — Cróf Csáky K. E. váczi püspök 132. — Matzenauer Oszkár közlése.

püspökség egykori kéziratára hivatkozik állandóan, melyet azonban most már nem ismerünk. Desericius művei alapján állította össze a püspökök sorozatát, némi csekély változtatással, Medgyessy János kanonok az 1835. évi Schematismusban és őutána közlik a névsort későbbi Névtáraink szerkesztői.

c) Pray György jezsuita, később apátkanonok: »Specimen Hierarchiae Hungaricae« (Posonii et Cassoviae 1776.) című művében az I. kötet 339—358. lapjain.

d) Lendvay Márton Ignác kamarai levéltári igazgató »Liber Dignitariorum Regni Hungariae Ecclesiasticorum« című, igen alapos kéziratos műve az Országos Levéltárban.

e) Bednár József váczegyházmegyei pap: »Adatok a váczi egyházmegye püspökeinek történetéhez« című kézirata a váczi püspöki levéltárban.

* * *

Mindezen katalogusok Kelement tartják névszerint ismert első váczi püspöknek az 1055. év körül. Pray ezt a megjegyzést fűzi hozzá: »Vetustiorem hoc nuspiam comperi, tametsi et de hoc dubium obmoveri possit.«[1]) Talán ez vezette Bednár Józsefet[2]) és utána Matzenauer Oszkárt[3]) annak vitatására, hogy Vácz első püspöke Szent Gellért vértanútársa, Beszteréd volt. Ezt ők szép irodalmi készültséggel bizonyítják is. Azonban a szigorú történeti kritika alkalmazásával ezt így nem merjük állítani; hanem a körülmények összevetéséből igenis azt következtetjük, hogy a Vatha-féle lázadás idejében a csanádi püspöknek valamelyik püspöktársa váczi püspök volt.

Hartwik, első szent királyunk életírója, azt mondja, hogy Szent István »úgy az érsekséget, mint a többi székesegyházat királyi bőkezűséggel javadalmazta, mindegyiknek egyházmegyéjét kijelölte és alkalmas egyházfőt rendelt.[4]) Ez természetes; mi értelme lett volna az egyházmegyék beosztásának, ha nem állít főpásztorokat azok élére? De viszont azzal is tisztában vannak már a történetírók, hogy részben székesegyházak, részben püspökségekre alkalmas egyének hiánya miatt, a püspöki székeket nem töltötte be egyszerre. Jóllehet a Szilveszter-bulla hamisított volta most már kétségtelen; de másrészt az is kétségen fölüli, hogy Asztrik felhatalmazást hozott a királynak a püspökségek betöltésére.[5]) A váczi egyházmegye területe az 1000.

[1]) Specimen Hierarchiae Hung. I. 339. Jegyzet. — [2]) Adatok a váczi egyhm. püspökeinek történetéhez. I. 5—7. — [3]) Schematismus Vac. 1910. 179—180. — Csáky K. E. váczi püspök. 7. — [4]) Schwandtner. Scriptores II. 3. Szabó K. Emlékiratok. I. 30. — [5]) Notter és Tauber értekezései a Hittudományi Folyóirat XIX. évfolyamában.

évben már okvetetlenül ki volt jelölve; mert később nem is lehetett volna ezt az esztergomi, egri, kalocsai, csanádi egyházmegyék közé illeszteni. Azonban magát a püspöki széket valószínűleg csak az 1008-ik év körül töltötte be a király. Névszerint kivel? nem tudjuk; de aligha tévedünk azt állítva, hogy azon négy püspök közől az egyik, kik a Vatha által támasztott lázadás elől Székesfehérváron keresztül Budára menekültek, váczi püspök volt.

Midőn Péter király az ország függetlenségének veszélyeztetésével III. Henrik német császárral 1045-ben szövetségre lépett, a magyarság egy része fellázadt. A lázadók gyülekezőhelye Marosvár (Csanád) volt. Innen küldtek követeket Szár László fiaihoz Lengyelországba és nyomban rombolni kezdték a keresztény egyházakat és öldökölni az idegeneket. Hírnökeik azt hirdették: »Öljétek meg a püspököket és papokat, koncoljátok fel a dézsmaszedőket, fogadjátok vissza a pogányvallást.[1])« Természetes, hogy a keresztények menekültek a lázadók elől, így a lázadás keretébe eső vidékek püspöke is. »Gellért, Beztrid, Budi, Beneta és Szónok ispán, kik a keresztények sokaságával Székes-Fejérvárra gyűltek vala, megindulának Buda felé, hogy Endrét és Leventét tisztességesen fogadják... S midőn Pest révéhez érkeztek, íme öt istentelen, Vatha és cinkosai.. rárohanának a püspökre és társaira és őket agyonkövezék... Szónok ispánt is, Benetát kivéve, az egész sokasággal és a püspökök cselédségével együtt megölték,« írja a Szent Gellért-legenda.[2]) Sem a legenda írója, sem az egykorú okmányok, de még csak a régibb krónikások sem írták meg, hogy mely egyházmegyék püspökei voltak ezek? Csak újabbkori történetíróink próbálták ezt részben megoldani. Gellértről tudjuk, hogy csanádi püspök volt, Péterffy azt állítja, hogy Budi egri, Benetha nyitrai püspök volt, Beztidről pedig hallgat.[3]) Inchoffer Bődöt egri, Beztridet kalocsai vagy bácsi püspöknek véli.[4]) Timon[5]) és Wurum[6]) nyitrai püspöknek tartják Beztridet; azonban Ganóczy csak prépostnak, mivel tudta, hogy akkor a nyitrai püspökség még meg sem alapítva.[7]) Pray egri püspöknek írja Buldust és kalocsainak Benedictust (Benethát).[8]) Katona azt vallja, hogy ezekről, a régi okmányok hallgatása miatt, semmi bizonyosat nem tudunk; de viszont erős okokkal cáfolja azokat, kik akár az egri, akár a nyitrai püspököt keresik valamelyiknek a neve alatt;

[1]) Chronicon Budense. 94. — [2]) Szabó. Emlékiratok a kereszténység első századából. I. 81—83. — [3]) S. Concilia R. Hung. I. 11. — [4]) Annales Ecclesiastici. I. 240. — [5]) Imago Hungariae. 39. — [6]) Episcopatus Nitriensis Memoria. — [7]) Dissertatio de S. Ladislao. 48. — [8]) Specimen Hierarchiae Hung. I. 202. II. 4.

a viszonyok összevetéséből azonban sejti, hogy közölök az egyik kalocsai, a másik bácsi püspök lehetett.[1]) Róka a három egyikét veszprémi püspöknek tartja, de az 1909. évi veszprémi nagy Schematismus egyiket sem sorolja főpásztorai közé.[2]) Balics azt mondja: »Benetát némelyek veszprémi püspöknek tartják, mi pedig esztergomi érseknek; Beztridust kalocsai vagy bácsinak; Buldusnak székhelye ismeretlen is marad, hacsak konjunktúrák útján nem akarunk neki püspöki székhelyet szerezni.«[3])

Amint látjuk, a történetírók véleményei eltérők és bizonytalanok. Épen ilyennek kell mondanunk Bednár és Matzenauer véleményét is. Igenis, elfogadjuk és helyesnek tartjuk érvelésük ezen részét: »Mivel a pogányiázadás a Tisza körül kezdődött és csakhamar a nevezett folyam és a Duna közti részeken dühöngött — vagyis hazánk azon táján, mely a kalocsai, bácsi, csanádi és váczi püspökök jogarát uralta, Vácz azon időszerinti főpásztorának (Beztridnek) mély oka volt kikerülni a vészt, félrevonulni, elmenekülni, amikor a Székesfehérvárra sietö Gellért, Budi és Benethával valamelyik Dunamenti községben találkozhatott, ahonnan azután valamennyien a Dunán át az említett városba eljutottak.«[4]) Ezt a premisszát egészen helyesnek tartva, szerintünk csupán annyit szabad belőle következtetni, hogy a Szent Gellérttel tartó püspökök valamelyike a váczi egyházmegye főpásztora volt. Ezt a következtetést megengedi, sőt mondhatjuk kívánja a szigorú történeti kritika.

Valamennyi említett nomenklátor hasonló történeti konjunkturák és netán Szörényi véleménye után indulva, elfogadja váczi püspöknek Kelement (1055. körül) és Áront (1075. körül), jóllehet székhelyüknek megjelölése nélkül, az elsőnek csak puszta neve fordul elő a tihanyi, a másodiké a garamszentbenedeki bencés apátság alapítólevelének aláírói közt.[5]) Desericius Thúróczi után indulva, Lázárt tartja váczi püspöknek a garamszentbenedeki alapítólevél aláírói közől; utódjának pedig Istvánt mondja, minden indokolás nélkül.[6]) Karcsú azt is állítja, hogy Istvánnak vezetékneve Fekete volt.[7]) Ezek alapján Lázár és István neve még legújabb Schematismusainkban is előfordul, csupán az állítólagos váczi manuscriptumra való hivatkozással, holott Áron és Lázár nem lehettek egyszerre

[1]) Historia Critica. II. 27—31. — [2]) Vitae. Vesprimiens. Praesulum. I. 47. — [3]) A róm kath. Egyház története Magyarországon. I. 272. — [4]) Adatok a váczi egyhm. püspökeinek történetéhez. I. 6—7. — [5]) Batthyány. Leges Ecclesiasticae. II. 72. — Fejér. Codex Diplom. I. 393. — Knauz. Garamszentbenedeki apátság tört. I. 32. — [6]) Historia Epp. Vaciensis. 20. Catalogus Epporum. 1. — [7]) Vácz város története. V. 116.

váczi püspökök, István nevére pedig egy hiteles okmányban sem találunk rá.

Okmányokkal igazolhatólag negyedik püspökünk, legalább 1103. óta Marcellus volt, akit 1119-ben az esztergomi érseki székre emeltek. Utódja pedig Marcellinus, avagy Maredinus volt, kinek nevével egészen 1138-ig találkozunk.[1]) Desericius, illetve az általa használt kézirat után indulva, Névtáraink a két következő püspöknek Hippolytot és I. Mihályt írják. Azonban Lendvay kimutatja, kogy 1151-ben Odo írja magát váczi püspöknek, ámbár neve már egy 1140. évi okmányban is előfordul, székhelyének megnevezése nélkül. Nem lehetetlen ugyan, hogy Odo után, mint a nomenklátorok állítják, Mihály ült a püspöki széken, de nem is bebizonyítható. Bizonyos, hogy 1156—1157-ben, (de lehet, hogy már előbb is) Hippolyt volt a váczi püspök, közvetlen utódja pedig Deda, vagy Ded, kinek nevével 1158—1169. évek közti okmányokban találkozunk.[2]) A kilencedik püspök az összes nomenklátorok szerint Jób, a mi Névtáraink szerint az 1182—1185. években, azután pedig esztergomi érsekké lett. Azonban bizonyos, hogy Jób már 1170-ben választott váczi püspök volt és neve okmányban 1182-őn túl nem található. Knauz pedig kimutatta, hogy Jób esztergomi érsek (1185—1293.) megelőzőleg nem volt sem váczi, sem pécsi, hanem zágrábi püspök.[3]) Tehát úgy az évszám, mint a nevéhez füzött megjegyzés téves.

Jób beigazolható püspöksége után mintegy öt évi űrt találunk, Boleszló vagy Bogyoszló püspök neve csak 1182-től 1213-ig fordul elő számos oklevélben; hasonlóképen I. Jakab váczi püspöké az 1213—1221. években. Az Arany Bullát 1222-ben már Benedek (Benedictus) váczi püspök írta alá; mivel pedig még ugyanezen évben és ezután egészen 1237-ig több okmányban Briccius (Bereck) néven fordul elő a váczi püspök: nyilvánvaló, hogy ez ugyanazon névnek kétféle valtozata.[4]) Lendvay ennek a püspöknek családi nevét Harkáli-nak írja, anélkűl, hogy ezt indokolná.[5]) Utódja lett I. Mátyás, püspöksége előtt IV. Béla király korlátnoka és zágrábi prépost, 1240. óta pedig esztergomi érsek. A váczi püspöki széket ekkor a káptalan addigi prépostja, Vancsai (Bancza) I. István nyerte el, akinek főpásztorkodása alatt Vácz a tatárjárás áldozatául esett.[6])

[1]) Katona. Historia Critica. III. 223. és Archieppi Colocenses 168. — Knauz. Monum. Eccl. Strig. I. 75. — [2]) Lendvay. Liber Dignitariorum Eccl. Orsz. levéltár. — [3]) Monumenta Eccl. Strigon. I. 130. — [4]) Fejér. Codex Dipl. III/I. 395. 458. III/II. 70. 133. — Knauz. Monumenta Eccl. Strigon. I. 230. 300. — Marczali. Enchitridion Fontium. 143. — Erdélyi. Pannonhalmi Szentbenedekrend. — [5]) Liber Dignitariorum Eccl. — [6]) Knauz. Monumenta Eccl. Strigon. 334—349.

Tehát ezen első időszakban a váczi egyházmegyének 14 püspökét tudjuk kimutatni. Az 1184. évi párisi Király-kódex szerint a váczi püspök jövedelmét 700 márkára becsülték, vagyis a magyarországi püspökségek jövedelmei közt legkevesebbre.[1])

Második időszak 1242—1544.

Rogerius mester, a váradi egyházmegye egyik főesperese, Siralmas Énekében megrendítő képet fest Vácznak az 1241. év Feketevasárnapján történt pusztulásáról. A tatárok közeledtének hírére a környékbeli nép is a megerősített Vácz falai közé menekült. A tatárok a város bevétele után iszonyú pusztítást vittek véghez. Az embereket kardélre hányták, az épületeket felgyújtották. A székesegyházba és a mellette fekvő nagyobb épületekbe menekült papok, asszonyok, gyermekek a lángokban lelték halálukat.[2]) Jól tudjuk, hogy a tatárhordák így cselekedtek országszerte. IV. Béla 1254-ben arról panaszkodik, hogy az ország majdnem összes templomai elpusztultak és egész vidékek néptelenekké lettek.[3])

Vancsai váczi püspök a bújdosó királyi család kiséretében volt. IV. Béla király követségbe küldte őt IX. Gergely pápához, hogy elpusztult országa számára segítséget kérjen. Amire bújdosásából visszatért, az esztergomi káptalan 1243-ban érsekké választotta őt.[4]) A váczi püspöki széken való utódját illetőleg Desericius nagy zavart csinált. »Közvetetlen utódja — úgymond — I. János, a kinek Rogerius mint pesti püspöknek, a Siralmas Éneket ajánlotta, mivel a tatárdúlás után Pesten székelt.« Azután így folytatja a névsort: János utódja Jeromos 1251-től, ennek utódja Heymo 1254- vagy 1255-től, ennek utódja III. István 1271-től, akit követett Fülöp 1273-ban.[5]) Medgyessy az által akarta ezen nyilvánvalóan téves névsort megjavítani, hogy Heymot János előnevének vette, de egyebekben megtartotta Desericius névsorát.[6]) Minthogy beigazolódott, hogy Rogerius a »Carmen Miserabilet« Toletani János prenesztei püspöknek ajánlotta, a »pesti« püspökség elméletét teljesen elejtették és újabb Schematismusainkból törölték is János püspök nevét.[7]) Mivel pedig nyilvánvaló, hogy Haymo, Heymo, Haymus nem egyéb, mint a Jeromos névnek a középkorban szokásossá vált rövidítése, újabb

[1]) Magyar Sion. 1865. 553. — Marczali. Enchiridion Fontium. 130. — [2]) Szabó Károly fordítása. 75. — [3]) Wenzel. Árpádkori Okmánytár. III. 44. VII. 630. — [4]) Knauz. Monumenta Eccl. Strigon. I. 349. — [5]) Catalogus Episcoporum. 5–6. — [6]) Schematismus Vac. 1835. XLI. — [7]) Századok. 1873. 69. (Bunyitay). — Kath. Szemle. 1896. 131. (Békési). — Szinnyei. Magyar Irók Élete és Munkái. XI. 1075. — Turchányi. Rogermester. 8.

Névtárainkban már a kettő helyett csak Haymus áll, mint aki 1243 és 1263 közt volt váczi püspök. Haymo Vaciensis (episcopus) IV. Béla 1243. évi oklevelében fordul elő első ízben és 1256-ben utoljára; de azért tovább is élhetett és uralkodása kitolható 1259-ig.

Theiner »Monumentáinak« kiadása óta egy új nevet kell betoldani a váczi püspökök névsorába. IV. Orbán megerősíti 1263-ban IV. Béla királynak teljes átiratban közölt 1259. évi adománylevelét, melynek aláírói közt van Mátyás (e néven második) váczi püspök.[1]) Tehát az bizonyos, hogy 1259-ben már II. Mátyás volt a váczi püspök; de, hogy meddig? azt nem tudjuk. Az összes nomenklátorok megegyeznek abban, hogy I. Fülöp, Izabella királyné korlátnoka váczi püspök volt, de az időre nézve nagyon eltérnek egymástól. Pray szerint 1268—1279, Desericius szerint 1273—1279, Medgyessy szerint 1261—1279, újabb Schematismusaink szerint 1263—1277. volt püspökünk.[2]) Fülöp 1262-ben már váczi püspök volt, amikor IV. Béla király Pozsonyban fiával, István ifjabb királylyal békét kötött.[3]) Neve 1278. február 23-án fordul elő utoljára, tehát mindazok tévednek, akik végső uralkodási évét másként közlik.

A névsorokban az 1279. évnél ismét zavarok vannak. Pray szerint ugyanezen évben Fülöp, I. Haab és Tamás ült a váczi püspöki széken. Desericius nem ismeri I. Haabot, őszerinte Fülöp utódja I. László, s ennek utódjai I. Tamás, Haab, I. Miklós és Lőrincz. Medgyessy így állítja össze a névsort: »I. Haab, aki azonos I. Lászlóval az 1279. évtől és ugyanattól I. Tamás, az 1287. évtől II. László és bizonytalan évtől II. Haab, a Lehótzky-féle Stemmatographia szerint »másként Abba.«[4]) Újabb Schematismusaink névsora ez: I. Haab 1277—1278, I. Tamás 1278—1288, I. László 1288-1293, II. Haab 1294-1312, I. Miklós dömösi prépost. 1312-1313: — Csupa tévedés! mert 1278. februárjában még élt Fülöp püspök, de már ezen évi pünkösd hetében kiállított okmány szerint Tamás volt a váczi püspök.[5]) Tamás nevével ez után egészen 1289-ig találkozunk, amikor orgyilkosság áldozatául esett.[6]) Az 1289. év első felében kiállított okirat szerint már László volt a váczi püspök és még egy 1293-ki dátum nélküli okirat szerint is »Ladislaus Episcopus Vaciensis.«[7]) De III. Endre 1290. július 29-én kelt oklevelében »Haab

[1]) Monumenta historiam Hungariae illustrantia. I. 253. — [2]) Specimen Hierarchiae I. 344. — Catalogus Epp. 6—7. — Schematismus Vac. 1835. XLI. — [3]) Knauz. Monumenta Eccl. Strigon. I. 476. — [4]) Schematismus Vac. 1835. XLII. — [5]) Fejér. Codex Dipl. X/IV. 862. — [6]) Péterffy. Concilia R. Hung. I. 102. — [7]) Werner. Árpádkori Okmánytár V. 25. XII. 510.

Vaciensis« fordul elő.[1]) Miként lehetséges ez? Tehát legalább is 1290-ben Vácznak két püspöke lett volna, László és Haab? Ezt csak úgy tudjuk összeegyeztetni, ha elfogadjuk Medgyessy állítását, hogy Haab Lászlóval azonos, vagyis: László az Aba (Abba, Haab) nemzetségből származott és az új kancellár, Tódor fehérvári prépost, 1290-ben a szokásos keresztnév helyett a püspöknek nemzetség-nevét írta az okmányba. Ezt megerősíti az is, hogy Haab, mint keresztnév ismeretlen; de még inkább az utána következő püspöknek kettős neve.

Lodomér esztergomi érsek, Haab mester esztergomi prépost felvilágosítása alapján az 1280. év elején a levkóczi nemeseknek engedélyt ad templomépítésre.[2]) Ugyanazon év közepén azonban Lukács esztergomi prépost állít ki okmányokat, mint Erzsébet idősbb királyné korlátnoka.[3]) A »Memoria Basilicae Strigoniensis« azt mondja erről (121. lap): »Lucas Haab, de genere regis Aba, praepositus major, subin praepositus Scepusiensis, tandem episcopus Vaciensis.« Wagner Károly is azt mondja, hogy Lukács szepesi prépost Abanembeli volt és, hogy rövid idő mulva váczi püspök lett.[4]) Haab pozsonyi prépost is volt 1291—1293, akiről azt mondja a prépostok katalogusa, hogy a váczi püspökségre mozdíttatott elő.[5]) Knauz mindezeket egy személynek tartja; de azt állítja, hogy Haab-Lukács a Chák nemzetségből származott; azonban ez utóbbit nem látjuk eléggé bebizonyítva. S hogy a zavar teljes legyen, Lendvay így írja: Haab I. de Dombó. Okmányaink 1294-től 1311-ig csakugyan Haab-nak írják a váczi püspököt, aki III. Endre királynak rendületlen párthíve volt. Ezen névbeli zavart úgy véljük Bednár segítségével kibogozhatni, hogy »Haab« tényleg az Aba-nemzetség nevének egyik írásmódja — és eszerint a Névtárainkban szereplő I. Haab püspök Aba I. László volt az 1289—1293, II. Haab pedig Aba Lukács az 1294—1311. években.

II. Aba (Lukács) püspök halála után nagy zavar támadt a püspöki szék betöltése körül — de névsorainkban is. Amint V. Kelemen pápa 1313. augusztus 1-én kelt bullájából megtudjuk, Haab váczi püspök halála után azon egyház néhány kanonokja püspökválasztó gyűlést tartott; de nem hívták meg az összes erre illetékeseket és nem tartották be a szükséges jogi szabályokat. Igy válasz-

[1]) Fejér. Codex Dipl. V III. 449. V/II. 269. — Wenzel. Árpádkorl Okmánytár V. 25. XII. 510. — [2]) Knauz. Monumenta Eccl. Strigon. II. 128. — [3]) Péterffy. Concilia R. Hung. I. 101. — Wagner. Analecta Scepusii I. 265. — [4]) Analecta Scepusii. I. 111. — [5]) Praepositura Poson. 32.

tották püspökké Miklós dömösi prépostot, egy kiközösített és püspökségre alkalmatlan egyént. Ez okból a pápa megbízta Tamás esztergomi érseket, hogy a választás ügyében vizsgálatot tartson, Miklóst az ügyek vezetésétől fölfüggessze, önigazolás végett Rómába küldje és a váczi egyházmegye részére adminisztrátort nevezzen ki.[1]) Nem tudjuk, miként igazolta magát Miklós; de bizonyos, hogy a pápa a jogilag és tényleg megüresedett váczi egyházmegye adminisztrátorává Benedek boszniai püspököt nevezte ki, ennek püspökségét pedig Guiscard gondjaira bízta. XXII. János pápa 1317. július 13-án a boszniai püspökséget ismét Benedek »egykori váczi püspökre és kinevezett raguzai érsekre bízta.«[2]) Tehát I. Miklós neve végleg törlendő a váczi püspökök névsorából; de Benedek sem volt kinevezett és megerősített váczi püspök, hanem csak a püspökség kormányzója.

Benedeket azért hívta vissza a pápa, mert a váczi káptalan időközben püspökké választotta (valószínűleg saját kebeléből) Lőrinc olvasókanonokot. Lőrinc — Isten és a római szék kegyelméből váczi püspök — 1319-ben az Ágoston-rendieknek telket adományoz kolostorépítésre, tehát okvetetlenül már valamivel korábban történt a püspökválasztás.[3]) Neve még egy 1328. december 17-én kelt oklevélben is előfordul, de rövidesen ezután meghalt.[4]) A káptalan most nagyon sietett a választással és Rudolf váczi domonkosrendű szerzetest emelte a püspöki székre. Az esztergomi káptalan (mivel az érseki szék nem volt betöltve), valami okból késleltette a választás megerősíttetését. Ezért Rudolf elment személyesen Avignonba és ott már 1329. június 19-én megkapta XXII. János pápa megerősítő bulláját.[5]) Ez időtől fogva gyakran találkozunk az oklevelekben Fráter Rudolf nevével, utoljára 1340-ben. De valószínűleg még tovább is élt, mert csak az 1343. május hó 1-én kiállított okmány jelzi üresnek a váczi püspöki széket.[6])

A püspökválasztást most is gyorsan, és pedig megbízatás útján ejtette meg a káptalan. Amint az 1342. évi július 8-án kelt pápai megerősítő-bullából kitűnik, a váczi káptalan, Berendi Márton orodi prépost elnöklete alatt, Domokos szigetfői, Miklós pesti főesperest

[1]) Theiner. Monumenta Hist. Hungar. I. 443. — Fraknói. Magyarország összeköttetései a szentszékkel. I. 141. k. ll. — [2]) Theiner. Monumenta Hung. I. 458. — [3]) Knauz. Monumenta Eccl. Strigon. II. 768. — Szarka. Váczi Domonkos. Konvent. Tört. 31. — [4]) Fejér. Codex Diplom. VIII/II. 296. — [5]) Theiner. Monumenta Hist. Hung. I. 514. — Fraknói. Magyarország összeköttetései. I. 150. — [6]) Zichy Okmánytár I. 595. — Fejér. Codex Dipl. X/I. 57.

és Mikó mesterkanonokot küldte ki a választásra.[1]) Ezek megválasztották Mihály pozsonyi prépostot, Széchényi Tamás erdélyi vajdának fiát, ki ekkor még csak 25 éves és diakonus volt. I. Mihály két évtizeden át volt váczi püspök s mint ilyen egy 1362. november 2-án kelt okiratban fordul elő utoljára.[2]) Az 1363. április 12-én már »egri püspökségének első évében« állít ki iratot; tehát még az 1362. év végén ment át az egri püspöki székre, mert V. Orbán pápa 1363. január 24-én kelt levelével értesíti Miklós esztergomi érseket a Károly császár, Nagy Lajos magyar király, Rudolf osztrák herceg és János morva őrgróf közötti békekötésről és elrendeli, hogy ezt egyebek közt János »választott« váczi püspökkel is közölje.[3]) Családi néven De Surdis, mint váczi püspök I. János, Nagy Lajos király kedves udvari embere és diplomatája volt és mint ilyen jelentékeny szerepet vitt hazánk politikai történetében. XI. Gergely pápa Kálmán győri püspök halála után a győri székre helyezte át I. Jánost, melyet azonban el sem foglalt, mert 1376. január 26-án esztergomi érsekké választották.[4])

I. János utódjává Beregzowi és Bolthowi I. Péter veszprémi prépost lett legalább az 1375. év folyamán, mert az 1376. május 5-én kelt okirat váczi püspöknek nevezi; tehát ekkor már okvetetlenül prekonizálva is volt, ami az akkori viszonyok közt hosszabb időt igényelt.[5]) Eszerint hibás Desericius kronologiája, aki 1383-ra teszi püspökségének kezdetét, amit újabb Schematismusaink (az 1835. évi alapján) ki is javítottak. I. Péter neve elég gyakran fordul elő 1399. november 20-ig bezárólag.[6]) De Péter tovább is élhetett, mert a püspöki széket csak 1401. február 7-én jelzik üresedésben lévőnek.[7]) Az 1907. évi Schematismusunk iktatta be először püspökeink névsorába »Ladislaus de Farkasfalva circa 1395.« Az 1396. évi okmányokban tényleg nem fordul elő Péter neve, ellenben 1396. vízkereszt vigiliáján kelt okirat így kezdődik: »Ladislaus Dei et Apostolica gratia Episcopus Vaciensis, commendans abbatiae claustri Ecclesiae Beatae Mariae Virginis Scepusiensis,« és János zágrábi püspök ugyanazon év március 30-án kiadott okirattal megerősíti fivérének, László váczi püspöknek, az ő nevében tett adományozását.[8]) Farkasfalvi László ezen idő-

[1]) Theiner. Monum. Hist. Hung. I. 648. — [2]) Fejér. Codex Dipl. IX/I. 312. — [3]) Theiner. Monum. Hung. II. 52. — Századok. 1900. — [4]) Eubel. Hierarchia Cath. I. 489. — Pór. De Surdis János. esztergomi érsek. — [5]) Fejér. Codex Dipl. IX/VII. 402. — [6]) Ugyanott X/II. 151. — [7]) Katona. Historia Crisica R. Hung XI. 519. — [8]) Fejér. Codex Dipl. X/II. 371. 374.

ben savniki ciszterci apát, tényleg nagy tekintélyű férfiú, pápai káplán, rendjének vizitátora, végül tinnini püspök volt.[1]) Wágner azt írja róla: »Ladislaus Episcopus Tinniniensis, Sigismundo regi fidissimus.«[2]) És ez utóbbi szavak adják kezünkbe annak megoldását: miként lehetett a váczi egyházmegyének az 1396. évben két püspöke? Péter püspök Nápolyi László párthíve volt.[3]) Zsigmond király hogy boszút álljon rajta, László savniki apátot nevezte ki váczi püspökké, de az apostoli szentszék megerősítését nem kérte ki. Ezért nevezi magát »Dei et apostolica gratia« váczi püspöknek, nem pedig »apostolicae sedis gratia«, s mivel Péter még élt, László a Szentszék megerősítését nem nyerte el, nincs is helye püspökeink névsorában. Legföljebb »ellen püspök«-nek nevezhetnők őt.

Pray azt írja, hogy a váczi püspökség »1401—1404. vacat« és 1405-re teszi II. Miklós püspökségét. Desericius 1386-ra teszi Miklós püspökségének kezdetét, újabb névtáraink 1401—1406-ra írják püspökségének idejét. Mindmegannyi tévedés. Minthogy Miklós dömösi prépost nem volt szentszékileg megerősített váczi püspök, tehát ezen Miklós e nevű püspökeink sorában az első. IX. Bonifác pápa 1401. március 29-én kibocsátott iratával meghagyja az esztergomi érseknek és a zenggi püspöknek, hogy vegyék ki az esküt Miklóstól, az ő általa váczi püspökké kinevezett korbáviai püspöktől.[5]) Tehát Miklós 1401-ben lett váczi püspökké. Hazai okmányainkban I. Miklós váczi püspök neve először 1402-ben, utoljára 1405. április 15-én fordul elő; az utóbb kibocsátott okmányok már széküresedést jeleznek.[6]) Nem tudjuk meghalt-e, vagy pedig a Zsigmond által elűzött püspökök közé tartozott-e? Ez időtől fogva három évig üresedésben maradt a püspöki szék, mert I. Fülöp váczi püspök nevével egy 1408. július 12-én kiállított okiratban találkozunk először.[7]) Pray és Lendvay »Frater«-nek írják, tehát azt vélik, hogy megválasztatása előtt szerzetes volt, de ezt nem indokolják. Ettől fogva többször találkozunk nevével 1418-ig, Lendvay szerint 1419-ben halt meg.

Utódja lett II. Miklós, akit az 1419. augusztus 22-én kelt okirat »választott« váczi püspöknek nevez.[8]) Desericius egyátalán nem ismeri ezen püspököt, Lendvay szerint neve: »Nicolaus II., Micatius de Salgo et Ilosva, palatini Leustachii filius.« 1835. évi Schema-

[1]) Monumenta Vaticana III. 319. — [2]) Analecta Scepusii. III. 154. — [3]) Magyar diplomaciai emlékek az Anjou-korból. III. 694. — [4]) Specimen Hierarchiae. I. 346. — [5]) Monumenta Vaticana. IV. 314. — [6]) Fejér. Codex Dipl. X/IV. 136. 365. 407. 498. — [7]) Fejér. Codex Dipl. X/IV. 678. — [8]) Ugyanott. X/VI. 213.

tismusunk szerint: Nicolaus 3. de Salgo, et Ilsva. Azonban Fejér szerint vezetékneve Alcsépi, máskép Gethäli Jakabfia, kinek érdemeiért Zsigmond király 1406-ban Kisnémedit és Hartyánt adományozta.[1]) Ezen kivonatosan közölt adománylevél ereditje megvan a váczi káptalan levéltárában.[2]) A Gethäli család azontúl tényleg a némedi (de Nemegh) előnevet viselte.[3]) II. Miklós püspök neve utoljára egy 1429. december 11-én keltezett oklevélben fordul elő s mivel az 1430. június 8-iki oklevél már széküresedést jelez, ezen időközben kellett meghalnia.[4])

Zsigmond királynak az egyházi állások betöltése körül a pápasággal folytatott állandó harcai következtében a váczi püspökség mintegy hét évig üresedésben maradt. Desericius II. Fülöp püspöksége óta 1438-ig nem ismer váczi püspököt.[5]) Medgyesy azt mondja, hogy az okmányok szerint a püspökség 1430—1437. üresedésben volt és bizonytalan, vajjon 1447-ig be volt-e töltve, hacsak Desericiusnak Anonymusát el nem fogadjuk.[6]) Okmányaink is 1430—1437. években üresedettnek mondják a váczi püspöki széket s Lendvay szerint a pápa János bíborost nevezte ki a püspökség gubernatorává, de ez nem foglalta el a püspökséget. Az árvaság hetedik évében, 1437-ben, azonban Mátyás váczi püspök a nyolcadik törvényszéknek (judicium octavale) tagja volt.[7]) II. Mátyás püspök vezeték nevét is tartalmazza a raguzai kiváltságlevél: »Mathia de Gathalovecz Waciensi (Episcopo).[8])« Ez a kiváló férfiú mintegy három évig kormányozta egyházmegyénket, 1440. május 9-én átvitetett a veszprémi püspöki székre.[9])

A váczi püspökséget nyomban betöltötték, mert az 1440. évi Szent Péter—Pál napján tartott király-választáson résztvett Mátyás mint veszprémi püspök és Péter, mint váczi püspök. Családi neve Agmándi II. Péter, azelőtt erdélyi kanonok, Zsigmond király kedves embere és követe volt a Szentszéknél.[10]) Később pedig kedves embere Hunyady János országkormányzónak s azért, midőn ez a római szentszéknél Baschino Máté erdélyi püspököt a kalocsai érsekségre prezentálta, ugyanakkor ajánlotta az erdélyi püspökségre Lastóczki Miklós krakói dékánt, amennyiben pedig az el nem

[1]) Codex Dipl. X/VI. 798. — [2]) Kovách. Specimen Monogr. Capituli Vac. 27. — [3]) Kovachich. Formulae solennes styli. 326. — [4]) Fejér. Codex Dipl. X/VII. 110. 225. — [5]) Catalogus Epporum. 7. — [6]) Schematismus Cleri Vac. 1835. XLII. — [7]) Győri tört. és régészeti füzetek. IV. 282. — [8]) Teleky. Hunyadyak kora. X. 22. — [9]) Monumenta Epp. Wesprim. Romana. III. 112. — [10]) Fraknói. Magyarország és a római Szentszék. II. 23.

fogadná, Péter váczi püspököt. Mivel pedig az erdélyi püspök a kalocsai érsekséget nem fogadta el, Hunyady a váczi püspököt teriesztette föl az érsekségre; azonban mielőtt a megerősítő bullák megérkeztek volna, Agmándy János mint váczi püspök halt meg az 1450. év elején.[1])

Hunyady János már 1449. június 25-én keltezett levelében, melyben Péter püspököt az erdélyi székre prezentálta, Vince váradi kanonokot, mint kinevezett váczi püspököt jelentette be. Tehát Péter halála után 1450. jan. 20-án csak meg kellett ismételnie a kinevezést.[2]) V. Miklós pápa 1450. július 17-én kelt bullájával megerősíti Vincét a püspökségben s engedélyt adott neki, hogy magát bármely püspökkel fölszenteltethesse.[3]) Az új püspök családi neve Szilasi Vince. Kineveztetésekor váradi kanonok és nagybányai plebános (plebanus oppidi de Rivulo Dominarum) volt. Huszonhárom évre terjedő püspökségének történetét életrajzában fogjuk bővebben tárgyalni.

Vincze utódja a püspöki széken ecsedi Báthory III. Miklós addiglan szerémi választott püspök, akit egy 1474. április 4-ről kelt okmány nevez első izben váczi püspöknek.[4]) Sajnos, hogy sem kinevezési, sem megerősítési okmányait nem ismerjük. Változatos történetét szintén életiratában fogjuk elbeszélni. — III. Miklós utódja felsőszelestei Gosztonyi II. János esztergomi kanonok és budai prépost lett, ki 1507. évi Szentháromság vasárnapján már mint váczi püspök fordul elő.[5]) Pray, Desericius, Medgyessy még nem ismerte ezen II. János püspököt. Nevét az 1853. évi Schematismusunkban vezették be először püspökeink névsorába; de itt az áll róla tévesen, hogy rövid idő mulva egri püspökké lett, mert Gosztonyi Jánost 1510-ben a győri, 1524-ben pedig az erdélyi püspöki székre helyezték át.[6])

Bizonyára a hirtelenül váltakozó országos politika volt annak oka, hogy főpásztoraink oly gyakran változtatták székhelyeiket. Kisvárdai Várday I. Ferenc csak 1510—1513. kormányozta egyházmegyénket s azután átment az erdélyi püspökségbe. Mátészalkai Szalkai II. László voltaképen csupán a javadalom élvezője volt 1514—1520-ban, mert csak mint esztergomi érsek vette fel a magasabb egyházi rendeket. Egyházmegyei névtáraink a legutóbbiig tévesen

[1]) Katona. Historia Critica R. Hung. XIII. 665. — Historia Coloc. Eccl. I. 418. — [2]) Katona. Hist. Crit. R. Hung. XIII. 679. — [3]) Theiner. Monum. Hist. Hung. II. 256. 257. — [4]) Teleki. Hunyadyak kora. XI. 506. — [5]) Katona. Historia Critica. XVIII. 523. — [6]) Pray. Epistolae Procerum. I. 107.

Sajtó alá került 1914. szeptember 8-án.

közlik e két utóbbi püspök uralkodásának idejét. Ugyanis Estei Hyppolit egri püspök még 1518-ban távozott Milánóba, II. Lajos király 1520. december 29-én nevezte ki Maczedóniai Lászlót az Országh János váczi püspökké való kineveztetése folytán jogilag és tényleg megüresedett szerémi püspökségre.[1]) Tehát, ha Országh 1520-ban váczi püspök lett, Szalkainak még előbb 1518—1520. közt kellett az egri püspökséget megkapnia.[2]) III. János váczi püspök nevét azon 1528. január 1-én kelt oklevélben olvassuk utoljára, melylyel I. Ferdinánd király Buda ősi kiváltságait megerősíti.[3]) Az van névtárainkban, Pray után, hogy Országh 1532-ig volt püspökünk és ennek ellenkezőjét nem is bizonyíthatjuk.

A gyászos emlékű mohácsi vereség következtében földúlt országban az egyházi ügyek is szomorú sorsra jutottak. Zápolyai János és Ferdinánd királyok a püspöki székek betöltése körül, melyekkel politikai pártfeleiket jutalmazták, állandóan viszálykodtak s emellett többnyire ők maguk húzták a megüresedett javadalmak jövedelmeit. Igy maradt a váczi püspökség is 5, esetleg 9 évig betöltetlenül. Várdai Pál esztergomi érsek csak 1537. május 17-én vette tudomásul, hogy Brodarics II. István szerémi püspök foglalta el a váczi püspöki széket, aki azt 1539. november 17-én bekövetkezett haláláig birta.[4]) I. Ferdinand sietett II. István halála után a püspökséget betölteni; 1540. szeptember 14-én kibocsátott nyilt levelében tudtára adja az egyházmegye lakósságának, hogy Perényi Miklóst nevezte ki püspökévé. Perényi Miklós a hatalmaskodó, lutheránussá lett Péternek serdületlen (állítólag 12 éves) fia azonban soha sem foglalta el a püspöki széket s azért a püspökök névsorából törlendő. Ferdinánd király egyszerűen zálogba adta a váczi püspökség javait 10000 forintért Fráter György váradi püspöknek,[5]) aki azoknak nem sok hasznát láthatta, mert Vácz városa 1544-ben és nemsokára utána a püspökség összes javai török kézre jutottak.

A váczi püspökségnek ezen korszakban jelentékeny birtokai voltak. Legalább Alpár és Csany Szent István adományozásából voltak váczi püspöki birtokok.[6]) Nógrád 1266-ban még »castrum regium,« de 1284-ben már I. Tamás váczi püspök különféle szabadalmakat engedélyez az alatta elterülő mezőváros lakóinak, ha őt az erődítmények építésében segítik; tehát ekkor már püspöki birtok

[1]) Egyháztört. Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. 19. — Pray. Specimen Hierarchiae. II. 389. — [2]) Ugyanott. 87. — [3]) Ugyanott. 358. — [4]) Ugyanott. III/150. — Verancsics. Összes munkái VI. 48. — [5]) Egyháztörténelmi Emlékek. IV. 41. 99. — [6]) Knauz. Garamszentbenedeki apátság tört. 32.

volt.[1]) Nógrádban 1299-ben »terra Domini Episcopi (Vaciensis) Zánthó et Werebenye« (Berkenye) fordul elő.[2]) A Hunyadiak korában a váczi püspök Vácz várát és városát, Nógrád várát és helységét, Verőcze várost, Kálló, Cső (Csővár), Sáp, Guta, Kosd, Szántó és Berkenye helységeket birta Nógrádvármegyében.[3]) Zsigmond király 1406-ban Alcsépi és Gethéli Miklós váczi püspöknek adományozta Hartyánt és Némedit Pestmegyében.[4]) A budai káptalan el akarta perelni 1523-ban Országh János váczi püspöktől Bicskét, Soltot és Mogyoródot, ekkor tehát ezek is püspöki birtokok voltak.[5]) Szobi Mihály 1505-ben a Báthory Miklós váczi püspök által emelt Szent Miklós kápolnára misealapítványul hagyta sziráki birtokát, vagy pedig gutai és kispenczi birtokrészeit. Adományát II. Ulászló királylyal is megerősíttette.[6])

E birtokok XIV. századbeli jövedelmezőségére fényt vet, hogy az 1332—1337. pápai tizedjegyzék szerint a váczi püspök 40 márka és 3 garas tizedet, vagyis mintegy 1935 koronát fizetett,[7]) a XVI. század elején pedig Fráter György 10000 arany forintot adott kölcsön a püspökség birtokainak jövedelmére.

Harmadik időszak 1544—1686.

A püspöki székváros és az egész váczi egyházmegye 143 évig nyögte a török igát. A püspökök száműzötten, javadalmaiktól megfosztva, nem érintkezhettek sem a papsággal, sem a hívekkel. A pásztoraitól megfosztott és törököktől üldözött nyáj fogyott, züllött. S hogy még nagyobb legyen a jelen veszedelme és a jövő reménytelensége, a törökök által támogatott protestáns papok behelyezkedtek az elhagyatott templomokba, plébániákba, iskolákba és a magok aklába terelték a juhokat. A lelki vigasztalásra fokozottabb mértékben szorult nép készségesen fogadta őket. Azt — hiányos tanultsága miatt — nem is kereshette, hogy milyen hitelvekre tanítják? Az újszerű egyházi szertartásokhoz pedig csakhamar hozzászokott, a második nemzedék már el is felejtette a régieket. Igy történt, hogy a másfélszázadig tartó török uralom elmúltával a váczi egyházmegye területén megmaradt, amúgy is csekély számú lakósságnak, mintegy kétharmadrésze a protestantizmus vizein evezett.

[1]) Mocsáry. Nógrád vármegye Esmertetése; I. 169. — [2]) Kubinyi. M. Tört. Emlékek. I. 174. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza a Hunyadiak korában. I. 120. — [4]) Fejér. Codex Dipt. X., VII. 789. — Kovách. Specimen Capituli Vac. 27. — [5]) Pozsonyi Káptalani levéltár. Capsa 33. Fasc. 5. No. 4. — [6]) Magyar Tört. Tár. XII. 109. — Liber Fundationis Zobianae. Vácz alsóvárosi pleb. — [7]) Monumenta Vatic. I. 224.

A katholikus papság még rohamosabban fogyott, mint a nép — és ezt nem volt honnan pótolni. A székváros elfoglalása után a püspök és a káptalan elmenekült onnan. A Báthory püspöksége alatt nagy hírre emelkedett Academicum Gymnasium megszűnt. Nem volt, aki papokat neveljen, legföljebb egyes buzgó plébánosok képeztek még magoknak utódokat, avagy kevesen tanultak a külföldi főiskolákban.[1]) Jóformán csak a szentferencrendi szerzetesek, kiket a törökök szegénységük miatt nem bántottak, tartották fenn a hitéletet. Faluról-falura járva missiókat tartottak — a kecskeméti és szegedi »barátok« az Alföldön, a gyöngyösiek és jászberényiek a Zagyva vidékén, a fülekiek és szécsényiek Nógrádban.[2]) Midőn pedig a jezsuiták hazánkban megtelepedtek, ezek folytatták a térítői munkát. Különösen Pázmány Péter küldött az ország minden részébe jezsuita misszionáriusokat, kik a török hódoltság területére is behatoltak. Működésük az elhagyott katholikusok közt igen áldásos volt.[3]) Egyes lelkes plébánosok a legnagyobb önfeláldozással, álruhában, helységről-helységre járva bátoritották a csüggedőket, vígasztalták az elhagyatottakat, de még így sem kerülhették el a törökök gyanúját és gyakran életökkel lakoltak elszántságokért. De mennyien lehettek ilyenek? Mielőtt a törökök Nógrádmegyét elfoglalták, 1542-ben, egyházmegyénkből húsz adófizető plébános volt a vármegyében;[4]) a XVII. század elején pedig már csak kettőt találunk: Szőllősön (1611.) és Ecsegen (1617.) Később ben még Nógrádban (1635., 1651.) és Lőrinczben (1650.). Esterházy nádor az 1638-iki nagyszombati zsinattól legalább két papot kér a váczi egyházmegye számára, valószínűleg a teljesen elhagyatott Alföldre.[5]) Tarnóczy püspök azt panaszolja 1654-ben, hogy terjedelmes egyházmegyéjében csak öt plébánia van betöltve. Úgy látszik, hogy a törökök háttérbe szorításával javultak a viszonyok, mert az 1675. évi garamszentbenedeki gyűlés idején már tizenhárom papunk volt és ugyanakkor harminckét licenciátus (szabadalmas) gondozta az árván maradt híveket.[6])

A licenciátusok, a Pázmány elnöklete alatt tartott 1628-ki pozsonyi püspöki tanácskozmány jegyzőkönyve szerint, »azon laikus, egyházi-rendek nélkül szűkölködő, nőtlen, jámbor és elegendő ismeretekkel biró férfiak, kiknek a püspökök felhatalmazást adnak, hogy olyan helyeken, ahol plébánosok nincsenek, a népet a vallás elemeire

[1]) Mihályfi. A papnevelés tört. I. 181. — [2]) Althann M. Frigyes levele a szentferencrendiek tart. főnökéhez. 1719. apr. 14. — [3]) Fraknói. Pázmány Élete. 192—193. [4]) Egyháztört. Emlékek. IV. 176—177. — [5]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 347. — [6]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 901.

tanítsák, kereszteljenek, temessenek és a házasság kötéseknél jelen lehessenek. Ilyen felhatalmazást azonban csak egy-két évre adhattak a püspökök.[1]) A következő évben tartott nagyszombati zsinaton már arra is kaptak felhatalmazást, hogy Postillát olvashassanak s a szomszédos plébánosok felügyelete alatt prédikálhassanak. Az 1633. évi nagyszombati tartományi zsinat elrendelte, hogy a szabadalmasok a szentségek kiszolgáltatása alkalmával feketeszínű papi talárt és karinget viseljenek. Az 1629-ben Nagyszombatban tartott zsinaton már 29 licenciátus vett részt.[2]) Egyházmegyénkben több licenciátus működött, mint ahány pap. Pongrácz György püspök Információjában az elismerés hangján beszél rólok.[3])

Ilyen körülmények közt, a törökök kedvezése, sőt hathatós pártfogása mellett, gyorsan terjedt a protestantizmus, először Luther, azután Kalvin tanai szerint. Szegedi Kis István kezdetben Mezőtúron, 1546-ban Czegléden, később az egész Duna—Tisza mentén térítgetett. Kálmáncsehi Sánta Márton Kőrösön tanított.[4]) Szentesen Ozorai Péter és Túri Lukács terjesztette a Kalvinizmust 1550. táján. A XVI. század végén a következő pestmegyei helységeinkben voltak református egyházak: Abony, Czegléd, Dömsöd, Dunavecse, Dunapataj, Fót, Fülöpszállás, Gomba, Gödöllő, Gyömrő, Hévizgyörk, Izsák, Kecskemét, Kiskúnhalas, Kerepes, Kisnémedi, Kunszentmiklós, Monor, Mogyoród, Nagykőrös, Ócsa, Ókécske, Ordas, Pánd, Péczel, Rákoscsaba, Solt, Szabadszállás, Szada, Szalkszentmárton, Tápiószele, Tószeg, Váczhartyán, Veresegyház, Váczrátót.[5]) Nógrádmegyében inkább a lutheranizmus terjedett. Szirákon keletkezett 1625-ben az első lelkészség. Az 1643-ki összeírás szerint a drégelypalánki református szuperintendenciához tartoztak: Diósjenő, Kosd, Nógrád, Nőtincs, Rétság, Romhány, Petény és Verőcze gyülekezetei.[6]) Váczon nehezen tudott meggyökerezni a protestantizmus. Midőn Szuhay püspök 1598-ban székvárosát meglátogatta, sok protestánst talált ugyan benne, de csak Bocskay szervezte 1606-ban a váczi kálvinista seniorátust, melyhez tartoztak: Fóth, Hartyán, Gödöllő, Gyömrő, Kosd, Kisnémedi, Monor, Mogyoród, Palota, Péczel, Szada, Szentmártonkáta, Sződ, Tarcsa, Tura, Üllő és Vácz.[7])

Báró Pongrácz György 1675 évi Informatioja szerint az egész váczi egyházmegye területén 73 községben mintegy 13000

[1]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 231. — [2]) Zádory. Magyar Sion. 1876. 481—487. — [3]) Magyar Sion. 1869. 901. — [4]) Balla. Nagykőrösi krónika. 13. — [5]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 269. — [6]) Borovszky. Nógrádmegye monogr. 520. — [7]) Lampe. Hist. Eccl. Ref. 651.

katholikus volt, kiknek lelki vezetésére mindössze 13 pap és 32 licenciatus állott rendelkezésre. Ellenben 61 olyan községet sorol fel, amelyekben kalvinista, vagy lutheránus prédikátor van, hozzátéve, hogy vannak még más ilyen helyek is, melyeket az idő rövidsége és a külső veszedelmek miatt helyettese, Cselle Mihály meg nem látogathatott.[1])

A protestantizmus ilyetén elhatalmasodásának egyik főoka volt, hogy az egyházmegyének másfélszázadon keresztül harminc püspöke volt, kik közül csak egy birta tíz évig a püspökséget. Ezek is többnyire csak a cimet viselték és a megnyirbált püspöki javak birtokosai voltak, de egyházmegyéjüket sohasem látták; sőt életviszonyaik is majdnem oly ismeretlenek, mint az első századokbeli püspökökéi.

Mindjárt Brodarics halála után hosszabb ideig betöltetlenül maradt a püspöki szék. Ferdinánd király csak 1548. december 14-én nevezte ki Sbardellati I. Ágoston esztergomi prépostot váczi püspökké.[2]) Sbardellati inkább politikus és katona volt, semmint püspök. Az országgyűlés őt bízta meg a Hontban garázdálkodó Balassa és Ali budai pasa megfékezésével. Karddal kezében esett el Palástnál, 1552. augusztus 11-én. Ismét másfél évig betöltetlenül maradt a szék, mert a király 1553. május 24-én nevezte ki és III. Gyula pápa 1554. február 11-én erősítette meg Péterváradi Balázs szepesi prépostot a váczi püspöki széken, melyet az 1560. év elején bekövetkezett haláláig birt.[3])

Ferdinánd most már 1560. április 16-án adományozta Ujlaki IV. János, tinnini választott püspöknek a váczi püspökséget.[4]) Szorgalmasan részt vett ugyan az 1561., 1562., 1564. évi zsinatokon, de egyházmegyéjét aligha látta, mert mint kamarai elnök állandóan Pozsonyban lakott, 1578. elején bekövetkezett haláláig. Utódja lett Mossóczi Zakariás a híres jogtudós és szintén tinnini püspök, 1578. május 3-án.[5]) Még egy 1580. évi okirat is csak választott püspöknek mondja.[6]) 1582. március 28-án a nyitrai püspökségre helyezték át.[7])

Névtárainkba előfordul Meleg Boldizsár neve, azon megjegyzéssel, hogy mielőtt a váczi püspöki széket elfoglalhatta volna, meghalt. Gersei Melegh Boldizsár 1562—1572. esztergomi kanonok,

[1]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 901—902. — [2]) Kovachich. Formulae solenn. styli. XLV. Nro. 106. — [3]) Kovachich. Ugyanott XLI. — Koller. Hist. Eppatus Quinqueeccl. V. 349. — [4]) Kovachich. Formulae solenn. styli. LXX., LXXI. — [5]) Pray. Specimen Hierarch. Hung. I. 353. — Századok. 1874. 356. — [6]) Katona. Historia Crit. R. Hung. XXV. 97. — [7]) Vágner. Eppatus Nitrien. Memoria. 331.

1569-ben leleszi, 1572-ben egri káptalani prépost volt s 1572. okt. 27-én csanádi püspök lett. Prekonizálása alkalmával mindössze 29 éves volt. Mivel a csanádi egyházmegye teljesen a török hódoltság alatt volt, állandóan Leleszen lakott.[1]) A király Mossóczi áthelyeztetésével egyidejűleg nevezhette őt ki váczi püspökké, de kinevezetése már nem találta az élők sorában, mert 1582. március 22-én meghalt; tehát ezért nevét püspökeink névsorából törlendőnek véljük.[2]) Rudolf király 1582. május 5-én hetesi Pethe Márton szerémi püspököt helyezte át a váczi székre, mely ekkor már olyan szegény volt, hogy a király megengedte Pethének, hogy a pilisi apátságot megtarthassa, sőt 1585-ben még a pozsonyi prépostság javait is neki adományozta.[3]) A váczi püspöki székre bajosan kapott pápai megmegerősítést, mert 1586-ban még választott váczi püspöknek írja egy oklevél és ezen év végén már a váradi székre helyezték át.[4]) Utódja lett Máthéssy III. István csanádi püspök, ki »a thébai pusztasághoz hasonlítható leleszi prépostságban« élte le napjait. 1590. január 29-én kapott pápai megerősítést is, 1591-ben már a győri püspökséggel cserélte föl a váczit.

Hosszabb széküresedés után, Pray, Katona és Desericius[5]) szerint 1593-ban, Schmith szerint 1594. május 24-én Szuhay IV. Istvánt, a keményfejű, mozgékony diplomatát nevezte ki a király váczi, 1598-ban pedig egri püspökké.[6]) A váczi püspökséget ugyanekkor Zalatnaki György egri prépostnak adományozta. Zalatnaki azonban nem foglalhatta el a püspökséget és nem is kapott pápai megerősítést, mert midőn őt VIII. Kelemen az 1600. december 20-án tartott konzisztóriumban a pécsi püspökségre prekonizálta, váczi püspökségét nem is említve, »presbyter Dioecesis Zagrabiensis«-nek nevezi.[7]) Nevét annál inkább véljük törlendőnek a váczi püspökök névsorából, mert egy 1598. március 1-én kibocsátott oklevél már Radovits III. Péter nyitrai kanonokot mondja választott váczi püspöknek.[8]) Radovits ez után is állandóan Nyitrán lakott, míglen 1608. október 11-én veszprémi püspökké neveztetett ki; de mielőtt ezt elfoglalhatta volna, november 19-én meghalt.[9]) Utódja lett eőrsi és kukolyi Almásy I. Pál esztergomi kanonok, 1608. december 6-án

[1]) Schematismus Cleri Csanádiensis. 1913. 46. — [2]) Nagy Iván. Magyarország családai VII. 410. — [3]) Praepositura et Praepositi Poson. 38. — [4]) Katona. Historia Critica. XXVI. 245. — [5]) Specimen Hierarchiae. I. 353. Historia Crit. XXVI. 630. Historia Epp. Vac. 150. — [6]) Episcopi Agrienses. III. 147. — [7]) Koller. Historia Episcopatus Quinqueeccles. VI. 363. — [8]) Katona. Historia Critica. XXVII. 556. — [9]) Országos levéltár. Liber Resulut. 48. fol. 58. Magyar Sion 1869. 874. — Schemat. Wespr. 1914. XIX.

választott, 1613-ban megerősített váczi püspök. Mint az esztergomi érsek helynöke, állandóan Nagyszombatban tartózkodott, 1621-ben bekövetkezett haláláig.[1]) Tizenhárom évig tartott főpásztorkodása után püspökeink ismét nagyon gyorsan váltakoztak.

Balásfy II. Tamás választott boszniai püspököt és pozsonyi prépostot 1621. október 11-én nevezte ki II, Ferdinánd váczi püspökké, addig birt javadalmainak megtartásával, aki továbbra is prépostsága helyén, Pozsonyban maradt. Azonban már egy éven belül, vagyis 1622. június 17-ki és október 11-ke közt Dallos Miklós pécsi püspök a váczi püspöki székre helyeztetett át, Balásfy pedig viszont a pécsire; tehát igen valószínű, hogy itt püspöki kambiummal van dolgunk, melyre Balásfyt összeférhetetlen természete miatt rákényszerítettek. Dallos be sem várva pápai megerősítését, melyet pedig maga II. Ferdinánd király is sürgetett, 1623. május 4-én a győri püspökséget kapta meg. Ugyanakkor nevezte ki a király jeles diplomatáját, báró Sennyey V. Istvánt, váczi püspökké. Sennyey váczi püspökségének egész ideje alatt is a diplomáciai pályán működött, 1628. július 11-én pedig a veszprémi püspökséget nyerte el.[2])

II. Ferdinánd egy héttel később felistáli Dávid II. Pál pécsi püspököt helyezte át Váczra, innen pedig 1630. október 25-én Veszprémbe.[3]) A váczi püspökségre aligha kapott pápai megerősítést, mert az 1629. évi nagyszombati zsinat határozatait úgy írta alá, mint kinevezett váczi püspök, pozsonyi prépost, szkalkai és ludányi apát.[4]) Ellenben a veszprémire 1631. október 6-án pápai megerősítést is nyert. A király Dávid helyébe ugyanazon kellettel báró Draskovich I. György pécsi püspököt nevezte ki a váczi székre. Hat évi működése után 1635. évi október 22-én a győri püspökségre kapott kinevezést, a váczi székre pedig Nagyfalvay Gergely szerémi püspök.[5]) Desericius, Pray és ezek után Schematismusaink 1875-ig és ismét 1909. óta Györgynek írjuk keresztnevét; ő maga leveleiben és okmányaiban Gergelynek írta magát alá, tehát ez volt a keresztneve.[6]) Nagyfalvay csak 1640. augusztus 11-én kapott pápai megerősítést s azért az 1638. évi nagyszombati zsinat határozatait, mint »Electus Episcopus Vaciensis« írta alá.[7]) Valószínűleg

[1]) Katona. Historia Crit. XXIX. 149. Pray. Specimen Hierarchiae I. 354. — [2]) Országos levéltár. Liber regius VII. 746. Nro. 429. — [3]) Ugyanott. VII. 968. Nro. 544. Koller. Hist. Eppatus Quinqueeccl. VI. 380. — [4]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 264. — [5]) Katona. Historia Critica. XXXI. 732. — [6]) Pázmány levelezése. I. 202. Péterffy. Concilia R. Hung. II. 264, 374. Erdélyi. Pannonhalmi szentbenedekrend tört. VII. 201. XII. 301. — [7]) Szentiványi. Dissertatio Paralipomenica. 78.

1643-ban fejezte be életét; mert ezen évben kapott kinevezést Váczra Püsky V. János csanádi püspök, aki még mielőtt székét elfoglalta volna, 1644. szeptemberében, a nyitrai püspökségre lett áthelyezve.[1]) Ugyanekkor Kopcsányi II. Mihály szerémi püspök nyerte el a váczit. Mint váczi püspök halt meg az 1646. év elején. Hosszútóthy III. László váradi püspök és szepesi prépost 1646. április 3-án neveztetett ki váczi püspökké és csakhamar szentszéki megerősítést is kapott. Az ő halála után Püsky János nyitrai püspök, mint adminisztrátor intézte egyházmegyénk ügyeit s azért az 1648. évi szeptemberben tartott nagyszombati zsinat határozatait mint »választott váczi püspök«[2]) írta alá: sőt még 1649-ben is a váczi püspökség adminisztrátorának és kalocsai érseknek írta magát. Mind a két méltóságot addig viselte, mig 1650-ben győri püspökké neveztetett ki.[3]) Utódjává még azon év december 28-án lelóczi és jezerniczei Tarnóczy II. Mátyás csanádi püspök és szepesi prépost lett. Továbbra is Szepeshelyen lakott; 1655. augusztus 30-án Vellehradon bekövetkezett haláláig.[4]) Ugyanazon évi szeptember 27-én ludányi Zongor I. Zsigmond váradi püspök és pozsonyi prépost helyeztetett át a váczi székre.

I. Zsigmond halála után Pállfy III. Tamás csanádi püspököt helyezték át Váczra, de még mielőtt a pápai megerősítést megkapta volna, 1660. évi augusztusban egri, azután pedig nyitrai püspökké lett kinevezve. Nálunk pedig követte Szentgyörgyi II. Ferenc erdélyi püspök, aki 1662. október 18-án, midőn Apaffy erdélyi fejedelemnél követségben járt, meghalt. Utódja Szegedy III. Ferenc Lénárd megelőzőleg szintén erdélyi püspök volt. 1663. február 6-án kapta meg a váczi püspökséget és az 1669. év vége felé az egrit.

A váczi püspöki székre 1669. szeptember 23-án szentmiklósi és óvári báró Pongrácz II. György esztergomi nagyprépost és szamandriai cimzetes püspök neveztetett ki.[5]) Mivel a pápai megerősítő iratok nagyon késtek, Szelepcsényi György érsek csak 1672. június 12-én szentelhette őt püspökké.[6]) Itt csak annyit említünk meg róla, hogy 1672/3-ban megbízta Cseke Mihály püspökhelyettest és ecsegi plébánost, hogy az egyházmegyében kánoni látogatást végezzen. Az 1675. évi május 5-én papjaival és licenciátusaival egyházmegyei zsinatot pótló gyűlést tartott a garamszent-

[1]) Episcopatus Nitriensis Memoria. 175—178. — [2]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 384. — [3]) Katona. Historia Crit. XXXII. 700. — [4]) Wágner. Analecta Scepusii. III. 110. — [5]) Pray. Specimen Hierarchiae I. 356. — [6]) Informatio de Statu Eppatus Vac. (Kézirat) 1.

benedeki apátságban és az így beszerzett adatok nyomán írta meg a Congregatio Concilii-hez benyújtandó jelentését »Informatio de Statu Eppatus Vaciensis« címen. Meghalt Nagyszombatban 1676. február 5-én.

Utódja Gubasóczy VI. János pécsi püspök lett. Neve 1676. február 15-én keltezett oklevélben fordul elő mint váczi püspöké[1]), 1677. július 12-én kapott megerősítő levelet az apostoli szentszéktől. Pálffy Tamás nyitrai püspöknek 1679. évi május 7-én bekövetkezett halála után nyitrai püspökké lett. A váczi széken pedig 1679. augusztus 21-én Korompay IV. Péter követte, aki 1654—1655-ben Tarnóczy püspöknek Nógrád várában rezideáló helynöke, a helység plébánosa és pozsonyi kanonok, 1676-ban pedig esztergomi nagyprépost volt.[2]) Pápai megerősítést kapott 1680. április 8-án és szeptember 20-án püspökké szenteltetett, de 1681. december 28-án már egri püspök lett. Ugyanekkor a váczi püspökséget ipolykéri báró Kéry VII. János csanádi püspök kapta meg és 1682. június 8-án a pápai megerősítést. Lotharingiai Károly 1684. június 27-én megverte a törököket Verőczénél és rövid ideig tartó ostrom után visszafoglalta Vácot. VII. János püspök ezen örömhír hallatára azonnal székvárosába jött, a templomokat némileg rendbehozatta és felszentelte. De a vácziak öröme, kik 140. évi száműzetés után most láttak először körükben püspököt, nem sokáig tartott, mert a királyi hadak elvonulása után a törökök visszatértek s a várost felgyújtották. A püspök meg papjai csak futással menthették meg életöket.[3]) Kéry ezután rövidesen 1685. december 3-án meghalt.

Vácz fölszabadult a török iga alól és csakhamar az egész egyházmegye. De milyen állapotban! A székváros füstölgő romhalmaz volt, az Alföld néptelen, a Felvidék lakóssága meggyérülve és a keresztények nagyobb része a protestantizmus aklában. Hasonló volt a püspökség anyagi helyzete is. Javai, csekély kivétellel, a török hódoltság alatt voltak még; tizedet alig fizetett néhány helység. Inkább protestánsokká lettek, csakhogy ettől a gyűlöletes adózástól megszabaduljanak. Pázmány korában 2—3000 frtra becsülték a püspökség jövedelmeit.[4]) Midőn a Trientbe menő főpapok ellátási költségeire gyűjtöttek, a váczi püspök — igaz, hogy ez a fösvénységéről híres Ujlaky volt — legkevesebbet, 40 aranyat ajánlott fel.[5])

---

[1]) Magyar Tört. Tár. VI. 96. — [2]) Csanádi tört. adattár I. 221. Kollányi. Esztergomi kanonokok. — [3]) Katona. Historia Crit. R. Hung. XXXVI. 735. — [4]) Frankl. Pázmány levelei. I. 330. — [5]) Körmöczy. Emlékek. I. 54.

Pongrácz püspök ezeket írja Informatiójában a püspöki jövedelmekről: »Öt vármegyében 340 város és község fizetett a püspöknek tizedet vagy tizedváltságot, mely jobb időkben nem megvetendő összeget tett ki; ma ugyanezen megyékben mintegy 90 lakatlan hely van, melyek nem fizetnek, úgy hogy a váltság alig tesz ki valamivel többet 3000 frtnál. Ezeken kívül azelőtt a püspöknek más jövedelme is volt birtokaiból és falvaiból, a boldogabb időkben számszerint 15-ből, melyeknek nagyobb része a pécsegyházmegyei Tolna vármegyében feküdt . . . Most csak 13 faluja és Vácz városa van, (de ezek sem teljesen az övéi, mert 4 másokkal közös). Néhány pusztája is van, mindezekből a pusztákból és falvakból mintegy 1000 frt jövedelme. A többi javakat régen elprédálták és elidegenítették, még csak az adománylevelek sincsenek meg, melyek alapján a püspök javait visszaszerezhetné.«

Negyedik időszak 1685—1915.

I. Lipót uralkodása idején általában gyorsan ment a főpapi székek betöltése. A multnak szomorú tapasztalásai indították erre a kormányokat. Kéry János eltemettetése után egy hónapra, 1685. április 16-án, már kinevezte galántai Balogh V. Miklós csanádi püspököt és szepesi prépostot a váczi püspöki székre s a következő év március 18-án megkapta a pápai megerősítést. Beteges ember lévén, nem tartózkodott állandóan Váczon, de mégis hosszabb időt töltött e városban. A mostani siketnéma intézetben lakott és személyesen vezette a város restaurálási munkálatait. Megtört egészséggel tért vissza Szepeshelyre és ott 1689. október 6-án meghalt.

Utódjává liptóteplai Dwornikovich III. Mihály, csanádi püspököt, győri nagyprépostot és a türjei prépostság kommendátorát nevezte ki a király, 1689. december 25-én. Az 1913. évi csanádi Schematismus azt mondja róla: »Sub hoc reviviscere coepit episcopatus Csanádiensis.« A váczi egyházmegyének valódi ujjáteremtője volt. Kineveztetése után csakhamar székhelyére jött, az egyetlen használható állapotban lévő Szent Mihály templomot restauráltatta és általában nagymértékű építkezéshez fogott. Hogy munkálataihoz az anyagi eszközöket megszerezze, 1696. advent I. vasárnapján az egri káptalantól hiteles másolatot szerzett a váczi püspököt megillető tizedekről. A fizetni vonakodó helységeket beperelte[1]). Terenyei Bendő István püspökhelyettessel és kisnógrádi esperessel

[1]) Bubla. Registram III. 81., 89., 103.

megvizitáltatta az egyházmegye akkoron fennálló 22 plébániáját. Ennek halála után pedig magához vette munkatársul a nagyképzettségű Berkes Andrást, akit váczi plébánossá nevezett ki. Kollonits Lipót esztergomi érsek rendeletére beterjesztette 1700. február 7-én nagyszabású Jelentését, mely kimerítő képet ad a váczi egyházmegye akkori állapotáról.[1])

A Jelentés szerint az egyházmegye területén a protestánsoknak egyetlen, a törvény alapján elfoglalt templomuk sincs, mert amikor 1647-ben és 1659-ben nekik 90 templomot átadtak, akkor az egyházmegye területe a török hódoltság alatt volt és így ők erőszakosan foglalták el a katholikus templomokat; tehát kötelesek volnának azokat visszaadni. Jelentésében fölsorolja az összes meglévő templomokat, a község és földesura megnevezésével. Visszaszerzésük céljából értelmes férfiakkal tárgyalt és eközben arra a meggy ződésre jutott, hogy a nép többnyire csak azért eretnek, mert predikátora az — és a prédikátor ismét csak azért protestáns, mert így van megélhetése biztosítva; de ha erélyesen lépnének fel ellenök, ezek korántsem mennének ki Angliába, hanem megtérnének. Váczon odajöttekor csak 20 katholikust talált, de amióta a prédikátort elűzte és visszaállította a katholikus istenitiszteletet, a katholikusok száma felülmúlja az eretnekekét. Sajnos, hogy katholikus papok csak 53 községet látnak el és ezek mellett van 17 licenciatus az egyházmegyében.

Az egyházi javakat illetőleg a királyi kamaránál és fiskusnál nincs sem püspöki, sem kamarai birtok; de néhány püspöki és két káptalani birtok eretnekek kezén van, melyek hiteles okmányok alapján visszaszerezhetők volnának. A prémontreieknek van néhány falujok; a hatvani prépostságot Kondor János egri kanonok birja, de jövedelmét a budai helytartóság húzza. A váradi káptalannak van egy faluja és a váczi püspök két falujában részbirtoka . . . Azután elősorolja a püspöki tizedszedő helyeket. Sok elhagyatott templom van, melyek mellett senki sem lakik, de mihelyt e helyek be lesznek népesítve, a templomok megjavíthatók és isteni tiszteletre használhatók lesznek.

Ezen gyászos állapotok megszüntetése végett Dwornikovich a káptalan visszaállításáért folyamodott a királyhoz és egymásután szervezte a plébániákat. »Azonban — úgymond Nagy István — mint midőn tavasznak kellő melegén hajtásnak indult rügyeket egy

[1]) Közölve a »Magyar Sion« 1869. évf. 165—174. lapjain. — Karcsú. Vácz város tört. V. 20—26. — Váczi Könyv. 56—62. l.

zord vihar lehervasztja, úgy szakaszták meg a bekövetkezett események az egyházmegye virágzásnak indult terveit. 1703. tavaszán már harsogtak a tárogatók és Dolha, majd Munkács síkjain lobogtak a »Pro Deo et Libertate« feliratos lobogók, mint előjelei a hosszadalmas és háborgó belküzdelmeknek, melyek a békés időt igénylő egyházi és vallási élet fejlesztését, felvirágzását háttérbe szorították.«[1]) Dwornikovich Győrre vonult vissza és az egyházmegye ügyeinek intézését az új káptalan első nagyprépostjára, Berkes Andrásra bízta. Ott is halt meg 1706. augusztus 29-én.[2])

Halála után gróf Eszterházy Imre, a magyarországi pálosrend főnöke, az alázatos »Frater Emericus,« kapta meg a váczi püspökséget; de az országos zavarok miatt nem foglalhatta el s 1708-ban a zágrábi székre helyeztette át magát. Kollegrádi Kollonitz Zsigmond gróf esztergomi kanonok lett utódjává 1708. dec. 30-án. III. Károly császár azonban 1716. augusztus 10-én bécsi püspökké nevezte ki. Ugyanakkor a váczi püspöki székre Leslie Vilmos ardaggeri apát kapott királyi kinevezést, de alig egy év mulva már a laibachi püspöki székre helyeztetett át.

Most új korszak kezdődött. Károly király 1718. január 4-én gróf Althann Mihály Frigyest nevezte ki váczi püspökké. Kormányzása elején összeiratta és rendeztette egyházmegyéje plébániai javadalmait. Ekkor az egyházmegye területén összesen 34 plébániát írtak össze, melyeknek rendezéséhez és újaknak felállításához látott. Azonban lelkes munkájától elszólították. XI. Kelemen pápa a következő évben Althánnak bíborkalapot küldött, VI. Károly császár pedig 1720-ban a nápolyi királyság kormányzását bízta rá. Berkes András nagyprépostot püspökhelyettessé nevezvén ki, Nápolyba ment s ott maradt Berkesnek 1729. március 29-én bekövetkezett haláláig. Midőn Althann helynöke halála hírét vette, lemondott a nápolyi alkirályi méltóságról és visszajött egyházmegyéje kormányzására. Bámulatosan sokat tett a hit terjesztése és az egyházmegye felvirágoztatása érdekében. A püspöki javadalmat is rendbe hozta; új püspöki palotát és papnöveldét kezdett építeni. Igen sokat tett Vácz város érdekében is. Püspöksége alatt az egyházmegyei plébániák száma hatvanra szaporodott. Meghalt 1734. június 20-án.

III. Károly 1734. december 20-án gróf Althann III. Mihály Károlyt, barii érseket és Apulia prímását, Frigyesnek unokaöccsét nevezte ki váczi püspökké. Minden tekintetben nagybátyjának méltó

[1]) Knaz. Magyar Sion 1865. 175. — [2]) M. Tört. Tár. VI. 97.

utódja volt. Midőn a betegség teljesen megbénította, maga mellé segédpüspökül kérte gróf Migazzi Kristóf címzetes karthágói érseket. Mária Terézia királynő engedve kérésének, Migazzit 1756. március 22-én koadjutornak nevezte ki és IV. Mihály Károly 1756. június 26-án bekövetkezett halála után, szeptember 26-án megyés püspökké tette.

Migazzi nagyszabású egyéniség. Terveket szőtt s mihelyt püspöki székét elfoglalta, azoknak kiviteléhez is fogott; de az uralkodói kegy már félév mulva, 1757. februárban a bécsi érseki székre emelte őt. Utódja pedig gróf Forgách Pál nagyváradi püspök lett, ki az egyházmegye kormányzását már február 26-án át is vette. A szent életű főpap 1759. augusztus 29-én elhalálozván, a királynő gróf Eszterházy I. Károly pozsonyi prépostot nevezte ki váczi püspökké. Az egyházmegye az ő nem egészen három évre terjedő püspöksége alatt szinte megújult. A papság és a hívek könnyeitől kisérve ment át 1762. június 17-én az egri érseki székre.

A szomorúság nem tartott sokáig, mert Mária Terézia királynő ugyanakkor, midőn I. Károlyt az egri érseki székre emelte, gróf Migazzi Kristóf bécsi bíboros-érseket a váczi egyházmegye örökös administrátorává nevezte ki, amihez XIII. Kelemen pápa is örömest hozzájárult. Egyházmegyénkre nézve boldog idő volt Migazzi adminisztrátorságának 24 esztendeje, mert ő ezalatt nemcsak buzgón és tapintatosan kormányozta, hanem a püspökségnek majdnem összes jövedelmeit az egyházmegye javára fordította. II. József császár 1785. február 10-én kibocsátott rendeletével arra kötelezte a több javadalommal biró főpapokat, hogy egynek kivételével a többiről lemondjanak. Ez a rendelet talán éppen Migazzi bíboros ellen volt intézve, ki a császár egyház- és alkotmányellenes rendeleteinek nyiltan ellenszegült. Ő a váczi püspökségről minden vonakodás nélkül 1786. április 14-én lemondott, hogy a császár egyházüldöző rendeletei ellen annál szabadabb kézzel harcolhasson. A császár csak 1787. augusztus 10-én nevezte ki utódjává báró Splényi IV. Ferencet. Nyolc évi kormányzása után 1795. december 22-én kimúlván, a váczi püspöki szék tiz évig betöltetlenül maradt. Ezen idő alatt Zerdahelyi Gábor és Bodonyi Sándor, mint káptalani helynökök, intézték az egyházmegye ügyeit.

A nagyon is mozgalmas XVIII. században a váczi püspökségben a lelki ügyek óriási haladtak. A törökök kiüzetése után az Alföld benépesedett, sok régi plébániát visszaállítottak és újakat szerveztek. Az 1697. évi egyházlátogatás alkalmával csak 22 plébánia volt, az

1718-iki összeírás idején 34, az előttünk ismert első Egyházmegyei Névtár kibocsátásakor 1773-ban 84, és a XIX. század küszöbén 109.

A XVIII. századot a II. Rákóczi Ferenc-féle fölkelés nyitja meg, mely ismételten pusztítva vonul végig egyházmegyénk területén, különösen annak északi részein. Dwornikovich püspök nem rokonszenvezett a fölkelőkkel s azért kénytelen volt elmenekülni. Helynöke Berkes András, belátta, hogy ezen politikai áramlattal szembeszállni nem lehet, hanem okos és jogos eszközök felhasználásával a vallási ügyek javára kell azt fordítani. Ez okból Berkes és Ujfalussy kanonok résztvettek az 1705. évi szécsényi országgyűlésen és ott a katholikusok és protestánsok közt felmerült vitás ügyek, különösen a protestánsok által elfoglalt templomok és egyházi javak visszaszerzésén fáradoztak. A szabadságharc leveretése után bekövetkezett békésebb napokban az erdőkbe, hegyekbe menekült nép visszatért lakóhelyeire, rendbehozta megrongált, kirabolt, harangjaiktól megfosztott templomait. Kollonitz, a két Althann, Migazzi, Eszterházy püspökök számos templomot, plébániát, iskolát építtettek; rendezték úgy a püspökség, mint a plébániák anyagi ügyeit. A lelkiélet föllendítése céljából Dwornikovich dominikánusokat, Kollonitz kegyesrendieket, Althann M. Frigyes szentferencrendieket telepített meg Váczon. Althann M. Károly pedig jezsuitákat akart megtelepíteni. Tervét — nem tudni, mi okból? — nem hajtotta végre, hanem számos helyen népmissiókat tartatott a jezsuitákkal, kik Eszterházy Károly püspöksége idején is számos helyen missiókat tartottak az egyházmegye területén. II. József császárnak a szerzetesrendek feloszlatását elrendelő parancsa következtében ezen rendházak megszűntek mind — a piaristákénak kivételével. A megszűntetett kolostori templomok fölszereléseiből berendeztek számos templomot, több lelkészséget létesítettek és számos volt szerzetest alkalmaztak az egyházmegye szolgálatában.

Ezen százév lefolyása alatt a hitélet föllendítése, az egyházi épületek és javadalmak rendezése céljából püspökeink részint személyesen, részint helynökeik által több szabályszerű egyházlátogatást (Canonica Visitatio) és számos atyai látogatást végeztek megyeszerte. Berkes püspöki helynök megvizitált az 1702—1706. években harmincnyolc plébániát, 1712-ben az egész egyházmegyét, 1715-ben 44 alföldi plébániát, 1718/19-ben a váczi káptalant, papnöveldét és 26 Pest- és nógrádmegyei plébániát, végül 1725/27-ben Pest, Szolnok és Csongrádmegyében 31 plébániát. Az ő halála után Árbay János helynök Nógrádvármegyében 42 plébániát látogatott meg. Althann M.

Károly püspök személyesen végzett egyházlátogatásokat az 1744/47. években, Migazzi 1756-ban, Forgách 1759-ben és Eszterházy 1761-ben. Salbeck püspökhelyettes 1777—79-ben, Zerdahelyi 1781—88-ban az egész egyházmegyében. Ezen egyházlátogatások alkalmával felvett jegyzőkönyvek kivonatai benne foglaltatnak az egyházmegyei levéltárban őrzött »Libri Visitationum Canonicarum« III—VII. köteteiben, melyek élénk fényt vetnek a templomok, plébániák, iskolák és a hívek akkori állapotára.

I. Ferenc király véget vetett a váczi egyházmegye tíz éves árvaságának 1806. június 3-én, midőn unokaöccsét, a 21 éves Károly Ambrus Ferdinánd estei herceget nevezte ki váczi püspökké. A főherceg akkor még csak kisebb egyházi rendekkel biró hittanhallgató volt. Bodonyi Sándor vikárius 1807. október 1-én diakonussá, Fischer báró egri érsek Váczon áldozópappá, Bécsben pedig püspökké szentelte. Csak rövid ideig birta a váczi püspökséget, mert 1808. január 25-én esztergomi érsekké és Magyarország prímásává neveztetett ki. A királyi herceg utódja az egyszerű nemesi családból származó Kámánházy IV. László nyitrai nagyprépost lett. Kilenc évig tartó püspöksége alatt, az 1810—1818. években meglátogatta az egyházmegye összes plébániáit. IV. László püspöknek 1817. február 4-én bekövetkezett halála után ismét hat évig maradt üresedésben a püspöki szék, mely idő alatt Bissingen Ernő és Tiller József nagyprépostok, mint káptalani helynökök, intézték az egyházmegye ügyeit. Végre 1823. február 23-án gróf Nádasdy V. Ferencet nevezte kí a király váczi püspökké. Egy év mulva szentelte föl Rudnay Sándor hercegprímás. Huszonkét éves püspöksége alatt bámulatos tevékenységet fejtett ki. Nemcsak egyszerűen meglátogatta az összes plébániákat, hanem mindegyiken »Canonica Visitatio« című bőrbe kötött könyvbe foglaltatta a hitközség és leányegyházainak egyházi leírását, ezen címek alatt: »De Ecclesia, Parochia, Filialibus, Oratoriis, Religiosis, Xenodochiis, Patronis et Dominis Terrestralibus; De Parocho, Capellano, Libris, Schola, Ludimagostro, Aedituo, Campanatore, Fundationibus.« Végül »Accomodatio« címen megállapította az összes alkalmazottak javadalmazását, melyet azután a közigazgatási megbizottakkal is megerősíttetett. Bámulatos munkát végzett őmaga, végeztetett papjaival és irodájával. Ezen Canonica Visitionalis könyvek szabályozzák nagyobbára most is a plébánosok és a hívek között fenálló viszonyokat. Egyéb működéséről életiratában fogunk beszélni.

V. Ferdinánd 1845-ben a kalocsai érseki székre emelte

Nádasdyt és a váczi püspökség ismét hat évig maradt betöltetlen, az egyházmegye óriási ártalmára. I. Ferenc József csak 1851. ápr. 29-én nevezte ki Roskoványi II. Ágoston egri apátkanonokot a váczi egyházmegye püspökévé. E szentéletű és páratlan tudományosságú főpap csak nyolc évig kormányozta egyházmegyénket, mert 1859. február 10-én a nyitrai püspöki székre vitetett át. Utódja lett Peitler Antal József pécsi prelátus-kanonok. 1859. február 15-én kapott kinevezést, április 15-én pápai megerősítést és Szcitovszky János bercegprímás június 19-én szentelte püspökké. Szívjósága miatt mindenki szerette. Huszonöt éves főpásztorsága alatt 12 lelkészséget létesített, megalapította a váczegyházmegyei könyvtárt és számos más üdvös intézményt létesített.

Antal József püspök meghalt 1885. július 29-én s I. Ferenc József 1886. november 13-án dr. Schuster Constantin kassai püspököt helyezte át a váczi székre. XIII. Leo pápa az 1887. évi március 17-én tartott konzisztoriumban hirdette ki megerősítését. Április 13-án vonult be székvárosába. Tizenkét évre terjedő váczi főpásztorkodásának története szinte rá van vésve az egész egyházmegyére; neve fogalommá kezd válni, de ahhoz, hogy történelmi alakká válhassék, hiányzik még a perspektiva.

Constantin püspök 1899. július 23-án rótta le az élet adóját. Le sem telt a gyászév, midőn a királyi kegy 1900. április 19-én kőrösszegi és adorjáni gróf Csáky Károly Emmanuel esztergomi kanonokot és cursolai cimzetes püspököt emelte a váczi püspöki székre. XIII. Leo pápa április 19-én kelt bullájával prekonizálta és Vaszary Kolos hercegprímás június 17-én Esztergomban püspökké szentelte.

Mint kiválóan örvendetes eseményt kiemeljük, hogy X. Pius pápa Őszentsége 1906. március 9-én, Rómában kelt brévéjével megengedte a mindenkori váczi megyéspüspököknek, hogy a Pontificale Romanumban előírt ünnepélyes alkalmakkor érseki palliumot viselhessenek és keresztet vitethessenek maguk előtt. Tehát hazánkban, a pécsi püspökön kívül, a váczi püspöknek van joga az érseki jelvények viseléséhez.

A XIX. század folyamán a váczi egyházmegye területén a hívek száma több, mint háromszorosára emelkedett, mert az 1801. évre kibocsátott Schematismus szerint 210778, 1910-ben pedig 831621 római katholikus volt. De korántsem szaporodtak olyan arányban a plébániák és lelkészségek, mert ezeknek száma volt 1801-ben százkilenc, most pedig van százharminchat; azonban a káplánságok száma 43-ról 99-re emelkedett.

Sajátságos jelenségek a XIX. század első felében az egyházmegyei zsinatokhoz hasonlítható papi tanácskozmányok, melyeket — nem egészen kánonszerűen — épen a püspöki szék üresedése idején tartottak. Tekintettel az országszerte beállott paphiányra, a magyar királyi helytartótanács 1802. július 13-án kelt rendeletével arra szólította fel a püspöki kart, hogy a lelkészkedő papságot esetleg megadóztatás útján is kötelezze a papnöveldék és a munkaképtelenekké vált papok fentartásához való hozzájárulásra. Bodonyi Sándor káptalani helynök 1802. november 13-án általános egyházmegyei gyűlést (Congregatio generalis dioecesana) hívott össze. E gyűlésen résztvett 7 kanonok, a megyés papság képviseletében 3 külső főesperes, 8 alesperes, 7 plébános, 3 theológiai tanár és a helynöki hivatal irattárosa és tollnoka. Az egybegyűltek akkép határoztak, hogy az összes javadalmasok és más végrendelkezési joggal biró áldozópapok tartoznak végrendeletökben a köteles örökrész, a cselédbérek és temetési költségek levonása után fenmaradt vagyonukból minden 100 frt után 4 frtot hagyományozni a papnövelde és a papi nyugdíjintézet javára. Ezen száztóli akkor is behajtható, ha az illető végrendelet nélkül halt meg, avagy végrendeletében kevesebbet, vagy semmit sem hagyományozott e célokra. A szabályrendeletet a helytartótanács 1803. december 13-án 26745. sz. a. jóváhagyta s azóta kötelező ereje van.[1])

Rudnay Sándor hercegprímás 1822. szeptember 7-re, Pozsonyba nemzeti zsinatot hívott össze, meghagyván, hogy az azon tárgyalandó kérdéseket előzetesen egyházmegyei zsinatokon vitassák meg, s küldjenek megbízottakat a nemzeti zsinatra. Minthogy a püspöki szék ekkor nem volt betöltve, Tiller József káptalani helynök 1821. szeptember 17—18. napjaira Váczra hívta össze az egyházmegyei papság képviselőit. Ezen az értekezleten 49 pap vett részt. Egyenkint letárgyalván a megvitatásra kijelölt pontokat, egyházmegyei kiküldöttekül választották: Toppler György, Bottlik István, Bártfay Nándor kanonokokat és Szarvas Ferenc theólogiai tanárt. Mivel Tiller nagyprépost időközben meghalt, helyette Bodonyi Miklós káptalani helynök vett részt a pozsonyi zsinaton, ki a Szentírás magyar fordításáról, Toppler pedig a szentszéki bíráskodás rendjéről értekezett.[2])

Az 1848—9-ki szabadságharc alatt egyházmegyénk minden tekintetben sokat szenvedett. Az egymás ellen felvonuló hadseregek

[1]) Kovách. Specimen monogr. Capituli Vac. 75—77. Karcsú. Vácz város tört. V. 60—62. — [2]) Ugyanott. 80—84.

végigszántottak mondhatni az egyházmegye minden részén; számos várost és községet felgyujtottak és megsarcoltak, több papot megkínoztak és kettőt kivégeztek. Váczot csak gróf Zichy Hippolyt váczi plébános-kanonok önfeláldozó közbenjárása mentette meg az oroszok által tervbevett végpusztulástól.[1]) Számos plébánia Historia Domusában olvashatók fájdalmas szavakkal leírva a katonaság garázdálkodásai. Azonban ennél is fájdalmasabban hat az a fölfordulás, melyet a forradalmi eszmék terjedése a szellemi téren okozott. A papság közt az egyházi intézmények megváltoztatása után való (nem mindig helyes irányú) vágy forrott; a középosztály indifferentizmusba, a köznép — sok helyütt — vallástalanságba és vadságba merült. Ennek a szellemi forrongásnak sajátságos jelensége volt az 1848. évi váczi papi gyülekezet (Congregatio dioecesana), fattyúhajtása a czeglédi konventikulum volt. Szarvas Ferenc káptalani helynök összehívta 1848. augusztus 1-re Váczra a káptalant és a papság megbízottait az egyházmegyei zsinatot megelőző értekezletre. Megjelentek a káptalan tagjai, a kerületi esperesek, a papság által választott követek és más egyházi férfiak, összesen hetvenhatan. Négy ülésen, 48 pontban megvitatták az egyház szervezetére, az istenitiszteletre, a papság fegyelmére, a nevelésre és oktatásra, az egyházi javakra és alapítványokra vonatkozó fontosabb kérdéseket. Némely túlhajtott és kánonellenes javaslattól eltekintve valóban talpraesett, a hitélet emelésére szolgáló tervezetet dolgoztak ki, melyet egy legközelebb megtartandó egyházmegyei zsinaton kellett volna letárgyalni. De a bekövetkezett harci zivatarok miatt nem lehetett a zsinatot egybehívni. Ennek csaknem paródiája volt az 1849. évi június 21-én, Bobory Károly czeglédi plébános elnöklete alatt, 18 pap jelenlétében megtartott czeglédi gyűlés, amelyen egy »nemzeti egyház« létesítéséről tanakodtak és az egyház szervezetét fölforgató javaslatokat terveztek a Horváth Mihály kultuszminiszter által augusztus 20-ra jelzett »Zsinati konvent« számára. Azonban sem az egyikből, sem a másikból nem lett semmi; hanem mihelyt a forradalmi zivatar elmult, a czeglédi konventikulum résztvevői részben büntetést, részben »atyai dorgálást« kaptak az egyházi főhatóságtól.

Azóta is volt ismételten (de mindig a püspöki szék betöltésének idején) egyházmegyei tanácskozás fontosabb egyházi ügyek megvitatására, amilyenek a katholikus autonomia, egyházmegyei új szabályzat és a papi nyugdíj. E tanácskozásokból üdvös tervezeteket terjesztettek a főpásztorok elé.

[1]) Karcsú. Vácz város tört. VIII. 263. — Tragor. Vácz története 1848—49-ben.

A rendelkezésünkre álló eszközökkel és a történeti forrásokban való szorgalmas kutatás után, ezekben állapítjuk meg a váczi püspökök névsorát. Az egyházmegyei Névtárainkban eddig megjelent névsort és kronologiát egyben-másban meg kellett változtatnunk. Ne mondja ezt senki az elődök iránt való kegyeletsértésnek, amint mi sem vehetnők annak, ha valaki alaposabb kutatás alapján eme névsoron változtatna. Ismételjük, hogy az itt közölt részlet csupán névsor, kronológia és a püspökség történetének vázlata, nem pedig a püspökség vagy az egyházmegye története akar lenni. Egyes püspökeink életiratát e Névtár második részében fogjuk közzétenni.

A váczi egyházmegye püspökeinek névsora.

1. Szent Gellértnek valamely püspöktársa 1046-ig.
2. Kelemen 1055. körül.
3. Áron 1075. körül.
4. Marcellus 1103—1119.
5. Marcellin (Maredinus) 1119—1138.
6. Odo 1140—1151.?
7. Hippolyt 1156?—1157.
8. Deda 1158—1169.
9. Jób 1170—1183?
10. Boleszló (Bogyoszló) 1188—1213.
11. I. Jakab 1213—1221.
12. Benedek (Bereck) 1222—1237.
13. I. Mátyás 1237—1240.
14. Vancsai I. István 1240—1243.
15. Jeromos (Haymo) 1243—1259.?
16. II. Mátyás 1259—1262.?
17. I. Fülöp 1262—1278.
18. I. Tamás 1278—1289.
19. Aba I. László (I. Haab) 1289—1293.
20. Aba Lukács (II. Haab) 1294—1311.
21. Benedek (kormányzó) 1313—1317.
22. Lőrinc 1318—1329.
23. Rudolf 1329—1342.
24. Széchenyi I. Mihály 1342—1362.
25. De Surdis I. János 1363—1375.
26. Beregzowi I. Péter 1375—1400.

27. I. Miklós 1401—1406.
28. II. Fülöp 1408—1419.
29. II. Miklós 1419—1430.
30. Gathalóczi III. Mátyás 1437—1440.
31. Agmándi II. Péter 1440—1450.
32. Szilasi Vince 1450—1473.
33. Báthori III. Miklós 1474—1506.
34. Gosztonyi II. János 1507—1510.
35. Várdai I. Ferenc 1510—1513.
36. Szalkai II. László 1514—1520.?
37. Országh III. János 1520—1532.?
38. Brodarics II. István 1537—1539.
39. Sbardellati I. Ágoston 1548—1552.
40. Pétervváradi Balázs 1554—1560.
41. Ujlaki IV. János 1560—1578.
42. Mossóczi Zakariás 1578—1582.
43. Pethe Márton 1582—1586.
44. Mathési III. István 1587—1591.
45. Szuhai IV. István 1594—1598.
46. Radovits III. Péter 1598—1608.
47. Almássy I. Pál 1608—1621.
48. Balásfi II. Tamás 1621—1622.
49. Dallos IV. Miklós 1622—1623.
50. báró Sennyey V. István 1623—1628.
51. Dávid II. Pál 1628—1630.
52. báró Draskovich I. György 1630—1635.
53. Nagyfalvay Gergely 1635—1643.
54. Püsky V. János 1643—1644.
55. Kopcsányi II. Mihály 1644—1646.
56. Hosszútóthy III. László 1646—1647.
    Püsky V. János, kormányzó 1647—1650.
57. Tarnóczy II. Mátyás 1650—1655.
58. Zongor I. Zsigmond 1655—1658.
59. gróf Pálffy III. Tamás 1658—1660.
60. Szentgyörgyi II. Ferenc 1660—1662.
61. Szegedy III. Ferenc 1663—1669.
62. báró Pongrácz II. György 1669—1676.
63. Gubasóczy VI. János 1676—1679.
64. Korompay IV. Péter 1679—1681.
65. báró Kéry VII. János 1681—1685.

66. Balogh V. Miklós 1685—1689.
67. Dwornikovich III. Mihály 1689—1706.
68. gróf Eszterházy Imre 1706—1708.
69. Kollonitz II. Zsigmond 1708—1716.
70. gróf Leslie Vilmos 1716—1717.
71. gróf Althann IV. Mihály Frigyes 1718—1734.
72. gróf Althann V. Mihály Károly 1734—1756.
73. gróf Migazzi Kristóf 1756—1757.
74. gróf Forgách III. Pál 1757—1759.
75. gróf Eszterházy I. Károly 1759—1762.
    gróf Migazzi Kristóf kormányzó 1762—1786.
76. báró Splényi IV. Ferenc 1787—1795.
77. II. Károly Ambrus főherceg 1806—1808.
78. Kámánházy IV. László 1808—1817.
79. gróf Nádasdy V. Ferenc 1823—1845.
80. Roskoványi II. Ágoston 1851—1859.
81. Peitler Antal József 1859—1885.
82. Schuster Constantin 1886—1899.
83. gróf Csáky III. Károly Emmánuel 1900—.

A székesegyházi káptalan.

Dicsőült első királyunk, Szent István, az általa alapított püspökségek mellett káptalanokat is szervezett.[1]) »Mindenütt lerakják a székesegyházak alapjait, — úgymond a Legenda Maior — a kanonokok kolostorai emelkednek.«[2]) Kétségtelenül emelkedett ilyen Váczon is, mert a tatárpusztítás a kanonokokat a Nagyboldogasszony temploma mellett épült kolostorban érte.[3]) Azonban a XI. és XII. században még nem szabad a káptalanokat különálló és zárt testületeknek képzelnünk; hanem »káptalan« elnevezés alatt a püspökség székhelyén élő papok, klerikusok és egyházi szolgák összességét kell értenünk, akik a székesegyháznál anyakönyvelve voltak és Szent Chrodegang szabályai szerint éltek.[4]) Igy a spalatói káptalanban 1187-ben, a káptalan tagjai közé számíttatik: az áldozópap, szerpap, alszerpap, akolithus és a sekrestyés.[5]) Ezen az alapon elfogadható a Desericius által felhozott ama hagyomány, hogy Váczon a tatárjárás idején 36 kanonok volt.[6]) A káptalanbeliek közös életmódja azonban a XII. században már szakadozni kezdett. Kezdetben a kanonokok a püspöktől az ellátásukhoz szükséges anyagokat: gabonát, bort, kenyeret, kalácsot (foliata, simila) s majdnem mindenből dézsmarészt kaptak s csak később kaptak elkülönözött javakat. Amikor a káptalanok már a püspökökétől elkülönbözött javakkal birtak, keletkeztek az önálló kanonokságok és kifejlődtek a káptalanban a különféle hivatalos állások (officia), melyeknek címei: prépost (praepositus), a káptalan elnöke, s ennek hatalma alatt: az olvasókanonok (lector), éneklőkanonok (cantor vagy primicerius), őrkanonok (custos vagy thesaurarius), gazdakanonok (cellarius), iskolavezetőkanonok (scholasticus) és a lelkipásztorokra felügyelő esperesek (archidiaconi). Ezek voltak a káptalan hivatalviselő tagjai és képezték a zárt káptalant (capitulum clausum). A püspöki székhelyen élő többi papok és clerikusok voltak a »fiatalabb kanonokok« vagy »udvari papok« (domicillares).

[1]) Lányi—Knauz. Magyar Egyháztört. I. 367. Balics L. A róm. kath. egyház. tört. Magyarországon. I. 198. — [2]) Caput. III. 8. Florianus. Fontes Domest. I. 17. Legenda S. Ladislai. c. 11. — [3]) Rogerius. Carmen Miserabile. c. 22. — [4]) Balics. Egyházt. Magyarorsz. II/II. 36. Békefi R. Magyarországi káptalanok megalakulása. Kath. Szemle. 1901. 21. Wetzer-Welte: Kirchen Lexikon II. 1187. (Heuser). — [5]) Fejér. Codex Diplom. II. 240. — [6]) Historia Eppatus Vaciensis. 35.

Valamint a váczi püspökség, úgy káptalanja is, nemcsak az első alapításúak közől való, hanem a legkorábban kifejlődött káptalanok egyike. Okmányilag csak 1190-ben találjuk ugyan említve III. Ince pápa ama levelében, melyben szigorúan meginti Imre királyt, amiért Boleszló váczi püspököt éppen akkor bántalmazta, midőn a kanonokjaival a székesegyházban a Completoriumot énekelte.[1]) III. Ince pápa 1196. évi levele szerint Boleszló már »a káptalan tanácsával élt«, midőn a pápát arra kérte, hogy évenkinti zsinat tartását rendelje el.[2]) Abból, hogy Tiba kanonoknak 1234-ben szolgája volt, Békefi azt következteti, hogy a váczi kanonokok a XIII. század elején már önálló háztartásokban éltek, tehát zárt káptalant képeztek.[3]) Talán éppen ez okozta, hogy az 1222. évben *G.* és *J.* váczi kanonokok azzal a panasszal fordultak III. Honorius pápához *M.* váczi főesperes ellen, hogy saját fiát kanonokká tette és különféle visszaéléseket követett el.[4]) A váczi káptalan az első hiteles helyek egyike is volt. Ismeretes legrégibb okmánya 1227-ből való, (ámbár csak 1395. évi átiratában van meg), mely szerint Henche comes, Ethe prépost, Benedek olvasó-, Gergely éneklő- és Ozyas őrkanonok jelenlétében Harkyan nevű birtokot vásárol.[5])

A váczi püspökséget és káptalant végzetes csapás érte, midőn 1241. évi március 17-én, feketevasárnapon, a tatárok a püspöki várba betörtek és a papságot, az odamenekült városbeli és vidéki néppel együtt felkoncolták. »A vácziak, írja Rogerius mester, az Ur szenvedése vasárnapján szenvedtek, hogy Krisztus Urunkkal a dicsőségben osztozzanak.«[6]) IV. Béla király a tatárok elvonulása után új életre támasztotta az elpusztult várost és a káptalant is, mert Szűzmáriás pecsétje két, 1265. évi okiraton ismét látható.[7]) A váczi káptalanban ekkor számos kanonok volt, mert midőn az esztergomi káptalan a váczi előtt 1270-ben egyezséget köt néhány sági nemessel, azt így írták alá: Gergely prépost, Jónás, András, Pál és a többi számos (quampluribus) kanonok.[8]) A Kaplyan-föld elosztását bizonyító 1297. évi okmányt aláírta Pál mint olvasó-, András éneklő- és Pál

[1]) Fejér. Cod. Dipl. II. 358—361. Szilágyi. Magyar Nemzet Tört. II. 340. — [2]) Wenzel. Árpádkori Oktár, I. 82. — Knauz. Monum. Ecclae Strigon, I. 152. — Fejér. Cod. Dipl. VII/I. 290. Péterffy. Concilie I. 82. Desericius. Hist. Epp. Vac. 35. — Ezek III. Celesztinnek tulajdonítják az 1193. évre. — [3]) Karácsonyi. Regestrum Varad. 134. szám és 304. lap. Kath. Szemle 1901. 103. — [4]) Fejér. Cod. Dipl. III/I. 389. Theiner. Monum. Hung. I. 35. — [5]) Wenzel. Árpádk. új okmánytár. VI. 445. — [6]) Carmen miserabile. c. 22. — [7]) Magyar Tört. Tár. VI. 257. Orsz. levéltár D. L. 538. 548. — [8]) Knauz. M. Sion. 1865. 145. Monum. Eccl. Strigon. I. 581.

őrkanonok.[1]) Ugyanekkor pedig László mester váczi prépost Erzsébet királyné kancellárja is volt, később pedig váczi püspök.[2]) Még erősebb betekintést enged a káptalanba azon 1327-évi átíratban fenmaradt bizonyságlevél, melyet aláírták: Domokos prépost, András olvasó-, Domokos éneklő-, Julián őrkanonok, Olivér váczi, Miklós pesti, Chepán szolnoki, Ágoston szigetfői, Chetlon csongrádi főesperesek és Péter kanonok.[3]) Az összes stallummal bíró kanonokok neveit fentartotta az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzék. Ezek: Miklós prépost, Miklós őrkanonok, Balázs kanonok, Pál főesperes, Vincze kanonok, János főesperes, Fülöpfia Péter kanonok, László (Ladislaus) kanonok, Reruadfia Miklós kanonok, György kanonok, Metvard kanonok és János kanonok, a pápai biztos helyettese. E szerint a váczi káptalanban tizenkét kolumnáris kanonok volt és ezeken kívül négy oltárigazgató (praebendatus).[4]) Okirataink ezen korból számos kanonok nevét őrizték meg az utókor számára.

A váczi káptalannak, mint hiteleshelynek, hatásköre kiterjedt Pest, Külsőszolnok, Csongrád és Kisnógrád vármegyékre.[5]) Jellemző a következő eset. A királyi itélőtábla 1498-ban kelt itéletével a váczi káptalant »ob expeditionem falsi alicujus documenti« pecsétje és birtokai elvesztésére ítélte.[6]) Azonban ezt az ítéletet aligha foganatosították, mert vannak a váczi káptalan által az 1498. után következő években kiállított okirataink. Azt azonban nem tudjuk, hogy mikor és miért szűntették meg az ítélet végrehajtását?

A hiteleshelyen őrzött okmányok közől azok, melyek a tatár és törökdúlást s más pusztító háborúkat és viszontagságokat elkerültek és különféle okmánytárainkban kiadattak, megőrizték számos kanonok nevét. Ezeket alább közöljük.

A mohácsi vész után szomorú idők következtek hazánkra, különösen a váczi egyházmegyére. A Duna-Tisza közét elpusztították a törökök és a rácok. Csupán Vácz állott még Báthory püspök által emelt fényes épületeivel, s azért Brodarics István kancellár inkább kérte Zápolyai János királytól a váczi püspökséget, mint a neki korábban felajánlott pécsit.[7]) A káptalan ekkor még fennállott, mert Brodarics végrendeletében Budai István, Budai János és

[1]) Fejér. Cod. Dipl. VI/I. 211. — [2]) Cod. Dipl. V/III. 223. Wenzel. Árpádk. okmt. IV. 225. Timon. Purpura Pannon. 38. — [3]) Wenzel. Árpádk. új okmt. IX. 240—242. Schmidt. Eppi. Agr. I. 226. — [4]) Monumenta Vatic. I. 484. — [5]) Perger. Bevezetés a diplomatikába. 19. — [6]) Orsz. levéltár. 19937. 20249. — [7]) Sörös P. Brodarics István. 142.

Zedelin Ambrus mester váczi kanonokokat nevezi meg végső rendelkezése végrehajtására.[1]) A nagy tekintélyű püspök 1539-ben bekövetkezett halála után a szerencsétlenségek egész sorozata érte a püspöki székvárost. Vehls Lénárd császári tábornok bevette 1540-ben. A következő évben visszahódította ugyan Petrovics János király számára. 1542-ben elfoglalta Kucsuk basa a törökök javára, de csakhamar kénytelen volt belőle kivonulni, mert a Buda alól visszatérő császári hadak fölperzselték. Két év mulva, mint romhalmaz, végleg a törökök hatalmába jutott és maradt 131 esztendőn át.

A káptalan ezalatt levéltárával és kincseivel Nógrád várába menekült; de midőn Mehemed basa 1544-ben a várat elfoglalta, a káptalan lábai alól kiesett a talaj. A kanonokok — hagyomány szerint — Nógrád átadása előtt a várban ásták volna el a székesegyház kincseit és ingó vagyonukat. Az 1542. évi nógrádvármegyei adóösszeírás szerint a váczi káptalan még az adófizetők közt szerepel, Berczel, Pencz, Kosd, Cselőte és Nazály birtokai után.[2]) I. Ferdinánd király a káptalani birtokokat Krusith János csábrági kapitánynak adta Csábrágvár fenntartására. Később Sbardellati Ágoston váczi püspök visszakövetelte őket, de eredménytelenül.[3])

Úgy látszik, hogy a Brodarics-korabeli kanonokok kihaltával a váczi káptalan megszűnt létezni, mert újabb kanonokok neveivel nem találkozunk többé s a török uralom második századában a püspökhelyettesek is egyszerű falusi plébánosok voltak, mint: Sárközy János ecsegi (1617.), Császár János (1651.) és Korompai Péter (1665.) nógrádi, Cseke Mihály ecsegi (1673.), Terenyei (Bendő) István nógrádi plébánosok.

Báró Pongrácz György püspök 1675. évi »Informatio«-jában ezt írja: »Capitulum qualiternam donatum, aut fundatum fuerit nihil mihi hactenus constitit.«[4]) Tehát a káptalanról az elmúlt másfélszázadév alatt minden feledésbe ment! Dwornikovich Mihály, a váczi egyházmegye újjáteremtője, mihelyt 1689-ben püspöki székét elfoglalta és a legszükségesebb egyházi intézményeket létrehozta; a káptalan újjászervezéséhez látott. A királyhoz folyamodott ezért. I. Lipót király sietett kérelmét teljesíteni, mert már 1700. június 25-én kiadta a királyi rendeletet, mellyel a káptalant minden előbbi jogaival és kiváltságaival visszaállítja és a török időkben elveszett

[1]) Egyháztört. Emlékek a magyarországi hitújítás korából. III. 372. — [2]) U. o. V. 177. — [3]) U. o. V. 195, 214, 237. — [4]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 892.

pecsétje helyett újjal megadományozza.[1]) Igen, de hol voltak a jogok és a javak? Dwornikovich 1700. évi jelentésében azt mondja: »Apud Cameram hujus episcopatus aut capituli bona nulla sunt, neque fiscus ulla prae manibus habet . . . Ad capitulam Vaciense duo pagi inveniuntur in Libro Regio, qui ab aliis possidentur, quos ego judicialiter jam repetii.«[2]) A király 1701. június 4-én kelt leírata ekként intézkedik: Mivel a visszaállított káptalannak még semmiféle javai nincsenek és még a kanonokok életben tartásáról sem történt gondoskodás, elrendelem, hogy a váczi püspökséghez tartozó Rétság, Berczel, Szirák, Gomba, Péczel, Szecső, Kóka és Úri helységekben a káptalan dézsmát szedhessen, azon az alapon, hogy eme helyeken a régibb időkben is a káptalan dézsmált.[3]) I. Lipót sietett az újonnan alakított stallumok betöltésével. Még ugyanazon évben kinevezte a váczi káptalan nagyprépostjává Berkes András váczi plebánost és püspöki helynököt, Szécsényi Ferencet olvasókanonokká és Újfalussy Tóbiást őrkanonokká. Valószínűleg a javadalmazás hiánya miatt Barnaky, Czignárovics és Mráz főespereseket egyelőre csak címzetes kanonokokká nevezte ki.

Az uj káptalant csakhamar nagy veszedelem fenyegette. Ugyanis a káptalan fontos okoktól indíttatva II. Rákóczi Ferenc politikai akciójához csatlakozott. Berkes András, mint püspökhelyettes és nagyprépost méltóságánál fogva, a káptalan képviseletében pedig Újfalussy Tóbiás kanonok résztvett az 1705. évi szécsényi országgyűlésen; Berkes pedig még az 1707. évi ónodi gyűlésen is.[4]) A király emiatt panaszt emelt Rómában. XI. Kelemen pápa 1709. szeptember 14-én kelt brévéjében felszólította a magyarországi papságot, hogy hagyja el a fölkelőket és térjen vissza koronás királyához, különben a lázadókat megfosztatja méltóságaiktól és javadalmaiktól. A törvényes bírói eljárást Keresztély Ágost hercegprímásra bízta. A hercegpímás a pápai Breve kihirdetése után a fölkelésben résztvetteket feszólította, hogy négy héten belül hódoljanak be. A váczi káptalan, nem tudjuk mi okból, nem nyilatkozott s ezért a prímás december 18-án kelt ítéletével a nagyprépostot és a káptalant »minden egyházi méltóságától, cselekvő és szenvedő szavazati jogától megfosztotta.«[5]) Ennek ugyan semmi gyakorlati következménye sem lett; de annál nagyobb csapás volt az, hogy a szerb csapatok

[1]) Másolata a Liber III. Visit. Can. 25—28. lapján. — [2]) Knauz. M. Sion. 1869. 171. — [3]) Bubla. Regestrum III. 103—104. — [4]) Róka. Alt- u. Neu-Waitzen. 48. — [5]) Századok. 1870. 341. — [6]) Knauz. Magyar Sion. 1864. 406—407.

Váczot még ugyanazon évben kifosztották.[1]) A szatmári békekötés után e hűtlenség feledésbe ment, sőt a király Kollonitz Zsigmond püspök kérésére 1713-ban ismét három kanonokot nevezett ki, és pedig Bujáki Gergelyt, Rosa Mihályt és Tibek Tóbiást; e két utóbbit idegenből hozva hozzánk.

Verhenfelsi Würth Ferenc váczi éneklőkanonok, Nepomuki Szent János nagy tisztelője, eme szent tiszteletére 1762-ben alapítványt tett egy újabb kanonoki stallumra, melyet Migazzi Kristóf püspök 1767-ben az alsóvárosi plébánossághoz kötött. Ugyanakkor Lauchas Ferenc olvasókanonok egy theologus-kanonoki stallumra tett alapítványt, melyhez később Palugyai Imre nyitrai püspök, egykor váczi kanonok, 1844-ben 10000 frttal, gróf Nádasdy Ferenc váczi püspök 2500 frttal és Sághy Mihály nagyprépost 500 frttal járult.[2]) Migazzi püspök ezt a papnevelőintézeti kormányzósági álláshoz kapcsolta Migazzi Kristóf, bécsi bíboros püspök és a váczi püspökség kormányzója, a püspöki javadalom terhére hat »de mensa episcopali« kanonokságot szervezett, melyeknek számát azonban 1808-ban pápai és királyi engedélylyel négyre szállították le. Javadalmazásukat azóta ismételten rendszeresítették.[3])

Eszerint a váczi székesegyházi káptalanban tizenkét kanonoki stallum van; öt régibb királyi- és hét újabb, magán- és püspöki alapítású. I. Ferenc király Károly Ambrus főherceg, esztergomi érsek, azelőtt váczi püspök közbenjárására a váczi káptalan tagjainak díszjelvényeket adományozott. E díszjelvény nyolcszegletű kereszt, melyet Borromei Szent Károly képe és e körírat ékesít: In memoriam Caroli Archi Duc. Eppi. Vaciens. S. Carolo Sacrum — másik oldalán a király monogrammja F. I. és e körírat: In Coronatione. Mariae Ludvicae Clementiae. — XIII. Leo pápa gróf Csáky Károly Emmanuel püspök közbenjárására 1900. december 17-ről kelt Brévéjével a kanonokoknak a »cappa magna« viselésére adott jogot.[4])

* * *

Közöljük a váczi székesegyházi káptalan nagyprépostjainak és kanonokjainak névsorát. A káptalan fennállásának két első századából egy nevet sem tartottak fenn a rendelkezésünkre álló okmányok,

[1]) Desericius. Hist. Eppatus. Vac. 202. — [2]) Religio s Nevelés. 1844. 45. — [3]) Kovách. Specimen monogr. Capit. Vac. 154—160. — [4]) Schemat. Cleri Vac. 1903.

mert a korábbi keletűek a tatárjárás áldozatául estek. Amint a magyarországi tatárjárás időpontja (1241.) bizonyítja, a váczi káptalannak mindene, tehát levéltára is, a feketevasárnapi pusztulás alkalmával elégett. De ezen időtől fogva már számos okmányt találunk egészen a XVI. századig. Ekkor ismét a törökök pusztították el a várossal és Nógrád várával együtt a püspöki és a káptalani levelestárt is.

Az alábbi névsorban a mohácsi vész előtti időkből ismert prépostok és kanonokok nevei után álló évszámok nem azt jelentik, hogy az illetők okvetlenül az ott jelzett első időponttól az utolsóig viseltek tisztséget a káptalanban, hanem csak azt, hogy neveik e két évszám közötti időkből kelt oklevelekben fordulnak elő. Az okmányok lelhelyeit majd csak a személyi névtárban fogjuk idézni. Amint a nevekből és évszámokból látható, e névsor korántsem teljes; de nem is túlságosan hiányos és remélhető, hogy levéltáraink gondos felkutatása után még sikerül majd tökéletesíteni.

Nagyprépostok:

A káptalan első korszakában:

Ethe 1218—1227.
Atholf 1237.
Vancsai István 1238—1240.
Gergely 1260—1278.
László 1278—1288.
Domokos 1290—1304.
Henrik 1305—1311.
István 1320—1322.
Lászlófia Lőrinc 1324.
János 1331.
Miklós 1332—1342.
Domokos 1350.
István 1354.
Miklós 1374—1381.
Péter 1385—1395.
István 1398.
Márton 1401.
Bogdán 1409.
Péter 1411.
Kelemen 1414.
Péter 1424—1434.
Kelemen 1457.
Debreczeni Mihály 1468—1470.
Mohorai Miklós 1476—1488.
Márton 1491—1493.
Balbi Jeromos 1508—1514.
Zelei Aczél Ferenc 1514—1523.
Domokos 1539. előtt.

Második korszakában.

Berkes Endre 1700—1729.
Árbay János 1729—1735.
Szappantsy Márton 1735—1750.
Jean de Roy Miklós 1751—1757.
Salbeck Károly 1757—1776.
Eszterházy Pál gróf 1776—1780.
Zerdahelyi Gábor 1780—1800.
Erdélyi József 1801.
Bodonyi Sándor 1801—1811.
Bissingen Ernő gróf 1813—1820.
Tiller József 1820—1822.
Borcsiczky Béla 1823—1834.
Sztankovics János 1837—1838.
Sághy Mihály 1839—1849.
Gasparik Kázmér 1850—1863.
Kriszter Antal 1863—1868.
Hermann József 1869—1875.
Ellenbacher István 1875—1884.
Neszveda István 1885—1890.
Virter Lajos 1890—1910.
Jung János 1910—.

Kanonokok:

A káptalan első korszakában.

E. (Ellu) 1218—1227.
B. (Benedek) 1218—1227. — Tiba 1234.
Gergely éneklőkanonok 1218 - 1237.
Ozyás őrkanonok 1227—1237.
Job olvasókanonok 1237.
Márton őrkanonok 1237.
Jancka főesperes 1237.
Ádám főesperes 1237.
Campiani Bertalan 1252.
Ábrahám olvasókanonok 1260.
Gurk éneklőkanonok 1260.
Pál őrkanonok 1260—1281.
Miklós nógrádi főesperes 1262.[1])
Jónás olvasókanonok 1264—1270.
Máté éneklőkanonok 1264—1268.
Pál olvasókanonok 1270—1281.
András éneklőkanonok 1270—1281.
Farkas váczi főesperes 1271—1281.
Aneus pesti főesperes 1271 1282.
Miklós csongrádi, majd szigetfői főesperes 1271—1282.
Péter szolnoki főesperes 1274—1292.
András olvasókanonok 1281—1296.
Domokos éneklőkanonok 1290—1299.
Julián őrkanonok 1290—1299.
Olivér váczi főesperes 1290—1305.
Miklós pesti, majd csongrádi főesperes 1290 - 1311.
Chepán szolnoki főesperes 1290—1304.
Chetlon csongrádi főesperes 1290—1296.
Péter csongrádi, majd váczi főesperes 1290—1310.
Goblin (Gueblin) szolnoki főesperes 1292—1310.
Ágoston szigetfői főesperes 1292—1310.
Henrik olvasókanonok 1296—1305.
Illés olvasókanonok 1300.
János éneklőkanonok 1300—1323.
Chepán őrkanonok 1300—1304.
András pesti főesperes 1305.
Lőrinc olvasókanonok 1309—1310.
Benedek őrkanonok 1305—1309.
Lodomér (Bagomér) 1309—1312.
Nyíri Lukács 1309.
István plébános-kanonok 1309.
Péter csongrádi főesperes 1310.
Detmár éneklőkanonok 1320—1331.
Benedek őrkanonok 1320.
Pál váczi főesperes 1320—1337.
János pesti főesperes 1320—1331.
János szolnoki főesperes 1320—1337.
István mesterkanonok 1320.
Antal 1325.
Csinki Pál váczi főesperes 1327—1337.
Elek őrkanonok 1331.
Frigyes olvasókanonok 1331.
Miklós ör-, aztán olvasók. 1332—1342.
Vincze olvasókanonok 1332.
Pál szigetfői főesperes 1332.
Balázs 1332.
László 1332.
Reruadfia Miklós 1332.
György 1332.
Fülöpfia Péter 1332.
Metard 1332.
János 1332.
Bóki Iván 1334.
Vincze 1335—1343.
Bertalan szolnoki főesperes 1340—1353.
Domokos 1340.
Micho 1340 1342.
Miklós olvasókanonok 1342—1350.
Péter thenői prépost 1342.
Gublinus éneklőkanonok 1342.
János őrkanonok 1342.
Miklós váczi főesperes 1342—1350.
Miklós pesti főesperes 1342—1350.
László szolnoki főesperes 1342—1350.
Domokos szigetfői főesperes 1340—1342.
Péter csongrádi főesperes 1340—1342.
Tamás 1343—1344.
Wygelheim Chymadus 1344.
Vilkowi János Bertold 1345.
Haraszti Tamás 1343—1344.
Tamásfia Márton 1344—1348.
Jakab 1346.
Miklós éneklőkanonok 1347.

[1]) Azonban valószínűleg az esztergomi érseki megyében.

István 1347—1348.
László 1350.
Mihály szigetfői főesperes 1350.
László csongrádi főesperes 1350.
Tövisi Tamás 1352.
De Judicis Vilmos 1352.
Bertalan szolnoki főesperes 1353.
Biscti Péter 1353.
János 1357—1358.
Benedek szigetfői főesperes 1358.
Mihály 1361.
Domokos őrkanonok 1366.
Bereck éneklőkanonok 1369.
Györgyfia Demeter 1372.
Jánosfia Benedek 1372.
Domokos olvasókanonok 1374.
Miklós éneklőkanonok 1374—1378.
János őrkanonok 1374.
István dékánkanonok 1374.
Márton pesti főesperes 1374.
Márton csongrádi főesperes 1374.
János szigetfői főesperes 1374.
Mihály nógrádi főesperes 1374—1395.
Mátyás olvasókanonok 1378 1388.
Sándor mesterkanonok 1381.
István kalocsai és váczi kanonok 1382.
Bálint kalocsai és váczi kanonok 1382.
András őrkanonok 1384—1395.
Kelemen főesperes 1384.
Demeter éneklőkanonok 1385.
István csongrádi főesperes 1385—1395.
Raymund szolnoki főesperes 1374—1388.
Pécsi István 1388.
Mihály Lőrinc 1389.
Fayzi György 1389.
Suyani János 1389.
Kelemen Miklós 1389.
Nyékvári Domokos 1390.
Jakabfia István 1390—1402.
Sagudi Mihály 1390.
János Miklós 1390.
Surányi Miklós 1394.
Péter olvasókanonok 1395.
Mihály pesti főesperes 1395.
Dénes szolnoki főesperes 1395.
János szigetfői főesperes 1395.
Zimonyi Benedek 1398.
Verebélyi Endre 1399.
Matricini Ubertus 1399.
Vahaspapi Endre 1400.
Gergely olvasókanonok 1400.
Balázsfia Benedek 1400.
Kövesdi Domokos 1402.
Miklósfia Dénes 1402.
Lancelotti János 1402.
Balázsfia István 1402.
Henrikfia Miklós 1402.
Canazi Rogerius 1402.
Radich Bálint 1402.
Mátyás 1403.
Kelemen csongrádi főesperes 1405.
Nagyszombati András 1411.
Dénes olvasókanonok 1409—1414.
Demeter éneklőkanonok 1409—1414.
András őrkanonok 1409—1414.
Mihály nógrádi főesperes 1395—1414.
Mihály pesti főesperes 1409—1414
Bálint szolnoki főesperes 1409—1411.
Kelemen csongrádi főesperes 1409.
György szigetfői főesperes 1409—1414.
Teplai Miklós 1412.
Békési János 1415—1417.
András mesterkanonok 1420.
György éneklőkanonok 1424—1455.
György őrkanonok 1424—1427.
György szolnoki főesperes 1424—1434.
Vernatius szigetfői főesperes 1424.
Mihály pesti főesperes 1427.
Mihály nógrádi főesperes 1427.
Brictius szigetfői főesperes 1427—1434.
Rode Eberhardt 1429.
Imre őrkanononok 1434.
Jakab nógrádi főesperes 1434.
János pesti főesperes 1434.
Ádám csongrádi főesperes 1434.
Kerthoméri János 1436.
Bothos István 1437—1440.
Rojcsai Mátyás 1455.
Demeter olvasókanonok 1457.
Domokos éneklőkanonok 1457.
Miklós őrkanonok 1457.
Mihály nógrádi főesperes 1457.
János pesti főesperes 1457.
János szolnoki főesperes 1457.
Egyed csongrádi főesperes 1457.
Mihály váczi főesperes 1458.

Mohorai Miklós 1461—1476.
Szántai Mihály olvasókanonok 1465.
Máté mesterkanonok 1465.
Debreczeni Mihály olvasók. 1466—1468.
Balázs éneklőkanonok 1468—1470.
Miklós olvasókanonok 1468—1470.
Mihály őrkanonok 1468—1470.
Pál nógrádi főesperes 1468—1478.
Jakab szigetfői, majd pesti főesperes 1468—1478.
Thúri Benedek 1468.
László őrkanonok 1470.
Gellért szigetfői főesperes 1470.
Csúti Tamás 1470—1478.
Bajoni István 1476—1493.
Pál nógrádi főesperes 1478.
János szolnoki főesperes 1478.
Tamás csongrádi főesperes 1478.
Mihály szigetfői főesperes 1478.
Gethali Miklós 1480.
Vadi János 1480.
Dénes mesterkanonok 1480.
Sankafalvi Antal 1482.
Bakócz Ferenc pesti főesp. 1483—1492.
Mendei Dénes váczi főesp. 1489—1491.
Lébi Imre éneklőkanonok 1489—1491.
László őrkanonok 1492.
Peleskei Mihály 1492—1497.
Melethei Miklós 1493.
Szatmári Máté 1495.
Kornis Benedek 1500-ig.
Homonnai Miklós 1510.
Mocholnai Balázs-1510.
Csegei Lőrinc mesterkanonok 1511.
Dömjén 1515.
Harsányi Tamás 1520.
Szentgáli Mihály 1520.
Pesti Péter XVI. század elején.
Orozy János 1523.
Serédy Gáspár 1526.
Budai János 1528—1539.
Budai István 1539.
Moóri Tamás főesperes 1539.
Zedelyn Ambrus főesperes 1539.
Nándori András 1540.

A káptalan visszaállítása óta.

Szécsényi Ferenc 1700—1702.
Újfalussy Tóbiás 1700—1721.
Czignárovics János 1702—1704.
Mráz György 1704—1709.
Barnaky András főesperes 1711—1728.
Bujáki Gergely 1713.
Rosa Mihály 1713—1729.
Tibek Tóbiás 1713—1725.
Győry János 1716—1744.
Paullesicz Mihály 1719—1737.
Arbay János 1721—1729.
Szappantsy Márton 1721—1736.
Fidler Béla 1712—1729.
Rautenstrauch Ferenc 1729—1732.
Lauchas Ferenc 1729—1767.
Kudlik Sándor 1773—1741.
Káló Ferenc 1737—1754.
Márthonyi Pál 1745—1769.
Würth Ferenc 1737—1776.
Jean de Ray Miklós 1741—1751.
Damiani János 1754—1784.
Pruszkay Sámuel 1762—1766.
Magyar Ignác 1762—1787.
Farkas Mihály 1762—1780.
Bodonyi Sándor 1768—1801.
Sauer Kajetán 1770—1790.
Würth Antal 1770—1790.
Szikorai Miklós 1770—1778.
Lafftsák János 1776—1801.
Benzoni Felix Lipót 1780—1786.
Benedek Ágoston 1780—1809.
Erdélyi József 1780—1801.
Bezzegh Mátyás 1780—1804.
Makó Antal 1781—1787.
Rohács Antal 1781—1787.
Tiller József 1781—1820.
Makó Pál 1781—1793.
Ciani Lénárd 1784—1826.
Szerdahelyi György 1791—1807.
Schwarzl Ferenc 1791—1817.
Kozma József 1790—1792.
Schaffrath Lipót 1792—1808.
Schwarzer Lajos 1792—1801.
Lafftsák Mátyás 1793—1805.
Belkovits István 1794—1812.
Kanyó András 1802—1805.
Belánszky József 1802—1820.
Váczlavovics Ferenc 1802—1814.
Kubik József 1803—1804.

Bodonyi (Kajtár) Miklós 1808—1835.
Poroszkay János 1808—1825.
Balogh István 1810—1846.
Toppler György 1810—1841.
Bogyay Mihály 1810—1830.
Riek János 1813—1834.
Bottlik István 1817—1838.
Bártfay Mihály 1817—1837.
Borcsiczky Béla 1820—1823.
Tersztyánszky Imre 1823—1831.
Palugyay Imre 1827—1831.
Gasparik Kázmér 1827—1850.
Cseh András 1830—1855.
Seress Pál 1832—1843.
Schimpl József 1832—1857.
Medgyessy János 1837—1849.
Szarvas Ferenc 1837—1855.
Mericzay Antal 1837—1854.
Tajthy Ferenc 1839—1864.
Kontsér József 1841—1844.
Kriszter Antal 1844—1863.
Haulik József 1844—1872.
Hermann József 1848—1869.
Zichy Hippolyt gróf 1848—1862.
Müller Mihály 1852—1882.
Ellenbacher István 1856—1875.
Lexa Ferenc 1856—1863.
Soós József 1856—1882.
Makk Fenenc 1858—1862.
Balla József 1859—1871.
Neszveda István 1863—1885.
Poroszkay Péter 1863—1888.
Virter Bertalan 1863—1886.
Kovách Pál 1864—1888.
Maizner Sámuel 1864.
Virter Lajos 1865—1890.
Spóner József 1870—1901.
Tanács János 1872—1892.
Mallár József 1872—1887.
Markovics Lázár 1875—1912.
Kanda István 1882—1899.
Csávolszky József 1885—1905.
Czettler Antal 1888—1906.
Villásy István 1888—1895.
Úlyhelyi István 1888—1908.
Miltényi Gyula 1888—1902.
S. Balás Lajos 1895—1905.
Agócs János 1899—1901.

Sajtó alá került 1914. október 5-én.

A székesegyházi káptalan jelenlegi tagjai.

Nagyprépost:

Jung János, felszentelt rosaliai püspök, Szent Györgyről nevezett mogyoródi apát (a váczi egyházmegyében), a váczi székesegyházi káptalan nagyprépostja és kanonokja, az egyházmegyei zsinatvizsgáló és a középiskolai hittanárokat vizsgáló bizottságnak és papi nyugdíjintézeti bizottságnak elnöke.

Kanonokok:

Olvasókanonok: *Motesiczky János,* a Pápa Őszentsége házi főpapja, a váczi megyéspüspöknek lelkiekben helynöke, szentszéki elnök és általános ügyhallgató, a kegyesalapítványi hivatal gondnoka, zsinatvizsgáló.

Éneklőkanonok: *Baksay Károly,* a Pápa Őszentsége házi főpapja, Szent Ilonáról nevezett földvári c. apát (a pécsi egyházmegyében), a házassági-kötelék és szerzetesi fogadalom ügyvédője, a kegyes-alapítványi hivatal ügyvivője, zsinatvizsgáló, a váczi főgimnáziumi bizottság elnöke, a középiskolai hittanárokat vizsgáztató bizottság tagja, hittudor.

Őrkanonok: *Bucsek István,* a Pápa Őszentsége házi főpapja, Szent Keresztről nevezett telkii c. apát (a nagyváradi egyházmegyében), a papnevelő intézet tanulmányi igazgatója, zsinatvizsgáló, a középiskolai hittanárokat vizsgáztató bizottság tagja, szentszéki ügyész.

Székesegyházi főesperes és pönitenciárius: *Schmidt János,* a Pápa Őszentsége házi főpapja, zsinatvizsgáló.

Pesti főesperes: *Rózsahegyi Gyula,* B. Szűz Máriáról nevezett albeyi c. prépost (a váczi egyházmegyében), zsinatvizsgáló, a középiskolai hittanárokat vizsgáztató bizottság tagja, a szegények ügyvédője, az egyházmegyei ájtatossági társulatok igazgatója.

Csongrádi főesperes: *Galcsek György,* a Pápa Őszentsége házi főpapja, Szent Miklósról nevezett madocsai c. apát (a pécsi egyházmegyében), papnevelő-intézeti kormányzó, ugyanott az egyháztörténelem, egyházjog és szociologia tanára, az egyházmegyei Oltáregyesület igazgatója, zsinatvizsgáló, a középiskolai hittanárokat vizsgáztató bizottság tagja, hittudor.

Mesterkanonokok:

1. *Vághegyi Agoston,* itebői vagy ytubuy c. prépost (a csanádi egyházmegyében) zsinatvizsgáló.

2. *Gossmann Ferenc,* castoriai fölszentelt püspök, a Pápa Őszentsége házi főpapja, a váczi megyés főpásztor segédpüspöke, a papi-nyugdíjintézet igazgatója, zsinatvizsgáló, a középiskolai hittanárokat képesítő bizottság tagja, az egyházmegyei könyvtár igazgatója, a váczegyházmegyei papság autonómiai kongresszusi képviselője, a váczi Szent Vincze-testvérek gyóntatója, a Szent Antal-Egyesület igazgatója, a rozsnyói egyházmegye szentszéki tb. tanácsosa.

3. *Malzenauer Oszkár,* tb. pápai kamarás, ker. Szent Jánosról nevezett jánosii c. apát (a rozsnyói egyházmegyében), püspöki-irodaigazgató és oldalkanonok, zsinatvizsgáló, a rozsnyó-egyházmegyei szentszék tb. tanácsosa.

4. *Kolossváry Mihály,* vácz-alsóvárosi plébános, menedékszirti c. prépost (a szepesi egyházmegyében), az egyházmegyei népiskolák főtanfelügyelője, a püspöki szegényház és a Szent Józsefről nevezett fiú-nevelő intézet igazgatója, zsinatvizsgáló, a középiskolai hittanárokat képesítő bizottság tagja.

5. *Podhorányi József,* vácz-felsővárosi plébános és váczi szentkúti prépost, heővizi apát (a nagyváradi egyházmegyében), tb. pápai káplán, zsinatvizsgáló, a váczi Szent Vincze-testvérek rendkívüli gyóntatója.

Tiszteletbeli, vagy címzetes kanonokok.

Régi szokás, az egyház körül kiváló érdemeket szerzett egyéneket a székeskáptalanok tiszteletbeli, vagy címzetes kanonokjaivá kinevezni. Batthyány szerint, a királyok és királynék is — jámborságból — esztergomi kanonokoknak nevezték magokat.[1]) A címzetes kanonokokat eleinte szabadon kinevezték a püspökök, nálunk rendesen a külső főespereseket; de Mária Terézia önmagának követelte a kinevezési jogot s 1802. óta egyedül királyaink gyakorolják azt.[2])

A váczi káptalan címzetes kanonokjai:

1. Filipcsics József érd. újszászi ker. esperes, tápiógyörgyei plébános.

2. Kossitzky Lajos érd. ecsegi ker. esperes, nyug. bujáki plébános.

[1]) Leges Eccles. III. 316. — [2]) Szeredy. Egyházjog. II. 756. Jegyzet.

3. Kazaly Imre bekebelezett hittudor, érd. nagykátai esperes-plébános, a Szent István Társulat tudományos és irodalmi osztályának tagja.

4. Drien István érd. fóti esperes, mogyoródi plébános.

5. Bakó István soroksári ker. esperes, peregi plébános, a III. oszt. Vaskorona-rend tulajdonosa.

6. Tamásy Pál nagykátai esperes-plebános, szentszéki tb. tanácsos.

A váczi székesegyház karkáplánjai.

A középkorban a káptalanhoz a kanonokokon kívül más papok is tartoztak, kik a karbeli istenitiszteletnél a kanonokoknak segédkeztek és ezért kezdetben a közös káptalani asztalnál ellátást, később külön javadalomrészt (praebenda) kaptak.[1]) Elnevezésük volt: sacerdotes chori, succentores, vicarii, capellani, mansionarii, praebendarii. Számuk eleinte nem volt meghatározva, csak később korlátozták ezt. Midőn egyes templomokban több oltárt állitottak, azokat jelentékenyebb alapítványokkal látták el és egy-egy oltár szolgálatára külön papot, — néha többet is — rendeltek, kik ott az alapítvány haszonélvezete fejében az alapító szándékára miséztek. Az ilyen papokat altaristáknak, oltár-igazgatóknak (director altaris), ha az oltár külön kápolnában volt, kápolna-igazgatóknak nevezték. Ezeknek kötelességök volt a káptalan közös imáiban (chorus) résztvenni.[2]) Ilyen altaristák voltak Váczon 1332-ben: Domonkos a Szent Margit oltárának igazgatója, Péter succentor, Pál a B. Szűz oltárának papja, János Szent Katalin oltárának igazgatója.[3]) 1452-ben Albert Szent Ilona oltárának igazgatója, 1497-ben Ujnémeti Mihály Szent Miklós oltárának igazgatója és Melethey Vilmos Szent Jeromos oltárának igazgatója[4])

A legnagyobb alapítvány az volt, melyet Szobi (de Zob) Mihály a Báthory püspök által emelt Szent Miklós kápolna javára tett 1505-ben. Szobi a Szent Miklós kápolna javára Szirák helység felét, vagy Guta és Kispencz helység egyharmadrészét hagyományozta azon kötelezettséggel, hogy annak oltáránál szüleiért és őérette állandóan misézzenek. Ezen alapítványt II. Ulászló király jóváhagyta.[5]) Később a püspökök a káptalannal sokat perlekedtek érette, amiből kifolyólag a karkáplánok eltartásáról most közösen gondoskodnak.[6])

[1]) Batthyány. Leges Eccl. III. 315. Knauz. Monum. Strig. II. 171. — [2]) Balics L. Egyháztört. II/II. 34—35. — [3]) Monum. Vatic. I. 484. — [4]) Bubla. Regestrum. 23. Theiner. Monum. Vat. — [5]) Magyar Tört. Tár. XII. 109. — [6]) Karcsú A. Vácz tört. VII. 52—60. Liber. Fund. Zobianae. Vácz alsóvárosi pleb.

*

Karkáplánok: Lepey Emil, sekrestyeigazgató, a váczi kath. Legényegylet alelnöke, egyházmegyei könyvtáros. Nitsch Artúr, a »Váczi Közlöny« szerkesztője.

Címzetes apátságok.

A hivatalos Egyházi Királykönyv (Liber Regius Ecclesiasticus) szerint a váczi egyházmegye területén a következő címzetes apátságok vannak:

1. A Szent Mártonról, majd Szent Györgyről nevezett mogyoródi apátság.

Ama gyászos testvérháborúban, melyet Geyza és László hercegek Vácz vidékén Salamon király ellen vívtak, az eldöntő mogyoródi ütközet előtt Geyza fogadalmat tett, hogy győzelem esetén Váczott templomot építtet a B. Szűz Mária tiszteletére, László pedig, hogy templomot és kolostort alapít Szent Márton vitéz, majd püspök tiszteletére. A hercegek csakugyan fényes győzelmet arattak 1074. március 14-én Mogyoród és Czinkota közt s a békésebb idő beálltával beváltották fogadalmaikat. László a mogyoródi vérmezőn, egy kiemelkedő dombon, templomot és monostort építtetett Szent Márton tiszteletére, melybe szentbenedekrendű szerzeteseket telepített és kötelességükké tette, hogy a csatában elesett vitézekért naponkint misézzenek. Ellátásukra rendelte Mogyoród községet, minden földjeivel, rétjeivel, szőlleivel és berkeivel. Az apátság alapítólevele ismeretlen; ezeket is csak Thúróczy elbeszélése alapján írhatjuk.[1])

Oklevélileg IX. Gergely pápa 1235. évi szeptember 4-ről kelt bullájában találjuk először említve, melyben a pápa meghagyja a mogyoródi (de Monorod) apátnak a váczi egyházmegyében, hogy II. Endre király udvari papjait, kik az interdictum ideje alatt miséztek, a cenzura alól feloldja.[2]) 1241-ben a hazánkba betört tatárok Vácz feldúlása után, Pestre vivő útjokban, a mogyoródi apátság épületeit felperzselték. A szerzetesek csakhamar újjá és a réginél terjedelmesebbekké alkották az apátsági épületeket, de az új templomot — valószínűleg a pannonhalmi főapátság iránt való tiszteletből — most nem Szent Márton, hanem Szent György vitéz tiszteletére ajánlották. Nemsokára megint veszedelem érte, midőn egy István nevű férfiú, ki jogtalanul viselte a Szentbenedekrend ruháját, hatalmába kerí-

[1]) Bécsi Képes Krónika (Madsar fordítása) 46. Thúróczi. Chron. Hung. p. II. c. 52. Bél M. Notitia Hung. Nova. III. 147. Pauler. Magyar nemzet tört. I. 173. — [2]) Theiner. Monum. Hung. I. 136. Wenzel. Árpádk. oktár. I. 341.

tette. XII. Benedek pápa az egri püspököt bízta meg, hogy az apátságot e szörnyetegtől megszabadítsa.[1]) Mire 1366-ban a magyar rendtartomány összes apátjai Szent György monyoródi kolostorában tartották a nagy káptalant, melyben fontos fegyelmi ügyeket intéztek és Konrád garábi (grabovói) bitorló apát felett ítélkeztek.[2]) Fuxhoffer joggal következteti ebből, hogy hatalmas épületei voltak.[3])

Az apátság aránylag gazdag és tekintélyes volt, mert IX. Bonifác pápa 1391-ben Henrik mogyoródi apátot a zobori apátságra mozdította elő; 1401-ben pedig megbízottul küldötte ki a mogyoródi apátot, hogy a kompolti apátot a Szent Margit plébánia birtokába beiktassa.[4]) Ulrik mogyoródi apát egy birtokperben szerepel 1417-ben. Jakab szerencsi apátot 1424-ben és Konrád visegrádi apátot 1439-ben áthelyezik Mogyoródra.[5]) Péter apát képviseletében Mogyoródi János volt jelen Gödöllő átadásánál 1453-ban.[6]) Mátyás király 1481-ben azon kéréssel fordult IV. Sixtus pápához, hogy mivel a mogyoródi rendháznak se apátja, se konventje nincsen, engedje azt az óbudai prépostságba bekebelezni. A pápa megadta beleegyezését 1482. augusztus 28-án kiállított bullájában. De Geréb László prépost csak 8 évig birtokolhatta zavartalanul, mert Mendei Dénes váczi főesperes beperelte őt Lebi Imre éneklő kanonok előtt, ki a monostor birtokát Mendeinek ítélte vissza. Báthory Miklós váczi püspök fegyverrel szerzett érvényt a bírói ítéletnek és az óbudai prépostot egyházi átokkal sújtotta. Erdődi Bakócz Ferenc prépost VIII. Ince pápához fordult orvoslásért, aki 1491-ben az esztergomi éneklő- és a győri őrkanonoköt küldte ki a vitás ügy eldöntésére. Ennek eredményéről már nincs tudomásunk.[7]) A per azonban még folyt 1523-ban is Újlaki Lőrinc kúriai bíró előtt.[8])

A mogyoródi apátság egykori birtokaihoz tartoztak, Mogyoródon kivül, Tarcsa, Szent Vid, Inárcs, Hartyán, Pót-Harasztja, Süly, Szécsén, Isák, Bikcse (Bicske), Folt (Fót), Barót és Norád tizedei.[9]) A Mendei—Bakócz per idejében jövedelme nem haladta túl a 24 arany-forintot.[10]) A pápai tizedjegyzékben bizonyára csak a váczi egyházmegyével való mostoha elbánás miatt nem fordul elő. A mogyoródi apátság birtokai a törökhódoltság alatt nagyon megfogytak. Az egri vár 1553—54. évi számadása szerint Mogyoród 5 kapus falu,

[1]) Erdélyi. A pannonhalmi Szt. Benedekrend tört. II. 39. 61. XII. 399. — [2]) U. ott. II. 510—513. XII. 426. Sörös. Az elenyészett bencés apátságok. 398—401. — [3]) Monasterologia R. Hung. I. 251. — [4]) Monum. Vaticana IV. 276. — [5]) Orsz. levéltár. DC. 14097. 11510. — [6]) Monum Romana Epp. Vesprim. III. 108. — [7]) U. o. III. 282. 321. Századok 1903. 474. Religio 1908. 24. — [8]) Pozsonyi káptalani levéltár C. 8. F. 5. N. 15. — [9]) Sörös. Az elenyészett ben- cés apátságok. 399. — [10]) Luksics. Religio 1908. 24.

1562—63-ban 6491, Szent Jakab pusztával együtt 9785 akcset jövedelmezett.[1])

Az apátság további sorsa ismeretlen, de bizonyos, hogy a török hódoltságot nem élte túl. Buda várának visszafoglalása után birtokait a váczi püspök kapta meg.[2]) Midőn I. Lipót 1690-ben Gerznaticz (Kresnerich?) György pozsonyi plébánost mogyoródi apáttá kinevezte, ez az apátsági javakat is igényelte, a mi ellen Dwornikovich Mihály váczi püspök tiltakozott. Kiss János esztergomi kanonokot, kinevezett mogyoródi apátot gróf Kollonitz Zsigmond váczi püspök csak akkor avatta be, midőn írásban adta, hogy az apátság birtokviszonyait kutatni nem fogja, mert Mogyoród »emlékezetet haladó idő óta a váczi püspökség birtokaihoz tartozik«.[3]) Gróf Althann Mihály Károly püspök a monostor romjaiból templomot építtetett, melyet 1750-ben szentelt föl Szent Mihály tiszteletére. Mindezek után különös, hogy a mogyoródi apátságot a Liber Regius mindig a B. Szűz Máriáról címezi — természetesen tévesen.

Címzetes apátok:

Gerznarich vagy Kresnerich György pozsonyi kanonok-plébános 1690—1709.

Kiss János egri nagyprépost, anzari c. püspök 1710—1716.

Horváth János kalocsai kanonok 1755.

Fogler József győri kanonok 1771—1778.

Fábián József 1778.

Schaur Ferenc budai egyetemi iktató 1796—1812.

Frideczky Ferenc székesfehérvári kanonok 1815—1823.

Szepessy Alajos tarcali plébános 1825—1840.

Tajthy Ferenc váci kanonok 1843—1864.

Soós József váczi kanonok 1864—1882.

Laubheimer Ferenc pécsi kanonok 1882—1888.

Jung János váczi kanonok, nagyprépost 1888—.

2. B. Szűz Máriáról nevezett monostori apátság Vámosgyörk mellett.

Ezen címzetes apátságot magának tulajdonítja az egri egyházmegye is. Helye csak nehezen, története pedig éppen nem tisztázható. A Királykönyv a váczegyházmegyei c. apátságok közé sorozza. Történetéről már Pázmány Péter is csak annyit tudott, hogy »Mo-

[1]) Vélics-Kammerer. Magyarorsz. török kincstári defterek. I. 161. II. 279. — [2]) Protocollum dominii Epp. Vac. 81. — Pozsonyi kápt. levéltár. 33. 5. Magyar Tört. Tár. XII. 109. — [3]) Bubla. Regestrum 113. Orsz. levéltár. Acta Eccl. f. 68. nro 85. 86.

nostor a váczi egyházmegyében Vámosgyörk község közelében.«[1]) Fuxhoffer azt írja róla: »A szentmártoni apát szentbenedekrendűnek mondja ezt az apátságot. Alapításának ideje és története ismeretlen.«[2]) Az egri egyházmegyei 1851. évi Névtárban ez olvasható: »Ezen apátság a hevesmegyei Monostorpuszta helyén feküdt; ezt bizonyítja a hely neve, az ott ma is látható monostorromok és a területén lévő Baráttó. Mivel ez a váczi egyházmegyével határos, Pázmány bíboros a váczi egyházmegyéhez sorozta.« — Márpedig Pázmány egészen jól volt informálva. Itt a Vámosgyörk melletti apátságról van szó. A Gyöngyös melletti mai Vámosgyörk közelében nem volt monostor, ellenben a mai Hévizgyörköt egy 1470. évi okmány igy nevezi: »possessio Wamosgyewrk in fluvio Galgawyze«[3]) Ennek határában vannak ma is Monostor és Monostoralja nevű részek. Egy 1245. előtti oklevélben prodavizi Ördög Miklós javai közt előfordul Monostor.[4]) A prodavizi Ördögök az Ákos-nemzetségből származtak, mely pestmegyei birtokán Ákosmonostora néven apátságot alapított. Ez az apátság előfordul 1394-ben Akwsmonostora, 1421-ben monasterium de Akos,« 1488-ban pedig »Akosmonostor« néven. Az ittení apátság kegyurai a XV. század elején a Zsidaiak voltak; miután pedig prodavizi Ördög Miklós Vámosgyörköt Zsigmond királylyal cserélte, 1430-ban a Rozgonyiak birtokába jutott.[5]) Ezen apátság 1511-ben még fenállott, mert László monostori apát jelenvolt Pecsétes Imre györki jószágába való beiktatásánál.[6])

A hévizgyörki (egykoron vámosgyörki) templom XIII. századbeli építmény, mely a törökdúlások idejét túlélte. Az 1675. évi Pongrácz-féle térképen látható és a község visszaállítása után, 1724-ben csak tető alá kellett hozni falait, hogy ismét használható legyen istentisztelet helyéül.[7]) Nincs okunk abban kételkedni, hogy a monostori templom egykoron a B. Szűz Mária tiszteletére volt szentelve és hogy Szentbenedekrendű szerzetesek dicsérték benne az Istent. Az 1853. évi egri Schematismus írója és utána Czinár Mór nyilván tévedett, midőn a Vámosgyörk melletti monostori apátságot a mostani hevesmegyei Pusztamonostorra helyezték.

[1]) Péterffy. Concilia Hung. II. 275. — [2]) Fuxhoffer-Czinár. Monosterologia I. 307. — [3]) Csánky Magyarország földrajza Hunyadiak korában I. 28. — [4]) Wenczel Árpádk. Oktár IV. 265. — Karácsonyi Magyar nemzetségek I. 107. 108. — [5]) Orsz. levéltár. Dl. 7934. 19377. 12259. — [6]) M. Tört. Tár. XII. 56. — [7]) Liber II. Visit. Can. 28. 93. Borovszky. Pestmegye monogr. I. 76. 255.

Címzetes apátok:

Katzer Ignác lőcsei plébános 1777. körül.
Klobusiczky György váradi kanonok 1807—1827.
Ruszek József veszprémi kanonok 1835—1852.
Kovách Pál váczi kanonok 1861—1888.
Palotay László váradi kanonok 1894—1907.
Kincs István kőszegi plébános 1908—.

3. Heővízi apátság.

A hiteles kútfők közől a heővízi apátságot csupán a Váradi Regestrum 1214. évi jegyzőkönyve említi, mely szerint Miklós nádori bíró itélete alapján Szevezeit (Szeuzen) a hévízi apát jobbágyát gyilkosságért megégették.[1]) Karácsonyi János[2]) és Sörös Pongrác[3]) ezt a Hévízt a borsodmegyei Tapolczának mondják, minden további indoklás nélkül. Azonban mi a pestmegyei Hévíznek tartjuk. Ugyanis Tapolczának régi neve »Taplucia, Taplucza monasterium«, ellenben a mostani pestmegyei Galgahévíz előfordul a XIII. XIV. századbeli okmányokban is Hewyz, Hewyzwelge néven és oly jelentékeny hely volt, hogy 1447-ben a mezővárosok közé sorolták.[4]) Pázmány Péter (előttünk ismeretlen) régi okmányokban említett, de ismeretlen rendű apátságok közt sorolja fel a heővízit s azt írja róla, hogy 1221-ben már fennállott.[5]) A Királykönyv őutánna a váczi egyházmegyének tulajdonítja. Galgahévíz község határában van most is Monostorliget nevű puszta, melyen Arányi Lajos egy, a XIII. századnak tulajdonított templomnak alapfalait találta.[6]) A Szentandráspart nevű dűlőben még a XIX. század elején is voltak gyógyító hatású hőforrások, melyektől a Hévíz nevet kaphatta és terjedelmes épületeknek alapfalai és sáncai léteztek, melyeket az ottani plébánosok a Templáriusok monostorának tartottak, a nép pedig »vörösbarátok klastromának« nevezett. Az itteni dűlőt »apáturasági földnek« nevezték, az alatta elterülő »feneketlen mocsolyáról« pedig azt tartja a szájhagyomány, hogy a tatárok jöttekor a kolostor harangjait abba dobták.[7]) Mindezek összevetéséből joggal következtethetjük azt, hogy egyházmegyénk területén, a pestmegyei Hévízen volt (legalább is a tatárjárás előtt) az ismeretlen rendi jellegű heővízi apátság.[8])

[1]) Regestrum. Varad. Nr. 321. — [2]) U. o. 186. l. — [3]) Az elenyészett bencés apátságok. 378. — [4]) Fejér. Codex Dipl. X/VI. 460. Orsz. Levéltár. Dl. 13520. 14117. 14052. — [5]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 275. — [6]) Gödöllő és Vidéke II. 49. — [7]) 1860. évi községi jegyzőkönyv. — [8]) Sörös. Az elenyészett bencés apátságok. 6.

Címzetes apátság.

Sálecz József zágrábi kanonok 1804—1834.
Hummel György klosterneuburgi prem. kanonok 1839—1868.
Andreánszky Boldizsár szepesi kanonok 1870—1883.
Vogronics Antal győri kanonok 1885—1902.
Kranitz Kálmán veszprémi kanonok 1902—1907.
Ádám János veszprémi kanonokplébános 1908—.

4. Boldogságos Szűz Máriáról nevezett tereskei apátság.

Eredetileg az esztergomi érseki megyében feküdt. A történelemben előfordul Triskai, Triske, Thereske, Tereskő, Derecske, Barát-Tereske és Apácza-Tereske néven. A Váradi Regestrum jegyzőkönyve szerint a triskai apát pert indított húsz márkáért a poroszlói monostor apátja és annak kegyura, Barakony ellen, melyet azonban Bács királybíró előtt, egyezség útján intéztek el 1219-ben.[1]) Tehát e monostor már létezett a tatárjárás előtt. IV. Béla király a tatárjárás után, 1255. augusztus 16-án, Váczon gyűlést tartott Nógrád-, Hont- és Hevesmegye rendjeivel, a melyen elrendelték, hogy az esztergomi érsek és némely elmenekült nemesek birtokaikba visszahelyeztessenek. Az e célból kiküldött bizottság bejárta az esztergomi érsek vadkerti birtokát, a szentei és szátoki nemesek birtokait és a triskai apátságnak ezekével határos földjeit.[2]) A budai káptalan 1383. évi határjárási jegyzőkönyve pontosan körülírja a thereskei apátság birtokát, melyet manap Dennek pusztának neveznek.[3]) II. Pál pápa meghagyja Gúthi Országh Mihály nádor kérelmére a tereskei apátnak és a bozoki prépostnak, hogy gondoskodjanak a Ferencrendiek szécsényi kolostorának fölépítéséről, amelyből a szerzeteseket 1467-ben elűzték.[4]) Tényleg Szécsényben megjelent maga a nádorispán, János tereskei apát és Albert bozóki prépost, mint az apostoli szentszék megbizottai s a kolostort az obszervansoknak adták át.[5]) Egyedül ezen János apát nevét ismerjük a mintegy négy századon át fenállott tereskei monostor apátjai közül. S ő volt talán az utolsó is. A XV. század vége felé a tereskei monostor szerzetesei — mint ezen időben annyi más kolostoréi — szétmentek; az apátság épületei pusztulásnak indultak.

Mátyás király kedves diplomatájának, Bajoni István váczi

[1]) Karácsonyi—Borovszky. Regestr. Varad. No. IX. és 236. l. — [2]) Knauz Monum Eccl. Strigon. I. 423. — [3]) Fejér. Codex Dipl. X/I. 105. — [4]) Fuxhoffer—Czinár. Monasterologia II. 232. — Rupp Magyarország helyrajzi tört. I. 727. — [5]) Kath. Szemle. 1914. 7. (Nagy B.)

kanonoknak adományozta az elhagyatott tereskei apátság birtokát[1]) Amint egy 1485-ben, a római szentszéknél elintézett folyamodványából következtethető, a kolostorban tűz ütött ki, mely a B. Szűz Mária tiszteletére ajánlott templomát is lényegesen megrongálta. Bajoni e templomot majdnem alapjaiból újjáépíttette.[2]) Valószínűleg ekkor készült a még most is meglévő pastoforium, mely a reneszánsz szobrászat igen szép alkotása. A nemeslelkű kommendátor meghalt 1493. körül s ekkor II. Ulászló király a Mária mennybemeneteléről nevezett esztergomszigeti bencés apácáknak adományozta »a benedekrend terkei monostorát« (monasterium Terkae St. Benedicti), melynek jövedelmeit 12 aranyra becsülték. Ezen egyesítést jóváhagyta II. Gyula pápa 1508. július 7-én.[3]) Azonban az apácák nem birhatták sokáig, mert az apátság denneki birtokát 1516-ban már Werbőczi birtobában találjuk.[4]) 1542-ben pedig a Balassa család volt az egykori apácabirtok tulajdonosa.[5]) Nógrádvár eleste után török uralom alá kerülvén, a defterekben Barád-Tereske néven fordul elő. 1562—63-ban 23 portás hely és 7759 akcset jövedelmez, 1579-ben már csak 17 ház van benne és 7801 akcset, 1631-ben ismét 15000 akcset jövedelmez.[6]) 1548-ban Kampor Ferenc özvegyének birtoka. Az 1718. évi váczegyházmegyei jövedelmi összeírás Apácza Tereskének nevezi és Sörös Pongrác szerint közvetlen szomszédságában volt az esztergomi benedekrendű apácák Apáczafalva nevű birtoka.[7]) Pázmány Péternek az 1626. évi nagyszombati zsinathoz fűzött első Appendixben a tereskői apátságot és plébániát az esztergomi egyházmegyéhez sorolja[8]); de Pongrácz György váczi püspök 1672. évi térképén és Informatiójában már a váczi egyházmegyében fordul elő. Az 1713. évi vizsgálat végleg ezen egyházmegyének itélte.[9])

A tereskei apátság eredetéről nem alaptalanul ezeket mondja Reiszig Ede: »Az apátság birtokai beékelődnek az esztergomi érsek legrégibb birtokai — Vadkert, Szátok, Tóttereske — közé, tehát bizonyosan csak e birtokok adományozását megelőzőleg voltak az apátság számára kihasíthatók . . . Az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékben a nógrádi főesperesség plébániái között előfordul egy Sac nevű benedekrendi apátság, melynek hollétét nem sikerült eddig ki-

[1]) Fraknói. Századok. 1889. 3—5. — [2]) Czaih Regesták VIII. Imre pápa korából 6. — [3]) Luksics. Religio 1908. 25. — [4]) Fraknói. Werbőczi élete. 354. — [5]) Egyháztört. Emlékek. IV. 177. — [6]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek I. 132. 299. 312. II. 719. — [7]) Az elenyészett Benedekrendű apátságok. 190. — [8]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 268. 269. — [9]) Karcsú. Vácz város tört. V. 31.

kutatni.[1]) Nézetünk szerint itt a tereskei apátról lehet csak szó. A tizedszedő ugyanis Tereske nevét valószínűleg elcserélte a szomszéd Szátok község nevével s így került azután a tizedjegyzékbe Tereske helyett Sac = Szátok.«[2]) A tereskei apátságot a Királykönyv hibás bejegyzése szerint királyaink 1760. óta mint Szent Benedekről címzett apátságot adományozták érdemes egyházi férfiaknak; helyes címe azonban B. Szűz Máriáról nevezett tereskei Szentbenedekrendű apátság.

Gimzetes apátok:

báró Majthényi László hajmóczi prépostpleb. 1760—1777.
Latzkovich Pál jabloniczi plébános 1800—1812.
Terstyánszky Imre kecskeméti pléb., pécsi kanonok 1815—1847.
Gabrielly Tamás galgamácsai plébános 1851—1858.
Schwanfelder József székesfehérvári kanonok 1858—1875.
Puly György szombathelyi kanonok 1879—1901.
Véner Pál rozsnyói kanonok 1902—1914.
Üresedésben.

5. Boldogságos Szűz Máriáról nevezett zeermonostori apátság.

Kézai és Anonymus krónikái alapján történetíróink megegyeznek abban, hogy őseink a honfoglalás idején Árpádot vezérlőfejedelemnek választván, a Duna-Tisza közén egy emelkedett helyén szerződést kötöttek, melyről e helyet Szernek (Zeer) nevezték el és e nevezetes esemény emlékére a hét törzsfő hét halmot emeltetett.[3]) Miután a nemzet a keresztény vallást elfogadta, az Ónd vezértől származó Kalán nemzetség keresztény jellegű emléket akarván állítani e kegyeletes helyen, a B. Szűz Mária tiszteletére templomot és monostort emeltetett.[4]) Erről Pázmány Péter sem tudja, hogy milyen rendű monostorok közé sorozza és csak azt mondja, hogy 1315. körül virágzott.[5]) Okmányban először 1233-ban találjuk nevét, midőn II. Endre a beregi erdőben tartott gyűlésen hittel fogadja, hogy a szeri egyház részére évenkint ezer kősót rendel kiadatni.[6]) Tehát az apátság ekkor királyi monostor volt. Az első templom és kolostor valószínűleg a tatárdúlás áldozatául esett, mert az ott kiásott romok téglái a magyarság térfoglalását jóval később követő

[1]) Monum. Vatic. I. [2]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 370 371. — [3]) Göndöcs B. Pusztaszer és az ezredéves ünnepély. 23. — [4]) Pauler. A magyar nemzet tört. II. 9. 622. — [5]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 275. — [6]) Fejér. Codex Dipl. III/II. 309.

korra utalnak.[1]) Az új épületeket valószínűleg a Kalán-nemzetségbeli Pousafia Nána emeltette, aki 1256-ban az iránt folyamodott IV. Béla királyhoz, hogy magtalan elhalálozása esetén minden birtokát »az ő zeeri monostorának« hagyományozhassa.[2]) Valószínűnek tartom, hogy a szeri monostor a bencés, és pedig a garamszentbenedekinek filiája volt, mert a garamszentbenedeki bencés apátok sokat perlekedtek Pousa gróf testvéreivel, a Szeriekkel. Pereiknek csak Zsigmond király vetett véget 1415-ben.[3]) Mátyás király szeri Pósafi István magtalan halála után birtokait felerészben a Gúthi Országh, felerészben pedig a Ongor családnak adományozta.[4]) A törökhódoltság idején 1553-ban még 92 kapus hely volt.[5]) Szeged és Kecskemét után a törökök Szer mezővárost is feldúlták s valószínűleg ekkor pusztult el átmeneti stilű temploma is. Oldalfalai és tornya a XVIII. század elején, homlokfala még 1855-ben is állott és a tudatlan uradalmi tisztek kapzsiságának esett áldozatául.[6]) Szer mezővárosból Pusztaszer lett, mely 1726-ban a fiskus, 1733-ban gróf Erdődy György, ettől pedig Pallavicini őrgróf birtokába ment át. Göndöcs Benedek gyulai plébános és zeermonostori apát Römer Flóris jeles archeologus felügyelete alatt ásatásokat végeztetett a monostor-rom körül 1882-ben.[7]) A nemzeti kegyelet itt szép emléket állított 1896-ban, mely — sajnosan — nem vallásos jellegű s azért most tárgyalások folynak egy építendő emlék-templomról.

Címzetes apátok:

Kende László nagyváradi kanonok 1777—1803.
Sándor Endre kecskeméti plébános 1806—1813.
Korbélyi Mihály pécsi kanonok 1813—1820.
Jób Mátyás kassai kanonok 1824—1848.
Kriszter Antal váczi kanonok 1852—1867.
Göndöcs Benedek 1870—1894.
Hoffmann Károly kulai pléb., majd kalocsai kanonok 1895—1914.
Üresedésben.

[1]) Sörös. Az elenyészett Benedekr. apátságok. 6. — [2]) Fejér. Codex Dipl. IV/III. 377. — [3]) Knauz. A Garam melletti Szentbenedeki Apátság 242—245. — [4]) Hornyik. Pusztaszer tört. II. 78. — [5]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. II. 145. — [6]) Rupp. Magyarország helyrajzi tört. 731. — Göndöcs. Pusztaszer 41. — Zsilinszky. Csongrád vármegye tört. III. 342. — [7]) Göndöcs. Pusztaszer 44—60. ll.

A váczi egyházmegye területén lévő prépostságok.

A) Valóságos vagy javadalmas prépostságok.

1. A székesegyházi káptalan nagyprépostsága.

A káptalan feje, elnöke a prépost. Ez tartozik a káptalant gyűlésre összehívni, ott elnökölni, a káptalan jogait védelmezni, a szabályok megtartása felett őrködni, az esetleges hibákat megszüntetni. Őt illeti meg mindenkor az első hely a káptalanban. A székesegyházi káptalanokban általában nagyprépostnak címezik, de a vácziban azért is, mert a káptalan kebelében van szervezve a szentkúti kisprépostság is. Az 1744. évi káptalani szabályzat szerint a nagyprépostot a káptalani javak jövedelméből az osztalék előtt kiveendő hetedik rész illeti és azután az osztalékban egyenlő arányban részesül. A székesegyházi káptalan nagyprépostjainak névsorát lásd a 60. lapon.

Jelenlegi nagyprépost: *Jung János* rosaliai felsz. püspök, a B. Szűz Máriáról elnevezett mogyoródi apátság c. apát stb.

2. B. Szűz Máriáról nevezett váczi szentkúti kisprépostság.

Azon a helyen, ahol Thúróczy szerint Geyza és László hercegek sógorukkal a mogyoródi csata előtt tanácskoztak, ahol Vácz nevű remete lakott, ahol a rege szerint a csodaszarvas nekik megjelent — már I. Geyza király Szent Péter tiszteletére kápolnát emelt s azóta mindig kegyeleti helynek tartotta ezt messze környék népe.[1]) Ezen kápolna a török hódoltság idején elpusztult s a törökök temetőt csináltak környékéből. A törökök kiüzetése után felújult a régi kegyelet. Gróf Althann M. Frigyes püspök buzdítására gyűjteni kezdtek egy új kápolnára, 1718-ban letették ennek alapkövét, többszörös megszakítás után 1734-ben befejezték és a máriavölgyi kegyhely Mária-képének egy váczi polgárnál őrzött másolatát, melyet a nép szintén csodás erejűnek tartott, helyezték el benne. Verhenfelsi Würth Ferenc váczi kanonok 1769-ben kelt végrendeletében 10000 frt alaptőkét és egy házat hagyományozott örökös alapítványul oly rendeltetéssel, hogy a váczi Szentkútnál lévő Mária-kápolnáról prépostság neveztessék el, melynek cimét és javadalmat első ízben unokaöccse, Würh Antal váczi kanonok viselje. Károly Ambrus főherceg váci püspök elrendelte 1808-ban, hogy ezen prépostság cimét és javadalmát a mindenkori váczi felsővárosi

[1]) Thúróczi. Chronica Hung. c. 21. — Bécsi Képes Krónika. (Madsar ford.) 44.

plébános viselje. Ezért a káptalanban kisprépostságnak neveztetik. Prépostjainak névsora azonos a felsővárosi kanonok-plébánosokéval; lásd ott.

3. Szent Margitról, majd Szent Mihályról nevezett hatvani prépostság.

Hatvan mezőváros Hevesvármegyében, már az Árpádházbeli királyok korában fordul elő Hatwan, Hathwan és Naghathwan neven, melynek vásárait még a Csallóközből is látogatták. A XV. században említtetik Sz. Mária Magdolnáról nevezett plébániája és Sz. Margit szűz-vértanúról nevezett premontrei prépostsága, melyeknek kegyura a Nagyhatvani család volt.[1]) A hatvani prépostság alapítását Fuxhffer—Czinár, Erdey (Grünwald) Pál váczi orvostól nyert adatok alapján, Bancsai István váczi püspöknek, később esztergomi érseknek és biborosnak tulajdonítja.[2]) Oklevélileg először IV. László királynak X. Gergely pápához 1273-ban intézett panaszlevelében fordul elő, amelyben előadja, hogy Lampert egri püspök a Szent Margitról cimzett hatvani monostor apátját és szerzeteseit arra kényszerítette, hogy a IV. Kelementől nyert kiváltság ellenére neki tizedet fizessenek, hogy plébániatemplomukat elfoglalta, sőt kiváltságlevelüket is visszatartotta.[3]) Abból, hogy a prémontrei rendfőnököt »apátnak« nevezi arra következtetnek, hogy ez nagy monostor volt, mert hazánkban csak a váradhegyfoki prémontrei főnököt címezték apátnak. Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben előfordul az egri egyházmegyében »praepositus de Hottuon« tizedének megjelölése nélkül.[4])

Hiteles hely volt, amint azt egy 1303. július 9-én kelt pecsétes bizonyságlevele és a Fischer bárói családnak Pál hothvani prépost által 1345-ben kiállított oklevele bizonyítja.[5]) Mindkét pecsétnek körirata: J. Covet. Ecles S. (Mar) Garite de Hotwon.«[6]) Nagyobb birtokai voltak, amiről tanúskodik az, hogy a leleszi prépost, mint az akkor üresedésben lévő hatvani prépostság jogainak védelmezője 1468-ban tiltakozott az ellen, hogy a pestmegyei Besseneu falut Hatvani Mátyás özvegye jogtalanul elfoglalta. Továbbá a hatvani prépost felhatalmazást adott Okolitsányi Jánosnak a prépostság Sáros és Zemplénmegyei birtokainak visszaszerzésére.[7]) Midőn Buda

[1]) Csánky. Magyarország földrajza I. 54. — Rupp. Magyarország helyrajzi története. I. 703. — [2]) Monasterologia R. Hung. II. 20. — [3]) Pray. Hierarchia R. Hung. I. 205. Fejér. Cod. Dipl. VII/V. 400. — [4]) Monum. Vat. I. 356. 372. — [5]) Euxhoffer—Czinár. Monasterologia II. 19. — [6]) M. Tört. Tár. II. 96. 74. — [7]) Leleszi levéltár Elenchusa. Rupp. Magyarország helyrajzi tört. I. 703.

elfoglalása után a törökök a hatvani várat elfoglalták, a hatvani prémontrei prépostságnak szinte nyoma veszett. A törökök kiüzetése után I. Lipót, mint címzetes prépostságot adományozta, mert Dwornikovich püspök 1700. évi Jelentésében ez áll: Praeposituram ex collatione Suae Majestatis habet Rmmus Dominus Joannes Kondor, Canonicus Agriensis, proventum autem totum accepit administratio Budensis.

Ekkor kezdődik a hatvani prépostság történetének második korszaka. Pázmány Péter kiváltságosnak mondja a hatvani prépostságot, mely közvetetlenül az esztergomi érsek joghatósága alatt állt, de nem szent Mihályról nevezettnek, mert szövege ez: »Hatvan S. Michaelis de Insula Leporum.«[1]) Mégis ezzel a címmel került bele a Király-könyvbe. Itt szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy ezen prépostságot még Pázmány is összetéveszti a veszprémi egyházmegyéhez tartozó somogyvármegyei B. Szűz Máriáról nevezett hatvani prépostsággal, mely akkor a strachovi prépostságnak volt alárendelve; ellenben a hevesmegyei Hatvan a jánoshidai, majd az ipolysági prépostságnak volt filiája, sőt Hugo prémontrei annalista Csornát Hatvan filiájának nevezi.[2]) A hatvani prépostságot a törökök kiüzetése után új életre támasztották, de most már mint világi prépostságot.

I. Lipót király a hatvani uradalmat Salm grófnak adományozta azon kötelezettséggel, hogy a prépostság javadalmazásáról gondoskodjék. Mivel Salm ennek nem tett eleget, a király 1723-ban gróf Stahremberg Gundaker Tamásnak adta a hatvani birtokot, aki Berkes András váczi nagyprépositus és akkori hatvani címzetes prépositus egyezséget kötött, mely szerint a gróf a hatvani prépostság javadalmazására 294 hold szántóföldet, szőlőt, rétet, legelőt, nádast, malmot és lakóházat adományozott.[3]) Berkes volt az első javadalmas hatvani prépost, kinek halála után a hatvani plébániával egyesíttetett, azonban úgy, hogy a hatvani plébániába csak akkor lehetett a kegyúr által kijelölt plébánost beiktatni, midőn a király prépositté kinevezte. És ez a gyakorlat most is fennáll. Mária Terézia Maszár András préposti kinevezésében még kiváltságos prépostságnak nevezi a hatvanit, mely közvetetlenül az esztergomi érseknek van alárendelve; azonban Maszár utódait már a váczi püspökök terjesztették fel a felséghez kinevezésre és iktatták a java-

[1]) Péterffy. Concilia Hung. II. 290. — [2]) Fuxhoffer—Czinár. Monasterologia II. 20. 12. — [3]) Kincstári levéltár, idézve. Rupp. Magyarország helyrajzi története 704.

dalomba. Ezzel megszűnt az exemptio; hanem fenmaradt a hatvani prépostok ama kiváltsága, hogy piros gombos talárt viselnek és 1884-ig a főrendiház tagjai voltak.[1])

Címzetes prépostok:

Kalocsay Miklós győri kanonok 1667.
Demka Márton 1687.
Kondor János egri kanonok 1692—1702.
Báró Formentini Károly vindischgräzi plébános 1702—1703.
Berkes András váczi nagyprépost 1703—1722. iavadalmas prépost 1723—1729.

Prépostplébánosok:

Paliss (Balics) János 1729—1739.
Maszár András 1739—1777.
Horvatovszky János Sámuel 1777—1794.
Stettner Bernát 1794—1822.
Vaiszkopf Mihály 1822—1848.
Horváth Mihály (csupán prépost) 1848.
Janikovics Alajos 1851—1889.
Krenedics Imre 1889—1900.
Odray Coelesztín 1901—.

4. Ker. Szent Jánosról nevezett jánoshidai prépostság.

A váczi egyházmegye területén létező egyetlen valóságos prémontréi prépostság most Jánoshida; ámbár ez sem prépostsági székhely, hanem a csornai, horpácsi, jánoshidai és türjei egyesített prépostságok része. Alapítója és alapításának ideje ismeretlen, mert az erre vonatkozó iratok a törökdúlás és a belháborúk idején elpusztultak. Csupán annyi bizonyos, hogy III. Béla király idejében, 1186. körül már létezett s hogy hajdan a jászóinak fiókja és a vagyonosabb prépostságok egyike volt. A prémontréi rend 1294. évben tartott nagykáptalanának végzése a csehországi lithomisli prépostság fiókjává rendelte.[2]) Később a morvaországi zabrdovici apátsággal egyesíttetvén, onnan nyerte prépostjait egészen a mohácsi vészig.[3]) Zápolyai János király 1535-ben birtokait felerészben Pásztóty Miklósnak adományozta. Ezek voltak: Jánoshida, Alatyán, Tisza-Jenő, Tóalmás falvak és Tótkér, Mizse, Szászberek és

[1]) Historie domus praepositurae Hatvan. — [2]) A csornai prépostság 1854. és 1899. évi névtárai. Fuxhoffer—Czinár. Monasterologia II. 43. Balics. A róm. kath. egyház tört. Magyarországon. II/II. 264. 265. — [3]) Layruel. Optica Regularium. 764.

Sajtó alá került 1914. október 12-én.

Abony puszták. E birtokokat a törökök kiüzetése után a Prónay, Orczy, Récsey családok és a jászberényi és félegyházai kúnok ragadták magukhoz. I. Lipót király felújította a jánoshidai prémontréi prépostságot. Jánoshidát az aszódi prépostság birtokaival egyesítvén, 1688-ban Meyners Kázmér strachovi prémontréi kanonoknak és lőcsei plébánosnak adományozta.[1]) Ennek halála után 1693-ban báró Pfendler Miksa zabrdovici apát kapta, aki e javadalmat a zabrdoviczi prépostsághoz affiliálta. Pfendler prépost építtette a mostani jánoshidai templomot. II. József császár 1786. december 7-én kelt rendeletével eltörölvén a prémontréi kanonokrendet, birtokait a vallás-alap részére foglaltatta le. Midőn I. Ferenc király a kanonokrendet 1802-ben ismét visszaállította, Jánoshidát a csornai prépostsághoz csatolta azon kötelezettséggel, hogy jövedelmeiből a jánoshidai plébániát fenntartsa és a szombathelyi és keszthelyi gimnáziumot segélyezze.

Prépostok:

Meyners Kázmér 1688—1693.
Pfendler Miksa báró 1693—1702.
Hájek Engelbert 1702—1716.
Bartlici Hugo 1716—1738.
Matuska Kristóf 1739—1772.
Moráve Mihály 1772—1786.
Harsányi István 1803—1816.
Gyöngyösy Pál 1820—1857.
Szenczy Imre 1858—1860.
Simon Vince 1860—1884.
Kuncz Adolf 1884—1906.
Burán y Gergely dr., csornai prépost-prelátus, udv. tanácsos 1906—.

B) Címzetes prépostságok.

1. B. Szűz Máriáról nevezett albeyi prépostság.

A Király-könyvben, ahová Pázmány »Appendix«-éből került, fenti címen fordult elő, mint váczegyházmegyebeli címzetes prépostság.[2]) Története teljesen ismeretlen, helyét is csak sejtjük. Fuxhoffer szerint a Szeged szomszédságában fekvő Algyő község helyén egykoron a Szent Istvánról nevezett váradfoki prémontréi prépostsághoz affiliált kanonokrendi monostor állott.[3]) Tekintetbe véve

[1]) Rupp. Magyarország helyrajzi tört. I. 706. — [2]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 291. — [3]) Monasterologia R. Hung. II. 43.

azt a virágzó hitéletet, mely a kúnok megtérése után a Duna-Tisza közén volt, elfogadhatónak tartjuk a véleményt, habár semmivel sem tudjuk bebizonyítani. Királyaink most is adományozzák e préposti címet.

Cimzetes prépostok:

Török József egri kanonok 1777 körül.
Kállay György egri kanonok 1797—1807.
Molnár Ferenc beszterczebányai kanonok 1807—1822.
Kollonits László zentai plébános 1835—1854.
Boltizár József esztergomi kanonok, v. püspök 1858—1905.
Rózsahegyi Gyula váczi kanonok 1906—.

2. Szent Keresztről nevezett aszódi prépostság.

Bél Mátyás szerint Aszód pestvármegyei mezőváros egykori neve Osztomach volt. Zsigmond király a Pochuk családnak adományozta s ezen idő óta Aszúnak nevezték.[1]) A prémontrei rend Annalesei szerint a váczi püspökség területén feküdt az osztomachi prépostság, mely Layrileus szerint jeles monostor és a thursi (túróczi) prépostság fiókja volt.[2]) Egyébként története ismeretlen. A XV. században állítólag a husszíták foglalták el. Aszód ekkor tényleg a cseh származású Osztroluczkyak, majd pedig a Podmaniczkyak birtokában volt. A török hódoltság idején elpusztult. I. Lipót király Aszód puszta egy részét 1686-ban, ősi birtoklás címén, Osztroluczky János özvegyének, neczpali Justh Juditnak, másik részét pedig 1689-ben Meyners Kázmér prémontrei kanonoknak és lőcsei plébánosnak adományozta, ennek halála után pedig loosbergi báró Pfendler Miksának, aki Aszódot is a morvaországi Zabrdoviczhoz affiliálta. Azonban a Podmaniczkyak elűzték a prémontréieket és Aszód címzetes prépostsággá lett. Olaszi Pál esztergomi kanonok és aszódi cimzetes prépost a birtokállományért pert indított, de eredmény nélkül.[3])

Prépostok:

Meyners Kázmér 1688—1693.
Pfendler Miksa báró 1663—1699.
Kovasóczy Mihály esztergomi kanonok 1699—1714.
Zmeskál László 1714—1717.
Olaszi Pál esztergomi kanonok 1717—1730.

---

[1]) Notitia Hungariae. III. 150. — [2]) Fuxhoffer—Czinár. Monasterologia R. Hung. II. 42. — [3]) Rupp. Magyarország helyrajzi tört. I. 699.

Kuefstein Ernő eggenburgi plébános 1731—1736.
Gundacker Endre gróf 1736—1771,
Rozgonyi Ferenc szepesi kanonok 1771—1779.
Horthy Ignác, esztergomi kanonok 1779—1794.
Csáky László gróf, váradi kanonok 1796—1828.
Feichtinger Domonkos, pozsonyi kanonok 1837—1852,
Szigly Károly, ráczkevei plébános 1855—1857.
Paunácz Mihály, komáromi plébános 1858—1877.
Kozlik János, nyitrai kanonok 1877—1890.
Bóbics Károly, topolyai plébános 1891—1898.
Marusinszky János, szomolnoki plébános 1902—1906.
Streicher Péter, nyug. hőgyészi plébános 1907—

3. Szent Miklósról nevezett csukás-monostori prépostság.

Pázmány szerint a váczi egyházmegye területén volt egy chuchnisi prépostság.[1]) Fuxhoffer azt mondja Wágner Károly kézirata nyomán, hogy Pázmány ezt tévesen írta csukási prépostság helyett.[2]) A Theiner-féle vatikáni Monumentákban ezt olvassuk: »Dominus Henricus Abbas monasterii J. Nicolai de Chuchas prope Budam in Insula;«[3]) azonban az újabb, Fraknói-féle Monumentákban Cuthas áll.[4]) Joggal azt véljük, hogy ez a Csukásmonostor a mai szentendrei szigeten lévő Szigetmonostor község helyén feküdt, melynek határában van most is Pusztamonostor nevű dülő. Pázmány azért sorozta a váczi egyházmegyéhez, mert az Árpádházbeli királyok alatt az egész Rozsd (szentendrei) sziget ehhez tartozott.[5]) A prépostság története és rendi jellege ismeretlen.

Prépostok:

Dictrichstein Ágoston gróf, hamburgi plébános 1777. körül.
Bengyel György, hódmezővásárhelyi plébános 1811—1829.
Müller Mihály, váczi kanonok 1838—1882.
Benedek Ferenc székesfehérvári kanonok 1882—1896.
Mladoniczky Ignác, győri kanonok 1897—1902.
Zehentbauer Otto, soproni kanonok 1902—

4. B. Szűz Máriáról nevezett darnói prépostság.

Pázmány Péter tévedése alapján jutott a váczi egyházmegyének a darnói címzetes prépostság; mert azelőtt az egri püspök-

[1]) Péterffy. Sacra Concilia R. Hung. II. 277. — [2]) Monasterologia R. Hung. II. 13. — [3]) Monumenta Hist. Hung. I. 570. — [4]) Monumente Vaticana. I. 190. — [5]) Ortvay. Magyarország egyházi földleírása. Forster. Magyarország műemlékei. II. 637.

ség területén feküdt, most pedig az ebből kihasított kassai egyházmegyében van. A darnói prépostság Pál országbíró 1336-ban hozott ítéletében említtetik először.[1]) Wágner a szepesi káptalan egyik oklevelére hivatkozik, mely szerint a leleszi konvent kiküldte 1369-ben Lőrinc darnói prépostot, hogy a király megbizottaival résztvegyen egy Liszkán megtartott határjárásban. Ferenc darnói prépost panaszt emelt 1492-ben a Pálóczyak ellen, hogy midőn Patakot elfoglalták, Szőllőcske nevű faluját is birtokukba kerítették.[2]) Ezek a helynevek mind Felsőmagyarországra utalnak. Patak alatt a mai Sárospatak, Liszka alatt Olaszliszka értendő, Szőllőcske pedig a sárospataki járásban van; tehát ezen a vidéken kellett Darnónak is lennie. Szirmay szerint az Olaszliszka és Tolcsva közötti borvidéken van Darnó nevű hegy s ezen már 1336-ban templom és kolostor állott, melyek a török hódoltság idején elpusztultak.[3]) Mivel pedig a darnói prépost felett a leleszi rendelkezett, ez prémontrei prépostság volt. A darnói, darnovi, vagy dornaui címzetes prépostságot az 1899. évi kassaegyházmegyei Schematismus szerint fekvésénél fogva ezen egyházmegye javára foglalták le.

Címzetes prépostok:

Vágner József, egri kanonok 1777—1778.
Ivankovich Antal, modrusi kanonok 1811—1815.
Hoffmann János, kecskeméti plébános 1838—1854.
Holló Mihály, fóti plébános 1858—1869.
Poroszkay Péter, váczi kanonok 1872—1890.
Lesskó István, kassai kanonok 1891—

5. Szent Hubertről nevezett garábi prépostság.

Pázmány két grabai prépostságot nevez meg »Appendix«-ében, egyet az esztergomi és egyet a váczi egyházmegyében.[4]) Pázmány forrásai a prémontrei kanonokrendű prépostságok összeírásánál voltak: Layrileus rendfőnök († 1635.) Commentariusa és a lengyelországi szandeci kolostor Optica Praemonstratensium című hivatalosnak tekintett krónikája. Ezek az esztergomi érsekségbe sorolt Grabát Turna filiálisának mondják és védszentjét nem említik, a váczi püspökségbe sorolt Grabát Szent Hubertről nevezik és Thurs (Túrócz) fiókjának mondják. — Nógrádvármegyében

[1]) A kassai egyházmegye történeti névtára. I. 19. — [2]) Fuxhoffer—Czinár. Monasterologia R. Hung. II. 15. 16. — [3]) Notitia Comitatus Zemplin. 297. — [4]) Péterffy. S. Concilia R. Hung. II. 276. 277.

most is két Garáb nevű község van, az egyik a váczi egyházmegye területén, a cserhátszentiváni plébánia filiája (sziráki járás); a másik — Kálnógaráb — az esztergomiból kihasított rozsnyói egyházmegye területén (losonczi járás), melyet tót lakósai most is Grábnak neveznek. Vajjon volt-e az utóbbi helyen prémontréi kolostor? adatok hiányában nem tudjuk beigazolni; de, hogy az előbbin volt — föltétlenül bizonyos. Ugyanis a Nógrádmegye délkeleti részében birtokos Kökényes-Radnót nemzetség két prémontréi monostor alapításával örökítette meg nevét. Ezek: a garábi és a kökényesi monostorok.[1]) A Szent Hubertről címzett garábi prépostságot még 1179. előtt alapították s ez volt hazánkban az első prémontréi kanonokrendű kolostor, melyet még a franciaországi valroyi anyakolostorból népesítettek be.[2]) A monostor birtokát IV. István király 1265. évi adománylevele említi, mely szerint »István mesternek« Ágas-várához tartozó egyik birtoka határos a garábi monostor földjével.[3]) Ágasvár Hevesmegyében, Hasznos és Pásztó szomszédságában feküdt, melyek Cserhátszentivánnal és Garábbal határosak.[4]) Fenmaradt »frater Ambrosius prepositus de Garáb ordinis praemonstratensium« neve is, akinek panaszára 1343-ban és 1345-ben vizsgálatot indítottak a rajta elkövetett erőszakosságok miatt.[5]) Azonban a prépostság a XV. században elvesztette önállóságát s birtokait a sághi (ipolysági) prémontréi prépostsághoz csatolták.[6]) A sághi prémontréieket 1552-ben elűzték s birtokaikat egyes világi papok kapták meg. Az utolsó javadalmas sághi prépost Szelepcsényi György nyitrai püspök volt, akinek esztergomi érsekké való kineveztetése után I. Lipót király az apátsági javakat a beszterczebányai jezsuitáknak adományozta 1688. december 28-án kelt okmányával. A jezsuiták építették Garábon a még most meglévő Szent Alajos-kápolnát. Karcsú Antal, Vácz város történetének szorgalmas kutatója, a mult század ötvenes éveiben még látta a garábi monostor romjait. A szatmári békekötés után a garábi prépostság, mint puszta cím adományoztatott, birtokát pedig az újonnan felállított rozsnyói káptalan kapta meg.[7]) Minthogy maga a prépostság a váczi egyház-

[1]) Borovszky. Nógrádmegye monogr. 371. 573. Karácsonyi. Magyar nemzetségek. II. 337. — [2]) Pauler. A magyar nemzet tört. I. 473. — [3]) Fejér. Codex Diplom. IV/III. 292. — Wenzel. Árpádházi okmánytár. XI. 547. — [4]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 52. — [5]) Nagy Anjoukori okmt. IV. 370. Ortvay. Magyarország egyházi földreírása. 790. — [6]) Hazai okmt. V. 229. — [7]) Rupp. Magyarország helyrajzi Tört. I. 701.

megye területén feküdt, tehát címe föltétlenül a váczi egyházmegyét illeti meg, jóllehet most a rozsnyói püspökség tart reá igényt.

Címzetes prépostok:

Helcker Bódog, lucei prem. kanonok, a váradhegyfoki prépostság kormányzója 1715—1716.

Rákóczy Gábor, egri kanonok 1716—1726.

Schedoni Boldizsár Antal a sachvici egyház dékánja 1726—1734.

Gróf Hoditz Vince, lucei prém. kanonok 1734—1801.

Horváth Mihály. theologiai doktor 1804—1811.

Cseh András, félegyházi pléb., majd váczi kanonok 1812—1855.

Péchy József, tolnai plébános 1856—1897.

Báthy László, lévai plébános 1897—1914.

Üresedésben.

6. Szent Péter apostolról nevezett thenői prépostság.

A thenői prépostságról többször emlékeznek meg okmányaink s történetét mégis sűrű homály fedi. A budai káptalan előadja 1299-ben, hogy III. Endre király parancsa folytán Péter comes és a káptalan megbizottjai átadták Haab váczi püspöknek ama nógrádmegyei birtokokat, melyeket ez a Szent Péter apostol thenői prépostságának Halász nevű földjéért elcserélt s melynek prépostja akkor Pál mester váczi kanonok volt.[1]) Az 1329. és 1331. évi okmányok Miklós ugyancsak váczi kanonokot nevezik Thenew prépostjának.[2]) 1347-ben már Péter a teneui prépost, 1388-ban pedig István, szintén váczi kanonokok.[3]) Tenyőt a XV. század közepén kúnok szállták meg. Ekkor már a garamszentbenedeki apátság birtoka volt, melyet valami módon elvettek a váczi kanonokoktól, kik azt a préposti címmel együtt birták. Csirke György nevű kún 1442-ben István prépost, váczi kanonok levelével bizonyítja, hogy ő Tenyő helységet bizonyos összegért bérbe birja; de ekkor már apáti birtok.[4]) A thenői prépostságot ezután már csak Pázmány »Appendixében« találjuk említve, melyben a váczi egyházmegyének tulajdonítja.[5]) Hol feküdt ez a prépostság? A báró Pongrácz György rendeletére készült váczegyházmegyei térképen a jászkúnszolnokmegyei Kengyel és Szajol mellett van feltüntetve Thenőpuszta a váczi egyházmegyének az egrivel határos nyugati szélén,

[1]) Kubinyi. Magyar tört. emlékek I. 169—177. Századok 1869. 73. — [2]) U. a. II. 94. Nagy. Anjoukori oktatás. II. 535. — [3]) Rupp. Mo. helyrajzi tört. I. 726. — [4]) Országos levéltár Dl. 13693. Knauz. A garamszentbenedeki apátság tört. 246. — [5]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 112.

ahol ma Pusztatenyő község áll.[1]) Ennek határában most is impozáns templomromok láthatók. Czinár, Rupp, Ortvay és Balics elfogadják Pázmány állitását, hogy az Ágostonrendű szentsír lovagrend prépostsága volt, mely azonban mint ilyen csakhamar megszűnt létezni s a nevezett váczi kanonokok birták a prépostság címét és javait.

Címzetes prépostok:

Szentiványi Ráfael, esztergomi kanonok 1758—1783.
Bogyai Mihály, váczi kanonok 1810—1830.
Scitovszky József, jolsvai plébános 1838—1842.
Szarvas Ferencz, váczi kanonok 1843—1855.
Szabó Ferenc, félegyházai plébános 1855—1878.
Babics János, egri kanonok 1878—1893.
Medveczky Ede, kassai kanonok 1894—1913.
Konrády Lajos, kassai kanonok-plébános 1914—.

A váczi egyházmegye területén létezett monostorok.

Pázmány Péter összeírásában nem található néhány olyan apátság és prépostság, mely a váczi egyházmegye területén kétségtelenül létezett. Így nem kerülvén bele a Liber Regius Ecclesiasticusba, címeikct nem is adományozzák. Ilyenek Pestvármegyében a) Az ócsai prépostság vagy apátság. Benedek olchai prépost bizonyítja 1240. körül, hogy Mihály veszprémi comesnek Érden birtoka van.[2]) Csánky Dezső az országos levéltárban talált egy 1454-ből való okiratot (Dl. 14906. sz.), melyben »Abbas de Olcha« szerepel.[3]) Pázmány is említ Layreleus után egy ocrai apátságot, melyet az egri egyházmegyébe helyez. Minthogy Magyarországon sem Olcha, sem Ocra nevű hely nincsen, Fuxhoffer—Wágner Károly nyomán — a szatmármegyei Otsva-Apáthit tartja ezen apátság illetve prémontrei prépostság székhelyének.[4]) Azonban újabbkori történetíróink: Csánki, Borowszky, Forster, Czobor a pestmegyei Ócsát tartják székhelyének.[5]) Az egykori ócsai apátságnak most is fennálló, gondosan restaurált, pompás átmeneti stilű — sajnosan protestáns birtokban lévő — templomát művészeti szempontból méltatták Tessedik, Eitelberger, Czobor és mások.[6]) Bél

[1]) Fuxhoffer—Czinár. Monasterologia II. 191. Csánki. Magyarország földrajza. I. 670. — [2]) Zichy okmánytár I. 4. 5. — [3]) Magyarország földrajza a Hunyadiak korában. I. 32. — [4]) Monasterologia. II. 42. — [5]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 32. Borovszky. Pestvm. monogr. I. 103. 255. Forster. Magyarország műemlékei. II. 630. Czobor. A ker. műarcheologia. 275. — [6]) Mittelalterl. Kunstdenkmale. I. 81.

Mátyás azt írja szóhagyomány alapján, hogy az ócsai egyházat György szerb alkirály építtette volna Zsigmond király idejében.[1]) A törökdúlás idején erősen megrongálódott, de az oda telepedett szlávok szentélyét tető alá hozták. 1885. óta államköltségen teljesen restaurálták.[2]) Címét nem adományozzák.

b) Zsidó községben 1284-ben fennállott a Szent Balázsról nevezett prémontrei prépostság.[3]) Karácsonyi ezt a Zsidó nemzetség si monostorának tartja.[4]) Kegyurai még 1421-ben is a Zsidó nemzetségből származó Csákyak voltak. Egy 1446. évi határjárási jegyzőkönyvben említtetik Zsidón »Ecclesia seu monasterium in eadem existens«, alább pedig »terrae arabiles prepositurae ante dicti monasterii.«[5]) Tehát kétségtelen, hogy Zsidón prépostság volt, melyet még a Rozgonyiak is átvettek, midőn a zsidaiak egykori birtokát Zsigmond királytól zálogba vették.[6]) De ezután nem találkozunk többé a zsidai prémontrei prépostság nevével.

c) *Csongrádmegyében.* Dorozsmán volt a Durusma nemzetség által alapított bencés apátság, melyről csak azt tudjuk, hogy apátja jelenvolt 1237-ben a pannonhalmi és a szávaszentdemeteri apátok közt támadt per elintézésénél.[7]) A »Király-könyvben« a Drusmai, vagy Dusmai c. apátság az ismeretlen egyházmegyebeliek közé soroztatik, de joggal a váczi egyházmegye részére követelhető.

d) Ugyanezen megyében volt Adryan martyron vagy Zentadrian martyron a zalavári apátságnak birtoka és valószínűen fiókkolostora is.[8]) Ma Hódmezővásárhelyhez tartozó Mártély puszta.

e) Ellés- vagy Elleusmonostorán ismeretlen rendű kolostort és plébániát alapított volt a Bór nemzetség valamelyik tagja, melynek kegyúri jogáért perlekedtek 1326-ban Károly Róbert király előtt a Bór nemzetségből származó Bór, Ogh és Szeri Pósafia családok.[9])

f) Pétermonostorán Szentbenedekrendű apátságot sejtenek a történettudósok, a mellette lévő Pálmonostorán pedig állítólag pálosok voltak; de történetökről, neveik kivételével mitsem tudnak.[10])

g) *Nógrádvármegyében* volt a garábi prépostságon kívül a Kökényes-Radnót nemzetség által alapított kökényesi prémontrei

[1]) Notitia Hung. III. 159. — [2]) Tandor. Mérnök és Építészegylet Közl. 1895. évf. — [3]) Wenzel. Árpádk. Okmt. IV. 261. — [4]) Turul. XI. 110 — [5]) Csánkinál I. 37. — [6]) Országos levéltar. Dl. 12259. 12260. — [7]) Pesty. Magyarország helynevei. 214. 339. Karácsonyi. Magyar nemzetségek. I. 414. — [8]) Csánki. Magyaroszág földrajza. I. 687. — [9]) Anjoukori Okmánytár. I. 108. II. 259. Zsilinszky. Csongrádvm. története. I. 73. 121. — [10]) Zichy-Okmánytár. II. 228. Sörös. Az elpusztult bencés apátságok. 6. Hornyik. Pusztaszer tört. 49.

prépostság, melyet Radnót magtalan halála után, 1315-ben, a király a Kacsich-nembeli Simonnak adományozott és mely még 1428-ban is fennállott, de azután nyoma veszett.[1]) Címét nem adományozzák.

h) Ugyanezen vármegyében, Tolmácson volt, Pázmány szerint 1207-ben a Szent János lovagrend monostora.[2]) A budai káptalan által 1299-ben kiadott iktatólevél említi a tolmácsi kereszteslovagok földjét, mint a váczi püspök nógrádi birtokának szomszédját.[3])

i) A Johannitáknak jelentékeny háza volt Szirákon. Arnold, a johanniták sziráki házának protektora, 1219-ben több zempléni várjobbágyot istenítéletre idéztetett Váradra.[4]) Péter, a sziráki rendház praeceptora, bérbevette 1274-ben Máté esztergomi kanonok Berén (Borsosberény) nevű birtokát. A következő évben kiállított levél fentartotta vezetéknevét is, Umbertus Péter résztvett a rend csurgói értekézletén.[5])

Püspöki szentszék:

Elnök és általános ügyhallgató: *Motesiczky János* ált. püsp. helynök, p. prelátus, olvasókanonok.

A szentszék jegyzője s ügyelőadója: *Dr. Kestler István* p. kamarás, püspöki titkár.

Szentszéki aljegyző: *Horváth Elemér* püspöki szertartó s levéltáros.

A házassági kötelék és szerzetesi fogadalom védője: *dr. Baksay Károly* prelátus-kananok. Ügyész: *Bacsek István* prelátus-kanonok.

Szegények ügyvédje: *Rózsahegyi Gyula* prépost-kanonok.

Orvos: *dr. Rapcsák Imre* egyetemes orvostudor, a Szt. Gergely-rend lovagja, kir. tanácsos.

Rendes szentszéki tanácsosok: A váczi székesegyház valóságos kanonokjai, továbbá: dr. Kazaly Imre c. kanonok, érd. esperes-plébános, dr. Schwarcz Gusztáv, pápai kamarás, rákospalotai plébános, dr. Kestler István pápai kamarás, püspöki titkár.

Tiszteletbeli szentszéki tanácsosok: Takács Mihály nagykőrösi apát-plébános, Smeringa József nézsai h. plébános, dr. Csősz Imre nagybecskereki ny. kegyesrendi főgimnáziumi tanár, Ferenc József-rend lovagja, Schláger Árpád gödöllői plébános, Kratochwill

[1]) Karácsonyi. A magyar nemzetségek. II. 336—338. Csánki. Magyarország földr. I. 102. — [2]) Fuxhoffer-Czinár. Monasterologia. R. Hung. II. 146. — [3]) Századok. 1869. 44. — [4]) Regestrum Varadiensi. Nro. 202. — [5]) Wenzel. Árpádkori Okmtár. IX. 92. 128.

József csömöri esperes-plébános, Keményffy D. Kálmán esztergom-vizivárosi plébános, dr. Varázséji Béla újpesti prépost-plébános, dr. Sandula Imre monori plébános, dr. Perémy Imre tápióbicskei plébános, Kubinyi Endre üllői plébános, Hanusz Zoltán mezőtúri plébános, Galambos Sándor alpári plébános, Tamásy Pál nagykátai esperes-plébános, Sárkány Pál solti lelkész, dr. Boroviczény Nándor czeglédberczeli plébános, Dubrovics Mátyás abbáziai helyikáplán, Fridrich Sándor nógrádverőczei plébános, Drexler Antal kispesti plébános, dr. Schweighoffer János debreczeni kegyesr. főgimnáziumi tanár, dr. Rónay János rozsnyói papnevelő intézeti lelkiigazgató és tanár, Loska Béla rozsnyóegyházmegyei áldozópap, Schandl Miklós váczi kegyesrendi főgimnáziumi igazgató és házfőnök, dr. Tóth György kecskeméti kegyesr. főgimn. érd. igazgató, Halász József Szt. József fiúnevelő intézeti házfőnök.

Zsinati-vizsgáló bizottság.

Elnök: *Jung János*, nagyprépost stb.

Vizsgálók: a) Alapvető- és ágazatos hittanból: Motesiczky János, dr. Baksay Károly, Rózsahegyi Gyula, Vághegyi Ágoston, Kolossváry Mihály kanonokok.

b) Egyházjogból és a tridenti zsinat határozataiból: Schmidt János, dr. Galcsek György, Matzenauer Oszkár kanonokok.

c) Erkölcstanból és lelkipásztorkodástanból; Jung János, Bucsek István, Gossmann Ferenc, Podhorányi József kanonokok.

Középiskolai hittanárokat vizsgáló bizottság.

Elnök: *Jung János*, nagyprépost stb.

Tagok: dr. Baksay Károly, Bucsek István, Rózsahegyi Gyula, dr. Galcsek György, Gossmann Ferenc, Kolossváry Mihály kanonokok.

Egyházmegyei iroda.

Irodaigazgató és oldalkanonok: *Matzenauer Oszkár*, apátkanonok, pápai tb. kamarás.

Püspöki titkár: dr. Kestler István, tb. pápai kamarás.

Levéltáros és püspöki szertartó: Horváth Elemér.

Iktató: Széll Kálmán.

Irnok: Szikora Béla világi.

Püspöki titkárok.

Pook Endre 1773. körül.
Benitzky János 1777. körül.
Kajtár Miklós 1786—1787.
Szörényi Ferenc 1788. körül.
Molnár Ferenc 1796—1800.
Balogh István 1801—1809.
Tersztyánszky Imre 1810—1812.
Gáspárik Kázmér 1812—1826.
Gáspáry Ferenc 1827—1830.
Medgyessy János 1830—1835.
Hernoegger Antal 1838—1840.
Kriszter Antal 1841—1845.
Kovách Pál 1845—1849.
Soós József 1849—1855.
Balla József 1855—1859.
Virter Bertalan 1859—1862.
Kanda István 1862—1867.
Markovics Lázár 1867—1875.
Jung János 1875—1882.
Csávolszky József 1882—1885.
Hegyi Antal 1885—1886.
Rózsahegyi Gyula 1887—1889.
S. Balás Lajos 1889—1895.
dr. Baksay Károly 1895—1899.
Gossmann Ferenc 1900—1905.
Matzenauer Oszkár 1905—1913.
dr. Kestler István 1913—.

Váczegyházmegyei kegyesalapítványi hivatal.

Az egyházban mindenkor szokásban volt templomokra, ájtatossági tárgyakra, örökös szentmisékre, árvaházakra, gyermekek nevelésére, szegények javára és más különféle jótékony címekre alapítványokat tenni, melyeket a káptalanok kezeltek. Sőt századokon keresztül ezek voltak hazánkban az egyedüli alapítványkezelő hitelintézetek. Minden káptalanban volt legalább egy alapítványkezelő kanonok.[1]) Az 1715. évi 74. tc. szerint az apostoli király, mint az egyház főkegyura, tartotta fenn magának ezekre a legfőbb felügyelet jogát, melyet az 1723. évi 70. tc. értelmében a kir. helytartótanács

[1]) Szeredy. Egyházjog. I. 466.

által gyakorolt. Mária Terézia királynő 1757. március 24-én kelt rendeletével meghagyta, hogy a káptalanok és a városok a reájok bízott alapítványi tőkéket a magánadósoktól bevonva, a magyar kir. kamarának 5, vagy 6 százalékos kötelezvények fejében átadják. Ezen rendelet ellen óvást emeltek úgy a káptalanok, mint a szabadkirályi városok, minek következtében a kegyesalapítványok továbbra is a káptalanok kezelésében maradtak ugyan; de számos törvény és királyi rendelet intézkedett a kezelés és felügyelet módjáról.[1])

A váczi egyházmegyében jóformán az egyházkormányzatnak a török idők után való visszaállítása óta a központosító kezelési rendszer dívott, vagyis a plébánosok kötelezve voltak az alapítványokat az egyházi főhatósághoz beszolgáltatni s ez a káptalan kezelésére bízta azokat. Az 1874. évben szentesített egyházmegyei szabályzat 25—27-ik pontjai szerint a plébánosok fegyelmi eljárás és anyagi felelősség terhe alatt kötelesek az összes alapítványokat és a templomi tőkéket központi kezelésre beszolgáltatni. Az alapítványokat eleinte a káptalan által megválasztott gondnok (curator) kezelte; de midőn a tőkék nagyon felszaporodtak s ezzel nemcsak a munka, hanem a felelősség is nagyranőtt, a káptalan 1875-ben tartott teljes ülésen öt tagból álló kezelő-bizottságot választott, melynek elnöke a curator generalis, továbbá volt egy ellenőr-kanonok és 3 külön alcsoportot gondozó kanonok, egy alapítványi ügyvéd, könyvelő és írnok.[2]) Azonban 1879. július 15-én ezt is módosították s külön kezelési hivatalt állítottak fel. Most az összes alapítványok az alapítványi gondnok (fundationum administrator), ügyvivő (syndicus) és több hivatalnok kezelése alatt vannak. A kölcsönöket, a káptalani jegyző előterjesztése, egy becslő és az ügyész véleményezése alapján, a káptalani gyűlés szavazza meg. Csakis ingatlanokon első helyen való bekebelezésre és 6%-os kamatra adnak kölcsönöket, melyből 1%-ot kezelési díjra és tartaléktőke létesítésére fordít a káptalan; az illetményes tőkék után 5, a letétieknél pedig 4%-ot fizet ki az alapítvány céljára, vagy pedig a tőkéhez csatolja a kamatokat. Kezdetben a papnevelő-intézetben volt, 1903. óta saját, e célra épült házában van elhelyezve.

Gondnok: *Motesiczky János*, prelátus-kanonok.

Ügyvivő: *dr. Baksay Károly*, prelátus-kanonok.

Könyvelők: Szent-Gály Béla, Tóth Lajos, Vörös Imre, Hochmayer Béla, világiak.

Ügyész: dr. Forgó Kálmán, egyházmegyei ügyész.

[1]) Kovách. Specimen monogr. 43—46. — [2]) U. o. 52—60.

Váczegyházmegyei számbírálószék.

A plébánosok mindenkor szigorú felelősséggel tartoztak a reájok bízott templomi, iskolai és hitközségi vagyonról s erről évenkint számadást készítettek. Az egyházmegyéből befolyt számadásokat a kerületi esperesek vizsgálták át,. azután felülvizsgálták a főesperesek. Schuster Constantin püspök 1888. évi 2731. számú rendeletével külön egyházmegyei számvizsgáló bizottságot (exactoratus) állított fel, melynek hatáskörébe tartozik az összes kegyesalapítványi hivatalbeli, templomi, kegyesalapítványi, misealapítványi, hitközségi és iskolai számadásoknak felülvizsgálása. A templomok kötelezve vannak tiszta jövedelmüknek 1%-át a bizottsági tagok díjazására fordítani.

Elnök: *Bucsek István,* prelátus-kanonok.

Számvizsgálók: *Kontúr László,* papnev. alkórmányzó és *Halász József* Szent-József-intézeti házfőnök.

Ügyész: dr. Forgó Kálmán, egyházmegyei ügyész.

Váczegyházmegyei papi nyugdíjintézet.

Az egyházjog általános rendelkezései szerint a világi papok ellátásáról köteles gondoskodni azon egyházmegye, amelynek címére felszenteltettek, azon esetben is, ha elaggodtak, betegség vagy bármely szerencsétlenség következtében munkaképtelenekké lettek.[1]) Azonban a jótékony szívek ezen kötelezettségen felül is gondoskodtak a munkaképtelenné vált papok ellátásáról. Berkes Endre nagyprépost 2000 frtos, Kaló Ferenc kanonok 1000 frtos alapítványt tett az elaggott papok nyugdíjazására. Az 1802. évi, szentesített egyházmegyei szabályzat értelmében minden egyházmegyebeli pap hagyatékának 2%-a a papi nyugdíjintézetet illeti meg. Nádasdy Ferenc gróf váczi püspök 1845-ben 2000 frtot, mint kalocsai érsek 1851-ben végrendeletileg 4000 frtot hagyományozott a nyugdíjintézet javára. Roskoványi Ágoston püspök 1858-ban 1900 frtot tett le s ugyanakkor a papság is adakozott e célra. Peitler Antal József püspök 1500 frttal, Schuster Constantin püspök 1893-ban 10,000 frttal, 1895-ben 15,000 frttal, 1899-ben végrendeletileg ismét 15,000 frttal gyarapította a nyugdíjalapot. Végül gróf Csáky Károly Emmanuel püspök 1904. évi szeptember 1-én kelt levelével egyelőre évenkinti 1000 koronát ajánlott fel a nyugdíjalap növelésére. A nyugdíjalap tőkéje jelenleg 234,412 korona.

[1]) C. 4. 16. de praeb. et dign. (III. 5. C. 37. h. t. in VI. — to III. 4.) Szeredy. I. 305.

I. Ferenc király 1805-ben a II. József által eltörölt dominikánusok váczi kolostorát adományozta a nyugalmazott papok lakásául, mely 1889-ben teljesen átépíttetvén, jövedelmei most a papi nyugdíjalap növelésére fordíttatnak.

Azonban az egyházmegyei papság nem elégedett meg ennyivel. Különösen dr. Kovách Pál évtizedes agitációja következtében Peitler Antal József püspök 1876-ban egyházmegyei tanácskozmányt hívott össze és elrendelte, hogy a papság bizottságot válasszon, mely az önmegadóztatás elvén a papi nyugdíjintézményt új alapokra fektesse. A megbízottak 1876. szeptember 27-én gyűlést tartottak Váczon, melyen egyhangúlag azt határozták, hogy minden egyházmegyebeli pap köteles évenkint a nyugdíjalaphoz jövedelmének 1%-ával hozzájárulni. A nyugdíjszabályzat kidolgozására 12 tagból álló albizottságot küldtek ki. Ezen alapszabályt a püspök ugyanazon évi november 30-án, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig 1878. évi október 2-án jóváhagyta és megerősítette. Minthogy az ezen szabályzatban megállapított évi 600 frt nyugdíj korántsem volt elegendő a megélhetésre, gróf Csáky Károly Emmánuel püspök 1904-ben Jung János felsz. püspök elnöklete alatt 15 tagú bizottságot nevezett ki egy új alapszabály-tervezet kidolgozására s ezen tervezetet kiadta a megyeí papságnak a korónákon való megvitatás céljából. Két évi munkálkodás után elkészült az új szabályzat, melyet a püspök 1906. december 21-én jóváhagyott. Ennek főelvei, hogy minden nyugdíjra szorult pap 1200—1600 korona évi javadalmazást kapjon, melynek födözésére első sorban az alapítványok kamatai szolgálnak, továbbá minden pap az 1896. évben megállapított kongruális jövedelmének 1½%-át tartozik fizetni évenkint. A nyugdíjintézet ügyeinek vezetésére bizottság szerveztetett, melynek tagjai: a püspök által kinevezendő elnök, egy alapkezelő kanonok és tizennégy választott bizottsági tag. Tekintettel arra, hogy a megélhetési viszonyok rohamosan súlyosbodnak, gróf Csáky püspök 1912. február havában ismét felszólította a papságot, hogy keressen módot arra, miként lehetne a papi nyugdíjat fölemelni? A központi nyugdíjbizottság 1913. október 18-án tartott gyűlésen elhatározta, hogy a nyugdíjilletményt 2000—2400 koronára felemeli és ecélból a papság újonnan megállapított kongruális jövedelmének 2%-át tartozik fizetni. E határozatot a püspök 6014/1913. sz. a. jóváhagyta.

A középponti nyugdíjbizottság elnöke: *Jung János* nagyprépost stb.

Alapítványi igazgató: *Gossmann Ferenc* fsz. püspök, kanonok.

Tagok: a) a káptalanból: dr. Baksay Károly prelátus-kanonok és Bucsek István prelátus-kanonok.

b) a székvárosi papságból: Kontúr László p. káplán, papnöveldei alkormányzó és dr. Kestler István p. kamarás, püsp. titkár.

c) a lelkészkedő papságból: Chobot Ferenc, dr. Varázséji Béla, Bősz Emil, Lévay Mihály, Korpás Pál, Takáts Mihály, id. Révész István, dr. Schwarcz Gusztáv, Drien István és Bernátsky Ferenc rendes tagok. — Dr. Perémy Imre, id. Trungel János, Víz Zoltán és dr. Sandula Imre, póttagok.

A nyugdíjintézet tagjai:

Munka István, érd. kartali plébános, lakik Nagykőrösön.

Kalmár János, érd. békéssámsoni lelkész, lakik Szegváron.

Kiss Imre, érd. nagykökényesi esp. plébános, lakik Gyöngyösön.

Demka János, érd. veresegyházi plébános, lakik Váczon.

Srenker Endre, érd. alpári esperesplébános, lakik Váczon.

Sperling Béla, érd. apostagi plébános, lakik Mogyoródon.

Hegyi Antal volt csongrádi plébános, lakik Csongrádon.

Dr. Kazaly Imre, c. kanonok, érd. nagykátai esperesplébános, lakik Szabadkán (Szegedi szőllők 183.)

Mócza Imre, érd. tápiószecsői esperesplébános, lakik Kecskeméten (VII., Zápolya-utca 10.)

Holmik János, érd. pusztavacsi lelkész, lakik Abonyban.

Véber István, érd. kiskunhalasi esperesplébános, lakik Kiskunhalason.

Kossitzky Lajos, c. kanonok, érd. bujáki plébános, lakik Gödöllőn.

Krier József, érd. alsósápi plébános, lakik Rákossztmihályon.

Károly Emmánuel-féle »Borromaeum.«

Gróf Csáky Károly Emmánuel püspök nem elégedett meg azzal, hogy a papi nyugdíjintézet átalakítása érdekében megindított mozgalmat tető alá hozza, hanem az 1906. évi nyugdíjszabályzat megerősítésével egyidejűleg a váczi székeskáptalan gondozásába 50,000 korona névértékű koronajáradék kötvényt tett le örökös alapítványul egy védőszentjéről, Borromaei Szent Károlyról »Borromaeum«-nak nevezett intézményre. Mint alapítólevelében mondja: »Ezen intézmény célja kettős: a jól érdemült papoknak egyrészt elismerést juttatni, miért is a »Borromaeum« tagjai a vörös öv viseletének jogával és Nagyontisztelendő címmel lesznek felruházva,

másrészt ugyanezeknek nagyobb nyugdíjat biztosítani.« A »Borromaeum«-nak van öt javadalmazott tagja, kik rendes nyugdíjukon felül egyenkint évi 400 koronát kapnak és két tiszteletbeli tagja. A tagok kinevezésének jogát gróf Csáky önmagának tartja fenn, utódjai pedig a nyugdíjbizottság véleményének meghallgatásával nevezik ki azokat.

Rendes tagok: Kalmár János, Demka János, Srenker Endre, dr. Kazaly Imre, Mócza Imre.

Tiszteletbeli tagok: — —.

A püspöki papnevelő-intézet.

Az egyház mindenkor az ismeretek terjesztője, a tudományok ápolója volt. Az egész középkoron keresztül jóformán a papok voltak az egyedüli tanítók, az egyházi személyek az egyedüli tanulók. Valakit tudományra oktatni annyi volt, mint pappá nevelni. Az egyház a papságtól mindenkor bizonyos fokú tanultságot követelt s ezért már II. Jenő pápa elrendelte 826-ban, hogy »minden püspöki és plébániai egyháznál legyenek mesterek, kik a hitigazságokat és a szabadmesterségeket tanítsák.«[1])

Hazánkban az iskolák keletkezése egyidejű a kereszténység megszilárdulásával. »A középkor vallásos emberében nagy volt a vonzódás a papi pálya iránt s föl is keresték sokan. De mivel sok papra is volt szükség, az egyes megyés egyházaknál (plébánia) állandó gyakorlattá lőn a papság nevelése . . . Az egyházmegye központján mindjárt kezdetben alapítottak káptalani (székesegyházi) iskolákat, amint Esztergom és Pécs igazolja«, — írja a magyarországi oktatás történetének tudós monografusa, Békefi Remig.[2]) Bizonyosan nem maradt ezek mögött, mint az ország szívében alapított püspökség, Vácz sem. Weszprémi István azt mondja, hogy »váczi régi, hírneves iskolánkat Szent László királyunk alapította.«[3]) Vácz az Árpádházbeli első királyok: I. Geyza, László, II. Béla, Imre kedves tartózkodási helye volt. Geyza állítólag az ország fővárosává akarta tenni, a várost a virágzás bizonyos fokára emelte, aminek velejárója volt a műveltség tűzhelye — az iskola. A kanonokok 36-ra becsült számában bizonyosan legnagyobb volt a »klerikusok«, a szoros értelemben vett papnövendékek száma. Egy 1268. és egy 1277. évi okmány a kanonokok sorában Pál mester olvasókanonokot említi, aki

[1]) Mansi. Concilia XIV. 1008. — [2]) A népoktatás története 1540-ig. 346. — [3]) Succincta medicorum Hung. Biographia. Viennae 1778. 173. — Acsai. A nemzeti elem az Árpádok művelődésében. 126.

Sajtó alá került 1914. október 14-én.

bizonnyára tanított ís.[1]) Azontúl pedig több mesterkanonokot találunk a káptalani névsorban. A Lőrinc püspök által 1319-ben telepített Ágostonrendiek alapszabályaik értelmében rendesen iskolát is tartottak fenn papok nevelésére.[2]) A Báthory Miklós püspök által alapított »Academicum Gymnasiumban«, mint igazi renaissance intézetben, tanították az akkori idők szellemében az összes tudományokat, tehát bizonnyára a hittudományt is.[3]) »Az iskolában hírneves tudósok tanítottak, kiket a püspök tudományszeretete és fejedelmi bőkezűsége csalogatott Váczra.«[4])

Ez a váczi papnevelésnek inkább természetszerűen sejtett és tényekből leszűrt, semmint okmányosan bebizonyítható története a mohácsi vészig. Mindennek vége lőn, midőn a város 1544-ben a török rabigája alá került. Püspök, káptalan, papnevelő-intézet nélkül maradt.

A Pázmány Péter elnöklete alatt tartott 1630. évi nagyszombati nemzeti zsinaton a magyar püspöki kar a nagyszombati központi szeminárium létesítését határozta el. Draskovich György akkori váczi püspök kötelezte magát, hogy évenkint 25 frttal járul annak fentartásához. Nagyfalvay György püspök 8500 frtot, Balogh Miklós 1050 frtot, Dwornikovich Mihály 6000 frt, Mária Terézia királynő 2400 frt, Kollonitz Zsigmond 1000 frt, Berkes András 1000 frt, Szappantsy Márton 3500 frt, Szikoray Miklós 1000 frt, Kaló Ferenc kanonok 3000 frt alapítványt tett e szemináriumnál papnövendékeink nevelésére.[5]) A nagyszombati papnöveldén kívül a váczi egyházmegye a XVII. és XVIII. században összesen 18 növendéket neveltetett a római német-magyar kollegiumban.[6]) Végül Kollonitz Zsigmond az általa Váczra telepített piaristákra és dominikánusokra bízta a saját udvarában tartott négy papnövendék nevelését. Kammer Tivadar dominikánust és a püspöki papnöveldében működő theológiai tanárt 1720-ban szentszéki ülnökké nevezte ki. Gróf Althann Mihály Frigyes a váczi püspöki palota átellenében 1732-ben külön házat építtetett a papnövelde céljaira, melyet azután Migazzi az Irgalmas-rendnek adományozott. Althann püspök halála után a káptalan eltiltotta a kispapokat a dominikánus lektorok előadásainak látogatásától, amiért Poyger Domokos 1734-ben panaszos levelet írt a káptalanhoz, sőt 1742-ben Ripoll Tamás, a rend római prokurátora is átírt ez ügyben.[7])

[1]) Mihályfi. A papnevelés története. I. 89. — [2]) Denifle. Die Universiteten. I. 720. — [3]) Galeotti. De dictis et factis Matthiae Corvini. 30. — [4]) Varjú János. »Váczi Könyvben« I. 30. — [5]) Mihályfi. A papnevelés története I. 206. 234. — [6]) Steinhuber. Geschichte des Collegium Germanicum-Hungaricum in Rom. II. 121. 317. 347. — [7]) Ferrari. De rebus Hung. Provintiae Ordinis Praed. 354.

Ezekből kitűnik, hogy püspökeink a papnevelő-intézetbe vonták össze az eddig másutt nevelkedő növendékeket és időhaladtával világi papokat (rendszerint kanonokokat) alkalmaztak tanárokúl. 1760-ban már 23 növendék volt benne. Gróf Eszterházy Károly püspök gyűjtést rendezett 1761-ben az egyházmegyei papság körében, mely 13,855 frtot eredményezett; ezután ismét 1767-ben 852 frtot, 1777-ben 1000 frtot és 1778-ban 3300 frtot. Midőn Migazzi Kristóf, mint már bécsi érsek 1762-ben a váczi egyházmegye kormányzását átvette, szélesebb körű mozgalmat indított a papnevelő-intézet kibővítésére és újjászervezésére. A fentnevezett adományokon kívül Petrányi János váczszentlászlói és Bálintffy Péter tápiószecsői plébános 3000—3000 frtot hagyományoztak az intézetre. Lauchass Ferenc kanonok egymaga mester-kanonoki széket alapított egy theologiai tanár számára, Migazzi ehhez a stallumhoz kötötte a papneveldai kormányzóságot.[1]) Tanulmányi felügyelőkül lazaristákat hívott Lengyelországból, de a tanítást teljesen világi papokra bízta. Ugyanekkor kimerítő nevelési és oktatási utasítást dolgozott ki.[2]) Azután 1777-ben megkezdte és 1780-ban befejezte a most is fennálló papnevelőház építését olasz cellarendszerben. Az uradalmaiból szállított mindenféle anyagokon kívül 23,498 frtot fordított telekvásárlásra és építkezésre.[3]) A bíboros-érsek személyesen szentelte föl az intézetet és kápolnáját Borromei Szent Károly tiszteletére, 1780. szeptember 12-én. A következő évben pedig rendszeres Canonica Visitatiót tartott benne.

A nagy vetés után jött a dér. II. József 1783. augusztus 14-én kelt rendeletével megszüntetvén az egyházmegyei papnöveldéket, négy központi papnevelőt létesített. Ekkor a 26 váczi papnövendéket Pozsonyba rendelték. Bezzegh Mátyás, a váczi intézet gondos rektora azonban nem engedte növendékeit a pozsonyi várban lévő bűnbarlangban elhelyezni, hanem a jezsuitáknál vett nekik lakást és az ott lakó gyógyszerésznél ellátást. Később a váczi papnövendékeket nagyobbára a pesti szemináriumba küldték. Hét évig nyomorgatták szellemileg, erkölcsileg és testileg ezen generális szemináriumokban a papnövendékeket.[4]) II. József halálával megszűnt az egész szerencsétlen központosító rendszer és kispapjaink 1790. május és június havában úgy Pozsonyból, mint Pestről a kedves váczi otthonba tértek vissza.

[1]) Karcsú. Vácz város tört. VIII. 12. — [2]) Egész terjedelmében közölve: Karcsú Vácz város tört. VIII. 16—18. — [3]) Püspöki levéltár. Acta Seminarii Fasc. 2. C. — [4]) Lásd M. Sion. 1892. évfolyamában Halmos J. cikkét és Religio s Nevelés 1846. évfolyamában Egy vén pozsoni kispap visszaemlékezéseit.

A váczi egyházmegye lakósságának rohamos szaporodásával annyira növekedett a lelkipásztorok száma, hogy a papnevelő-intézetben elhelyezhető 20—26 papnövendék már a XVIII. század végén is kevésnek bizonyult. Azért Bezzegh Mátyás rektor 1796. szeptember 22-én kettős tervezetet nyújtott be a helytartó tanácshoz, melyekben kifejti, miként kellene 40 növendék számára elegendő tanárokról, elöljárókról és cselédekről gondoskodni? Tervezeteit nem fogadták ugyan el egész terjedelmökben, hanem a váczi papnevelő-intézet csakugyan kapott időről-időre a Vallásalapból segélyt a kimutatott szükségletekhez képest, pl. az 1807—8. tanévre 11805 frtot ily címeken: 56 növendékre à 100 frt, az aligazgató fizetésére 300 frt, a lelkiigazgató és a tanulmányi felügyelő fizetésére 200—200 frt, a két öregebb tanár fizetésére à 600 frt, egy ifjabb tanáréra 500 frt, lakbér fejében à 100 frt, élelmezés címén à 200 frt, a piaristák filozofiai tanárának 400 frt stb. Midőn hazánkban az egyházpolitikai radikalizmus nyilt harcban kitört, gróf Csáky Albin kultuszminiszter megvonta a papnöveldétől a vallásalapi segélyt, melyet azonban Schuster Constantin püspök megdönthetetlen argumentumaival visszaszerzett.

Minthogy a kegyestanítórend váczi főgimnáziumánál 1800. óta fennálló püspöki lyceuma 1848-ban megszűnt, a püspökök kénytelenek voltak a gimnázium VII. és VIII. osztályára fölvett növendékeiket Nagyszombatban, Egerben, Győrött végül Kassán elhelyezni. Ezen az állapoton is segített Peitler Antal József püspök gondossága, kinek hathatós kérésére Holló Mihály fóti plébános 20,000 frtos, Mayer János herédi plébános 25,000 frtos alapítványt tett kisszeminárium céljaira. Petróczy József pedig 31,000 frtos alapítványt a gimnázium két felső osztályának szervezésére. A püspök megfelelően átalakíttatván a papnövelde épületét, 1880. szeptember 12-én, a szeminárium százéves fennállási emlékünnepe keretében, megnyitotta benne a gimnázium VII. és VIII. osztályát. Azóta kispapjaink nem kénytelenek vándorolni. Schuster Constantin püspök 1893-ban 56,000 frt költséggel önálló épületet emelt és rendezett be a kegyesrendi ház telkén a gimnázium két felső osztálya részére.

Gróf Csáky Károly Emmanuel rövidesen székfoglalása után gyűjtést rendezett a papság közt, mely 3 év alatt 40,099 koronát és 4300 mise-intenciót eredményezett. Ezenkívül özv. Kalmár Józsefné egymaga 124,000 koronát adományozott e célra. Mivel pedig idő haladtával a szeminárium épülete ismét kicsinynek s a növendékek száma kevésnek bizonyult, azért a püspök megszerezte 1913-ban a

szeminárium szomszédságában lévő iskolaépületet, melyet némileg átalakíttatván, a papnöveldéhez csatolt. Mindazonáltal a növendékek számának szaporítása és új építkezés már is elkerülhetetlennek látszik.

Magasabb képzettség s főleg az egyetemi fokozatok elérése céljából, különféle alapítványokból képeztetik két növendékünk a budapesti egyetemhez kapcsolt központi szemináriumban, két növendék a bécsi Pazmaneumban, egy a római Collegium Germanico-Hungaricumban, újabban pedig egy-egy az insbrucki egyetemen; de jogunk van egy helyhez a bécsi Augustineumban is.

Nem hagyhatjuk említés nélkül a gróf Nádasdy Ferenc püspök által a növendékpapság irodalmi és szónoki képzésére 1845-ben alakított, »Pázmány Egyletnek« nevezett önképzőkört. Tagjainak munkálatai kéziratban több kötetet tesznek ki. 1876-ban lefordították és kiadták Laicus Fülöpnek »Silvio« című regényét, az 1881—1885. években pedig »Szemelvények« címen 4 kötetet a papnövendékek önálló munkálataiból.

Előljárók:

Kormányzó: *dr. Galcsek György* prelátus-kanonok.

Alkormányzó: Kontúr László, pápai tb. káplán és süketnéma-intézeti hitoktató.

Lelkiigazgató: dr. Verdon Lajos.

Tanulmányi felügyelő: Wildmann Béla római bölcseleti- és hittudor.

A hittudományi főiskola (lyceum) tanári kara:

Tanulmányi igazgató: *Bucsek István* prelátus-kanonok.

Theológiai tanárok: dr. Galcsek György, az egyháztörténelem, egyházjog, hazai jog és szociológia tanára. Dr. Wildmann Béla, a dogmatika és a keresztény bölcselet tanára. Dr. Verdon Lajos, az erkölcstan és a lelkipásztorkodástan tanára. Dr. Béky László, a szentírási-tudományok helyettes tanára.

Kormányzók névsora:[1])

Fidler Béla 1726—1729.	Bezzegh Mátyás 1777—1797.
Kudlik Sándor 1733—1741.	Lafftsák János 1797—1801.
Kaló Ferenc 1741—1757.	Belánszky József 1801—1810.
Damiáni János 1757—1767.	Toppler György 1810—1820.
Magyar Ignác 1767—1777.	Bártfay Márton 1820—1833.

[1]) Kovách Pál összeállítása »Specimen Monogr. Capit. Vac. 115.

Cseh Endre 1833—1837.
Seress Pál 1837—1842.
Kontsér József 1842—1844.
Kriszter Antal 1844—1855.
Soós József 1855—1870.
Virter Lajos 1870—1885.
Csávolszky József 1885—1888.
Miltényi Gyula 1888—1893.
Czettler Antal 1893—1899.
Baksay Károly 1899—1905.
Galcsek György 1905—.

Theológiai tanárok névsora:[1])

Kegyesrendi és dominikánus szerzetesek 1715—1734.
Kanonokrektorok 1734—1761.
Damiani János kanonok 1757—1766.
Erdélyi József, egyházjog és történet 1757—1762.
Pruszkay Sámuel kanonok 1761—1766.
Magyar Ignác, biblikum 1762—1783.
Benedek Ágoston, erkölcstan és pasztorális 1761—1772.
Lafftsák János, dogmatika 1762—1783. és 1790—1801.
Bezzegh Mátyás, egyházjog és történet 1773—1783. és 1793—1801.
Schwartzl Ferenc, dogmatika és biblikum 1773—1782. és 1790—1801.
Benitzky János, erkölcstan és pasztoralis 1776—1780.
Bernáth László, erkölcstan 1800—1801.
Belánszky József, biblikum, majd egyházjog és történet 1796—1810.
Csehy László, dogmatika 1801—1813.
Diber Endre, erkölcstan és pasztorális 1803—1807.
Rendel Ferenc, egyházjog, történet és patrologia 1806—1817.
Bádik Mihály, erkölcstan és pasztorális 1807—1808.
Toppler György, biblikum 1810—1820.
Bártfay Márton dr., erkölcstan és pasztorális, majd dogmatika 1811—1832.
Szarvas Ferenc dr., erkölcstan és pasztorális 1812—1845.
Kucsera Endre dr., egyházjog és történet 1817—1822.
Szondy János dr., dogmatika és polemika 1817—1850.
Máté Zsigmond dr., egyházjog és történelem 1823—1853.
Rátskay Ferenc, erkölcstan és pasztorális 1832—1846,
Bobory Károly dr., biblikum és keleti nyelvek 1835—1836.
Kriszter Antal, biblikum 1844—1856.
Kovách Pál dr., hazai jog 1846—1849.
Soós József, dogmatika 1850—1861.

[1]) Ezen névsor, sajnos, hiányos; mert nem juthattunk az adatokhoz.

Suhajda János dr., egyházjog és történelem 1850—1864.
Pupák Endre, erkölcstan és pasztorális 1850—1852.
Schubert János, dogmatika, majd erkölcstan és paszt. 1853—1869.
Czettler Antal dr., dogmatika 1852—1853 és 1861—1863.
Santhó Ágoston, biblikum 1856—1862.
Máté János, biblikum 1862—1902.
Kiss József dr., egyházjog és történelem 1864—1870.
Krenedits Imre, dogmatika 1864—1868.
Virter Lajos dr., erkölcstan és pasztorális 1870—1876.
Vida Mihály, dogmatika 1868—1870.
Bölcs Károly, egyházjog és tört. 1870—1872.
Miltényi Gyula dr., dogmatika 1871—1899.
Ulár István dr., egyháztörténelem 1872—1873.
Kazaly Imre dr., egyházjog és történelem 1873—1889.
Galcsek György dr., egyházjog és történelem 1889—.
Hegyi Antal, erkölcstan és pasztorális 1876—1882.
Bősz Emil, » » 1882—1885.
Csávolszky József » » 1885—1888.
Bucsek István » » 1888—1901.
Boroviczény Nándor dr., » 1902—1907.
Fridrich Sándor, 1906—7. dogmatika, azután az erkölcstan s pasztorális 1907—1910.
Verdon Lajos dr., erkölcstan és pasztorális 1910—.
Baksay Károly dr., dogmatika 1899—1904.
Tóth Béla dr., » 1904—1906.
Wildmann Béla dr., » 1907—.
Bazsó István dr., biblikum 1902—1904.
Kestler István dr., » 1904—1910.
Kovács Antal, » 1910—1913.
Béky László dr., » 1913—.

Váczi püspökmegyei könyvtár.

Ezen könyvtár Peitler Antal József püspök saját, a székes-egyházi káptalan és a püspöki papnevelőintézet könyvtárainak 1878-ban való egyesítéséből keletkezett. Történetét az áldott emlékű püspök alapítóleveléből vett idézetekben ekként adjuk: »A pap ajkai őrzik a tudományt.« Hogy pedig ez így legyen, nem elég a papnöveldékben nyert képzés; hanem szükséges, hogy künn, a lelkek gondozása közben a tanulmányokat állandóan folytassa. És mivel szintén úgy vagyunk meggyőződve, miszerint a lelkészkedő papság nem rendelkezik eszközökkel a neki szükséges

könyvek megszerzésére és így hiányzanak neki a tudomány kincsei, midőn ezekre szüksége volna; a plébániai könyvtárak meg, noha a növekedés állapotában vannak, a kor igényeinek többé meg nem felelnek. Ennélfogva szükségesnek tartottuk egy nagyobb könyvtárt berendezni, hogy onnét nemcsak az egyháziak, hanem híveink is szabadon és kényelmesen a kútfőket és keresett segédkönyveket kikölcsönözhessék . . . Másik célja ezen múzeumnak az, hogy abban a váczi papság tudós fáradalmaival keletkezett irodalmi termékei, melyek nyomtatásban vagy kéziratban megvannak, az utókor hasznára megőriztessenek.

Minélfogva püspöki lakunk átellenében saját költségünkön oly épületet emeltünk, mely könyvpolcokkal és olvasóteremmel ellátva a fentnevezett tárgyakat befogadhassa. Azután, kivévén az általunk szeretett káptalan beleegyezését, 1875. január 15-én úgy intézkedtünk, hogy a püspökség, káptalan és papnövelde könyvei együttesen az új múzeumban elhelyeztessenek és ezen cím alatt: »Püspökmegyei könyvtár« az általunk kinevezett igazgató és könyvtáros kezelése és őrizete alá adassanak. Megjegyezzük itt, hogy ezen egyesített könyvtár alkatrészeihez a tulajdonosok joga fenmarad aszerint, amint azok gondjaikra bízva valának és azt jövőre is meg fogják tartani.

Jövőre ezen könyvtár növelésére fognak szolgálni részint a mi utódaink által hagyandó könyvek, részint az elhunyt kanonokok könyvtárai és egyesek ajándékai, úgyszintén a plébániai könyvek kettős példányai, végre az idők folytán megszerzendő művek. Addig is, míg Mink és püspökutódaink megfelelő tőkét összehozván a kitűzött és esedékes szükségletek födözésére, ezen intézmény gyarapítására az egyházmegyei általános alapot (Fundus generalis dioecesanus) jelöljük ki.

Mivel a könyvtár lajstromozása be van végezve és azt egy év alatt, alkalmas időben és ünnepélyes áldással a közös és nyilvános használatra átengedni szándékozunk, jelen alapítványi és adományozási iratok erejénél fogva, a könyvtárnak szánt házat, mely több mint 40,000 frtnyi költséggel emelkedett és a mi nevünkre van írva, ezennel a váczi püspöki megyének örökös joggal ajándékozzuk és minden teher nélkül átadjuk.«[1]) A váczegyházmegyei könyvtár a tudományok minden szakából most mintegy 40000 kötetet számlál; de sajnosan még mindig nélkülözzük nyomtatott könyvjegyzékét.

[1]) Kovách. Specimen monogr. 177—180. — Karcsú. Vácz története VIII. 340—343.

Könvtár igazgató: *Gossmann Ferenc*, flsz. püspök, kanonok.
Könyvtáros: Lepey Emil, sekrestyeigazgató, karkáplán.

Váczi püspöki kórház és szegényház.

A szegények mindig az egyház gyermekei voltak. A szegényápolás története összeforrt az egyház történetével. Már Báthory István püspök idejében volt Váczon püspöki kórház és mellette a Szentlélek tiszteletére épült templom, a mai felsővárosi plébánia helyén. Ez a török uralom idején is fenmaradt és valószínűleg eredeti rendeltetését szolgálta; de midőn Bocskay István Váczot 1605-ben elfoglalta, a kórházat a kálvinistáknak iskolahelyiségül adományozta. Ezeknek kiüzetése után Dwornikovich Mihály püspök visszaadta a házat eredeti rendeltetésének. Würth Ferenc kanonok, midőn eme házat a felsővárosi plébánia elhelyezésére használták fel, megvette az alsóvárosi iskolaépületet az elhagyatottak, betegek és nyomorékok elhelyezésére. Márthonyi Pál kanonok 7000 írttos, Szappantsy Márton nagyprépost 2570 frtos alapítványt tett le a betegek és elaggottak eltartására. Migazzi Kristóf bíboros püspök pápai és királyi engedélylyel, évenkint fizetendő 500 frtot rendelt a püspöki javadalomból ezen intézet számára. Még számosan tettek kisebb alapítványokat. A szegények intézete a káptalan felügyelete alatt állott. Zerdahelyi püspökhelyettes rendes Canonica Visitatiót tartott benne. De midőn a kórházra a városnak nagyobb befolyást engedtek s a gondnokok hűtlenül kezelték a szegények pénzét, Peitler Antal József püspök különválasztván a szegényházat a kórháztól, a szegények ápolását 1880-ban a Szent Vince testvérekre (szürkenének) bízta, a kórházat pedig külön épületbe tették át városi kezelésben.

Gróf Csáky Károly Emmánuel püspök 1912-ben nagyszerű otthont létesített a szegényház számára. Az általa 1906-ban emelt Karolina-leányiskola mellé a Szent Vince apácák részére zárdát építtetett s ehhez csatolta a pompás Örökimádás kápolnát és az elaggott szegények részére kényelmes szegényházat, amelyben jelenleg öt elaggott férfit és hét nőt ápolnak. Emellett a Szent-Vince-Nővérek a városbeli szegényeket is látogatják és a Szent Antal Egyesület segélyével gondozzák. A kápolna alatt van az alapító püspök örökös nyugvóhelyéül szánt románstilű kripta. E kápolnát 1913. július 6-án felszentelte a Boldogságos Szűz Szeplőtelen fogantatása tiszteletére, Jung János püspök. A Jablonszky és Salkovics épité-

szek tervei szerint renesszánsz-stilben emelt épületek mintegy 650,000 koronába kerültek.

A szegényház igazgatója: *Kolossváry Mihály* prépost-kanonok.

Lelkiatyja: dr. Wildmann Béla hittanár.

Gondozói: a páli Szent Vincéről nevezett apácák.

A váczi főgimnázium felügyelő bizottsága.

Elnöke: *dr. Baksay Károly*, prelátus-kanonok.

Tagjai: Bucsek István, dr. Galcsek György, Gossmann Ferenc kanonokok és Schandl Miklós főgimn. igazgató.

A váczi egyházmegye területén lévő középiskolák püspöki biztosai.

Váczi kegyesr. főgimnáziumnál: Bucsek István prelátus-kanonok.

Aszódi ág. ev. gimnáziumnál: Kemény Géza plébános.

Czeglédi áll. főgimnáziumnál: Horváth József prépost-plébános.

Hódmezővásárhelyi ref. főgimnáziumnál: Bernátsky Ferenc apát-plébános.

Kecskeméti kegyesrendi, ref. főgimnáziumnál és állami főreáliskolánál: Révész István prelátus-plébános.

Kiskúnfélegyházai városi kath. főgimnáziumnál, tanító- és tanítónőképző intézetnél: Zámbó Dezső c. esperes-plébános.

Kiskúnhalasi ref. főgimnáziumnál: Varga Mihály majsai plébános.

Kúnszentmiklósi ref. főgimnáziumnál: Viz Zoltán plébános.

Mezőtúri ref. főgimnáziumnál: Lévay Mihály abonyi apát-plébános.

Nagykőrösi ref. főgimnáziumnál:

Rákospalotai Wágner-féle magán-főgimnáziumnál: Schwarcz Gusztáv dr., plébános.

Szentesi áll. főgimnáziumnál: dr. Ulár István prelátus-pléb.

Szolnoki áll. főgimnáziumnál: Lévay Mihály abonyi apát-plébános.

Újpesti áll. főgimnáziumnál: dr. Varázséji Béla prépost-plébános.

Egyházmegyei könyvvizsgáló és Vigilantia-bizottság.

A tridenti szent zsinat XVIII. nyilvános ülésén tizennyolctagú bizottságot küldtek ki annak megállapítására, milyen vizsgálat alá vétessenek azon könyvek, amelyek szent dolgokról tárgyalnak, hogy

a szellemi és erkölcsi métely könyvek útján való terjesztésének eleje vétessék és az olvasó közönség ettől megóvassék.[1]) Ezen bizottság munkálatai alapján megújította IV. Pius pápa az egyháznak ama régibb rendeleteit, melyek szerint csak olyan a hitről és vallási dolgokról tárgyaló könyveket szabad kinyomatni és terjeszteni, melyeket a szerző lakóhelyének püspöke, vagy annak helyettese jóváhagyott. Ezen rendeletet a pápák azóta ismételten megújították. Legújabban XIII. Leo pápa »Officiorum ac munerum« kezdetű konstitutiojában elrendelte, hogy csak olyan egyházi cenzúra alá tartozó könyvet szabad kinyomatni, melyen rajta van a szerző és kiadó neve, a kiadás helye és éve (§. 43.). X. Pius pápa pedig »Pascendi dominici gregis« kezdetű encyklikájában elrendelte, hogy minden egyházmegyében a nyomtatványokra felügyelő de Vigilantia bizottság létesíttessék.

A váczi egyházmegyében ennek tagjai: Jung János, dr. Baksay Károly, Bucsek István, dr. Galcsek György, Matzenauer Oszkár, Rózsahegyi Gyula, dr. Boroviczény Nándor, Bősz Emil, Chobot Ferenc, dr. Csősz Imre, Dombai Kajetán, dr. Kazaly Imre, dr. Kestler István, dr. Perémy Imre, Schmidt Fulgenc, dr. Schwarcz Gusztáv, dr. Ulár István, dr. Wildmann Béla.

Az autonómiai kongresszus képviselői.

A papság képviselője: Gossmann Ferenc fsz. püspök, kanonok.

A hívek képviselői: a váczi kerületből, nagykéri Scitovszky Tibor dr. miniszteri titkár, lakik Budapesten (Kaplony-u. 4.); a soroksári kerületből cserneki és tarkeői Desseőffy Emil főszolgabíró, lakik Nagykátán; a kecskeméti kerületből dr. Förster Aurél országgyűlési képviselő, lakik Káván és Budapesten; a szolnoki kerületből gróf Almásy Imre dr., Jász-Nagykún-Szolnok vármegye főispánja, lakik Szolnokon; a kiskúnfélegyházai kerületből dr. Holló Lajos országgyűlési képviselő, lakik Budapesten (V. Teréz-körút 22.); a hódmeznvásárhelyi kerületből gróf Károlyi László, lakik Fóton és Budapesten (Eszterházy-utca.).

[1]) Pallavicini. Hist. Concilii Trid. 6. 15.

A főesperességek, esperesi kerületek, plébániák, lelkészségek és káplánságok sorozata és a lelkészkedő papság nevei.

Jelmagyarázat: pósta, — távíró, — telefon, — vasút, — hajó-állomás, — templom, vagy imaház.

Rövidítések. Rk. = római (latin- és görögszertartású) katholikus. Ref. = evangelikus református. Ág. = ágostai hitvallású evangelikus. Gk. = görögkeleti vallású. Kf. = különféle (unitárius, nazarénus, baptista) felekezetű. Izr. = izraelita.

Bevezetés.

A hívek, hitközségek, plébániák szaporodtával a püspökök felügyeleti kötelezettsége is növekedett. Amikor már mindent saját szemeikkel át nem láthattak, meg nem figyelhettek, segítségül vették székvárosaikban az archidiakonusokat, egyházmegyéik területén pedig az archipresbytereket és ezek útján gyakoroltak felügyeletet a papság élete és működése felett.[1]) Midőn a kereszténység hazánkban meghonosodott, a Nyugaton ez a felügyeleti intézmény már a fejlettség magas fokán állott s azért a Szent István király által felállított káptalanokban is már ott találjuk az archidiakonusokat (főespereseket).[2]) A váczi káptalant említő legrégibb meglévő okiratunk, III. Honorius pápa levele szerint, a váczi egyház két archidiakonusa vádakkal lépett fel püspöke ellen.[3]) Tehát egyházmegyénk 1218-ban már több főesperességre volt osztva, melyeket az okmányok szép egymásutánban mutatnak be ilyen sorrendben: 1224-ben említtetik először a pesti főesperes.[4]) 1236-ban a váczi,[5]) 1271-ben a csongrádi[6]) 1278-ban a szigetfői,[7]) 1281-ben a szolnoki[8]) és csak 1332-ben a nógrádi főesperesség.[9]) Ezen száz évre terjedő időközből számos főesperes nevét tartották fenn az okiratok, amint azt a kanonokok névsorában olvashatjuk. Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben nem fordul elő a váczi főesperesség, hanem a kétségtelenül ebben fekvő plébániákat, mint Istvánházát, Újfalut, Sződöt, Bottyánt stb. a szolnoki esperességben említi a tizedjegyzék.[10]) De más okmányokból azt is tudjuk, hogy ugyanekkor Csinki Pál volt a váczi főesperes.[11])

Alesperessel csak a XV. században találkozunk először. Domonkos túri plébános 1420-ban alesperes is volt a váczi egyházmegyében.[12]) János, váczi kanonok és nógrádi főesperes, 1462-ben

[1]) Binterim. Denkwürdigkeiten. I. 517. — [2]) Szeredy. Egyházjog. I. 528. — [3]) Theiner. Monumenta Hist. Hung. I. 13. — [4]) Wenzel. Árpádkori Okmtár I. 202. — [5]) Knauz. M. Sion. II. 435. — [6]) Wenzel. U. o. VIII. 366. — [7]) Kubinyi. M. Tört. Eml. I. 108. — [8]) Fejér. Codex Dipl. VIII/V. 563. — [9]) Archeol. Közl. VI/8. Monum. Vaticana I. 254. — [10]) Monum. Vatic. I. 254. — [11]) Fejér. Codex Dipl. VII/V. 293. Monum. Vat. I. 408. — [12]) Fejér. Codex Dipl. X VI. 278.

körlevelet bocsátott ki a főesperesi kerületében lévő alesperesekhez és plébánosokhoz, melynek másolatát kiadta Kajtár püspöki titkár, a kecskeméti plébánia részére.

Eszerint a váczi egyházmegyében a török hódoltságot megelőző időkben öt főesperesség volt és ezek mindegyikében a plébániák számának megfelelő számú alesperesség. A káptalan feloszlatásával meg kellett szűnniök a főesperességeknek, a plébániák számának csökkenésével pedig az alesperességeknek is. A törökök által üldözött papok száma annyira csökkent, hogy Esterházy Miklós nádor azon kéréssel fordult az 1638. évi nagyszombati zsinathoz, hogy legalább két papot küldjön a török iga alatt nyögő váczi egyházmegyébe.[1]) Tarnóczy Mátyás váczi püspök arról értesíti panaszkodva az esztergomi érseket, hogy terjedelmes egyházmegyéjében csak öt plébánián van pap.[2]) Ezeknek aligha kellett esperes. Az 1675. évi garamszentbenedeki gyűlés idején volt az egyházmegyében 15 áldozópap és 32 licentiatus és ezek fölött őrködött a pestmegyei és a kisnógrádi alesperes.[3]) Midőn Terenyei Bendő István 1697-ben 22 plébániát megvizsgált, Canonica Visitatiójában nem említ espereseket; azonban midőn Dwornikovich Mihály püspök a káptalant visszaállította és az egyházmegyét újjászervezte, 1701-ben Barnaky András székesegyházi, Czignárovics János és Mráz Gergely külső főespereseket (Archidiaconi foranei) a káptalan tiszteletbeli kanonokjaivá nevezte ki.[4]) Althann Mihály Károly alatt a plébániák száma hatvanra szaporodván, szervezte a váczi, nógrádi, hatvani, kecskeméti és csongrádi főesperességeket. Ekkor a főespereresek plébánosok és címzetes kanonokok voltak. 1801-ben már tizenkét főesperességre volt osztva az egyházmegye. Ezeket 1808-ban reorganizálták. Megmaradt a székesegyházi, nógrádi, hatvani és soroksári főesperesség és minden főesperes mellett működött egy-egy alesperes. A mostanit legjobban megközelítő beosztást az 1811. évi Schematismusban találjuk. Akkor volt a váczi egyházmegyében 3 főesperesség: I. a székesegyházi, II. pesti, III. csongrádi s ezekben a következő alesperességek: az I-ben a székesegyházi, nógrádi, ecsegi, hatvani, gödöllői; a II-ban a soroksári, nagykátai, alsónémedii, kecskeméti; a III-ban a nagyabonyi, szolnoki, kiskúnsági, hódmezővásárhelyi alesperesség. 1852-ben szerveztetett a székesegyházi főesperességben a romhányi alesperesség, 1853-ban a pesti főesperességben a fóti és zsámboki, 1858-ban a czeglédi alesperesség. Peitler

[1]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 437. — [2]) Desericius. Historia Eppatus Vac. 192. — [3]) Knauz. M. Sion. 1869. 898. — [4]) Róka. Alt und Neu-Waitzen 48.

Antal József püspök 1884-ben több esperesi kerületet újjászervezett, amennyiben a plébaniákat aszerint osztotta be, ahogyan vasútakkal legkönnyebben elérhetők. A jelenlegi felosztás 1884. óta változatlanul áll.

I. Székesegyházi főesperesség.

Kiterjed Pest-, Nógrád-, Hont- és Hevesvármegyékre.

Főesperes: *Schmidt János,* prelátus-kanonok.

Vácz püspöki székváros.

Vácz rendezett tanácsú város Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegyében, püspöki székhely, 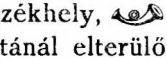 helyben van. A Duna legnagyobb kanyarulatánál elterülő fensíkon épült, mely sztratégiailag mindenkor fontos, a körülötte elterülő síkság és enyhe dombok miatt pedig letelepedésre igen alkalmas hely volt. Azért, mint a leletek bizonyítják, Vácz úgy az agyag- és bronzkorszakban, mint a rómaiak idejében lakott hely volt. Mai nevét azonban a morvaszlávok idejéből, Vácz (Václav) remete, vagy pedig a Verovácz patak nevétől származtatják.[1]) A magyarok bejövetele idején nemcsak lakott hely volt, hanem valamelyes tekintélynek is örvendett; mert másként Szent István aligha helyezte volna ide a tíz püspöki szék egyikét. I. Geyza és Szent László király éppenséggel az ország fővárosává akarták fejleszteni. Kis-Nógrádvármegyének székhelye volt.[2]) Az 1241. évi rettenetes tatárdúlás után egyideig lakatlan maradt, »romjai közt éhes ebek és farkasok tanyáztak.«[3]) IV. Béla király azonban különféle kedvezmények árán német telepeseket hozatott ide, a püspöki templomot és várat helyreállíttatta és az új német városrészt külön fallal vétette körül. Ezóta Vácz két részből állott: a püspöki magyar-város- és a polgári német-városból (civitas hungaricalis et theutonicalis).[4]) Virágzásának tetőfokát Báthory Miklós püspök idejében érte el. I. Mátyás király gyakrabban tartózkodott Váczon, 1485-ben országgyűlést tartott benne; sőt a hagyomány szerint székesegyházában kötött titkon házasságot a boroszlói polgármester leányával és kereszteltette meg fiát, Corvin Jánost.[5]) A mohácsi vész után, mint olvastuk, dúlták a magyar, német, török, rác seregek egyaránt. 1544-ben végleg török

[1]) Kovách. Specimen Capituli Vac. 10. Tragor. Váczi Könyv. 31. Desericius. 21. — [2]) Timon. Imago Hung. 26. Tudományos gyüjt. VIII. 54. — [3]) Rogerius. Carmen Miserabile. C. 22. — [4]) Csánki. Magyarország földrajza a Hunyadiak korában. I. 93. — [5]) Farkasfalvi. A váczi országgyülés tört. — Borovszky. Pestmegye monogr. II. 510.

kézre jutott, de azért korántsem pusztult el. Evlia Cselibi török író szerint a belvárosban s a többi öt városrészben 1000 zsindelyes ház és hét templom állott, melyekből a törökök hármat meghagytak a kereszténveknek. A váczi rév és vám 1546-ban 1780 akcset, az összes bérletek 21498 akcset jövedelmeztek, 155$^{1}/_{6}$-ban 1,550,000 akcset, 156$^{0}/_{2}$-ben pedig 22 hónap alatt összesen 2,283,562 akcset.[1])

I. Lipót, miután a törököket Bécs alól elűzte, Párkányt, Esztergomot és Visegrádot visszahódíttatta, Lotharingiai Károly feladatává tette Vácz visszafoglalását. A nagy hadvezér 1684. június 27-én elűzvén Musztafa pasa seregeit, Vak-Bottyánt tette Vácz parancsnokává, de a törökök még ugyanazon év novemberében visszafoglalták. Midőn 1685-ben Lotharingiai Károly seregei ismét Vácz elfoglalására indultak, Ibrahim a várat levegőbe röpítette, a várost fölgyújtatta és Budára vonult. A város végleg keresztény kézre került. Bokács János, Kassa városának Bocskayhoz küldött követe, 1605-ben így írja le Váczot: »Van ott egy vár, vagy várforma. Annyi és oly tekintélyes tanú állítása szerint egykor nevezetes város volt, gazdag harmincad volt benne és gazdag emberek lakták. Most szőkevények, gyülevész parasztok laknak gunyhóiban, sanyarú életet élve, művelik a szomszédos földeket.«[2]) Midőn Vácz 1605-ben Bocskay István kezére jutott, ezek közt megfészkelődött a kalvinizmus. Bocskay a kálvinistáknak adta a Szent Mihály templomot, iskolául a Szentlélek-kórházat. Szuperintendenciát szervezett Váczon, melyhez 21 pestvidéki protestantizált község tartozott. Bél Mátyás a törökök kiűzetése után Váczot így írja le: »Romba dőlt város, vagy inkább csak annak helye volt. A várból nem maradt fönn egyéb, mint néhány füstös, kormos fal; az annyiszor elhamvasztott városból néhány rossz anyagból épült viskó. A kapuk boltozatai megrepedezvén, alig emlékeztettek néhai erősségökre ... Templomainak még alapjait is kiásták és a vár megerősítésére fordították, még az egykor oly nagyszerű székesegyháznak is alig maradt fönn valami nyoma.«[3])

A püspökök lettek az elpusztult városnak regenerátorai. Kéry János püspök Váczra jövén, 1684-ben a protestánsoktól visszaköve-

[1]) Velics—Kammerer. Magyarországi török kincstári defterek. II. 61—64. 186. 259. — [2]) Commentatio legationis ad Steph. Bocskay XXII. (Bél. Adp. ad Hist. Hung. 332.) — [3]) Notitia Hung. Nova. III. 44.

Jegyzet. Akcse török pénzegység volt, melynek értéke változott ugyan időnkint, de mégis általában 50 akcse 1 koronás tallér, azaz scudo vagy szultanino nevű török arany volt; 60 akcse pedig 1 magyar aranyforint, vagyis 2 forint 15 pénz értékű volt. (Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. LIV. lap.)

Sajtó alá került 1914. október 20-án.

telte a Szent Mihály templomot és »megtisztította a pogány istentelenségtől.« Utódja Balogh Miklós püspök, a mostani siketnémaintézet helyén álló kis házba költözött s mindenféle kedvezményekkel német, cseh, morva, tót, rác lakosokat, kivált kézműveseket csalogatott ide.[1]) A romokat eltakarittatta, lakóházakat építtetett. A hajdani székesegyház falait újra felhúzatván, tető alá helyezte; de a budai kamarai igazgatóság — nem tudni, mi okból — eltiltotta munkája folytatásától. A Balogh-féle püspöki lakot megnagyobbíttatta. Dwornikovich Mihály a Szent Mihály templomot hozatta használható állapotba és jelölte ki ideiglenes székesegyházul és egyszersmind városi plébánia templomul. Vácz ismét emelkedni kezdett. Visszatérvén püspöke, káptalant szervezett s ezzel megkezdődött az építkezés, szőllőtermelés és földmívelés. Az addig Kis-Nógrád vármegyéhez tartozó várost ekkor Pestmegyéhez csatolták és vámjogot kapott. Dacára az 1709. évi rác-dúlásnak, oly hirtelen emelkedett, hogy Kollonitz Zsigmond püspök 1714-ben vendégül látta benne XII. Károly menekülő svéd királyt. A szép virágzásnak indult várost 1731-ben nagy csapás érte. A tűzvész 196 házat pusztított el. Gróf Althann M. Frigyes püspök, hogy az építkezést megkönnyítse és a várost szépítse, a tűzkárosultaknak és az új települőknek ingyen adott építőanyagot és elengedte adójukat, csupán azt kötvén ki, hogy tartós és csinos épületeket emeljenek. Ő vetette meg az új püspöki palota alapjait és emeltette a »vörösháznak« nevezett gazdasági épületet. Váczott 1753-ban már 296 ház és 4200 lakos volt, akik közül az 1470. évi pestisben 385 elhalt.

Vácz földesurai kezdettől fogva a püspökök voltak; de volt ott másoknak is földesúri joguk, I. Ulászló király elvette 1440-ben a Némaiaktól a földesúri jogot és Harcha Pálnak adományozta.[2]) A törökök kiűzetése, illetve a káptalan visszaállítása után a püspök a káptalannal közösen birta a földesúri jogot, melyen 1731-ben akként osztoztak meg, hogy Althann püspök a város egynyolcad részét átengedte a káptalannak. Ennek következtében Vácz két ikervárosra szakadt: Püspök-Váczra és Káptalan-Váczra. Mindegyiknek külön bírája és tanácsa volt s ezek csak 1859-ben egyesültek ismét.

A város új fénykora Migazzi Kristóf püspöksége és adminisztrátorsága idejében következett be. Migazzi majdnem összes püspöki jövedelmeit a város és az egyházmegye fölvirágoztatására

[1]) Püspöki levéltár. Uradalmi iratok. 77. Innen egyes utcák ilyetén elnevezése: Burgundia, Luxenburg, Krakkó, Tabán. — [2]) Országos levéltár. Acta Neoregestrata. 1665. 68.

fordította. Ő fejezte be a székesegyházat, a püspöki palotát; építtette a városházát, alapította a mostani papnevelő-intézetet, a szegény nemesifjak konviktusát, az angolkisasszonyok nevelőintézetét, lehordatta a várfalak romjait és betemettette velök egykori sánczait. Midőn Mária Terézia férjével és gyermekeivel 1764-ben Migazzit Váczon meglátogatta, akkor emeltette a most is álló klasszikus jellegű diadalkaput. 1769-ben a városhoz csatolta Kis-Vácz községet. Utódjai különösen gróf Nádasdy Ferenc, folytatták a város fejlesztésére irányuló tevékenységet. A püspökök mindenkor inkább a város jótevői és protektorai, semmint földesurai voltak s talán épen ezért nem munkálkodtak kellőképen a város előrehaladásán és emelésén, egészen a legújabb korig annak polgárai és ezeknek hivatalos vezetői.

A székesegyház.

Szent István, a váczi püspökség alapítója, minden esetre templomot is építtetett Váczon, mert nem lehet feltennünk, hogy a püspökség félszázadon át I. Geyza idejéig székesegyház nélkül lett volna. Sőt azt is tudjuk, hogy ez a templom a B. Szűz Mária születése tiszteletére volt szentelve, mert a garamszentbenedeki apátság 1075. évi alapító levele »episcopalis sancte Marie civitas«-nak nevezi Váczot, tehát már akkor állott a város és benne Mária-egyháza.[1]) Hanem az a templom esetleg kicsiny volt, esetleg csak részben épültek még fel s azért I. Geyza király a mogyoródi csata után, fogadalma beváltására, nagyobb s szebb egyházat emeltetett, amelybe őt 1077-ben eltemették. Ezt a templomot, mely »mint valami vár erődítményül volt bekerítve,« a tatárok kiostromolták és miután a szentegyház kincseit elrabolták, teljesen felégették.[2]) Kétségtelen, hogy ez a székesegyház azon a helyen állott, ahol most a szentferencrendiek temploma és kolostora van.[3]) A templomot a tatárok elvonulása után helyreállították. További sorsáról csak Báthory Miklós püspök idejéből (1474—1506.) van tudomásunk, aki Traui Jakab építész vezetése mellett Olaszországból építőket és kőfaragókat hozott s velük a Mária egyházát újjáalakíttatta, díszíttette és a Szent Miklós kápolnát építtette hozzá. Egykorú okmányok bizonysága szerint a főoltáron kívül legalább hat mellékoltár volt benne; a Boldogságos Szűz Mária, Szent Péter és Pál apos-

[1]) Fejér. Cod. Dipl. I. 434. Knauz. Garamszentbenedeki apátság tört. 29. — [2]) Rogerius. Carmen miserabile c. 22. — [3]) Desericius. Hist. Eppatus Vac. 19. Karcsú. Vácz város tört. I. 26. VI. 2.

tolok, Szent Margit, Sz. Katalin, Szent Ilona, Szent Apollónia és Szent Miklós püspök tiszteletére szentelve.[1]) Amint néhány megőrzött kőmaradványa mutatja, román stilben volt építve, a Szent Miklós kápolna pedig a legnemesebb renaissanceban, mert a mostani székesegyház szentély-rácsa bizonyára ennek remek maradványa. Szépségét magasztalja Galeotto is, romjait még látta Desericius.[2])

A mohácsi vészt követő ismételt ostromoknál a székesegyház sokat szenvedett, de a törökök helyreállíttatták és mecsetté alakították át. Nyolcvan évig szolgált e célra, míg Murthéza basa 1628-ban váraccsá alakíttatta. Balogh Miklós püspök (1685—1789.) újra felépíttette falait és betetőzte, de a budai kamara megakasztotta műve folytatásában s azért utódja kénytelen volt a szintén dülledező Szt. Mihály templomot választani székesegyházul. Althann M. Károly püspök 1746-ban egy új templomnak vetette meg alapját, Forgách Pál gróf 1759-ben ezt tető alá hozta; de a nagy műértő gróf Esterházy Károly püspök nem volt megelégedve az épület tervével s azért a már félig kész templomot lebontatta, azután a környékén lévő házakat és majorságokat székesegyháztérül megvásárolván, nagyszabású új terveket készíttetett. Azonban áthelyeztetvén az egri püspöki székre, ezeknek végrehajtására még az utódjává kinevezett Migazzi Kristóf sem tartotta magát képesnek. Migazzi azért II. József császár udvari építőjével Canevallal (Ganneval?) új tervet készíttetett, amely szerint meg is kezdte az építést 1762. május 24-én és nyolc évi munka után, 1770. május 7-én, feltűzette kupolájára a keresztet. A kész szentegyházat 1772. augusztus 15-én nagy ünnepségek közt őmaga felszentelte. Az építés vezetője Osvald Gáspár Ferenc kegyesrendi laikus fráter volt; a munkálatokat Váczra e célból telepített magyar és német mesteremberek végezték. A kupola freskóit Maulpertsch Antal bécsi, az oltárképeket Schmidt János kremsiri festő festette; a négy püspöknek a kupola alatt lévő remekszép mozaikképeit ismeretlen olasz művész készítette. A székesegyházon 1777. óta kevés változtatás történt. Schuster Constantin püspök 1890-ben új vasszerkezetű ablakokkal látta el. Gróf Csáky Károly Emmánuel pedig megszüntetvén a templomból levezető kriptalépcsőt, kívülről csináltatott lejáratot a sírboltba; továbbá új nagyszabású orgonát készíttetett a Rieger céggel, a templom kincs-

[1]) Monum. Vatic. I. 220. 360. 409. Theiner. Monum. Hist. Hung. I. 580. Hazai okmánytár V. 300. — [2]) Galeotto M. könyve Mátyás királyról. Császár ford. 76. Historia Eppatus et Civit. Vac. 19.

*

tárát nagy szakértelemmel rendeztette és gazdagította.[1]) Az ősi székesegyház címéről csak azt tudjuk, hogy a B. Szűz Mária tiszteletére volr szentelve éspedig mint a 21. lapon beigazoltuk: Mária születése tiszteletére. Migazzi eredetileg Mária látogatása képét festette a főoltárra, melyet azonban nem tartott eléggé művészi alkotásnak s azért ezt Krisztus keresztrefeszíttetését ábrázoló képpel betakartatta. De a székesegyház homlokzatára ezt a feliratot alkalmazta: In honorem Assumptae in Coelum Virgini et S. Michaelis Archangeli. Tehát az eredetileg Mária Születése tiszteletére ajánlott püspökség és székesegyház most Nagyboldogasszony és Szent Mihály főangyal tiszteletére van szentelve. Mellékoltárai a B. Szűz mennybevitele, Szent Mihály főangyal, Szent Miklós püspök és Nepomuki Szent János képeivel vannak díszítve. Van még egy-egy oltára a Szent Miklós kápolnában és a kriptában.

Plébániák:

a) Szent Miklóshoz címzett alsóvárosi plébánia. — A város plébánia temploma eredetileg a székesegyház volt, a püspök pedig a város plébánosa, kit a lelkipásztori teendők teljesítésében a kanonokok és a többi papok segítettek és helyettesítettek. A pápai tizedjegyzékben előfordul az 1332—1337. évről: »Stephanus plebanus Vaciensis solvit ratione suae plebaniae [duas marcas], seu Johannes subcollector eius nomine.«[2]) Tehát István plébános egyszersmind kanonok volt és János kanonok az ő helyettese. A Regesták tépett, 86 b folióján előfordulnak a váczi kanonokok után a következő oltárigazgatók és bizonnyára a plébános segédlelkészei: »Dominicus secerdos Sanctae Marguarite de Vaxsia... Item Petrus sacerdos ejusdem ecclesiae... Item Paulus saccentor solvit ratione sui altaris Beate Virginis... Item Johannes subcustos extimavit altare suum Sancte Katarine.[3]) XXII. János pápa 1325. évi levele szerint a »cura animarum« a káptalan prépostját illette.[4]) Ez így lehetett egészen Vácznak török kézre jutásáig, ameddig a

[1]) Katona. Hist. Critica R. Hung. II. 1—10. Nagy Imre. Vátznak leírása. Tud. gyüjt. 1818. IV. 35—38. Ferenczy. Pestmegye monogr. I. 149. Vahott. Magyarország és Erdély képekben. 67. Rupp. Magyarország helyr. tört. I. 690. Kovách. Specimen monogr. Capituli Vac. Karcsú. Vácz város tört. VI. 1—35. Borovszky. Pestmegye monogr. II. 502. Csáky K. E. váczi püspök 1900—1910. 84—89. Tragor. Váczi Kalauz. 38—39. Koncz. Kincstári útmutató. — [2]) Monum. Vatic. I. 220. — [3]) U. ott. 260. 409. — [4]) Theiner. Monumenta Hung. I. 503.

székesegyház a magyar hívek plébániájául szolgált. Midőn a törökök a kathedrálist mecsetjökké alakították, meg kellett szűnnie a plébániának. Csak gróf Althann M. Károly állította ismét vissza az alsóvárosi magyar plébániát, 1744. december 31-én kelt rendeletével. Ugyanekkor új plébánia-templom építéséhez is fogott, melyet 1748. június 9-én Szent Miklós myrai püspök tiszteletére felszentelt.[1]) Midőn a mostani székesegyház 1772-ben az istentiszteletre használható lett, Migazzi bíboros ebbe helyezte át mind a két plébániai isteniszolgálatot s a Sz. Miklós-templom 1785. óta 1885-ig, tehát éppen egy századig magtárul szolgált, amikor lebontatták és iskolát építtettek helyébe.

Az alsóvárosi plébánia területén még a következő templomok vannak (melyeknek történetét majd külön-külön adjuk): a kegyesrendiek temploma Sz. Anna tiszteletére, a ferencrendieké Sz. Kereszt feltalálása tiszteletére, a váczi szentkútnál, u Hétkápolna temploma a B. Szűz Mária tiszteletére. A következő kápolnák: a püspöki palotában egy a B. Szűz Mária és egy másik Nepomuki Szent János tiszteletére, a papnevelő-intézetben Borromei Szent Károly tiszteletére, az apácakolostor mellett az Örökimádás kápolnája a Szeplőtelen Fogantatás tiszteletére, a Kálvárián a Szent Kereszt felmagasztaltatása tiszteletére és a temetőben a Virter család sírboltja felett Jézus Szíve tiszteletére.

Anyakönyvei 1745-ben kezdődnek. — Canonica Visitatioja 1781-ben kelt. — Kegyura a váczi püspök. — Egyházi nyelve magyar, a gyóntatószékben különféle.

Lakósainak száma: Rk. 7356. Ref. 262. Ág. 198. Gk. 10. Izr. 453.

Plébánosok:

Geró Mihály 1745—1751.
Benzoni Bódog 1751—1753.
Kecskeméti István 1753—1759.
Pruszkay Sámuel 1760—1862.
Farkas Mihály 1762—1780.
Tiller József 1780—1790.
Kozma József 1790—1792.
Lafftsák Mátyás 1793—1802.
Vaczlavovics Ferenc 1802—1810.
Balogh István 1810—1832.
Seress Pál 1832—1837.
Mericzay Pál 1837—1839.
Tajthy Ferenc 1839—1847,
Gróf Zichy Hyppolit 1847—1852.
Müller Mihály 1852—1863.
Neszveda István 1863—1872.
Tanács János 1872—1883.
Újhelyi István 1883—1899.

[1]) Erre vonatkozó okmányok: Karcsú. »Vácz város tört.« VI. 23—28.

Jegyzet. A lakósság száma mindenütt »A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása« (Budapest. Statisztikai Közlemények. 43. kötet) alapján van kitüntetve. A híveknek a legújabb időben beérkezett jelentések szerint tapasztalható számbeli szaporodását lásd a plébániák szerint csoportosítva jelen névtárnak végén.

Agócs János 1899—1901. | *Kolossváry Mihály* prépost-kanonok 1910—.
Bucsek István 1901—1910. |

Káplánok: Lepey Emil, Nitsch Artúr.

b) Szent Mihályról nevezett felsővárosi plébánia. — IV. Béla király a tatárdúlás következtében elnéptelenedett Váczra német lakósokat telepített. Ezek részére ekkor külön plébániát alakítottak s a mostani Constantin-téren templomot építettek Szent Mihály főangyal tiszteletére. A törökök ezt meghagyták a katholikusoknak; de midőn Bocskay István 1605-ben Váczot elfoglalta, a templomot a kálvinistáknak adta.[1]) Kéry János püspök 1684-ben Váczra érkezvén, a reformátusokat kiűzette belőle és restaurálásához fogott. Munkáját befejezte Dwornikovich Mihály püspök[2]), Az 1693. évi Canonica Visitatio »Basilicam sat magnificam«-nak nevezi, melynek fölszerelése azonban hiányos.[3]) Főoltára Szent Mihály tiszteletére volt ajánlva és mellette Szent Antal tiszteletére szentelt kápolna volt. E templom a XVIII. század közepén oly roskatag lett, hogy Althan M. Károly püspök kénytelen volt egy részét lebontatni és az istenitiszteletet a dominikánusok templomába áttenni, gróf Forgách püspök pedig lebontatta az egészet. A székesegyház felépítése után Migazzi bíboros oda helyezte át a felsővárosi plébániát is; de midőn II. József a domonkosrendet eltörölte, a német plébániát ezeknek V. Szent Pius tiszteletére ajánlott templomába helyezték át. Midőn az 1812. évi Schematismus ezt a templomot Győzedelmes B. Szűz Máriáról nevezte el, Poroszkay János kanonok-plébános erélyesen óvást emelt az áthelyezés és a titulus megváltoztatása ellen. Kámánházy László 1813. októner 18-án kelt dekretumával vetett véget a pernek, elrendelvén, hogy ezen egyház legyen Győzedelmes B. Szűz Mária címével felsővárosi plébánia templom és egyúttal megállapította összes jogait. A plébános ez ellen még felségfolyamodással is élt, de eredmény nélkül.

A váczi plébánia VIII. Bonifác pápa 1295. évi., IX. Bonifác 1490. és II. Pius 1464. évi bullája értelmében kiváltságos plébánia volt, mely közvetetlenül az esztergomi érseknek van alárendelve.[4]) Kétségtelen, hogy ez a kiváltságos plébánia csak a felsővárosi lehetett, mert arra nem találunk példát, hogy a káptalani prépost, illetve kanonokok által adminisztrált plébánia valaha ilyen kiváltságot élve-

[1]) Desericius. Historia Eppatus Vac. 169. — [2]) Róka. Alt- und Neu-Waitzen. 37. — [3]) Liber II. Visit. Canon. 6. — [4]) Péterffy. Concilia R. Hung. 288. 290. Török. Magyarország primásai 42. 73. Fessler. Geschichten der Ungern. IV. 1071.

zett volna. Már Róka vallja, hogy a régi időkből egy plébános nevét sem ismeri; csak Korompay Péter püspöki helynök és váczi plébános neve maradt fenn 1665-ből. Talán Szarka Miklós pestmegyei alesperes és szentbenedeki konventuális, aki a garamszentbenedeki 1675. évi gyűlésen résztvett, szintén a csekély számú váczi hívek lelkipásztora volt.[1]) Dwornikovich Mihály püspök azonnal, székfoglalása után Terenyei Bendő István nógrádmegyei alesperest tette váczi plébánossá és 1698-ban szabályozta fizetését. Ennek halála után Berkes András még mint nagyprépost is 14 évig gondozta a váczi híveket. Kollonitz Zsigmond 1714-ben a piaristákra bízta a plébánia vezetését, de 1719. óta ismét a káptalanbeliek voltak a plébánosok. Althann Károly különválasztotta tőle 1744-ben az alsóvárosi plébániát és Károly Ambrus főherceg-püspök ezen plébániához kapcsolta a váczi szentkúti kisprépostságot.

Plébániaháza, a régi templom fekvéséből következtetve, ott volt, ahol most a »fehérek temploma« áll. Berkes saját házában lakott, az újjászervezés alkalmával pedig ott helyezték el, ahol a középkorban a Szentlélek-templom s a püspöki szegényház és kórház állott. E templom a török uralom alatt tönkrement s Bocskay a két nevezett intézmény helyére tette a református iskolát és lelkészlakot.[2])

A plébánia területén a következő kápolnák vannak: az irgalmasok rendházában Borromei Szent Károly tiszteletére, a süketnémák intézetében az Üdvözítő tiszteletére, a nagy pestis emlékére 1737-ben épült Szent Rókus-kápolna a pályaudvar melletti egykori temetőben, a szőllőhegyekben Szent Mihály tiszteletére és egy másik a B. Szűz Mária tiszteletére, végül a temetőben a Miltényi-család sírboltja felett a Szent Kereszt felmagasztaltatása tiszteletére emelt kápolna.

Anyakönyvei 1695. óta vannak. Canonica Visitatiója 1781-ban készült. — Kegyura a váczi püspök az idősebb káptalannal. — Egyházi nyelve magyar, gyóntatószékben különféle.

Híveinek száma: Rk. 6680. Ref. 1200. Ág. 315. Gk. 4*. Izr. 1660. Klf. 21.

Plébánosok:

Korompay Péter 1665. körül.
Szarka Miklós (?) 1675. körül.
Terenyei Bendő István 1695-1714.
Berkes András 1700—1714.
Kegyesrendi szerzetesek 1714—1719.

[1]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 868. — [2]) Schematismus Vac. 1835. 15—16. Historia Domus.

Paulesics József 1719—1722.
Árbay János 1722—1727.
Fidler Béla 1727—1729.
Árbay János 1729—1735.
Paulesics József 1735—1736.
Würth Ferenc 1736—1745.
Márthonyi Pál 1745—1751.
Geró Mihály 1751—1753.
Benzoni Bódog 1753—1781.
Rohács Endre 1781—1787.
Lafftsák Mátyás 1787—1793.
Kubik József 1793—1804.
Poroszkay János 1804—1822.
Tersztyánszky Imre 1822—1831.
Balogh István 1831—1832.
Schimpl József 1832—1852.
Ellenbacher István 1852—1865.
Virter Lajos 1865—1870.
Spóner József 1870—1882.
Kanda István 1882—1888.
Czettler Antal 1888—1893.
Motesiczky János 1893—1901.
Schmidt János 1901—1812.
Podhorányi József, prépost-kanonok 1912—.

Káplánok: Hangai Rupert, dr. Béky László.

c) A váczi m. kir. fegyintézetben lévő lelkészség. Gróf Migazzi Kristóf 1777-ben a szegény nemes ifjak nevelésére intézetet (konviktust) alapított, melynek vezetésével a kegyesrendieket bízta meg. Ebben egy szép angol-gót stílű kápolnát építtetett a B. Szűz tiszteletére. Midőn ezt a Theresianumnak nevezett konviktust II. József császár rendeletével megszüntették, egy ideig üresen állt. Épületeiben az 1808. évi országgyűlés alkalmával rendezett gyűjtésből alapított és addig a régi püspöki palotában elhelyezett Ludovica-lovaglóiskolát helyezték el. Ezt 1832-ben mint Ludovica honvédtiszteket képező akadémiát Pestre vitték át. Gróf Nádasdy Ferenc püspök ekkor az épületet az országos tébolyda céljaira ajánlotta fel; végre a bécsi igazságügyi kormány 1855-ben fegyházul vette meg s azóta — sokszorosan átalakítva, kibővítve — e célra szolgál. A váczi országos fegyintézet a m. kir. igazságügyi miniszterium felügyelete alatt áll. A fegyencek lelkészeti ügyeiről kezdetben a vácz—felsővárosi plébános gondoskodott, de 1857. óta önálló lelkésze van, a kit az igazságügyi miniszter nevez ki.

Hívek száma: Rk. 485. Ref. 103. Ág. 15. Gk. 183. Izr. 18. Kf. 2.

Lelkészek:

Klimkó József 1857—1868.
Medgyesy József 1868—1869.
Szitár Mihály 1869—1879.
Ribényi Antal 1979—1880.
Pruzsinszky József 1881—1887.
Genzor József 1888—1892.
Podhorányi József 1892—1895.
Smeringa József 1895—1905.
Léska József 1905—1912.
Kardos Ágoston 1912—.

Kisegítő lelkész: Hangai Rupert.

1. Székesegyházi esperesi kerület

Pest-Pilis-Solt-Kiskun- és Nógrádvármegyében.

Kerületi esperes: *Krchnák János* sződi plébános.

Segédesperes, tanfelügyelő és kerületi jegyző: *Begyáts Gyula* kosdi plébános.

Plébániák:

1. **Galgamácsa,** ezelőtt Mácsa, nagyközség Pestvármegyében, , , helyben van. Zsigmond királynak azon okirata szerint, mellyel a Zsidó és a Csáki család közt létrejött cserét megerősítette az 1442. évben, Alsó és Felső-Mácsát még Szent István király adományozta a Zsidó nemzetségnek.[1]) A XIII. századbeli oklevelek szerint a Mácsai családnak is volt itt birtoka.[2]) Mind a két község népes hely volt és Felső-Mácsa egyideig Nógrádvármegyébe volt beosztva. Prodavizi Ördög Miklós, a zsidaiak örököse, elcserélte Alsó-Mácsát Zsigmond királlyal, ez pedig 1430-ban zálogba adta a Rozgonyiaknak. Tárnok Demeternek is volt itt birtokrésze, melyet 1452-ben Dénes esztergomi érseknek elzálogosított.[4]) A török hódoltság idején 1559—1560-ban még 31000 akeret jövedelmezett.[5]) Később elpusztult, 1659-ben már mint pusztát írták össze s ezután kezdték újonnan benépesíteni.

Temploma igen régi építmény. A »Historia Domus« szerint 1400-ban már fennállott, Zsigmond említett megerősítő oklevele szerint a Csáki család a birtokkal a templom feletti kegyuraságot is átvette. A Pongrácz-féle 1672. évi térképen látható. Terenyei Bendő István 1697. évi egyházlátogatása alkalmával már csak falai állottak, de belső felszerelése még megvolt.[6]) A visszatérő lakósok csakhamar használható állapotba hozták és új földes ura, Grassalkovich Antal herceg, 1739-ben hajóját kibővíttette. Mivel falai nemsokára bomladozni kezdettek, a herceg özvegye, született Klobusitzky Terézia grófné 1777-ben csaknem teljesen ujjáépíttette. Ekkori megáldatása alkalmával Derkits József jezsuita, a

[1]) Országos levéltár. Dl. 12559. Fejér. Codex Diplom. XVI. 640. — [2]) Wenzel. Árpádkori új okmánytár. VII. 47. — Fejér. Codex Diplom. IV. 34. VII. 191. VIII. 297. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza a Hunyadiak korában. I. 31. — [4]) Teleki. Hunyadiak kora. XII. 266. — [5]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. II. 193. 279. — [6]) Liber II. Visitationum Canonicarum. 7.

Jegyzet. A fiókegyházaknak az anyaegyháztól való távolságát megállapította Pogány György póstatakarékpénztári számtanácsos a m. kir. póstaigazgatóság térképéről.

váczi papnevelő intézetben az ékesszólástan tanára, magyarul prédikált. A templom a Szent Kereszt fölmagasztaltatásáról veszi címét. Dacára az ismételt javításoknak, az újabb időkben ismét düledezni kezdett s azért kegyura, a korona-uradalom 1913-ban új, díszes templomot építtetett 102000 korona költséggel, Szombathy László tervei szerint. A hívek 20000 koronáért berendezték. Suhaj János plébános saját költségén építtetett Kalváriát kápolnával, melyet Spechtenhauser plébános leromboltatott.

Plébániája fennállott-e XV. században? nem tudjuk; br. Pongrácz György püspök 1675. évi Informatioja szerint Szalkai Benedek nevű licenciatusa résztvett a garamszentbenedeki gyűlésen. Az 1697-iki Canonica Visitatio azt mondja, hogy egykor plébánia a látogatás idejében a püspökszilágyi plébánia fiókegyháza volt. Althann Mihály Frigyes 1725-ben önálló plébániává tette, hozzácsatolván Váczkisújfalu, Zsidó, Domony és Iklad leányegyházakat. A plébánia épületet a Zsidaiak, vagy Csákyak egykori kastélyának romjai fölé építették.

A ma hozzátartozó puszták egykoron jelentékenyebb helyek voltak. Kéren (Keer possessio, Keerwelgh, Keeregháza) 1422-ben Mindenszentek tiszteletére szentelt templom is volt.[1]) Az ecskendi templomhegyen még nemrégen voltak egy kápolnának romjai, melyet a néphagyomány szerint a csehek építtettek, midőn Mácsát Giszkra hadai elfoglalták 1450. körül.[2]) Sőt középkori kolostor-romokat is emlegetnek itt. Mivel az 1702. évi egyházlátogatási könyvben »terra praepositi« említtetik, valószinű, hogy itt a zsidai prémontréieknek gangriájuk volt.[3]) — Megyerke előfordul 1438-ban »Megyer« néven, mint hévízvölgyi helység.[4]) Antalmajor és Koronamajor újabb eredetűek.

Anyakönyvei 1725-ben kezdődnek. — Canonica Visitatiói 1772 és 1828-ból valók. — Kegyura a Korona-uradalom. — A templomi nyelv magyar és tót.

Lakósainak száma: Rk. 1721. Ref. 16. Ág. 56. Izr. 36.

Fiókegyházai:

a) Váczkisújfalu kisközség Pestmegyében, , . ⚚ Galgamácsa, melytől 3·6 kmnyire van. Az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékben előfordul Paulus sac. de Nova.[5]) Ortvay Tivadar szerint

[1]) Fejér. Cod. Dipl. X|VI. 960. — [2]) Galgóczy· Pest-Pilis-Solt-Kiskún vm. III. 127. — [3]) Liber II. Visit. Can. 99. — [4]) Csánki. Magyarország földrajza. 31. — [5]) Monum. Vaticana. I. 151.

ez a Nova a mai Váczkisújfalu.[1]) Okmányilag előfordul Wyfalu 1446-ban, mint Zsidó szomszédja.[2]) A török uralom alatt teljesen elpusztult, 1690-ben a lakatlan helyek közt írták össze; de 1715-ben már 12 adóköteles porta volt a faluban.[3]) Katholikus lakósai panaszt emeltek 1724-ben, hogy a lutheránusok papjukat elűzték és őket vallásuk szabad gyakorlatában akadályozzák.[4]) — Temploma ekkor jó állapotban volt és Szent András apostol tiszteletére volt szentelve. Ballay plébános azt vallja 1779-ben, hogy 300 év előtt épült és Koháry István gróf 50 év előtt romjaiból újjáépíttette.[5]) — Lakósai — Fényes Elek szerint — eltótosodott magyarok.

Lakósai száma: Rk. 263. Ref. 10. Ág. 209. Izr. 5.

b) Zsidó kisközség Pestvármegyében, az anyaegyháztól 2·55 kmnyire, ahol póstája és vasúti állomása van. — E község az egykoron hatalmas Zsidó-nemzetség ősfészke, melyet sok más birtokkal együtt Szent István királytól nyert adományul.[6]) Később Mácsával együtt a Csákyak, Zsigmond király, majd a Rozgonyiak birtokába ment át. Bakócz Tamás érsek megvette 1470-ben Egervári Lászlóné Rozgonyi Klára itteni részbirtokát, mely 1525-ben Werbőczy István tulajdonába ment át.[7]) A török uralom alatt, az 1633—4. évi defterben, 3 adóköteles házzal szerepel, de 1695-ben puszta hely s csak a XVIII. század elején kezdték ismét benépesíteni. Szent Balázsról nevezett prémontréi prépostságának történetét ismertettük. — Templomáról azt olvassuk az 1696. évi Canonica Vísitatioban, hogy elhagyatott állapotban van, de 1746-ban már újjá volt újítva. Midlárcsik plébános vallomása szerint a XIV. században épült, 1788-ban teljesen restaurálták és Tiller József kanonok a Boldogságos Szűz Mária születése tiszteletére áldotta meg. Zsidón született b. Bajthay Antal piarista, II. József császár magyar tanára, majd erdélyi püspök († 1775).[8]) — Hozzátartozik: Zsidóliget puszta, mely 1446-ban, »Ligetegyház praed« néven fordul elő s valószinűleg templomos hely volt[9]), továbbá Egrestanya és Névtelentanya.

Lakósainak száma: Rk. 524. Ref. 9. Ág. 386. Izr. 7.

---

[1]) Magyarország egyházi földrajza a XIV. században. I. 108. — [2]) Orsz. ltár 1404. Csánki. Mo. földrajza I. 36. — [3]) Borovszky. Pestvm. monogr. I. 159. — [4]) Horváth M. Magyarország tört. VII. 150. — [5]) Liber IV. Visit. Can. 448—451. — [6]) Fejér. Codex Dipl. VII 5. 47. — [7]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 165. — [8]) Szinnyei. Magyar írók. I. 345. — [9]) Orsz. ltár. Dl. 13967. — Karácsonyi. Turul. XI. 111.

Plébánosok:

Halácska Mihály 1725—1732.
Szikorai Miklós 1732—1745.
Suhaj János 1745—1751.
Pazsitzky József 1751—1753.
Ballay (Balaj) Mihály 1753—1774.
Midlársek György 1774—1907.
Gabrielly Tamás 1807—1858.
SpechtenhauserFerenc1858-1887.
Pruzsinszky József 1888—1896.
Pelczer Béla 1896—.

Káplán: Stauffer Gyula.

2. **Kosd** nagyközség Nógrádvármegyében, helyben, ✝ és Vácz. Jernei Ferenc az 1131-ben előforduló Custi család nevet Kosdi vagy Kosdi-ra magyarázza.[1]) Kosd csak egy 1460. évi oklevélben fordul elő először, mint a váczi püspök birtoka.[2]) A váczi káptalan pedig 1542-ben adót fizetett kosdi, cselőtei és naszáli birtokai után.[3]) Midőn Vácz török kézre jutott, vele ment Kosd is, mely akkor már jelentékeny hely volt, mert a defterek szerint 1559-ben 57 lakóház volt benne, 1562—3-ban pedig Rustem budai pasának 9500 akcse jövedelmet hozott.[4]) Azonban 1715-ben csak 42 magyar háztartást irtak benne össze.[5])

Mint ősi egyházi birtokról joggal föltehetjük, hogy a középkorban is volt már plébániája.[6]) De Civino Rufinus pápai tizedszedő jegyzékében, 1317—20-ban, előfordul »Ecclesia de Scord.«[7]) Ezt Bednár József Kosdra magyarázza,[8]) Ortvai Tivadar pedig S. Georg-nak (Szent Györgynek) véli.[9]) Az 1542. évi Nógrádvármegyei adóösszeírásban előfordul Cselethe (Cselőte) plébánosa 1 frt adóval.[10]) Mivel Kosd temploma az 1702. évi egyházlátogatás szerint a falun kivül Cselőtepuszta felé volt, valószinű, hogy Cselőte és Kosd egynek vétetett s azért fordul elő az adólajstromban Kosd helyett Cselőte. Lakósai a török uralom alatt protestánsokká lettek. — Dwornikovich püspök Jelentése szerint Kosdon a templomból kizárt kálvinista prédikátor magánházban »latrat«.[11]) A protestánsok a régi katholikus templomot birták és miután őket belőle kiűzték, még ők protestáltak a budai kamaránál. A templom ezen viszálykodás alatt sokat szenvedhetett, mert az 1702-ki Canonica Visitatio szerint bol-

[1]) Magyar nyelvkincsek. I. 77. — [2]) Orsz. levéltár. Dl. 13531. Kubinyi. Magy. Tört. Eml. I. 175. — [3]) Egyháztört. emlékek. IV. 177. — [4]) Velics—Kammerer. Magyarorsz. török kincstári defterek. I. 125. 149. — [5]) Borovszky. Nógrádvármegye monogr. 70. — [6]) Desericius. Historia Eppatus Vac. 186. Borovszky i. mű. 70. — [7]) Monum. Vatic. I. 25. Theiner. Monumenta Hung. I. 454. — [8]) Adatok. IV/II. — [9]) Magyarország egyházi földleírása. 113. — [10]) Egyháztört. Emlékek. IV. 177. — [11]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 169.

tozata beszakadt, falait pillérekkel kellett megtámogatni; egyetlen oltára volt, de ereklyéi és egyéb ékességei elvesztek.[1]) Althann Frigyes püspök 1719-ben a templomot restauráltatta és Szent Erzsébet tiszteletére újonnan megáldotta; Althann Károly 173$^{3}/_{4}$-ben ismét rendbehozatta. A többszöri javítás dacára is olyan rossz állapotban volt, hogy Migazzi Kristóf kénytelen volt 1766-ban majdnem teljesen újjáépíttetni. Azóta csak belső berendezése gazdagodott.

Althann M. Frigyes az egyházmegye újjászervezése alkalmával 1719-ben plébániát létesített Kosdon, melynek vezetését a paphiány miatt a váczi Szentferenczrendiekre bízta. Midőn Rád földesura, Vay Ádám, 1728-ban egész családjával a katholikus hitre tért, Rádon alapított plébániát, melyhez Kosdot is affiliálták és világi papot állítottak élére. Azonban midőn Őszi László plébános az 1740-ki pestis alkalmával betegeinek látogatására Kosdra átment, Vay attól való félelmében, hogy a visszatérő plébános a ragályt Rádra is behurcolja, holmiját a határra vitette és nem engedte többé visszajönni. A plébános tehát Kosdra tette át székhelyét és ideiglenesen a kántorházban vonult meg. A jelenlegi plébániát Migazzi építette 1785-ben.

Anyakönyvei 1719. óta vezettetnek. Canonica Visitatiója 1828-ban kelt. Kegyura a váczi megyés püspök. Hozzátartozik Cselőte puszta, mely egykoron külön község volt,[2]) Kéméndtanya és Öregcselőte.

Lakósainak száma: Rk. 1198. Ref. 782. Ág. 25. Izr. 13.

Fiókegyházai:

a) Pencz kisközség, az anyaegyháztól 7·23 kmnyire, a hasonló nevű »de Pench«-család ősi fészke, melynek egyik tagja, János 1446—1460. esztergomi kanonok és komáromi főesperes volt.[3]) E család a XIV. században kihalt. Ekkor Zápolyai János király Martinuzzi Györgynek, Amadé Istvánnak és Nolesith Simonnak adományozta birtokait.[4]) Egy részök pedig a Szobi család tulajdonába ment át, melyet Szobi Mihály a váczi székesegyház Szent Miklós kápolnájára, illetve abban végzendő szentmisékre hagyott örök alapítványul.[5]) A török hódoltság idején a szécsényi

[1]) Liber. II. Visit. Canon. 66—67. — [2]) Velics—Kammerer. Magyarországi török kincstári defterek. I. 161. [3]) Memoria Basilicae Strig. 131. — [4]) Nagy Iván. Magyarország családjai. IX. 207. — [5]) Lásd 34. lapon.

szandzsákhoz tartozott, 1559-ben még 35 adóköteles porta volt benne, 1579-ben 8509 akcset jövedelmezett.[1]) Azután elnéptelenedett s csak a XVIII. század második felében lett ismét lakottá. Régi temploma is elpusztult, de romjain Kőrösi Samu özvegye, Kisvárdai Mária 1769-ben újat épített, Krisztus Urunk színeváltozása tiszteletére. Horváth József bíró kápolnát emelt Magdolna Szent Mária tiszteletére az 1820. évi jégverés alkalmával tett fogadalma beváltására. Pázmány Péter 1629-ben a nógrádi főesperesség plébániái közt felsorolja Pinczet.[2]) A községhez tartoznak: Barina-telep, Csurgó-telep és Jóviztanya.

Lakosainak száma: Rk. 692. Ref. 13. Ág. 414. Izr. 47.

b) Rád kisközség, Kosdtól 3·76 kmnyire. Okmányilag 1395-ben fordul elő.[3]) Templomát az oltárképen olvasható felirat szerint Bodonyi Csuda Imre comes építtette 1500-ban. Dwornikovich Mihály püspök azt írja róla, hogy jó karban van, de Vay Ádám földesúr oltalma alatt protestáns lelkész működik benne.[4]) Azonban midőn Berkes András a családot megtérítette, Vay Ádám visszaadta a templomot a katholikusoknak és mint fentebb olvastuk, a plébániát is ide helyezte Kosdról. Ezen templom roskadozni kezdvén, Muslay Gábor 1767-ben egy új templom építéséhez fogott, melyet fia Antal fejezett be 1777-ben, a B. Szűz születése tiszteletére szentelték. Muslay Bertalanné és Muslay Alojzia 1888-ban kihirdetett közös végrendeletükben jelentékeny összeget hagytak egy Rádon alapítandó plébániára, mely azonban a többi örökös viszálykodása és törvénykezésünk hiányosságai miatt még mindeddig nem létesíthető.

Lakósainak száma: Rk. 892. Ref. 5. Ág. 298. Izr. 18.

Plébánosok:

Váczi Szent-ferencrendiek 1719—1728.
Szegedi József 1728—1735.
Sztachó János 1735—1736.
Petini István Imre 1736—1739.
Eőszi László 1839—1740.
Szilágyi Máté 1742—1746.
Molnár Péter 1746—1747.
Verbőtzy Imre 1747. † dec. 31.
Nyerges Péter 1748—1750.
Galamb János 1750—1751.
Filó János 1751—1753.
Kázmér Imre 1753—1754.
Szeredi János 1757—1759.

[1]) Vélics—Kammerer. i. mű. 125. 352. — [2]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 269. — [3]) Csanki. Magyarország földrajza. I. 105. — [4]) Knauz. Magyar Sion 1869. 169.

Petrányi János 1759—1762.
Tomassovics Ádám 1762—1773.
Steffkó József 1773—1778.
Szigethi István 1778—1783.
Fóriss Imre 1783—1785.
Bogyay Mihály 1785—1810.
Nagy Pál 1810—1814.
Potsefel Pál 1814—1841.
Schréder Károly 1841—1858.
Labuda Tamás 1858—1878.
Kolena Endre 1878—1899.
Podhorányi József 1899—1905.
Begyáts Gyula segédesperes, tanfelügyelő 1905—.

Káplán: Viz Elemér.

3. **Püspökhatvan** nagyközség Pestmegyében; [illegible], [illegible] helyben, [illegible] Galgagyörkön van. Okmányilag Hatvan néven 1460-ban, Pyspekhatvana néven 1462-ben találjuk először a váczi püspökség birtokai közt.[1]) I Ferdinánd kírály 1533-ban Horváth nógrádi kapitánynak adta.[2]) A török hódoltság alatt 1691-ben csak egynegyed, 1695-ben egy és egynegyed portával szerepel, melyeknek száma 1715-ben azonban huszonegyre emelkedett.[3]) Lakósai ezen időben protestánsokká lettek.

Templomáról azt mondja az 1746. évi Canonica Visitatio, hogy 300 év előtt épült és túlélte a török válságot, mely alatt majd a lutheránusok, majd a kálvinisták birták. Pongrácz György idejében Szebasztiáni János licenciátusa résztvett a garamszentbenedeki gyűlésen. Az 1675. évi Informatio a katholikus községek közé sorolja Püspökhatvanát és lakósainak megtérését annak tulajdonítja, hogy Koczor Pál nevű lutheránus embernek a fia csodálatosan meggyógyult.[4]) Amikor Berkes András 1702-ben itt egyházlátogatást tartott, Szent Márton tiszteletére szentelt templomát jó állapotban találta.[5]) Kocsányi Mátyás plébános 1729-ben saját költségén restauráltatta ugyan, de Althann M. Károly püspök 1746-ban alapjaiból újonnan építette a mostani templomot, melyet Würth Ferenc 1749-ben Szent Lőrinc vértanú tiszteletére megáldott. Azóta ismételten megújították.

Plébániája a XVII. század végén keletkezett, mert Odoly János, aki 1698. óta nagykátai plébános, ezt megelőzőleg püspökhatvani lelkész volt.[6]) Anyakönyvei 1700-ban kezdődnek. Az 1718. évi Canonica Visitatiója szerint hozzátartozott: Alsósáp, Nézsa és Alsópetény is, a nézsai plébánia felállítása óta pedig Alsósáp; az 1828-ki Can. Visit. óta csak jelenlegi filialisai tartoznak ide.

---

[1]) Orsz. levéltár. Dl. 15351. Post adv. mortuos 82—30. — [2]) Fraknói. Országgyűlési emlékek. II. 567. 585. — [3]) Borovszky. Pestmegye monogr. l. 121. — [4]) M. Sion. 1869. 899. — [5]) Liber II. Visit. Can. 54. — [6]) Liber IV. Visit. Can. 51.

Kegyura a váczi püspök. Lakósainak nyelve magyar és tót. Hozzátartoznak: Sügyi és Galambos puszták.

Lakósainak száma: Rk. 1325. Ref. 3. Ág. 6. Izr. 3.

Fiókegyházai:

a) Acsa nagyközség Pestmegyében, , , helyben, az anyaegyháztól 4·65 kmnyire van. Amint a határában felásott leletek bizonyítják, már a honfoglalás idejében lakott hely volt. A XIV. és XV. században Nógrádmegyéhez tartozott. 1347-ben osztoztak rajta Achai Berend fiai s már akkor kőből épült temploma volt.[1]) Az 1562—63. évi török adódefterek szerint 6768 akcset jövedelmezett.[2]) A törökök kiűzetése után lutheránus vallású tótok telepedtek ide, amiért Pongrácz püspök Informatiójában, mint lutheránus község fordul elő.[3]) Dwornikovich Jelentése szerint jól fedett katholikus temploma volt ugyan, de lutheránus prédikátora.[4]) Az 1746. évi Can. Visitatio szerint ezen templom mintegy 400 év előtt épült és Mindenszentek tiszteletére volt ajánlva. Migazzi püspök 1783-ban megújíttatta, de a mult században ismét roskadozni kezdett, amikor a katholikusok Batthyányi grófnő segítségével helyrehozták s azóta Nagyboldogasszony tiszteletére van felajánlva.

Lakósainak száma: Rk. 237. Ref. 16. Ág. 888 Izr. 27.

b) Csővár kisközség Pestmegyében; de a XV. században mint fortalicium, vagy Castrum Chew Nógrádvármegyében feküdt és a Ráskayak kezén volt.[5]) A XV, század közepén a husszita Reichel Sebold, 1461-ben pedig Csövi Miklós garázdálkodott várából, 1460-ban a váczi püspök birtoka.[6]) 1559-ben már török kézen találjuk és jelentékeny őrség volt benne. Pusztulásnak indult, mert 1695-ben már csak háromnegyed adóköteles porta volt a községben.[7]) Ezután evangélikus tótok vonultak beléje. Dwornikovich Jelentése szerint 1700-ban még katholikus temploma volt, mely azóta vagy elpusztult, vagy a lutheránusok foglalták el.

Lakósainak száma: Rk. 93. Ref. 2. Ág. 508 Izr. 20.

a) Galgagyörk, ezelőtt Tót-Györk nagyközség Pestmegyében az anyaegyháztól 3·8 kmnyire. Igen régi község, melynek történetét

[1]) Nagy. Anjoukori oktár. V. 128. — [2]) Velics—Kammerer. Magyarország defterek. I. 352. — [3]) Magyar Sion. 1869. 912. — [4]) U. ott. 166. — [5]) Korabinszky-Geogr. Lexikon 101. — [6]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 89. — [7]) Arányi-Gödöllő és Vidéke 41—44.

Sajtó alá került 1914. október 27-én.

a monostori apátság címénél tárgyaltuk. 1484. Gerge néven Nógrádmegyéhez tartozott.[1]) A török hódoltság alatt Vámosgyörk néven 6000 akcset jövedelmezett.[2]) Megkevesbbedett lakósainak helyét lutheránus tótok foglalták el, Pongrácz szerint, rongált állapotban lévő Aranyszájú Szent János tiszteletére ajánlott katholikus templomát is elfoglalták.[3])

Lakósainak száma: Rk. 260. Ref. 11. Ág. 550. Izr. 21.

Plébánosok:

Odoly János 1690?—1698.
Zyma György 1700—1701.
Mocsányi Mátyás 1701—1702.
Luzsenszky János licenciátus 1702—1715.
Hanovcsik Pál 1715—1724.
Petini Imre 1724—1736.
Chemniczky Sándor 1736—1739.
Ballay (Balaj) Miklós 1739—1753.
Reska Jakab 1753—1773.
Tomassovics Ádám 1773—1781.
Bayer József 1782—1806.
Knapovszky Tamás 1806—1817.
Stansics Pál 1817—1830.
Semmer Ferenc 1830—1853.
Neszveda István 1853—1863.
Mikuska Károly 1863—1871.
Villási István 1871—1881.
Szabad József 1881—1896.
Frankó József 1896—1912.
Paull Ernő 1912—1913.
Podhorányi Adolf 1913.

Káplán: — — —

4. **Püspökszilágy**, ezelőtt csak Szilágy, nagyközség Pestvármegyében, , Váczhartyán, . és . Galgagyörk. — Okmányilag először a XV. században fordul elő a budai káptalan határjárási jegyzőkönyvében »possessio Zylagh« néven, Neumegh (Kisnémedi) és Wjfalu (Kisújfalu) szomszédságában, mint a váczi káptalan birtoka.[4]) A török uralom alatt majdnem teljesen elpusztult, mert az 1690. évi adóösszeírásban csak egynyolcad telekkel van felvéve, de 1720-ban már 25 magyar háztartás volt benne és ekkor mint a váczi püspök birtokát írták össze.[5]) A középkorban jelentékenyebb lehetett Szilágynál a hozzátartozó Szór puszta, mert az 1332—3. évi pápai tizedjegyzékben előforduló »Johannes sacerdos de Chor«-t[6]) Ortvay az adatok összevetésével ezen Szórra helyezi.[7]) Pongrácz püspöknek 1675-ki Informatioja szerint Püspökszilágy katholikus lakósságú község. Az 1697-ki Canonica Visitatio szerint Galgamácsa

[1]) Teleki. Hunyadiak kora. XII. 266. — [2]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. II. 193. — [3]) Liber II. Visit. Can. 64- 65. — [4]) Kovachich. Formulae solemn. Styli. 327. — [5]) Borovszky. Pestvm. monogr. I. 121. — Karcsú. Vácz tört. V. 129. — [6]) Monum. Vatic. I. 291. — [7]) Magyarorsz. egyházi földleírása. I. 100.

fiókegyháza, melyet Ponos Márton licenciatus gondozott.[1]) Dwornikovich püspök 1700 körül plébániát szervezett Szilágyon, mert P. Berényi József, mint szilágyi plébános keresztelt 1703-ban Bagon, tehát ekkor már állott plébániája.— Anyakönyvei, melyeknek II. kötete elveszett, csak 1715-ben kezdődnek.

Temploma az 1797. évi Canonica Visitatio szerint egykoron Szent Márton tiszteletére volt szentelve, de ezen egyházlátogatás idején romokban hevert. Csakhamar, talán Berényi buzgólkodása folytán, a hívek használható karba hozták, mert az 1702. évi látogatáskor már jól volt fedve.[2]) Althann Károly püspök az 1746. évi egyházlátogatás után jóformán ujjáépíttette és felszerelte, Migazzi bíboros pedig tornyot építtetett hozzá. Mivel már-már roskadozott, gróf Csáky püspök, mint kegyúr 1914-ben 60000 K költséggel szép új templomot építtetett helyébe.— Határában 1746-ban Béres János földmíves által Krisztus kínszenvedése tiszteletére emelt kápolna is volt.

Legújabb Canonica Visitatiója 1828-ban kelt. Kegyura a váczi püspök. Templomi nyelve magyar. — Hozzátartozó puszták: Nagyszór, Károlymajor (Alsószór), Kisszór, Nagycsercs és Nagylénia.

Lakósainak száma: Rk. 1033. Ref. 3. Ág. 39. Izr. 8.

Fiókegyházai:

Kisnémedi kisközség, az anyaegyháztól 3 kmnyire. A Rátóld nemzetség ősi birtoka, melyet Rátóti László 1325-ben az Ákosnembeli Micsknek kénytelen átengedni. Azonban 1400-ban volt itt a váczi püspöknek és a káptalannak birtoka.[3]) Zsigmond király 1426-ban az egészet Alcsépi és Gathali Miklós váczi püspöknek adományozta.[4]) A Gathóliaknak birtokát Némedi Gathali Miklós egykori váczi kanonok elzálogosította 1480. körül a váczi káptalannak 550 aranyforintért.[5]) Lakósai a török időkben kálvinistákká lettek, 1605-ben saját prédikátoruk volt és a katholikus templomot használták.[6]) Pongrácz püspök Informatiója Felsőnémedinek, Dwornikovich püspök Jelentése Németkének nevezi. Ekkor templomában már katholikus plébános szolgált.[7]) Összevetve a Szilágynál mondottakkal, nyilvánvaló, hogy ezen községekben a XVIII. század

[1]) Liber. II. Visit. Can. 18. — [2]) U. ott. 98. — [3]) Desericius. Historia Eppatus Vac. 169. — [4]) Kovách. Specimen monogr. Capituli Vac. 27. — [5]) Kovachich. Formulae solemn. Styli. 326. — [6]) Galgóczy. Pestmegye Monogr. III. 119. — [7]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 166. 902.

első éveiben plébános volt. Temploma a török hódoltság előtti időkben épült, 1709-ben a váczi káptalan, mint földesúr renováltatta. Mindenszentek tiszteletére van ajánlva. A községhez tartozik Konstanszmajor és Sóstó-puszta.

Lakósainak száma: Rk. 782. Ref. 21. Ág. 9. Izr. 14.

Plébánosok:

Berényi József 1700 körül.
Szabó István 1715—1718.
Mocsányi Mátyás 1718—1726.
Schorecz Tamás —1726.
Borsányi György 1726—1728.
Fekete Márton 1728—1732.
Quirinyi Mátyás 1732—1750.
Nyerges Péter 1750—1760.?
Lelovics Zsigmond 1760?—1768.
Dunajtsek Mátyás 1768—1782.
Szörényi Ferenc 1782—1794.
Krizmanits Mihály 1794—1819.
Lachó István 1819—1821.
Kutsera Endre 1822—1827.
Tajthy Ferenc 1827—1839.
Hulyák István 1839—1863.
Wagner István 1863—1872.
Ehn Bernát 1872—1893.
Millmann Sándor 1893—1903.
Dr. Bazsó István 1904—.

5. **Sződ** nagyközség Pestvármegyében, , , helyben , . Gödön van. Nevével 1315-ben találkozunk először, midőn I. Károly király a Balogh nemzetségből származó Széchy családnak adományozza Gewd, Zeud és Keszew (Dunakeszi) possessiókat.[1]) Zsigmond király 1415-ben Konstanzban kelt levelében ismét visszaadja Széchy Miklós egykori tárnokmesternek a pestmegyei Zeud községet.[2]) A pilisi pálosok 1458-ban egy dunai malmot birtak Sződ határában.[3]) I. Ferdinánd Thurzó Eleknek és Salm Miklós ezredesnek adományozza Szödöt. Váczczal egyidejűleg török kézre került, 1559-ben 47 adóköteles házzal és 16000 akcse adóval van felvéve a váczi nahije községei közt, 1562—3-ban pedig 14820 akcset jövedelmezett.[4]) Később elnéptelenedett, 1690-ben csak négy lakósa volt. A XVIII. század elején felvidéki tótok telepedtek ide, 1720-ban már 19 adóköteles házat irtak össze benne.

Plébániája előfordul az 1332—3. évi pápai tizedlajstromban. »Martinus sacerdos de Zeux« két márka jövedelmet vallott be.[5]) Nyilvánvaló, hogy Zeux=Zeud=Sződ, amint Ortvay is értelmezi.[6]) Ez a plébánia a török időkben elpusztult, magyar népe kálvinistává lett. Pongrácz püspök Információja ilyennek említi. Az 1718-iki

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 47. — [2]) M. Tört. Tár. I. 133. — [3]) Rupp. Magyarország helyrajzi tört. I. 243. — [4]) Velics—Kammerer. Magyarországi török kincstári defterek. I. 125. 144. II. 193. — [5]) Monum. Vat. I. 254. — [6]) Magyarország egyházi földleírása. I.

egyházmegyei összeírásban az van róla, hogy ebben az évben szerveztetett a sződi plébánia Hartyán, Bottyán és Dunakeszi fiókegyházakkal, de a plébániát csakhamar Váczhartyánba helyezték át s csak Grassalkovich Antal önállósíttatta ismét 1740-ben.[1]) — Temploma túlélte a törökdúlást, hanem 1744-ben, a községben pusztító nagy tűzvész áldozatául esett. Ekkor építtette Grassalkovich Antal herceg a mostanit, melyet 1746-ban Mária Magdolna tiszteletére szenteltek fel.

Anyakönyvei a plébánia keletkeztével kezdődnek. Legújabb Canonica Visitatiója 1828-ban kelt. Kegyura: nemeskéri Kiss Pál és a gödi közbirtokosság. — Egyházi nyelve magyar és tót. — Hozzátartoznak: Árpádmajor, Tarkás, Ilkamajor, Teczemajor és a Csörögi szőllők.

Lakósainak száma: Rk. 4310. Ref. 188. Ág. 106. Izr. 56. Kf. 4.

Fiókegyházai:

a) Váczrátót, ezelőtt csak Rátóth, kisközség, Váczhartyán, és Göd, az anyaegyháztól 3·9 kmnyire. Kézai Krónikája szerint a Caesar családjából származó Ratold lovag alapította, aki Kálmán király idejében (1079-ben) jött hazánkba.[2]) A IV. László által 1293. évben kiállított okmány szerint a pestmegyei Ratold nevű faluban minden szükségesekkel ellátott templom volt.[3]) 1325-ben Porcs István fia, László bán a Tary család őse birta a községet és egyházának patronátusi jogát.[4]) A Taryak itt lévő birtokukat 1465-ben Országh Mihálynak és a Kompolthiaknak zálogosították el.[5]) 1559-ben már a török hódoltsághoz tartozott, 32 adóköteles ház volt benne; 1564-ben pedig 5350 akcse jövedelemmel van felvéve a defterbe.[6]) Az 1690. évi összeírásban a lakatlan helyek közt, a Mágócsy és Balogh család birtokaként van felvéve. Valószínűleg ezek is népesítették be felvidéki tótokkal.

Amint láttuk, Rátóton a XIII. században templom és plébánia volt. Az 1322—7. évi pápai tizedjegyzékben előfordul: »N(icolaus) sacerdos de Rady.« Ezek alapján Ortvay véleményével szemben megokoltnak véljük, hogy Rady alatt Rátót értendő, nem pedig a bugyii plébániához tartozó Alsó és Felső Ráda puszta.[7]) Temploma

[1]) Liber. III. Visit. Can. 132—135. — [2]) Kézai krónikája, ford. Szabó 89. — [3]) Fejér. Codex Dipl. VII/II. 100. — [4]) Nagy. Anjoukori okmánytár. II. 179. — [5]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 48. — [6]) Velics—Kammerer. Magyarországi török kincstári defterek 125. 150. — [7]) Ortvay. Magyarország egyházi földleírása. 112.

és plébániája a török hódoltság idején elpusztult. Jelenlegi, Szentháromság tiszteletére szentelt templomát Mágócsy János építtette 1746. körül. Ugyancsak a Mágócsy család építtette a Szent Mihály tiszteletére ajánlott kápolnát. A kígyósi szőlők közt Majsai János váczi püspöki juhász pedig 1820-ban Szent kereszt tiszteletére ajánlott kápolnát építtetett, mert állítólag sok pénzt talált azon a helyen.

Lakósainak száma: Rk. 1070. Ref. 17. Ág. 21. Izr. 14.

b) Őrszentmiklós, ezelőtt Kis-Szent-Miklós, nagyközség az anyaegyháztól 7·7 kmnyire. Amint a határában talált cserépedények, bronzleletek és fegyverek tanusítják, ősidőktől fogva lakott hely. Azonban okmányban csak 1430-ban fordul elő Zentmyklos és 1443-ban Kysszentmiklos néven, mint a Korniss család birtoka.[1]) A török időkben teljesen elnéptelenedett. A XVIII. század közepén Grassalkovich Antal herceg birtokába jutott. Özvegye 1781-ben Szent Miklós tiszteletére templomot építtetett a nagyobbára reformátusoktól lakott faluban és Veresegyházától átcsatolta a sződi plébániához. Hozzátartoznak Nyiresszőllőtelep, Makkosház és Kálmánháztanya, melyek a legújabban létesült villamosvasút mentén erősen kezdenek benépesülni.

Lakósainak száma: Rk. 226. Ref. 585. Ág. 14. Izr. 12. Kf. 73.

c) Pusztagöd, a nemeskéri Kiss család tulajdonát képező Mária-oltalma tiszteletére emelt nyilvános kápolnájával.

d) Göd-villatelep hamarosan fejlődő új lakott rész, közadakozásból a Szent kereszt tiszteletére 1908-ban emelt kápolnával.

Lakósainak száma: Rk. 977. Ref. 138. Ág. 58. Izr. 42.

Plébánosok:

Márton 1332. körül.
Aradi Ignác 1740—1743.
Alberthy Jakab 1743—1749.
Szabó Imre 1749—1753.
Perneky Antal 1753—1755.
Kerbelyi Lőrincz 1755—1757.
Rehák Antal 1757—1759.
Fejérpataky Lőrinc 1759—1765.
Beretz István 1765—1771.
Budgyiáts Ignác 1771—1789.
Stettner Bernát 1790—1794.
Gyetvay Pál 1794—1823.
Ágler Imre 1824—1828.
Gállik János 1828—1836.
Fejér István 1836—1877.
Matejka Lajos 1877—1893.
Tragor Antal 1893—1897.
Krchnák János ker.-esp. 1897—.

Káplán: Prukker István.

[1]) Országos levéltár. Dl. 12298. Csánki Magyarország földrajza. I. 35. 43. —

6. **Váczhartyán**, ezelőtt Vácz-Kishartyán, kis község Pestmegyében, , helyben, ℣ Váczon van. A váczi káptalan által kiállított, előttünk ismeretes legrégibb okirat azon 1227. évi bizonyságlevél, amelyben Ethe prépost, Benedek és Ozyás kanonokok bizonyítják, hogy Werebélyi Henche megvette Harkyan birtokot. Harkyan alatt a mostani Váczhartyánt kell érteni, mert az 1395. évi ugyancsak a váczi káptalan által kiállított átiratban már Hartyánnak van írva.[1]) Az Ákos nemzetségbeli Micsknek is volt ott részbirtoka. Zsigmond király 1426-ban Hartyán egy részét Miklós váczi püspöknek és Katalin nevű nővére fiának, Alcsépi és Gathái Lászlónak adományozta, másik részét pedig 1430-ban a Rozgonyiaknak elzálogosította.[2]) A török hódoltság alá kerülvén, ismét Harkian néven fordul elő a defterekben.[3]) Lakósai a török uralom alatt kálvinistákká lettek, 1605-ben önálló lelkészségük volt; de azért a váczi káptalan levéltárában lévő okmány szerint 1628-ban még katholikus plébániája is fennállott. Később teljesen elpusztult, az 1690. évi összeírásban a lakatlan helyek közt fordul elő; de 1725-ben már 21 magyar családot írtak benne össze.[4]) A törökök kiűzetése után a hartyáni püspöki birtokot csak fegyveres erővel tudták a protestáns Gosztonyiaktól visszaszerezni, melyet azután Berkes András mint hypothekárius kezelt.[5]) A Várhegy nevű dombon váracs romjai láthatók; határában két őskori temetőt találtak.

Szent István király tiszteletére szentelt templomáról azt mondja az 1828. évi Canonica Visitatio, hogy vagy maga a szent király építtette, vagy pedig rövidesen az ő szentté avattatása után valamely váczi püspök. Ezen állítás nem egyeztethető össze az idézett okmányokkal és azon ténnyel, hogy e vidék a hadak országútja volt; hanem valószínűbb Czobor Béla azon véleménye, hogy hogy e helyen már az Árpádházbeli királyok idejében állhatott kőfallal kerített templom, melynek faragott köveiből később a mostanit építették.[6]) Dwornikovich püspök Jelentése szerint 1700-ban katholikus és jól fedett templom volt, melyet Althann Frigyes 1718-ban restauráltatott.[7]) Keresztelőkútja igen régi, legrégibb harangját 1696-ban öntötték.

Althann püspök ide helyezte át 1718-ban az eredetileg Sződön

[1]) Wenzel. Árpádkori oktár. VI. 445. — [2]) Fejér. Codex Dipl. X/VI. 798. — Nagy. Anjoukori oktár. II. 178. — [3]) Velics—Kammerer. Magyarországi török kincstári defterek. I. 150. — [4]) Galgóczy. Pestmegye monogr. I. 65. — [5]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 167. — [6]) Historia Domus. — [7]) Magyar Sion. 1869. 166. Liber. III. Visit. Can. 144.

szervezett plébániát s ezen időtől kezdődnek anyakönyvei. — Hozzátartozik Mogyorós puszta. — Kegyúra nincs, szabad püspöki adományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 336. Ref. 452. Ág. 64. Izr. 11.

Fiókegyházai voltak régente: Dunakeszi, Sződ, Rátót, Bottyán és Duka, most

a) Váczbottyán ezelőtt Bottyán, kisközség az anyaegyháztól 4·4 kmnyire. Régente a pesti pálosok birtoka volt, melyet a rend feloszlatása után a Vallásalaphoz csatoltak. A rend hajdani gazdasági — nem pedig kolostori — épületeinek egy része még most is fennáll.[1]) Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben előfordul: »Johannes (sac.) de Botona.«[2]) Ortvay ezt a mai Váczbottyánra magyarázza s eszerint akkor plébániája volt.[3]) További sorsa ismeretlen, hanem a váczhartyáni 1828-iki Canonica Visitatio szerint Beliczáy Pál 1713—1718. bottyáni plébános volt és anyakönyveket is vezetett, melyek azonban elvesztek. Tehát az újonnan szervezett plébánia először Váczbottyánban, azután Sződön, végül Váczhartyánban volt elhelyezve. Régi, fából épült temploma, a fenti Visitatio szerint Szent Fábián és Sebestyén vértanúk tiszteletére volt ajánlva. A pálosok ennek helyébe építették 1764-ben szilárd anyagokból a mostani templomot, melyet pesti priorjuk Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére áldott meg.[4]) Harangjait 1762. és 1791-ben öntötték.

Lakósainak száma: Rk. 407. Ref. 3. Ág. 129. Izr. 4.

b) Váczduka, ezelőtt Duka, kisközség az anyaegyháztól 4·4 kmnyire. Az Árpádházbeli királyok idejében a Zah-nemzetség birtoka volt, melyet 1295-ben a Rátótiaknak adtak el. Az idézett pápai tizedjegyzékben előfordul »Paulus sacerdos de Tuca,« amit Ortvay Váczdukára magyaráz.[5]) A török hódoltság alatt a község mindenestül elpusztult. Új benépesítése után Rudnyánszky József földesúr templomot építtetett Szent Anna tiszteletére.[6])

Lakósainak száma: Rk. 617. Ref. 7. Ág. 17. Izr. 6.

Plébánosok:

Beliczay Pál 1713—1718.
Katona Pál 1718—1726.?
Morvay János 1726—1731.
Kristóf Márton 1731—1733.
Stokinger Pál 1733—1734.
Suslay Mihály 1735—1751.
Perneky Antal 1751—1753.
Halácsy István 1753—1758.

[1]) Budapest helyr. tört. I. 150. — [2]) Monum. Vatic. I. 254. [3]) Magyarország egyházi földleírása. 108. — [4]) Liber. IV. Visit. Can. 371. — V. 434. VI. 364. — [5]) Monum. Vatic. I. 254. — Magyarország egyházi földleírása. 108. — [6]) Historia Domus par. Hartyán.

Visnyovszky József 1758—1763.
Turótzi József 1763—1770.
Midlártsik György 1770—1774.
Dobróczky József 1775—1777.
Fehérpataki Antal 1777—1779.
Zimmer Pál 1779—1782.
Toronyossy János 1782—1785.
Gutten István 1785—1791.
Grammantik József 1791—1803.
Iványi János 1803—1805.
Lachó István 1805—1810.
Janiss János 1810—1819.
Pacsesznák József 1819—1821.
Patek Cyrill 1821—1826.
Majthényi József 1826—1827.
Gresch András 1827—1840.
Papp József 1840—1852.
Divéky István 1852—1863.
Morvay János 1863—1865.
Matejka Lajos 1865—1877.
Pollák Mátyás 1877—1882.
Vozárik Antal 1882—1892.
Frankó József 1892—1896.
Moys Ernő 1896—1905.
Dobó István 1905—1907.
Fehér János 1907—1910.
Kis József 1910—.

7. **Veresegyház,** nagyközség Pestmegyében, , , helyben van. Wereseghaz nevét 1426-ban találjuk először említve, mint a szántai Laczk család birtokát, melyet 1435-ben Sárfő, Iklad, Ivánc és Gárdony pusztákért cserébe adnak V. László királynak.[1]) A király e birtokrészt 1457-ben güti Országh Mihálynak adta, aki ugyanitt szadai Reichel Sebald birtokrészét is megszerezte 1460-ban.[2]) A Rozgonyi családnak is volt itt birtoka. II. Ulászló király a Rozgonyiak veresegyházi és szadai birtokrészét 1492-ben Farkas (Wuk) Bálint váradi püspöknek adományozta, aki három évvel később kelt végrendeletével ezt a váradi káptalannak hagyományozta.[3]) A Rozgonyi leányok részét pedig Bakócz Tamás vette meg örök áron 1499-ben.[4]) Talán ezt a birtokrészt kapta meg Bakócz halála után a váczi püspökség, melyről Desericius azt állítja, hogy »a legrégibb időtől fogva« birtokos Veresegyházán.[5]) Birtokai kitűnők lehettek, mert az 1567. évi török adódefterek szerint a pesti basának 24695 akcset jövedelmeztek.[6])

Amint neve mutatja és birtokosairól következtethető, temploma igen régi. Ezt a török hódoltság idején a kálvinisták foglalták el, mert Pongrácz püspök a Kálvin hitű községek közé sorolja Veresegyházát, Dwornikovich szerint pedig jól fedett katholikus templomában kálvinista prédikátor van.[7]) A katholikusok Berkes püspökhelyettes erélyes föllépése folytán 1719-ben visszaszerezték.

[1]) Orsz. levéltár. Dl. 11859. 11128. — [2]) U. o. Dl. 15130. 15517. — [3]) Fejér. Codex dipl. XI/II. 326—7. — [4]) Fraknói. Bakócz Tamás. 62. — [5]) Hist. Eppatus Vac. 186. — [6]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 147. — [7]) Knauz. Magyar Sion. 1879. 168.

Althann M. Frigyes püspök plébániát szervezett mellette, melyet azonban egyelőre csak a váczhartyáni plébános adminisztrált. E templom azonban oly rossz állapotban volt, hogy Migazzi bíboros rendeletéből 1777-ben a mostanit építették helyére, melyet Bodonyi Sándor nagyprépost 1778-ban Magyarországi Szent Erzsébet tiszteletére megáldott.

Anyakönyvei is 1719-ben kezdődnek. Legújabb Canonica Visitatiója 1828-ban kelt. A kegyuraságot ezelőtt a váczi püspök felváltva gyakorolta a nagyváradi káptalannal, amióta azonban a káptalan itteni birtokát eladta, egyedül a váczi püspök birja. Egyházi nyelve magyar. Hozzátartozik a Viczián puszta.

Lakósainak száma: Rk. 1234. Ref. 795. Ág. 118. Izr. 46.

Fiókegyházai:

a) Szada pestmegyei nagyközség, az anyaegyháztól 3·6 kmnyire. , , helyben van. E községet Galgóczy szerint a husszíták alapították, kik kivált gyümölcstermeléssel foglalkoztak s innen tót neve Szada — vagyis Gyümölcsös[1]) Annyi bizonyos, hogy a XV. század közepén határának egy részét a Szepesmegyéből ide származott Reichel Sebald birta, aki birtokrészét güti Országh Mihálynak adta el. Midőn ez Mátyás király iránt hűtlenségbe esett, a király Veresegyházát és Szadát a Rozgonyiaknak adományozta.[2]) II. Ulászló a Rozgonyi-fiúk birtokrészét Farkas váradi püspöknek adományozta, akiről a káptalanra szállott; a Rozgonyi-leányok részét Bakócz Tamás esztergomi érsek váltotta magához és valószínűleg az ő halála után ment át ez is a váczi püspökök birtokába. Szentgyörgyi Ferenc váczi püspök 1661-ben, Leslie Vilmos pedig 1717-ben birtokháborítási pert indítottak a gödöllői birtokosok ellen szadai jószágaik miatt.[3]) A váczi püspökök és a váradi káptalan egészen a legújabb időkig voltak a község földesurai, amikor birtokaikat parcellázták. Lakósai a török uralom alatt kálvinistákká lettek, 1605-ben a váczi szuperintendenciához tartozó lelkészük volt. Az ősrégi katholikus templomot is elfoglalták, melyet azonban Althann M. Frigyes püspök 1718-ban visszavétetett.[4]) Az 1721. évi Canonica Visitatio szerint e templom nagyon rossz állapotban volt. Báró Splényi Ferenc püspök és a nagyváradi káptalan 1794-ben teljesen újjá építtették. Keresztelő Szent János tiszte-

[1]) Galgóczy. Pestmegye monogr. III. 130. — [2]) Orsz. levéltár. Dl. 16488. 16542. — [3]) Odrobenyák. Gödöllő es vidéke. 23. — [4]) Desericius. Hist. Eppatus Vac. 236.

letére van felajánlva. Van egy értékes ereklyetartója hiteles ereklyékkel.

Lakósainak száma: Rk. 285. Ref. 1039. Ág. 15. Izr. 18. Kf. 62.

b) Csomád pestmegyei nagyközség, az anyaegyháztól 3.5 kmnyire. Chamad néven 1430-ban fordul elő, mint puszta, azonos nevű család birtokában.[1]) A török hódoltság alatt elpusztult. A XVIII. század elején megszerezte gróf Fekete György, aki lutheránus tótokkal népesítette be. Most is csak néhány katholikus család lakik benne, többnyire jelenlegi birtokosai, a Károlyi grófok cselédjei.

Lakósainak száma: Rk. 36. Ref. 10. Ág. 820. Izr. 8.

Plébánosok:

Katona Pál 1719—1726.
Czank Antal 1726—1729.
Biély István 1729—1733.
Kázmér Imre 1733—1739.
Pernethy András 1739—1753.
Bene György 1753—1761.
Türjei Ferenc 1761—1777.
Sághy Endre 1777—1806.
Tóth István 1806—1808.
Bádik Mihály 1808—1810.
Kasza János 1810—1824.
Hulyák István 1824—1839.
Labuda Tamás 1839—1850.
Gőcze József 1850—1866.
Demka János 1866—1907.
Kozma Istvân 1907—.

2. Nógrádi esperesi kerület.

Nógrád és Hont vármegyében.

Kerületi esperes és tanfelügyelő: *Moys Ernő* nógrádi plébános.

Kerületi jegyző: *Fridrich Sándor* nógrádverőczei plébános.

Plébániák:

1. **Berkenye** kisközség, helyben van. Az 1299. évi oklevél szerint Nógrád várához tartozó »terra Werebenye« valószínűleg ez a Berkenye.[2]) Már ekkor és 1460-ban a váczi püspök birtokában volt. A török hódoltság idején Szinan Husszeinnak 2281 akcset jövedelmezett.[3]) Az 1629. évi nagyszombati zsinat végzéseihez csatolt Függelékben előfordul az esztergom főmegyei nógrádi főesperesség plébániái közt Berkenye néven.[4]) Később teljesen elpusztult. Althann Mihály Károly frankoniai németekkel telepí-

[1]) Országos levéltár. Dl. 12298. — [2]) Kubinyi F. Magyar Tört. Eml. I. 177. — [3]) Velics—Kammerer. Magyarországi török defterek. I. 141. — [4]) Péterffy. Concilia. II. 269.

tette be a XVIII. század elején és a nógrádi plébániához affiliálta.[1]) Templomát Migazzi Kristóf építtette 1777-ben a Szent Kereszt tiszteletére. Főoltárképe művészi alkotás. — Plébániáját Lukácsy Imre nógrádi plébános szorgalmazására Szarvas Ferenc püspökhelyettes szervezte 1848-ban. — Canonica Visitatiója nincs. — Anyakönyvei a különválás idejével kezdődnek. — Kegyura a váczi püspök. — Egyházi nyelve német.

Lakóinak száma: Rk. 526.

Plébánosok:

Ormay Antal 1848—1849.
Maizner Sámuel 1849—1855.
Schmidt Ferenc 1855—1867.
Uwira Rezső 1868—1880.
Varga Antal 1880—1885.
Dosztalek Lajos 1885—1893.
Niedermann Márton 1893—1896.
Porubszky János 1897—1906.
Vayer József 1906—1910.
Eller Ferenc 1910—.

2. **Borsosberény**, ezelőtt Borsos-Berénke, kisközség, ,   helyben van. Ősi idők óta lakott hely, melynek határában bronzkori leleteket ástak ki és a Pusztatemplom nevű részen népvándorláskori telep nyomaira akadtak[2].) Oklevélben Berin, Bereny néven 1393-ban fordul elő, mint a Lossonczy-család birtoka, melyet Mátyás király 1470-ben Madách Lászlónak és Jánosy Gáspárnak adományozott.[3]) Az 1562—3. évi török defterekben 32 adóköteles portával, 1631-ben 4000 akcse jövedelemmel van fölvéve.[4]) A határában lévő Szomolya-pusztán van a Pusztatemplom, a János-lovagok egykori templomos községe, melyet 1270-ben Máté esztergomi kanonok bérbe adott. 1274-ben kezelője volt »Frater Petrus praeceptor de Zumula, de Tulmach et de Zirak.«[5]) A Szobi Mihály-féle alapítvány révén a váczi püspökök birtokába jutott. Berén mint plébánia fordul elő Pázmány Appendixében s azért van azon plébániák közt, melyeket 1713-ban az esztergomi egyház részére követeltek.[6])

Temploma Szent Márton püspöknek van ajánlva. Az 1746. évi Canonica Visitatio azt írja, hogy mintegy kétszáz év előtt épült, az 1697. évi azt, hogy jól van felszerelve. 1790-ben jelentékenyen kibővítették. Ezen kivül van a Mocsáry-családnak a B. Szűz Mária tiszteletére ajánlott kápolnája. — Plébániáját 1728-ban

[1]) Bubla. Regestrum V. 131. — [2]) Borowszky. Nógrádvármegye monogr. 21. — [3]) Teleky. Hunyadyak kora. XI. 427. — [4]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek I. 132. II. 719. — [5]) Knauz. Monum. Eccl. Strig. II. 45. — [6]) Péterffy. Concilia II. 269. — Karcsú. Vácz város tört. V. 31.

választották külön a nógrádi anyaegyháztól s ezen időtől kezdődnek anyakönyvei. — Canonica Visitatio volt itt 1744-ben és 1832-ben. Kegyura a váczi püspök. Lakósainak nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 762. Ref. 7. Ág. 10. Izr. 11.

Fiókegyházai:

a) Horpács kisközség, mely már 1291-ben fordul elő villa Hurpach néven.[1]) 1473-ban a Szobi-család birtoka volt. A török hódoltság idején 1631-ben még 6999 akcset jövedelmezett.[2]) Később elpusztult, a XVIII. század elején ismét benépesítették. Templomát 1740-ben építették a Szeplőtlenül fogantatott B. Szűz Mária tiszteletére; legrégibb harangja 1714-ből való. Pázmány felsorolja 1629-ben az esztergomi érsekség nógrádi főesperességének plébániái közt.[3]) Az anyaegyháztól 2·5 kmnyire van.

Lakósainak száma: Rk. 277. Ág. 11. Izr. 9.

b) Pusztaberki kisközség, melyet a budai káptalan 1383. évi határjárási jegyzőkönyve említ először.[4]) Egykoron nem a mostani helyén volt, hanem a Falhely nevű dűlőben. A törökök kiűzetése után újra benépesült. Hozzátartozik Veresharaszt-puszta. — Szent Mihály tiszteletére ajánlott kápolnáját a Bodonyi-család építtette 1787-ben.

Lakósainak száma: Rk. 154. Ref. 44. Ág. 30.

Plébánosok:

Odry Endre 1728—1735.
Fekete Márton 1735—1739.
Botka István 1739—1746.
Modrovits György 1746—1751.
Szeredi János 1752—1757.
Despot Ádám 1757—1785.
Markasy Imre 1785—1789.
Kováltsik János 1789—1796.
Gábor János 1796—1799.
Ludik József 1799—1834.
Ligats János 1834—1859.
Ehn Bernát 1859—1861.
Illés Elek 1861—1872.
Jaczkó Károly 1872—1877.
Srenker Endre 1877—1897.
Lengyel Imre 1897—1902.
Krauze Ferenc 1902—1911.
Gerzsány János h.-pleb. 1911—.

3. **Nógrád** kisközség, , , helyben van. Egykoron a váczi egyházmegye védővára s a püspökök időleges székhelye volt az egész középkoron keresztül. Várát, mint nevéről joggal következtethetjük, egy régibbnek helyén a morvaszlávok építették, mert Novigrad új várat jelent. Anonymus szerint Árpád elküldé Zu-

[1]) Knauz. Monum. Eccl. Strig. II. 285. — [2]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. II. 719. — [3]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 269. — [4]) Fejér. Codex Dipl. X/I. 103. 107.

ardot, Kadosát és Hubát, hogy Nougrad-vár népét meghódítsák s akkor az azon földet lakó egész szlávság, kik előbb Szalán vezér emberei voltak, maguk akaratjából meghódolának nekik és oly nagyfélve és remegve szolgálnak vala nekik, mintha rég uraik lettek volna.[1]) Nógrád ettől fogva a fejedelmi család birtoka volt és várszerkezet (vármegye) székhelyévé lett. Desericius azt állítja, hogy I. Geyza király Nógrád-várát Áron váczi püspöknek adományozta a hozzátartozó falvakkal, pusztákkal, erdőségekkel és egyéb tartozékaival.[2]) De ennek nyomát nem találjuk a meglévő okmányokban. Ellenben II. Béla egyebek közt »Nógrád város lakósait« az általa alapított dömösi prépostságnak adta 1138-ban.[3]) Azonban II. Endre Nógrádot Boleszló váczi püspöknek adományozta azon hűséges magatartásáért, melyet az Imrével támadt viszályban ő iránta tanúsított.[4]) Fülöp váczi püspök, Izabella királyné — Kún László nejének — kancellárja, Nógrádvármegye főispánjának nevezi magát.[5]) Tamás váczi püspök és királyi kancellár 1284-ben különféle szabadalmakat ád a nógrádiaknak; egyebek közt, hogy szabadon választhatják meg plébánosukat, bírájukat és vásárt tarthatnak.[6]) A vár és vidéke ezután az egész középkoron keresztül a váczi püspökök birtoka volt. Midőn a husszíták Nógrádba berontottak. Szilassy Vincze püspök 1458-ban Szilágyi Mihály kormányzó oltalmára bízta. Báthory Miklós püspök az erősen megrongált várat és várost Traui Jakab jeles építőmesterrel restauráltatta és díszes épületekkel bővíttette.[7])

Nógrád ezen időben mezőváros és vámhely volt. Buda és Vácz elfoglalása után Szolimán 1544-ben egész vidékével meghódította Nógrádvárát és ötven évig uralkodott benne a török. Pálffy Miklós 1594-ben visszafoglalta. Mint a királyhoz hű várat Bocskay István 1605-ben ostrom alá vette, Bethlen Gábor 1619-ben elfoglalta, de 1622-ben kénytelen volt ismét visszaadni II. Ferdinándnak, aki elrendelte a várnak újból való megerősítését. Esterházy Pál 1626-ban a kegyetlen Murtéza pasa ostroma ellen megvédelmezte. Nógrádvár ezen viszontagságait elmondja lapidáris rövidséggel a restaurálása alkalmával falába helyezett és Róka kanonok által lemásolt emléktábla: A fundamento surgit arx haec anno 1458. a Turcis capta 1544. recepta per christianos 1594. a Barone Esterházy propugnata contra Turcas 1626. — In eius forti-

[1]) Gesta Hungarorum c. XXX. — [2]) Hist. Epp. Vac. 24. — [3]) Knauz. Monum. Eccl. Strigon. I. 88—97. — [4]) Wenzel. Árpádkori okt. XI. 139. Fejér. Cod. Dipl. III/II. 194. — [5]) Timon. Imag. Hung. C. VI. — [6]) Eredetije Körmöczbánya levéltárában. Nagy Iván közlése. — [7]) Istvánffy. Hist. Hung. XXVIII. 381.

tudinis monumentum hoc positum 1627.[1]) — Harminchárom év mulva ismét megvívta Köprili Achmed, de a keresztény seregek Párkány visszafoglalása után Nógrád visszafoglalására indultak. A Gondviselés is segítette őket. 1685. tavaszán, szokatlan időben, zivatar támadt, a villám beleütött a puskaporos toronyba és fölrobbantotta azt. A törökök menthetetlennek látva a várat, a többi épületeket fölgyújtották és elvonultak. A vár tehát véráldozat nélkül jutott a magyarok kezére; de már akkor csak romhalmaz volt, mely azóta mindjobban pusztul.[2])

Nógrád nem kevésbbé fontos egyháztörténeti szempontból. Minthogy az itt lakó morvaszlávok őseink letelepedésekor már nagyobbára keresztények voltak; joggal föltehetjük, hogy várukban valamelyes templom és pap volt s így aztán az ide telepedett magyarságnak térítőivé is lettek. De legalább akkor, midőn Boleszló váczi püspök királyi adományul kapta, plébániát is szervezett benne. A budai káptalan 1299. évi iktatólevele már említi Boldogasszony tiszteletére szentelt templomát.[3]) Tamás váczi püspök 1284-ben kibocsátott okmányával — egyebek közt — plébánosválasztási-jogot ád a nógrádiaknak.[4]) II. Mihály váczi püspök, Jakab nógrádi plébános és az ottani bíró kérelmére 1362-ben átíratta ezen kiváltságlevelet.[5]) Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzék a váczi egyházmegye neugradi főesperességében egyedül Simont, Nevig plébánosát említi. A tudós Ortvay tanácstalanul áll ezen Nevig megfejtése előtt, holott nyilvánvaló, hogy ez csak Neugrad rövidítés és eltorzított alakja lehet.[6]) Egy 1349. évi oklevélben előfordul »vir discretus Nicolaus plebanus de Neograd.«[7])

A Pongrácz-féle térképen Nógrádban két templom láthatc. Igen valószínű, hogy azon építkezések közt, melyeket Báthory Miklós püspök Traui Jakab építőmesterrel végeztetett, templom is volt. A törökök a nagyobbik templomot mecsetté alakították át, a másikat pedig meghagyták a keresztényeknek. Sőt a plébánosokat sem üzték el, mert Hamerla Máté 1636-ban, Szegedi Császár János 1651-ben, Korompay Péter 1654-ben, Istvánfy Bálint 1666-ban nógrádi plébánosok és az akkori váczi püspökök földesúri megbizottai voltak.[8]) Mindazonáltal Pázmány az 1629. évi zsinathoz

[1]) Alt und Neu-Waitzen. 31. — [2]) Szilágyi Sándor. Magyarország tört. VII. — [3]) Kubinyi. Magyar tört. Emlékek. I. 169. — [4]) Eredetije Körmöczbánya levéltárában. (Nagy Iván). — [5]) Nagy Iván közlése. — [6]) Monumenta Vaticana I. 255. Ortvay. Magyarország egyházi földleirása. 113. — [7]) Fejér. Codex Dipl. IX/I. 710. — [8]) Frankl. Pázmány Péter és kora. III. 139. — Hornyik. Kecskemét tört. II. 128. — Török. Magyar tört. Emlékek. I. 346.

csatolt Függelékben a nógrádi plébániát az esztergomegyházmegyei plébániák között sorolja fel.[1]) Az 1675. évi garamszentbenedeki gyűlésen résztvevő Terenyei Bendő István kisnógrádi esperes akkor valószínűleg nógrádi plébános is volt. Utódja, Barnaky András, szintén külső főesperes 1696-ban kezdte az anyakönyveket vezetni. Ősi templomát, mely a török hódoltság idejét is túlélte, Dwornikovich püspök újonnan felszerelte és kifestette.[2]) Azonban ez 1754-ben leégett és akkor kezdte Althann M. Károly a mostanit építeni, melyet Migazzi Kristóf fejezett be és szentelt föl Mária mennybevitele tiszteletére 1757. augusztus 27-én. Legújabb Canonica Visitatióját készítette gróf Nádasdy Ferenc 1832-ben. — Kegyura a váczi püspök. — Egyházi nyelve magyar és tót. Lakósainak száma: Rk. 1320. Ref. 11. Ág. 336. Izr. 45.

Fiókegyházai:

Az egyházi kormányzat helyreállítása idejében fiókegyházai voltak: Jenő, Berényke (Borsosberény), Tolmács, Rétság, Berkenye, Nőtincs, Szokola és Vallis Spiritus Sancti (Szendehely). Jelenleg már csak Diósjenő kisközség, mely az anyaegyháztól 4·34 kmnyire fekszik. A legrégibb községek egyike, mert Domonkos, az esztergomi Szentjános-lovagok perjele, Berényt 1282-ben jenői német telepesekkel népesítette be.[3]) Zsigmond király zálogba adta lévai Cseh Péternek 1437-ben. Újlaki Miklós pedig 1456-ban a hírhedt Axamithtől váltotta vissza 2200 frton.[4]) Jenőn ekkor jelentékeny vár (castrum, fortalitium) állott, a váralja pedig mezőváros (oppidum) és vámhely volt.[5]) A körülfekvő hegyekben még most is láthatók romok, melyeknek nevei: Komorvár, Csehekvára, Pogányvár, Czigányvár; valószínűleg a husszíták rablóvárai voltak. Nógráddal Jenő is a törökök kezére jutott; az 1579. évi defterekben 34 adóköteles házzal fordul elő, 1563-ban 9826 akcset jövedelmezett Ahmed bégnek.[6]) Lehet, hogy egykoron plébániája is volt. Kozárdy Gergely jenői plébános 1535-ben az esztergomi káptalan birtokperében, mint tanút hallgatták ki.[7]) Azonban ez lehetett a pestmegyei Jenő plébános is. Pázmány Appendixében az esztergomi főmegye nógrádi plébániái közt fordul elő.[8]) Lakósai a török világ idején kálvinistákká lettek.

[1]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 269. — [2]) Liber II. Visit. Can. 19. 100. — [3]) Knauz. Monum. Eccl. Strigon. II. 155. — [4]) Országos levéltár. Dl. 29784. 15018. — [5]) Csánki. Magyarország földrajza a Hunyadiak korában. I. 91. 92. — [6]) Vélics—Kammerer. Magyarországi török defterek. I. 134. 269. — [7]) Knauz. Magyar Sion. 1867. 686. 689. — [8]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 269.

Kerek temploma látható a Pongrácz-féle térképen. Dwornikovich püspök Jelentése szerint Jenőn jól fedett katholikus templom van, de kálvinista prédikátor.[1]) Ezen templom 1745-ben egész rossz karban volt s azért az odavaló katholikusok közadakozásból kijavíttatták. Később a herceg Esterházy uradalom költségén az Esterházy-Visconsi-alapból 1788-ban építtették fel a mostani templomot, melyet Zerdahelyi Gábor püspökhelyettes Mindenszentek tiszteletére 1789-ben fölszentelt. — Hozzátartozik Felsőmajor és Újmajor.

Lakósainak száma: Rk. 825. Ref. 1265. Ág. 30. Izr. 50.

Plébánosok:

Simon 1332. körül.
Miklós 1349. körül.
Jakab 1362. körül.
Hamerla Máté 1635. körül.
Császár János 1651. körül.
Korompay Péter 1654. körül.
Istvánfy Bálint 1666. körül.
Terenyei István 1675. körül.
Barnaky Endre 1696?—1711.
Antalics Mihály 1711—1716.
Sztrakos Béla 1716—1727.
Schorecz Tamás 1727—1729.
Kortsek János 1729—1734.
Biess Endre 1734—1741.
Reznyák Mihály 1741—1757.
Korbélyi Lőrincz 1757—1759.
Darasits György 1759—1763.
Wászl János 1763—1773.
Fritz János 1773—1789.
Gáspár József 1789—1828.
Kontsér József 1828—1842.
Lukácsy Imre 1842—1845.
Jókúthy Endre 1855—1880.
Uwira Rezső 1880—1905.
Moys Ernő ker. esperes és tanfelügyelő 1905—.

Káplán: — — —

4. **Nógrádverőcze**, ezelőtt csak Verőcze, nagyközség a Duna partján, helyben van. Ősidők óta lakott hely. Alacsony vizállás mellett a Duna medrében még most is láthatók a római uralom idejéből való váracsnak alapfalai.[2]) A magyarok bejövetelekor morvaszlávok laktak e vidéken; tőlök vette nevét az Anonymus által említett Werenecca patak, melynek partján telepítvény is volt.[3]) Fekvése igen valószinűvé teszi, hogy a magyarok e helyen megtelepedtek és a tatárjárás idején már jelentékenyebb község volt. Ráth Károly erős érvekkel támogatja azon véleményt, hogy IV. Béla királynak 1242. évi február és november havában, »in villa Wereuce« kelt okmányai nem a horvátországi, hanem a nógrádmegyei Verőczén keltek.[4]) Egyébként Verőcze 1324-ben már a váczi

[1]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 269. — [2]) Századok. 1869. 8. — [3]) XXXIII. Fejezet. — [4]) Győri Tört. és Régészeti Füzetek. I. 298. — Wertner. IV. Béla tört. 188.

Sajtó alá került 1914. október 31-én.

püspök birtoka volt s az maradt még a török hódoltság idején is.[1]) Virágkorát a XV. század közepén érte, amikor mezővárosnak (oppidum) mondják az okmányok.[2]) Nevezetes azon győzelemről, melyet itt Miksa főherceg 1597. november 6-án Mohamet basa főhadán nyert.

Kétségtelen, hogy Verőczén a XIV. században templom és plébánia volt. Valószínűvé teszi az, hogy jelentékeny község és püspöki birtok volt, de bizonyossá az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzék. Ugyanis az esztergomi érsekségben előfordul: »Henricus plebanus de Morosis prope Vissiegrad ultra Danubium« és mindjárt utána: »Item Mathaeus de Vetisza (Verutza) iuratus taxavit suam plebaniam ad XIII. marcas.«[3]) Minden kétséget kizár, hogy ez a mostani Nagymaros és Nógrádverőcze. Az esztergomi érsekség plébániái közé úgy kerülhetett, hogy Pázmány szerint kiváltságos, közvetetlenül az esztergomi érsek fennhatósága alá tartozó plébánia volt.[4]) Lakósai a török uralom alatt protestánsokká lettek. Pongrácz püspök »Információja« szerint Verőcze kálvinista, Dwornikovich »Jelentése« szerint egykor ékes temploma romokban hever.[5]) Ezt a XVIII. század elején ismét használható állapotba hozták. Althann M. Károly püspök építtette 1743-ban a mostani templomot Szent András apostol tiszteletére; a hívek pedig az 1739. évi pestis emlékére a B. Szűz Mária tiszteletére ajánlott kápolnát.

Az egyházmegye újjászervezése alkalmávalVerőcze Kosdnak leányegyháza lett, de a váczi szentferencrendiek s a világi papok adminisztrálták, kik 1721. óta anyakönyveket is vezettek. Althann püspök 1740-ben önálló plébániává tette. — Canonica Visitatiói 1777. és 1828. évekből vannak. Kegyura a váczi püspök. Egyházi nyelve magyar és német. Hozzátartozik Migazziburg, a váczi püspököknek 1769-ben épült pompás fekvésű nyárilaka, Nepomuki Szent János tiszteletére ajánlott házikápolnájával.[6])

Lakósainak száma: Rk. 1298. Ref. 552. Ág. 22. Izr. 45.

Fiókegyháza:

Szokolya kisközség Hontvármegyében, az anyaegyháztól 6·7 kmnyire. Régi község és egykoron plébániája is volt, mely az esztergomi egyházmegyéhez tartozott. Ugyanis az esztergomi káptalan

[1]) Fejér. Codex Dipl. VIII/II. 375. Csánki. Magyarország földrajza. I. 120. — [2]) Magyarország földrajza a Hunyadiak korában. I. 93. — [3]) Monumenta Vatic. I. 218. 219. — [4]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 269. — [5]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 902. 169. — [6]) Bővebben: Krizsány: Verőcze helységnek históriai, topografiai és statisztikai leírása. Tudom. gyűjtemény. IX. 30.

1397. évi Visitatiójában ez áll: »Plebanus de Zakolya ex antiqua dispositione omni anno in Festo S. Martini Episcopi et Confessoris tenetur ipsi lectori solvere unam marcam argenti puri.«[1]) A zokolyai plébános 1542-ben 2 frt adót fizetett.[2]) Görög Mátyás esztergomi érseki helynök 1562. évi összeírásában is előfordul még a zokolyai plébános. A nagyszombati zsinaton nem jelent meg (absens), mert valószínűleg már a hitújítókhoz csatlakozott, kik a katholikus templomot is elfoglalták.[3]) A megmaradt csekély számú katholikusok 1754-ig a nógrádi plébániához tartoztak. Számuk szaporodván, 1894-ben templomot építettek a Szent Őrzőangyalok tiszteletére.[4]) Hozzátartozó puszták: Hideghegy, Kis- és Nagymorgó és Jánoshegy.

Lakósainak száma: Rk. 568. Ref. 1173. Ág. 42. Izr. 48.

Adminisztrátorok és plébánosok:

Kropf Ádám 1721—1729.
Schorecz Tamás 1729—1732.
Morvay János 1732—1734.
Stokinger Károly 1734—1737.
Reznyák Mihály 1737—1740.
Krizsanóczy János 1740—1741.
Niggl József 1741—1745.
Szkolnikovics János 1746—1750.
Lőrincz Mihály 1750—1753.
Cetto Ferenc 1753—1755.
Hanamin Endre 1755—1757.
Paul Ferenc 1757—1761.
Karletzhoffer János 1761—1768.
Tiller József 1768—1777.
Prinner András 1777—1815.
Krizsány János 1815—1826.
Semmer Ferenc 1826—1830.
Valter Ferenc 1830—1850.
Szaszovszky Ferenc 1850—1873.
Kammerer Ferenc 1873—1919.
Fridrich Sándor tb. szentszéki tanácsos 1910—.

Káplán: Hauser Győző.

5. **Nőtincs** kisközség, helyben, Rétságon, Berkenyén van. Károly Róbert király e községet 1317-ben a rimaszécsi Széchy-családnak adományozta Neutich néven,[5]) Széchy István magvaszakadtával pedig Szapolyai János Werbőczy Istvánnak adta.[6]) Az $156^3/_3$ évi adódefterek szerint 30 adóköteles házzal a török hódoltsághoz tartozott és 15000 akcset jövedelmezett; házainak száma $163^3/_4$-ben már négyre szállott alá.[7]) Kevés lakósa református vallású volt.

Temploma 1415-ben épült s azóta sokszor átalakították. Szent

[1]) Batthyány. Leges Eccl. III. 311. — [2]) Egyháztört. Emlékek. IV. 177. — [3]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 266. — [4]) A verőczei plébánia jeles monografiája (3 fólio kötetben). — [5]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 104. 119. — [6]) Fraknói. Werbőczy I. 362. — [7]) Vélics—Kammerer. Magyarországi török defterek. I. 132. 284. 300. II. 719.

Márton püspök tiszteletére van szentelve. Van itt Nep. Szent János és Szent Amália tiszteletére 1892-ben emelt kápolna is.

Plébániája valószínűleg a templommal egykorú; az 1542. évi nógrádmegyei adólajstromban a newthechy plébános 1 frt adóval van megróva.[1]) Pongrácz püspök 1675. évi Informatiója szerint Nőtincs katholikus temploma igen szép, de födele nincs és kálvinista prédikátor van a faluban. Plébániáját visszaállította Berkes András vikárius az ott birtokos Balassa grófok segítségével. Anyakönyvei 1724. óta vannak. Canonica Visitatiója tartatott 1779. 1832-ben Szabad püspöki adományozású plébánia. — Nyelve: magyar és tót. Hozzátartoznak: Lókos-, Kapáskút- és Zsukmapuszták.

Lakósainak száma: Rk. 970. Ref. 6. Ág. 14. Izr. 13.

Fiókegyházai:

a) Ősagárd. ezelőtt csak Agárd, a Naszálhegy alatti fensíkon fekvő kisközség, az anyaegyháztól 5·45 kmnyire. E községet Zsigmond király 1439-ban, nejének, Borbálának adományozta.[2]) 1526-ban pedig János király Werbőczynek.[3]) A török hódoltság alatt lakósai lutheránusokká lettek.

Lakósainak száma: Rk. 44. Ág. 530. Izr. 3.

b) Felsőpetény kisközség Nőtincstől 4·77 kmnyire. A XIII. században a »due ville Pethen« a Chák nemzetség birtokai voltak.[4]) Hajdan temploma is volt, melynek romjai a katholikus temetőben a XIX. század elején még láthatók voltak.[5]) Népe a török hódoltság alatt szintén a reformátusok hatalmába került, most pedig nagyobbára ágostai hitvallású. Gyurcsánszky József volt plébános 1893-ban 1000 frtos alapítványt tett egy itt építendő kápolnára. Hozzátartoznak: Móricz- és Ujvilág-puszta.

Lakósainak száma: Rk. 174. Ág. 457, Izr. 13.

Plébánosok:

Donyeba Mátyás 1720—1728.
Horvatovics Ferenc 1728—1729.
Berinkei Márton 1729—1732.
Schorecz Tamás 1732—1738.
Mikler Imre 1738—1751.
Figuli József 1753—1754.
Szlonkay István 1654—1755.
Vászl János 1755—1763.
Parthley Gábor 1763—1765.
Szajtler József 1765—1772.
Gida József 1772—1781.
Horánszky Mihály 1781—1812.
Iványi János 1812—1823.
Ligats János 1823—1834.

[1]) Egyháztört. Emlékek. IV. 177. — [2]) Teleky: Hunyadyak kora. X. 12. — [3]) Fraknói. Werbőczy I. 361. — [4]) Wenzel. Árpádk. Okt. IX. 107. — [5]) Liber II Visit. Can. 100. Liber IV. 585.

Rudolf József 1834—1839.
Paczek Antal 1839—1844.
Neszveda István 1844—1853.
Pletrich István 1853—1858.
Gyurcsánszky József 1858—1882.
Takács Ferenc 1882—1884.
Morvay János 1884—1891.
Genzor József 1892—1902.
Királymezey Dezső 1902—1910.
Id. Huszár László h.-pleb. 1910—.

6. **Rétság** kisközség, , , , helyben van. E községet Réthi Saagh néven említi egy 1393. évi oklevél, mint a Losonczy család birtokát.[1]) A XIII. században török uralom alá került, 1579-ben még 20 adóköteles ház volt benne, 1634-ben már csak három; 1631-ben 7500 akcse jövedelmet hozott.[2]) Berkes András váczi nagyprépost megvásárolta Vattay János birtokát a saját részére, melyet azután végrendeletileg a váczi káptalanra hagyományozott; továbbá 1713-ban a káptalan beleegyezésével közös pénztárukból megvásárolta Sréter János birtokrészét is.[3]) Igy lett a váczi káptalan a község legnagyobb birtokosa és az egyház kegyura.

Rétságon már a török hódoltság előtt volt templom, melyről Dwornikovich püspök Jelentése azt mondja, hogy rongált ugyan, de kijavítható; azonban kálvinista prédikátora van, aki Vattay földesúr házában lakik.[4]) Jelenlegi templomát a váczi káptalan építtette 1729-ben és Szent András apostol tiszteletére szentelte. Pázmány felsorolja az esztergomi érsekség nógrádi esperességének plébániái közt Réti-Ságot és Tolmáchot.[5]) Az egyházmegye rendezése alkalmával a nőtincsi plébániához csatolták, de a káptalan 1787-ben önálló plébániát szervezett Rétság, Tolmács és Pusztaszántó községek részére. A plébános ekkor egy évig Tolmácson lakott, míg a plébánia felépült. 1793-ban Jásztelek puszta Borsosberénytől elszakíttatván, Rétsághoz csatoltatott. Anyakönyvei 1787. óta vannak. Canonica Visitatiója 1832-ben kelt. Kegyura az idősb alapítású váczi káptalan.

A hozzátartozó Pusztaszántó, mint »terra Zantho« 1299-ben a váczi püspök birtoka.[6]) 1460-ban, mint önálló község szerepel, de a török idők alatt elpusztult. — Nyelve: magyar.

Lakósainak száma: Rk. 815. Ref. 6. Ág. 151. Izr. 25.

Fiókegyházai:

a) Bánk, régi község, az anyaegyháztól 5 kmnyire. Dwornikovich püspök Jelentése szerint 1700-ban a régi szép katholikus

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 106. — [2]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 132. II. 719. — [3]) Kovách. Specimen monogr. Capit. Vac. 149. — [4]) Knauz. M. Sion. 1869. 68. — [5]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 269. — [6]) Kubinyi. Magyarorsz. Tört. Eml. I. 175.

templom kijavítható állapotban volt, de prédikátor ült benne.[1]) Alkalmasint lutheránus, mert a török idők után ebbe az elpusztult községbe túróczmegyei tót lutheránusok telepedtek, kik most is lakják. A régi templom romjai a községen kívül, a mostani temető mellett vannak, az ágostaiak újat építettek.

Lakósainak száma: Rk. 69. Ág. 501. Izr. 10.

b) Tolmács kisközség, az anyaegyháztól 3 kmnyire. A Jánoslovagok egykori birtoka, melyről már a 89 lapon megemlékeztünk. Bizonnyára a Johanniták építették azt a templomot, mely az 1697-ki, 1711-ki és 1769-ki Can. Visitatiok szerint még fennállott, de már igen rossz karban volt. Ennek romjain épült a község és a váczi püspök költségén a mostani, Szent Lőrinc vértanu tiszteletére 1854-bén Roskoványi Ágoston püspök által felszentelt templom. Egykoron plébániája is volt, mert az 1542. évi adóösszeírásban a a tholmachi plébános 1 frt adóval fordul elő.[2]) Hozzátartoznak: Illési-, Irtás- és Sziluska puszták.

Lakósainak száma: Rk. 938. Ág. 16. Izr. 13.

Plébánosok:

Hampel Pál 1787—1799.
Kollár Ádám 1799—1800.
Vida Endre 1800—1813.
Kontsér József 1813—1828.
Vincze Károly 1828—1837.
Zsolnay Imre 1838—1842.
Mihalik Bálint 1842—1853.
Ormay Antal 1853—1891.
Kubinyi Endre 1891—1902.
Vimmer Ferenc tb. esp. 1902—.

7. **Szendehely** kis község, Vácz. Ezen községet gróf Althann Mihály Károly alapította Vallis Spiritus Sancti, Szenthely néven, aki 1753-ban négy berkenyei családot telepített a Naszálhegy tövében lévő birtokára. Később ismét német lakósokat hozatott részint Frankóniából, részint hazánk más vidékeiről. Számuk annyira szaporodott, hogy gróf Migazzi Kristóf 1775-ben egy kis templomot építtetett a B. Szűz Mária születése tiszteletére. Ezt 1812-ben már ki kellett bővíteni. Minthogy idővel ismét kicsinynek bizonyult és roskadozott, 1870-ben lebontották és Peitler Antal József püspök 1873-ban újat építtetett 24000 frt költséggel, melyet 1886. október 1-én önmaga felszentelt. Van itt kis kápolna is a Szentháromság tiszteletére. Szenthely, később Szendehely, kezdetben Verőcze fiókegyháza volt, de 1787-ben önálló lelkészséggé, 1807-ben pedig plébániává alakult. Anyakönyvei 1787.

[1]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 169. — [2]) Egyháztört. Eml. IV. 177.

óta vannak. Canonica Visitatiója 1828-ban kelt. Kegyura a váczi megyéspüspök. Lakósainak nyelve német és magyar. Hozzátartozik Katalin és Udvarhelypuszta.

Lakósainak száma: Rk. 821. Izr. 7.

Lelkészek és plébánosok:

Herman Elizeus dominicanus 1787—1803.
Földy János 1804—1808.
Viturka János 1808—1811.
Krizsány János 1811—1815.
Munganaszt András 1815—1816.
Semmer Ferenc 1817—1824.
Valter István 1824—1830.
Schréder Károly 1830—1842.
Szarka Ignác 1842—1846.
Majer János 1846—1848.
Mallár József 1848—1849.
Szalay József 1849—1855.
Szvacsina György 1855—1864.
Graeffl Elek 1864—1884.
Moravek Endre 1884—1892.
Zabb János 1893—1898.
Bodonyi János 1898—1902.
Kozma István 1902—1907.
Buócz Rezső h. plebános 1907—

3. Romhányi esperesi kerület

Nógrádvármegyében.

Kerületi esperes: *Chobot Ferenc*, romhányi plébános.

Segédesperes és tanfelügyelő: *Rófusz Gábor*, magyarnándori plébános.

Kerületi jegyző: — — —

Plébániák:

1. **Alsósáp** kisközség, 🚌, 🚂, 🚗 Galgagután van. A váczi püspökség ősi birtoka. Jakab váczi püspök ügynöke (pristaldus) 1219-ben arról vádolja a váradi káptalan előtt a Sáp falubeli Ipolyt, hogy némely községe-beliek ellen birtokháborítást követett el.[1]) Ugyancsak 1379. és 1460-ban említtetik, mint püspöki birtok.[2]) De voltak ott más birtokosok is. 1382-ben Oszlári Lökös fiai: Péter és Pál kapnak benne adományt, akiknek utódai, a Baloghyak még 1576-ban is birtokosok voltak Sápon.[3]) I. Ferdinánd király 1532-ben Thurzó Eleknének adományozott ott birtokot.[4]) Ekkor a község már a törökök kezén volt, mert az 156$^{2}/_{3}$. évi adóösszeírás szerint Ga-

[1]) Karácsonyi. Váradi Regestrum. Nro 221. és 235. l. — [2]) Kubinyi F. Tört. Emlékek. II. 297—299. Csánki. Magyarország földrajza. I. 120. — [3]) Nagy I. Magyarország családai. Pótkötet. 80. — [4]) Nemzeti Múz. levéltára.

ranfer tímárjához tartozott és 1515. akcset jövedelmezett.[1]) Később majdnem teljesen elpusztult, 1715-ben csak 8 háztartást írtak benne össze s valószínűleg ezután népesítették be újonnan felvidéki katholikus vallású tótokkal.

Temploma a XIV. század gotikus építészetének egy kis remeke, pompás nyolcszegletű toronnyal, amelyben csak egy, 1756. évből való harang van. Sekrestyéjében volt a szentségház (pastophorium.[2]) A B. Sz. Mária születése tiszteletére van ajánlva. Régi fölszereléséből semmi sem maradt. A templom körüli temetőfal erődül szolgált, lőrései most is láthatók; kriptája pedig a lakósok élelmiszer raktára volt a háborús időkben. 1913-ban kívül-belül teljesen megújították a patrónus költségén. Ezen templom egy kilométernyire van a falutól s azért Rehák Özséb helyi káplán a községben harangtornyot építtetett, mely kápolnának van berendezve Nepomuki Szent János tiszteletére és misézni és Oltáriszentséget is szabad benne tartani.

Volt-e régebben plébániája, nem biztos; 1675-ben volt Dombrinus János nevű licenciátusa.[3]) Az 1697. évi Canonica Visitatio idején Berczel filiálisa volt, mivel pedig a berczeli plébánosok rendesen nem tudtak tótul és túl is voltak terhelve, Salbeck püspökhelyettes a püspökhatvani plébániához csatolta. II. József rendelete folytán 1787-ben Sápon önálló káplánságot szerveztek, melyet Bodonyi Sándor vikárius 1806-ban plébániává emelt. — Anyakönyvei 1757. óta vannak. Canonica Visitatiót végzett gróf Nádasdy Ferenc püspök 1832-ben. — Kegyura a váczi püspök. — Egyházi nyelve magyar és tót.

Lakósainak száma: Rk. 465. Ág. 33. Izr. 5.

Fiókegyházai:

a) Felsősáp, az anyaközséggel teljesen összeépült kisközség. Először csak az 1715. évi adóösszeírásban fordul elő, mint külön község, 5 adóköteles házzal. Szent Flórián tiszteletére ajánlott kápolnáját Baloghy Tádé és neje Berczelly Klára építtette 1834-ben. — Hozzátartozik Etelkapuszta és Holdasgödörpuszta.

Lakósainak száma: Rk. 355. Ág. 17. Izr. 16.

b) Legénd kisközség, az anyaegyháztól 6 kmnyire. Árpádkori telep. 1249-ben fordul elő »Martinus, filius Andreae de Legend,

[1]) Velics—Kammerer. Magyar-török defterek. I. 157. — [2]) Forster. Magyarország müemlékei. II. 532. — [3]) Knauz. M. Sion. 1869. 898.

homo regius.«[1]) 1396-ban osztozik birtokán Legéndy András és bodonyi Chuda Miklós.[2]) A török hódoltság idején 156²/₃-ban Pervanc Redzsef török tiszt hűbérbirtoka, 2110 akcset jövedelmezett.[3]) Lakósai ezen idő alatt kálvinistákká lettek; de úgylátszik, hogy katholikus földesuraik, a Klobusiczkyak és sipeki Balások visszatérítették őket. A bedőléssel fenyegető, Magyarok Nagyasszonya tiszteletére ajánlott ősi templomot 1769-ben újjá építették. Most ismét roskadozó állapotban van. Legénd ekkor Nézsa filiálisa volt, a sápi lelkészség fölállítása idején ehhez csatolták,[4]) Hozzátartoznak: Káldy- és Békavár-puszták. Nina, Radványi, Margit, Emma, Rózsahegy és Klára majorok.

Lakósainak száma: Rk. 360. Ref. 15. Ág. 363. Izr. 21.

Helyi káplánok és plébánosok:

Stettner Bernát 1787—1790.
Fábry Lukács 1790—1795.
Rehák Özséb 1795—1802.
Ribiánszky János 1802—1804.
Verbatay Mihály 1806—1810.
Lachó István 1810—1819.
Prózler József 1819—1826.
Patek Czirill 1826—1827.
Majthényi József 1827—1832.
Podhorszky Endre 1832—1843.
Jókúthy Endre 1843—1855.
Zolnay Ferenc 1855—1864.
Kolena Endre 1864—1878.
Kapusztyák Ignác 1878—1887.
Krier József 1888—1914,
Matlon János 1914—.

2. **Becske** kisközség, , , helyben. Személynévben előfordul már 1271-ben »Mykon de Bechke,«[5]) 1395-ben pedig »Bechke Joannes dictus Németh,«[6]) 1493-ban már templomos község volt.[7]) Az 156²/₃ évi török kincstári defterek szerint 7 adóköteles ház volt benne és a fejadóval együtt 8500 akcset fizetett.[8]) Nógrádmegye adóösszeírása szerint földesurai voltak 1598-ban a Szécsényi, 1635-ben a Bosnyák-család.[9])

Fallal kerített temploma a török hódoltság idején a főtiszt lakásául szolgált, aki elüzetésekor felgyújtotta. Azt olvassuk róla házi történetében: »Fuit prius Ecclesia Honori SS. Corporis Christi dicata laboris gotici« Az 1675-ki Pongrácz-féle térképen nem látható. Az 1697. évi Canonica Visitatio nem említi; tehát akkor való-

[1]) Fejér. Codex dipl. VII/III. 103. — [2]) Nagy I. Magyar Családok. II. 142. — [3]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 163. — [4]) Historia Domus. — [5]) Wenzel. Árpádk. Oktár. III. 281. — [6]) Fejér. Codex Dipl. X/III. 173. — [7]) Nagy Iván gyűjteménye. »Földvári nemzetség«. — Orsz. levéltár. 161. 206. — [8]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 132. II. 278. — [9]) Borovszky. Nógrádmegye monogr. 16.

színűleg romokban hevert. Az 1711. évi Canonica Visitatio már azt mondja, hogy romjaiból megújíttatott. Ennek helyébe a Vallásalap segélyével 1800-ban új templomot építettek, ugyancsak az Oltáriszentség tiszteletére. A régi templomból fennmaradt csupán egy 500 fontos harang 1532. évszámmal, mely a hagyomány szerint a török uralom alatt a bőgői szőllőkben volt elásva.[1]) Becske 1542-ben önálló plébánia volt, plébánosa 3 frt adót fizetett Nógrádvármegyében.[2]) Az 1675. évi garamszentbenedeki gyűlésen résztvett Morvay Márton becskei és berczeli licenciátus, ki valószínűleg Becskén lakott.[3]) Becske az 1697. évi Canonica Visitatio szerint Berczel fiókegyháza.[4]) II. József rendelete folytán 1787-ben helyi káplánságot szerveztek benne és Márkus József, aki plébánosnak írja magát, a vármegye tulajdonát képező házban lakott s midőn az 1791-ben leégett, a lelkész eltávozott és Becskét ismét a berczeli plébános gondozta. Midőn azonban új temploma és plébániája felépült, 1802-ben plébániás hellyé alakították. — Anyakönyveit 1787. óta vezetik külön. — Canonica Visitatióját készíttette gróf Nádasdy Ferenc 1829-ben. Kegyura nincs, püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak: Délkút-, Eperjes-, Julia-, Kiskelecsény- és Lajos-majorok.

Lakósainak száma: Rk. 911. Ág. 11. Izr. 21.

Fiókegyháza:

Szécsénke kisközség, az anyaegyháztól 6·38 kmnyire. Az Árpádházi uralkodók idejében Zerdahelynek nevezték, IV. Béla király András comesnek adományozta,[5]) Károly Róbert király pedig Szécsényi Farkasnak adta s valószínűleg akkor kapta a Szécsénke nevet.[6]) A török hódoltság alatt előfordul, mint Chalil birtoka Szécsen puszta Guta falu mellett.[7]) A törökök kiüzetése után németek és tótok telepedtek meg benne s az 1770. évi úrbéri lajstromban Alsó- és Felső-Szécsénke néven fordul elő.[8]) Az 1746-ki Canonica Visitatio szerint Szécsénkén könnyen kijavítható templomrom van.[9]) Lakósai ekkor fogadást tettek új templomépítésre s egyelőre csak harangot szereztek be 1775-ben. Kassai Adolf földbirtokos ismét gyűjtést kezdett a templomra 1877-ben, ezt folytatta

[1]) Förster. Magyarorsz. műemlékei. 533. — [2]) Egyháztört. Emlékek. IV. 176. — [3]) Magyar Sion. 1869. 898. — [4]) Liber II. Visit. Can. 18. — [5]) Katona. Hist. Critica. VI. 215. — [6]) Nagy I. Magyar családok. II. 142. — [7]) Velics—Kammerer: Magyarországi defterek. I. 152. — [8]) Borovszky. Nógrádmegye monogr. 121. — [9]) Liber IV. Visit. Can. 573.

Balás János, míglen 1895-ben elkészült a Szent Márton tiszteletére megáldott csinos gotikus templom.

Lakósainak száma: Rk. 342. Ág. 7. Izr. 10.

Plébánosok:

Márkus József 1787—1791.
Stansics Pál 1802—1803.
Gida József 1803—1806.
Nagy Pál 1806—1810.
Krizsány János 1810—1812.
Kovács János 1812—1817.
Sallér Ignác 1817—1826.
Makay József 1826—1830.
Zsolnay Imre 1830—1838.
Mészáros Pál 1838—1845.
Bilkey József 1845—1847.
Horner József 1847—1864.
Bednár József 1864—1872.
Adminisztrátorok 1872—1879.
Bednár József 1879—1889.
Hegedűs Imre 1889—1893.
Bodonyi Mihály 1893—1895.
Mátrai Ráfael 1895—1898.
Jakubovics Sándor 1898—1905.
Medveczky János 1905—1914.
Gregor Géza helyettes plébános 1914—.

3. **Berczel,** ezelőtt Nógrádberczel, kisközség, , helyben, , Nógrádkövesden van. Nevével először a váczi káptalan által 1271-ben kiállított okiratban találkozunk.[1]) A XIV. század első felében az Aba nemzetség Rhédei ágának egyik sarja, László, a Berczeli előnevet vette föl.[2]) Berczely Ugrin Miklós a nyolcados törvényszék előtt folytat pert egy részbirtokért Berczely István fiával, Miklóssal.[3]) A Szobi családnak és a váczi káptalannak is volt itt részbirtoka. 1441-ben előfordul Alsó Bercely és Felsew Bercely alio nomine Nagh Bercely.[4]) Az 1542. évi nógrádmegyei adóösszeírás szerint a váczi káptalan Felső Berczelen 8 frt adót fizetett.[5]) A török hódoltság alatt, 1559-ben Nagy Berczelen 52, Kis Berczelen 2 adóköteles ház volt; az $156^{2}/_{3}$. évi adóösszeírás szerint Nagy Berczel 6000, Kis Berczel 150 akcse jövedelmet hozott Rusztem pasának, a budai vilajet szandzsák-bégjének.[6]) Az 1598. évi összeírás szerint a váczi püspök, az 1740. évi szerint a váczi káptalan, a Berczelly és Egry családok voltak Berczel földesurai.[7]) Zongor Zsigmond váczi püspök 1656-ban a Berczel miatt indított per ellen protestatiót emelt.[8]) Az 1744. évi Canonica Visitatio már elveszettnek mondja a káptalan berczeli birtokát.[9])

[1]) Schemat. Cleri Vaciensis. 13. — [2]) Nagy. Anjoukori Oktár. III. 604. — [3]) Nagy I. Magyar családok. II. 13. — [4]) Orsz. levéltár. Dl. 13634. 16680. — [5]) Egyháztört. Emlékek. IV. 177. — [6]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 125. 148. 322. — [7]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 17. — [8]) Kovách. Specimen Monogr. Capituli Vac. 28. — [9]) Liber II. Visit. Can. 60. és 73.

Templomáról azt mondja a Historia Domus, hogy »még a pannonok építették.« Nem tudjuk, mit akart ez alatt érteni? de annyi bizonyos, hogy igen régi volt. A Pongrácz-féle térképen látható, az 1697. évi Canonica Visitatio szerint fedele rossz karban van; a későbbi egyházlátogatási jegyzőkönyvek csak hiányait jelzik, pusztulását írják le.[1]) Végül a plébánosok, a nép és főleg Migazzi bíborospüspök adományaiból 1761-ben új templomot kezdtek építeni, melyet 1767-ben, a régi patrónusainak, Szent Péter és Pál apostoloknak tiszteletére Bodonyi Sándor romhányi esperes-plébános megáldott. Tornya csak 1812-ben épült föl. Azóta ismételten, legjelentékenyebben 1913-ban, újították. — Legrégibb harangja 1650-ből való. — Ezen kívül van a temetőben a B. Sz. Mária tiszteletére ajánlott kápolna a Berczelly család sírboltja felett.

Plébániája 1542-ben már fennállott, de igen szegény lehetett, mert az »alsóberczeli plebanus loci« csak 75 garas adót fizetett.[2]) A török időkben elpusztult, az 1675. évi garamszentbenedeki gyűlésen csak Becskével közös licenciátusa, Morvay Márton vett részt.[3]) — Dwornikovich püspök első tényeinek egyike volt a berczeli plébánia visszaállítása 1696-ban, mely évben anyakönyvei is kezdődnek. — Canonica Visitatióját gróf Nádasdy Ferenc tartotta 1829-ben. — Kegyura nincs, plébániáját szabadon adományozza a váczi püspök. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozó puszták: Csolhány, Fogacs, Farkasberek, Jákot, Ordas, Macskárok, Büdöstó, Szállás és Ürgés.

Lakósainak száma: Rk. 1780. Ág. 120. Izr. 158.

Fiókegyházai

voltak eredetileg: Becske, Kövesd, Alsó- és Felső-Sáp, most

a) Galgaguta kisközség, az anyaközségtől 3·7 kmnyire. Birtokosa 1460-ban a váczi püspök, 1472-ben a Szobi-család volt.[4]) A török hódoltság alatt a budai szandzsákhoz tartozott. 1700-ban pedig gróf Zichy Ádám volt a földesura. Dwornikovich püspök Jelentése szerint ekkor katholikus temploma, de lutheránus prédikátora volt.[5]) Ezen templom az 1675. évi térképen még látható, az 1702. 1711. 1746. évi Canonica Visitatiók szerint romokban hevert. A berczeli Historia Domus szerint 1785-ben egy megfestett szobrot

[1]) Liber II. 18. 60. 73. — III. 68. — IV. 569. — V. 549. — [2]) Egyháztört. Emlékek. IV. 176. — [3]) Knauz. M. Sion. 1869. 898. — [4]) Orsz. levéltár. Dl. 615531. 17392. — [5]) Knauz. M. Sion. 1869. 168.

találtak romjai közt Agios Nikolaos görögbetűs felirattal. Most nincs katholikus temploma.

Lakósainak száma: Rk. 135. Ág. 549. Izr. 14.

b) Nógrádkövesd kisközség, az anyaegyháztól 2·5 kmnyire, helyben van. Említi a váczi káptalan 1271. évi bizonyságlevele.[1]) A török időkben elpusztult, de 1715-ben ismét 15 adóköteles ház volt benne és 1720-ban nemesi községként szerepel.[2]) Egykoron volt kisded temploma, mely a Pongrácz-féle térképen még látható; az 1711. évi Canonica Visitatió szerint már csak romjai voltak. Valószínűleg Szent Mihály tiszteletére volt ajánlva, mert lakósai most is ezt tartják búcsúnap gyanánt és e főangyal tiszteletére van szentelve egyetlen harangocskájok, melynek Radványi Antal földesúr kőből való haranglábat emelt 1746-ban.

Lakósainak száma: Rk. 416. Ág. 35. Izr. 6.

c) Vanyarcz kisközség, Berczeltől 7·7 kmnyire. Wanorch néven előfordul IV. László 1286. évi oklevelében.[3]) A XIV. században az Aba-nemzetség Rhedei ágának birtoka.[4]) A XVI. században teljesen elpusztult s a törökök kiűzetése után lutheránus tótokkal népesítették be. Az 1746. évi Canonica Visitatio szerint egykori templomának romjai még láthatók voltak az ottani katholikus temetőben. Most nincs katholikus temploma.

Lakósainak száma: Rk. 222. Ág. 1098. Izr. 40.

Plébánosok:

Soóky László 1696—1722.
Hnilicsényi Ferenc 1722—1724.
Hanovcsik Pál 1724—1743.
Vanyó Ferenc 1743—1721.
Répássy János 1752—1760.
Roháts János 1760—1781.
Plánovszky György 1781—1783.
Vaczlavovits Ferenc 1783—1799.
Márkus József 1799—1803.
Stansics Pál 1803—1817.
Sistyik István 1817—1826.
Sallér Ignác 1826—1857.
Pletrich István 1857—1889.
Stoics Károly 1890—1904.
Jakubovits Sándor 1904—1913.
Toma József 1913—.

4. **Magyarnándor** kisközség, az egyházmegye határszélén, helyben van. »Villa Nandor« a váczi káptalan által kiállított 1287. évi oklevélben fordul elő, mely szerint Nándori Renald és Jakab birtokrészt engednek át Nenei Endrének.[5]) Talán ezen családból származott Nándori Endre váczi kanonok (1540. körül).

[1]) Schemat. Vac. 1875. 13. — [2]) Borovszky. Nógrádmegye monogr. 91. — [3]) Magyar Tört. Tár. IX. 108. — [4]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 110. 117. [5]) Kubinyi. F. M. Tört. Emlékek. I. 167.

III. Endre király Lodomér esztergomi érseknek két Nándor nevű falut adományozott, melyek közől az egyik a Nográd, másik a Komárommegyei Nándor lehetett.[1]) Ezért fordul elő az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben az esztergomi érsekségben, a nógrádi főesperességben, Vandor plébánia, melynek Pál nevű papja volt. Ez Ortvay szerint is a mai váczegyházmegyei Nándor.[2]) A nógrádmegyei 1542. évi adóösszeírás szerint a nándori plébános 2 frt adót fizetett.[3]) Pázmány Péter az 1629. évi nagyszombati zsinat I. Függelékében Nándort az érsekmegyei nógrádi főesperesség plébániái közé sorozza,[4]) de a XVII. század végén már a váczi egyházmegyéhez tartozott. A garamszentbenedeki gyűlésen Nováki János nevű licenciátusa a távolmaradottak közt említtetik.[5])

Templomát az 1828. évi Canonica Visitatio szerint a községbeliek építették »a túróczmegyei tótoknak Nógrádmegyébe való beköltözése előtt,« tehát 1600 körül, talán Nádasdy Ferencnek segítségével, aki akkor Nándor földesura volt.[6]) Ezen templom igénytelen épület volt, tornya különállott és Szent Miklós tiszteletére volt ajánlva. A Pongrácz-féle térképen látható. Mostani templomát Roskoványi püspök segítségével, 1855—58-ban építették 12698 frt költséggel. Legrégibb harangja 1617-ből való. 1881-ben az egész község, a templommal együtt, leégett. Egykori plébániáját visszaállította Eszterházy Imre püspök 1706-ban, de első plébánosa, Páber György csakhamar elhagyta Nándort s 1717-ig megint csak a licenciátusok gondozták.

A Nándor községhez tartozó Csikorpuszta a XV. században Sokor néven önálló község volt. Kiskelcsény-puszta pedig Kelechen, Kerechen néven már 1379-ben községként szerepel.[7]) Sőt Pázmány I. Appendixében az esztergomegyházmegyei nógrádi főesperesség plébániái közt előfordul Kelecheny is.[8]) Anyakönyvei 1700-ban kezdődnek, melyeket kezdetben a licenciátusok vezettek. Canonica Visitatiója 1777. és 1832-ben kelt. — Kegyura nincs, püspöki szabadadományozású plébánia. — Nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 731. Ág. 72. Izr. 13.

Fiókegyházai:

a) Debercsény kisközség, az anyaegyháztól 3·11 kmnyire. Nyomai csak 1598-ig nyúlnak vissza, amikor Bornemissza György

[1]) Knauz. Monum. Eccl. Strigon. II. 292. — [2]) Monumenta Vaticana. I. 229. Ortvay. Magyarország egyházi földleírása. 41. — [3]) Egyháztört. Emlékek. IV. 177. — [4]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 269. — [5]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898. — [6]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 79. — [7]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 101. 107. — [8]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 269.

volt földesura. Határában, Pusztatemplom dűlőben egykori templom romjai láthatók, melyet a hagyomány szerint a törökök 1573-ban elpusztítottak.[1]) E hagyományt támogatja az, hogy Pázmány a nógrádi főesperesség plébániái közé sorozza Debercsényt is.[2]) Most csak harangláb van benne két harangocskával.

Lakósainak száma: Rk. 137. Ág. 10. Izr. 7.

b) Kisecset, Nándortól 7 kmnyire. Neve szintén csak a XVI. század óta fordul elő, mint a Bornemisszák birtokáé. Szent Imre tiszteletére ajánlott templomát 1754-ben építették ájtatos hagyatékokból és közadakozásból, 1805-ben haranglábat építettek hozzá.

Lakósainak száma: Rk. 241. Ág. 11. Izr. 7.

a) Szente kisközség, az anyaegyháztól 4·9 kmnyire. »Terra nobilium Zendi« előfordul egy 1255. évbeli határjárási jegyzőkönyvben Vadkút és Szátok közt, de ekkor még lakatlan.[3]) A budai káptalan 1383. évi oklevelében már possessio Zente.[4]) 1416-ban a kazai Kakas család birtoka, 1472-ben pedig a Szobiaknak is volt itt birtokrészök.[5]) Szobi Mihály és Szentei Sebestyén az ő birtokrészeiket 1498-ban Werbőczy Istvánnak adták. II. Ulászló király a sági konventet bízta meg, hogy az új birtokost beiktassa.[6]) A török világban $156^{2}/_{3}$-ban még 16 adóköteles ház volt benne, $163^{3}/_{4}$-ben már csak kettő.[7]) 1720-ban nemesi községként szerepel. — Szent Erzsébet tiszteletére ajánlott templomát, a Historia Domus szerint, 1663. építették a községbeliek. Az 1711. évi Canonica Visitatio szerint 1708-ban javították; de az 1727. évi szerint közel állott a beomláshoz. Azóta többször restaurálták, legújabban 1913-ban.

Lakósainak száma: Rk. 401. Ág. 16. Izr. 7.

Plébánosok:

Pál 1332. körül.
Páber György 1706—1709.
Letovanecz Mihály 1717—1719.
Schúnyi Ádám 1720—1724.
Hnilicsényi Ferenc 1724—1725.
Visky György 1725—1728.
Geró Mihály 1728—1729.
Zsámboky László 1729—1738.
Nevolny András 1738—1752.
Szabó János 1752—1756.
Buglovszky Imre 1756—1760.
Lafftsák János 1760—1761.
Sinkay István 1761—1785.
Toronyossy János 1785—1790.

[1]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 29. — [2]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 269. — [3]) Knauz. Monum. Eccl. Strigon. I. 424. — [4]) Fejér. Codex Dipl. X/I. 105. — [5]) Országos levéltár. Dl. 17392. — Kovachich. Formulae solenn. 277. — [6]) Katona. Hist. Critica. XIII. 195. Fraknói. Werbőczi élete. — [7]) Vélics-Kammerer. Magyarországi defterek. I. 125. 154.

Gombos Mihály 1790—1824.
Semmer Ferenc 1824—1826.
Prózler József 1826—1832.
Gyürky Athanáz 1832—1841.
Szliacsany József 1841—1844.
Rozsemberszky József 1844—1854.
Kovács Ferenc 1854—1855.
Illés Elek 1855—1861.
Ehn Bernát 1861—1872.
Kapusztyák Ignác 1872—1879.
Trabalka János 1879—1888.
Csajka Lajos 1888—1893.
Szirmák Béla 1893—1901.
Rófusz Gábor segédesperes és ker. tanfelügyelő 1900—.

Káplán: Pesthy Frigyes.

5. **Nézsa** kisközség, , , helyben, Galgagután van. Nesa, Nyza néven előfordul 1400, 1429 és 1460-ban mint a Nézsai család birtoka.[1]) Ezektől örökölte 1635-ben Bosnyák Tamás esztergomi kanonok. — Plébániája már állítólag 1575-ben fennállott.[2]) Az 1675-iki garamszentbenedekí gyűlésen résztvett Sógor János nézsai licenciátus.[3]) Az 1718-ki összeírás szerint Nézsa Alsópeténynyel Püspökhatvan filiája volt, de Kollonitz Zsigmond püspök visszaállította plébániáját 1711-ben. Anyakönyvei 1714-ben, a kereszteltek anyakönyve azonban csak 1718-ban kezdődik.

Templomáról azt írja Fehérpataky plébános, hogy ősrégi temploma a mostani községnél magasabban fekvő Sztará Dedina nevű részen állott, faragott kövekből épült és tágas volt. Valószínűleg felszentelt templom volt, mert falaira keresztek és diadalívére az okos és balga szűzek példázata volt szépen kifestve. A néphagyomány úgy tudja, hogy Nézsán pálos szerzetesek is voltak, kiknek temploma még a török időkben rombadőlt. A XVII. század elején, a Nizsna nevű falu részen építették a mai templomot Szt. Jakab apostol tiszteletére, melyet 1799-ben kibővítettek és azóta ismételten megújítottak és kifestettek. Harangjai 1747., 1777., 1813. évekből valók. A temetőben lévő kálvária mellett van Szent Anna tiszteletére ajánlott kápolna, melyet özvegy Szentiványiné 1825-ben építtetett. — Canonica Visitatiója 1774., 1777. és 1832-ben kelt. Kegyura: *Rebisnyei Rebiczky* család. — Egyházi nyelve: magyar, a gyóntatószékben tót is. — Hozzátartoznak: Dubina, Parlag és Szentiván puszták.

Lakósainak száma: Rk. 882. Ág. 28. Izr. 10.

[1]) Csánki. Mo. földr. I. 104. 116. Orsz. lt. Dl. 15467. Fejér. Codex Dipl. X/III. 238. X/VII. 153. — [2]) Borowszky. Nógrádm. monogr. 512. — [3]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898.

Fiókegyházai:

a) Alsópetény kisközség, az anyaegyháztól 5·06 kmnyire. Igen régi község, duae villae Pethen már 1268-ban a Chák nemzetség birtoka volt.[1]) Ugyanezen időben Újlaki Ugron tárnokmesternek is volt Peténben birtoka.[2]) A XV. század elején az Alsópetényi-család birtokában találjuk, de ennek magvaszakadtával I. Ulászló király a Szobiaknak adományozta. Szobi Mihály pedig Werbőczy Istvánnak adta, aki e birtokán gyakrabban tartózkodott s állítólag itt írta »Hármaskönyvét.«[3]) Ennek emlékére Gyurcsányi Ignácné a templom mellett feliratos kőemléket állított.

Temploma már ősrégi időkben volt, romjait most is mutatják a határban. A mostani, Szent István király tiszteletére ajánlott templom, a XVI. században épült, csúcsíves stílusban, torony nélkül, Bacskády Pál 1745-ben megújíttatta. Gyurtsányi Ignácné 1828-ban a B. Szűz Mária tiszteletére kápolnát építtetett a sasvári Mária-szobor másával. A templomtól különálló toronyban helyezték el a harangokat, melyek közül a legrégibb 1717-ből való. Pongrácz püspök Informatiója említi Várady István nevű licenciátusát.[4]) Lehetséges, hogy annak előtte plébániája is volt. Ide tartoznak: Bánkvölgyi, Cseres, Vadalmás, Hajdúárok és Werbőczy puszták.

Lakósainak száma: Rk. 848. Ág. 10. Izr. 13.

b) Keszeg kisközség, Nézsától 5·06 kmnyire. Már az őskorban lakott hely volt, amint a leletek bizonyítják; de a török hódoltság alatt teljesen elpusztult. Csak 1715-ben, amikor a Koháry-család birtokába jutott, kezdték újra betelepíteni.[5]) Lakósai 1725-ben kápolnát építtettek, melynek helyére gróf Koháry András 1764-ben a mostani templomot építtette saját patrónusának, Szent András apostolnak tiszteletére. Az 1832-ki Can. Visit. szerint a főoltár már Szent Imre herceg tiszteletére volt és van most is ajánlva. Idetartoznak: Huszárvölgy és Szálláska-puszták.

Lakósainak száma: Rk. 587. Ág. 37. Izr. 4.

Plébánosok:

Mocsányi Mátyás 1711—1715.
Puskás Pál 1716—1717.
Márthonyi Pál 1717—1718.
Fabsits István 1718—1719.
Letovanecz Mihály 1719—1739.
Szlonkay István 1739—1745.

[1]) Wenzel. Árpádkori okmt. IX. 107. — [2]) Wenzel. Árpádkori okmtár. IX. 261. Karácsonyi. Magyar nemzetségek. II. 110. — [3]) Fraknói. Werbőczi élete. 113. — [4]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898. — [5]) Borovszky. Nógrádm. Monogr. 65.

Sajtó alá került 1914. nov. 4-én.

Hnilitsényi Ferenc 1741—1751.
Királyi Mihály 1752—1754.
Buglovszky Imre 1754—1756.
Passitzky József 1756—1759.
Rchák Antal 1759—1764.
Fejérpataki Lőrinc 1765—1800.
Vazula István 1800—1826.
Patek Cyrill 1827—1829.
Kovács József 1829—1863.
Divéky István 1863—1887.
Trabalka János 1888—1899.
Dutka Imre 1899—1903.
Fehér András 1903—1905.
Smeringa József tb. szentszéki tanácsos, plébános-helyettes 1905—.

Káplán: Rusch Gyula.

6. **Romhány** nagyközség, , , helyben. Régi neve Ruhman, vagy Rohman. Amint a leletek bizonyítják, ősrégi idők óta lakott hely. Családnévben 1238-ban találjuk először »Stephanus et Paul de Ruhman.«[1]) Az esztergomi káptalan 1243. évi bizonyságlevele szerint Cusur, Hatubar fia eladta »Terra Ruhman« felét Kalonda fiának.[2]) 1330-ban előfordul Rohman Tamás.[3]) A község nevei voltak a XV. században, 1433-ban Felsew-Rohman és Kis-Rohman, 1496-ban Eghazas Rohman.[4]) Ezen többnevű község a mai Kastélyka-dombon feküdt és nem tévesztendő össze a Fülekpilis határában fekvő Kis- és Nagyromhány pusztával. Birtokosai voltak a Felsőromhányi, Rhédey, Ruszkay és Korniss családok, 1557-ben Salm Miklós, 1598-ban Bornemissza György Miklós.[5]) Nógrádvár eleste után török uralom alá kerülvén, az 1562—63. évi defterek szerint Kisromhány 3615, Nagyromhány 4300 akcset, 1631-ben már csak Romhan 6500 akcset jövedelmezett.[6]) A törökök kiűzetése után a nándori Bene család volt birtokosa, melynek leányágán a Prónay, Géczy és Zsembery családokra szállott.

Amint Egyházas-Romhány neve mutatja, templomos hely volt. A Pongrácz-féle térképen látható kerektemplomocskája és a Kastélyka nevű magaslaton láthatók most is annak romjai és kriptája. Ez a török hódoltság és a Rákóczi-féle fölkelés alatt teljesen elpusztult. II. Rákóczi Ferencnek 1710. évi nevezetes romhányi csatája után a lakóhelyére visszatérő nép mindent romokban találván, a Lókos-patak másik partján alapította a mostani falut, Szent György tiszteletére fatemplomot épített a mostani templom-téren, mely 1711-ben már bedűlőfélben volt.[7]) Ennek helyére csakhamar

[1]) Wenzel. Árpádkori Oktár. VII. 57. — [2]) Ugyanott 138. Knauz. Monument. Eccl. Strigon. II. 355. — [3]) Fejér. Codex Dipl. VIII/III. 483. — [4]) Károlyi Okltár. I. 298. — Országos ltár. Dl. 12516. Post adv. mort. 79—219. — [5]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 111. — Csánki. Magyarország földrajza. I. 1á6. — [6]) Vélics-Kammerer. Magyarországi defterek. I. 136. 308. II. 719. — [7]) Liber II. Visit. Can. 108.

kisebb kőtemplomot építettek, mely többszörös javítással és toldással egy századnál tovább állott fenn. Gróf Nádasdy Ferenc rendeletére és jórészt költségén, épült a mostani szép és tágas templom 1836—37-ben. Jelentékenyebb újításokon ment át 1864., 1880., 1886. és 1911—1913. években. Legrégibb harangján az 1641. év látható, a két másikon 1746. évszám.

Plébániája fennállott már a XIV. században. Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben előfordul az esztergomi egyházmegye nógrádi főesperesség plébániái közt »Andreas de Bochtan«[1]) Tekintettel a tizedszedők megtévesztő helyesírására és arra, hogy Bochtan szomszédjai Votquet (Vadkert) és Cheylar (Csitár), nem fogadhatjuk el Ortvay véleményét, hogy »Bochtan valószínűen Varsány«[2]), hanem állítjuk, hogy Rohman, (Romhány); annál is inkább, mert ugyanekkor már Egyházas-Romhánynak neveztetik. Plébániája 1542-ben még fennállott, amikor a nagyromhányi plébános 2 frt adót fizetett.[3]) Pázmány 1629. évi Appendixében Rohman az esztergomi főmegye nógrádi főesperességében fordul elő.[4]) Később azon plébániák közt található, melyekre nézve Keresztély Ágost hercegérsek 1713-ban vizsgálatot rendelt el, vajjon az esztergomi vagy pedig a váczi egyházmegyéhez tartoznak-e?[5]) A Pongrácz-féle térképen Romhány már a váczi egyházmegyében van és az 1675-ki garamszentbenedeki gyűlésen a távollevők közt szerepel Borostyáni Sámuel romhányi licenciatus.[6]) Plébániáját visszaállította Drornikovich püspök 1702-ben, ezen idő óta vannak anyakönyvei. — Canonica Visitatiója volt 1777. és 1832-ben. Kegyura nincs, püspöki szabad adományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar és a gyóntatószékben tót is. Hozzátartoznak Világospuszta, Laszkáry és Nagymajor.

Lakósainak száma: Rk. 1819. Ref. 8. Ág. 91. Izr. 44.

Fiókegyházai:

a) Kétbodony kisközség, ezelőtt Alsó- és Felsőbodony, az anyaegyháztól 1 illetve 2·8 kmnyire. Két különépült igen régi község. Már IV. Béla 1264. évi oklevelében fordul elő, mint a Kartalnemzetség birtoka, melytől a bodonyi Chuda család birtokába ment át.[7]) II. Lajos király Werbőczy Istvánnak adományozta.[8]) A török hódoltság idején $156^2/_3$-ban 22 portás hely, 1579-ben 4999

[1]) Monumenta Vaticana. I. 229. — [2]) Magyarország egykori földleirása. 37. — [3]) Egyháztörténeti Emlékek. IV. 177. — [4]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 269. — [5]) Karcsú. Vácz város tört. V. 31. — [6]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 899. — [7]) Borovszky. Nógrádmegye monogr. 66. 572. — [8]) Hazai Okmánytár. II. 402.

akcset, 1631-ben 22000 akcset jövedelmezett.[1]) Lakósai majdnem teljesen kipusztultak s azért Alsóbodonyba felvidéki lutheránus vallású tótokat telepítettek. Felsőbodony pedig 1715-ben nemesi község volt, melynek pótiorjai a bodonyi Bodonyiak. — Egykori temploma Szent Ágota tiszteletére volt ajánlva; romjai mellett volt föiállítva a romhányi csata idején II. Rákóezy Ferenc táborkara. Most magtárépület van helyén, azonban Dwornikovich János 1804-ben 100 frtos alapítványt tett le a felsőbodonyi templom újból való fölépítésére. Pázmány I. Appendixében előfordul Bodony a nógrádi főesperesség plébániái közt.[2])

Lakósainak száma: Rk. 247. Ág. 264. Izr. 17.

b) Szátok kisközség, az anyaegyháztól 4·08 kmnyire. »Terra nobilium Zatuk« előfordul 1255., 1380., 1383. évi oklevelekben.[3]) Birtokosai voltak a hasonló nevű nemesek, az esztergomi érsek, a Felsőromhányi Rhédei és Radnóthi családok.[4]) Radnóthy György része örökség útján Werbőczy Istvánra jutott, aki 1530-ban örökre lekötött az esztergomi káptalan részére kárpótlásul a király által lefoglalt Bakócz-féle kincsekért.[5]) A főkáptalan birtokrészét 1912-ben eladta a szátoki Gazdakörnek s ekkor a patronátusi templom fenntartására 5000 koronás alapítványt tett. Mindenszentek tiszteletére ajánlott temploma igen régi, látható a Pongrácz-féle térképen. Az 1711. évi Canonica Visitatio szerint düledező állapotba jutván, 1732-ben restaurálták. Sokszoros javítás és toldás után 1913-ban majdnem teljesen újjáépült. Az 1675. évi garamszentbenedeki gyűlés alkalmával Szemerka Mátyás volt a szátoki licenciátus.[6]) Hozzátartoznak: Haragos- és Kacsicska-puszták és Rákóczy-major.

Lakósainak száma: Rk. 497. Ág. 8. Izr. 16.

c) Tereske kisközség, Romhánytól 6·62 kmnyire. Történetét bővebben tárgyaltuk a tereskei apátságnál (73 lap). Lakóssága lelki ügyeit bizonnyára a bencések gondozták, később az apátság megszűntével a nép felerészben protestánssá lett.[7]) A romhányi plébánia visszaállítása után a buzgó plébánosok ismét megtérítették. — Régi apátsági temploma, mint a Pongrácz-féle térkép mutatja két tornyos és kupolás bazilika volt, melyet az 1727. de még inkább az 1847. és 1896. évi »javítás« eredeti alakjából teljesen kivetkőztetett. Restaurálása folyamatban van.

[1]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 132. 281. II. 719. — [2]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 269. — [3]) Knauz. Monum. Eccl. Strigon. 423. Fejér. Codex Dipl. X/I. 103—107. — [4]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 120. — [5]) Fraknói. Werbőczy élete. 354. 359. — [6]) Magyar Sion. 1869. 898. — [7]) Ugyanott 169.

Szmrecsányi Emil 1899-ben Jézus Szíve tiszteletére igen csinos kápolnát, Plech Mária pedig díszes Kálváriát emelt.[1]) Hozzátartoznak: Dennek-, Kormos-, Farkasvölgy és Ledér-puszták.

Lakósainak száma: Rk. 818. Ág. 20. lzr. 31.

Plébánosok:

András 1332. körül.
Janovics János 1702—1710.
Barna János 1710—1716.
Antalics Mihály 1716—1733.
Biély István 1733—1735.
Márthonyi Pál 1735—1745.
Hanovcsik Pál 1745—1755.
Galamb János 1755—1760.
Répássy János 1760—1764.
Bodonyi Sándor 1765—1768.
Fábián István 1768—1784.
Lafftsák Mátyás 1784—1787.
Bóbits Antal 1787—1794.
Bodonyi Miklós 1794—1799.
Vaczlavovics Ferenc 1799—1803.
Gazsó József 1803—1819.
László Imre 1819—1845.
Poroszkay Péter 1845—1863.
Suhajda János 1864.
Kopich Ignác 1864—1870.
Santhó Ágoston 1871—1895.
Schimmalcsik Ignác 1896—1910.
Chobot Ferenc B. Szűz Máriáról nevezett hatvani (veszprémi egyházmegye) c. prépost, ker. esperes, a Szent István Társulat tud. és irod. osztályának tagja 1910—.

Káplán: Fekete Ferenc.

4. Ecsegi esperesi kerület

Nógrádvármegyében.

Kerületi esperes és tanfelügyelő: *Tóth Kálmán* ecsegi plébános.

Kerületi jegyző: *Sárgay Ferenc* csécsei plébános.

Plébániák:

1, **Buják** kisközség, , helyben, Hatvanban, Apcz-Zagyvaszántón van. Bujákvára a középkorban eléggé jelentékeny volt. Károly Róbert király idejében Csák Máté egyik vezére Iburfia István ismételten, de eredménytelenül ostromolta a királyi várat. Mária királynő 1386-ban a Garayaknak adományozta.[2]) Zsigmond király pedig nejének Borbálának adta, kit a váczi káptalan 1424-ben birtokába iktatott.[3]) Albert király a hozzátartozó nagy birtokokkal együtt Báthory Istvánnak adományozta; ettől elvette Zápolyai János király 1528-ban és Wer-

[1]) Lásd bővebben: Chobot. A romhányi pléb. tört. Budapest 1913.— [2]) Györi történeti és régészeti füzetek. III. 366. — [3]) Magyar Tört. Tár. XII. 279.

bőczy Istvánt jutalmazta meg vele.[1]) Ali pasa 1552-ben, öt napi ostrom után bevette a várat, mely 1593-ig török kézen maradt. Pálffy Miklós visszavívta a király számára s az országgyűlés ismételten elrendelte Bujákvár helyreállítását. Azonban 1663-ban ismét török kézre jutott és ekkor Murtuzán aga, hatvani bég levegőbe röpíttette.[2]) A bujáki vár tövében elterülő községnek egyházi és politikai története össze volt forrva a vár sorsával. A török hódoltság idején, 1559-ben 68 adóköteles ház volt benne és 35000 akcset jövedelmezett; 156$^{2}/_{3}$-ban már csak 38 ház, de még ekkor is 16385 akcse jövedelmet hozott Szefir hatvani emirnek.[3]) A törökök kiűzetése után Mária Terézia királynő herceg Eszterházy Pálnak adományozta Bujákot örökösen. A XIX. század közepén eladták Hatvani-Deutschnak s ettől megvette 1885-ben gróf Károlyi Gyula.

Két temploma volt egykoron. Gutten plébános följegyzése szerint a Szentmártonhegyen még az ő idejében láthatók voltak egy cisztercita vagy templomosrendi kolostornak és templomnak romjai. E nézetet Pesty Frigyes is elfogadta.[4]) Lent a községben pedig egy másik templomnak kellett lennie, melyet az 1673. évi Pongrácz-féle térkép, mint két tornyos és kupolás templomot mutat be. Az 1697. évi Canonica Visitatio szerint a templom jól volt fedve; azonban falai gyengék lehettek, mert 1703-ban teljesen újjá építették. Ezen építés oly rossz volt, hogy 1757-ben kénytelenek voltak mindenfelől megtámogatni s azért az akkori földesúr, herceg Eszterházy Pál új egyházat épített a fiscus és a hívek hozzájárulásával, 15000 frt költséggel, mely most is fennáll.[5]) E templomon kívül van a kálvárián Szent Anna tiszteletére 1801-ben épült és a temetőben a Megváltó tiszteletére ajánlott kápolna.

Plébániája minden esetre igen régi. Először 1542-ben találjuk a nógrádvármegyei adózók között a bujáki plébánost 2 frt adóval.[6]) Pongrácz püspök 1675. évi Informatiója szerint P. Szalay György bujáki plébános nem jelent meg a garamszentbenedeki gyűlésen.[7]) Néhány évvel később Berkes András volt a bujáki — és talán egyidejűleg ecsegi — plébános, mint ahogy 1697-ben Ujfalusi Tóbiás és 1701-ben Bujáki Gergely ecsegi plébánosok

[1]) Fraknói. Werbőczy élete. 391. — [2]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 22. 362. 575. — [3]) Vélics—Kammerer. Magyarorsz. török defterek. I. 124. 310. II. 193. — [4]) A templáriusok Magyarországon. 7. — [5]) Liber Visit. Can. II. 17. III. 116. IV. 536—539. — [6]) Egyháztört. Emlékek. IV. 177. — [7]) Magyar Sion. 1869. 898.

Bujákot is adminisztrálták. Bujákon ez alatt állandóan Kászonyi György deák volt licenciatus, aki 1690-ben egy Káldi-féle Bibliát hagyott »a Buják falusi Templomnak«. Berkes 1715. évi egyházlátogatása idején Horváth Pál volt a bujáki plébános, akit Desericius is említ 1717-ben.[1]) Valószínűleg sokat betegeskedett, mert 1718-ban már ismét az ecsegi plébános adminisztrálta Bujákot. Horváth 1722. november 8-án bekövetkezett elhalálozása után Berkes püspökhelyettes a pásztói ciszterciták priorjának, Gonczik Péternek ajánlotta fel a bujáki plébániát. Ez Benkovics Mihály pátert küldte ide adminisztrátornak. Berkovics kezdte meg az anyakönyvek vezetését, melyek közül a megholtak és eskettek anyakönyvei az 1775. évig Gutter idejében elvesztek.

A községhez tartozó Hényel-puszta 1260-ban mint »ville Henel«[2]), 1499-ben pedig Hemyel néven fordul elő,[3]) tehát ezen időben falu volt. Hozzátartoznak még: Nádasd és Szamkó puszták, Aranykút-major és Galambostelep. Legújabb Canonica Visitatiót végzett itt gróf Nádasdy Ferenc 1829-ben. Kegyura: Pappenheim Szigfridné szül. Károlyi Erzsébet grófnő. Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 2203. Ág. 44. Izr. 32.

Fiókegyháza:

Bér kisközség, az anyaegyháztól 4·47 kmnyire. A Kökényes-Radnót nemzetség ősbirtoka, melyet 1322-ben a Kacsics-nembeli Simon, 1439-ben Báthory István kapott meg Bujákkal együtt.[4]) A Báthoryak 1480-ban perlekedtek érette Szobi Mihálylyal és a váczi káptalan megbizottjával, Mohoray Miklós váczi őrkanonokkal.[5]) A török uralom alatt elpusztult. Ekkor felvidéki lutheránus tótok telepedtek meg itt. Faragott kövekből épült régi temploma Dwornikovich püspök Jelentése szerint 1700-ban el volt hagyatva és a lutheránus pásztor magánházban prédikált.[6]) Az 1721. évi Canonica Visitatio szerint már restaurálva volt és a lutheránusok birták.[7]) Hozzátartozik: Alsó- és Felsőegercs, Csárda- és Virág-puszta.

Lakósainak száma: Rk. 187. Ág. 745. Izr. 12.

Plébánosok:

Szalay György 1675. körül.
Berkes András 1680. körül.
Újfalusy Tóbiás 1697. körül.
Bujáki Gergely 1711. körül.

[1]) Liber. II. Visit. Can. 17. 181. 228. Hist. Eppatus Vac. 235. — [2]) Wenczel. Árpádk. Oktár. VII. 537. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza a Hunyadiak korában. I. 99. — [4]) Országos levéltár. Dl. 13403. — [5]) Kovachich. Formulae Solennes Styli 277. — [6]) Magyar Sion. 1869. 169. — [7]) Liber II. Vis. Can. 152. és 431.

Horváth Pál 1711—1722.
Benkovits Mihály 1722—1723.
Geró Mihály 1724—1728.
Sztrakos Béla 1728—1731.
Thuri Pál 1731—1757.
Hangya Péter 1758—1760.
Benedek Ágoston 1760—1761.
Dunajtsek Mátyás 1761—1768.
Lelovics Zsigmond 1768—1779.
Vályi János 1779—1791.
Gutten István 1791—1804.
Kocsis Péter 1804—1806.
Katona János 1806—1848.
Stitz József 1848—1856.
Cserkúti János 1856-1873.
Krenedics Imre 1873—1890.
Kossitzky Lajos 1890—1913.
Koncz Istvánn 1913—.

2. **Csécse** nagyközség, helyben, Pásztón, Apcz-Szántón van. Cheche családi névben 1382-ben található.[1]) Zsigmond király elcserélte Csécsét, mely akkor Garázda Miklós és Szilágyi László birtoka volt, a temesmegyei Horogszeggel. 1422-ben a Rhédeiek, 1429-ben a Palócziak birták.[2]) I. Ferdinánd 1559-ben Zay Ferencnek, Liszthy Jánosnak és Vitzmándy Mátyásnak adományozta.[3]) Az 1598. évi adóösszeírás szerint Pásztót György birtokában találjuk. A törökök hatalmába kerülvén, 156²/₃-ban Khalil bégnek 6162 akcse jövedelmet hajtott.[4]) A bujáki várból elűzött török őrség 1663-ban Csécsénél tönkretette az üldöző magyar sereget.[5]) A törökök kiűzetése után számos birtokosa volt, közöttök a cisztercita-rend, melynek birtokrészét most a Vallásalap birja.

Mária születése tiszteletére szentelt temploma a XV. század gót stilusában épült és igen sok viszontagságon ment át. A Pongrácz-féle térképen látható. Az 1711. évi Canonica Visitatio szerint jó állapotban és jól volt felszerelve, tornyát Arbay idejében (1727.) építették.[6]) Egyik oltárképén az 1652. évszám látható. A sokszori javítás és átalakítás dacára e templom megrokkant s a Vallásalap 1894—5-ben 24000 frt költséggel újat építtetett. — Plébániáját az 1542. évi Nógrádmegyei adóösszeírás említi először.[7]) Azután letűnik. Pongrácz György püspök 1675-ben a katholikus helységek közé sorozza Csécsét, de sem plébánosát, sem licenciátusát nem említi.[8]) Terenyei Bendő István hivatalos egyházlátogatása (1697-ben) azt mondja Csécséről, hogy Ecseghez tartozik ugyan, de »alias parochia per se.«[9])

[1]) Fejér. Cod. Dipl. IX/V. 576. — [2]) Nagy. Magyar Családok. X. 706. — [3]) Országos levéltár. Dl. 12104. 26596. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 152. — [5]) Mocsáry. Nógrádvm. Esmertetése. III. 245. — [6]) Liber II. Visit. Can. 122. — [7]) Egyháztört. Eml. IV. 177. — [8]) Knauz. M. Sion. 1869. 899. — [9]) Liber II. Visit. Can. 17.

A II. József császár-féle rendezés alkalmával 1787-ben Csécsén helyi káplánságot szerveztek. Bodonyi Miklós püspökhelyettes, 1822. szeptember 15-én kelt iratával önálló plébániává emelte. Gróf Nádasdy Ferenc püspök 1829-ben Canonica Visitatiót tartott Csécsén. — Anyakönyvei 1787. óta vannak. — Kegyura a Vallás-alap. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozó puszták és majorok: Bélahalom, Bogaras, Erzsébet, Hosszúvölgy, Rózsásalmás és Széphalompuszta.

Lakósainak száma: Rk. 1138. Ref. 12. Ág. 23. Izr. 35.

Helyi káplánok és plébánosok:

Kmety Imre 1787—1793.
Válki Remig 1793—1799.
Bodonyi Dezső 1799—1830.
Villiger János 1830—1844.
Árvay József 1844—1859.
Wágner István 1859—1863.
Takács Ferenc 1863—1882.
Fajt János 1882—1888.
Igaz Péter 1888—1901.
Sárgay Ferenc 1901—.

3. **Cserhátszentiván** (azelőtt Szent-Iván) kisközség, helyben, és Pásztón van. Előfordul V. István, akkor még »ifjabb király« 1265. évi oklevelében Scentivan Berche néven; de ebből nem lehet kivenni, község volt-e már.[1]) Egy 1327. évi határjárási jegyzőkönyv egymásután említi: »Terra Kuthason... terra Scenthywan... terra nobilium de Toldy... terra ecclesiae de Garaab«, tehát a mai plébánia összes tartozékait.[2]) 1524-ben Katonay György birtoka volt, a kitől vejei, Aranyi és Pécsi örökölték.[3]) Ezután a török hódoltságba került, 1562-ben Csalin Divan, 1572-ben Ferhát bin Abdullah hűbérbirtoka volt.[4]) A XVIII. század óta nemesi község, melyet felvidéki lutheránus tótokkal népesítettek be, a kik azóta katholikusokká lettek és megmagyarosodtak.

Egykori temploma a török uralom alatt romba dőlt s midőn ennek köveiből a katholikusok 1752-ben új templomot kezdtek építeni, ez ellen az összes szomszédságbeli lutheránusok tiltakoztak. A templomocska mégis fölépült, de oly kicsiny volt, hogy már 1771-ben, majd ismét 1867-ben ki kellett bővíteni. Keresztelő Szent János tiszteletére van ajánlva. — Az 1746. évi Canonica Visitatio szerint Szentivány Ecseg fiókegyháza volt, azután Mátraszőllőshöz csatolták; de miután a templom fölépült, gróf Esterházy Károly püspök 1760-ban önálló plébániát szervezett Szentiványon és hozzácsatolta

[1]) Wenzel. Árpádk. Oktár. XI. 544—45. — [2]) Nagy. Anjoukori Oktár. II. 288—9. — [3]) Mocsáry. Nógrádm. Esmertetése. III. 285. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi török defterek. I. 124.

a mátraszőllősi plébániától Alsó- és Felsőtoldot, a herencsényitől Kutasót és Bokort. — Anyakönyvei 1761-ben kezdődnek. Canonica Visitatioja 1829-ből való. — Kegyura nincs, szabad püspöki adományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik: Cserkút, Szárazrét és Szomjastanya.

Lakósainak száma: Rk. 571. Ág. 40. Izr. 31.

Fiókegyházai:

a) Alsótold és b) Felsőtold két egymás mellett fekvő kisközség, az anyaegyháztól 2·20 kmnyire. A középkorban csak egy Thold nevű község fordul elő Nógrádvármegyében. Terra Thold 1265-ben Purwys Benedek birtoka, de az említett 1327. évi oklevél szerint már »Terra nobilium de Toldy.«[1]) Toldy László és Benedek 1470-ben egyezséget kötnek a sági konventtel.[2]) Toldy Ferenc birtokrészét nővére, Sára gyermekei javára vallotta be.[3]) A török hódoltság idején elpusztult s a XVIII. század elején kezdett újólag benépesedni — és pedig két helyen, mint két különálló község.

Az 1767. évi Canonica Visitatio említi, hogy az alsótoldi temetőben egy régi templom romjai láthatók. Ribianszky plébános följegyzése szerint Toldy Miklós »a hírneves corvini vitéz« kápolnája és temetője volt ez, melybe mindkét Told lakósai még 1788-ban is temetkeztek. Ezek közelében volt a lovagnak rezidenciája is.[4]) Alsótold földesura, Marsovszky János 1805-ben templomot építtetett Nepomuki Szent János tiszteletére, melybe mindkét község lakósai járnak. — Alsótoldhoz tartozik Nagymezőpuszta és Bablevesmajor, Felsőtoldhoz Koplalómajor.

Lakósok száma: Alsótoldon Rk. 270. Ág. 20. Gk. 4. Izr. 4.
Felsőtoldon Rk. 279. Ág. 25. Izr. 8.

a) Bokor kisközség neve az idézett 1265. és 1327. évi oklevelekben olvasható. Albert király, mint Buják vár tartozékát, Báthory Istvánnak adományozta 1439-ben.[5]) A török hódoltság alatt Alsó- és Felsőbokor néven fordul elő. Mivel régi lakói elmenekültek, utánok evangélikus vallású tótok telepedtek meg benne s a katholikusok a herencsényi plébániához tartoztak. Egykori temploma romokban hevert. Az evangélikusok 1753-ban záptojással dobálták meg a temetésre átjölt Figuli plébánost. 1796-ban pedig a templomromokat akarták széthordani, amiben őket Ribianszky plébános megakadá-

[1]) Wenzel. Árpádk. Oktár. XI. 544—6. — Anjoukori Oktár. II. 288–9. — [2]) Hazai Oktár. II. 299. — [3]) Nagy I. Magyar családok. XI. 160. — [4]) Historia Domus Szent-Iv́ány. — [5]) Országos levéltár Dl. 13403.

lyozta. Mindkét eset állami beavatkozásra szolgáltatott alkalmat.[1]) — Bokor most Pappenheim Sigfridné, Károlyi Erzsébet birtoka.

Lakósainak száma: Rk. 48. Ág. 232. Izr. 6.

d) Garáb ősrégi kisközség az anyaegyháztól 7·02 kmnyire, melynek történetét adtuk a garábi prépostságnál.[2]) Eredetileg a Kökényes Radnót nemzetség birtoka volt. Hunyady János kormányzó 1447-ben vingárti Geréb Jánosnak adományozta.[3]) Amikor az egykori prépostságot a jezsuiták megkapták, Szent Alajos tiszteletére kápolnát építettek, mely az 1767. évi egyházlátogatás idején már majdnem rombadőlt; de Almásy Pál gróf földbirtokos 1778-ban újjáépíttette s ez most is fennáll.[4]) — E községhez tartozik Alsómajor és Balásy-puszta.

Lakósainak száma: Rk. 205.

c) Kutassó kisközség, melyet már egy 1265. és az idézett 1327. évi okirat említ.[5]) Kerékgedei Temmel László özvegye, 1514-ben Kutassón fekvő birtokrészét Werbőczy Istvánnak engedte át.[6]) A XVIII. században több birtokosa volt. A török hódoltság után nagyobbára ágostai hitvallású lakósok telepedtek meg benne. Temploma nincs. Hozzátartozik Mocsárospuszta.

Lakósainak száma: Rk. 87. Ág. 158. Izr. 3.

Plébánosok:

Lányi M. Elek 1759—1763.
Kmety Imre 1763—1768.
Bencze Mihály 1768—1776.
Partly Gábor 1776—1777.
Szegedy János 1778—1781.
Markasy Imre 1781—1783.
Némai János 1784—1790.
Janik Miklós 1790—1796.
Ribiánszky János 1796—1800.
Peske Antal 1801—1805.
Badik Mihály 1805—1807.
Árvay János 1807—1823.
Rudlovszky István 1823—1839.
Urik István 1840—1852.
Julina István 1852—1858.
Stéger István 1858—1860.
Boross Károly 1860—1865.
Bedross József 1865—1872.
Pollák Mátyás 1872—1877.
Ruff Győző 1877—1884.
Farkas Mihály 1884—1902.
Szijgyártó Ferenc 1902—1911.
Kopeczky József pleb. h. 1911—.

4. **Ecseg** kisközség, helyben, és Pásztó. Egykoron a keresztes lovagok birtoka volt, mert IV. Béla 1238. évi megerősítő oklevelében elősorolván a kereszteslovagok magyarországi bir-

[1]) Mandata Regia. 66. és 151. — [2]) Lásd 84 lap. — [3]) Országos levéltár. Dl. 13922. — [4]) Liber V. Visit. Can. 661. — Lib. VII. 774. — [5]) Wenzel. Árpádkori Oktár. XI. 546. Nagy. Anjoukori Oktár, II. 288. — [6]) Fraknói. Werbőczy. 356.

tokait említi: »villam quae vocatur Wecseg a castro Wachiensi exemptam.[1]) »Ennek az exemptiónak alapja pedig III. Imre pápának Boleszló váczi püspökhöz 1207-ben intézett levele volt, melyben a kereszteslovagokat minden tizedfizetés alól felmenti.[2]) Volt egykoron vára is. »Castrum Ecseg cum quatuor possessionibus circa id existentibus« előfordul 1324-ben és 1347-ben, amikor Károly Róbert király ezeket Csák Mátétól elvette és Horsundorfer Ulveg lovagnak adományozta. Nagy Lajos pedig Horsundorfer Farkas halála után nővérének, Szécsényi Kónya sárosi főispán nejének adományozta.[3]) Vára a XV. században elpusztult. Romjai most is láthatók. A község később az Országh, Lossonczy, Romhányi és Forgách család birtokába ment át. A török hódoltság alatt a váczi nahije birtokai közé tartozott, 1560-ban 18000 akcset jövedelmezett.[4]) Utána ismét a Forgáchok vették birtokba s kastélyt építettek, mely jelenleg a Plachyak tulajdona.[5])

Ecsegen, mint a Szentjánoslovagok birtokán, bizonnyára már a legrégibb időben volt templom és plébánia. Kisded temploma látható a Pongrácz-féle térképen. Mocsáry és Medgyessy szerint lgrégibb harangján gotikus jellegű betűkkel MCVIII. évszám volt olvasható, de ezt alkalmasint tévesen olvasták MDVIII. helyett. E harangot 1863-ban beolvasztották.[6]) Az 1697. évi Canonica Visitatio szerint Mindenszentek tiszteletére ajánlott temploma jól volt fedve, 1779-iki Can. Visit. szerint maguk a hívek építették 1600 körül; de vasrácsos szentségháza, szárnyas oltára és más felszerelési tárgyai sokkal régibb eredetre vallottak.[7]) Ezen templom roskadozóvá lévén, 1780-tól 1792-ig a régi torony mellé ismét újat építettek.

Plébániája a török uralom idején mintegy az egyházmegye központja volt; plébánosai pedig az egyházmegyén kivül lakó püspökök vikáriusai voltak, mint 1617-ben Sárfőzy János, 1663-ban Cseke Mihály.[8]) Ezüstből vert, zománcos aranyozott kelyhe a brassói ötvös művészet remeke, most a váczi székesegyház kincstárában van őrizetben. »Volt itten 1680-ban a falun kivül épült és Nagyboldogasszony tiszteletére csodatörténetekkel tündöklő templom, írja Mocsáry, melyet az ájtatos hívek messzeföldről, még Máramarosból

[1]) Fejér. Codex dipl. V/I. 104. — [2]) Fejér. Cod. dipl. III/I. 44. — [3]) Nagy. Anjoukori Oktár. II. 115. — Fejér. Cod. dipl. IX/II. 209. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. II. 193. — [5]) Borovszky. Nógrádmegye monogr. 34. 365. — [6]) Nógrádvm. Esmertetése. I. 222. — Schemat. Vac. 1835. 47. — Römer. Arch. Közl. III. 131. — Forster. Magyarország műemlékei. II. 535. — [7]) Liber II. Visít. Can. 17. 129. — [8]) Schemat. Vac. 1835. 47.

is fölkerestek; nevezetesen néhai Grassalkovics Antalné is, hogy elvesztett szemvilágát visszanyerhetné a templom ajtaja előtti tiszta forrásnál, mely közönségesen Szentkútnak neveztetett. Azonban a templom 1772. után végső pusztulásra jutott és a kutacska idővel kiapadt.«[1]) — Anyakönyvei 1697-ben kezdődnek. — Legújabb Canonica Visitatioja 1829-ben kelt. — Kegyura nincs, szabad püspöki adományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik Keresztvölgy- és Világos-puszta.

Lakósainak száma: Rk. 1545. Ref. 3. Ág. 57. Izr. 43.

Fiókegyháza:

Kozárd kisközség, az anyaegyháztól 2·4 kmnyire. Kazard néven előfordul 1413—1472. években mint a Dercsényi család birtoka. Mátyás király 1473-ben Kalonday Simonnak adományozta s a Tholdy család is birt benne birtokrésszel.[2]) A török uralom alatt 1559-ben nyolc, 156⅔-ban három portás község.[3]) A törökök kiűzetése után herceg Eszterházy, a Marsovszky és Ettre családok voltak birtokosai. Határában a középkorban Varaskalapács és Kazárvölgy nevű helységek voltak, melyek helyén most Pogányvár- és Nagymező-puszták állanak.[4]) Mindezen községek a török időkben elpusztultak, azután tótokat telepítettek oda, akik teljesen megmagyarosodtak.[5]) — Templomának nyomai sincsenek, harangjait Kálnói Ettre Ferencné öntette 1792-ben. Tarródyné 1845-ben 800 frtot hagyományozott kápolna építésére, melyből 1894-ben azonban csak új harangláb készült.

Lakósainak száma: Rk. 1445. Ág. 5. Izr. 12.

Plébánosok:

Sárfőzy János 1610—1617.
Cseke Mihály 1655—1676.
Berkes András 1690. körül.
Újfalusi Tóbiás 1697—1703.
Bujáki Gergely 1703—1713.
Endes Balázs 1714—1715.
Arbay János 1715—1721.
A pásztói ciszterciek 1721—1722.
Koritsánszky László 1722—1729.
Horváth György 1729—1740.
Szabó István 1740—1746.
Szabinay István 1746—1752.
Szabó László Péter 1752—1753.
Filó János 1753—1772.
Beniczky János 1772—1776.
Sztranovszky János 1776—1792.
Baranyai János 1792—1822.
Deáky Ignác 1822—1833.
Kratochvila József 1833—1839.
Rudlovszky István 1839—1852.

[1]) Mocsáry. Nógrádvm. Esmertetése. I. 227. — [2]) Nagy I. Magyar családok. VI. 426. XI. 161. — [3]) Vélics—Kammerer. Magyarországi török defterek. 125. 157. [4]) Borovszky. Nógrádmegye monogr. 61. — [5]) Fényes. Geograf. szótár. II. 256.

Urik István 1852—1877.
Szálé Viktor 1877—1911.
Tóth Kálmán esperes és tanfelügyelő 1911—.

5. **Herencsény** kisközség, Cserhátsurány, és Magyarnándor. — Családi előnévben található már 1322-ben.[1]) Pálóczy György vál. esztergomi érsek tiltakozik az ellen 1423-ban, hogy »Terencheni« jobbágyait a váczi püspök és a káptalan megadóztatják.[2]) Birtokosai voltak 1484-ben a Rhédey, 1580-ban a Tholdy, 1589-ben a Szokolyi családok.[3]) A török hódoltság idejében a váezi nahije községei közt szerepel »Terencsény« néven, 156²/₃-ban Rhodavendinek 8185 akcset jövedelmezett és négy adóköteles portája volt.[4]) 1715-ben már 17 adóköteles házat írtak benne össze.

Templomáról azt írja a »Historia Domus«, hogy a vizigótok építették. Ez természetesen túlzás; de mindenesetre igen régi. A Pongrácz-féle 1672. évi térképen Herencsénynek tornyos temploma látható s Zólyomi János nevű licenciátusa résztvett a garamszentbenedeki gyűlésen.[5]) A Rákóczy-féle szabadságharcok idején e templom sokat szenvedett; tornya bedőlt. Lakósai 1852-ben megnagyobbítván a templomot, tornyot is építettek hozzája. Szentmihály főangyal tiszteletére van szentelve. — Plébániája igen régi. Az 1542. évi nógrádmegyei adóösszeírásban a herencseni plébános 1 frt adóval szerepel.[6]) Schematismusaink szerint 1673-ban még fennállott; de mint fennebb láttuk, akkor csak licenciátusa volt, sőt még az 1697. évi egyházlátogatás idejében is.[7]) Plébánosai neveivel csak 1750. óta találkozunk, s azóta vannak anyakönyvei. — Legrégibb harangja 1714-ből való. — Legújabb Canonica Visitatioja 1832-ből való. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Herencsény egykoron össze volt építve Haraszti-pusztával, mely 1290-ben önálló község volt. Az 1832. évi Canonica Visitatio szerint templomromok is voltak benne láthatók, amelyek fölé a Nedeczkyek későbben gazdasági épületet emeltek.[8]) A mostani Alsó- és Felsőliszkó-puszta 1332, 1395, 1439-ben szintén önálló helységként szerepelt.[9]) Alsó- és Felsőbikk-, Nagyszőlő- és Száraztó-puszták tartoznak még e községhez.

Lakósainak száma: Rk. 1047. Ref. 7. Ág. 48. Izr. 12.

[1]) Nagy. Anjoukori Oktár. II. 52. — [2]) Orsz. levéltár. Dl. 12465. — [3]) Nagy I. Magyarország családai. XI. 161. Borovszky. Nógrádm. monogr. 48. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi török defterek. I. 158. — [5]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898. — [6]) Egyháztört. Emlékek. IV. 177. — [7]) Liber II. Visit. Can. 20. — [8]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 48. — [9]) Nagy. Anjoukori Oktár. II. 52. — Csánki. Magyarország földrajza. I. 103.

Fiókegyháza:

Cserhátsurány (ezelőtt csak Surány) az anyaegyháztól 4·21 kmnyire »Villa Suran« már egy 1138. évi okmányban is előfordul, mint a dömösi prépostság birtoka.[1]) 1295-ben Bene surányi plébános a váczi káptalan megbizottja volt.[2]) A XIV. században a Csór-nemzetség birtoka. I. Ulászló 1443-ban a Surányiaknak és Liszkóiaknak adományozza.[3]) 1559-ben a török adódefterekben, mint 14 portás hely fordul elő; 1562—3-ban pedig 4145 akcse jövedelemmel van fölvéve, amikor már csak 5 ház volt benne.[4]) 1715-ben nyolc magyar háztartást írtak össze. Templomát Csór Tamás csókakői várnagy építtette 1544-ben, Szent István király tiszteletére szenteltette és a pápától búcsúengedélyt eszközölt ki számára.[5]) Rómer Flóris ezen időbe helyezi e nyolcszögletes toronnyal biró, gotikus templomnak építtetését.[6]) A török uralom alatt mecsetül használták. Az 1711. évi Canonica Visitatio szerint tornyán kősisak volt, melyet azonban a vihar ledöntött, azután körtealakú fasisakot csináltak helyébe. Az 1675. évi garamszentbenedeki gyűlésen résztvett Bersenyi Endre surányi licenciátus. — Hozzátartoznak: Bodóvölgy-, Csór-, Nagypatak- és Szilvágypuszták.

Lakósainak száma: Rk. 969. Ref. 7. Ág. 50. Izr. 19.

Plébánosok:

Bujáki Gergely 1700—1703.
Zyma György 1703—1710.
Gunda János 1710—1712.
Morvay János 1712—1717.
Borsányi György 1717—1724.
Márthonyi Pál 1724—1735.
Szabinai István 1735—1746.
Léday György 1746—1747.
Királyi Mihály 1747—1749.
Szlonkay István 1749—1754.
Figuli József 1754—1783.
Kondlovits István 1783—1820.
Berecz József 1820—1840.
Fekete Károly 1841—1848.
Géczy Lajos 1849—1870.
Bajnóczy Sándor 1870—1887.
Mezey Sándor 1887—1888.
Bózsó Mátyás 1888—1898.
Nagy Lajos h.-plébános 1898—.

6. **Mátraszőllős,** ezelőtt Szőllős nagyközség, , helyben, ♆ Pásztón van. Okmányilag 1229-ben fordul elő, midőn IV. Béla király több más helységgel együtt Pousa comesnek adományozza.[7])

[1]) Knauz. Monum. Eccl. Strig. I. 93. — [2]) Wenzel. Árpádkori Oktár. X. 244. — [3]) Századok. 1869. 634. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 115. 166. — [5]) Theiner. Monumenta Hist. Hung. I. 666. — Borovszky. Nógrádm. monogr. 25. — [6]) Vasárnapi Ujság. X. évf. 355. — Forster. Magyarország műemlékei. II. 543. — [7]) Fejér. Codex dipl. III/II. 193.

Határjárási jegyzőkönyvekben említtetik »terra Zeuleus 1266-ban és 1327-ben.[1]) A Kacsics nemzetség ősi birtoka volt. Nagy Lajos 1393-ban meginti a Kacsicsokat, hogy a szőllősi jobbágyak a garábi prépostság hasonnevű birtokát háborgatják.[2]) 1439-ben már a Szécsényiek voltak Szőllős földesurai.[3]) Az 1598. évi adólajstrom szerint Szőllős Rákóczy Zsigmondé volt.[4]) A török uralom alatt 1562—3-ban 8000, 1579-ben 9000 akcse jövedelemmel van felvéve az adódefterekben.[5])

Egyházmegyei névtárainkban az áll, hogy »parochia ante annum 1541. iam exestit; de az csupán Prinner József plébános, Szőllős szorgalmas házitörténetírójának állításán alapszik, aki szóhagyomány alapján azt írja, hogy midőn a törökök 1554-ben Szőllősre törtek, a nép plébánosával együtt elmenekült és a templom főoltárát a szécsényi ferencrendiekhez vitték, ahonnan 1669-ben ismét visszahozták. Márpedig a nógrádmegyei 1542. évi adóösszeírásban nem fordul elő a szőllősi plébános; tehát 1554-ben nem volt plébániája; hanem igenis az 1864. évi templomrestaurálás alkalmával a mészréteg alatt feliratot találtak, mely szerint a templomot Szőlősy Benedek plébánossága alatt, 1611-ben restauráltak. Ezek alapján bizonyos, hogy plébániája 1610. körül már fennállott s azóta — kivéve azt a rövid időt, amikor paphiány miatt az ecsegi plébános és a pásztói ciszterciták adminisztrálták — mindig saját plébánosai voltak.

Templomáról a Pongrácz-féle Informatióhoz csatolt térkép nyújt fogalmat, amely az épület két sarkán egy-egy toronnyal ékesített templomot mutat. A templom szentélye a XIV. század gót építkezését mutatja. A török időkben raktárul használták. Szőlősy Benedek feljegyzése szerint 1611-ben »In honorem Salvatoris« volt ajánlva, az 1697. évi Canonica Visitatio szerint: »In honorem B. M. V. ad Nives,«[6]) az 1715. évi szerint pedig: »Ecclesia S. Elisabethae.« Most is Árpádházi Szent Erzsébet tiszteletére van ajánlva. E templomot 1778-ban bővítették, 1864-ben teljesen megújították és új tornyot építettek hozzá. Sajnos, hogy kőből való régi szószéke eltűnt. — A lakosság fogadalmából 1772-ben Szt. János apostol tiszteletére kápolnát építettek, amelyet 1904-ben teljesen megújították. A XVII. században alakultak Szőllősön a Szeplőtelen fogantatásról és Szent Miklósról nevezett társulatok, melyeknek

[1]) Wenzel. Árpádkori Oktár. XI. 547. — Nagy. Anjoukori Oktár. II. 289. — [2]) Nagy. Anjoukori Oktár. IV. 495. — [3]) Országos levéltár. Dl. 13414. — [4]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 81. — [5]) Vélics—Kammerer. I. 149. 322. — [6]) Liber II. Visit Can. 16.

alapszabályait Berkes püspök-helyettes 1702-ben megerősítette. — Anyakönyveket plébánosai 1700. óta vezettek, azonban az 1700—1767. évi bejegyzéseket magokban foglaló kötetek elvesztek. — Canonica Visitatiója 1829-ből való. — Püspöki szabadadományozású plébánia. Egyházi nyelve magyar.

Fiókegyházai vollak: Szentivány, Alsó- és Felsőtold, Tepke, Nádasd és Csontfalu községek. Cserhátszentiván önálló plébániává lett; a többi község a török hódoltság alatt elnéptelenedvén, most a következő pusztákat alkotják: Csontfalu, Alsó- és Felsőnádasd, Kisközesd, Potyporos, Tepke és Zsákfa.

Lakósainak száma: Rk. 1388. Ág. 55. Izr. 24.

Plébánosok:

Szőlősy Benedek 1610. körül.
Náray György 1669. körül.
Szebeny János 1675. körül.
Törőcsik György 1692. körül.
Berkes András 1694. körül.
Gulicska András 1701—1713.
Pásztói ciszterciek 1713—1715.
Kaló Fereoc 1715—1717.
Pásztói ciszterciek 1717—1724.
Hiress András 1724—1726.
Csóri István 1726—1735.
Szegedi József 1735—1738.
Ferenczfy Ferenc 1738—1746.
Szilágyi Máté 1746—1747.
Szegi Isiván 1747—1753.
Dobos Tamás 1753—1755.
Szabó Gábor 1755—1759.
Cetto Ferenc 1759—1770.
Prinner Endre 1770—1777.
Vályi János 1777—1779.
Toronyossy János 1779—1781.
Szegedi János 1782—1793.
Ludik József 1793—1799.
Sipos János 1799—1829.
Fekete Károly 1829—1841.
Vajzer Sándor 1841—1848.
Csányi János 1848—1850.
Prettenhoffer József 1850—1854.
Banó Imre 1854—1868.
Lieszkovszki Pál 1868—1872.
Banó Imre 1872—1882.
Takács Ferenc 1882—1883.
Kromek Sándor 1883—1885.
Drien István 1885—1887.
Banó Imre 1887—1891.
Schloszár János 1891—1901.
Radványi Béla 1902—1905.
Koncz István 1905—1913.
Lihoszáth Ignác helyettes plébános 1913—.

7. **Terény** kisközség, helyben, T, Magyarnándor. Már 1283-ban falu volt.[2]) A középkorban Vásáros-Terin vagy Teryen néven tordul elő és városi kiváltságokkal birt.[3]) 1506-ban tergini Radnóthy György birtokában találjuk, 1518-ban Werbőczy köl-

[1]) Liber III. Visit. Can. 123. — [2]) Ferenczy. Magyar nyelvkincsek. I. 139. — [3]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 127. — Orsz. levéltár. Dl. 13634.

Sajtó alá került 1914. nov. 12-én.

csönös örökösödési szerződést kötött Erdődy Péterrel (egyebek közt) Terjin falura is.[1]) 1598-ban Balassa Zsigmond volt földesura. A török hódoltság alatt a váczi nahije alá tartozott. A törökök kiüzetése után a Balassák, Zichyek és Baloghyak birták később herceg Eszterházy. Mostani birtokosai a Zichyek és Károlyi Erzsébet grófnő.

Temploma átmeneti stilben épült, szentélye gotikus. Többszöri átépítés és toldás után 1909-ben teljesen megújították. Sz. András apostol tiszteletére van ajánlva. A néphagyomány szerint e templom mellett fehér barátok — valószínűleg pálosok-kolostora volt, melynek alapfalai a XIX. század elején még láthatók voltak s most is van Barát-szurdok nevű dűlője.[2]) Egyik harangjának felirata: MCCCCXCVII. Refusa MDCXCVI. O. REX GLORIAE VENI CVM PÁCE. — Az esztergomi főmegye nógrádi plébániái közt van az 1332—1337-iki pápai tizedjegyzékben Cenan (Terian), ami valószínűleg Terény.[3]) A terjéni plébános 1542-ben 1 frt adót fizetett Nógrádvármegyében.[4]) A török időkben a plébánia megszűnt. Az 1675. évi garamszentbenedeki gyűlésen résztvett Zólyomi János herencsényi és terjeni licenciátus.[5]) Az 1697. évi Canonica Visitatio szerint Herencsény fiókegyháza volt, azonban 1783-ban jelenlegi filiálisaival együtt különvált és önálló plébániává lett. Ezen idő óta vannak anyakönyvei. — Legújabb Canonica Visitatiója 1829-ben kelt. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar és tót. — Hozzátartozik Pusztakiskér és Csikorpuszta, mely a XV. században önálló község volt.

Lakósainak száma: Rk. 428. Ág. 409. Izr.

Fiókegyházai:

a) Szanda kisközség, az anyaegyháztól 4·53 kmnyire. Szandavára már az Árpádházbeli királyok idejében állott, mert egy 1301. évi okmányban előfordul Magister Petrus comes Neogradiensis et Castellanus de Zonda de genere Balogh;[6]) 1333-ban pedig Magister Petrus de Zeech castellanus de Zonda.[7]) Zsigmond király 1387-ben a Csetnekieknek adja, 1424-ben nejének Borbálának.[8]) Ettől elveszi Albert király és Erzsébet királynénak adományozza 1439-ben.[9]) I. Ulászló 1440-ben a Rozgonyiaknak és

[1]) Fraknói. Werbőczy élete. 329. — [2]) Mocsáry. Nógrádvm. Esmertetése. I. 297—298. — [3]) Monum. Vatic. I. 188. — [4]) Egyháztört. Emlékek. IV. 177. — [5]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898. — [6]) Fejér. Codex dipl. IX/VII. 67. — [7]) Fessler. Gesch. den Ungern. III. 717. — [8]) M. Tört. tár XII. á79. — [9]) Fejér. Codex Dipl. X/VI. 583.

Kompoltiaknak adományozza, 1465-ben pedig már a Lábatlaniak adják el 3000 frtért az esztergomi érseknek.[1]) Midőn a törökök a mohácsi csata után Budához közeledtek, a budai káptalan a szandai várba vitette kincseit.[2]) Hatvan eleste után Szandavára is törökök kezébe esett, kik Ali aga parancsnok alatt 43 emberből álló őrséget helyeztek el benne. Horváth balassagyarmati várkapitány rövid időre visszafoglalta 1551-ben, végleg pedig Pálffy Miklós 1595-ben. Azonban a törökök átadás előtt szétrobbantották a várat.[3])

A szandai vár tövében feküdt a városka (Oppidum Zonda) melyet Szandaváraljának vagy Szandakérnek neveztek és sorsa hozzá volt kötve a váréhoz. A török adóösszeírás szerint 1559-ben 29 ház volt benne, 1562—3-ban 7535 akcse jövedelmet hozott.[4]) 1720-ban öt magyar és négy tót háztartást írtak benne össze. A XIV. században plébániája volt, mert Chanadin esztergomi érsek 1343-ban Gergely zondai papot küldte ki vizsgálatra a garábi préposton elkövetett hatalmaskodás ügyében.[5]) Egykori templomának romjai az 1727-iki Canonica Visitatio szerint akkor még láthatók voltak az Ó-szanda nevű dűlőben. Templomot most készülnek építeni. — Hozzátartoznak: Cservölgy-, Peres-, Szőllőkalja- és Tógát-puszták.

Lakósainak száma: Rk. 886. Ág. 40. Izr. 15.

Plébánosok:

Klenovics József 1783—1790.
Vazula István 1790—1800.
Béress József 1800—1820.
Vály Alajos 1820—1835.
Zsiros János 1835—1867.
Baader János 1867—1874.
Morvay János 1874—1884.
Füzy István 1884—1885.
Völgyi János 1885—1898.
Ideiglenes adminisztrátorok 1898—1901.
Vértes János 1901—1908.
Serényi Béla 1908—1911.
Kubasek József 1911—1913.
Puskásy László plébános 1913.—

[1]) Orsz. ltár. Dl. 13570. 13634. 16206. — [2]) M. Tört. Tár. XII. 108. — [3]) Verancsics összes munkái. I. 264—6. — Borovszky. Nógrádmegye monogr. 115. 3655. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi török defterek. I. 125. 144. — [5]) Nagy. Anjoukori Okmtár IV. 370.

5. Hatvani esperesi kerület

Heves-, Pest- és Nógrádvármegyékben.

Kerületi esperes: *Odray Celesztin,* hatvani prépost-plébános.
Segédesperes és tanfelügyelő: *dr. Tóth Béla* lőrinczii pléb.
Kerületi jegyző:

Plébániák:

1. **Hatvan,** nagyközség Hevesmármegyében, , , , helyben van. Nevét egy 1222. évi okiratban találjuk: »pristaldus Bissenus de Hotvon nomine Kochobur.»[1]) A hatvani prépostság történetében felhoztuk mindazon adatokat, melyek Hatvan régibb egyházi történetére vonatkoznak.[2]) Oppidum Hathwan előfordul 1406-ban és Nagyhathwan 1444. és 1484-ben.[3]) A mezőváros földesura és a prépostság kegyura a Nagyhatvani-család volt.[4]) Jelentékeny kereskedelmi és vámhely volt.[5]) Falai közt megfordultak a következő uralkodók: Mária királynő 1383-ban, Zsigmond király 1419-ben, I. Ulászló 1440-ben, I. Mátyás 1461-ben, II. Lajos — az ott tartott nevezetes 1525-iki országgyűlés alkalmával, Zápolyai János király 1527-ben és II. József császár 1784-ben.

Várának jelentékeny szerep jutott hazánk történetében. Amint Ortelius leírása és a művéhez csatolt — bizonyosan az ő koránál régibb rajz után készült. — kép mutatja, e vár a Zagyva mesterségesen készült szigetén négyszögben épült, minden szögletén egy-egy donjonnal és egy őrtoronynyal. A város maga is kőfallal volt bekerítve.[6]) Buda elfoglalása után Zápolyai János Hatvan falai közé menekült, melyek 1544-ben a törökök hatalmába estek. Mehemed budai basa kijavíttatta és Deli Kurt parancsnoksága alatt jelentékeny őrséget helyezett közéjök. Teuffenbach császári tábornok 1594. évi eredménytelen ostromlása után, Miksa főherceg 1596. szeptember 3-án visszafoglalta és Serényi füleki várkapitány őrizetére bízta. De csakhamar ott termett a török főhad és hatalmába kerítvén a várat, falait a szétrombolt hatvani és kökényesi prépostsági templomok köveiből kijavíttatta.[7]) Ezután még 90 évig maradt török kézen. A hatvani bégek mintegy 500 főnyi csapatjukkal, a Jászság rémei voltak. Az 1619. évi összeírás szerint 269000 akcse jövedelmet pré-

[1]) Wenzel. Árpádk. Oktár. XI. 166. — [2]) Lásd 78. lap. — [3]) Hazai Oktár. VII. 442. — Orsz. ltár. Dl. 13812. 18953. — [4]) Csánki. Magyarorsz. földrajza a Hunyadiak korában. I. 54. — [5]) Fejér. Codex Dipl. X/VI. 583. — [6]) Ortelius Redivivus. I. 198. — [7]) Istvánffy. Hist. Hung. 703. Verancsics. Összes munkái. VIII. 265. 385.

*

seltek ki a szandzsákbeli lakósoktól.[1]) Buda visszafoglalása után a törökök a várost fölgyújtották, a várfalakat szétrobbantották és így Lotharingiai Károly Hatvant, mint romot vette birtokába 1686-ban; azután némileg kijavíttatta és őrséget hagyott benne. II. Rákóczi Ferenc is megfordult Hatvanban 1704-ben és 1709-ben.[2]) I. Lipót király Salm, majd Stahremberg grófnak adományozta a terjedelmes hatvani uradalmat, Mária Terézia királynő pedig gróf Grassalkovich Antalnak.

Prépostsági temploma Szent Margit tiszteletére volt szentelve, de volt ezen kívül Szent Mária Magdolnáról nevezett plébániai temploma is.[3]) Sajnos, hogy mindkettő teljesen elpusztult. Ortelius rajza már csupán az egyiknek — valószínűleg a prépostsági templomnak — képét tartotta fenn »Stadtkirche« aláírással. Ezen képről következtetve, a templom három hajós, románstilű, bazilika volt, egy nyolcszegletű toronynyal. A torony dereka táján körüljárható karzat volt, melyből ismét egy nyolcszegletű, karcsú és hegyes sisakkal fedett kistorony emelkedett ki. A törökök a templomot mecsetté alakították át és eltakarodásuk előtt felgyújtották.[4]) Ekkor Hatvan majdnem elnéptelenedett. A Pongrácz püspök Információjához csatolt térképen még látható a hatvani templom képe; de újonnan való benépesedése alkalmával legföljebb romjai voltak meg. Az 1746. évi Canonica Visitatio szerint Szabó Mátyás postamester 1693-ban majdnem teljesen saját költségén egy kisebbszerű templomot építtetett Szent Adalbert tiszteletére, mely 1746-ban már düledezett és Althann püspök kénytelen volt a benne való misézést betiltani. Grassalkovich Antal herceg építtette a mostanit 1751—1757-ben, melyet gróf Migazzi Kristóf püspök szentelt fel Szent Adalbert püspök tiszteletére 1762-ben. Azóta többször javították, legjelentékenyebben 1913-ban.

A hatvani plébánia a török hódoltság előtti időben az egri egyházmegyéhez tartozott, illetve kiváltságos plébánia volt. Kezdetben a prémontréiek adminisztrálták, mert X. Gergely pápához 1273-ban intézett panaszlevelökben arról vádolták az egri püspököt, hogy »azon plébániai egyházat, melyre a testvérek jogot tartanak, elfoglalta.«[5]) Úgylátszik később világi papok vették át a plebániát, mert az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben már külön fordul elő

[1]) Vélics—Kammerer. Magyarorsz. defterek. I. 173. 414. — [2]) Emlékiratai. 131. 261. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza a Hunyadiak korában. I. 54. — [4]) Ortelius Redivivus. 198—199. — [5]) Fejér. Codex Dipl. II. 187. — Pray. Specimen Hierar. Hung. I. 205.

a patai főesperességben »monasterium Hotvan« és külön »Jahannes plebanus de Hotwag.«[1]) 1458. körül Máté volt a hatvani plébános, aki Albert hatvani prépost végrendeletét aláírta.[2]) II. Pius pápa 1464. évi bullája szerint a hatvani plébánia kiváltságos (exempta), mely közvetlenül az esztergomi érsek joghatósága alá tartozott.[3]) A török uralom alatt és az ezt követő gyakori ostromokban a város majdnem elnéptelenedett és valószínűleg ezen időtől fogva gondozták a mi papjaink s azért kezdték a váczi egyházmegyéhez tartozónak tekinteni. Pongrácz püspök 1675. évi Informatiójában Hatvan az egyházmegye katholikus helyiségei közt fordul elő, de sem plébánosa, sem licenciátusa nincs.[4]) Berkes András helységről helységre járva, valóságos hódító missiót végzett az egyházmegye ezen határszélén. Igy működhetett Hatvanban is. Csak így tudjuk megmagyarázni életírójának, Nagy Istvánnak azon állítását, hogy Berkes a bujáki, ecsegi, kállói, verseghi, erdőtarcsai, kürti, szőllősi és hatvani parochiákon lelkipásztorkodott.[5])

Dwornikovich püspök állította fel 1700-ban a prépostságtól függetlenül a hatvani plébániát és ezen időtől fogva vannak anyakönyvei. Ez a plébánia azonban nagyon szegényes volt s azért lelkipásztorai gyakran váltakoztak. Berkes halála után a plébánia egyesíttetvén a prépostsággal, állandó lelkipásztorokat kapott. — Legújabb Canonica Visitatiója 1829-ben kelt. — A plébánia kegyurai mindig Hatvan földesurai voltak, a prépostokat azonban kegyúri bemutatás alapján a király nevezte ki. — Hatvanban volt a XVIII. században a kapucinus szerzetesek és a domonkosrendi apácák kolostora, Szent Erzsébet tiszteletére ajánlott kápolnával. Ezek II. József 1788. évi rendelete folytán megszűntek. — Egyházilag hozzátartoznak: Bajpuszta, Görbeér, Kis- és Nagygombos, Nagytelek (mely egykor templomos hely volt), Paphalom, Sashalom és a nagygyá növekedett Vasúttelep.

Lakósainak száma: Rk. 10719. Ref. 317. Ág. 182. Gk. 9. Izr. 867.

Plébánosok:

Törőcsik György 1700—1704.
Decsi Mihály 1704—1709.
Lanser Endre 1706—1708.
Zyma György 1709—1710.
Tajnay Márton 1710.
Arbay János 1711—1715.

[1]) Monumenta Vatic. I. 259. 342. 358. — [2]) Századok. 1871. 622. — [3]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 290. — [4]) Magyar Sion. 1869. 899. — [5]) U. ott. 1869. 164.

Szentgothárdy János 1715—1720.
Quirinyi Mátyás 1720—1724.

Prépost-plébánosok:

Paliss János 1724—1739.
Maszár Endre 1739—1787.
Horvatovszky János 1777—1794.
Stettner Bernát 1794—1823.
Vaiszkopf Mihály 1822—1847.
Janikovich Alajos 1748—1789.
Krenedits Imre 1789—1900.
Odray Celesztin hatvani prépost és ker. esperes 1901—.

Káplánok: Géczy Géza és Sztankó Albert.
Hitoktató: Csomor Sándor.

2. **Heréd**, kisközség Nógrádmegyében, helyben, Lőrinczben van. Nevével Kartal és Verseg határleírásában találkozunk 1461-ben.[1] Hatvan eleste után török hódoltságba került 1559-ben 15, $163^3/_4$-ben már csak 3 adóköteles házzal.[2] A törökök kiűzetése után 1715-ben 30 háztartást írtak benne össze és a Podmaniczkyak voltak földesurai. — Egyházilag Lőrinczi leányegyháza volt. A Pongrácz-féle Informatio a katholikus helységek közt sorolja fel.[3]

Temploma fel van tüntetve a Pongrácz-féle térképen. Az 1797. évi Canonica Visitatio szerint Mindenszentek tiszteletére ajánlott, jól fedett temploma volt, amelyet Türjei Ferenc plébános 1779-ben jórészt saját költségén építtetett és utódja fejezett be, de a tornyot Kovács Antal építtette hozzá 1816-ban. Azóta ismételten megújították. — Plébániája 1733-ban létesült, midőn Lőrinczi anyaegyháztól különvált s azóta vannak anyakönyvei. — Canonica Visitatiója 1789- és 1829-ben kelt. — Szabad püspöki adományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Jelentékeny puszták tartoznak hozzá: Malomsáp és Veressáp, melyek 1304-ben Sáp possessio néven önálló községet képeztek.[3] Fenyő- és Kerekharaszt, Újmajor. Ó- és Újvarsány, egykor szintén falu. Károly Róbert király 1328-ban jegyzőjének, István mesternek adta »possessionem Wossyan vocatam in comitatu Neogradiensi prope Hatvan consistentem.«[4]

Lakósainak száma: Rk. 1807. Ág. 120. Izr. 25.

Plébánosok:

Takács István 1737—1757.
Virág György 1757—1759.
Dunajtsek Mátyás 1759—1761.
Ficzek László 1761—1772.
Sághy Endre 1772—1777.
Türjey Ferenc 1777—1780.
Pikelmann József 1780—1783.
Bodonyi Miklós 1783—1785.

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 99. — [2]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 125. 158. — [3]) Orsz. levéltár. Dl. 15531. — Anjoukori okmtár. I. 74. — [4]) Nagy. Anjoukori Oktár. II. 360.

Kováltsik János 1785—1789.
Markasy Imre 1789—1796.
Janik Miklós 1796—1800.
Kovács Antal 1801—1826.
Kovács Lajos 1826—1852.
Szondy János 1852—1854.
Majer János 1854—1884.
Szvacsina György 1884—1902.
Genzor József kiérd. ker. tanfelügyelő és segédesp. 1902—.

3. **Jobbágyi**, kisközség Nógrádvármegyében, , helyben, Apczon van. Ősrégi idők óta lakott hely, amint azt az itteni kő-, bronz- és népvándorláskorbeli gazdag leletek és a szőllők közt talált száznál több honfoglaláskori sír bizonyítja.[1]) Okmányban 1328-ban fordul elő első ízben, hacsak nem a mai Jobbágyink a Váradi Regestrumban 1229-ben említett »praedium campestre, nomine Jobagi.«[2]) Az Aba-nemzetségből származott Szalánczy Miklós, a Jobbágyi-család őse szerezte meg 1342-ben, aki 1344-ben Jobbágyiban szabad ispánsági jogot nyert és ide költözött.[3]) Zsigmond király 1424-ben a Taryaknak adományozta. Ezeknek részbirtokát zálogba vette 1465-ben Gúthi Országh Mihály, 1598-ban pedig Török István volt a földesura.[4]) A török hódoltság alatt nem említik; 1720-ban 24 magyar, 2 német és 2 tót háztartást írtak benne össze.

Templomát állítólag a csehek építették, gót ízlésben. A török uralom alatt tönkrement, de a törökök kiűzetése után a hívek helyreállították.[5]) A Pongrácz-féle Informatio a katholikus falvak közt említi Jobbágyit, de a térképen nincs a templomos községek közt.[6]) Az 1697. évi Canonica Visitatio szerint Szent György tiszteletére szentelt templomának van minden szükséges felszerelése. Ezen roskadozóvá vált templom helyére 1789-től 1792-ig új templomot építettek, melynek tornyát csak 1802-ben fejezték be. Azóta ismételten újították és festették.

Plébániájáról azt írják legújabb egyházi névtáraink, hogy már 1332-ben, az 1835. évi Schematismus, hogy 1600-ban fennállott. Azonban az első állítás téves, mert a Monumenta Vaticana-ban említett Jebag, Jobag, mint Ortvay kimutatja, a csanádegyházmegyei Jobbágy.[7]) Minthogy a jobbágyi plébános 1542-ben $1^1/_2$ frt adót fizetett Nógrádvármegyében,[8]) tehát a XVI. században már létezett plébániája és 1600-ban még fennállott, Pongrácz püspök idejében azonban már sem plébánosa, sem licenciátusa nem volt. Bajos elfogadnunk Bednár azon véleményét, hogy P. Stephanus Terenyei

[1]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 57. 335. 340. — [2]) Karácsonyi. 289. — [3]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 57. — [4]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 100. 119. — [5]) Liber IV. Visit. Can. 512—518. — [6]) Knauz. M. Sion. 1869. 899. — [7]) Monum. Vat. 152. Magyorsz. egyh. földleírása. 464. — [8]) Egyháztört. Eml. IV. 177.

alias Bendő VADiaconus comitatus minoris Nógrád« jobbágyii plébános lett volna garamszentbenedeki gyűlés idejében; mert Bendő az általa tartott 1697. évi Canonica Visitatioban csak annyit ír Jobbágyiról: »Erat Alias Mater, nunc administrat Demetrius Boros in filiali Gede habitans in sua curia.«[1]) Dwornikovich püspök állította vissza anyaegyházát 1701-ben. — Anyakönyvei 1702-ben kezdődnek. — Legújabb Canonica Visitatioját tartotta gróf Nádasdy Ferenc püspök 1829-ben. — Kegyura nincs, szabad püspöki adományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik Kisjobbágyi-puszta.

Lakósainak száma: Rk. 1495. Ref. 6. Ág. 27. Izr. 41.

Fiókegyháza:

Szarvasgede kisközség, az anyaegyháztól 2·62 kmnyire. Már 1260-ban jön elő »villa Gede« Szirák szomszédságában.[2]) A Csór-nemzetség ősi birtoka. Csóri Tamás csókakői várnagy és liptói főispán 1344. előtt templomot építtet Keedén a B. Sz. Mária tiszteletére, melynek III. Kelemen pápa búcsúengedélyt adott.[3]) Ezen templomot 1829—1831-ben jelentékenyen átalakitották. Szent edényei közt van Bíró Pál plébános ajándékából egy értékes ezüst kehely. — E községhez tartozik Aranyos- és Szuhavölgyi-puszta.

Lakósainak száma: Rk. 543. Ág. 38. Izr. 9.

Plébánosok:

Boros Demeter 1697. körül.
Oláh Ferenc 1701—1702.
Tary Máté 1702—1709.
Endes Balázs 1709—1714.
Bíró Pál 1714—1726.
Híress Endre 1726—1730.
Berkes István 1730—1742.
Alberthy Jakab 1742—1743.
Hronyecz János 1743—1745.
Odry Endre 1745—1750.
Szentmártonyi Ferenc 1750-1753.
Bózváry Antal 1753—1759.
Bunkóczy Ferenc 1759—1761.
Tuppai György 1761—1770.
Dobák István 1770—1775.
Eősz Ferenc 1775—1795.
Bottlik István 1795—1800.
Podhragyai János 1800—1830.
Jancsovics József 1831—1832.
Makay József 1832—1852.
Papp József 1852—1869.
Bolgár József 1869—1887.
Kossitzky Lajos 1888—1889.
Bősz Emil érd. esperes 1890—.

4. **Kálló**, nógrádmegyei kisközség, helyben, és Aszódon van. A váczi püspökök ősi birtoka. »Terra Pithcalo ec-

[1]) Lib. II. Can. Visit. 16—17. — [2]) Wenzel Árpádk. Okmtár. II. 537. — [3]) Theiner. Monum. Vat. I. 666.

clesiae Vaciensis« előfordul IV. Béla 1246. évi oklevelében.[1]) 1460-ban pedig Kálló ugyancsak a váczi püspök birtoka.[2]) I. Ferdinánd király 1543-ban Horváth nógrádi kapitánynak adományozta.[3]) Ezután csakhamar úrrá lett benne a török. Az 1559. évi defterek mint 19 portás helyet jelölik meg Kálnó néven, $156^2/_3$-ban pedig 4785 akcset jövedelmezett Khalilnak, $163^3/_4$-ben már csak hat adóköteles ház volt benne, de 1720-ban ismét huszonhat.[4]) Földesura most is a váczi püspök és Wilczek Frigyes gróf.

Ősi templomáról csak azt tudjuk a Pongrácz-féle térképről, hogy kerekalakú és kicsiny volt. Az 1697. évi Canonica Visitatio azt mondja, hogy Szent Pál apostol tiszteletére van szentelve és elég jól felszerelve. Az 1702. évi Can. Visitatio szerint szentélye boltozott, 8 láb hosszú, a hajó hossza 16 láb és szélessége 8 láb; tehát akkor valószínűleg új hajót építettek a régi kerek templomhoz, amely szentélynek maradt. Az ismételt javítások és toldások dacára a XIX. század elején új templomot építtetett a váczi püspökség, (1805—1811.) melyet Roskoványi püspök 1853-ban 3200 frt költséggel kijavíttatott és kifestetett. — Plébániájáról a török hódoltságot megelőző időkből nincs tudomásunk, de az 1675. évi garamszentbenedeki gyűlésen résztvett Munkácsy János kállói plébános, kinek valószínűleg közvetlen utódja volt a nagynevű Berkes András s azóta ismeretes plébánosainak szakadatlan sorozata. — Anyakönyveit Berkes kezdte vezetni 1698-ban, de ezek egészen az 1739. évig elvesztek. — Canonica Visitatiója legújabban 1829-ben volt. Kegyura a váczi püspök. — Egyházi nyelve magyar és tót. — Hozzátartozik Ilkamajor, Püspökmagyalos és Daróczpuszta.

Lakósainak száma: Rk. 2192. Ref. 6. Ág. 55. Izr. 52.

Fiókegyházai:

a) Erdőkürt kisközség, az anyaegyháztól 4 kmnyire. Személynévben található már 1286-ban, »Nicolaus de Kuurth«[5]) 1469-ben Kyrth néven[6]) és 1519-ben »possessio Kyrth vocata in Comitatu Neogradiensi.«[7]) Pongrácz püspök Informatiója a katholikus helységek közt sorolja föl. Az 1697-ki Canonica Visitatióban azt olvassuk, hogy a törökök által fölégetett templomának felszerelése a zavaros időkben elveszett. Maga a templom 1702-ben már ki volt javítva, 1729-ben pedig Mátyási János és Mihály költségén kibő-

[1]) Fejér. Codex Dipl. IV/I. 408. — [2]) Orsz. levtár. Dl. 15531. — [3]) Fraknói. Országgy. emlékek. II. 567. 585. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 125. 152. — Borovszky. Nógrádm. monogr. 60. — [5]) Hazai Oktár. VI. 315. — [6]) Múzeumi ltár. — [7]) M. tört. tár. XII. 92.

vítették és újra a Szentlélek tiszteletére ajánlottan megáldották. E községhez tartoznak Almavölgy-, Dolina- és Morgós-puszták.

Lakósainak száma: Rk. 419. Ref. 10. Ág. 484. Izr. 3.

b) Erdőtarcsa, az anyaegyháztól 4·55 kmnyire. Igen régi kisközség, melyet Zsigmond király 1430-ban Báthory Istvánnak adományozott.[1]) 1598-ban Csehy Péter volt földesura. 1633—4-ben a váczi nahije községei közt fordul elő két adóköteles házzal, de 1720-ban már 14 magyar háztartást írtak benne össze.[2]) Kisded temploma látható a Pongrácz-féle térképen. Az 1697. évi Canonica Visitatio azt mondja Tarcsáról, hogy Mindenszentek tiszteletére ajánlott temploma jól fedett; az 1702. évi pedig így írja le: kerekalakú, négy kápolnácska van hozzáépítve, bejárata felett faragott kövekből épült torony van.[3]) E régi templomot 1746-ban lebontották s a nemesség és a nép költségén újat építettek; tornyát csak 1903-ban emelték. — Hozzátartoznak: Boldi-, Csepelye-, Hangács-puszták és Pusztaálmos, Teczlaktanya és Miklósmajor.

Lakósainak száma: Rk. 656. Ág. 88. Izr. 11.

Plébánosok:

Munkácsy János 1675, körül.
Berkes András 1697—1699.
Horváth István 1700—1712.
Gulicska Endre 1712—1717.
Morvay János 1717—1720.
Valkó Miklós 1720—1722.
Schorecz Tamás 1722—1726.
Budai János 1726—1737.
Stokinger Pál 1737—1739.
Molnár Péter 1739—1744.
Farkas Mihály 1744—1750.
Krizsanóczy János 1750.
Dunajtsek Mátyás 1750—1759.
Plánovszky György 1759—1778.
Dobróczy József 1779—1814.
Csehi László 1814—1815.
Raichler János 1815—1826.
Sistyik István 1826—1880.
Szondy János 1850—1852.
Pupák Endre 1852—1867.
Kanda István 1867—1882.
Plávy István 1882—1892.
Gorilovics Alajos 1892—1902.
Schloszár János érd. esp. 1902.—

Káplán: Payer István.

5. **Lőrinczi**, kisközség Nógrádvármegyében, , , helyben van. Ősidők óta lakott hely, amint azt a különféle kő- és bronzkori leletek tanusítják. A plébánia udvarában számos sírhelyet találtak, melyekben a csontvázak guggoló helyzetben voltak.[4]) Kertjében pedig egy hatalmas épületnek falait ásták ki, festés nyomaival

[1]) Orsz levéltár. Dl. 13403. — [2]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 35. [3]) Liber I. Visit. Can. 14. 53. — [4]) Borovszky. Nógrádm. Monogr. 77.

és »Upor« felíratot viselő téglákkal. Okmányban először 1335-ben találjuk nevét, midőn Leurinchi Lőrinc fiai az itteni birtokon osztozkodtak.[1]) A váczi káptalan 1395. évi idéző levele a három Zudar testvért mondja lőrinczii birtokosoknak.[2]) Lőrinczit 1415-ben Nógrádvármegyébe, 1467-ben Hevesbe, 1470-ben Pestmegyébe helyezik az okmányok.[3]) A XV. században Rozgonyi István birtoka volt, kinek magvaszakadtával II. Ulászló 1492-ben Farkas (Wuk) Bálint váradi püspöknek adományozta, ez viszont káptalanjára hagyományozta.[4]) Hatvan elestével Lőrinczi is török kézre jutott. Az 1539. évi adóösszeírásban még 60 portás hely 17000 akcse adóval, 1562—63-ban 9948, a Kászám napi fejadóval együtt 18000 akcset jövedelmezett Dejen Dzeffarnak, 1633—34-ben már csak 5 adóköteles ház volt benne.[5]) A törökök kiűzetése után Bethlen Gábor a váradi káptalan birtokát zálogba adta 3000 frtért s a káptalan később csak per útján tudta ismét visszaszerezni. Mária Terézia a hatvani uradalomhoz csatolván Lőrinczit, Grassalkovich Antal hercegnek adta. Jelenleg a báró Schossberger családé.

Szent Mihály tiszteletére ajánlott régi templomról csak annyit tudunk, hogy 1675-ben fennállott, 1697-ben fel volt szerelve a szükségesekkel és 1740. körül tornyot építettek hozzá. De e templom kicsiny és düledékeny volt s azért Grassalkovich herceg végrendeletileg új templom építését hagyta meg. Rendelkezésének eleget tett özvegye, Klobusiczky Terézia grófnő 1773—74-ben. Azóta ismételten megújították a patronatus költségén. Szent Anna tiszteletére épült kápolnája e vidék búcsújáró helye, melyet Král Vid nevű serfőző építtetett 1723-ban a pestis megszűntének emlékére. Ezen kápolnáért sokat vitázott az egri egyházmegyéhez tartozó apczi plébánia.

Plébániáját említi Szentlőrincz néven Pázmány 1620. évi Appendixe, az esztergommegyei nógrádi főesperességének plébániái között.[6]) 1650-ben is fennállott, mert az ottani anyakönyv első kötetének táblájára be van vezetve: »Proventus parochi in Lőrinczi sic habet ab anno 1650.« Az akkori plébános neve Ábrahám volt. Az 1675. évi garamszentbenedeki gyűlésen résztvett Kecskeméty István lőrinczi pléb.[7]) — Anyakönyveit 1695. óta vezetik. — Utolsó Canonica Visitatiója 1829-ben kelt, melyet gróf Nádasdy

[1]) Anjoukori Oktár. III. 142. — [2]) Fejér. Codex Dipl. X/II. 326. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 66. — [4]) Keresztúry. Descriptio Eppatus Mvaradiensis. I. 248. 257. — [5]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 124. 151. II. 193. 278. [6]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898. — [7]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 267.

Ferenc püspök végzett. — Kegyurai a helybeli földesurak voltak, azonban Lónyay Albert 1876-ban megváltotta a patronátust 4000 frttal; most szabadadományozású plébánia. Egyházi nyelve magyar.

Hozzá tartozik Selyp nagy gyár- és bányatelep, mely a középkorban önálló község volt. A Rátoldnemzetség ősi birtoka, melyet 1325-ben az Ákos-nemzetségbeli Micsk bánnak engedtek át. A török időkben elpusztult és csak a legújabb időkben népesítették be ismét. Továbbá ide tartoznak még: Terézmajor, Veresmajor és Pernyepuszta.

Lakósainak száma: Rk. 3692. Ref. 40. Ág. 64. Izr. 178.
Selyp gyártelepen: Rk. 228. Ref. 10. Ág. 17. Izr. 57.

Fiókegyházai:

voltak az 1697. évi Canonica Visitatio szerint Heréd és Szántó, most csak Zagyvaszántó, kisközség Hevesmegye határszélén, az anyaegyháztól 4·29 kmnyire. A Szántai család ősi birtoka, melyet 1425-ben kapott Zsigmond királytól és 1575-ben leányági örökséggé lett.[1]) Török kézre kerülvén, 1559-ben 11 adóköteles ház volt benne, 1715-ben pedig 8 magyar háztartás. Az úrbéri rendezés alkalmával gróf Grassalkovich Antal, báró Hellenbach és Roth voltak birtokosai.[2]) Templomáról az 1797. évi Canonica Visitatio csak annyit mond, hogy kicsiny és Szent András apostol tiszteletére van ajánlva, az 1712. évi szerint fából épült.[3]) A község Kohary herceg hozzájárulásával 1723-ban új templomot épített, mely többször megújíttatván, ma is áll. Hozzátartozik Gyúrpuszta.

Lakósainak száma: Rk. 1381. Ref. 9. Ág. 24. Izr. 29.

Plébánosok:

Ábrahám 1650. körül
Kecskeméty István 1675. körül
Borsos Demeter 1695. és előbb
Gergelyffy Sándor 1696—1702.
Eőry Benedek 1702—1719.
Horváth György 1719—1725.
Ecsédi Pál 1726—1728.
Viski György 1728—1750.
Gruber Antal 1750—1762.
Kaplán: Mikla Pál.
Bózváry Antal 1762—1767.
Bóbics Antal 1767—1781.
Dobránszky György 1781—1827.
Pritelka József 1827—1854.
Szigethi Kilián 1854—1870.
Pósva Lajos 1870—1889.
Kiss István 1889—1908.
Tóth Béla Hittudor, segédesperes és ker. tanfelügyelő 1908—.

[1]) Orsz. levtár. Dl. 11667. — [2]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 135. — [3]) Liber II. Visit. Can. 14. V. 672.

6. Nagykökényes, ezelőtt Kökényes, kisközség Nógrádvármegyében, Hatvanban, T, Selypen van. A Radnót nemzetség ősbirtoka, mely itt már a XII. század végén prémontrei-prépostságot alapított.[1]) Radnót magtalan halála után 1322-ben Károly Róbert király a Kacsics-nembeli Simonnak, a Palásti-Radó család ősének adományozta.[2]) 1428-ban Kwkenyes-monostora néven fordul elő. 1493-ban a Szobi-családnak is volt itt birtokrésze.[3]) Hatvannal török hódoltság alá jutott. 1559-ben még 24 adóköteles ház volt benne, 1562—63-ban 2820 akcset jövedelmezett Aspalik Hasszán agának.[4]) A törökök kiűzetése után a Podmaniczky és Orczy családok lettek földesurai. Egykori monostoráról beigazoltuk, hogy a prémontrei rendé volt. Az 1829. évi Canonica Visitatio azt írja róla, hogy a hagyomány szerint a keresztes lovagoké volt.

Templomának követ a törökök részben a hatvani vár kijavítására használták, az ott maradottakból pedig új templomocskát emeltek Havi Boldogasszony tiszteletére, melyet 1727. és 1799-ben kibővítettek, 1817-ben pedig tornyot építettek hozzá. — A XVI. században volt plébániája is. Az 1542. évi nógrádmegyei adóösszeírásban ez áll: »Kewkenyes, plebanus loci ejusdem, fl. I.«[5]) Az 1697. évi Canonica Visitatio-ban ezt olvassuk: »Versegh erat antea cum Kökényes distincta parochia.« Amikor 1714-ben a versegi plébániát visszaállították, hozzácsatolták Kökényest és fiókegyháza maradt 1854-ig.[6]) Önálló plébániává való alakulása óta vannak anyakönyvei. — Püspöki szabadadományozású plébánia. Egyházi nyelve magyar. — E községhez tartozik Alsó- és Felsőpatkányos, Kis- és Nagytamota, Ürgéspuszta, Tetszlak és Albertmajor.

Lakósainak száma: Rk. 753. Ref. 3. Ág. 32. Izr. 9.

Plébánosok:

Lovász Antal 1854—1865.
Mihalyik Ignác 1865—1873.
Kiss Imre 1873—1905.
Balás Gyula helyettes plebános 1905—.

7. **Palotás,** kisközség Nógrádvármegyében, helyben, T, Apcz-Zagyvaszántón van. Palotas-Hatwana néven már a váczi káptalan 1260. évi bizonyságlevelében fordul elő és bizonyára szom-

[1]) Karácsonyi. Magyar nemzetségek. II. 337. — [2]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 87. 371. — [3]) Orsz. levéltár. Dl. 30294. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi török defterek. I. 125. — [5]) Egyháztört. Emlékek. IV. 178. — [6]) Liber II. Can. Visit. 16.

szédságában volt Mikeudhothwana.[1]) 1246-ban Kökényes János volt a földesura. akitől fia Radnót örökölte; ennek halála után Károly Róbert király a Kacsics-nembeli Simonnak adományozta.[2]) Zsigmond király 1439-ben mint Buják vára tartozékát, Báthory Istvánnak adta.[3]) Az 1559. évi török adódefterekben ismét Palotás Hatvan néven fordul elő 29 adóköteles házzal, 1562—63-ban 8002 akcset jövedelmezett Khalil bégnek, 1663—64-ben már csak 4 porta volt benne.[4]) 1678-ban Thököly és Balassa Imre kuruczai szállották meg, kiknek leveretése után Esterházy Miklós kapta királyi adományképen. 1780-ban már ismét 16 magyar háztartást írtak benne össze. Most báró Schossberger tulajdona.

Templomáról az 1697. évi Canonica Visitatio csak annyit említ, hogy Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére van ajánlva és kellően fölszerelve, az 1711. évi szerint jól födött és két közepes magasságú kőtornya van. Ezen régi templom helyébe gróf Eszterházy Ferenc 1743-ban újat építtetett, egy kis toronynyal és a jelentékeny súlyú harangokat (600, 400, 80 font) különálló, kőből épült haranglábon helyezték el.[5]) A patronatus 1798—1800-ban ismét jelentékenyebb építkezést végeztetett a templomon. 1806-ban felgyújtotta a villámcsapás, ekkor megújították és 1864-ben kifestették.

Egyházilag régente alighanem mostani filiálisai valamelyikéhez, Dengeleghez vagy Héhalomhoz tartozott, melyek az 1542. évi adóösszeírásban, mint plébániás helyek fordulnak elő.[6]) A helyi Historia Domus szerint 1653. óta 134 mérő alá való földet birt zavartalanul az egyház. A Pongrácz-féle Informatióban Palotás-Hatvan, mint katholikus község fordul elő, de sem lelkipásztora, sem licenciátusa nincsen. Az 1697. évi Canonica Visitatio szerint Jobbágyi leányegyháza volt.[7]) Tehát téves egyházmegyei Schematismusaink azon adata, hogy »parochia anno 1650. iam exstitit.« — Palotáson Dwornikovich Mihály állított plébániát a XVIII. század elején, mert az esztergomegyházmegyei szomszédos Nagybárkány plébánia kereszteltjeinek anyakönyvében 1704—1706 közt ismételten előfordul P. Farkas parochus Palotensis (Palotásensis helyett.[8]) — Anyakönyvei 1716-ban kezdődnek, utolsó Canonica Visitatiója 1829-ben volt. — Kegyura báró Schossberger helybeli földesúr. — Egyházi nyelve magyar. Hozzátartozik Páltelek- és Pajtapuszta.

Lakósainak száma: Rk. 1225. Ref. 4. Ág. 77. Izr. 53.

[1]) Wenzel. Árpádk. Oktár. VII. 537. — [2]) Századok. 1880. 734. — [3]) Orsz. levéltár. DI. 13403. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 125. 152. 382. — [5]) Lib. VI. Visit. Can. 51—58. — [6]) Egyháztört. Emlékek. IV. 176—177. — [7]) Liber II. Visit. Can. 17. — [8]) Knauz. M. Sion. 1866. 123. — Liber II. Can. Visit. 143.

Fiókegyházai:

a) Kisbágyon (ezelőtt Bágyon), kisközség, az anyaegyháztól 3.11 kmnyire. A Szolnok-nemzetség ősi birtoka, melyet már a váczi káptalan előtt 1260-ban kötött osztozkodó levélből ismerünk. Ezen levélben egyebek közt az áll, hogy a templom Paznan és Zounuk osztályrészébe esik, a patronátusi jog azonban közös marad.[1]) A XIV. század elején a Csóri és Gúthai család voltak Bágyon birtokosai. Csór Tamás liptói főispán új templomot építtetett Szent Primus és Felicianus tiszteletére, melynek VI. Kelemen pápa 1344-ben búcsú-engedélyt adott bizonyos napokra.[2]) Plébániáját azonban nem említi az ezen időben felvett pápai tizedjegyzék. Az 1542. évi adóösszeírásban előfordul a bágyoni plébános 1 frt adóval.[3]) Temploma látható a Pongrácz-féle Informatióhoz csatolt térképen. Az 1697. évi Canonica Visitatio szerint Bágyon lakossága nagyrészt lutheránus, az 1711-ki szerint temploma félig romokban hever; de 1715-ben már restaurálva és Szent István első vértanú tiszteletére volt ajánlva. 1834-ben kőből építettek hozzá haranglábat, amelyben három harang van.[4])

Lakósainak száma: Rk. 307. Ref. 10. Ág. 93. Izr. 13.

b) Egyházasdengeleg, ezelőtt csak Dengeleg, kisközség, Palotástól 3·14 kmnyire, mely szintén Szolnok nemzetség birtokai közé tartozott. Az 1260. évi oklevélben Dengenec néven,[5]) 1320. és 1327-ben Dengelegh és 1542-ben Egyházas Dengelegh néven fordul elő.[6]) — Plebániája 1542-ben fennállott.[7]) Az 1675. évi garamszentbenedeki gyűlésen résztvett Debreczeni István nevű licenciátusa.[8]) 1697-ben pedig Oroz András volt Dengelegh és Bágyonka filiális licenciátusa.[9]) Temploma állítólag 1322-ben épült átmeneti stilusban, túlélte a török dúlásokat, a Pongrácz-féle térképen látható.[10]) Az 1697. évi Can. Visitatio szerint jól fedett és Szent Imre herceg tiszteletére van ajánlva. Az 1710. 1829. és 1834. években restaurálták.

Lakósainak száma: Rk. 164. Ág. 511. Izr. 6.

c) Héhalom Palotásnak legjelentékenyebb filiálisa, az anyaegyháztól 2·71 kmnyire. A XIV. században Hywhalm és Hewhalom

[1]) Wenzel. Árpádk. Oktár. VII. 537. — [2]) Theiner. Monum. Vatic. I. 666. — [3]) Egyháztört. Emlékek. IV. 176. — [4]) Liber II. Visit. Can. 16. — [5]) Wenzel. Árpádk. Oktár. VII. 537. — [6]) Fejér. Cod. Dipl. VIII II. 279. VIII VI. 103. — Kubinyi. Tört. Eml. II. 299. 327. — Borovszky. Nógrádm. Monogr. 34. — [7]) Egyháztört Eml. IV. 176. — [8]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 868. — [9]) Lib. II. Visit. Can. 6. — [10]) Forster. Magyarország műemlékei. II. 534.

néven fordul elő, a XV-ben, mint a bujáki vár tartozéka, Báthory István birtoka és vámhely volt.[1]) Hatvan elestével ez is a törökök kezére jutott. 1529-ben volt benne (Mihalom néven) 20 házhely, 1562—3-ban 2250 akcse jövedelmet hajtott hűbérurának, Arpalik Hasszán agának, de 1633—4-ben már csak egy adóköteles portát találtak benne.[2]) A török kiüzetése után az Eszterházy hercegi család lett földesura; jelenleg báró Schossberger tulajdona. Héhalmon 1542-ben plébánia volt, plébánosa 1 frt adót fizetett Nógrádvármegyében.[3])

Templomáról azt mondja az 1711. évi Canonica Visitatio, hogy egykoron Mária születése tiszteletére volt ajánlva és követ elhordták a törökök a hatvani vár kijavításához, ami nyilván tévedés, mert a Pongrácz-féle térképen még rajta van, 1697-ben már csak romjai voltak a falu feletti dombon. A plébános buzgólkodása folytán 1715-ben újat építettek helyébe. E templom kicsiny volt s azért herceg Esterházy Miklós segélyével 1832-ben magában a községben újat emeltek. — Idetartozik Máriavölgypuszta és Újmajor.

Lakósainak száma: Rk. 1216. Ág. 22. Izr. 21.

d) Szirák nagyközség, az anyaegyháztól 7·44 kmnyire. Ősrégi idők óta lakott hely, amint azt az ott talált kő- és bronzkorbeli régiségek bizonyítják.[4]) A Johannita-lovagrend itteni házának történetéről már megemlékeztünk.[5]) A lovagrend megszűntével határának egyrésze a Mohoraiak birtokába ment át, másik része a Szobi-családra szállt. Szobi Mihály a saját birtokrészét a váczi székesegyház Szent Miklós kápolnájára hagyományozta. A török uralom alatt 1559-ben 19 házhelyet írtak benne össze. Magyar lakósai ekkor kipusztultak és helyökbe felvidéki lutheránus vallású tótokat telepítettek, úgy hogy 1720-ban 6 magyar háztartás mellett 21 tótot találtak.[6]) A XVIII. század első felében a királyfalvi Both-család volt a földesura, most a gróf Degenfeld, Bozó és Kassay család birtoka. — Pongrácz püspök Informatiója a lutheránus falvak közé sorolja, a hozzácsatolt térképen Szirákon két templom látható.[7]) Dwornikovich püspök Jelentése szerint az egyiket az eretnekek foglalták el, a másik födél nélkül szűkölködik.[8]) Az 1721. évi Can.

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 99. — [2]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek I. 6. 150. — [3]) Egyháztört. Eml. IV. 176. — [4]) Compte rendu Arch. II. 14. — Borovszky. Nógrádm. monogr. 335. 341. — [5]) Lásd 89. lapon. — [6]) Borovszky. Nógrádm. monogr. 135. — [7]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 902. — [8]) Ugyanott. 169.

Visitatio szerint emezt a katholikusok restaurálták és most is Szt. Őrzőangyalok tiszteletére van szentelve. Kétségtelen, hogy a régi időkben plébániája is volt, mert a zyráki plébános még 1542-ben is fizetett adót; azonban ez a török hódoltság után megszűnt.[1]) Hozzátartozik Csurgópuszta és Cziframajor.

Lakósainak száma: Rk. 444. Ref. 17. Ág. 1045. Izr. 119.

Plébánosok:

Farkas N. 1704—1706.
Füleki Endre 1711. körül.
Perneki Endre 1715—1716.
Fabsics István 1716—1718.
Szabó János 1718—1721.
Kaló versegi pléb. 1721—1725.
Hnilicsényi Ferenc 1725—1745.
Filó János 1745—1747.
Molnár Péter 1747—1755.
Paluch János 1755—1770.
Túrótzi József 1770—1789.
Sréter Ferenc 1789—1791.
Raicher Endre 1791—1800.
Bányász István 1800—1802.
Morlin Péter 1802—1811.
Novotha József 1812—1814.
Janiss István 1814—1828.
Sántha Ferenc 1829—1870.
Szabad József 1871—1872.
Vida Ferenc 1872—1904.
Stoics Károly érd. esp. 1904.—

Káplán: Szedlacsek Mihály.

8. **Verseg**, nagyközség Pestvármegyében, helyben, Aszódon van. Fuxhoffer az aszódi prépostság birtokai közt említi.[2]) Okmányilag, a most is hozzátartozó Mindszent pusztával együtt 1386-ban fordul elő, mint a Wersegd nevű család birtoka.[3]) Aztán ismét egy határjárási jegyzőkönyvben 1461-ben.[4]) Hatvannal a török hódoltságba került s 1559-ben 46 portás hely volt. 1695-ben földesurai a Podmaniczkyak. 1720-ban 33 adóköteles háztartást írtak benne össze. Pestvármegyei rendjei 1704—1716. közt többször tartottak gyűlést Versegen.[5])

Templomáról azt írja Arányi Lajos, hogy három építési korszak jellegét viseli: a hajó északi falának párkányzata a XI. vagy XII. század román stiljét mutatja, a szentély és hajó között lévő pillérek és a szentély a XIV. vagy XV. század gotikáját, a hajó nyugati meghosszabbítása és a torony a XVIII. század stiltelenségét. A hajó déli oldalába befalazott két címer közül az egyik a Báthoryaké; tehát nem lehetetlen, hogy ezen részt a kiváló humanista, Báthory Miklós püspök építtette.[6]) Mint biztosat csak azt tudjuk

[1]) Egyháztört. Eml. IV. 177. — [2]) Monasterologia. II. 42. — [3]) Országos levélt. Dl. 7228. — [4]) Nagy Imre gyűjteménye. — [5]) Galgóczy. Pestmegye monogr. I. 37. 65. — [6]) Gödöllő és Vidéke. 46. — Századok. 1878. 558.

róla, hogy az 1675. évi Pongrácz-féle térképen rajta van. Az 1697. évi Canonica Visitatio szerint a törökök szétdúlták, az 1702. évi szerint szentélye és sekrestyéje boltozott, szószéke kőből van. A XVIII. század elején használható állapotba helyezték.[1]) Az 1709. évi pestis alkalmával padjaiból koporsókat csináltak és üvegből való áldoztató kelyhe volt. Althann Károly püspök megnagyobbíttatta 1741-ben, majd ismét 1805-ben, az egyházmegyei alapból, amikor tornyát is magasabbra emelték és bádog sisakkal látták el. Kifestették 1857-ben és ismét 1881-ben. Legrégibb harangja 1624-ből való, a két újabb és nagyobb 1759-ből. E templom Szent Miklós püspök tiszteletére van ajánlva. Van ezenkívül a temetőben a Majthényi-család által 1860-ban, a Szent kereszt felmagasztaltatása tiszteletére épített kápolna.

Plébániájáról csak 1670. óta vannak adataink. Pongrácz György püspöknek Vadász Ferenc versegi plébánoshoz intézett meghivó levelét (a garamszentbenedeki gyűlésre) megőrizte a plébánia Historia Domusa és közölte a Magyar Sion.[2]) Midőn Vadász nyitrai kanonokká lett, Verseget Kállóhoz affiliálták és csak 1714-ben kapott ismét önálló plébánost. Ezen idő óta vezetik a kereszteltek anyakönyvét, a megholtakét és házasultakét csak 1716. óta. A plébánosok sokat pereskedtek a javadalmi földek miatt, sőt 1729-ben interdictum alá helyezték a földesurakat és a népet. — Az utolsó Canonica Visitatiót 1829-ben gróf Nádasdy Ferenc tartotta. Kegyura nincs, szabad püspöki adományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar. — Fiókegyháza volt 1854-ig Nagykökényes, azóta csak ezen puszták tartoznak hozzá: Mindszent, Gazos, Zoltánmajor, Bertamajor és Vörösmajor.

Lakósainak száma: Rk. 2119. Ref. 30. Ág. 137. Izr. 58.

Plébánosok:

Vadász Ferenc 1670?—1683?
Gergelyffi Sándor 1714—1718.
Kaló Ferenc 1718—1737.
Kázmér Imre 1738—1753.
Szegi István 1753—1757.
Béress József 1757—1763.
Thary Pál 1764—1791.
Rick János 1791—1799.
Pesty János 1799—1804.
Kerék Mihály 1804—1822.
Vavróczy Márton 1822—1859.
Stéger István 1860—1873.
Kraemer János 1873—1907.
Dobó István h.-pleb. 1907—.

[1]) Liber II. Visit. Can. 14.; L. IV. 478. — [2]) 1869. évf. 894. 899.

6. Gödöllői esperesi kerület.

Pestvármegyében.

Kerületi esperes: *Klárik László* boldogi plébános.

Segédesperes és tanfelügyelő: *dr. Gallovich Viktor* turai plébános.

Kerületi jegyző: *Kemény Géza* galgahévizi plébános.

Plébániák:

1. **Aszód,** nagyközség, (1761. óta mezőváros volt) , , , helyben. Helyrajzi történetét tárgyaltuk a Szentkeresztről nevezett prémontrei prépostság történeténél.[1]) A prépostsági templom a Kálló felé vezető völgyben volt, melyet a nép még a XVIII. század elején is »Szentkereszt«-nek nevezett. Báró Podmaniczky János, a katholicizmus iránt való gyűlölségből, hiába tiltotta ezt és akarta csak »Dolinának« neveztetni. Ezen templom a Pongrácz-féle 1675. évi térképen még látható ugyan, de valójában a török uralom alatt teljesen elpusztult, maga a község pedig elnéptelenedett.[2]) A törökök kiűzetése után katholikus vallású magyarok és lutheránus vallású tótok kezdtek ide telepedni, kik az egykori prépostság helyén közös temetőt létesítettek. A katholikusok a templom romjai fölé kápolnát emeltek fából, melyet az 1721. évi egyházlátogatás már réginek mond.[3]) Gróf Althann M. Károly váczi püspök és Grassalkovich Antal herceg segítségével 1746-ban új templomot kezdett építeni, melyet Márthonyi Pál kanonok 1748-ban ünnepélyesen megáldott. Ezt a Podmaniczkyakkal kötött kompromisszum folytán nem a Szentkereszt, hanem a Szentháromság tiszteletére ajánlották s a Podmaniczkyak ennek fejében tornyot építtettek a templomhoz. Aszódon a XIV. vagy XV. században egy másik templomot is építettek a falu felett emelkedő dombon gót stilusban, mely a XVI. században leégvén, renesszánsz motivumokkal restaurálták és ekkor állították fel hármas tagozású gyönyörű faragott oltárát.[4]) A török idők alatt ez is sokat szenvedett. Az új betelepüléskor az ágostaiak foglalták el. A váczi káptalan képviseletében Paullesics kanonok visszakövetelte a katholikusok részére, hanem a protestánsok egyszerűen kiűzték őt.

Mivel a prémontréiek statumaik értelmében lelkipásztorkodással is foglalkoztak, kétségtelen, hogy Aszódon plébániát tartottak fenn,

[1]) 82.—83. lapokon. — [2]) Forster. Magyarország műemlékei. II. 583. — [3]) Liber II. Visit. Can. 127—129. — [4]) Gödöllő és Vidéke. II. 44.

mely kolostorukkal együtt megszűnt. A helység új benépesítése után Aszódot a bagi plébániához csatolták. Zsiger bagi plébános már 1772-ben lépéseket tett az aszódi plébánia visszaállítása iránt, sőt pecsétet is készíttetett »Sigill. Eccl. Cath. Oppidi Aszód 1774.« felirattal; de terve éppen egy századdal később, 1874-ben valósult meg, midőn Peitler Antal püspök Aszódot különválasztatván Bagtól, önálló lelkészséggé tette. Anyakönyvei is ezen időben kezdődnek.

A m. kir. igazságügyi miniszterium 1884-ben nagyszabású fiújavító-intézetet létesített Aszódon s ehhez Jézus legsz. Szive tiszteletére pompos kápolnát emeltetett. A javító-intézetben is az aszódi lelkész gondozza a körülbelül 400-ra emelkedett róm. kath. vallású növendéket.

A lelkészséget a váczi püspök szabadon adományozza. — Egyházi nyelve magyar és tót.

Lakósainak száma: Rk. 2091. Ref. 193. Ág. 1167. Gk. 18. Izr. 513.

Fiókegyházai:

a) Domony, nagyközség. az anyaegyháztól 3·83 kilomnyire. A középkorban Domon és Domsa néven fordul elő, mint a Damonyi-család birtoka.[1]) Az aszódi prépostságnak is volt benne birtokrésze. A prémontreiek templomot is építettek Domonyban Szent Domonkos tiszteletére.[2]) A török uralom alatt a község elpusztult. 1690-ben az elhagyatott pestmegyei falvak közt írtak össze.[3]) Az 1721. évi Can. Visitatio szerint mintegy 25 év előtt népesült be újonnan, még pedig anabaptista és lutheránus vallású tótokkal.[4]) Koricsánszky László zsámboki plébános (1711—1722.) kijavíttatta ezen templomot; de midőn a lutheránusok túlsúlyra emelkedtek, 1779-ben a helytartótanács engedelmével ők foglalták el és bővítették ki s azóta a domonyi katholikusok templom nélkül szűkölködnek. Domony eleinte Bag, 1728. óta Mácsa filiálisa volt; az aszódi lelkészség felállításakor ehhez csatolták. Hozzátartozik: Domonyvölgy, Egerszeg, Feketeerdő és Flóramajor.

Lakósainak száma: Rk. 545. Ref. 73. Ág. 671. Izr. 36.

b) Iklad, nagyközség Aszódtól 2·9kmnyire. Okmányilag 1357-ben fordul elő.[5]) 1377-ben Szendi István vajda, a Kálnay-család őse, nyerte adományul.[6]) Albert király 1438-ban a Rozgonyiaknak

[1]) Orsz. levéltár. Dl. 12298. 14004. Nagy Imre gyüjteménye. — [2]) Fuxhoffer—Czinár. Monasterologia. II. 42. — [3]) Galgóczy. Pestmegye monogr. I. 65. — [4]) Liber. II. Visit. Can. 434. — [5]) Fejér. Codex Dipl. X/II. 564. — [6]) Századok. 1878. 564.

adományozta,[1]) 1461-ben pedig a Sághy-család volt a földesura.[2]) A török hódoltság idején elpusztult. A XVIII. század elején új lakosokat telepítettek ide, akik csakhamar ismét szétszóródtak s azért Ráday Pál földesúr a század közepe táján Stiriából és Karinthiából kiűzött anabaptistákat telepített Ikladra. Az itt lakó katholikusok miatt a mácsai plébánosoknak sok viszályok volt az aszódi evangelikus lelkészekkel. — Hozzátartozó puszták: Cservölgy, Juharos és Hernádtelep.

Lakósainak száma: Rk. 162. Ref. 9. Ág. 845.

Lelkészek:

Vozárik Antal 1875—1882.
Kerekes Jákó 1882—1894.
Léska József 1894—1899.
Magurányi József 1899—1910.
Joó Antal 1910—.

Káplán: Kisznyér Kálmán.

2. **Bag**, nagyközség, helyben, Aszódon van. Az Ákos-nemzetség ősi birtoka, 1394-ben Prodavizi Ördög Miklós tulajdonában volt, aki 1425-ben Zsigmond királynak adta cserébe, a király pedig 1430-ban zálogba adta a Rozgonyiaknak. Albert király 1438-ban végleg adományozta Rozgonyi István és Simon fiainak.[3]) 1562-ben a törökök által támogatott rácok feldúlták, középkori templomát lerombolták és az ott időző 22 váczi kereskedőt meggyilkolták.[4]) Török uralom alá kerülvén, az 1562-ben 2583 akcset hozott Hasszán válinak, az 1695. évi összeírás szerint pedig csak $^3/_4$ adóköteles portát találtak benne és lakósainak száma leolvadt ötvenre.[5]) A törökök kiűzetése után Stahremberg gróf, majd Eszterházy herceg tulajdonába került; azután Grassalkovich herceg kapta királyi adományul Kisbag puszta kivételével, mely továbbra is koronabirtoknak maradt. A Grassalkovich-féle birtokot pedig báró Sina, ettől a Belgabank, majd Schossberger Henrik vásárolta meg.

Ősi kerek temploma a Pongrácz-féle térképen még látható, de azután rombadőlt. A törökök kiűzetése után odatelepült lakósok egy 5 öl hosszú fatemplomot építettek Szent András apostol tiszteletére. Az 1722. évi Can. Visitatio szerint már szilárd anyagokból épített temploma volt, melyet 1731-ben kibővítettek. Grassalkovich Antal herceg végrendelkezése értelmében 1772-ben új

[1]) Teleky. Hunyadyak kora. XII. 266. — [2]) Orsz. levéltár. Dl. 7934. 12559. Fejér. Codex Dipl. X/VI. 460. — [3]) Századok. 1878. 558. — [4]) Verancsics. Összes munkái VIII. 393. — [5]) Vélics—Kammerer. Magyarországi török defterek. I. 163. Historia Domus.

templomot kezdtek építeni, melyet Farkas Mihály 1774-ben megáldott.[1]) Harangjai 1737, 1772. és 1883. évekből valók.

Plébániája fennállott a török időket megelőzőleg; de az 1675. évi garamszentbenedeki gyűlésen — bizonnyára a nagy paphiány miatt — csak Zahon István nevű licenciátusa vett részt, kí még 1697-ben is hivatalban volt.[2]) Ennek utódja Szalkai János volt, kinek a községben megtelepedett családját a nép Pap-nak nevezte el. Az egyházmegye rendezésekor Bag volt az első községek egyike, mely 1700-ban plébánost kapott s ezóta vannak anyakönyvei is. Utolsó Canonica Visitatiója 1838-ban volt. — Kegyura a Koronauradalom. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 2245. Ref. 26. Ág. 63. Izr. 14.

Fiókegyházai

voltak Isaszeg, Aszód és Kartal, most csupán Hévizgyörk, az anyaegyháztól 2 kmnyire fekvő nagyközség. A középkorban Vámosgyörk néven fordul elő Kartallal és Tófaluval kapcsolatban.[3]) 1470-ben a vámosgyörki Pohárnok-család birtoka volt, 1530-ban pedig Tahy Ferenc szigetvári várkapitányé. A török uralom alatt elpusztult. — 1675-ben volt még Nagy Balázs nevű licenciátusa, de 1692-ben már az elnéptelenedett falvak közt írták össze.[4]) Ősi temploma valószínűleg az Ákosmonostorai apátság temploma volt, melynek falai és tornya túlélték a török hódoltság idejét és 1724-ben ismét tető alá hozták. 1771-ben villám sújtotta a tornyot, melyet Klobusiczky Teréz grófnő helyreállíttatott. Arányi Lajos e kisded templomot a XV. század elejéről származtatja.[5]) Ezen templom látható a Pongrácz-féle térképen.[6]) Most Szent Márton tiszteletére van ajánlva. Hévizgyörk határában van Szilosalja puszta és Tófalu puszta, mely 1470-ben és 1520-ban még község volt.[7])

Lakósainak száma: Rk. 1033. Ref. 231. Ág. 7251. Izr. 30.

Plébánosok:

Udvarhelyi János 1700—1702.
Beliczai Péter 1702—1708.
Szent-Gothárdi János 1708—1715.
Mocsányi Mátyás 1715—1718.
Márthonyi Pál 1718—1724.
Kristóff Márton 1724—1732.
Chemniczky Sándor 1732—1736.
Beliczai Endre 1736—1748.

[1]) Liber II. Visit. Can. 28. 93. — Liber IV. 440. — [2]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898. Liber II. Visit. Can. 8. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza a Hunyadiak korában. I. 28. — [4]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 899. — Galgóczy. Pestmegye monogr. I. 65. — [5]) Gödöllő és Vidéke. II. 46. — [6]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 868 — [7]) Századok. 1878. 566. Lásd 70—72. oldalon.

Béress József 1748—1757.
Lafftsák János 1757—1760.
Zsiger Mihály 1760—1785.
Sztraka József 1785—1799.
Poroszkay János 1799—1804.
Alajthner József 1804—1826.
Jenovay Károly 1826—1834.
Duschek Frigyes 1835—1855.
Petróczy László 1855—1868.
Medgyessy József 1868—1881.
Szabó Márk 1881—1897.
Fleischmann Béla 1897.—
Káplán: Németh István.

3. **Boldog,** nagyközség, helyben, Hatvanban van. Amint a határában talált bronzkori leletek bizonyítják, ősidőktől fogva lakott hely.[1]) Azonban mint község csak a középkorban jelentkezik és pedig Boldogfalva, Bódogháza, Boldogasszonyfalva és Boldogazzonhatwana néven. A XV. század elején a Báthoryaké volt.[2]) Zsigmond király 1424-ben nejének, Borbálának adományozta, a királyné pedig egy évvel később berzeviczi Pohárnok Istvánnak.[3]) Valószínűleg a Tanthó családnak is volt itt részbirtoka, mert 1466-ban bódogfalvi, 1484-ben pedig bódogházi előnevet használt.[4]) A hatvani vár eleste után Boldog is török kézre jutott. Határában ütközött össze Petneházy az egri pasának Budára sietö seregével. A XVIII. században gróf Grassalkovich vette meg és e család kihalta után a gödöllői uradalom sorsában osztozott.

Temploma volt mindenesetre már a középkorban is; de ez a török hódoltság idején elpusztult. Romjai a mult század végén még láthatók voltak a Hatvan felé eső dűlőben. 1693-ban magánházban tartották az istenitiszteletet, 1712-ben volt a B. Szeplőtelen fogantatása tiszteletére fából emelt kápolnája. 1732-ben kezdtek szilárd anyagokból templomot építeni, melyet gróf Eszterházy István fejeztetett be 1738-ban. E templom kicsinynek bizonyulván, herceg Grassalkovich Antalné, Klobusiczky Teréz grófnő építtette 1779—1781-ben a mostanit. Ezt ismételten javították és utoljára 1813-ban kifestették. Harangjai az 1700., 1772., 1783. évszámokat mutatják. — A temetőben Jézus Szive tiszteletére ajánlott kápolna épült.

Plébániája fennállott már a XV. században, mert Albert hatvani prépost végrendeletét aláírta, mint tanu, Tamás boldogfalvi plébános.[5]) A török hódoltság idején még fennállott, jóllehet a nagy paphiány miatt csak licenciatusok gondozták, és pedig a Pongrácz püspök Informaciója két boldogfalvi licenciatust nevez meg: a

[1]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 175. 43. — [2]) Orsz. levéltár. Dl. 13403. — [3]) M. Tört. Tár. XII. 279. 281. — [4]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 26. — [5]) Századok. 1871. 622.

garamszentbenedeki gyűlésen jelenvoltak közt Dorosmai Györgyöt, a távolmaradottak között Borostyányi Györgyöt. Igen valószínű, hogy itt valami hiba van, de ez így van a kéziratban is.[1]) A legközelebbi adatot szolgáltatja az 1693. évi Canonica Visitatio, melynek idejében Deák Mátyás volt a boldogfalvai licenciátus, az 1712. év szerint pedig már Törőcsik György plébános működött, aki 1710-ben kerülhetett ide Tápiószecsőről. Ezen egyházlátogatás alkalmával találtak a templom pénztárában négy, egyenkint 142 darab »kongenes« nevű, forgalomból kiment részpénzt tartalmazó csomagot.[2]) Ezután ismét plébános nélkül maradt a község 1724-ig; csak ez időtől fogva vannak állandó lelkipásztorai.

Anyakönyvei 1726-ban kezdődnek. — Legújabb Canonica Visitatiója 1838-ban kelt. — Kegyura a báró Hatvany-család. Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik Nagytelek- és Rétszélpart-puszta, Sándormajor, Dávidmajor, Kistanya és Vaggontelep.

Lakósainak száma: Rk. 2719. Ref. 8. Ág. 46. Izr. 2.

Plébánosok:

Tamás 1458. körül.
Törőcsik György 1710?—
Quirinyi Mátyás 1724—1732.
Fekete Márton 1732—1735.
Reznyák Mihály 1736—1737.
Budai János 1737—1739.
Jánossi István 1740—1744.
Chemniczky Sándor 1744—1751.
Vanyó Ferenc 1751—1755.
Bunkóczi Ferenc 1756—1759.
Bózváry Antal 1759—1762.
Bóbics Antal 1762—1767.
Bózváry Antal 1767—1772.
Ficzek László 1772—1777.
Dobránszky György 1777—1781.
Nagy József Alajos 1781—1785.
Fiass György 1785—1791.
Lokcsánszky Endre 1791—1804.
Nagy Pulcher László 1804—1822.
Lieszkovszky József 1822—1847.
Koss Ferenc 1847—1864.
Bugala József 1864—1894.
Klárík László ker. esp. 1894—.

4. **Galgahéviz,** nagyközség, , helyben, Turán van. Hewiz, Hevyzwelge néven az Ákosnemzetség ősi birtoka volt, mely ezen a tájékon Ákosmonostorát alapította.[3]) A község határában lévő Szentandrásparton a XIX. század elején még hőforrás létezett s ennek közelében épületromok, valószínűleg templom és monostor maradványai, melyekből a faragott köveket 1808. táján a turai uradalmi magtár építéséhez hordták el. Ezeket az 1838. évi

[1]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898. — Liber I. Visit. Can. — [2]) Liber II. Visit. Can. 6. 158. Liber IV. 408. — [3]) Lásd a monostori és hővízi apátság történetét 70.—72. l.

Canonica Visitatio a néphagyomány alapján kolostorromoknak mondja. Monostorliget pusztán is láthatók voltak egy kisebb templom romjai, melyet Arányi Lajos, alapfalaiból következtetve, a XIII. századból származtat. Továbbá vannak itt a »csőrszárok« és 16 »tatárhányás« nyomai is. Prodavizi Ördög Mihály 1425-ben elcserélte Zsigmond királylyal (egyebek közt) Hévizt és Monostoralját is. Zsigmond zálogba adta György rácz despotának, Albert király pedig 1438-ban a Rozgonyiaknak adományozta, kik a despotától kiváltották.[1]) 1530. táján Hévizgyörkkel együtt Tahy Ferenc szigetvári kapitány birtokában találjuk,[2]) 1559-ben pedig a török hódoltsághoz tartozó budai liva helységei közt 21 adóköteles portával.[3]) Egykoron mezőváros volt és még 1690-ben is oly jelentékeny hely, hogy Vácz után a legtöbb adóval rótták meg.[4]) II. Rákóczi Ferenc 1710-ben, a romhányi csata után január 23-tól február 2-ig Hévizen tartózkodott.[5])

Temploma látható az 1773. évi Pongrácz-féle térképen. Ez valószínűleg az a Szent Miklós tiszteletére ajánlott kicsiny fatemplom volt, melyről az 1702. évi Can. Visitatio azt írja, hogy összedőléssel fenyeget. Makay plébános és a hívek áldozatkészségéből 1718-ban szilárd anyagokból új templomot kezdtek építeni, melyet Berkes András püspökhelyettes 1722. fehérvasárnapján felszentelt. E templomot Szabó István és Bunkóczi Ferenc plébánosok ékesítették s herceg Esterházy Miklós 1796—1798-ban kibővíttette.[6]) 1904—1905-ben a hívek áldozatkészségéből kifestették és teljesen megújították, mintegy 6000 korona költséggel. — A szőlőhegyen van a Szentkereszt tiszteletére 1753-ban épült kápolna. A templom harangjai 1713., 1749., 1767. évekből valók.

A hévizi apátság fennállása idejében bizonnyára az ittlakó szerzetesek gondozták a híveket a lelkiekben. Báró Pongrácz György »Informatiója« nem említi Hévizt, akkor valószínűleg Nagy Balázs hévizgyörki licenciátus haiáskörébe tartozott; de az 1797. évi Canonica Visitatio szerint már Hévizen lakott Zolnay János plébános és fiókegyháza volt Tura. Ezen idő óta vannak állandóan plébánosai.

Anyakönyvei közül a meghaltak anyakönyve 1707-ben, a többi 1710-ben kezdődik. — Legújabb Canonica Visitatioja

[1]) Csánki. Magyarország földrajza I. 29. 46. — Fetér. Codex Dipl. X/VI. 460. — [2]) Századok. 1878. 558. kk. — [3]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 125. — [4]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 68. — [5]) Thaly. II. Rákóczy Ferenc Emlékiratai. 319. [6]) Liber Visit. Can. III. IV.

1838-ból való. — Kegyura: Hevessy Lajosné, báró Schossberger Eugenia. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik: Monostorliget, Teréztelep és Homokynétanya.

Lakósainak száma: Rk. 2147. Ref. 27. Ág. 22. Izr. 17.

Plébánosok:

Zolnay János 1697. előttől 1703.
Koricsánszky László 1703.
Szúnyog Pál 1704.
Makay István 1710—1718.
Szabó István 1718—1726.
Gergelyffy Sándor 1726—1739.
P. Alfonz piarista 1739—1742.
Béress József 1742—1748.
Illyés Ferenc 1748—1754.
Ecsédi Ferenc 1754—1758.
Rohács Endre 1758—1760.
Pruczkay János 1760—1761.
Bunkóczi Ferenc 1761—1768.
Ferentzffy József 1768—1776.
Farkasdy János 1776—1781.
Virazdy Endre 1781—1802.
Laczkovich Vencel 1802—1854.
Povedák István 1854—1876.
Horváth József 1876—1898.
Kemény Géza ker. jegyző 1898.—

5. **Gödöllő**, nagyközség (1763. óta mezőváros volt) , , , helyben van. A XIV. században puszta Gudullur, majd Gedelle néven, melyet Nagy Lajos király Pohárnok Istvánnak adományozott.[1]) A Pohárnok-család magvaszakadtával Gödöllő a fiskusra szállott és Zsigmond király 1405-ben nejének, Cilley Borbálának, ez viszont tisztjének, Tamásy Henriknek adományozta. Ettől elkobozta I. Ulászló és a Rozgonyiakat jutalmazta meg vele, kik 1527-ig birták.[2]) Buda elfoglalása után a török hadak országútjába esvén, majdnem teljesen elpusztult. A XVII. században kürthi Vámossy István volt a földesura, kinek kérelmére III. Ferdinánd 1655-ben új adománylevelet állított ki. Ettől női ágon a Mocsáry, majd a Bossányi családra szállott.[3]) Bossányi László osztályrészét megvette báró Verlain budai adminisztrátor, másik részét pedig királyi adományul kapta Stahremberg Tamás, Hatvan földesura. A XVIII. század közepe felé összevásárolta a különféle birtokrészeket Grassalkovich Antal, az újszerzési bizottság elnöke, aki ott az 1744—1750. években a mostani pompás királyi kastélyt építtette. A Grassalkovich hercegek kihaltával a pompás gödöllői uradalmat báró Sina vette meg, ettől 1857-ben a Belgabank, 1868-ban pedig a magyar kormány, Korona-birtok gyanánt.[4])

Gödöllőn volt templom már a török hódoltság idején, mert Dwornikovich püspöknek 1700. évi Jelentése szerint jól fedett

[1]) Orsz. levéltár. 4104. — [2]) Pesty. Helynevek. I. 119. Teleky. Hunyadyak kora. I. 263. — [3]) M. kir. Kuria levéltára. 130. 9—10. 15. [4]) 1868. évi V. t.-c.

katholikus temploma, de kálvinista lelkipásztora van.[1]) A protestánsok akkori temploma a budai út mellett volt. Midőn Grassalkovich a várkastélyt építtette, ezen templom az építkezés területébe esett s azért kárpótlás mellett más területet jelölt ki nekik templomépítésre. Várkastélyával kapcsolatosan pedig elég tágas barokkstilű templomot építtetett. Ezt gróf Althann Károly váczi püspök 1750. május 16-án Nepomuki Szent János tiszteletére fölszentelte. A templomon ezen idő óta keveset változtattak. Grassalkovich Antal herceg 1837-ben a kupolát újjáépíttette, 1910-ben pedig kifestették. E templom nevezetességei: a firenzei feketemárványból készült oltár, az Eleonóra császárné megrendeléséből Bambergben készült művészi értékű tabernákulum, Szent Defendes vértanú ereklyetartója, Grassalkovich Antal mozaik-képe, az Erzsébet királyné által adományozott zászló és számos igen értékes szerelvény és miseruha.

Gödöllő egyházilag Isaszeg filiálisa volt, azonban amióta a Grassalkovich-család ott letelepedett, mindig kapucinus rendű káplánokat tartott, kik lelkiekben a híveket is gondozták és 1769. óta anyakönyveket is vezettek. 1811. óta világi papokat alkalmaztak a hercegi család házi káplánjai és helyi lelkészek gyanánt. Gróf Nádasdy Ferenc az 1828. évi egyházlátogatás alkalmával rábírta Grassalkovich herceget, hogy a lelkészeket rendszeresítse, Canonica Visitatiót is csinált; de plébániává, személyi motivumok miatt, csak 1876-ban emeltetett. — A helyi lelkészek kezdetben külön épületben laktak, 1795—1882-ben a várkastélyban s csak 1882-ben építtetett a Koronauradalom külön plébánia épületet. Podhorányi plébános idejében óriásit fejlődött a hitközség, kinek legnevezetesebb alkotásai: a minoriták vezetése alatt álló I. Ferenc József Őfelsége jelentékeny segélyével emelt községi gimnázium és a Miasszonyunkról nevezett apácák vezetése alatt álló leányiskola. — Kegyura m. kir. Koronauradalom. — Egyházi nyelve magyar. Hozzátartoznak: Babath, Haraszt, Szárító puszták, Alsó- és Újmajor.

Lakósainak száma: Rk. 4760. Ref. 2201. Ág. 257. Izr. 334.

Fiókegyháza:

Máriabesnyő, ezelőtt csak Besnyő, Gödöllőtől 3·14 kmnyire. Jelentékeny búcsújáró hely, mely a legújabb időben terjedelmes villateleppé fejlődött és két vasúti megállóhelye van. Régóta lakott

[1]) Knauz Magyar Sion. 1869. 167.

hely. IV. Béla király 1249-ben a premontréieknek adományozta, egyebek közt »terram propulorum de villa Bezenyőt«.[1]) Később a hatvani prépostsághoz csatolták, mert 1468-ban a leleszi prépost, mint a hatvani prépostság gondnoka, tiltakozott az ellen, hogy Hatvani Mátyás özvegye a prépostsághoz tartozó Bessenew falut elfoglalta.[2]) Azonban volt itt részbirtoka Horváthi Ivánnak is, melyet Zsigmond király 1387-ben Mária királyné ellen való lázadásáért tőle elvett és Ilsvai Leusztáchnak adományozott.[3]) 1492-ben vámszedő hely volt.[4]) A török hódoltság idején teljesen elpusztult; az 1690. évi adóösszeírásban, mint pusztahely fordul elő.[5]) Hogy ott egykoron helység állott, azt nemcsak az idézett okmányok és a hagyomány tartotta fenn, hanem bizonyítják a kapucinus kolostor építése alkalmával feltalált épületromok is.[6]) Grassalkovich Antal megvette Gödöllővel a besnyői pusztát, 1763-ban kapucinus szerzeteseket telepített oda, 1768—1771-ben építette a mostani, Nagyboldogasszony tiszteletére ajánlott szép templomot, mely a Grassalkovich-család mauzoleuma és távoli vidékekről látogatott búcsújáró hely. Mint ilyenről a szerzetesrendek történeténél fogunk tárgyalni.

Lakósainak száma: Rk. 776. Ref. 260. Ág. 10. Izr. 19.

Helyi lelkészek:

Kapucinusok:

P. Menyhárt Mór 1735—1774.
P. Levin 1774—1777.
P. Királyfalvai Ernfrit 1777-1779.
P. Szenczi Jaroslav 1779—1782.
P. Zsemberi Hartman 1782-1783.
P. Tapolcsányi Sindulf 1783-84.
P. Pozsonyi Prótáz 1784-1790.
P. Altmann 1790—1791.
P. Hartmann 1791—1793.
P. Sárvári Auxentius 1793-1799.
P. Pozsonyi Protáz 1799—1811.
P. Pelagius 1811—.

Világi papok:

Munganaszt Endre 1811—1815.
Vaiszkopf Mihály 1815—1822.
Jenovay Károly 1823—1826.
Pritelka József 1826—1827.
Nell István 1827—1829.
Fejér István 1829—1835.
Holló Mihály 1835—1842.
Mikuska Károly 1842—1845.
Arndorffer Alajos 1845—1851.
Paulovits Mihály 1851—1854.
Spóner József 1854—1859.
Odray János 1859—1876.

Plébánosok:

Odray János 1876—1896.
Pruzsinszky József 1896—1904.
Podhorányi József 1905—1912.
Schláger Árpád tb. szentszéki tanácsos, érd. h.-esperes 1913—.

[1]) Fejér. Codex Dipl. IV/II. 45. — [2]) Rupp. Magyarország helyr. tört. I. 703. — [3]) Orsz. levéltár. Dl. 12878. — [4]) U. ott. Dl. 12298. 19904. — [5]) Galgóczy. Pestm. monogr. I. 64. — [6]) Odrobenyák. Gödöllő hajdan és most. 70.

6. **Isaszeg**, nagyközség, , , . helyben van. Valóságos nemzeti csatatér, melyen összeütköztek IV. Béla király és fia István hadai 1265-ben, Dózsa pórhadai 1514-ben, Forgách Simon a török sereggel 1594-ben, a kuruchadak a császáriakkal 1710-ben és a magyar fölkelő sereg a császáriakkal 1849. nagypéntekén. Régi nevei: Irswazegh, Ilsvazegh.[1]) Első ismert birtokosa Sándor szörényi bán 1275-ben[2]) Zsigmond király 1430-ban zálogba adja a hozzátartozó Szentgyörgytelkes és Dusnok pusztákkal a Rozgonyiaknak, kiktől ismét zálogba veszi a széplaki Botka család 1490-ben.[3]) Budavár eleste után török kézre jutott. Az 1559. évi adóösszeírásban mint 45 portás hely fordul elő, 1562—63-ban 13310 akcset jövedelmezett.[4]) Isaszegen állandóan egy török tiszt lakott. A törökök kegyetlenül bánhattak a lakossággal, amiért tözslakósai elmenekültek és a XVII. század végén német településeket kellett hozni az elpusztult magyarság helyébe, kiket még 1695-ben is felmentettek az adófizetés alól.[5]) Később még tótokat és oláhokat is csalogattak ide, csakhogy újra benépesüljön.[6]) A törökök kiűzetése után Verlain budai hadparancsnok birtokába jutott, ettől megvette Grassalkovich Antal s azóta a gödöllői uradalom sorsában osztozott.

Szent Márton tiszteletére szentelt temploma középkori építmény, mely azonban igen sok átalakításon ment keresztül s azért most már semmiféle határozott jelleg nincsen rajta.[7]) Az 1675-ki Pongrácz-féle térképen még épnek látszik; az 1716-ki Canonica Visitatio már azt mondja, hogy báró Kurtz és a nép adományaiból romjaiból kiemelték és náddal födték be. Grassalkovich Antal mindjárt az uradalom megvétele után, 1734-ben restauráltatta.[8]) Azóta ismételten kisebb-nagyobb javítást végeztek rajta, de 1902-ben ismét olyan állapotba jutott, hogy hatóságilag bezárták. Ekkor a koronauradalom alaposan restauráltatta, Sztrízs plébános buzgólkodása következtében pedig újonnan berendezték.

Plébániájáról állandóan azt írják egyházmegyei névtáraink, hogy 1621-ben már fönnállott. Pongrácz Informatiója és Dwornikovich Jelentése azonban nem említik, mert az ő idejökben Isaszeg lakatlan hely volt. Schematismusaink valószínűleg az isaszegi

[1]) Wenzel. Árpádk. oktár. VIII. 173. 197. IX. 72. XII. 12. — Országos levéltár. Dl. 8567. 12259. 14052. — [2]) Wenzel. Árpádk. oktár. IV. 51. — [3]) Országos levéltár. Dl. 12259. 19627. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 124. 143. II. 278. — [5]) Historia Domus. — [6]) Galgóczy. Pestm. monogr. I. 65. 68. — [7]) Borovszky. Pestm. monogr. I. 80. Arányi L. Gödöllő és Vidéke. II. 48. — [8]) Liber II. Visit. Can. 330. III. 102. IV. 393.

Historia Domus azon adata után indultak, melyet öreg emberek elbeszélése alapján Lányi Mihály írt be 1774-ben, hogy midőn az ott lakó török tiszt egy alkalommal az ottani pappal kilovagolt, ezt lova elragadta és fejét a kapufélfán szétverte. Tehát eszerint kétségtelen, hogy a török hódoltság idején plébánia volt, de a Historia Domus nem említ évszámot. Azután 1707-ig Krakovics Mihály nevű licenciatus, majd Beliczai bagi plébános gondozta az új telepet, melyre gyakran életveszély közt járt az erdőkön keresztül. A plébánia visszaállíttatván, 1708. óta állandó lelkipásztorai voltak. Anyakönyveket azonban csak 1735-ben kezdtek vezetni. Canonica Visitatioja 1838-ban kelt.

Fiókegyházai

voltak régente Gödöllő, Rákoscsaba, Rákoskeresztúr, Péczel és valószínűleg Czinkota, Tápiósáp, Maglód és Mende. Isaszeg határában volt Nyíregyháza, vagy Ákos-Nyire puszta, melyet IV. Béla 1259-ben a nyulakszigeti apácáknak adományozott.[1]) Pesty Prigyes azt mondja: »Ákosnyiréről az a véleményem, hogy ez az Isaszeghez tartozó Nyíregyház nevezetű puszta, mely 1499-ben »praedium Nyr« néven is előfordul.«[2]) Kápolna is volt e pusztán, melynek köveit főpásztori engedéllyel a hévízi templom építésekor felhasználták. Ezen puszta manap már nem létezik, azonban megvan Tápiószentgyörgy vagy Szentgyörgytelke puszta. Ezeket Albert király 1438-ban a Rozgonyiaknak adományozta.[3]) E pusztán az 1746. évi Canonica Visitatio szerint félig-meddig megjavított templomocska volt Szent György tiszteletére, mellette pedig remetelak, amelyben Brokniczky József, Promgel Antal és Kókai Gergely nevű remeték éltek. Midőn II. József a remetéskedést betiltotta, a kápolna is pusztulásnak idult. Isaszeghez tartoznak most: Ilkamajor, Ürgemajor, Belsőmajor, Paulovics és Sträusler-tanya. — Kegyúra: m. kir. koronauradalom. — Egyházi nyelve magyar és tót.

Lakósainak száma: Rk. 3700. Ref. 143. Ág. 94. Izr. 172.

Plébánosok:

Oszlányi Pál 1708—1716.
Simonfalvai (Cseper) [1716—1718.
Halácska Mihály 1718—1725.
Hand Keresztély 1725—1735.
Paullesicz János 1735—1742.
Molnárovics Pál 1742—1749.
Podhorszky Mihály 1749—1750.

[1]) Wenzel. Árpádk. oktár. XI. 459. — [2]) Régi Pest. 42. — [3]) Századok. 1878. 564.

Alberthy Jakab 1750—1762.
Lányi Mihály Elek 1763—1776.
Hasz Márton 1776—1778.
Plánovszky György 1778—1781.
Csanádi József 1781—1784.
Jezsik János 1784—1803.
Materényi Imre 1803—1810.
Jáross György 1810—1811.
Agler Ferenc 1811—1855.
Kálny János 1855—1877.
Udvary Antal 1877—1904.
Sztrízs József 1904.—

7. **Kartal**, ezelőtt Nagykartal, nagyközség, helyben, , . Aszódon van. A honfoglaló nemzetségek közt felsorolt Karthold, vagy Kartal nemzetség ősbirtoka, amelyen — Pauler Gyula véleménye szerint — Kálmán király idejében, 1096-ban, a nemzet nagyjai az egyházi ügyekre vonatkozó határozatai miatt is nevezetes gyűlést tartottak (concilium Cursulinum).[1]) Kartali Pétert a nyulakszigeti apácák 1267-ben birtokháborításért vádolták V. István király előtt. Mivel vádjuk alaposnak bizonyult, a király megfosztotta Kartalit birtokaitól és Zach Job pécsi püspöknek adta azokat.[2]) Péter úgy szabadult meg birtokainak teljes elvesztésétől, hogy azokról az apácák javára lemondott, de magának tartotta életfogytiglan való haszonélvezetüket.[3]) Kartali Endre pert indított 1502-ben a falu birtokáért és a budai káptalannak annak felét igérte, ha azt neki visszaszerzi.[4]) Török uralom alá kerülvén, 1563-ban 3812 akcset jövedelmet hozott, de az 1690. évi adóösszeírásban már néptelen puszta[5]) Az 1779. évi Canonica Visitatio szerint 60 év előtt lakósai csak putrikban lakó tolvajok voltak. Ugyanazon Can. Visitatio szerint Kartalon templomromok is voltak. A törökök kiűzetése után a Kohányak kapták meg Kartalt s ezektől megvette Grassalkovich Antal, a ki újonnan betelepítette és kastélyt építtetett magának, mely most báró Schossberger tulajdona.

Egyházilag a legújabb időkig Bag filialisa volt. Petróczy László plébános annyira lelkén viselte kartali híveinek léleküdvösségét, hogy 1865-ben jóformán sajátjából templomot épített, melyet 1868-ban Szent Erzsébet tiszteletére megáldott; 1869-ben plébánia lakot építtetett. Miután püspöki engedéllyel a kartali plébániát szervezte, átment oda plébánosnak. A templomot 1913-ban 4600 korona költséggel megújították. — Anyakönyvei 1869-ben kezdődnek. — Kegyura nincs, szabad püspöki adományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak: Emsepuszta, Kiskartal, Nagy-, Fáni- és Újmajorok.

Lakósainak száma: Rk. 2345. Ref. 12. Ág. 86. Izr. 15. Kf. 6.

[1]) A Magyar Nemzet Tört. I. 231. 585. — [2]) Századok. 1899. 722. — [3]) Boovszky. Pestm. monogr. I. 82. — [4]) Magyar Tört. Tár. XII. 95. — [5]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 166.

Plébánosok:

Petróczy László 1868—1880.
Tóth Endre 1881—1883.
Munka István 1883—1886.
Kossitzky Lajos 1886—1888.
Nagy Zakar 1888—1894.
Kerekes Jákó 1894—1911.
Bodonyi János Antal helyettes plébános 1911.—

8. **Tura**, nagyközség, , , , helyben. A váradi Regestrum szerint Voca és Keren, Tura községbeli lakósok, 1222-ben Martina nevű nővérüket Mózes bárkányi (Nógrádmegye) papnak egy ezüst márka fejében zálogba adták s mivel nem tudták kiváltani, a pap, lelkeüdvösségére való tekintetből, elbocsátotta őt és a tartozást elengedte.[1]) Egyébként Tura az Ákos-nemzetség ősi birtokaihoz tartozott, melyet prodavizi Ördög Miklós 1425-ben Zsigmond királylyal elcserélt, Albert király pedig 1438-ban a Rozgonyiaknak adományozott.[2]) A váczi káptalan jelenti Mátyás királynak 1484-ben, hogy a ságiak megtámadták a Rozgonyiak turai jobbágyait.[3]) Régi pecsétjén az 1500. évszám látható. A hatvani vár elestével Tura is török uralom alá került. Az 1559. évi adóösszeírás szerint 74 portás hely volt, 26500 akcse adóval és 1562—3-ban 30270 akcse jövedelmet hajtott, 1597—8-ban pedig Ibrahim csausz hűbérbirtoka volt.[4]) Forgách Simon 1594-ben győzelmet aratott Turánál Hasszán budai pasa felett, mely után a vezérrel együtt háromezer török maradt a csatatéren.[5]) A török uralom lezajlása után, 1691-ben Turán már csak egynegyed adóköteles porta volt. Csakhamar újra benépesült, mert 1720-ban már 59 magyar adóköteles háztartást írtak benne össze.[6]) III. Károly király 1740-ben hévizi Nagy Antal földesúr élettartamára turai és hévizi jobbágyainak adómentességet biztosított,[7]) Ezután herceg Esterházy bujáki uradalmához csatolták, most pedig báró Schossberger és Hevesy Lajos tulajdona.

Mária menybemenetele tiszteletére épült temploma, Arányi Lajos véleménye szerint, XIV. vagy XV. századbeli gotikus építmény volt, melyet azonban a sok javítás által eredeti alakjából kivetkőztettek.[8]) Az 1675. évi Pongrácz-féle térképen látható; de az 1696. évi Can. Visitatio csak annyit mond róla, hogy Héviz fiókegyháza; az újabbak, hogy templomát ismeretlen időben e

[1]) Karácsonyi. Regestr. Varad. Nro 190. 249. — [2]) Századok. 1878. 558—564. — [3]) Teleky. Hunyadyak kora. XII. 265. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 125. 144. 396. II. 193. — [5]) Istvánffy. Historia de rebus Hung. 631. — [6]) Galgóczy. Pestm. monogr. III. 177. — [7]) Borovszky. Pestm. monogr. I. 153. — [8]) Gödöllő és Vidéke. II. 47.

Sajtó alá került 1914. nov. 20-án.

»csehek« építették, a XVII. század végén két öllel megnagyobbították; a Rákóczi-fölkelés idején a lázadó gyöngyösiek fölgyújtották, de 1702-ben földesura és a hívek szépen helyreállították.[1]) Földesura Esterházy Miklós herceg 1770-ben ismét megnagyobbíttatta. 1847. május 24-én beleütött a villám, 1849. július 20-án pedig az oroszok, akik itt heves csatát vívtak Perczel Mór seregével, kirabolták. A jelentékenyen megrongált templomot a hercegi uradalom 1852-ben kijavíttatta és a templompénztár terhére kifestették. Minthogy az a hívek befogadására kicsiny volt, 1911-ben újat építettek mintegy 45000 korona költséggel, melyet a templompénztárból, a patrónus és a hívek adakozásából fedeztek. A temetőben van kápolna a Föltámadt Üdvözítő tiszteletére.

Plébániája valószínűleg már a XIV. században fennállott. Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben, a pesti főesperességben előfordul: »Jacobus sacerdos de Fur juratus solvit VII. grossos.«[2]) Ortvay Mezőtúrra magyarázza Fur-t.[3]) Csakhogy a Jász-Nagykún-Szolnok megyében fekvő Mezőtúr inkább a Zonoy (szolnoki) főesperességbe esett volna s az sem bizonyos, hogy akkor már község volt, holott Turáról bizonyos, hogy már egy századdal korábban is helység, sőt vámszedő hely volt.[4]) Az eltorzított írást pedig ép oly joggal olvashatjuk Turá-nak, mint Túrnak. Azontúl semmit sem tudunk régi plébániájáról, de az 1510. évi pecsétnyomón zászlós bárány (Agnus Dei) lévén, azt inkább tarthatjuk plébániai, mint községi pecsétnek. Pongrácz püspök Informatiójában Tura a katholikus helyek közt fordul elő.[5]) Dwornikovich püspök az elsők közt szervezte a turai plébániát, mert már 1702. februárjában új működési helyén volt Kalmár Jakab, addigi zsámboki plébános és elkezdte a kereszteltek anyakönyvét, melybe különféle, furcsa bejegyzéseket is írt — még pedig magyarul. A megholtak anyakönyve 1724-ben, az esketteké 1725-ben kezdődik, mivel 1702—1725. elvesztek, de az is lehetséges. hogy a korábbi bejegyzéseket valaki kitépte. Legutolsó Canonica Visitatioja 1838-ban kelt. — Kegyura báró Schossberger Viktor. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak: Alsórét, Margitmajor, Haraszt és Fekete nevű telepek.

Lakósainak száma: Rk. 5398. Ref. 33. Ág. 27. Izr. 114.

[1]) Liber II. Visit. Can. 8. 30. 165. — [2]) Monum. Vat. I. 254. — [3]) Magyarország egyházi földleírása. 111. — [4]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 36. — [5]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 899.

Plébánosok:

Jakab 1332—1337. körül.
Kalmár Jakab 1702—1718.
Gergelyffy Sándor 1718—1726,
Szentmiklóssy Gábor 1726-1732.
Szabó István 1732—1739.
Antalics Márton 1739—1742.
Lakits Ferenc 1748—1754.
Gida Mihály 1754—1760.
Horthy Sándor 1760—1781.
Farkasdy János 1781—1800.
Rajcher Endre 1801—1814.
Novotha József 1814—1832.
Jankovich Mihály 1832—1854.
Maizner Samu 1855—1864.
Makáry István 1865—1871.
Bruckner Endre 1871—1876.
Poredák István 1876—1886.
Niedermann József 1886—1905.
Gallovich Győző segédesperes, tanfelügyelő, kir. tanácsos, a koronás arany érdemkereszt tulajdonosa, 1905—.

Káplán: Károlyi Lajos.

9. **Váczszentlászló**, nagyközség, helyben, T, Turán van. A középkori okmányokban Zentlaszlo, régi megyei okmányokban Valkó-Szentlászló, az 1835. évi váczegyházmegyei Schematismusban fordul elő első ízben Vácz-Szentlászló néven s innen vette át ezen elnevezést a közigazgatás is.[1]) Azon birtokok között volt, melyeket Zsigmond király 1430-ban a Rozgonyiaknak elzálogosított és Albert 1438-ban örök adományképen átadott.[2]) Rozgonyi János 1450-ben csak karhatalommal tudta e birtokot elfoglalni.[3]) A török hódoltságba kerülvén, 1559-ben 23 portás hely volt, 1562—3-ban 7171 akcset jövedelmezett, 1633—4-ben már csak 7, 1691-ben pedig egynyolcad adóköteles ház volt benne.[4]) A törökök kiűzetése után hirtelen emelkedett, 1720-ban már 20 magyar és 6 tót adóköteles háztartást írtak benne össze. Földesurai a herceg Esterházyak lettek, kiktől részben a gödöllői koronauradalom, részben Schossberger báró vásárolta meg.

Szent László tiszteletére szentelt temploma a régi temetőben állott. A régi egyházlátogatási jegyzőkönyvekben az van róla, hogy kicsiny, köralakú s hogy hagyomány szerint Szent László király építtette azon a helyen, ahol a mogyoródi csata idején sátora állt.[5]) A Pongrácz-féle térképen, mint kisded tornyos templom látható, de a XVIII. századbeli Canonica Visitatiok már nem említik tornyát; 1725-ben egykori kőfalának már csak nyomai voltak. Az ódon épületet 1772-ben javították utoljára, 1790-ben lebontották és követ

[1]) Galgóczy. Pestmegye monogr. III. 178. — [2]) Országos levéltár. Dl. 12259. 13163. 13404. — [3]) M. Tört. Tár. IX. 64. — [4]) Vélics-Kammerer. Magyarországi defterek. I. 125. 160. — Borovszky. Pestmegye monogr. I. 160. — [5]) Liber II Visit. Can. 9. 91. III. 139.

részben a plébániai pince, részben a turai uradalmi istálló építéséhez hordták el. A hívek és herceg Esterházy adományaiból 1744—1746-ban új templomot építettek a község közepére, tornyát azonban csak 1838-ban emelték, melybe az 1772-ből való harangokat helyezték el. Ezen templom szűknek bizonyulván, 1912-ben 39654 K költséggel teljesen újjá építették.

Plébániáját a Pongrácz-féle Informatio említi először, Gajza Simon nevű plébánosa résztvett az 1675. évi garamszentbenedeki gyűlésen.[1]) Az 1697-ki Can. Visitatioban csak az van: »ante disturbia fuit parochia« s ekkor Fügedi Benedek licenciátus gondozta.[2]) A Rákóczi-féle fölkelés idején, az akkori bizonytalan viszonyok közt, úgy látszik, csak vándormissiót teljesítettek a papok e vidéken, így: Oláh Ferenc 1710-ben, Koricsánszky László 1713-ban. A szentlászlói plébánosok sorozata csak 1717. óta van meg. — Anyakönyvei csak 1740-ben kezdődnek. — Utolsó Canonica Visitatiója 1838-ban kelt. — Kegyura: Schossberger Viktor báró. Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak: Csonkás, Koronaliget, Társmajor, Viktormajor és Fürgés.

Lakósainak száma: Rk. 1737. Ref, 13. Ág. 9. Izr. 45. Kf. 1.

Plébánosok:

Gajza Simon 1675—1696.
Oláh Ferenc 1710—1713.?
Pászty István 1717—1724.
Horváth György 1724—1729.
Szegedi Mátyás 1729—1734.
Ábrahámi Pál 1734—1740.
Gida Mihály Imre 1840—1754.
Szentzy György 1754—1757.
Ecsédi Ferenc 1757—1762.
Petrányi János 1762—1776.
Ferentzffi József 1776—1812.
Lóczy Antal 1812—1855.
Kovács József 1855—1892.
Simonides Károly 1892—1900.
Kucsera Károly 1900.

10. **Valkó**, nagyközség, helyben, T, Turán van. Egyházi és politikai története összekapcsolódik Váczszentlászlóéval. Azon birtokok egyike volt, melyeket Zsigmond király prodavizi Ördög Miklóssal elcserélt és Albert király a Rozgonyiaknak adományozott.[3]) A török hódoltságba kerülvén, 1559-ben 25 adóköteles házat írtak benne össze, 1562—3-ban 10134 akcse jövedelmet hozott; de 1633—4-ben már csak két, 1695-ben pedig csak egyfél adóköteles házat találtak benne az adóösszeírók.[4]) A törökök kiüze-

[1]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898. — [2]) Liber II. Visit. Can. 9. — [3]) Orsz. levéltár. Dipl. 12559. 13404. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. 125. 150.

tése után csakhamar benépesedett, mert 1715-ben már ismét 30 portás hely s 1848-ban 38½ úrbéri telek volt benne.[1])

Szent Mihály tiszteletére épült temploma látható a Pongrácz-féle térképen, torony nélkül; az 1697. évi Canonica Visitatio szerint jól van fedve. 1702-ben azonban roskadozott, de az 1716-ki egyházlátogatás alkalmával már ki volt javítva. Gróf Esterházy Antal földesúr 1746-ban tornyot építtetett hozzá.[2]) Egy század mulva a régi templom szűkké és roskadozóvá lett s azért herceg Esterházy Miklós támogatásával 1816—1820-ban építették a mostani templomot, 1834-ben emelték tornyát és 1903-ban nagy költséggel restaurálták. Három harangját 1808-ban öntötték.

A valkóiak már 1774-ben tettek lépéseket aziránt, hogy Váczszentlászlótól különválasztatván, önálló plébániát alakíthassanak. Vágyuk azonban csak 1902-ben teljesült. Simonides Károly váczszentlászlói plébános elhalálozása után, 1900-ban folyamodtak ismét gróf Csáky Károly püspökhöz az önállósításért. Miután a plébánialakot megépítették és a lelkész javadalmazásáról canonica visitatioszerű szerződéssel gondoskodtak, a püspök 1902. szeptember 24-én jóváhagyta az önállósítást, Farkas Mihályt kinevezte valkói lelkésznek és 1903-ban 4877. sz. alatt a lelkészséget plébániává emelte. — Anyakönyvei 1902-ben kezdődnek. — Hozzátartoznak: Csákóitanya, Simon- és Törökúti-tanya, Kisharaszti, Rudolf-völgy és Zsigmond-major.

Lakósainak száma: Rk. 2406. Ref. 25. Ág. 26. Izr. 59.

Plébános:

Farkas Mihály 1902—.

[1]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 160. — [2]) Liber II. Visit. Can. 9. 91. III|139.

II. Pesti főesperesség,

Pest-Pilis-Solt-Kiskunvármegyében.

Főesperes: *Rózsahegyi Gyula* prépost-kanonok.

1. Fóti esperesi kerület,

Pestvármegyében.

Kerületi esperes: *Dr. Varázséji Béla* újpesti prépostplébános.

Segédesperes, tanfelügyelő és kerületi jegyző: *Dr. Lakatos Kálmán* rákoscsabai plébános.

Plébániák:

1. **Csömör** nagyközség Budapest közelében, villamos vasút mellett, , , , helyben. Lampert comes 1135-ben a bozóki monostornak adományozta Chemer falut.[1]) Később megvette a Zay-család, mely innen vette előnevét, 1299-ben előfordul Franciscus de Chemer és a család más tagjai az 1434, 1447, 1484. és 1492. években.[2]) Pray szerint a kalocsai érsekségnek terjedelmes uradalmai voltak Csömörön, Czinkotán és Szentmihályon.[3]) A török uralom alatt elnéptelenedett, az 1669. évi összeírásban az elpusztult falvak között fordul elő.[4]) Szelepcsényi György kalocsai érsek, régi okmányokra támaszkodva, visszakövetelte az érsekség csömöri birtokait, melyeket az újszerzési bizottság a Wattay családnak ítélt oda. A törökök kiűzetése után lutheránus vallású tótokkal népesítették be s 1720-ban már 42 háztartást írtak benne össze. Később Grassalkovich Antal gróf birtokába jutott és a gödöllői uradalom sorsában osztozott. A XIX. század elején a budai hegyek szőllőtermő vidékének számos német kapása költözött Csömörre, az 1809-ki kolera által megtizedelt lakosság pótlására.

Temploma már a török hódoltság előtti időkben is volt. Az 1721. évi Canonica Visitatio szerint akkor a falu feletti dombon

---

[1]) Fejér. Codex Dipl. II. 24. VIII|V. 104. — [2]) Orsz. levéltár. Dl. 12611, 14097, 18948. M. Tört. Tár. XII. 30. — [3]) Specimen Hier. R. Hung. II. 30. — [4]) Galgóczy. Pestmegye monogr. I. 65.

kath. kápolna romjai voltak láthatók. A Wattayak az általuk betelepített evangélikusok részére templomot építettek, melyet Grassalkovich, midőn 1741-ben Csömört megvette, a katholikusoknak adott át és lelki gondozásukra szerzetest rendelt. A nagylelkű földesúr 1771-ben kezdte építtetni a mostani templomot, melyet Salbeck Károly 1773-ban a Szentháromság tiszteletére megáldott.[1]) Azóta ismételten megújították és 1912-ben kifestették. Harangjai 1780. és 1851-ből valók. — Az egyházmegye szervezésekor Csömört Kerepeshez csatolták, 1761-ben pedig az újonnan alapított mogyoródi plébániához. Herceg Grassalkovich Antal 1792-ben plébániát alapított Csömörön, hozzácsatolván Czinkotát és Puszta-Szentmihályt. A kereszteltek anyakönyve 1793-ban, a megholtaké csak 1797-ben kezdődik. — Canonica Visitatiója 1842-ben kelt. Kegyura: Lukács Antal örökösei és a rákosszentmihályi közbirtokosság. — Egyházi nyelve magyar, német és tót. — Hozzátartoznak: Nádormajor, Óhegy, Középhegy és Újhegytelepek.

Lakósainak száma: Rk. 1676. Ref. 65. Ág.904. Izr. 69. Kf. 2.

Fiókegyházai:

a) Czinkota, nagyközség, mely a budapest-kerepesi villamosvasút megépítése óta rohamosan növekszik, az anyaegyháztól 3·6 kmnyire van. Geyza és László kercegek a Salamon király ellen viselt hábórúban Zyngota-major mellett táboroztak és itt esett el Ernyei bán.[2]) IV. Béla király 1259-ben a nyulakszigeti apácáknak adományozta Scingatha néven s ekkor már falu volt.[3]) Az apácák itt templomot építettek és plébániát alapítottak. Tamás bíboros pápai követ 1542-ben az apácák panaszára kiközösítés terhe alatt tiltja, hogy őket bárki is kegyúri jogaik gyakorlásában korlátolni merészelje (egyebek közt) Zinkota és Zentmihal egyházaiban.[4]) Tehát a Mátyás királyról és a czinkotai papról szóló adomának (czinkotai nagy itce) valami történeti magva is lehet. A török uralom alatt 1553—4-ben 20 portás hely, 1562—3-ban 14000 akcset jövedelmezett.[5]) Lakói ekkor kálvinistákká lettek.[6]) Később teljesen elnéptelenedett. Beniczky Tamás 1605-ben mint pusztát birta, aki ismét benépesítette lutheránus vallású tótokkal. — Régi templomát az 1721-ki Can. Visitatio szerint az ágostai vallásúak foglalták el, melynek alsó része és tornya a XV. század gót stilusában van meg-

[1]) Hist. Domus. 2. és Can. Visitatio. 3. — [2]) Marci Chronica. LIX. — [3]) Wenzel. Árpádk. Okt. XI. 459. — [4]) Egyháztört. Emlékek. I. 132. — [5]) Századok. 1878. 462. — Velics–Kammerer. Magyarországi defterek. II. 284. — [6]) Magyar Sion. 1869. 902.

építve.[1]) Beniczky Tamás földesúr 1747-ben másik templomot építtetett a katholikusoknak, melyet 1837-ben majdnem teljesen átépítettek. E templom Szent Mária Magdolna tiszteletére van ajánlva. Hozzátartoznak: Forrásmajor, Lucskamajor, Corvintelep, Ehmanntelep és Huszkatelep.

Lakósainak száma: Rk. 4642. Ref. 771. Ág. 1694. Gk. 22. Izr. 465.

b) Mátyásföld, autonóm, virágzó nyaralótelep, melyet 1887-ben a »Mátyásföldi Nyaralótulajdonosok Egyesülete« alapított. 1904-ben igen csinos templomot építettek Kalazanti Szent József tiszteletére, 70053 korona költséggel. Az anyaegyháztól 5·5 kmnyire van.

Lakósainak száma: Rk. 465. Ref. 81. Ág. 40. Izr. 38. Kf. 11.

c) Rákosszentmihály, nagyközség a főváros tőszomszédságában, villamos vasut mellett, helyben van. Mint Kis- és Nagyszentmihály puszta régente Csömörhöz tartozott. 1335-ben már »possessio« volt a nyulakszigeti apácák és a kalocsai érsekség birtokában.[2]) Akkoron temploma s amint a Czinkotánál mondottakból kitűnik, plébániája is volt.[3]) A templom alapfalait 1864-ben körülszántották, de később eltűntek ezek is.[4]) A török hódoltság alatt a község elpusztult és határa a Wattay család, majd pedig Grassalkovich gróf birtokába ment át. Mikor a gödöllői uradalmat a Belga-bank megvette, Pusztaszentmihályt egy újonnan alakult közbirtokosságnak adta el, mely 1870-ben 140 holdat háztelkekké parcellázott. Ez gyorsan benépesedett. Lakósai 1902-ben közadakozásból szép gotikus templomot építettek Szent Mihály tiszteletére. — 1900-ban Rákosszentmihály néven községgé alakult, melynek egyes részei: Almássy Pál-, Anna-, Árpád-, József főherceg-, Szentgyörgy- és Vidatelep. A püspök 3941/1903. sz. rendeletével helyi káplánságot létesített itt s ezóta vannak önálló anyakönyvei.

Lakósainak száma: Rk. 5000. Ref. 769. Ág. 364. Gk. 33. Izr. 389.

Plébánosok:

Iványi János 1792—1797.
Ladiszlaidesz Imre 1797—1805.
Agler Imre 1805—1811.
Csrevko Lázár 1811—1819.
Szinay József 1819—1322.
Villiger János 1822—1929.
Ellenbacher István 1829—1852.
Kálny János 1852—1855.
Spechtenhauser Ferenc 1855-1859
Majerszky Ferenc 1859—1884.
Kratochvíll József tb. szentszéki tanácsos és c. esperes 1884—.

[1]) Forster. Magyarország műemlékei. II. 620. — [2]) Fejér. Codex Dipl. VIII|IV. 117. VIII|VII. 270. — [3]) Egyháztört. Emlékek. I. 132. — [4]) Forster. Magyarország műemlékei. II. 634.

Káplán: Wieland Mihály.
Rákosszentmihályi helyi káplán: Csizmadia Gyula.
Hitoktató: Wayand Miklós, alszerpap.

2. **Dunakeszi**, rohamosan fejlődő nagyközség, , , , helyben van. Valószinűleg már a rómaiak idejében lakott hely volt. A Duna alacsony vizállása mellett a mederben látható épületnyomokat Trajan-hidja (?) maradványainak tartják; azonban Römer szerint itt római burgus volt.[1]) A magyar uralom alatt Conchnemzetség birtoka volt, melynek magvaszakadtával IV. Béla 1255-ben »terram Kezew sitam in comitatu Pestiensi« Seywred fehérmegyei főispánnak adományozta.[2]) Károly Róbert király a rimaszécsi Szécsyeknek adta Keszőt, Gödöt és Sződöt 1317-ben, akik ezeket az egész XV. században birták.[3]) A kalocsai érsekségnek is volt Keszőn részbirtoka.[4]) Pauler Gyula és Császár Mihály szerint idevaló származású volt a XIII. század hírneves krónikása, Kézai Simon mester. Budavár eleste után az egész vidék török kézre kerülvén, Dunakeszit is kifosztották. Az 1559. évi defterek szerint 38 adóköteles ház volt benne, 1563/4-ban pedig 6072 akcse jövedelmet hozott Turnas bégnek.[5]) 1644-ben már magyar kézen volt. Peténvi és Bátai földesurak váczi lakósoknak adták bérbe; de a Budavára visszavívásáért folytatott háborúkban ez a dunamenti község elpusztult. 1690-ben az elhagyatott helységek közt fordul elő.[6]) A törökök kiűzetése után a Wattay, majd az Orczy család birtokába került, akiktől megvette Grassalkovich Antal s azóta a gödöllői uradalom sorsában osztozott.

Temploma egykoron a mai temető helyén állott, de a török időkben elpusztult. A Pongrácz-féle térképen még látható Körtvélyeskeszi néven. Dunakeszi újból való benépesedése után a lakósok a mostaninak helyén épitettek egy kis templomot, mely azonban egy félszázad mulva elpusztult Gróf Grassalkovich Antal építtette 1754-ben a mostanit, Szent Mihály tiszteletére. Jelenlegi birtokosa, a »Magyar Lovar Egylet« tartja fenn és 1913-ban kifestette, azonban ez az erősen szaporodó hívek számára már nagyon kicsinynek bizonyul. A temetőben van Szent István tiszteletére ajánlott kápolna, melyről az 1746. évi Can. Visit. idejében nem tudták, hogy ki és mikor épittette.

[1]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 57. 185. — [2]) Wenzel. Árpádk. Okt. VI. 385. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 30. 47. — M. Tört. Tár. IX. 133. — [4]) Pray. Specimen Hier. R. Hung. II. 311. — [5]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 125. 150. II. 278. — [6]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 57.

Fessler véleménye szerint Dunakeszin a középkorban kiváltságos plébánia lett volna; de ez téves, mert IX. Bonifácz bullája Budakeszire magyarázandó.[1]) Pongrácz püspök Informatiója a katholikus helységek közt említi Dunakeszit s 1675-ben Demjéndi István nevű licenciátusa volt.[2]) Az egyházmegye újjászervezésekor egyházilag Sződhöz, azután Váczhartyánhoz csatolták. Gróf Althann M. Frigyes 1725-ben szervezett Dunakeszin plébániát; tehát téves Schematismusaink azon állítása, hogy »parochia anno 1678. erecta, instaurata anno 1719. a quo et Matricas habet.« — Anyakönyvei bizonyára 1725-ben kezdődtek, de ezeknek I. kötete elveszett s most csak 1746. óta vannak meg. — Canonica Visitatiója 1828-ban kelt. — Kegyura a Magyar Lovar-Egylet. — Egyházi nyelve magyar, de a gyóntatószékben különféle. — Hozzátartozik Imreháza puszta.

Lakósainak száma: Rk. 2996. Ref. 195. Ág. 86. Gk. 11. Izr. 63.

Fiókegyházai:

voltak 1782-ig Fót, 1845-ig Rákospalota és Káposztásmegyer, most csak

Alag, nagyközség, mely Nagy- és Kisalag-pusztából 1913-ban alakult önálló községgé. Zsigmond király 1405-ben Kálnay Benedeknek adományozta Alag possessiót. Félszázaddal később már az Alagiak kezén volt, kik itteni részbirtokukat 1455-ben mikebudai Békés-családnak, 1472-ben pedig mikófalvi Békéssy Dénesnek adták zálogba.[3]) A XVIII. század elején gróf Grassalkovich megvette Dunakeszivel Alagot is, mely most a Magyar Lovar-Egylet nagy virágzásnak indult lóverseny-telepe és villatelep. Kétségtelen, hogy a középkorban templomos község volt, mert a mostani versenypálya melletti majornál még nem régen egy XIV. századbeli polygon templom romjai voltak láthatók,[4]) Gróf Cziráky Jánosné, született Almásy Erzsébet grófnő 1906-ban 300,000 koronás alapítványt tett, hogy leánya Jeanné emlékére kápolna építtessék és a lovászfiúk vallásos nevelésére Johanneum néven egy lelkész vezetése alatt iskola létesíttessék. A Nepomuki Szent János tiszteletére ajánlott alagi kápolnát 1906. december 16-án adták át rendeltetésének. — Kegyura: a Magyar Lovar-Egylet.

Lakósainak száma: Rk. 1283. Ref. 211. Ág. 100. Izr. 16. Kf. 7.

[1]) Gesch. der Ungern. IV. 1071. — [2]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 899. — [3]) Orsz. levéltár. Dl. 14097. 14957. 17278. 18393. 19551. — [4]) Forster. Magyarország műemlékei. II. 580.

Plébánosok:

Budai János 1725—1726.
Szegedy József 1726—1728.
Odry Endre 1728—.
Gerő Mihály 1729—1732.
Szabó István 1732—1733.
Verbőczi Imre 1733—1734.
Pethes István 1734—1738.
Papp János 1738—1739.
Tary Pál 1740—1746.
Almádi Endre 1746—1748.
Leszkovszky János 1748—1769.
Manigay György 1769—1785.
Szeliga János 1785—1787.
Kapitány Endre 1787—1796.
Seress Pál 1796—1798.
Nagy János 1798—1799.
Thúry Boldizsár 1799—1815.
Plichta János 1815—1824.
Szépp Mihály 1824—1841.
Holló Mihály 1842—1845.
Szigethy Kilián 1845—1854.
Schmidt János 1855—1856.
Cserkúti János 1856—1857.
Jaczkó Károly 1857—1869.
Selmeczy Ede 1870—1873.
Mészáros József 1873—1887.
Révész István 1887—1906.
Richter Béla 1907—.

Alagi tanító-lelkész: Jakubovits Sándor. 1913—.

3. **Ecser**, nagyközség, , , helyben, ✝ Maglódon van. Történetileg nem tévesztendő össze a fejér- és zalamegyei Ecsérrel. Személynévben 1486-ban találkozunk vele.[1]) 1447-ben már község, 1497—1514. közt Szegedy Pál, Pestváros bírájának birtoka volt.[2]) A török uralom alatt elpusztult s III. Ferdinánd 1655-ben, mint pusztát a Mocsáryaknak és Vámosy Istvánnak adományozta.[3]) A Rákóczi-féle fölkelés idején is csak 12 jobbágy lakott benne s e háborús idők lezajlása után kezdték jobban benépesíteni. Ekkor Verlain János budai kamarai előljáró birtokába került, akitől megvette gróf Grassalkovich Antal 1722-ben. E nagylelkű patrónus 1730-ban templomot építtetett egy régi kápolna romjain, Szent Antal tiszteletére, melyet azóta többször javítottak, legújabban 1911-ben 5640 korona költséggel.

Egyházilag 1705—1727. években Isaszeghez tartozott, az üllői plébánia felállítása után ehhez affiliálták. Herceg Grassalkovich Antal plébániát szervezett Ecseren 1740-ben és viselte a patronátust, melyet azonban a hercegi uradalmak eladása után nem akartak a vevők elvállalni. — Anyakönyvei már 1737-ben kezdődnek. — Canonica Visitatiója 1842-ben kelt. — Kegyura nem lévén, püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar és tót. — hozzátartozik Kóczántanya és Túzberek.

Lakósainak száma: Rk. 1371. Ref. 53. Ág. 17. Izr. 13.

[1]) Orsz. levéltár. Dl. 11859. — [2]) Ugyanott 14097. Borovszky. Pestm. monogr. I. 61. — [3]) Kuriai levéltár f. 10. 15.

Fiókegyházai

voltak Rákoskeresztúr és Maglód, most csupán

Maglód vasuti fővonalmenti nagyközség, , , , helyben van. Az Anonymus által említett Moglout-nemzetség ősfészke.[1]) 1408-ban a Péczeli család birtokában találjuk.[2]) A török hódoltság idején $156^{2}/_{3}$-ban 1925 akcset jövedelmezett; lakósai részben lutheránusokká lettek. Meseszerűleg hangzik azon semmitől sem támogatott hagyomány, hogy ettől fogva a katholikusok és a lutheránusok a templomot közösen használták, miglen Amurát basa a protestánsoknak ítélte oda. Továbbá, hogy a Rákóczi-féle szabadságharc idején e templomot lerombolták, mely alkalommal hét jezsuitát megöltek.[3]) Sokkal valószerűbb az ecseri Historia Domus azon elbeszélése, hogy a törökök kiűzetése után a lutheránusok kijavíttatták a régi katholikus templomot, a katholikus kántort pedig kiűzték belőle. Mindazonáltal a katholikusok azután is 1705-ig ezen templomban tartottak időnként istentiszteletet, melyet csak 1773-ban ítélt oda véglegesen a kir. helytartótanács a lutheránusoknak. A katholikusok 1891-ben építettek ideiglenes kápolnát Olvasós Boldogasszony tiszteletére és 1910-ben helyi káplánságot szerveztek, melyet a püspök 5809/1910. sz. alatt megerősített. — Egyházi nyelve szintén magyar és tót.

Lakósainak száma: Rk. 1452. Ref. 231. Ág. 1585. Gk. 7. Izr. 121. Kf. 4.

Plébánosok:

Zsitnyánszky Márton 1740—1748.
Plániczky Márton 1748—1751.
Galamb János 1751—1755.
Perneky Antal 1755—1766.
Haasz Márton 1766—1776.
Sztraka József 1776—1785.
Babindák József 1785—1810.
Ágler Imre 1811—1824.
Szeder László 1824—1826.
Cserveny János 1826—1837.
Szmrcsek Alajos 1837—1847.
Orem János 1847—1888.
Matejka Vilmos 1888—1909.
Igaz Péter 1910—.

Maglódi helyi káplán: Semsey Zoltán.

4. **Fót**, nagyközség, a rákospalota—gödöllői villamosvasút mellett, , , helyben, Palota-Ujpesten van. Zsigmond király 1405-ben Kálnay Benedeknek adományozta Fótot, Palotát,

[1]) VI. Fejezet. — Karácsonyi. Magyar nemzetségek. II. 111. — [2]) Orsz. levéltár. Dl. 7535. — [3]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 92.

Alagot stb.[1]) Később a budai káptalan tulajdona volt, mely 1520-ban bepanaszolta Országh János kinevezett váczi püspököt, hogy fóthi birtokáról a nyájat erőszakosan elhajtotta.[2]) A török uralom alatt 1553-ban még 6, 1691-ben már csak $1^1/_4$ portás hely volt. Lakósai reformatusokká lettek és 1605-ben saját pásztoruk volt.[3]) A törökök kiűzetése után az Újfalussy-család kezére jutott, melytől megvette galánthai Fekete György gróf, ettől Csekonics tábornok, ennek örököseitől pedig 1808-ban gróf Károlyi Istvánné, kinek családja virágzó faluvá tette. Fóton a török hódoltság idejében volt katholikus templom, mely rajta van a Pongrácz-féle térképen. — Dwornikovich püspök 1700. évi Jelentése szerint Fóton jól fedett katholikus templom van, de kálvinista prédikátor.[4]) Az 1725. évi Canonica Visitatio leírja ezen régi templomot s azzal fejezi be, hogy a helvét hitvallásúak birják.[5]) Mindebből kitűnik, hogy a mostani fóti református templomot a katholikusok még a török időket megelőzőleg építették. Mivel ezt a reformátusok elfoglalták, gróf Fekete György 1779-ben új templomot építtetett Szent György tiszteletére és családi sirboltul is használta, melyet a Károlyi család 1829-ben kibővíttetett és tornyot építtetett hozzá.

Gróf Károlyi István már 1829-ben megkereste gróf Nádasdy Ferenc váczi püspököt, hogy Palota központtal Fót és Káposztásmegyer részére plébániát alapíthasson. Kérését megismételte 1835. és 1842-ben, de kérésének teljesítését mindig elodázták. A gróf végül egyenesen a királyhoz fordult és 1844. márciusában megkapta erre a legfelsőbb jóváhagyást és a patronátusi jogot. Ámde eközben meghalt neje, Eszterházy Franciska grófnő. Ekkor elhatározta, hogy ennek emlékére Fóton fényes templomot épít és ott szervezi a plébániát. Miután a királyi jóváhagyást ehhez is megkapta, 1846. april 12-én hozzáfogtak, a réginek helyén, a mostani remekszép fóti egyház építéséhez. Ybl Miklós készítette a római bazilikastilben építendő templom terveit. A közbejött szabadságharc miatt (mivel lezajlása után a nemes gróf is börtönbe jutott) félbe kellett szakítani az építkezést s csak 1851. tavaszán folytathatták. A következő év Kisasszony napján már felszentelték az alsó templomot és 1853-ban befejezték az egész építkezést. Azután kifestették. Gibler végezte a dekorativ festést, Blaas Károly 1854-ben elké-

[1]) Országos levéltár. Dl. 9202. — [2]) Tört. Tár. XII. 109. — [3]) Galgóczy. Pestm. monogr. II. 145. — Desericius. Hist. Epp. Vac. 169. — [4]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 169. — [5]) Liber II. Visit. Can. 437.

szítette a szentélyben a tíz mesteri freskót és a hajóban az apostolok mellképeit. Pompás harangjait a bécsújhelyi Hilzer öntötte, orgonáját a salzburgi Mózer készítette. IX. Pius pápa ajándékából 1855-ben megérkezett nagy ünnepség közepette Szent Lucentius vértanú nagyereklyéje és ezen év Szeplőtelen fogantatás ünnepén Holló Mihály plébános megáldotta a templomot. Félszázados jubileuma alkalmából, 1909. május 20-án konzekrálta Jung János felsz. püspök. — A templom építési és berendezési költségeit senki sem tudja; csak azt sikerült megtudni, hogy Tenerani Péter római mesternek a kriptában elhelyezett remek márványszobrai: az Üdvözítő a Feltámadás angyala és az Okos-szűz 12800 scudiba kerültek, hazaszállításuk pedig mintegy 5000 frtba. — Ezen kívül építtetett a Károlyi család 1812-ben saját kastélyában kápolnát Nepomuki Szent János tiszteletére; 1876-ban a templom körül kálváriát és ehhez kápolnát a Feltámadt Üdvözítő tiszteletére.

Fót 1782-ig Dunakeszi filialisa volt, ekkor átcsatolták a mogyoródi plébániához. Gróf Károlyi István 1845-ben külön plébániává alakította és két kápláni állást szervezett, hogy Rákospalota és Ujpest hozzácsatolt fiókegyházakat is kellőképen elláthassa. — Anyakönyvei 1845. kezdődnek. — Kegyura: gr. Károlyi László. Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik Sikátor-puszta, mely 1421-ben possessio volt.[1]) Még a mult század közepén láthatók voltak itt egy románstílű templomnak romjai.[2])

Lakósainak száma: Rk. 1455. Ref. 1854. Ág. 535. Gk. 29. Izr. 35. Kf. 21.

Fiókegyháza:

Káposztásmegyer, az anyaegyháztól 9 kmnyire. Most tulajdonképen csak Károlyi uradalmi majorság, de egykoron község volt. Már Anonymus említi a megyeri révet (portum Moger), 1275-ben Sándor bán birtokában volt »villa Meger«. 1426-ban már Káposztás-Megyer néven fordul elő és ekkor Arányi Istvánnak, 1495-ben a budai káptalannak, 1498-ban Haraszthy Ferencnek volt benne részbirtoka.[3]) Mátyás király gúti Ország Mihálynak és Losonczi Albertnek adta 1461-ben.[4]) Valószínűleg a török hódoltság idején pusztult el. Határában, az Istvánhegyen, még a mult században templomromok voltak láthatók. Ortvay véleménye szerint itt lehe-

[1]) Orsz. levéltár. Dl. 11128. — [2]) Arányi. Gödöllő és Vidéke. II. 40. — [3]) Wenzel. Árpádk. Oktár. IV. 51. Fejér Cod. Dipl. XVI. 842. Magyar Tört. Tár. XII. 32. — [4]) Orsz. levéltár. Di. 15674.

tett az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben említett Stephanháza plébánia.[1])

Lakósainak száma: Rk. 449. Ref. 52. Ág. 38. Kf. 3.

Plébánosok:

Holló Mihály 1845—1869.
Somhegyi József 1869—1888.
Tanács József pápai kamarás Szent Ágostonról nevezett Szent-Brigittaszigeti c. prépost (a pécsi egyházmegyében), érd. esperes és tanfelügyelő és a Károlyi-mauzoleum őre 1889—.

5. **Kerepes**, nagyközség a villamosvasút mellett, , helyben, Csömörön van. II. Geyza király 1148. évi oklevelében előfordul »tributum portus Kerepes«, mely Rómer véleménye szerint a Pestet körülfogó nagy vizárkon lehetett.[2]) Sándor bán szebeni főispán, IV. László engedélyével 1275-ben nejére ruházta Kerepes falu tulajdonjogát.[3]) János váradi püspöknek 1457-ben birtoka volt Kerepesen.[4]) A török hódoltság alatt is falu volt, mert az $156^2/_3$ évi defterek szerint 7894 akcset jövedelmezett Turnus bégnek, $163^3/_4$-ben hat adóköteles ház volt benne.[5]) 1643-ban ismét a váradi püspök birtokában volt, kinek megbízásából Boday Pál kezelte.[6]) De 1690-ben az elhagyatott községek közt írták össze. A XVIII. század elején tót lakósokat telepítettek Kerepesre. 1715-ben 22 és 1720-ban 52 háztartást találtak benne.[7]) Az újszerzési bizottság előtt, ősi jogon a váradi káptalan követelte Kerepest. A XVIII. század közepén már gróf Grassalkovich Antal birtokában volt s azóta a gödöllői uradalom sorsában osztozott. Most koronauradalmi birtok.

Régi temploma, mely a Pongrácz-féle térképen látható, a falu átellenében levő magas dombon állott, amiből joggal arra következtethetünk, hogy a török dúlás előtt ott volt maga a falu is, a mostanit pedig az újtelepülők alapították. A templom építési jellege a középkorra vallott, fallal volt kerítve. Grassalkovich 1739-ben két oldalkápolnával bővíttette ki, miáltal elvesztette eredeti jellegét. Régi berendezéséből csak a XV. századbeli keresztelőkút maradt meg.[8]) Az amúgy is roskadozó templomba 1907-ben beütött a villám s annyira megrongálta, hogy a kegyúraság új templom építését határozta el. Hosszas egyezkedés után elhatározták, hogy az új tem-

[1]) Monum. Vatic. I. 254. — Magyarország egyh. földleírása. 108. — [2]) Régi Pest. 21. — [3]) Wenzel. Árpádk. Okmtár. IV. 51. — [4]) Országos levéltár. Dl. 16531. — [5]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 150. 189. — [6]) Bunyitay. Váradi püspökség tört. II. 259. — [7]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 85. — [8]) Forster. Magyarország müemlékei. II. 627.

plomot a községben építik meg. A koronauradalom, a hívek és a plébános jelentékeny hozzájárulásával 113,000 korona költséggel megépíttették és berendezték a szép, tágas magyar-román stílű templomot, melyet 1912. október 13-án Szent Anna tiszteletére Jung János nagyprépost, felsz. püspök áldott meg. — Herceg Grassalkovich Antal a község közepén, a plébánia mellett kápolnát építtetett 1769-ben, Szent Rókus tiszteletére, melyet Paulovics plébános 1880-ban 1700 frt költséggel kibővíttetett és 1900-ban kifestettek. A hétköznapi istentiszteletet rendesen itt tartották.

Schematismusaink szerint »parochia anno 1676. iam exstitit.« Azonban ez nyilvánvaló tévedés, mert sem Pongrácz püspök Informatiója, sem az 1697. évi Can. Visitatio nem emliti; csak az 1702. évi Can. Visitatio szerint már Schleret Péter volt a kerepesi plébános, ki nagy gondot fordított a templom restaurálására. Ezentúl állandóan voltak plébánosai. Plébániáját Schleret építette. Ennek helyébe Grassalkovich herceg 1742-ben újat emeltetett, melyet azóta ismételten kibővíttettek, újítottak, átalakítottak. — Anyakönyvei 1719-ben kezdődnek. — Canonica Visitatiója 1779-ben és 1842-ben kelt. — Kegyura: a Koronauradalom. — Egyházi nyelve magyar és tót. — Hozzátartoznak: Fintó, Hétszilvás, Ökörtelek, Kispolgárok Otthona és Terézia-telepek.

Lakósainak száma: Rk. 1621. Ref. 28. Ág. 41. Izr. 29.

Fiókegyházai:

Az 1718. évi egyházmegyei összeírás szerint tulajdonképeni filialisa nincs, hanem a plébános a szentségeket kiszolgáltatja a körülfekvő, többnyire protestánsokból lakott falvak katholikus lakósainak: Tarcsán, Csabán, Keresztúron, Czinkotán, Csömörön, Mogyoródon, Veresegyházán, Szadán, Gödöllőn, Péczelen és Fóton, Tehát a kerepesi plébános a XVIII. század elején a környék misszionáriusa volt. Az egyházmegye rendezése és a környékbeli plébániák szervezése után két fiókegyházas maradt:

a) Kistarcsa, kisközség, az anyaegyháztól 3·56 kmnyire. A XV. században falu volt, a Péczeliek birtokában.[1]) A török hódoltság alatt, 1553-ban, mint az egri vár tartozéka, 4 portás helység, de 1690-ben már Puszta-Tarcsa néven elhagyatott hely.[2]) A törökök kiűzetése után a váczi püspök birtoka lett. — Az 1721. évi Can. Visitatio szerint egykori templomának falai még állottak, csak

[1]) Országos levéltár. Dl. 16531. — [2]) Galgóczy. Pestmegye monogr. I. 65.

sekrestyéje és kerítése hevert romokban.[1]) Ennek romjain építtette Peitler Antal váczi püspök 1880-ban, 10600 frt költséggel, ez új, Olvasós Boldogasszony tiszteletére ajánlott templomot. Ezenkívül van itt Hétfájdalmú Szűz tiszteletére emelt kápolna. — Amióta a Gép- és Vasutfelszerelési R. T. itteni gyártelepét létesítette, a község rohamosan gyarapszik, különösen a Kistarcsa-Újfalu nevű telepen. Lakósai 1913-ban önálló helyi káplánságot szerveztek, melyet a püspök 4356/1913. sz. alatt jóváhagyott.

Lakósainak száma: Rk. 1502. Ref. 73. Ág. 54. Gk. 4. Izr. 51.

b) Nagytarcsa, kisközség, az anyaegyháztól 6·3 kmnyire. A XV. században a tarcsai Csik-család birtoka, melyről Csik-Tarcsának nevezték.[2]) A török hódoltság alatt $155^{3}/_{4}$-ben 10 kapus helység, $156^{2}/_{3}$-ban 5425 akcse jövedelmet hajtott Szinan bégnek, de 1690-ben már a lakatlan helyek közt van felvéve.[3]) Lakósai a török uralom alatt kálvinistákká lettek.[4]) A törökök kiűzetése után gróf Breuner földesúr lutheránus tótokat telepített ide, kiknek 1721-ben templomot épített. Később Grassalkovich-birtok lett és mint ilyen a gödöllői uradalom sorsában osztozott. Katholikus vallású lakósait a kistarcsai helyi káplán gondozza.

Lakósainak száma: Rk. 152. Ref. 18. Ág. 813. Izr. 5.

Plébánosok:

Schleret Péter 1700—1711.
Damiani András 1711—1719.
Tichy József 1722—1734.
Kortsek Ignác 1734—1750.
Szkolnikovics János 1750—1757.
Schmidt Gotfried 1757—1774.
SzkolnikovicsMihály 1774—1826.
Szeder László 1826—1853.
Paulovics Mihály 1854—1897.
Polákovics Mihály 1897—.

Kistarcsai helyi káplán: Kubasek József.

6. **Mogyoród**, nagyközség, Fóton, Csömörön, Rákospalota-Újpesten van. A község történetét elmondtuk a mogyoródi apátság történetével kapcsolatosan.[5]) Aligha tévedünk azon állítással, hogy amig az apátság fennállt, a szerzetesek a községben és környékén lakó hívőket is gondozták. A bencések eltávozása után, a török hódoltság idején a nép kálvinhitűvé lett, protestáns lelkész telepedett meg Mogyoródon s a templomot is elfoglalták. Desericius szerint 1605-ben a váczi szuperintendenciához tartozó lel-

[1]) Liber II. Visit. Can. 437. — [2]) Csánki. Magyarorsz. földrajza. I. 35. — [3]) Századok. 1878. 562. — Vélics—Kammerer. Magyarorsz. defterek. I. 143. — [4]) Lampe. Hist. Eccl. Reformatae. 650. — [5]) Lasd 68—70 oldal.

Sajtó alá került 1914. november 28-án.

készség volt itt.[1]) Dwornikovich püspök 1700. évi Jelentése szerint katholikus temploma, de kálvinista prédikátora van.[2]) Gróf Althann M. Frigyes kitiltotta a faluból a prédikátort 1719-ben, Mogyoródot a kerepesi plébániához affiliálta és templomát némileg kijavíttatta. Althann Károly pedig szétszedetvén a régi templomot, 1747—50-ben újat építtetett Szent Mihály tiszteletére. Ezen templomot 1909-ben 53,533 korona költséggel kibővítették, melyhez gróf Csáky Károly püspök és Kamarás Mihály polgár 10—10,000 koronát adtak, a többit pedig a hivek; ezenkivül 16000 korona közadakozásból újonnan berendezték. Van ezenkívül a Kalvárián 1770-ben a Kereszt levétel emlékére emelt kápolna.

Plébániáját szervezte gróf Eszterházy Károly püspök 1761-ben és hozzácsatolta Csömör filialist. 1782-ben hozzácsatoltatott Fót, Csömör 1790-ben, Fót pedig 1845-ben önálló plébánia lett. — Az emeletes plébánialakot gróf Migazzi bíboros építtette és 1909-ben 8000 K költséggel, melynek nagyobb részét Drien plébános fedezte, átépítették. — Anyakönyvei 1761-ben kezdődnek. — Canonica Visitatióját 1828-ban készíttette gróf Nádasdy Ferenc püspök. Kegyura: a váczi püspök. — Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartozik Szentjakab puszta, mely már 1430-ban említtetik.[3]) Az ott talált romokról Arányi azt vélte, hogy templom romjai; de valószínűbb, hogy a bencések majorsága állott ott.[4]) E birtok az apátság megszűnése után a váczi püspökségre szállott, de 1902-ben parcellázva eladatott.

Lakósainak száma: Rk. 1734. Ref. 100. Ág. 128. Izr. 11.

Plébánosok:

Szigethy István 1761—1763.
Visnyovszky József 1763—1783.
Szigethy István 1783—1793.
Piry Mátyás 1793—1794.
Tóth János 1794—1814.
Horváth Elek 1814—1826.
Mericzay Antal 1827—1830.
Makay József 1830—1831.
Jancsovics József 1831—1840.
Zichy Hyppolit gróf 1840—1847.
Mayer János 1848—1854.
Rozsemberszky József 1854-1864.
Horner József 1864—1882.
Szedoglavits Ferenc 1882-1908.
Drien István c. kanonok, érd. esperes 1908—.

7. **Rákoscsaba,** nagyközség a budapest—miskolczi vasútvonal mellett, , , , helyben van. A római korban már lakott hely volt. A nemzeti múzeumban több e vidéken talált követ őriz-

[1]) Historia Epp. Vac. 169. — [2]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 168. [3]) Országos levéltár. Dl. 12298. — [4]) Gödöllő és Vidéke. II. 37.

nek. A református templom állítólag római korból származó alapfalakon állott és falában római feliratos köveket találtak.[1]) A honfoglalás után e helyen magyarok telepedtek meg, kik csakhamar szőlő és földmiveléshez fogtak. Az Aba-nemzetségből származó Péter ispán 1067-ben az általa alapított százdi monostornak adományozta Chabarakus a pusztát hat szőlőmívessel.[2]) Egy 1274. évi okmány szerint már falu volt.[3]) Károly Róbert király 1317-ben Szécsi Péternek adományozta Göd, Sződ és Keszi (Dunakeszi) birtokokkal, azon kikötéssel, hogy a római kápolna helyén épült kis templomot köteles kijavíttatni.[4]) A Szécsiek mesztegnyői Szerecsennek zálogosították el, akitől Szécsi Tamás tárnokmester váltotta ki 1411-ben.[5]) A Szécsi-család 1471-ben kölcsönös örökösödési szerződésre lépett az Ujlakiakkal.[6]) Zápolyai János király 1535-ben Werbőczy Istvánnak adományozta Csaba egy részét, aki ezt 1538-ban a budai dominikánusoknak adta egy misealapítvány fejében.[7]) A török hódoltság alatt 1553—4-ben 20 kapus község, 1562—3-ban 8768 akcset jövedelmezett Desezad Arszlán basának.[8]) 1650-ben Szelényi János birta, aki eladta Csorgolinak s ez ismét Ráday Gáspárnak. III. Károly király báró Laffert Ferdinandnak adományozta.[9]) A község a török uralom és a Rákóczi fölkelés idején majdnem elnéptelenedett. Laffert cseh és német telepeseket hozatott ide.

Temploma, mint a fentmondottakból kitűnik, valami római épület alapjain a XII. században épült. Szécsi Péter, Czeglédy rákoscsabai ref. lelkész följegyzése szerint, a templomot nemcsak restaurálta, hanem »Szűz Máriának, Szent Annának és egyéb szenteknek képmásaival megtisztelte,« vagyis kifestette. Lakósai a XV. században állítólag husszitákká, a török uralom alatt pedig kálvinistákká lettek, kiknek 1631-ben már szervezett ekklézsiájuk volt.[10]) A templomot, mely ideiglenesen mecsetül is szolgált, elfoglalták; de az 1675. évi Pongrácz-féle térképen mint kath. templom van felvéve, Dwornikovich 1701. évi Jelentése azt írja róla, hogy jól fedett katholikus templom. Az 1777. évi

[1]) Gerecse. Magyarorsz. műemlékei. 634. Szánthó. Rákoscsaba ismertetése. 95. — [2]) Wenzel. Árpádkori Oktár. I. 24. — Pauler. Magyar nemzet tört. I. 177. — [3]) Wenzel. Árpádkori Oktár. I. 26, — [4]) M. Tört. Tár. IX. 133. — [5]) Orsz. levéltár. Dl. 5991. — [6]) Csánki. Magyarorsz. földrajza. I. 47. — [7]) Fraknói. Werbőczy élete. 336. — Katona. Hist. Crit. XX. 1134. — Rupp. Budapest Helyr. Tört. 108. — [8]) Századok. 1878. 652. — Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 149. — [9]) Liber Reius. XXXI. 301. — Liber. II. Visit. Can. 437. — [10]) Szánthó. Rákoscsaba ismertetése. 42. 44. — Századok. 1878. 556.

Canonica Visitatio szerint az igen régi, helvétvallású imaház egykor katholikus templom volt.[1]) Ezt a reformátusok 1904-ben lebontották és újat építettek helyébe. A katholikusoknak báró Laffert építtetett új templomot 1740-ben, Nepomuki Szent János tiszteletére, melyet 1772—1780. kibővíttettek és fallal körülvettek. — Van ezenkívül a temetőben kápolna a feltámadt Üdvözítő tiszteletére, melyet 1897-ben építtetett Gallovich Győző plébános saját részére sírboltul.

Egykori egyházi adminisztrálásáról nincs tudomásunk. Katholikus lakósokkal való új betelepítése után először Kerepes tartozéka, azután Isaszeg fiókegyháza volt. Gróf Eszterházy Károly püspök 1762-ben önálló plébániát szervezett Csabán s ezóta vannak anyakönyvei is. — Canonica Visitatioja 1842-ben kelt. — Kegyura: báró Laffert Antal örökösei. — Egyházi nyelve magyar és tót.

Lakósainak száma: Rk. 3200. Ref. 1306. Ág. 239. Izr. 225. Kf. 98.[2])

Fiókegyházai:

a) Péczel, nagyközség, az anyaegyháztól 3·6 kmnyire, , , , helyben. Nevét Péter király főtanácsosától, Peziltől származtatják, aki itt birtokos volt.[3]) Ettől származhatott a Péczeli család (Peshel, Pecel), mely a XIV. század óta birtokos volt Péczelen, Maglódon, Besnyőn, Tarcsán és Kerepesen.[4]) Zsigmond király egyes itteni birtokrészeket nejének, Borbála királynénak adományozott, de volt ott a Péczeli Kesző és Péczeli Syke családnak is birtoka.[5]) Ezektől jutott női ágon a Fáy, majd a Ráday család tulajdonába.[6]) A török hódoltság idején sem pusztult el teljesen, habár az 1691. évi összeírásban csak $^1/_{16}$ portával van felvéve. Lakósai ezen időben kálvinistákká lettek és 1605-ben saját prédikátoruk volt.[7]) A katholikus templomot is elfoglalták, de ezt kénytelenek voltak később visszaadni és magoknak újat építeni. Az 1777. évi Canonica Visitatio idejében a katholikus templom romokban hevert s a törökök kiűzetése után mindenféle nyelvű és vallású nép telepedett meg Péczelen. Voltak ott katholikusok, lutheránusok, kálvinisták, husszíták (anabaptisták), görögök és zsidók és a népesebb felekezeteknek imaházaik is voltak. — Peitler Antal

[1]) Magyar Sion. 1869. 167. — Liber VII. Visit. Can. II. 335. — [2]) Baptista imaház. — [3]) Pauler. Magyar Nemzet Tört. — [4]) Fejér. Codex Dipl. VIII/VIII. 316. Csánki. Magyarország földrajza. I. 45. — [5]) M. Tört. Tár. XII. 284. — [6]) Galgóczy. Pestmegye monogr. III. 162. — [7]) Desericius. Hist. Epp. Vac. 169. — Knauz. Magyar Sion. 1869. 167. 902.

*

váczi püspök 1874-ben kápolnát építtetett Szent István tiszteletére, mely a lakósság rohamos szaporodása következtében szűknek bizonyulván, helyébe 1900-ban szép templomot építettek, a Magyarok Nagyasszonya tiszteletére 300,000 korona költséggel. — Hozzátartoznak: Cziczka-, Erdey-, Fáy-, Fekete-, Pekáry- és Szilágyi-tanyák és Lebuki-rész.

Lakósainak száma: Rk. 3077. Ref. 1848. Ág. 231. Izr. 341. Kf. 27.

b) Rákoskeresztúr, nagyközség, az anyaegyháztól 3·66 kmnyire, , , , helyben van. Egykoron az aszódi prémontréi prépostság birtoka volt.[1]) A török uralom alatt teljesen elnéptelenedett. 1562—3-ban már csak 720 akcset jövedelmezett, 1690-ben az elhagyatott helyek közt írták össze.[2]) A törökök kiűzetése után az Osztroluczkyak, majd ezek révén a Podmaniczkyak birtokába jutott, kik nógrádmegyei lutheránus tótokat telepítettek ide. A XVIII. század közepén Bujanovszky tábornok szerzett itt birtokot, aki Württembergből hozott telepeseket. Lakósai a török hódoltság alatt is katholikusok maradtak. Egykori kerek templomocskája látható a Pongrácz-féle térképen és az Informatio szerint Kürthy Ádám keresztúri licenciátus volt. Ezen templom később elpusztult és az új telepesek 1740. körül közadakozásból másikat építettek a Szent kereszt fölmagasztaltatása tiszteletére. Midőn a földek parcellázása következtében Rákoskeresztúr lakóssága jelentékenyen felszaporodott, 1894-ben szép és tágas templomot építettek helyébe 22,400 frt költséggel. — Van ezenkívül a Kálvárián a feltámadt Üdvözítő tiszteletére emelt kápolna. — Keresztúr új benépesedése után először Kerepes tartozéka volt, azután Isaszeg, majd Ecser, végül 1769. óta Rákoscsaba fiókegyháza.

Lakósainak száma: Rk. 3778. Ref. 412. Ág. 2202. Gk. 14. Izr. 273.

c) Rákosliget, nagyközség, Rákoskeresztúr közvetetlen szomszédságában. Csak a legújabb időben keletkezett. A fővárosból odatelepedett hivatalnokok és gyári munkások alapították az új telepet, mely 1907-ben önálló községgé lett, de egyházilag Rákoskeresztúrral még most egynek tekintendő.

Lakósainak száma: Rk. 1739. Ref. 203. Ág. 305. Izr. 308. Kf. 9.

---

[1]) Fuxhoffer—Czinár. Monasterologia R. Hung. II. 92. — [2]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 123. — [3]) Knauz. Magyar Sion. 186. 898.

Plébánosok:

Berecz István 1762—1765.
Szokolyi László 1765—1769.
Steffkó József 1769—1773.
SzkolnikovicsMihály 1773—1774.
Toronyossy János 1774—1779.
Lázár János 1780—1783.
Gáspár József 1783—1789.
Ludik József 1789—1793.
Balogh Antal 1793—1806.
Peske Antal 1806—1811.
Paczek Antal 1812—1839.
Egri Antal 1840—1845.
Bruckner Endre 1845—1852.
Marencsik Károly 1852—1876.
Matejka Vilmos 1876—1888.
Gallovich Győző 1888—1905.
Lakatos Kálmán segédesperes és tanfelügyelő, kánonjogtudor. 1905.—

Káplánok: Aczél Aladár, Wollemann Tóbiás.

8. **Rákospalota,** rohamosan fejlődő nagyközség a főváros tőszomszédságában, , , , helyben. Jerney szerint Verner comesnek volt e helyen kastélya és ettől kapta a Palota, középkorban Párdi-Palota nevet.[1]) IV. Béla a nyulakszigeti apácáknak adományozta.[2]) Zsigmond király 1404-ben Kálnay Benedeknek adta. 1459. óta a Palotai Szilasyak birtokában volt a szomszédos Sikátorral együtt.[3]) A néphagyomány szerint a jobbágyok a Dózsa-féle pórlázadás idején földesurukat megölték és kastélyát szétrombolták. A »Kőrakás-dűlőben« találtak még épületromokat és közöttük embercsontokat.[4]) Azon időben volt egy kis, kerekalakú templomocskája, mely a Pongrácz-féle 1673. évi térképen látható. A vasúti munkástelep építkezése alkalmával jelentékeny épületromokra akadtak, melyek közt az egykori templom romjait is vélik felismerhetni. A magyarországi török adódefterekben csak épen neve fordul elő.[5]) A török uralom megszűntével az Ujfalussyak birtokába került és csakhamar benépesült, többnyire református vallású lakósokkal, kik a XVIII. század elején templomot építettek. A később ide költözött katholikusok 1735-ben építettek templomot Torma uradalmi ispán segélyével a Szentháromság tiszteletére, melyhez csak 1807-ben tudtak tornyot építtetni. A temetőben 1777-ben Nepomuki Szent János tiszteletére kápolnát emeltek, melyet 1882-ben lebontottak és anyagából a templomot kibővítették. Ezt a templomot 1907-ben restaurálták és kifestették.

Rákospalota lakóssága, a Budapesttel összekötő vasút és lóvasút

[1]) Jerney. Magyar nyelvkincsek. I. 110. — [2]) Rupp. Budapest helyr. tört. 268. — [3]) Orsz. levéltár. Dl. 15344. — [4]) Csongrádi. Krónikák Rpalotáról. 34. — [5]) Velics—Kammerer. I. 150.

kiépítése folytán beállott könnyű közlekedés következtében gyorsan szaporodott. 1840-ben még csak 1730 lakósa volt, 1860-ban 2474, 1870-ben 3458, 1880-ban 4105, 1890-ben 6264, 1900-ban már 11,742 volt a lakósok száma. A szaporodás túlnyomó többségben a katholikusokra esett. A rohamos gyarapodás azonban csak 1894-ben kezdődött, midőn a »Szabadosok dűllőjét«, vagyis az egyházi és községi javadalmasok földjeit háztelkekké felosztva parcellákban kezdték eladogatni. De ez az egyházra nézve is a vagyoni emelkedés kútforrásává lett. A templom a szaporodó lakósság igényeinek sehogy sem felelt meg s azért Beller Imre lelkész három utcától határolt telket vásárolt a községben és gyűjtést rendezett a templomépítés céljaira. Később a község adott a templomépítés céljára egy 1460 □-öles telket a régi falu és az Újfalunak nevezett telep közt elterülő úgynevezett Libatéren, most Széchényi-téren, melyet 1896-ban mintegy 2 méterrel feltöltöttek, mivel máskülönben nem lett volna alkalmas templomépítésre. — Schuster Constantin püspök látva a rákospalotai hitközség rohamos növekvését és belátva azt, hogy közadakozásból az igényeknek megfelelő templomot talán soha sem lehetne emelni: a káptalan véleményének meghallgatása után, 1896-ban alapító levelet készített, mely szerint a háztelkeknek eladott egyházi földek után befolyó pénzekből a plébános, kántor és az iskolák fentartására megfelelő tőkéket kötött le örök alapítvány gyanánt, az ezeken felül fennmaradó összeget pedig egy nagyszabású templom építésére és egy második plébánia alapítására rendelte fordíttatni.

Ilyen előzmények után, az 1896-iki millennáris istentisztelet alkalmával a plébános a néppel ünnepélyes fogadalmat tett, hogy a templomot felépítik s mint milleniumi emléket, a Magyarok Nagyasszonya tiszteletére szentelik. — Ásványi Balassa Ernő készítette a hatalmas románstílű bazilika terveit. A következő év tavaszán építéséhez fogtak. Jung János rosáliai püspök 1900 julius 1-én megáldotta, habár egyes részeiben csak 1909-ben lett kész. A templom építési költségei 509,592 koronát, berendezési költségei 73100 koronát tettek ki, mely utóbbiakat közadakozásból fedezték.

Rákospalotán van ezenkívül: a gróf Károlyi István által 1892-ben alapított istvántelki kápolna Szent István király tiszteletére; ugyancsak Istvántelken az elaggott szegények javára gróf Károlyi Sándor által 1905-ben alapított menedékházban, a Szeplőtelen Fogantatás tiszteletére ajánlott kápolna; a m. kir. leányjavító intézetben Mária, a keresztények segítsége tiszteletére és a

temetőben Vecseghy József által 1894-ben épített, Szent Franciska tiszteletére ajánlott kápolna.

Egyházilag az egyházmegye újjászervezésekor a dunakeszii plébániához csatoltatott fiókegyház gyanánt. Károlyi István gróf itt szándékozott plébániát állítani 1844-ben Fót és Újpest részére is. Már a templom építéséhez anyagot is gyűjtöttek, midőn tervét megváltoztatva, a plébániát 1845-ben Fóton állította fel. Rákospalotára eleinte átjárt, 1860. óta állandóan ott lakott az egyik fóti káplán. Gróf Károlyi Sándor 1884-ben a püspök rendelkezésére bocsátván az addiglan a fóti plébániához tartozó javadalmi földeket, Peitler Antal püspök Rákospalotát önálló lelkészséggé tette, Schuster Constantin pedig 1893-ban plébániává emelte. - Anyakönyvei 1884. óta vannak. — Szabad püspöki adományozású plébánia — Egyházi nyelve magyar, gyóntatószékben mindenféle. — Hozzátartozik Irinyipuszta.

Lakósainak száma: Rk. 17856. Ref. 3654. Ág. 1959. Gk. 59. Izr. 1533. Kf. 29.

Plébánosok:

Beller Imre 1884—1895.
Chobot Ferenc 1895—1910.
Schwarcz Gusztáv tb. p. kamarás, váczi és rozsnyói sztszéki tanácsos, hittudor 1910—.

Káplánok: Kokovay I., Pichler I., Lokaicsek K., Molnár Zs.

Rákospalotához tartozik a kihelyezett káplánnal biró Pestújhely nagyközség, Budapest közvetlen szomszédságában, , , , helyben van. Rákospalota közönsége a község tulajdonát képező 105 holdnyi földet 1897-ben parcellázni kezdte Széchényitelep néven. E háztelkeket oly gyorsan benépesítették a Budapestről odatelepedő hivatalnokok, postaalkalmazottak és munkások, hogy 1910-ben Pestújhely néven önálló községgé alakult. Már 1908-ban Templomépítő Egyesületet alakítottak, mely kezébe vette az egyházi szervezkedést. Különösen Szűcs István kultuszminiszteri osztálytanácsos buzgólkodása folytán 1911-ben helyi lelkészséget szerveztek, melyet gróf Csáky Károly püspök 5620/1910. sz. alatt megerősített. Még 1912-ben katholikus polgári leányiskolát is létesítettek. — Jézus Szive tiszteletére ajánlott kápolnája ideiglenesen egy magánházban van elhelyezve, melyben a lelkész is lakik. Első lelkésze volt Mácsay Károly. — Anyakönyveit 1911. óta vezetik. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 3818. Ref. 953. Ág. 331. Gk. 35. Izr. 588. Kf. 37.

Helyi káplán: Vedres Béla.

10. **Újpest,** rendezett tanácsú város, , , , helyben. Azon terület, amelyen ma e város fekszik, Káposztásmegyer néven a fóti uradalomnak tartozéka volt, melynek dunamenti része legelőül szolgált, magasabban fekvő részén pedig magánosoknak szőllei voltak, kik 1833-ban az Istvánhegyen, talán az egykori stephanházai plébániatemplom helyén, Szent István király tiszteletére kápolnát emeltek. E terület egyházilag és politikailag Dunakeszihez tartozott. Az országút mellett, a B. K. V. T. mostani villanytelepénél vendéglő állott, melyet a pesti polgárok gyakrabban felkerestek. Mildenberger Márton szentendrei sörfőző, pesti lakos, gróf Károlyi István engedelmével 1831-ben sörfőzdét létesített e helyen, utána pedig Neuschlosz Bernát fatelepett állított fel. Ezeket más települők is követték, különösen az 1838. évi árvíz után, úgy, hogy az új lakósok 1839-ben már temetőt nyitottak. Midőn ezt Szépp Mihály dunakeszii plébános felszentelte, egyúttal az ott élő katholikusok lelki gondozásáról jelentést tett az egyházi hatóságnál. Az új telepet Szépp plébános Káposztásmegyeri Újgyarmatnak, vagy Újpestnek nevezi jelentéseiben.[1]) Gróf Károlyi István 1840. évi alapítólevele egyszerűen Új-Megyernek, a telepesek magok, 1844. óta állandóan Újpestnek nevezik.[2])

Gróf Nádasdy Ferenc püspök 1840. dec. 14-én kiküldte Cseh Endre kanonokot, hogy a települőkkel tárgyaljon aziránt, milyen föltételek mellett láthatná el őket lelkiekben a dunakeszii plébános? Széppnek 1841. dec. 19-én bekövetkezett halála után Holló Mihály plébános ekkép jellemzi az új telepet: »Újpest filialis — jobb volna, ha nem volna — többet visz, mint hoz. Ott szüntelen civódás, perpatvar uralkodik oly nép közt, mely másutt sem volt megelégedve, hol jobb emberek közt lakott. Csomó szerencsevadász! ez képe és tükre egy amerikai szabados státusnak, melyben minden van — csak rend nincs. Kápolnát is építettek egy jólelkű ember (Mildenberger), a földesuraság és idegenek adakozásából, de ezt kevesen használják; felszentelve sincs még, mert semmi belső készsége sincs.« Midőn gróf Károlyi István 1845-ben Fóton plébániát alapított, a püspök ehhez csatoltatta Rákospalotát és Újpestet, melyet 1846. évi Schematismusunk említ először mint »nova coloniát« 329 katholikus vallású lakóssal. Ezeknek száma 1860-ig 1430-ra, 1870-ig 4864-re emelkedett. Peitler Antal püspök szükségesnek látta 1869-ben a nagyra növekedett telepre Villási Istvánt, mint a

[1]) Dunakeszii pleb. Historia Domus. 72—74. — [2]) Borovszky. Pestvm. monogr. II. 472. 478.

fóti plébános joghatósága alatt álló helyi káplánt küldeni. Azonban a helyi káplánságot a hívek kérelmére, 1870. február 26-án kelt rendeletével már önálló lelkészséggé alakította, az egyházközség által választott 16 tagból álló egyháztanácsot megerősítette és jóváhagyta és ezzel a lelkész ellátására nézve szerződést kötött. Illek Vince sződi káplánt pedig újpesti kúrátussá nevezte ki. Gróf Károlyi István lemondott 1874-ben az Ujpest feletti kegyúri jogról, miáltal ez a püspökre szállott, aki viszont királyi jóváhagyással az egyháztanácsra ruházta és Újpestet 1875. évi április 4-én kelt határozatával plébániává emelte.

Az újonnan alakított egyházközség első gondja volt az 1840-ben épült kis temetői kápolna helyett templomot építeni. A pénzügyminiszter 1873-ban engedélyt adott sorsjáték rendezésére, mely mintegy 22000 frtot jövedelmezett s az 1874-ben történt húzás alkalmával a főnyeremény is a templom javára maradt. Ekkor Szvoboda Antal gyöngyösi építőmester nagyszabású terve alapján megkezdték az építkezést, 1875. szeptember 26-án megtartották az alapkőletételi ünnepélyt; de mire a falakat 4 ölnyire felhúzták, a pénz elfogyott és sehonnan sem tudtak újabb segélyt kapni, amiért az építkezés 1880-ig szünetelt. Ekkor gróf Károlyi Sándor azt az ajánlatot tette az egyháztanácsnak, hogy a templomalap és kormánysegély hozzájárulásával hajlandó az építkezést folytatni, de csak úgy, ha a tervezettnél kisebb templommal megelégszenek s Kauzer József pesti műépítésszel új tervet készíttetett. Másfélévi szorgalmas munka után, 1881. november 27-én, Virter Bertalan váczi kanonok az új templomot a B. Szűz Máriának, mint Mennyek királynéjának tiszteletére megáldotta. Tornyot csak 1888-ban építettek hozzá. Építési költsége mintegy 62000 frtot tett ki. A hívek száma 1900-ban már 36,777-re emelkedett. A templom kicsinynek bizonyult s ezért az egyháztanács 1904-ben, az eredeti terv szerint 86,000 korona költséggel két oldalhajót építtetett a szép, késői gótstílű templomhoz.

E templomon kívül van Újpestnek Megyer nevű részén, az Angolkisasszonyok szőllejében Schreiber Janka egykori főnöknő által, saját családi vagyonából, 1886-ban Jézus Szíve tiszteletére emelt kápolna. Továbbá a gróf Károlyi-kórházban 1896-ban a B. Szűz Mária tiszteletére, Megyeren a Kármelita apácák kolostorában Szent József és Szent Teréz tiszteletére és a temetőben a Hétfájdalmú Szentszűz tiszteletére ajánlott kápolna. — Anyakönyvei 1870-ben kezdődnek. — Canonica Visitatioja nincs, a lelkészi illetményeket az egyháztanácscsal kötött, ismételten megváltoztatott

egyezség állapítja meg. — Kegyura: a helybeli autonóm hitközség. Egyházi nyelve magyar, gyóntatószékben mindenféle.

Lakósainak száma: Rk. 36777. Ref. 5342. Ág. 2458. Gk. 350. Izr. 10140. Kf. 129. (baptista.)

Plébánosok:

Illek Vince 1870—1905.
Varázséji Béla, Szent Euzstách-ról nevezett csúthi c. prépost (az esztergomi egyházmegyében), ker. esperes, tb. szentszéki tanácsos, kánonjogtudor 1905-.

Káplánok: Zelinka László, Forgács János.

Főgimnáziumi hittanár: Szedlacsek István.

Hitoktatók: Hillenbrand Mór, Koncz József, Wertz József, Serényi Béla, Vall Ferenc.

2. Soroksári esperesi kerület

Pest-Pilis-Solt-Kiskúnvármegyében.

Kerületi esperes és tanfelügyelő: *Víz Zoltán*, kúnszentmiklósi plébános.

Kerületi jegyző: *Kovács Antal*, soroksári plébános.

Plébániák:

1. **Apostag**, a Duna mellett fekvő nagyközség, , , , helyben van. A határában talált őskori leletek bizonyítják, hogy már a történetelőtti időkben lakott hely volt. A Várhátnak nevezett dombon egy kerek, várszerű épület romjait találták, melyeket 1892-ben széthordtak.[1]) Okmányilag 1217-ben fordult elő első ízben mint »portus Apostag«; de nem tudjuk volt-e már itt akkor község.[2]) Egy századdal később, 1318-ban az apostagi templomba hívták össze a kalocsai egyháztartomány püspökeit, hogy a Károly Róbert király által Rákos mezejére hirdetett országgyűlésen tárgyalandó ügyeket előzetesen megbeszéljék.[3]) Tehát Apostagon ekkor már templom és plébánia is volt. Földesura az Apostol-család volt, melynek magvaszakadtával birtokjoga a koronára szállott, V. László király a birtoknak egy részét Kerekes Pálnak, másik részét a kalocsai érsekségnek adományozta.[4]) A török uralom

[1]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 34. — [2]) Hazai Okmánytár. V. 7. — [3]) Horváth. Magyarorsz. Tört. 187. — Fessler. Gesch. der Ungern. III. 612. — [4]) Katona. Historia Crit. XIII. 894.

alatt elnéptelenedett, 1690-ben csak négy lakósa volt; de azután csakhamar benépesítették evangélikus tótokkal és református magyarokkal, kiknek 1629. óta saját lelkészeik voltak. A benépesedés után a Paksyak, Daróczyak, Tahyak és Zlinszkyek voltak birtokosai.

Apostagon, amint a fentiekből kitűnik, már az Árpádházbeli királyok idejében volt templom és plébánia. Jankovich Miklós archeologus leírása szerint ezen templom tizenkétszögletű, illetve kerekalakú épület volt, minden oldalán egy-egy oszloppal és rajta egy-egy apostol szobrával. Midőn a reformátusok a templomot elfoglalták, a szobrokat levetették és összezúzták. 1805-ben lerombolták magát a templomot is, melyről Jankovich — bizonyára túlzással — azt állítja, hogy a VI. vagy VII. századból származott.[1]) A katholikusok templom nélkül maradtak, a Pongrácz-féle térképen már nem látható, az Informatio szerint a lakósok kálvinisták.[2]) A peregi plébánia visszaállításakor (1733.) Apostagot ehhez affiliálták és a katholikusok egy kis kápolnát építettek maguknak. A mostani templomot 1777-ben építették s azóta ismételten javították, különösen az 1825. évi tűzvész után.

Plébániáját említi az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzék, amikor »Gregorius sacerdos de Apostuk iuratus solvit V. grossos et IV. denarios.«[3]) Továbbá egy 1436. évi okirat említi plébánosát.[4]) Kétségtelen, hogy ez a török uralom alatt megszűnt. Gróf Migazzi Kristóf állította ismét vissza 1766-ban s ettől vannak anyakönyvei. — Canonica Visitatiot 1841-ben tartott Apostagon gróf Nádasdy Ferenc püspök. — Szabad püspöki adományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 759. Ref. 657.* Ág. 1024.‡ Izr. 139.‡ Kf. 5.

Fiókegyházai:

a) Dunaegyháza, a törökök kiűzetése után, tótajkú lutheránusok betelepítése által keletkezett község, melyben most is mindössze 23 katholikus lélek lakik.

Lakósainak száma: Rk. 23, Ref. 16. Ág. 2052.‡ Izr. 19. Kf. 18.

b) Dunavecse, nagyközség, az anyaegyháztól 4 kmnyire. A legrégibb telepek egyike, melyben a XIII. században a Vécseyek laktak.[5]) A XV. században a Tetétleni család birtoka volt és

[1]) Magyar szónemzés 34.—Knauz. Magyar Sion. 1865. 442. — [2]) Knauz. Magyar Sion. 1869. — [3]) Monum. Vatic. I. 255. — [4]) Ortvay. Magyarország egyh. földleírása. 112. — [5]) Csánki. Magyarország földrajza. III. 316.

Fejérmegyének sólti járásához tartozott. A török uralom alatt 1562—63-ban 14635 akcset jövedelmezett.[1]) Ennek lezajlása után a Földváryak birtokába jutott. Dunavecsén a XIV. században templom és plébánia volt. Plébánosa »Petrus de Veca iuratus solvit V. grossos.«[2]) Lakósai a török uralom alatt kálvinistákká lettek. A helvét hitvallásnak 1610-ben zsinatot tartottak Vecsén. Ujabban elszaporodtak itt a nazarénusok és imaházat is építettek. Hozzátartozik Csanádfehéregyháza puszta, mely egykoron község volt. Ősi templomának alapjai ma is láthatók.

Lakósainak száma: Rk. 1034. Ref. 3415.* Ág. 127. Gk. 3. Izr. 144. Kf. 37.*

c) Cs.-abony politikailag Szalkszentmártonhoz tartozó puszta a Duna mellett. A XVIII. században állami sóhivatal volt itt. A kincstár az ott alkalmazott hivatalnokok és munkások részére kápolnát és helyi káplánságot szervezett, mely 1788-tól 1855-ig állandóan be volt töltve, először szerzetesekkel, azután nyugalomba menesztett világi papokkal. Csabony átellenében fekszik Nagy- és Kisvadas puszta, mely a törökdúlás előtt szintén község volt. Temploma még látható a Pongrácz-féle térképen »Vadász« aláírással, de 1690-ben már a lakatlan helyek közt írták össze.[3])

Lakósainak száma: Rk. 66. Ref. 76. Ág. 3. Izr. 3.

Plébánosok:

Dianovszky János 1766—1770.
Budgyacs Ignác 1770—1771.
Urbanovics Endre 1771—1772.
Szegedi János 1772—1775.
Szeliga János 1775—1780.
Krizmanics Mihály 1780—1782.
Légrádi Mihály 1782—1787.
Gombos Mihály 1787—1790.
Kovács Antal 1790—1793.
Ribiánszky János 1793—1796.
Bencze Gergely 1796—1798.
Podhragyai László 1798—1807.
Tsillik Ferenc 1807—1823.
Lehóczky Endre 1823—1824.
Fábry József 1824—1836.
Czini József 1836—1837.
Csernyánszky Ferenc 1837-1839.
Sextius Ambrus 1839—1858.
Morvay János 1858—1861.
Bednár József 1861—1864.
Pósva Lajos 1864—1870.
Udvary Antal 1871—1874.
Fűzy István 1874—1876.
Gál István 1876—1891.
Nagy Lajos 1892—1898.
Sperling Béla 1898—1907.
Gerzsány János 1908—1911.
Gyenes Antal h.-pléb. 1911—.

[1]) Vélics—Kammerer. Mo. török defterek. I. 146. — [2]) Monum. Vatic. I. 254. — Ortvay. Magyarország egyházi földleírása. 112. — [3]) Lásd bővebben: Bednár József a »Magyar Sion« 1865. évf. 441—458.

2. **Dunaharaszti**, nagyközség, a soroksári Dunaág mellett , , , helyben van. Marsigli történetiró e község helyén kereste Transaquincum római várost; azonban itt csak a rómaiak Contra-aquincum nevű váracsa állott, melyet Diocletianus 293-ban kiadott parancsa folytán építettek.[1]) Hazai történetünkben 1270-ben fordul elő első ízben, amikor V. István király Márkfia Lóránt »silva Horaszt« nevű birtokát Taksony faluval és Ráda pusztával a nyulakszigeti apácáknak adományozta.[2]) A XV. században az Imreghi család birtoka volt, melynek magvaszakadtával 1453-ban a Gecsei Ettre család kapta ennek részbirtokát, ettől pedig megvette Nagylucsei Orbán győri püspök 1482-ben.[3]) Ekkor Haraszthi Ferenc szörényi bánnak is volt itt részbirtoka s neve Dwnaharaszthia volt.[4]) A török uralom alatt 1559-ben még 19 portás hely, de 1690-ben már a lakatlan puszták közt írták össze.[5]) A törökök kiűzetése után Ráday Gáspár birtokában találjuk, aki egy részét Forster Kristóf tábornoknak adta el.[6]) Forster bajorokat telepített Harasztiba és a lambachi bencés kolostorból kért részükre lelkipásztort. 1737-ben a báró Laffert család birtokába került, mely a plébániára patronátusi jogot is kapott. Újabb időkben parcellázták az egész birtokot.

Temploma a Pongrácz-féle térképen még látható és három oltárral volt felszerelve. Az 1702. évi Canonica Visitatio szerint a falu közepén állott és fallal volt kerítve, de akkor már teljesen romokban hevert.[7]) Forster tábornok más helyen emeltetett fából kápolnát, Szent Kristóf tiszteletére. Ennek helyére báró Laffert 1718-ban kastélyt építtetett magának. Althann M. Frigyes püspök, báró Laffert Ferdinánd és Pfeffenhoffer császári kapitány segítségével pedig új templomot építtetett a Dunaparton Nepomuki Szent János tiszteletére, melyhez 1750-ben emeltek tornyot. Harangjai 1726., 1767., 1842. évekből valók. Ezen templom a sokszori javítások dacára bedőléssel fenyegetett s azért Drexler Antal plébános buzgólkodása folytán 1903-ban új, gótstilű templomot építettek 98850 korona költséggel, melyet közadakozásból mintegy 20,000 korona költséggel berendeztek. — A dunaharasztiak a taksonyiakkal közösen 1762-ben Kálváriát emeltek a Szent Kereszt felmagasz-

[1]) Marsiglius. Danubius Pannonico-Mysticus. - Borovszky. Pestmegye Monogr. I. 56. — [2]) Fejér. Codex Dipl. VI. 49. — [3]) Országos levéltár. Dl. 14630. 18612. — [4]) Csanki. Magyarország földrajza. I. 28. — [5]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 124. — [6]) Hornyik. Kecskemét tört. II. 427. — Borovszky. Pestmegye monogr. I. 57. — [7]) Liber II. Visit. Can. 44—46.

taltatása tiszteletére ajánlott kápolnával, amely még most is fennáll és 1772-ben kápolnát a Segitő B. Szűz tiszteletére, mely azonban elpusztult.

Plébániája 1695-ben létesült és ekkor hozzátartoztak: Taksony, Áporka, Pereg, Bugyi, Sári, Ócsa, Alsónémedi és Soroksár, mint fiókegyházak. — Anyakönyvei is 1695-ben kezdődnek. — Canonica Visitatióját készítette gróf Nádasdy Ferenc püspök 1841-ben. — Kegyura most a helyi közbirtokosság. — Egyházi nyelve magyar és német. — Hozzátartozik Rákócziliget rohamosan fejlődő háztelep.

Lakósainak száma: Rk. 3432. Ref. 249. Ág. 53. Gk. 3. Izr. 118.

Plébánosok:

Kemethmüller Placidus 1695—1713.
Poiger Ádám 1713—1715.
Strelle Benedek 1715—1721.
Koller Antal 1721—1722.
Peinkoffer Péter 1712—1724.
Lemberg János 1724—1729.
Endtes Laetus 1729—1732.
Anton József 1732—1741.
Biess Endre 1741—1762.
Nitsch Antal 1762—1763.
Paul Ferenc 1763—1760.
Glaser Mihály 1769—1780.
Légrády Mihály 1780—1782.
Bogyai Mihály 1782—1785.
Karletzhoffer József 1785—1791.
Toppler György 1792—1805.
Kludik József 1805—1847.
Tamásfy Mátyás 1847—1885.
Kraszna János 1885—1901.
Drexler Antal 1901—1910.
Vayer József h.-pléb. 1910—.

3. **Erzsébetfalva,** egészen új keletkezésű, rohamosan emelkedő nagyközség a főváros tőszomszédságában. , , , helyben van. Területe a gubacsi pusztának egy részét foglalja magában, mely a XVIII. században Grassalkovich Antal herceg birtoka volt, a gödöllői uradalomhoz tartozott s ennek sorsában osztozott. Midőn ezt a Belga-bank megvette, a gubacsi pusztának egy részét parcellázta s így keletkeztek Erzsébetfalva és Kossúthfalva nevű telepek, melyeken 1870-ben még csak 223 lakós volt, 1880-ban már 1855, 1890-ben 4754. E községek a folytonos parcellázások, a budapest—ráczkevei helyiérdekű vasút és a villamos vasútak kiépítése következtében rohamosan népesedtek és 1897-ben egy nagyközséggé alakultak.

Peitler Antal József püspök kisded kápolnát építtetett Erzsébetfalván Szent Lajos tiszteletére. Schuster Constantin püspök 1888-ban Soroksártól külön választván Erzsébetfalvát, lelkészséget létesített benne. Gróf Csáky Károly Emmanuel püspök

jelentékeny segélyével 1909-ben szép kései gótstílű templomot építettek, Szent Erzsébet tiszteletére mintegy 180000 korona költséggel Bánszky építész tervei szerint. — Ezenkivül van a karmelita-apácák otthonában Szent József tiszteletére ajánlott kápolna. — Anyakönyveit 1888. óta vezetik. — Szabad püspöki adományozású lelkészség. — Egyházi nyelve magyar, a gyóntatószékben különféle.

Lakósainak száma: Rk. 21931. Ref. 4430.* Ág. 1385. Gk. 147. Izr. 2953. Kf. 191.

Lelkészek:

Fajt János 1888—1907. *Kokovay János*, tb. pápai kamarás, érd. esperes 1907—.

Káplánok: id. Kovács József, Huszár László.

Hitoktató: Ribárik István.

4. **Kúnszentmiklós**, nagyközség, , , , helyben van. Igen régóta lakott hely, amint azt az ottani gimnázium múzeumában összegyűjtött leletek bizonyítják. Régi neve Tatár-Szent-Miklós volt, mert e helyet II. István király Tatár nevű kún főnöknek adományozta, melyben a kúnok megtérése után Szent Miklós tiszteletére templomot építettek és plébániát alapítottak. Pázmány Péter azonban nem említi a Róbert érsek által megtérített kún telepek között.[1]) Zsigmond király 1423. évi kiváltságlevele Tatár-Szentmiklós néven említi. A török hódoltság idején 1553-ban a lakatlan helyek közt említtetik, de 1669-ben ismét adót fizetett és pedig Kún-Szentmiklós néven.[2]) Lakósai a török hódoltság idején kálvinistákká lettek, kik lelkészeik névsorát 1626-ig tudják visszavinni. Pongrácz György Informatiója is a kálvinista helyek közt sorolja föl Szent Miklóst.[3])

A törökök kiüzetése után Almásy Ignác jászkún kapitány a váczi káptalanhoz folyamodott, hogy állítson az ott lévő katholikusok részére lelkészséget. A káptalan a helytartótanácshoz tette át a kérvényt és 1777-ben kiküldte Erdélyi József kecskeméti plébánost helyszíni szemlére, aki Kúnszentmiklóson 43, Tasson 100, Szalkszentmártonban 24, Adacson 120, Barcson 86, Szenttamáson 49 katholikust talált. Erre a helytartótanács, a város ellenzése dacára elrendelte 1779-ben a lelkészség felállítását. A lelkészség csak két év múlva lépett életbe és csakhamar plébániává alakult. Mivel sem

[1]) Fessler. Gesch. der Ungern. II. 681. — [2]) Századok. 1878. évf. 564. — [3]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 902.

temploma, sem plébániaépülete nem volt, ezeket ideiglenesen a katona-elszállásolási házban helyezték el. Templomát 1787-ben építették a jászkún kerület pénztárából, Szent Miklós tiszteletére. Ez egészen 1905-ig állott, amikor Viz Zoltán plébános szorgalmazása folytán a Vallás-alapból 68,336 korona költséggel új tempmot építettek, amelyet a hívek 23000 K költséggel igen szépen berendeztek. — Anyakönyvei 1781-ben kezdődnek. — Canonica Visitatiója 1841-ben kelt. — Kegyura volt 1815-ig a jászkún kerület és a város közösen, azóta a Vallás-alap. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak: Bösztör, Kisbábony, Márkút, Pusztakerekegyháza és Szedria puszták.

Lakósainak száma: Rk. 3392. Ref. 4587.* Ág. 72. Izr. 339. Kf. 21.

Fiókegyházai:

a) Szalkszentmárton, nagyközség, az anyaegyháztól 13·7 kmnyire, , , helyben van. Már az Árpádházbeli királyok idejében két külön község volt: Szalk és Lovászfölde néven. »Terra Solk ac Ecclesia in honorem beati Michaelis in eadem constructa« 1318-ban fordul elő.[1]) Szalkot 1325-ben Bechei Imre lévai várkapitány birta.[2]) Később a csábrági Erdődyek birtoka volt.[3]) A budai káptalan 1324. évi oklevelében előfordul »terra Lovászfölde, quae alio nomine Szent Márton vocatur, in qua est Ecclesia in honorem S. Martini constructa.«[4]) A török hódoltság alatt Szalk-Szentmárton néven 1559-ben 18 portás hely volt, 1562—63-ban 7375 akcse jövedelmet hozott.[5]) 1332—1337. évi pápai tizedjegyzék szerint a szigetfői főesperességben »P. sacerdos de Salk iuratus solvit V. grossos.«[6]) E plébánia a török időkben elpusztult; de a Pongrácz-féle térképen még látható külön-külön Szalk és Szalki Szentmárton temploma. Dwornikovich püspök jelentésében pedig ezt olvassuk: »Pagi Szalk et Szent Mártony habent templa desolata catholicorum, et praedicantem Calvinistam.«[7]) Katholikus temploma, sajnosan, most sincsen.

Lakósainak száma: Rk. 838. Ref. 2723.* Ág. 41. Gk. 14. Izr. 85. Kf. 5.

b) Tass, nagyközség, a Duna mellett, az anyaegyháztól 7·72 kmnyire. »Villa Tass« előfordul Szent László királynak a tihanyi

[1]) Zichy. Okmánytár. I. 157. — Fejér. Codex Dipl. VIII VII. 129. — [2]) Zichy Okmánytár. II. 273. — [3]) Pray. Specimen Hier. R. Hung. II. 30. — [4]) Fejér. Codex Dipl. VIII VII. 159. — [5]) Velics—Kammerer. Magyarorsz. defterek. I. 124. 146. — [6]) Monum. Vaticana. I. 255. — [7]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 169.

apátság birtokait megerősítő oklevelében.[1]) A török hódoltság idején 1562—63-ban 6460 akcset jövedelmezett.[2]) 1690-ben mint kuriális helyet írták össze, mely ezért nem akart a váczi püspöknek tizedet fizetni. Lakósai a török uralom idejében reformátusokká lettek s 1626-ban lelkészséget szerveztek és 1644-ben templomot építettek. A katholikusok templom nélkül szűkölködvén, a helytartótanácshoz fordultak, mely a Vallásalapból 13000 frtot utalványozott templomépítésre. Ebből épült a templom 1822-ben, de csak 1827-ben lehetett megáldani, Urunk bemutatása (Vizkereszt) tiszteletére.

A hozzátartozó Szenttamás-pusztán van a gróf Nemes-család által Szent Erzsébet tiszteletére emelt kápolna. — Pusztaszentgyörgy szintén egykoron falu Szalk-Szentgyörgy néven, 1352-ben a veszprémvölgyi apácák, Mátyás király idejében pedig Szilágyi Erzsébet birtoka, Szent György tiszteletére ajánlott templommal.[3]) A török hódoltság alatt már nem fordul elő, ellenben Szenttamáson még 22 adóköteles ház volt és 3724 akcset jövedelmezett.[4])

Lakósainak száma: Rk. 1083. Ref. 1831. Ág. 26. Izr. 128.

c) Peszéradacs, számos pusztából egyesített község, az anyaegyháztól 18·6 kmnyire. Peszér az 1720. évi összeírás Kecskeméthez, Adacs pedig Bogyoszlóhoz tartozott. 1873-ban egyesítették a sok pusztát kisközséggé, melyeknek egyrésze a tatárszentgyörgyi plébániához tartozik.

Lakósainak száma: Rk. 497. Ref. 149. Ág. 36. Izr. 14.

d) Apaj, Dömsödhöz tartozó puszta, mely már 1291-ben fordul elő Opos néven, 1614-ben elhagyatott hely volt. Határában még most is van Egyházhegynek nevezett halom.[5])

Lakósainak száma: Rk. 122. Ref. 57. Ág. 6. Izr. 10.

Plébánosok:

Sebestyén János 1781—1784.
Babindák József 1784—1785.
Piry Mátyás 1785—1793.
Csiky Gáspár 1794—1804.
Dobos Péter 1805—1827.
Szőke Miklós 1827—1829.
Seress János 1829—1834.
Janiss János 1834—1846.
Villiger István 1846—1854.
Bajnóczi Sándor 1854—1870.
Füzy István 1870—1874.
Udvary Antal 1874—1877.

[1]) Wenzel. Árpádkori oktár. VI. 70. — [2]) Velics. Magyarorsz. defterek. I. 156. — [3]) Zichy. Okmánytár. II. 482. — Kovachich. Formulae solenn. styli. 249. — [4]) Velics—Kammerer. Magyarorsz. defterek. I. 160. — [5]) Hornyik. Kecskemét tört. I. 247. — Teleki. Hunyadiak kora. VI. 151.

Bogács István 1877—1880.
Balogh János 1880—1887.
Drien István 1887—1896.
Járvás József 1896—1897.
Sághy Imre 1897—1899.
Víz Zoltán tb. p. káplán, esp. 1899.

Káplán: Turcsányi Imre.

5. **Pereg**, nagyközség, , , Kiskúnlaczházán van. Amint a határában talált, most a Nemzeti Múzeumban őrzött cserépedények tanusítják, ősidőktől lakott hely[1].) Béla király Névtelen Jegyzője szerint Árpád vezér és nemesei a Csepelszigeten és a körülötte fekvő kis szigetkéken lakóházakat építettek magoknak, így a Berek nevű szigeten is, melyen e falu eredetileg állott.[2]) A tatárjárás idejében e szigetecske a környékbeli lakósságnak menedékhelyül szolgált. Károly-Róbert király 1313-ban eddigi birtokosának, Inoki Jánosnak gyermektelen halála után bechei Chata Imrének adományozta az akkor Fejérmegyéhez tartozó Pereg egyrészét.[3]) Nagy Lajos bars- és hontmegyei birtokokat adott cserébe 1347-ben Pereghért.[4]) A lévai Csehek (Vajdafiak) 1447-ben ősbirtokuknak nevezték Pereget és Szentkirályt, melyek a XV. században is Fejérmegyéhez tartoztak.[5]) A törökök elpusztították, 1559-ben már csak 3 adóköteles porta volt benne.[6]) A törökök kiűzetése után 1677-ben Virágos Beregh néven, mint Csúzy Mihály és Haraszti Ezekiás birtokát írták be.[7]) A XVIII. század elején magyarok és tótok szállották meg. 1720-ban már 32 adóköteles házat írtak benne össze és birtokosai a Wattanyak voltak.[8]) Mivel a Duna áradásaitól állandóan szenvedett, az akkor már a Duna balpartján fekvő községet, Török plébános és Szécsényi jegyző tanácsára, mintegy 4 kilométerrel tovább, a mostani emelkedett helyre telepítették át.[9])

Egyházi története is régi időkbe nyúlik vissza. Becsei Csata Imre 1321-ben fából való kápolnát emeltetett és később kőtemplomot akart helyébe építeni, de Miklós temesi főispán ezt ellenezte. A templom mégis felépült, mert Nagy Lajos 1347. évi okirata Szent Imre tiszteletére ajánlott kőtemplomot említ Peregen[10]) Sőt plébániája is volt, mert az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzék szerint »Johannes (sacerdos) de Peret solvit 7 gr.«[11]) Ezen templomot vagy a törökök, vagy a Duna árjai pusztították el,

[1]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 111. — [2]) Anonymus. XLIV. fejezet. — [3]) Zichy. Okmánytár. I. 156. — [4]) U. ott. III. 226—227. — [5]) Orsz. levéltár. Dl. 14044. — Csánki. Magyarország földrajza. I. 33. — [6]) Vélics—Kammerer. Magyarorsz. defterek. 124. — [7]) Galgóczy. Pestmegye monogr. III. 339. — [8]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 111. — [9]) Historia Domus. — [10]) Zichy. Okmánytár. I. 201. III. 226. — [11]) Monum. Vatic. I. 255. — Ortvay. Magyarorsz. egyházi földleírása. 112.

azért az új települők 1740-ben újat emeltek, melyet Szent Mihály tiszteletére ajánlottak. Azonban ezt is elpusztította a kiáradó folyam. Romjai az 1876. évi árvíz után még láthatók voltak. A lakósok 1770-ben teljesen új templomot építettek 3271 rhénusi forint költséggel, melyhez Mária Terézia 1000 frttal járult.

Plébániáját visszaállította Althann M. Károly püspök 1738-ban (Schematismusaink következetesen 1733-at írnak) s ezen idő óta vannak anyakönyvei is. — Canonica Visitatioja 1841. évben kelt. — Kegyura nincs, szabad adományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartozik: Bánkháza puszta, mely 1453-ban mint »possessio Bankhaza alio nomine Hazwgd« fordul elő.[1]) 1559-ben még 12 portás hely volt, 1562-ben 5718 akcset jövedelmezett; de 1567-ben már mint elpusztult községet írták össze.[2]) Szentiván puszta szintén község volt, mely 1395-ben Szent Iványháza néven fordul elő Fejérmegyében.[3]) A török hódoltság alatt 1562—63-ban még 5598 akcse jövedelmet hozott, de ezután lakósai elmenekültek.[4]) — Végül Szentkirály puszta, mely 1371-ben a lévai Csehek birtoka volt.[5]) 1559. évben tíz portás hely, 1562—63-ban 2440 akcset jövedelmez Abdullah Dervisnek; azután elpusztult.[6])

Lakósainak száma: Rk. 2406. Ref. 148. Ág. 52. Izr. 20.

Fiókegyháza:

a) Áporka, nagyközség, a soroksári Dunaág mellett, mely a XIII. században már fennállott. A török hódoltság idején teljesen elpusztult. A XVII. század elején református vallású nemesek telepedtek meg benne, kiknek még 1768-ban csak haranglábjuk volt s azért téves az az állítás, hogy 1626—29-ben már szervezett egyházuk lett volna.[7])

Lakósainak száma: Rk. 192. Ref. 752. Ág. 12. Gk. 6. Izr. 13.

b) Dab, szintén a soroksári Dunaág mellett fekvő nagyközség, az anyaegyháztól 10 kmnyire. A XI. században már község volt, »villa Dob prope Danubium, cui vicinatur villa Tas,« melyet Szent László király a tihanyi apátságnak adott.[8]) A török hódoltság alatt Táb néven 1559-ben 8 portás hely volt, 1562—63-ban 4148 akcset jövedelmezett Szinán bégnek.[9]) Lakósai ekkor reformátusokká lettek

[1]) Országos levéltár. Dl. 14667. — [2]) Vélics. Magyarorsz. defterek. I. 124. 145. Gyárfás. Pestm. monogr. IV. 118. — [3]) Fejér. Cod. Dipl. XII. 268. — [4]) Velics. Magyarorsz. defterek. I. 161. — Századok. 1878. 563. — [5]) Károlyi oktár. I. 329. — [6]) Velics. Magyarorsz. defterek. I. 124. 161. — [7]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 34. — [8]) Wenzel. Árpádkori oktár. VI. 70. — [9]) Velics. Magyarországi defterek. I. 125. 141.

*

és elfoglalták a katholikus templomot. Lelkészeik névsorát 1652-ig tudják felvinni. — Hozzátartozik Margitmajor és Telekmajor.

Lakósainak száma: Rk. 149. Ref, 615. Ág, 12. Gk. 12. Izr. 15. Kf. 47.

c) Dömsöd, nagyközség, a Duna mellett, az anyaegyháztól 10 kmnyire. Középkori nevei: Gumchud, Chumchud, Sumchud, Dempsed, ami valószínűleg Gyümölcsöd eltorzított alakja, mert rég időktől fogva máig nagy gyümölcstermelő hely. 1291-ben előfordul Fenenna királyné menyasszonyi ajándékai között, melyet ő a nyulakszigeti apácáknak adományozott.[1]) Zsigmond király nejének, Borbálának ajándékozta s 1495-ben a királyi kápolna birtoka volt, de a Rozgonyiaknak is volt benne részök.[2]) Később a Bosnyák családé, melyről a Balassákra, ezekről pedig a Kohányakra szállott.[3]) A török hódoltság alatt 1559-ben 40 adóköteles ház volt benne, 1562—63-ban 14911 akcset jövedelmező hely volt.[4]) A Duna mentén elvonuló török és császári hadak folyton pusztították, úgy, hogy 1695-ben már csak $2^1/_2$ adóköteles portája volt.

E községben már 1291-ben volt Szent Márton tiszteletére szentelt templom. Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben előfordul a szigetfői főesperességben »Paulus sacerdos de Gunchoc solvit XVI. grossos IIII denarios,« Ortvay ezt Dömsödnek magyarázza, hiszen a tizedszedő könnyen ferdíthette Gumchodot Gunchoc-ra.[5]) Lakósai a török uralom alatt kálvinistákká lettek, a katholikus templomot elfoglalták, mely azonban a Pongrácz-féle térképen még látható és Dwornikovich püspök Jelentésében is fel van véve. Dömsödön most sincs katholikus szentély.

Lakósainak száma: Rk. 745. Ref. 3504. Ág. 44. Izr. 165. Kf. 3.

d) Kiskúnlaczháza, nagyközség, a budapest—zimonyi vasút mellett, az anyaegyháztól 2·3 kmnyire. Ezen község egykoron közel feküdt a Dunához és állítólag Kún László király mulató helye volt Laczkóháza néven. Azonban valószínűbb, hogy a szántai Laczk családtól vette nevét, mert a középkorban Laczkháza és Zanthó néven fordul elő Fejérmegye sólti járásában.[6]) 1457-ben laczkházai Némethy György, gúthi Országh Mihály és némai Kolos Jeromos voltak a birtokosai.[7]) A török hódoltság alatt 1559-ben 20

[1]) Fejér. Codex Dipl. VII. 142. — [2]) Magyar Tört. Tár. XII. 284. — Teleki. Hunyadiak kora. VI. 156. — [3]) Hornyik. Kecskemét tört. I. 247. — Borovszky. Pestmegye monogr. I. 55. — [4]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 124. 144. — [5]) Monumenta Vatic. 254. — Magyarorsz. egyházi földleírása. 112. — [6]) Magyar Tört. Tár. XII. 284. — [7]) Országos levéltár. Dl. 11859. 15130.

portás hely volt, 1562—63-ban 8009 akcset jövedelmezett.[1]) Lakósai protestánsokká lettek, a régi kőből épült templomot elfoglalták és már 1651-ben prédikátort tartottak.[2]) 1777-ben még egy katholikus sem volt a községben. A régi Duna mellett fekvő községet elsöpörte az 1741. évi árvíz, lakósai ekkor a mostani községet alapították; a Duna-parton még 1777-ben is megvoltak a régi katholikus templom romjai.[3]) Hozzátartoznak Csóka és Bánkházatelep puszta.

Lakósainak száma: Rk. 784. Ref. 3976. Ág. 23. Izr. 153. Kf. 22.

Plébánosok:

Planiczky Márton 1738—1748.
Zsitnyánszky Márton 1748.
Reska Jakab 1748—1753.
Pazsitzky József 1753—1756.
Szabó József 1756—1757.
Belkovics István 1757—1764.
Passzerinyi Pál 1764—1796.
Török Gábor 1796—1821.
Hermann József 1821—1837.
Lukácsy Imre 1837—1842.
Szabó József 1842—1870.
Gorilovics Alajos 1870—1892.
Bakó István c. kanonok, a III. osztályú vaskorona-rend tulajdonosa, érd. ker. esp. 1892—.

6. **Solt,** nagyközség, a Duna közelében, , , helyben. Az Árpádházbeli királyok idejében város és hasonló nevű vármegyének székhelye. Nevét Zsolt fejedelemtől származtatják, aki itt várat építtetett, melyet a császári hadak 1555-ben feldúltak, de ennek ma nyomát sem ismerjük.[4]) I. Mátyás király idejében Fejérmegyéhez tartozott, mint külön szék, melynek saját alispánja és szolgabírái voltak.[5]) A kalocsai érseknek jelentékeny birtoka és prediális nemesei voltak Solton. Miután Kalocsa török uralom alá került, I. Ferdinánd 1559-ben eladományozta az érsekség itteni birtokait.[6]) A soltiak 5229 akcset fizettek Szinán bégnek.[7]) Solt azért a török uralom alatt is városnak maradt, amint azt ily feliratú pecsétje bizonyítja: *Solt Városa Pecseti. 1619.*, de az 1691. évi összeirás már csak falunak nevezi, melyben 1/4 adóköteles ház van.[8]) II. Rákóczi Ferencz és Vak Bottyán hadai kemény küzdelmet folytattak a solti révért 1704. és 1705-ben. A törökök kiűzetése után a Bosnyák család birtokába jutott, melynek örökébe léptek a

[1]) Velics—Kammerer. Magyarorsz. defterek. 15. 145. — [2]) Győri Tört. és Régészeti füzetek. IV. 27. — [3]) Peregi »Historia Domus.« — [4]) Pray. Epistolae procerum. III. 68. — [5]) Teleki—Szabó. Hunyadiak kora. VI. 150. — [7]) Schematismus Coloc. 1. — Katona. Hist. Metrop. Eccl. Coloc. II. 35. — [8]) Velics—Kammerer. Magyarorsz. defterek. I. 151. — [9]) Galgóczy. Pestmegye monogr. III. 320.

Révay, Berchtold, Vécsey, Nemes, Benyovszky, Cebrián és Pongrácz grófi családok.[1])

Kétségtelen, hogy Solt egykori városában élénk hitélet volt. Pray szerint a kalocsai egyházmegyéhez tartozott és főesperességnek székhelye volt.[2]) Lakósai a török hódoltság idején kálvinistákká lettek, 1626-ban már szervezett lelkészségük volt; hanem a templomot nem foglalták el, mert a Pongrácz-féle térképen látható és Dwornikovich azt írja róla: »oppidum Solth, habet templum Catholicum, bene tectum, praedicantem Calvinistam.«[3]) Ezen templom később rombadőlt és követ a peregi templom építéséhez hordták el. Az ott lakó katholikus vallású főúri családok buzgólkodása folytán 1870-ben kápolnát építettek a B. Szűz Mária tiszteletére, melyet 1904-ben mintegy 25000 korona költséggel templommá bővítettek. — Solt 1766-ig az izsáki plébánia fiókegyháza, ekkor az újonnan létesített apostagi plébániához csatoltak, 1889-ben pedig önálló lelkészséggé alakították. Vécsey Karolin grófnő úri lakát adta plébániául. — Anyakönyvei ezen idő óta vannak. — A lelkészséget a püspök szabadon adományozza. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozó nagyobb puszták és majorok: Bakóhalom, Fűzhalom, Miskehalom, Remanencia, Révbér, Sóskút, Titélalja, Belsőmajor, Közép- és Tóthmajor, melyekben a katholikus lakósságnak mintegy fele lakik.

Lakósainak száma: Rk. 1714. Ref. 4978. Ág. 164. Izr. 153. Kf. 14.

Lelkész: Sárkány Pál, számfeletti c. kanonok és tb. szentszéki tanácsos 1889—.

7. **Soroksár,** nagyközség a hasonlónevű Dunaág mellett, ⛵, 🚂, 🚌, 🚗 helyben van. Már a történetelőtti időkben lakott hely volt, mert a területén ősrégi cserépedényeket, hamvedreket és csontvázakat találtak.[4]) A magyarok beköltözésekor fennállott. Anonymus szerint »Árpád vezér és előkelői tábort ütének Surkusáron túl a Rákus folyóig«, amit Szabó Károly Soroksárra magyaráz.[5]) Az Aba-nembeli Péter comes az általa alapított százdi monostornak adta 1067. körül (egyebek közt) Suruk falut, melyben Szentmárton tiszteletére ajánlott kápolna volt és magyar lakósait Mihály nevű falu nagy (biró) igazgatta.[1]) Suruk valószínűleg Soroksár, mert a vele

[1]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 128. — [2]) Specimen Hier. R. Hung. II. 30. — [3]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 169. — [4]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 129. — [5]) Béla kir. Névtelen jegyzőjének könyve. XLVI. f. — [6]) Wenzel. Árpádkori oktár. I. 26.

adományozott Csabarákusa, Gubacs, Nyireg és Szalda nevű birtokok mind e vidéken vannak[1]) A XIV. században a Soroksári család birtoka, kik 1429-ben az Adonyiakkal együtt birják »Sorwksár possessiót.«[2]) 1478-ban már mint puszta Haraszti Ferenc szörényi bán birtoka. Velics véleménye téves, hogy Korokmár Soroksárral azonos volna.[3]) A törökök kiűzetése után mint puszta a Wattay család birtokába került; 1724-ben Gubacscsal együtt megvette Grassalkovich Antal és württembergi származású németeket telepített oda. Lakósai gyorsan szaporodtak. Mária Terézia 1759-ben mezővárossá tette s különösen a Budapest-ráczkevei helyiérdekű vasút kiépítése óta rohamosan gyarapszik.

Egykori templomának romjait még most is mutogatják a Dereshegyen. Ujjátelepülése után Haraszti filialisa lett. Grassalkovics herceg 1843-ban helyikáplánságot létesített Soroksáron és a Szent Antal tiszteletére ajánlott ideiglenes kápolnában, a pesti Szentferencrendi zárdából való szerzetesek tartották az isteni tiszteletet. A mostani szép templomot Grassalkovich herceg és neje Klobusiczky Terézia grófnő 1758-ban kezdték építeni, 1761-ben befejezték és gróf Migazzi Kristóf püspök felszentelte 1789. szeptember 8-án, Nagyboldogasszony tiszteletére. Azóta a buzgó hívek is sokat áldoztak templomukra. 1847-ben kifestették; de az 1848-iki tűzvész alkalmával nagyon megrongálódott, amikor pompás harangjai is elolvadtak. Sokszoros javítás és szépítés után 1903-ban mintegy 54000 korona költséggel újonnan festették és berendezték. Freskóit Thúry Gyula festette, főoltárát Drexler Antal állíttatta.

Az 1743-ban alapított helyi káplánságot, a plébániaépület létesítése után, 1762-ben plébániává emelték. — Anyakönyvei 1705-ben kezdődnek. — Legújabb Canonica Visitatióját tartotta gróf Nádasdy Ferenc 1841-ben. — Kegyurasága vitás. — Egyházi nyelve német és magyar, gyóntatószékben mindenféle.

Hozzátartozik: Gubacs-puszta, mely a XV. században község volt, a XIV. Segítő Szent tiszteletére ajánlott kápolnával és Soroksárpéteri igen népes puszta az anyaegyháztól 6·5 kmnyire.

Lakósainak száma: Rk. 12,229. Ref. 557. Ág. 166. Gk. 5. Izr. 366. Kf. 28.

Soroksárpéteriben: Rk 1223. Ref. 40. Ág. 10. Izr. 2.

---

[1]) Sörös. Az elenyészett bencés apátságok. 364. — [2]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 33. 47. — [3]) Magyarországi török kincstári defterek. I. 165.

Helyi lelkészek és plébánosok:

Kesztler Fortunát 1743—1747.
Jäger Liborius 1747—1756.
Schlanitz Balázs 1755—1762.
Szojkovics János 1752—1768.
Horvatovszky János 1768—1777.
Tiller József 1777—1780.
Glaser Mihály 1780—1824.
Plichta János 1824—1829.
Nell István 1829—1859.
Sponer József 1859—1870.
Straub Ferenc 1870—1872.
Wágner István 1872—1898.
Zabb János admin. 1898—1901.
Kraszna János admin 1901—1903.
Schláger Árpád 1903—1913.
Kovács Antal ker. jegyző 1913—.

Káplánok: Wiener Tibor kánonjogtudor, Károly János.

8. **Taksony,** nagyközség a soroksári Dunaág mellett, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] helyben van. A magyarok beköltözése után, Taksony vezérnek jutott osztályrészül, aki itt lakot építtetett magának és itt temették el. Ugyanitt temették el »pogány módon« Leventét, Endre és Béla hercegek fivérét.[1]) Szent István király a taksonyi hercegi birtoka Szalgagyőrieknek (Zulgageurienses) adományozta, kik közöl Márkfia Roland hűtlenségbe esvén, V. István király, a nyulakszigeti domonkosrendi apácáknak adta 1270-ben.[2]) A kalocsai érseknek is volt részbirtoka.[3]) Taksony ekkor Ilbő nevű kis szigeten feküdt; »Taxon possessio in insula Ilbew«.[4]) Lakósai magyarok voltak. Midőn a törökök Budára vonultak, Taksonyt feldúlták. Az 1559. évi összeírásban csak 12 házzal, az 1562/3. évben 3176 akcse jövedelemmel szerepel; de későbben ezek is kipusztultak.[5]) A törökök kiűzetése után, a XVII. század elején Treschner Károly kapitány württembergi svábokat telepített ide, kik Rákóczi-féle mozgalmak alatt elszéledtek ugyan, de azután ismét visszatértek.[6]) 1720-ban már 41 német háztartást írtak benne össze. Az 1754. évi megyei összeírás szerint a budai klarisszák voltak birtokosai, kik egészen a rend eltörléséig birták, amikor a Vallásalap tulajdonába ment át.

Taksonyban, mint apáca birtokon, legrégibb időtől fogva volt templom és plébánia. — Temploma a mostani községtől keletre Varsány felé, emelkedett helyen állott és Szent Anna tiszteletére volt ajánlva. Báthory Miklós püspök megerősíti a budai apácáknak kegyúri jogát Taksonyra nézve.[7]) Tamás bíboros pápai követ 1524-ben nagyobb kiközösítés terhe alatt megtiltja, hogy a nyulak-

[1]) Marci. Chronica. IXLIX. f. — Pauler. Magyar nemzet tört. I. 121. — [2]) Wenzel. Árpádkori oktár. IX. 583. VIII. 418. — [3]) Katona. Hist. Metrop. Eccl. Coloc. II. 91. — [4]) Országos levéltár. Dl. 14643. — [5]) Velics—Kammerer. Magyarorsz. defterek. I. 124. 161. — Galgóczy. Pestmegye I. 166. — [6]) Historia Domus. — [7]) Desericius. Complementum Hist. Vac. Eppatus 9.

szigeti apácákat bárki is korlátozza kegyúri jogaik gyakorlásában Varsányban és Taksonyban.[1]) A lakósság a török hódoltság idején reformátussá lett ugyan, de temploma katholikus maradt, mert a Pongrácz-féle 1673. évi térképen látható és az 1702. évi Canonica Visitatio mint elég jól felszerelt templomot írja le, melyet Dwornikovich püspök újonnan fölszentelt.[2]) Ezen templom a felszaporodott lakosság számára kicsiny és dűledékeny lett s azért a plébánosok szorgalmazták a klarisszáknál, hogy újat építsenek. Azonban erre a rend eltörlése miatt már nem jutott idejük. Az új kegyúr, a Vallásalap költségén építették a mostanit, melynek alapkövét báró Schaffrath Lipót kanonok tette le 1804-ben, de az építést csak 1811-ben, tornyát 1816-ban fejezték be. E templom 1894-ben leégett, akkor jó karba hozták és 1898-ban kifestették.

Plébániája fennállott a középkorban, sőt kiváltságos, az esztergomi érsek joghatósága alá tartozó plébánia volt.[3]) A török időkben megszűnt. Treschner kapitány valószínűleg házi káplánjának hívta meg 1710-ben Tichin János Pál II. éves gyakorló theologust Bécsből, aki azonban csak rövid ideig lehetett itt »parochus«, mert a lakósok a Rákóczi-féle mozgalmak idején szétszéledtek. Azután a harasztii plébániához csatolták Taksonyt. A XVIII. század közepén, 1752-ben Schlöger János Györgyöt, 1753. augusztustól 1755-ig pedig Wetzak Cseszlár dominikánust találjuk Taksonyban, de ezek valószínűleg csak harasztii kihelyezett káplánok voltak. Végül 1758-ban önálló plébániává lett. — Anyakönyvei 1752-ben kezdődnek, de 1755—58-ban való megszakítással. — Canonica Visitatiot utoljára gróf Nádasdy Ferenc tartott 1841-ben. — Kegyura a Vallásalap. — Egyházi nyelve német és magyar. — Hozzátartozik: Taksonyi major.

Lakósainak száma: Rk. 2643. Ref. 13. Ág. — Izr. 44.

Fiókegyházai:

a) Dunakisvarsány és Dunanagyvarsány mind a kettő Taksonyhoz tartozó népes puszta, az anyaegyháztól 6 kmnyire. A középkorban egy jelentékeny falut képeztek, melyet V. István Taksonynyal együtt a margitszigeti apácáknak adományozott. V. Ince pápa 1276-ban »villa Vossian juxta Danubium,« mint apácabirtokot az apostoli szék különös oltalmába veszi.[4]) Beatrix királyné pedig 1319-ben eltiltja jegyzőjének, hogy Wossyanban szerpénzt szedjen.[5])

[1]) Egyháztört. emlékek. I. 132. — [2]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 912. — Liber II. Visit. Can. 47. [3]) — Péterffy. Concilia R. Hung. II. 269. — [4]) Wenzel. Árpádkori okt ár. IX. 152. — [5]) U. ott. I. 507.

V. László 1453-ban az apácák kérésére az addig Fejérmegyéhez tartozó Varsányt Pestmegyéhez csatoltatja.[1]) A török uralom alatt 1562—63-ban 600 akcset jövedelmező puszta volt.[2]) Ekkor elnéptelenedett, de újabb időkben ismét magyar lakósokat telepítettek oda.

Lakósaiknak száma: Rk. 454. Ref. 142. Ág. 11. Izr. 4.

b) Majosháza, nagyközség, az anyaegyháztól 11·26 kmnyire. A XIV. században, »possessio,« az Irsai, Szentiványi és Sáfár-családok birtokában.[3]) A XV. században Fejérmegye solti járásban írták össze. A török hódoltság alatt elpusztult s 1703-ban kezdett újra benépesülni, amikor bars- és nyitramegyei református vallású nemesek telepedtek oda. E községhez tartozik Ordaspuszta.

Lakósainak száma: Rk. 94. Ref. 633. Gk. 8. Izr. 10.

Plébánosok:

Hász Márton 1758—1766.
Tiller József 1766—1768.
Róka János 1768—1769.
Pikelmann József 1769—1777.
Bajer József 1777—1782.
Kaminszky Péter 1782—1805.
Guba János 1805—1826.
Krizsány János 1826—1851.
Stein Péter 1851—1868.
Klimkó József 1868—1895.
Schmidt János 1895—1901.
Zabb János 1901—.

3. Zsámboki esperesi kerület

Pest-Pilis-Solt-Kiskúnvármegyében.

Kerületi esperes: *Trungel János* p. kamarás, kókai plébános.

Segédesperes és tanfelügyelő: *Radványi Béla*, zsámboki plébános.

Kerületi jegyző: *dr. Robnyán János*, dányi plébános.

Plébániák:

1. **Dány**, nagyközség, helyben, Zsámbok, Tápiószecsőn van. A XIII. században már község volt, mert a nápolyi Szent Margit-Legendában azt olvassuk, hogy »vir quidem de villa dandy, dioecesis vaciensis, nomine Paulus,« továbbá: vir quidem de villa da vaciensis diocesis, nomine benedictus« Margit Szűz sírjánál csodálatosan meggyógyultak. A majdnem egykorú magyar legenda azt írja, hogy ez a Benedek »Dan neveu falubol« való volt. Nyilvánvaló, hogy ez a »dandy,« »da« és »Dan« a mai Dány és hogy 1272-ben már falu volt.[4]) A Csákyak ősbirtoka,

[1]) Katona. Hist. Eccl. Coloc. II. 91. — Csánki. Magyarország földrajza. I. 37. [2]) Velics. Magyarországi defterek. — [3]) Fejér. Codex Dipl. X,II. 269. — [4]) Knauz. Magyar Sion. 1868. 483. 494. 496.

kiktől Károly Róbert király 1324-ben hűtlenség vétsége miatt elvette és Horsundorfi Ulweng lovagnak adományozta.[1]) A XV. században Szecsővel együt Wydan néven a Perényiek birtokában találjuk.[2]) A hatvani vár elestével török uralom alá került, 1559-ben mint 14 portás helyet írták össze a pesti nahije községei közt, 1562—64-ben a fejadóval együtt 25000 akcset jövedelmezett.[3]) A hódoltság idején nem pusztult el és lakósai katholikusok maradtak, mert a garamszentbenedeki gyűlésen, 1675-ben résztvett Pruszkai János dányi licenciátus.[4]) A törökök kiűzetése után Stahremberg Guido kapta királyi adományképen, akitől megvette gróf Grassalkovich Antal s azóta a gödöllői uradalom sorsában osztozott.

Temploma a Pongrácz-féle térképen látható, de azután valószínűleg elpusztult, mert az 1697. évi Canonica Visitatio szerint csak fából épült egyháza volt, Szent Jakab tiszteletére ajánlva.[5]) Stahremberg Gundaker gróf és a hívek áldozatkészségéből 1724-ben új templomot építettek szilárd anyagokból, melybe az oltárképeket a gróf adományozta. Grassalkovich herceg ezen templomot 1766-ban megnagyobbíttatta s ezen alakjában szolgált az istenitisztelet helyéül 1908-ig, amikor tornya bedőlt. A Koronauradalom, mint patrónus 1909-ben új, szép templomot építtetett 100,000, 1912-ben pedig új plébániát 36,000 korona költséggel. — Faluhely nevű részen, ahol a község a törökdúlás előtt állott, 1750-ben Szent György tiszteletére kápolnát emeltek, mely azonban a mult században rombadőlt.

Zsámboknak filiálisa volt 1749-ig, amikor önálló plébániává lett. — Anyakönyvei ezen idő óta vannak. — Canonica Visitatiót tartott 1838-ban gróf Nádasdy Ferenc püspök. — Kegyura: a Koronauradalom. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik: Pusztaszentkirály, 1438-ban »possessio Zenthkyral,« melyet Albert király a Rozgonyiaknak adományozott. Területén templomromokat emlegetnek.[6]) Továbbá Hosszútisztás, Újház és Újmajor.

Lakósainak száma: Rk. 2839. Ref. 12. Ág. 11. Izr. 34.

Plébánosok:

Fekete Imre 1749—1751.
Szikoray Miklós 1751—1758.
Szeghy István 1758—1759.
Tary Pál 1759—1764.

[1]) Nagy. Anjoukori Okmtár. II. 115. — Országos levéltár. Dl. 2233. — [2]) Fejér. Cod. Dipl. XVII. 229. — Országos levéltár. Dl. 24541. — [3]) Velics—Kammerer. Magyarorsz. defterek. 124. II. 278. — [4]) Magyar Sion. 1869. 898. — [5]) Liber. II. Visit. Can. 10. — [6]) Országos levéltár. Dl. 13163. — Századok. 1868. 564.

Kovaltsik János 1764—1769.
Tóth Tamás 1769—1774.
Karletzhoffer József 1774—1785.
Nagy József 1785—1787.
Sréter Ferenc 1787—1789.
Túróczy József 1789—1790.
Mertz Ignác 1790—1792.
Baranyai István 1792—1810.
Besze Mihály 1810—1830.
Pridavka István 1830—1873.
Mihalyik Ignác 1873—1908.
Hanusz Zoltán 1908. nov.-ig.
Rovnyán János római bölcselet- és hittudor, ker. jegyző 1908—.

2. **Kóka** nagyközség, , helyben, , Tápiósáp-Tápiósülyben van. A tatárjárás előtt lakott hely volt, mert IV. Béla király 1254-ben Kókai (Fejérnél: de Kouka, Wenzelnél: de Konka) Egyed mester kérelmére neki adományozza az azelőtt királyi kovácsok által birt, most lakatlan Kovácsi nevű földet, mely az ő birtokával határos.[1]) Mivel a Kókai család a szomszédos Kátákon és Sápon is birtokos volt és a király Haymo váczi püspökre bízta a földnek megvizsgálását, valószínű az a föltevés, hogy itt a kókai határ egy részéről van szó, melyet a királyi kovácsok a tatárjárás idején elhagytak. Zsigmond király 1424-ben Borbála királynénak adta Kókát mint »possessio populosat,« Albert király pedig 1439-ben nejének, Erzsébetnek.[2]) De volt Kókán a Kacsics családnak is birtoka, mely ennek magvaszakadtával szintén a királyra szállott és Zsigmond elcserélte a Kapiakkal Tétényért.[3]) A Hunyadiak idejében 1453-ban, 1472-ben és 1511-ben a kókai Túróczyak voltak birtokosai.[4]) Török uralom alá kerülvén, 1553-ban az egri vár számadásaiban mint 13 portás, az 1559. évi defterekben mint 48 portás hely fordul elő, $156^{2}/_{3}$-ban 19912 akcset jövedelmezett, $163^{3}/_{4}$-ben pedig a pesti nahije falvai közt fordul elő.[5]) II. Mátyás király Bosnyák Tamás füleki kapitánynak adományozta Kókát, mely akkor »praedium« volt s 1691-ben is csak $^{5}/_{16}$ portával írták össze.[6]) A törökök kiűzetése után Koháry István kapta királyi adományképen, ettől megvásárolta Károlyi Sándor. Birtokosai most is a Károlyi grófok. A Rákóczi-féle szabadságharc idején magyar lakósai elmenekültek és helyükben szileziai jövevények telepedtek meg; de nyugalmasabb idők bekövetkeztével a magyarok visszatértek és régi házaikat (a Margit-kápolna körül) elhagyván, a mostani falut alapították meg.

[1]) Fejér. Codex Dipl. VIII. 379. — Wenzel. Árpádkori oktár. VII. 360. — [2]) Magyar Tört. Tár. XII. 279. 286. — Teleki. Hunyadiak kora. X. 52. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 41. — [4]) Országos levéltár. Dl. 14637. 17351. — Magyar Tört. Tár. XII. 142. — [5]) Századok. 1878. 562. — Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 125. 146. 397. — [6]) Hornyik. Kecskemét tört. I. 247.

Kókán már a középkorban volt templom, melynek romjai most is láthatók a Vecski dűlőben; sőt a fűszögi völgyben állítólag szentferencrendű szerzetesek lettek volna. Kútjukat most is mutogatják (berekkút) és a klastrom köveiből építették volna a Margitkápolnát. Templomát 1634-ben javították, amikor Nagykőrös városa 20 denárt adott e célra.[1]) Somodi plébános 1651-ben készíttette Szent Ferenc oltárát, amint ezt a szentnek képén levő felirat tanusítja. Marthy György kókai plébános jelen volt a garamszentbenedeki 1675-ki gyűlésen.[2]) Az 1697. évi Canonica Visitatio szerint Szent Mátyás apostol tiszteletére szentelt templomában van két oltár, harangok és elegendő felszerelés.[3]) 1699-ben gróf Koháry István újonnan boltoztatta a templomot. Falai és tetőzete azután mindinkább romladoztak és 1816-ban beszakadtak. Sok huza-vona után 1819-ben kezdték építeni a mostani templomot, melyet 1822-ben fejeztek be. 1873-ban kifestették. — A magaslaton lévő temetőben van Szent Margit szűz tiszteletére ajánlott kápolna, melyet 1725. körül — állítólag a fűszögi kolostorrom köveiből — építtettek. A nép mindenkor nagy tiszteletben tartja és szépítésére sokat áldoz. — Az isaszegi csata idején, 1849. április 6-án, e kápolnánál találkoztak Kossuth, Görgey és Horváth Mihály. Az apáca-zárdában van a Szent kereszt tiszteletere ajánlott kápolna.

Plébániájának keletkezési ideje ismeretlen. Schematismusaink ezen állításának alapját nem ismerjük »Parochia iam anno 1573. exstitit,« mert csak 1651-től ismerjük első plébánosát, de konjekturák alapján méltán állíthatjuk, hogy igen régi plébánia. — Anyakönyveit különböző időkben kezdték írni: a kereszteltekét 1695-ben. a házasultakét 1702-ben, a megholtakét 1744-ben. — Canonica Visitatiot tartott Kókán 1744-ben Althann M. Károly és 1777-ben Zerdahelyi József püspökhelyettes. — Kegyura: özvegy gróf Pálffy Pálné szül. Károlyi Geraldine grófnő. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak: Ómajor és Újmajor nagyobb majorságok.

Lakósainak száma: Rk. 4272. Ref. 49. Ág. 29. Izr. 82. Kf. 2.

Plébánosok:

Somodi János 1651. körül.
Márthy György 1675. körül.
Szécsényi Ferenc 1695?—1701.
Czignárovics János 1701—1702.
Várkonyi Imre 1703—1710.
Janovics János 1710—1716.

[1]) Nagykőrös Regestruma. — [2]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898. — [3]) Liber II. Visit. Can. 11.

Barna János 1716—1718.
Makay István 1718—1719.
Damiani Endre 1719—1724.
Szegedi József 1724—1726.
Palásti György 1726—1736.
Katona Pál 1736—1764.
Szent-Mártonyi F. 1764—1780.
Juhász Márton 1780—1787.
Thúry Pál 1787—1803.
Riek János 1803—1813.
Chvály Endre 1813—1840.
Hoernegger Antal 1840—1849.
Virter Lajos 1849—1850.
Molnár Mihály 1850—1872.
Korber Antal 1872—1899.
Trungel János tb. p. kamarás, ker. esperes 1899—.

Káplán: Urbán Gyula.

3. **Szentlőrinczkáta**, nagyközség, helyben, T, Nagykátán van. Az egykor híres Kátai-nemzetség ősbirtoka, melynek a Zagyvától a Tápióig hét, róla elnevezett falva volt: Nagykáta, Szentlőrinczkáta, Szentmártonkáta, Szenttamáskáta, Boldogasszonykáta, Csekekáta és Egreskáta, melyek különböző, ismeretlen időkben keletkeztek. Maga a nemzetség a XIII. század elején már virágzott.[1]) Szentlőrinczkáta nevével 1473-ban találkozunk először, amikor a Kátaiak, Kókaiak és Galsaiak voltak benne birtokosok.[2]) A török hódoltság idejében Szentlőrincz néven 1559-ben 8 portás hely volt, 1562—63-ban 5500 akcset jövedelmezett.[3]) 1675-ben egy helység volt Tamáskátával és Boldogkátával, de az 1695. évi összeírásban már nem fordul elő: elnéptelenedett.[4]) A törökök kiűzetése után a Sőtér-család kapta királyi adományul és újonnan benépesítette. 1720-ban már 43 magyar háztartást írtak benne össze. Itt lakott Sőtér Ferenc, Pestvármegye híres alispánja és II. Rákóczi Ferenc személyes barátja, akinél 1709-ben elhunyt (Vak) Bottyán János, a hírneves hadvezér. Pestmegye 1704—1716. közt többször tartotta itt gyűléseit. A XVIII. század közepén birtokosai voltak a Sőtérek, Péterffyek és Laczkovicsok. Itt született a Martinovics-féle összeesküvés részese, Laczkovics János.

Temploma volt már a török hódoltság előtti időkben, mert képe látható a Pongrácz-féle térképen és az 1716. évi Canonica Visitatio azt írja: »A község közepén álló templom szentélye fából van, de sekrestyéje kőből és egykor bizonnyára abból volt az egész templom«. Szent Lőrincz tiszteletére volt ajánlva.[5]) Sőtér földesúr 1727-ben kijavíttatta; Péterffy és Laczkovics pedig 1744-ben újjá-

[1]) Karácsonyi. Magyar nemzetségek a XIV. sz. közepéig. II. 310. — [2]) Országos levéltár. Post adv. mortuos. 82—30. — [3]) Századok. 1878. 562. — Velics. Magyarországi defterek. I. 152. — [4]) Borovszky. Pestm. monogr. I. 133. — [5]) Liber II. Visit. Can. 352.

építtette.[1]) Az újonnan benépesült községet kezdetben a tóalmási és az egriegyházmegyei fényszarui és felsőszentgyörgyi plébánosok gondozták. Midőn 1722-ben Szentmártonkátán plébánia létesült, ahhoz affiliálták. Sőtér Gábor 1727-ben önálló plébániát létesített Szentlőrinczkátán. — A rozzant plébánia épület helyett 1899-ben újat építettek. — A kereszteltek anyakönyve 1727-ben kezdődik, a házasultaké és megholtaké csak 1743-ban. — Canonica Visitatiója 1777. és 1782-ben kelt. — Kegyura nincs, püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 1727. Ref. 10. Ág. 2. Izr. 17.

Plébánosok:

Horpátsy János 1727—1736.
Rakusz István 1736—1741.
Balina Mihály 1743—1747.
Pély Mátyás 1747—1751.
Despot Ádám 1751—1757.
Potoczky László 1757—1761.
Ferentzffy József 1761—1768.
Manigay György 1768—1769.
Szokoly László 1769—1772.
Kanyó Endre 1772—1778.
Markasy Imre 1778.
Győrffy Ferenc 1778—1783.
Kapitány Endre 1783—1787.
Thúry Boldizsár 1787—1799.
Nagy János 1799—1809.
Szabó László 1809—1856.
Dávid János 1856—1858.
Suhajda Károly 1858—1860.
Povedák János 1860—1872.
Filipcsics József 1872—1888.
Halmay József 1888—1894.
Ében Mihály 1894—1896.
Pozsár Endre, a rozsnyói szentszék tb. tanácsosa 1897—.

4. **Szentmártonkáta**, nagyközség, , helyben, Nagykátán van. Possessio Zentmarthonkathia 1426-ki okmányban fordul elő, mint a Kátaiak birtoka,[2]) mely Kátay Ferenc halálával 1663-ban felerészben gróf Keglevich Miklósra, másik felerészben pedig a protestáns Prónay és Batta családokra szállott.[3]) Keglevich Zsigmond birtokrészét II. Rákóczi Ferenc titkárának, Aszalay Ferencnek adta 1706-ban.[4]) A török hódoltság idején, 1562—64-ben 20,500 akcset javadalmazott.[5])

Temploma a török hódoltság előtt állott s valószínűleg plébániája is volt; de lakósai protestánsokká lettek és a templomot elfoglalták. 1605-ben a váczi szuperintendenciához tartozó lelkészségük volt itt. De aligha volt állandó lelkésze, mert Pongrácz György püspök 1675-ki Informatiója Szentlőrinczkátát, Szent-

[1]) Liber V. Visit. Can. 724. — [2]) Országos levéltár. Acta p. adv. mort. 82—30 — [3]) Galgóczy. Pestmegye monogr. III. 183. — [4]) Aszalay. Szellemi röppentyűk. 56. — [5]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. II. 278.

mártonkátát és Szenttamáskátát azon katholikus helyek közé sorolja, melyekben nincs eretnek istenitisztelet és mind a háromnak temploma látható a Pongrácz-féle térképen.[1]) A protestáns földesurak később ismét alkalmaztak prédikátorokat (Borhi, Kecskeméti Pál), kiket a katholikusok 1692. előtt elűztek ugyan, de a templomot nem tudták visszakapni, mert az 1697-ki Canonica Visitatio szerint: »Ecclesia in possessione haeretica, templum alias erat cath. Curam habet frater licenciatus Stephanus Ormándi.«[2]) Dwornikovich Mihály püspök 1700. évi Jelentése szerint temploma katholikus »ubi ante aliquot annos praedicans expulsus fuerat, nihilominus iterum rediit, ubi tamen est ferme medietas Catholicorum.«[3]) Midőn Berkes András, mint püspökhelyettes 1715-ben egyházlátogatásra jött, a protestánsok nem is akarták a templomba beereszteni. Tehát három év mulva megjelent maga gróf Althann M. Károly bíboros püspök, a templomot bezáratta, kulcsait átadta Odoly János nagykátai plébánosnak és a szentmártonkátai protestánsok erőszakoskodásai miatt Pestvármegyénél panaszt emelt. A vármegye a templomot a katholikusoknak ítélte.[4]) Ezen templomról azt mondja a Historia Domus, hogy »csehek építették, amint azt írott bizonyítékok híján a kövek sokasága és erőssége eléggé bizonyítja.« Persze ezt nem vehetjük szószerint, hanem csak arra magyarázhatjuk, hogy faragott kövekből, gót stilben épült. Midőn ezt a protestánsok elfoglalták, a katholikusok fából építettek magoknak templomocskát és az elpusztult Boldog- és Tamáskátáról hoztak két harangocskát. A katholikusok 1718-ban visszaszerezvén ősi templomukat, ismét Szent Márton tiszteletére szentelték. Hanem az idő viszontagságai ezt annyira megrongálták, hogy a XVIII. század második felében összedőlt. Ekkor a hívek gróf Migazzi Kristóf segélyével, az 1782—1785. években emennek és a rombadőlt boldogkátai templom anyagának felhasználásával felépítették a mostani szép tágas templomot.[5]) Ismételt kisebb-nagyobb javítások után 1907-ben csinosan kifestették.

Szentmártonkátán a török hódoltság előtt valószínűleg plébánia is volt. Althann M. Frigyes a templomért folytatott küzdelmek befejeztével, 1722-ben plébániát létesített.[6]) A régi szegényes plébánia helyébe 1912-ben szép új épületet emeltek 10,000 korona költséggel. — Anyakönyveit 1722. óta vezetik. — Canonica Vi-

[1]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 899. — [2]) Liber II. Visit. Can. 13. — [3]) Knauz, Magyar Sion. 1869. 168. — [4]) Liber II. Visit. Can. 170. Liber III. 74. 125. — [5]) Historia Domus. — [6]) Liber V. Visit. Can. 726.

Sajtó alá került 1914. dec. 7-én.

sítatiója volt 1746.. 1777., 1782-ben. — Kegyura nincs, püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartoznak: Boldogkáta puszta, mely előfordul 1473-ban Boldogazonkathaya néven.[1]) A török hódoltság alatt 1559-ben 4 portás hely volt és 1562—63-ban 1521 akcset jövedelmezett, de azután elpusztult.[2]) Egykoron temploma volt, melynek harangját az anyaegyházba vitték. Politikailag Tóalmáshoz tartozik. — Továbbá Tamáskáta puszta, mely 1437-ben Zenththamaskathaya néven szintén falu volt.[3]) A törökök 1553-ban 5 portával, 1559-ben 18 portával írták össze.[4]) Még 1683-ban is fennállott, de azután elpusztult és II. Rákóczi Ferenc földjei felét titkárának, Aszalaynak adta.[5]) Most Katona Gyula birtokában van, aki ott 1883-ban Sz. Lajos tiszteletére kápolnát emelt. — Végül Forró, Homokerdő, Homoki major, Szikes és Szúnyogos puszták tartoznak e plébániához.

Lakósainak száma: Rk. 1743. Ref. 1720. Izr. 41. Kf. 7.

Fiókegyháza:

Egreskáta, közigazgatásilag Nagykátához tartozó puszta, az anyaegyháztól 8·4 kmnyire, mely egy 1498. évi határjárási jegyzőkönyvben Egres néven mint falu fordul elő. A török világban az 1559-ki defterben Egrős-Káta néven mint 14 portás hely van beírva, 1562/3-ban 2188 akcset jövedelmezett és 1597/8-ban Mehemed hűbére volt.[6]) 1640-ben Hétkátai Katis (Kátai) Ferenctől megvette gróf Keglevich Miklós, ki azután e birtokra királyi adománylevelet is nyert.[7]) II. Rákóczi Ferenc ettől is megfosztotta a Keglevicheket és titkárának adományozta; de a fölkelés leveretése után Keglevichék visszakapták és nagyobb részét most is birják. Nagykáta felé, egy emelkedettebb helyen, még a XIX. század közepén láthatók voltak egykori templomának romjai. Gróf Keglevich Gábor 1884-ben kastélyában házi kápolnát rendezett be Nagyboldogasszony tiszteletére.

Lakósainak száma: Rk. 491. Ref. 26. Ág. 5.

Plébánosok:

Palásthy György 1722—1726.
Pruczkay János 1726—1728.
Katona Pál 1728—1736.
Botka István 1736—1739.

[1]) Országos levéltár. Acta post adv. 82—30. — [2]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 18. 125. — [3]) Országos levéltár. Post adv. mort. 82—30. — [4]) Velics. Magyarorsz. defterek. 125. Századok. 1878. 562. — [5]) Gyárfás. Pestm. monogr. III. 342. — [6]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 125. 158. 397. — [7]) Borovszky. Pestm. monogr. I. 98.

Chemniczky Sándor 1739—1744.
Jánosi István 1744—1746.
Szenczy György 1746—1754.
Hangya Péter 1754—1757.
Matejkovics Mihály 1757—1762.
Pazsitzky József 1762—1764.
Fehérpataki Antal 1764—1772.
Eősz Ferenc 1772—1775.
Dobák István 1775—1778.
Kováltsik János 1778—1785.
Thúry Boldizsár 1785—1787.
Raicher Endre 1787—1791.
Tóth János 1791—1794.
Sipos János 1794—1799.
Sándor József 1799—1805.
Deáky Ignác 1805—1814.
Krajcsovics János 1814—1832.
Sass József 1833—1814.
Géczy Lajos 1834—1837.
Hamulyák István 1837—1840.
Rozsemberszky József 1840-1844.
Szaszovszky Ferenc 1844—1850.
Fektor József 1850—1852.
Ujfalussy József 1852—1868.
Szabó Márk 1868—1881.
Szabad József 1881—1888.
Zimányi Géza 1888—1900.
Varga József 1900—1908.
Vértes János h. pleb. 1908.—

5. **Tóalmás,** nagyközség, , , helyben, Tápiósüly-Tápiósápon van. A község határában őskori edényeket és eszközöket ástak ki, melyeket a Nemzeti Múzeumban helyeztek el. A Poklosdombon, hagyománys zerint, egykoron vár volt.[1]) Fuxhoffer Czinár szerint Almás az Árpádházbeli királyok idejében a jánoshidai premontréi prépostság birtoka volt.[2]) Zsigmond király 1406-ban, mint a magvaszakadt Kachich János birtokát a királyi kápolna ispánjának, ki egyúttal a királyi levéltár őre is, javadalmazására fordítja.[3]) 1409-ben pedig elcseréli a Kapiakkal Tétényért, de már a következő évben visszaveszi és Kapivárát adja nekik érette, Almást pedig 1424-ben Borbála királynénak adományozza.[4]) Albert király 1439-ben Erzsébet királynénak adja.[5]) De a kókai Túróczy Bernátnak is volt itt birtoka, kinek nevében Németh Kokas tiltakozik II. Ulászló királynál Almás eladományozása ellen.[6]) A török hódoltság alatt 1559-ben 14 portás hely, 1562|3-ban a hatvani Szofernek 1465 akcse jövedelmet hoz.[7]) Állandóan lakott hely maradt; 1690-ben két, 1715-ben 53 portát írtak benne össze, 1708-ban saját pecsétje van *Tót-Almás* körirattal és állandóan e néven fordul elő a XIX. század elejéig. A XVIII. század közepe óta földesurai a Prónayak.

Lakósai a török uralom alatt is katholikusok maradtak, fen-

[1]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 149. [2]) Mouasterologia R. Hung. II. 43. [3]) Országos levéltár. Dl. 9153. — [4]) Kapi csal. ltár. Magyar Tört. Tár. XII. 279. — [5]) Teleki. Hunyadiak kora. X. 52. — [6]) Magyar Tört. Tár. XII. 142. — [7]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 125. 152.

tartották templomukat és plébániájukat. Kontsik György almási plébános résztvett az 1675. évi garamszentbenedeki gyűlésen, Pongrácz püspök Információjában Almás a katholikus községek közt szerepel.[1]) — Ősrégi templomukat 1687-ben kijavították. Az 1697-ki Canonica Visitatio azt írja róla: Szent András tiszteletére ajánlott temploma jól fedett, palánkkal van kerítve és eléggé felszerelve.[2]) Kollonitz Zsigmond püspök 1715-ben kibővíttette és 1746-ban tornyot építettek hozzá. Csúcsíves, poligon záratú szentélye középkori építkezés, a többi része újabb keletű. 1893-ban kifestették és 1898-ban újonnan felszerelték; de szépművű szószéke igen régi. — Plébániája szintén régi eredetű, habár plébánosait csak 1675-ig tudjuk visszavinni. — Anyakönyvei 1709. óta vannak, de a kereszteltek anyakönyve csak 1711. óta és az is újabb átiratban. — Historia Domusa Csehi László plébános révén elveszett s csak 1846. óta vannak ujabb följegyzések. — Canonica Visitatiója volt 1697., 1716., 1725., 1746., 1777. években. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik Zsigmondtanya.

Lakósainak száma: Rk. 2914. Ref. 91. Ág. 30. Gk. 2. Izr. 54. Kf. 3.

Plébánosok:

Kontsik György 1675. körül.
Kálmán Pál 1697?—1709.
Páber György 1709—1718.
Szentmiklósi Gábor 1719—1726.
Katona Pál 1726—1728.
Pruczkay János 1728—1745.
Greskovics Zsigmond 1745-1750.
Gyurkó Imre 1752—1756.
Dobos Tamás 1756—1757.
Sztranovszky János 1757—1769.
Szabó Imre Benj. 1769.
Schwarczl Ferenc 1769—1773.
Kovács Endre 1773—1793.
Morlin Péter 1793—1802.
Bányász István 1802—1804.
Raichler János 1804—1815.
Csehi László 1815—1846.
Szarka Ignác 1846—1873.
Kossitzky Lajos 1873—1875.
Baader Nándor 1875—1887.
Filipcsics József 1888—1892.
Vozárik Antal 1892—1895.
Porubszky József 1895—1903.
Kokovay János 1903—1907.
Garancsy Péter 1907.—

6. **Zsámbok**, nagyközség, , , helyben, Turán van. A Zsámboki család ősbirtoka, melyről azt írja Kézai Simon, hogy a franciaországi Campaniai (Champagne) grófoktól származik.[3])

[1]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 897. 899. — [2]) Liber II. Visit. Can. 12. — [3]) Krónika. Ford. Szabó K. 89.

Előfordul 1380-ban Sambok, 1476-ban Tóth-Sambok néven.[1]) Zsigmond király 1424-ben Borbála királynénak adományozta, Albert király 1439-ben Erzsébetnek, I. Ulászló pedig 1440-ben Rozgonyi Simon egri püspöknek és a nánai Kompoltiaknak.[2]) De ugyanakkor volt ott birtokrésze Mindszenti Istvánnak, ki hat jobbágytelkét zálogba adta Báthory Miklós váczi püspöknek.[3]) A török hódoltság alatt 1559-ben 28 portás hely, 1562-3-ben 7961 akcse adóval rótták meg.[4]) 1691-ben már csak $^1/_4$ adóköteles házzal vették fel az adóösszeíráskor s ekkor a Benitzkyek voltak Zsámbok földesurai.[5]) A hagyomány szerint a község hajdan a Valkó felé eső emelkedettebb helyen állott s pálosrendű kolostor volt mellette. Ezeket a husszíták feldúlták s visszatérő lakósai a mostani községet alapították.[6])

Árpádházi Szent Erzsébet tiszteletére ajánlott temploma látható a Pongrácz-féle 1673. évi térképen. Az 1697-ki Canonica Visitatio azt írja róla, hogy mindennel el van látva, az 1702. évi, hogy hossza 22 lépés, az 1746. évi már igen rongáltnak mondja.[7]) Ekkor Beniczky Tamás földesúr a mostani templomot kezdte építeni, melyet 1753-ban megáldottak. Azóta ismételten javították. Nevezetességei: Szent Erzsébet főoltárképe, a XVII. századvégi miseruha és Szent Józsefnek művészi szobrocskája. — Plébániája kétségtelenül igen régi. Habár a garamszentbenedeki gyűlésen csak Kókai István nevű licenciatusa vett részt, de 1693-ban és bizonyára korábban is áldozó pappal volt betöltve.[8]) — Anyakönyvei az 1781. évi Canonica Visitatio szerint 1693-ban kezdődtek, de elejöket valaki kitépte s most csak 1712, illetve a kereszteltek 1723. óta van meg. — Canonica Visitatiót gróf Nádasdy Ferenc tartott utoljára 1838-ban. — Kegyura nincs, püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 2336. Ref. 7. Ág. 2. Izr. 65.

Plébánosok:

Kalmár Jakab 1693—1702.
Győri János 1702—1711.
Koritsánszky László 1711—1722.
Almásy Mihály 1722—1727.

[1]) Országos levéltár. Dl. 26567. — Kovachich. Formulae solemn. styli. 274. — [2]) Magyar Tört. Tár. XII. 279. — Országos levéltár. Dl. 13520. és 13570. — [3]) Kovachich. Formulae styli. 274—5. — Fessler. Gesch. der Ungern. V. 646. — [4]) Velics. Magyarorsz. defterek. 124. 154. [5]) Katona. Historia Crit. XXXIII. 89. — Galgóczy. Pestmegye monogr. III.120. — [6]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 165. — Századok. 1878. 566. — [7]) Liber II. Visit. Can. 9. 33. 97. — Liber IV. 421—5. — [8]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898. — Liber II. Visit. Can. 9.

Kecskeméti István 1727—1753.
Lőrincz Mihály 1753—1756.
Magyar Ignác 1756—1760.
Bóbits Antal 1760—1762.
Katona Ferenc 1762—1772.
Bózváry Antal 1772—1777.
Bunkóczy Ferenc 1777—1781.
Schwarzl Ferenc 1782—1785.
Riek János 1785—1791.
Márkus József 1791—1799.
Hakkel György 1719—1801.
Diber Endre 1801—1808.
Márkus József 1803—1811.
Morvay Ferenc 1811—1813.
Csehi László 1813—1814.
Tajthy Ferenc 1814—1827.
Janiss János 1827—1834.
Poroszkay Péter 1834—1845.
Lehóczky Endre 1845—1852.
Egry Antal 1852—1865.
Lovász Antal 1865—1896.
Êben Mihály 1896—1905.
Radványi Béla segédesperes és ker. tanfelügyelő 1905—.

4. Nagykátai esperesi kerület

Pestvármegyében.

Kerületi esperes: *Tamásy Pál*, c. kanonok, nagykátai plébános.
Segédesperes és tanfelügyelő: *Terlanday Rudolf*, tápiósülyi plébános.
Kerületi jegyző: —

Plébániák:

1. **Mende**, nagyközség a Tápió-patak mellett. Neve 1411-ben jön elő első ízben.[1]) Még 1507-ben is puszta volt, amikor Kusali Jákesi János özvegye, Nyársapáti Klára e puszta felét Werbőczy Istvánnak adományozta.[2]) Ezután községgé alakult, mert az 1559. évi török adólajstromban már mint 6 portás helységet írták össze.[3]) A XVII. század elején a Bosnyák család birtoka volt, kikről női ágon a Kohányakra szállott. Az 1696. évi adóösszeírásban ismét pusztaként szerepel. Bél Mátyás 1737-ben tótok lakta községnek mondja. A Kohányakról a Keglevichekre szállott, most pedig Szász-Coburg-Góthai hercegi birtok.[4])

Templomát, egy régibb templom vagy kápolna romjai fölé gróf Kohány István építtette 1736-ban, később Beleznay Miklós tornyot építtetett hozzá. Ezen templomot, mint közveszélyest, 1833-ban bezárták, de akkor már állott a gróf Keglevich István által épített és Loyolai Szent Ignác tiszteletére ajánlott mostani

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 31. — [2]) Fraknói. Werbőczy élete 354. Országos levéltár. Dl. 21715. — [3]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. 124. — [4]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 94.

egyház, melyet 1910-ben 3062 korona költséggel restauráltak. — Mende kezdetben Irsának, 1744. óta Úrinak volt fiókegyháza. Gróf Csáky Károly 1914-ben önálló lelkészséggé szervezte és szabadon adományozta. — Egyházi nyelve magyar és tót. — Hozzátartozik Pusztabille és Pusztaszentistván.

Lakósainak száma: Rk. 1376. Ref. 80. Ág. 419. Izr. 33.

Lelkész: *Medveczky János* 1914—.

2. **Nagykáta,** nagyközség, , , , helyben van. Valószínűleg a Kátai nemzetség hét községe közül a legnagyobb és a család székhelye volt, melyet akkor egyszerűen Kátának neveztek. Már 1219-ben előfordul Laurentius de villa Kátay, tehát akkor falu volt.[1]) A váczi káptalan 1275-ki kiadványában előfordul »terra Kata vocata« és az 1281. évében »terra nobilium de Kata.«[2]) Kátay Péter (Petrocius), aki 1276-ban Boldog Margit közbenjárására meggyógyult, Kátán lakott, de Pesten is volt háza.[3]) A XIV. század elején már Nagy Káta volt a neve. Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben, a szolnoki főesperességben előfordul (Plebanus) de Magia Toca, amit Ortvay Nagykátára, vagy kevesebb valószínűséggel Mogyoródra magyaráz.[4]) Nem tudjuk megállapítani, vajjon Nagykáta egy volt-e Csekekátával, vagy pedig ez két, egymás mellett fekvő hely volt-e? Chekekatha, Chekekathaya ismételten előfordul a XV. században, de Nagykáta ekkor nem.[5]) A török hódoltság alatt Csekekáta 1559-ben 25 portás hely volt, 1562—3-ban 11226 akcset jövedelmezett, de Nagykáta ekkor sem fordul elő az adófizetők közt.[6]) Reiszig Ede azt írja: »A XVII. században a mai Nagykátát Csekekátának nevezték, melyet katholikusok, a vele szomszédos Nagykátát pedig reformátusok lakták.«[7]) Az 1675-ki garamszentbenedeki gyűlésen Szécseny Ferenc mint csekekátai plébános vett részt. Pongrácz püspök Informatioja pedig Nagykátát a kálvánista helységek közt sorolja fel.[8]) Terenyei Bendő István püspöki helynök 1697-ben Nagykátán végzett egyházlátogatást, Csekekátát pedig nem is említi; de az 1727-ben öntött harang felirata: Fusa sum pro Ecclesia Cseke-Káta sub parocho Joanne Odoly. Az 1715. évi pestmegyei összeírásban csak Nagy-

[1]) Regestrum Varad. Nro 227. 269. l. — [2]) Wenzel. Árpádkori OkmtárX. g 138. 320. — [3]) Monum. Romana. Epp. Wesprim. 286. 304. — Knauz. Magyar Sion. 1868. 485. — [4]) Monum. Vaticana. I. 254. (Theinernél — Magra tota I. 580.) — Magyarország egyházi földleírása. 109. — [5]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 30. 42.. [6]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 125. 145. II. 278. — [7]) Borovszky Pestmegye monogr. I. 98. — [8]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898. 902.

káta fordul elő 61 háztartással. Nagykátát Keglevich Miklós 1663-ban megvette vagy örökölte Kátai Ferenctől. II. Rákóczi Ferenc lefoglalta és titkárának, Aszalay Ferencnek adományozta 1706-ban; hanem a fölkelés leveretése után ismét visszakapta a Keglevich család és birta majdnem a XIX. század végéig.

Egykori templomát a Historia Domus sablónos feljegyzése szerint »a csehek építették« és romjai közt falfestmények nyomait is találták. Ezen templom túlélte a török hódoltságot, mert a Pongrácz-féle térképen látható torony nélkül, Csekekáta aláírással. Az 1697. évi Canonica Visitatio azt írta róla: »Szent György tiszteletére volt szentelve és teteje nincs«, de 1712. és 1716. évi szerint már egészen jó karba helyezték, berendezték és fatoronnyal ékesítették.[1]) Mivel ezen ősi egyház nép szaporodtával kicsinynek bizonyult, 1745-ben megépítették a mostani templomot, amelyet 1903-ban Kazaly Imre plébános és Thúry Károly káplán buzgólkodása folytán 40,000 korona költséggel jelentékenyen kibővítettek és újonnan berendeztek, 1907-ben pedig szépen kifestettek. Harangjai az 1727., 1748., 1767., 1903. évekből valók. — A temetőben van a Keglevich grófok által a XVIII. században kriptául emelt, a Szentkereszt fölmagasztaltatása tiszteletére ajánlott kápolna.

Plébániája a XIV. században fennállott.[2]) A török hódoltság alatt sem pusztult el, mert a váczi püspöki könyvtárban levő 1476. évi Bibliában, mint tulajdonos van beírva: Stephanus Losonczy Plebanus Nkatensis seu Nagy-Katy Ao. 1607. A XVII. század vége felé Szécsényi Ferenc valósággal missióskodott Nagykátáról és csak midőn ő Kókára átment, maradt Nagykáta plébános nélkül. Terenyei István püspökhelyettes Canonica Visitatioja szerint: »Ante disturbia erat Plebania, nunc curam gerit frater licenciatus Gabriel Csabai;« de az 1698. év óta vannak állandóan plébánosai. — Anyakönyvei 1698-tól kezdődnek. — Canonica Visitatioja 1777-ben kelt. — Kegyura nincs, püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak: Erdőszőllők, Öregszőllők, Kerekes, Göböljárás és Erekköze nevű lakott részek.

Lakósainak száma: Rk. 7752. Ref. 289. Ág. 61. Gk. 3. Izr. 269.

Plébánosok:

P.(Péter,Pál?) 1332—1337. körül.
Losonczy István 1607. körül.
Szécsényi Ferenc 1673—1695?
Odoly János 1698—1730.

[1]) Liber II. Visit. Can. 12. 344. Liber III. 110. — [2]) Monum. Vatic. I. 254. — Ortvay c. mű 109. Lásd följebb.

Perneky Endre 1731—1739.
Szabó István 1739—1740.
Geró Mihály 1740—1744.
Bene György 1745—1753.
Szentmártonyi F. 1753—1764.
Képp Ferenc 1764—1776.
Pook Endre 1776—1780.
Bóbits Antal 1781—1787.
Kajtár Miklós 1787—1814.
Bottlik István 1814—1817.
Rendek Ferenc 1817—1824.
Kárász Pál 1824—1836.
Szarvas Ferenc 1836.
Hermann József 1837—1847.
Rutskay Ferenc 1848—1862.
Bogyó Pál 1863—1871.
Bobory Károly 1871—1879.
Motesiczky János 1879—1893.
Kazaly Imre 1893—1910.
Tamásy Pál c. kanonok, tb. sztszéki tanácsos, ker. esp. 1910-.

Káplán: Nagy Sándor.

3. **Tápióbicske,** a Tápió patak mellett fekvő nagyközség, , helyben, Nagykátán van. Ősidőktől fogva lakott hely, amint azt a Földvár nevű dombon kiásott leletek bizonyítják.[1]) A még most is elterjedt Bicskey vagy Bikchey család ős fészke, melynek nevével 1250-ben találkozunk először.[2]) A váczi káptalan által 1275-ben kiállított okmány szerint Bicskey Luka halála után testvérei perbe szálltak a Sápy (tévesen írva Papy) családdal. A pert békés egyezséggel fejezték be, mely szerint a falut, még a templomot és temetőt is ketté osztották. Az elválasztó vonal a Boldogságos Szűz oltára feletti ablakot és az egyház ajtaját szelte. Hat év mulva azonban a a Bicskeyek csere útján visszaszerezték az egészet.[3]) A Bicskeyek 1450-ben bepanaszolták a Rozgonyiakat, hogy egy bicskei birtokrészüket jogtalanul elfoglalták, melyet még 1482-ben is birtak.[4]) Sőt a váczi káptalannak is volt itt birtoka, melyért Újlaki Lőrinc országbíró előtt pert indított a budai káptalan ellen 1523-ban.[5]) Buda eleste után Bicske is török kézre került. Az egri vár 1553-ki számadásaiban, mint 6 portás hely van beírva, de 1633-ban a váczi nahije helységei közt már csak 2 portával, a XVII. század második felében pedig teljesen elpusztult.[6]) A tápiószecsői anyakönyv 1700-ban pusztának mondja, mely azonban gyorsan benépesedett. Az 1720. évi adóösszeírásban már 24 magyar háztartással szerepel. Birtokosai a Bicskeyek, Bohusok és Beleznayak.[7])

XIII. századbeli temploma a Boldogságos Szűz Mária tisz-

[1]) Archeologiai Közlemények. IV. 171. — [2]) Hazai Okmánytár. VIII. 69. — Karácsonyi. Magyar nemzetségek. I. 240. — [3]) Wenzel. Árpádkori Oktár. IX. 138—140. 319—321. — [4]) Magyar Tört. tár. IX. 64. Országos levéltár. Dl. 18649. — [5]) Pozsonyi káptalani levéltár. Taps. 33. Fasc. 5. N. 4. — [6]) Századok. 1878. 562. — Török-magyar Tört. Eml. II. 68. — [7]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 140.

teletére volt szentelve. Kubinyi Ferenc szerint a mostani falutól keletre eső legmagasabb dombon állott és félkörű apsisa volt.[1]) A török hódoltság alatt elpusztult. Az új betelepülők ezt valamennyire rendbehozták, mert Lantos Mihály licenciátusnak 1713-ban tett bevallása szerint három oltára és két harangja volt.[2]) Azonban e templom kicsiny és roskatag volt s azért 1757-ben, a falu közepén a mostanit kezdték építeni, melyet költséghiány miatt csak 1786-ban fejezhettek be. Ekkor a B. Szűz szeplőtelen fogantatása tiszteletére áldották meg. A nagyobb és szépen épült falusi templomok egyike.

Tápióbicske, egyházilag a tápiószecsői, majd a nagykátai plébániához tartozott, a XVIII. század elején a licenciatusai voltak. Althann M. Frigyes 1719-ben plébániát szervezett, melynek fiókközségei lettek: Irsa, Tápióság, Tápiószentmárton, Káva és Pánd. — A kereszteltek anyakönyve 1719-ben, a meghaltaké 1725-ben, a házasultaké 1729-ben kezdődik. — Canonica Visitatioja 1777-ben, kelt. — Püspöki szabad adományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik a Vidi-puszta, mely Szent Vid néven 1390. és 1453-ban mint »villa« fordul elő.[3])

Lakósainak száma: Rk. 3513. Ref. 165. Ág. 69. Izr. 79.

Fiókegyházai:

a) Káva, kisközség, mely a középkorban Kalwa és Kalna néven fordul elő. Birtokosai a Kálnaiak és Kápolnaiak voltak, kik 1435-ben tiltakoztak az ellen, hogy a Palicsnaszentpéteri családot Bicske birtokába beiktassák.[4]) 1583-ban Tassy Pál volt a tulajdonosa, ki után Halmy Gáborra és Ráday Györgyre szállott. A török hódoltság alatt 600 akcse jövedelmet hozott Ali Aligötnek.[5]) A törökök kiűzetése után a Fáy és Puky család birta. — A katholikus temetőben egy épület alapfalai láthatók, melyet a hagyomány a »vörösbarátok kápolnájának« mond.[6]) Ezt 1743-ban tető alá hozták és Geró nagykátai plébános megáldotta, de később ismét elpusztult. Most egy leleszi Kovách Gábor által a Boldogságos Szűz tiszteletére épített kápolna van itt, melyben évenkint néhányszor tartanak istentiszteletet. Az anyaegyháztól 9·4 kmnyire van.

Lakósainak száma: Rk. 439. Ref. 48. Ág. 295.

b) Pánd nagyközség, az anyaegyháztól 5·14 kmnyire. A Bicskey-

[1]) Forster. Magyarország mű- emlékei. II. 637. — [2]) Liber II. Visit. Can. 131. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 35. — [4]) Országos levéltár. Dl. 13092. — [5]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 158. — [6]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 82.

Sápi-féle osztozkodás alkalmával Pang néven már falu volt.[1]) A Hunyadiak korában pedig Pand és Panth néven a Haraszthy, Szilassy, Ölyvedi stb. családok voltak birtokosai.[2]) A török hódoltság alatt 1553-ban az egri várhoz tartozó 4 portás hely, 1562/3-ban 9431 akcse jövedelmet hajtott Velibég fiának, Omárnak.[3]) Lakósai ezen időkben kálvinistákká lettek, a katholikus templomot elfoglalták és 1645-ben önálló lelkészségük volt.[4]) E templom a faluval együtt elpusztult. Dwornikovits püspök 1700-ki Jelentése szerint lelkészük magánházban prédikált, a katholikus templom elhagyatott, de javítható állapotban volt.[5]) Jelenleg nincs katholikus temploma.

Lakósainak száma: Rk. 300. Ref. 1553. Ág. 16. Izr. 20.

Plébánosok:

Czank Antal 1719—1726.
Szabó István 1736—1732.
Geró Mihály 1732—1740.
Bene György 1740—1745.
Szikoray Miklós 1745—1751.
Suhaj János 1751—1774.
Kozma József 1774—1776.
Bajáki János 1776—1785.
Bodonyi Miklós 1785—1794.
Szörényi Ferenc 1794—1813.
Kanyó István 1813—1819.
Janiss János 1819—1827.
Lehoczky Endre 1827—1831.
Zahora Daniel 1831—1853.
Mallár József 1853—1872.
Illés Elek 1872—1888.
Szorál József 1889—1897.
Rovnyan János 1897—1908.
Hanusz Zoltán 1908—1913.
Perémi Imre cs. és kir. tb. udvari káplán, tb. szentszéki tanácsos, hittudor 1913—.

Káplán: Széll József.

4. **Tápióság**, nagyközség, , , helyben, Tápiószecsőn van. Ősidőktől lakott hely, amint azt az ásatások bizonyítják. A Kartali nemzetség ősi birtoka. V. István király 1263-ban Kartali Péternek itteni, valamint kartali és bodonyi birtokait, a nyulakszigeti apácák birtokain elkövetett hatalmaskodásai miatt Záh Jób pécsi püspöknek adományozta. Péter a birtokfosztástól csak úgy szabadult meg, hogy birtokait az apácáknak adományozta és önmagának az életfogytiglan való haszonélvezetet kötötte ki.[6]) Később máskép egyezhettek ki, mert 1298-ban Kartali Ják fiával, Bekével osztozott a sági birtokon.[7]) Kartali Ethelének 1469-ben is volt itt

[1]) Wenzel. Árpádkori Okmtár. IX. 138—140. — [2]) Csánki. Magyarország földrajza. 32. 39. — [3]) Vélics—Kammerer. Magyarorsz. defterek. I. 124. 159. — [4]) Lampe. Historia Ecclae Ref. 648. — [5]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 160. — [6]) Századok. 1899. 722. — Lásd Kétbodony és Kartal történetét. — [7]) Wenzel. Árpádkori oktár IV. 344.

birtoka. A Kerekegyháziaknak sági birtokát Nagylucsei Orbán egri püspök váltotta ki a zálogból és 1484-ben Mátyástól királyi adománylevelet kapott rája, de a király hűtlenség vádja alapján ismét elvette tőle és csak Korvin János adta ismét vissza 1490-ben a Nagylucsei családnak.[1]) A török hódoltság idejében 1559-ben még 24 portás hely, 1562/63-ban 3200 akcset jövedelmezett Mahmud Szinán bégnek.[2]) A XVII. század végén elpusztult. Az 1720. évi összeírásban az van róla, hogy két év előtt települt be újonnan — és pedig cseh jövevényekkel, amiért egyrészét »Csehországnak« nevezték — 30 háztartást írtak benne össze. Ekkor gróf Koháry István kapta királyi adományképen, akiről házasság utján az Eszterházy, majd Keglevich grófokra szállott.

Temploma okvetetlenül volt már a középkorban is, mely a Pongrácz-féle térképen még látható, de a XVII. század végén teljesen elpusztult. Az 1715-ki Can. Visitatio szerint, »caret omni Ecclesia.« Mivel az új földesúr és a letelepülők katholikusok voltak, gróf Eszterházy Antal és neje Koháry Klára 1727-ben templomot építtettek Szent Mihály tiszteletére és rendesen házi káplánt tartottak Ságon. Ilyen volt 1733-ban Jámbor János, utána pedig Bálintfy Imre 33 évig. Gróf Keglevich László és Kovách Zsigmond, református vallású földesúr, költségén építették 1825—7-ben amannak helyén a mostani templomot, melyet 1880-ban 5810 forint költséggel megújították és kibővítették. II. József rendelete értelmében 1787-ben helyi káplánságot létesítettek az addig Tápióbicskéhez affiliált Tápiságon, melyet Kámánházy püspök 1813-ban plébániává emelt. Tehát Schematismusaink állandó jelzése: »Antiqua parochia, iam anno 1728. exstitit, anno dein 1807. postliminarie instaurata« hibás. — Anyakönyvei 1787-ben kezdődnek. Canonica Visitatiója nincs. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben előfordul: »Bartholomeus sacerdos de Sac iuratus dixit non valere ultra marcam et mediam.« Ortvay »Sac« alatt a mai Tápiságot keresi.[3]) A lakosság a török uralom alatt protestánssá lett. A református lelkipásztorok 1645-ben Ságon gyűlést tartottak.[4]) Pongrácz püspök Informatioja a kálvinista falvak közé sorozza.

Lakósainak száma: Rk. 2210. Ref. 61. Ág. 13. Izr. 5.

[1]) Egri káptalani levéltár. Num. 16. Fasc. 1. F. 4. — Országos levéltár. Dl. 18368. 19644 — [2]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. 124. 160. — [3]) Monumenta Vatic. I. 254. — Magyarország egyházi földleírása. 109. — [4]) Liber II. Visit. Can. 272. — Lampe. Hist. Ecclae Ref. 647.

Helyi káplánok és plébánosok:

Pereszteghi István 1787—1798.
Kapitány Endre 1798—1811.
Sándor József 1811—1813.
Morvay Ferenc 1813—1816.
Pacsesznák József 1816—1817.
Hulyák István 1817—1824.
Zahora Dániel 1824—1831.
Lehóczky Endre 1831—1845.
Egry Antal 1845—1852.
Bruckner Endre 1852—1858.
Czettler Antal 1858—1888.
Schmidt János 1888—1895.
Trungel János 1895—1900.
Erdélyi Ferenc 1900—.

Plébános helyettes: Vitéz Béla.

5. **Tápiósáp,** nagyközség, , , , helyben van. A Sápi-család ősbirtoka, melynek egyik tagja, Sápi János az ő részét 1283-ban a nyulakszigeti apácáknak, kiknek a szomszédos Oszlárban is volt birtokuk, eladta.[1]) A török hódoltság idején elpusztult, utána pedig a Borhyak, Gyöngyösiek és Sőtérek birtokába ment át, akik ide tót nyelvű lakósokat telepítettek. — Vallásos életéről a török uralom előtti időkből mitsem tudunk. 1675-ben volt a kettős községben Dombrinus Sándor nevű licentiátus.[2]) A XVIII. századbeli Canonica Visitatiók szerint úgy Alsó, mint Felsősápon templomromok voltak. Sőtér Gábor, pestmegyei alispán, az alsósápi templomromok fölé 1720. körül fából, 1748-ban kőből emeltetett kápolnát, melyet özvegye 1759-ben templommá bővíttetett ki Szent István király tiszteletére.[3]) Ugyancsak a Sötér család a Szenvedő Jézus tiszteletére kápolnát építtetett a temetőben 1777-ben. Ezeknek fentartására és a kápolnában végzendő szentmisékre Sőtér Èva 10,000 frtos alapítványt tett 1798-ban.[4])

Tápiósáp egyházilag Úrihoz, 1724. óta Tápiósülyhez tartozott; de 1725—1735-ben Hanel isaszegi plébános gondozza az itteni tót nyelvű híveket. II. József rendeletéből 1787-ben helyi lelkészséget szerveztek, mely 1805-ben önálló plébániává emeltetett. — Anyakönyveit a tápiósülyi plébánosok már 1754. óta külön vezették. — Canonica Visitatioja 1799-ben kelt. — Kegyura :ráthonyi Reusz Henrik neje, Flesch Emma. — Egyházi nyelve magyar és tót.

Hozzátartoznak: Locsod puszta, mely már 1326-ban szerepel Luchud néven, mint falu.[5]) Nagyzelendi Tompa Mihály eladta locsodi részbirtokát 1531-ban a pesti dominikánusoknak 150 aranyforintért és minden héten végzendő szentmiséért.[6]) Egykoron temploma is volt, melynek romjait látta és leírta Arányi Lajos.[7]) —

[1]) Wenzel. Árpádkori oktár. IX. 361. — [2]) Knauz. Magyar Sion. 1886. 998. [3]) Liber IV. Visit. Can. 286. V. 906. — [4]) Historia Domus. — [5]) Országos levéltár. Dl. 28575. — [6]) U. o. Eccl. Camald. f. 34. Nro 2. Rupp Budapest helyr. tört. 245. — [7]) Gödöllő és Vidéke. II. 51

Továbbá Nagyoszlár és Kisoszlár puszta, mely a XIII. században »villa Uzlar« néven szerepel. IV. Béla király 1252-ben a Gurka-nemzetségbeli Oltuman Péternek adományozta, 1259-ben pedig a nyulakszigeti apácáknak.[1]) E kettős adományozásból per volt keletkezőben, melyet 1274-ben a váczi káptalan előtt kötött egyezséggel előztek meg.[2]) Albert király 1438-ban a Rozgonyiaknak adományozta Oszlárt.[3]) A török hódoltság idején 1562—63-ban még 600 akcset jövedelmező falu volt, de azután elpusztult. Templomának romjai a mult században még láthatók voltak. — Végül Tápiósáphoz tartoznak még: Forró, Jakabszállás és Cziczkacsárda.

Lakósainak száma: Rk. 2691. Ref. 74. Ág. 37. Izr. 28. Kf. 5.

Helyi lelkészek és plébánosok:

Ladiszlaidesz Imre 1787—1797.
Diber Endre 1797—1800.
Kollár Ádám 1800—1833.
Baranyi Pál 1833—1883.
Szírmai János 1884—.

6. **Tápiósüly**, nagyközség, , , helyben van. Valószínűleg a Kartali-nemzetség birtokai közé tartozott. IV. Béla király 1259-ben a nyulakszigeti apácáknak is adományozott benne egy birtokrészt, melyet V. Ince pápa, az apácák egyéb birtokaival, 1276. évi bullájában az apostoli szék különös oltalmába fogadott.[4]) A Kartali-nemzetségből származó sülyi Ethelei család a XIV—XVI. században jelentős szerepet vitt. Mátyás király 1484-ben a Nagylucsei családnak adományozta. Nagylucsei Orbán egri püspök, több más birtokkal együtt, a Dávidházyak zálogából kiváltotta.[5]) A török hódoltság idejében a »Szekcső (Szecső) város melletti Sol (Süly) falu« 1000 akcse jövedelmet hozott hűbérurának.[6]) Nem pusztult el teljesen, mert 1695-ben két, 1720-ban 46 adóköteles házat írtak benne össze. Földesura ekkor a Bosnyák, majd gróf Koháry és Eszterházy család volt. Ezektől megvette kovásznai Kovács Zsigmond.

Temploma legrégibb műépítményeink egyike. Össze van benne keveredve a román és a gót stil, ami a XIII. század építészetére vall. A tornyot és az oldalkápolnát csak később építették hozzá és pedig, ha helyesen van megfejtve a toronyablak alá vésett év-

[1]) Wenzel. Árpádkori. oktár. VII. 339. VIII. 276. — Fejér. Codex Dipl. IV II. 248. — [2]) Wenzel. Árpádkor. okmtár. IV. 47. — [3]) Országos levéltár. Dl. 13163. — [4]) Fejér. Codex Dipl. IV II. 488. — Wenzel. Árpádkori okmtár. 152. — [5]) Csánk. Ma-i gyarország földrajza I. 43. — [6]) Vélics. Magyarországi defterek. I. 146.

szám, 1498-ban.[1]) A Pongrácz-féle térképen nincs felvéve, de a török időket túlélte; csupán gótikus boltozata szakadt be. A XVII. század végén a nép áldozatkészségéből restaurálták s ekkor vetkőztették ki eredeti alakjából.[2]) Tornyát 1819-ben két öllel emelték és ízléstelen sisakot csináltak reá. Utoljára 1893-ban javították jelentékenyebb költséggel. A Sőtér család által adományozott értékes egyházi edényeket 1876-ban elrabolták.

Egyházilag Úrihoz tartozott. Szakmáry György nevű licenciátusa részt vett az 1675-ki garamszentbenedeki gyűlésen.[3]) 1724-ben önálló plébániává lett, de anyakönyveit csak második plébánosa kezdte írni, 1729-ben. — Canonica Visitatioja 1777. és 1782-ben kelt. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik Süripuszta.

Lakósainak száma: Rk. 1696. Ref. 48. Ág. 42. Izr. 112. Bapt. 30.

Plébánosok:

Schúnyi Ádám 1724—1729.
Chemniczky Sándor 1729—1732.
Molnárovics Pál 1732—1742.
Vanyó Ferenc 1742—1743.
Hanovcsik Pál 1743—1745.
Szlonkay István 1745—1749.
Kardos János 1749—1781.
Bencze Mihály 1782—1784.
Baranyai János 1784—1792.
Simon István 1793—1794.
Piry Mátyás 1794—1805.
Peske Antal 1805—1806.
Horváth Sándor 1806—1817.
Szabó József 1817—1822.
Huczay Béla 1822—1835.
Sass József 1835—1844.
Dudás Antal 1844—1851.
Dávid János 1858—1871.
Illés Mihály 1871—1894.
Tamásy Pál 1894—1910.
Terlanday Rezső segédesperes és tanfelügyelő 1910—.

7. **Tápiószecső**, nagyközség, , , helyben van. A Kartali nemzetség ősbirtoka. Kartali Tamás két másik testvérének itteni birtokrészét is megszerezte, a szecsői (de Zechew) előnevet vette föl. De V. István király a nyulakszigeti apácák birtokán elkövetett erőszakoskodásai miatt megfosztotta azoktól és 1264-ben az apácáknak adományozta birtokát.[4]) A XV. század elején a Perényi család birtokában találjuk. A szepesi káptalan 1430-ban possessionak (falu) nevezi.[5]) Csánki szerint országos vásárát már 1427-ben említik, jóllehet okmányilag csak 1472-ben fordul elő, mint mezőváros (op-

[1]) Forster. Magyarország müemlékei. II. 637. — [2]) Liber II. Visit. Can. 11. — [3]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898. — [4]) Hazai oklevéltár. — Karácsonyi. Magyar nemzetségek. II. 307. — [5]) Fejér. Codex Dipl. X VII. 229.

pidum). A Perényiek elzálogosították Lábatlani Gergelynek s ettől megvette 1471-ben Báthory István 16000 forintért.[1]) Korán török kézre került. 1553-ban mint 20 portás hely az egri várhoz tartozott, 1559-ben »Szekcső város« 43 porta után fizet 17500 akcse adót, 1562—3-ban 18052 akcset.[2]) A rácok 1562-ben feldúlták. A Rákóczi-féle szabadságharc alatt sokat szenvedett 1705. és 1710-ben.[3]) Mindazonáltal nem pusztult el, mert 1715-ben 53 magyar háztartást írtak benne össze. A törökök kiűzetése után a herceg Eszterházy család kapta királyi adományul, mint a bujáki vár tartozékát. Később egy részét megvette Grassalkovich Antal, de más nemeseknek is voltak itt birtokrészeik.

Szecsőn, mint jelentékeny helyen, okvetetlenül volt már a középkorban templom és plébánia. Templomáról sablónszerűleg annyit mondanak a régi helyi följegyzések, hogy »a csehek építették«, ami alatt azt kell értenünk, hogy gotikus stílben épült. Most is van még egy szenteltvíztartója, melyen eltorzult gotikus számokkal az 1354. évszám látható. A templom képe látható a Pongrácz-féle térképen. Az 1697. évi Canonica Visitatio azt írja róla, hogy Szent Miklós tiszteletére megáldott temploma jól fedett, három oltár van benne és el van látva minden szükséges szerelvénnyel.[4]) Minthogy ezen templom a szaporodó lakosság számára kicsiny lett és az idők súlya alatt roskadozott, herceg Eszterházy Miklós az 1785—1790. évek közt építtette a mostanit, mely azóta nem változott.

Plébániája keletkezési idejéről nincs tudomásunk; de abból következtetve, hogy Rácz plébános 1774. évi bevallása szerint anyakönyvei 1650. óta vannak, biztosra vehetjük, hogy akkor már volt plébánosa, és pedig minden valószínűséggel Kesztölczy István Miklós, aki az 1675-ki garamszentbenedeki gyűlésen is résztvett.[5]) Ezen legrégibb anyakönyvek elvesztek; csak későbbi másolatban van meg a házasultak anyakönyve 1694. óta, a kereszteltelké 1698, a megholtaké 1710. óta. — Canonica Visitatioja 1777-ben kelt. — Kegyura: Hevesy Lajosné született báró Schossberger Eugenia. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak a következő majorok: Belsőmajor, Kláramajor, Magdolnatelep és Tápiói kismajor.

Lakósainak száma: Rk. 2764. Ref. 55. Ág. 33. Izr. 37.

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 24. — [2]) Századok. 1878. 562. — Vélics. Magyarországi defterek I. 124. 144. 126. II. 193. — [3]) Liber II. Visit. Can. 171. — Hist. Domus. — II Rákóczy F. Emlékiratai. 272. — [4]) Liber II. Visit. Can. 11. — [5]) Knauz. Magyar Sion. 897. Historia Domus.

Plébánosok:

Kesztölczy István 1650—1690?
Gulicska Endre 1690—1701.
Várkonyi János 1701—1703.
Törőcsik György 1704—1710.
Tajnay Márton 1710.
Bálintffy Endre 1711—1750.
Quirinyi Mátyás 1750—1756.
Rátz Péter 1756—1774.
Bálintffy Péter 1774—1783.
Podhragyay László 1783—1798.
Bencze Gergely 1798—1836.
Meritzay János 1836—1849.
Oldall Alajos 1849—1867.
Korber Antal 1867—1872.
Bednár József 1872—1878.
Niedermann József 1878—1886.
Mócza Imre 1886—1911.
Szíjgyártó Ferenc 1911—.

8. **Tápiószentmárton,** nagyközség, 1. helyben, Nagykátán van. Régi község, melyben Pestvármegye 1459-ben gyűlést tartott.[1]) 1495-ben Tapyzentmarthon néven a Pani (Pányi) család birtoka, melynek magvaszakadtával II. Ulászló birtokának felét Werbőczy Istvánnak adományozta.[2]) A török hódoltság alatt 1562—63-ban 5542 akcset jövedelmező falu volt, de 1690-ben már a lakatlan helyek közt írták össze.[3]) Ekkor a Máriássy. Mocsáry és Gosztonyi családok voltak birtokosai; később a Beniczky, Földváry, Dwornikovich, Radványi és Daczó családok. A Daczó család birtoka női ágon a Blaskovichokra szállott, kik most is a község legnagyobb birtokosai.

Lakósai a török hódoltság alatt reformátusokká lettek. Pongrácz püspök Informatiója a kálvinista helyek közt sorolja fel, de térképén látható kéttornyú katholikus temploma.[4]) Az új települők jobbára lutheránus vallású tótok voltak, a magyar katholikusok csak később költöztek ide. Ekkor Tápiószentmárton Tápióbicskének fiókegyháza volt. Blaskovich Józsefné Dacsó Anna egy kis templomot építtetett 1746-ban, mely Nagyboldogasszony tiszteletére volt szentelves most is a Blaskovich család sírboltjául szolgál. E család több ízben házi káplánt is tartott. Blaskovich Ernő kezdeményezésére 1870-ben önálló lelkészséget szerveztek, melyet Peitler Antal püspök 1874-ben plébániává emelt. — Plébánia templomát 1872—74-ben, nagyobbára a püspök s az ottani birtokosok adományaiból 27700 frt. költséggel építették és Szent Márton tiszteletére van ajánlva.

Hozzátartozik a népes Sőreg-puszta, melyet a budai káptalan

[1]) Csánki. Magyarország földrajza I. 35. — [2]) Fraknói. Werbőczy élete. 356. [3]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 152. — Borovszky. Pestmegye monogr. I. 146. — [4]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 902.

Sajtó alá került 1914. dec. 12-én.

1487. évi oklevele »possessio«-nak nevez.[1]) Az egri vár 1553—4. évi számadásában mint 9 portás hely szerepel. A törökök kiűzetése után a Keglevich grófok birtokába került és egyházilag Nagykátához tartozott. Most gróf Károlyi József birtoka. — Továbbá ide tartoznak: Bertalan-, József- és Erzsébet majorok, Szentkirályi-, Magyary- és Kubinyi tanyák. — Anyakönyvei 1870-ben kezdődnek. — Canonica Visitatioja nincs. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 2628. Ref. 175. Ág. 1801. Izr. 37.

Plébánosok:

Barina Vendel 1870—1875.
eregély János 1875.—1898.
Droppa Károly 1898—1910.
Podhorányi Adolf 1910—1913.
Boda János 1913—.

9. **Úri**, nagyközség, helyben, T és Tápiósüly-Tápiósápon van. Okmányilag 1252-ben fordul elő első ízben IV. Béla adománylevelében, mely a Gurka nemzetségbeli Oltuman Péternek adományozott Oszlár mellett említi Úrit (Wry) is. Akkor a pankotai apát birtoka és még meg nem szállott föld (terra) volt.[2]) A vegyes házbeli királyok idejében a Csák nemzetség birtoka Hury néven. Károly Róbert elvette Úrit a hűtlenségbe esett Csák Jánostól és 1324-ben hívének, Horsundorfi Ulwengnek adományozta, ennek halála után pedig Horsundorfi Erzsébet férjének, Kónya sárosi főispánnak.[3]) Később királynői birtok lett, melyet Mária 1386-ban a Csetnekieknek adott cserébe, 1436-ban azonban a zsegrai Pócsiak birtokában találjuk.[4]) Török uralom alá jutván, 1553-ban 10 kapus hely, 156$^{2}/_{3}$-ban 9870 akcset jövedelmezett;[5]) 1614-ben már mint elhagyatott falu volt, Bosnyák Tamás füleki kapitány birtokában. De ez alighanem túlzás, mert Pongrácz püspök 1675-ben a katholikus helységek közé sorolja és megnevezi Szegedi Pál nevű licenciátusát, aki megtébolyodott.[6]) A török uralom megszüntével a Koháry család kapta királyi adományul. 1720-ban már 58 adóköteles magyar háztartást írtak benne össze. Jelenleg a gróf Forgách, gróf Pálffy és báró Révay család birtoka. Pecsétje 1701-ből való.

[1]) Kovachich. Formulae solennes styli. 364. — [2]) Wenzel. Árpádkori Oktár. VII. 339. — [3]) Anjoukori Oktár. II. 115. — Fejér. Codex Dipl. IX|III. 207—210. — [4]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 39. 45. — [5]) Századok. 1878. 562. — [6]) Knauz. Magyar Sion. 1859. 898.

Templomáról azt írták plébánosai, hogy »opus antiquum, manus Bohemicae«; Hackel épenséggel azt, hogy »kelyhesek építették, kik a községben laktak« és hogy a nép a háborús viszontagságokban ismételten elhagyta.[1]) Békésebb idők bekövetkeztével e templomot kijavították, 1716-ban kibővítették és 1740. körül magas tornyot építettek hozzá, melyről Althann M. Károly püspök azt mondotta, hogy »az úrii templom merő toronyból áll.« E templom a XIX. század elején összedőlt és akkor a régi toronyhoz hozzáépítették a mostanit. 1816-ban Szent Imre tiszteletére szentelték. Azóta ismételten javították, jelentékenyebben 1877. és 1912-ben, mely utóbbi évben részben újonnan felszerelték.

Valószínű, hogy Uriban volt plébánia a törökvilág idejében; de Schematismusaink azon adata: »parochia iam anno 1673. exstitit,« nem igazolható, mert akkor csak licenciátusa volt. Dwornikovich püspök 1696-ban újjá szervezte a plébániát s azóta van plébánosainak szakadatlan sora. Anyakönyveit különböző időkben kezdték vezetni: a kereszteltekét 1700-ban, a megholtakét 1711-ben, a házasultakét 1714-ben. Canonica Visitatioja 1777. és 1782-ben volt. 1831-ből csak a vizitatiót előkészítő okmány van meg. Püspöki szabadadományozású plébánia. Egyházi nyelve magyar. — Hozzá tartozik: Czövektanya és Tahymajor.

Lakósainak száma: Rk. 2111. Ref. 16. Ág. 24. Izr. 26.

Fiókegyháza:

Gomba, nagyközség, az anyaegyháztól 6·3 kmnyire. A neolith korban emberlakta hely volt, amint azt Kubinyi Ferencnek az itteni Várhegyen eszközölt ásatásai igazolták.[2]) Legrégebben ismert birtokosa a gombai Nemze család a XIV. században.[3]) 1408-ban Gombai István hűtlensége miatt a fiskusra szállott és Zsigmond király Maróthy János bánnak adományozta. A török uralom alatt 1553-ban 9 kapus hely volt, 156²/₃-ban 4989 akcset jövedelmezett, 1659-ben ³/₄ porta után adóztatták meg.[4]) Lakósai 1600. körül reformátusokká lettek, kik a katholikus templomot is elfoglalták és 1642-ben lelkészséget alakítottak. A Szent Simon és Júdás tiszteletére ajánlott templom a temetőben állott, de összedőlt; a protestánsok 1802-ben a sírkereszteket is kitördelték. — Hozzátar-

[1]) Historia Domus. — Liber V. Visit. Can. 918. VII. II. 228. — [2]) Archeologiai közl. II. 104 kk. — Nagy Géza. Budapest régiségei. VIII. 153. — [3]) Országos levélt. Prot. tabul. 199. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 126. 153.

tozik Farkasd puszta, egykoron falu és a váczi káptalan birtoka,[1]) Tetepuszta szintén egykor nagyobb nemesi helység.

Lakósainak száma: Rk. 500. Ref. 2013. Ág. 101. Gk. 7. Izr. 16.

Plébánosok:

Udvarhelyi János 1697—1700.
Szerdahelyi Pál 1700—1703.
Huszár István 1708—1711.
Győri János 1711—1716.
Perneky Endre 1716—1731.
Sztrakos Béla 1731—1734.
Verbőczy Imre 1735—1747.
Képp Ferenc 1747—1753.
Szabó Imre 1753—1769.
Partly Gábor 1769—1776.
Hakkel György 1776—1799.
Hampel Pál 1799—1814.
Nagy Pál 1814—1826.
Szabó Mihály 1826—1832.
Krajcsovics János 1832—1856.
Schmidt János 1856—1890.
Rajczy László 1890—1903.
Kraszna János 1903—1907.
Boroviczény Nándor 1907—1913.
Mácsay Károly 1913—.

5. Alsónémedii esperesi kerület

Pest-Pilis-Solt-Kiskúnvármegyében.

Kerületi esperes és tanfelügyelő: *Nuszpel István,* újhartyáni plébános.

Kerületi jegyző *Csáki József* bugyii plébános.

Plébániák:

1. **Alsónémedi,** nagyközség, helyben, , Ócsán van. IV. László 1277. évi oklevele említi először a Taksonynyal szomszédos »terra Nemeg«-et.[2]) 1332-ben már »possessio Nymegh« néven fordul elő. 1398-ban Mátyás, a csanádi Mária-monostor apátja cserébe adja Péter váczi püspöknek és utódainak a Pestmegyében fekvő Nemegh falut a benne épült templommal együtt a püspökség Maros melletti Sytva nevű falváért.[3]) Volt itt a prodavizi Ördög családnak is részbirtoka, melyet elcseréltek Zsigmond királlyal s a király 1430-ban zálogba adta Rozgonyi Jánosnak, aki 1438-ban örök adományul kapta Albert királytól.[4]) Török uralom alá jutván, 1553. és 1559-ben mint 17 portás helyet írták össze.[5])

Lakósai a török hódoltság idején reformátusokká lettek, a katholikus templomot elfoglalták s azért Pongrácz püspök Informatiojában a kálvinista helységek közt fordul elő. Dwornikovich püspök pedig azt írja 1700. évi Jelentésében, hogy jól fedett ka-

[1]) Magyar Tört. Tár. XII. 140. — [2]) Wenzel. Árpádkori Oktár. IV. 81. — [3]) Fejér. Codex Dipl. XII. 823. — [4]) Országos levéltár. Acta post adv. 35—41. Dl. 12259. 13163. — [5]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 124. — Századok. 1878. 562.

tholikus templom, de kálvinista prédikátor van benne.[1]) Az 1690. évi összeírásban, mint a váczi püspökség pusztája van felvéve, 1695-ben 2/4 portát írtak benne össze és már községi pecsétje is volt.[2]) Az, amit a plébániai Historia Domus és ennek nyomán Reiszig az idetelepült juhászokról ír, valószínűleg néphagyományon alapuló mese.[3])

Templomát már az idézett 1398. évi okirat említi. Amikor a protestánsok birtokába került, a nagykőrösiek 1631-ben 6 frtot adományoztak javítására. Az 1702. évi Canonica Visitatio szerint a protestáns kézen lévő templom jó karban van, de az oltárt kidobták belőle. Althann M. Frigyes püspök szerezte ismét vissza a katholikusok részére. Folyamodása alapján 1720. január 19-én megjelentek Pestvármegye és a váczi püspök mint helybeli földesúr megbizottai, a templomot régi jog alapján visszafoglalták és Szőnyi György prédikátort a község elhagyására kényszerítették.[4]) Perneky Endre úrii plébános és főesperes, ki a következő évben vizitatiót tartott Némediben, a templomot ekkép írja le: »Faragott kövekből épült temploma a falu közepén áll, van alacsony tornya is — amint a megrongált évszámból következtetni lehet — 1458-ban épült (ez valószínűbben a restaurálás évszáma); a szentélyben van két négyszögletes ablakocska az ampolnák számára és egy harmadik, szentségház (Repositorium) módjára; van két kápolnája is, melyek közől a kisebb sekrestyéül szolgál.«[5]) Ezen templomot azonban le kellett bontani. Althann M. Károly építtette 1751-ben a mostanit, melyet azon év december 31-én maga a bíboros, a Szentkereszt fölmagasztaltatása tiszteletére, felszentelt. Művészi értékű oltárkeresztjét Migazzi bíboros adományozta 1774-ben.

Nem tudjuk volt-e plébániája a török hódoltság előtti időkben, de valószínűnek tartjuk, hiszen püspöki birtok és jelentékeny falu volt. Hanem Schematismusaink azon állítását, hogy »plébániája 1458-ban már fennállott és különböző viszontagságok után 1740-ben visszaállíttatott,« ilyen alakban nem vehetjük bebizonyítottnak. Ugyanis ezen állítás azon alapszik, hogy egy 1488-ban kelt okmány szerint: »Mihály némethy plébános, a bácsi egyházmegyében (plebanus de Nemethy Dioecesis Bachiensis) az apostoli székhez felebbezett Albert bácsi püspök határozata ellen.«[6]) Az okiratból

[1]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 902. 168. — [2]) Galgóczy. Pestmegye monogr. III. 346. — [3]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 33. — [4]) Desericius. Historia Eppatus Vac. 236. — [5]) Liber II. Visit. Can. 437. — [6]) Koller. Historia Eppatus Quinqueecl. IV. 442—444.

tehát nyilvánvaló, hogy ez a Mihály nem a pestmegyei, hanem a tolnamegyei Némethy plébánosa volt. Az alsónémedii plébániát Althann M. Frigyes püspök állította vissza 1720-ban, nem pedig 1740-ben. Ezen időtől fogva meg van a plébánosoknak szakadatlan névsora és 1720. óta vannak anyakönyvei. — Új plébániáját Peitler Antal püspök építtette 1884-ben 6500 forint költséggel. — Canonica Visitatioját 1841-ben készítette gróf Nádasdy Ferenc püspök. — Kegyura a váczi püspök. — Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartozik: Alsónémedi Püspökmajor, Gyálpuszta és Szőllősgyál. Gyált már egy 1324. évi oklevél említi, amikor Szent György tiszteletére szentelt temploma is volt, melyet Károlyi gróf 1736. előtt a temetőfallal együtt szétszedetett és anyagából korcsmát és istállót építtetett.[1])

Lakósainak száma: Rk. 2082. Ref. 2270.* Ág. 74. Izr. 81. Kf. 15.

Fiókegyháza:

Ócsa, nagyközség, az anyaegyháztól 5·5 kmnyire, melynek történetéről részben az oltsai prépostság történetében emlékeztünk meg.[2]) Egykori prépostsági templomának stilusa és okmányaink a XIII. századba vezetnek vissza, akkor már lakott helynek kellett lennie. Benedek olchai prépostot az 1240. év körüli okmány említi és »abbas de Olcha« még 1454-ben is szerepel.[3]) Szépszámú lakósága lehetett, mert az olcsai egyház népeivel benépesítették az érdi szigetet is 1272-ben.[4]) Sőt lehetséges, hogy plébániája is volt. Bednár a pápai tizedjegyzékben előforduló Woysát (mely alatt Ortvay Varsányt keresi) Ócsára magyarázza. Erzsébet királyné 1440-ben a tahi Botos-családnak adományozza Ewset, mely alatt Csánki Ócsát érti.[5]) Török hódoltságba jutván, 1559-ben mint 41 portás falut írták össze, 1562—63-ban pedig 11320 akcset jövedelmezett.[6]) A prépostság ekkor már megszűnt, lakósai reformátusok voltak, a gyönyörű templomot elfoglalták és 1626-ban Szokolyai Lőrinc nevű prédikátoruk volt.[7]) Pongrácz György püspök Ócsát a kálvinista helységek közt említi 1675-ben, Dwornikovich püspök pedig azt írja Jelentésében, hogy van igen szép, de födetlen katholikus temploma, melyben azonban kálvinista lelkész prédikál.[8]) Ber-

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 28. — Liber V. Visit. Can. 19. — [2]) Lásd 87. lapon. — [3]) Zichy Okmánytár. I. 4—5. — Országos levéltár. Dl. 14906. — [4]) U. ott. I. 27. 281. — [5]) Országos levéltár. Dl. 13518. — Magyarország földrajza I. 32. — [6]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 124. 146. — [7]) Lampe. Hist. Eccl. Reformatae. 648. — [8]) Knauz· Magyar Sion. 1869. 168.

kes Endre püspökhelyettes 1702. évi egyházlátogatása alkalmával megvizsgálta és szépen leírta e templomot. A falu a törökök kiüzetése után báró Laffert birtokába került.[1]) Ekkor csak igen kevés katholikus lakott Ócsán. Pompás templomukat nem tudván visszaszerezni, magánházban tartott nekik istenitiszteletet az alsónémedii plébános. 1754-ben a Szentháromság tiszteletére kápolnát emeltek, sőt 1758—1761 Halácsy István helyi káplán volt Ócsán. Mária Terézia királynő és Migazzi Kristóf bíboros nagylelkűségéből felépítettek 1774-ben a mostani, Szentháromság tiszteletére szentelt templomot. — Hozzátartozik Alsó- és Felsőpakony két népes puszta egykor önálló község.

Lakósainak száma: Rk. 1672. Ref. 2355. Ág. 42. Izr. 110. Bapt. 116.

Plébánosok:

Losonczi Dániel 1720—1723.
Paliss János 1723—1724.
Pászthy István 1724—1728.
Molnárovics Pál 1728—1732.
Berinkei Márton 1732—1758.
Szikoray Miklós 1758—1775.
Lázár János 1775—1776.
Képp Ferenc 1776—1784.
Sándor Endre 1784—1790.
Szabados József 1790—1799.
Mikovics Endre 1799—1807.
Vesánszky István 1807—1815.
Kárász Pál 1815—1823.
Hulyák István 1823-1824.
Lehóczky Endre 1824—1827.
Pál Endre 1827—1837.
Géczy Lajos 1837—1848.
Thier Endre 1848—1883.
Vadkerty Ferenc 1883—1896.
Drien István 1896—1908.
Szedmák József 1908—.

Káplán: Szelepcsényi András.

2. **Bugyi**, nagyközség, helyben, Kiskúnlaczházán, Kisvarsányban van. Családi névben már a XIII. században fordul elő. A Bugyi család elcserélte itteni birtokát Peregért 1521-ben a Becheyekkel.[2]) Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben előfordul Theiner szerint »N. sacerdos de Bady,« az újabb »Monumenta Vaticana« szerint »de Rady iuratus solvit V. grossos IIII denarios.«[3]) Amennyiben az előbbi olvasás volna helyes, Bednár Bugyira, amennyiben pedig az utóbbi a helyes, Ortvay a Bugyihoz tartozó Ráda pusztára magyarázza.[4]) Kellő indokolás alapján azonban a pestmegyei Váczrátótnak tartjuk. Bugyi 1390-ben előfordul mint a

[1]) Liber II. Visit. Can. 42. Kk. 497. — [2]) Zichy Okmánytár. I. 201. — [3]) Theiner. Monumenta Vetera Hung. I. 580. — Monum. Vatic. I. 254. — [4]) Bednár kézirata Bugyiról. — Ortvay. Magyarország egyházi földrajza. 109.

pestmegyei solti járásban fekvő helység, 1507-ben pedig Bugh alakban ugyanott.[1]) Gazdag községnek kellett lennie, mert az 1562—63. török adólajstrom szerint 8023 akcset jövedelmezett.[2]) A törökök a XVI. század végén feldúlták. Az 1690-ki összeírásban mint lakatlan hely fordul elő, melynek még birtokosa is ismeretlen.[3]) A törökök kiűzetése után Beleznay János tábornok kapta királyi adományképen, aki itt 1730. körül — kormány engedély nélkül — a reformátusok javára az egykori katholikus templomot restauráltatta s melyet csak úgy tudtak a katholikusok részére 1750-ban visszavenni, hogy Mária Terézia királynő parancsára a szomszédos dombról ágyút szegeztek a Beleznay kastélynak. E templom már akkor életveszélyes állapotban volt s azért építtette helyébe gróf Eszterházy Károly püspök a mostani templomot, melyet még 1761-ben Szent Adalbert tiszteletére megáldottak.[4]) Ugyanekkor küldte ide a püspök plébánosnak a Váczon remetéskedő Kadák Józsefet. Azóta megvan a plébánosoknak és az e helyen gyakran előforduló adminisztrátoroknak szakadatlan sora. — Anyakönyvei 1761-ben kezdődnek. — Canonica Visitatioja volt 1841-ben. — Szabad püspöki adományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Bugyihoz tartoznak Alsóráda, Felsőráda és Nemesráda puszták. Ezek már a XIII. században községet képeztek, melyet V. István 1271-ben a nyulakszigeti apácáknak adományozott[5]) A Ratold-nemből származó Ráday családnak is volt itt birtoka egészen a török hódoltság idejéig.[6]) A dominikánák templomot emeltek birtokukon, melynek némi nyomai most is láthatók a Templomdűlőn. — Alsó- és Felsődélegyháza puszta előfordul 1516-ban[7]) és Borzashegymajor, Csalipuszta, Szúnyog, Ürbő, Kisvány, Halász, Sándor és Szalaytanyák, melyek kisebb-nagyobb távolságban vannak az anyaegyháztól.

Lakósainak száma: Rk. 1600. Ref. 1761.* Ág. 24. Gk. 4. Izr. 86.

Plébánosok:

Kadák József 1761—1762.
Partly Gábor 1762.
Plánovszky György 1763—1764.
Dianovszky János 1764—1766.
Bencze Mihály 1766—1768.
Kmety Imre 1768—1772.
Béress József 1772—1777.
Zimmer Pál 1777—1779.

[1]) Fejér. Codex Dipl. XII. 291. — Országos levéltár. Dl. 21791. — [2]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I, 145. — [3]) Galgóczy. Pestmegye monogr. I. 64. — [4]) Desericius. Historia Eppatus Vac. 268. — [5]) Fejér. Codex Dipl. VIII. 49. — [6]) Wenzel. Árpádkori Oktár. X. 440. Országos levéltár. Dl. 12611. 13915. 14127.

Kondlovics István 1779—1780.
Lokcsánszky Endre 1781—1791.
Pethő István 1791—1792.
Diber Endre 1792—1794.
Podhragyay János 1794—1797.
Végh Imre 1797—1798.
Tóth Mihály 1798—1803.
Hulyák József 1803—1812.
Thold Pál 1812—1817.
Huczay Béla 1817—1820.
Pasztorek János 1820—1832.
Szliacsany József 1832—1841.
Gőcze József 1841—1849.
Mallár József 1850—1853.
Szűts István 1854—1878.
Ujváry István 1878—1891.
Jaczkó Károly 1891—1899.
Mátrai Ráfael 1899—1901.
Szirmák Béla 1901—1905.
Mezey Sándor 1905—1906.
Csáki József ker. jegyző 1906—.

3. **Örkény**, nagyközség a budapest—lajosmizsei vasútvonal mellett, ✉, T, ☎, 🚂 helyben van. Igen régi telep. Gida József plébános feljegyzése szerint a Baracspusztán templomromokat ástak ki, melyeknek egyik kövén az 1090. évszám volt látható.[1]) De ez nagyon kétséges. Ewrkyn néven 1424-ben fordul elő, amikor Zsigmond király nejének, Borbálának adományozta.[2]) 1490-ben a Harasztiakat iktatták birtokába. Ferenczy József állítása szerint az ő családjának is volt itt birtoka, melyet a török hódoltság alatt elvesztett.[3]) Ekkor elpusztult maga a község is, úgy, hogy 1562—63-ban csak 200 akcse jövedelemre volt felvéve, 1690-ben Szívós Mihály birtokában lévő elhagyatott hely.[4]) Azután Grassalkovich Antal kamarai elnök birtokába került, kinek fia telepeseket hozott oda.

Grassalkovich herceg 1791-ben kápolnát épített Szent Vendel tiszteletére, melynél házi káplánt is tartott és 1807-ben plébániát szervezett. Minthogy népessége rohamosan szaporodott s a kápolna kicsinynek bizonyult, Sántha György postamester 1845-ben 20000 váltó forintot adott, a Grassalkovich uradalom téglát, a nép pedig a szükséges munkaerőt s így épült föl a mostani, Szent Lipót tiszteletére ajánlott templom. — Anyakönyvei 1791-ben kezdődnek. — Canonica Visitatioja nincs. — Kegyurasága per alatt van. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak: Csurgaymajor, Ilonamajor, Istvánmajor, Tinójárás, több nagy szőllőtelep és a katonai lövőtér. Ezeken az összes lakósságnak mintegy fele lakik.

Lakósainak száma: Rk. 4210. Ref. 279. Ág. 126. Izr. 78.

[1]) Országos levéltár. Acta p. Adv. 35—41. — [2]) Historia Domus. — [3]) Magyar Tört. Tár. XII. 284. — [4]) Pestvármegye politikai földleírása. 272. — [5]) Vélics. Magyarországi defterek. I. 163. — Galgóczy. Pestmegye monogr. I. 65.

Helyi káplánok és plébánosok:

Halász Vince 1791—1804.
Khan József 1804—1805.
Gida József 1806—1840.
Petróczy László 1840—1855.
Selmeczy Ede 1855—1869.
Kucsera Ágoston 1869—1904.
Zámbó Dezső 1904—1911.
Krauze Ferenc érd. esperes, h. plébános 1911.

Káplán: Száraz János.

4. **Sári**, nagyközség, helyben, Alsódabason van. Mint pestmegyei község előfordul 1424-ben, amikor Hertel Zsigmond gyermektelen elhalálozása után Zsigmond király Borbála királynénak adományozta.[1]) A török hódoltság alatt 1562—63-ban még 4796 akcse jövedelmet hozott, azután khaszebeli salétromos falu lett. 1690-ben már a lakatlan helyek közt írták össze.[2]) A török világ megszűntével Forster tábornok birtokába jutott, ki szilézíai és felvidéki tótokat telepített oda. A XVIII. század közepén a Laffert bárók birtokába jutott, most a gróf Nemes és Halász családnak van itt nagyobb birtoka.

Temploma volt a török hódoltság idején, melynek javítására Nagykőrös városa 1640-ben 50 denárt adományozott.[3]) Később tönkrement s az új települők kénytelenek voltak romjaiból újra felépíteni. Báró Laffert Antal építtette 1753—1759-ben a mostani, Nagyboldogasszony tiszteletére szentelt templomot. — Plébániáját gróf Althann M. Frigyes püspök szervezte 1719-ben s ezen időtől fogva kezdődnek anyakönyvei. — Az utolsó Canonica Visitatiot tartotta gróf Nádasdy Ferenc püspök 1841-ben. — Kegyura: Madas Károly örökösei. — Egyházi nyelve tót és magyar. — Hozzátartoznak Alsó- és Felsőbesnyő, Mánytelek, Alsó- és Felsőczibak puszták, Kaparás és Vinczetér nevű lakott helyek.

Lakósainak száma: Rk. 2810. Ref. 15. Ág. 3. Izr. 37.

Fiókegyházai:

voltak a plébánia létesítése után: Bugyi, Alsó- és Felsődabas, Gyón, Pusztahartyán, Őrkény, Adacs, Baracs, Esső, Vacs, Pótharaszt, Hernád és számos más puszta, most

a) Alsódabas, nagyközség és járási székhely, helyben, az anyaegyháztól 4 kmnyire van. A török hódoltságot

[1]) Magyar Tört. Tár. XII. 284. — [2]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 146. — Galgóczy. Pestmegye monogr. I. 64. II. 285. — [3]) Török-magyar Tört. Emlékek. I. 92.

megelőzőleg csak egy Dabas vagy Dabos nevű község volt Pestvármegyében, melyet már V. István 1270. évi oklevele említ.[1]) 1447-ben a hasonlónevű család birtoka volt.[2]) Török uralom alá jutván, 1553-ban 7 portás hely volt, 1562—63-ban pedig 4330 akcse jövedelmet hajtott.[3]) 1644-ben Hartyáni János, később a Sáfár család birtokában volt, mint puszta hely. A török kiűzetése után a dabasi Halász család kapta nádori adományképen, de más nemeseknek is volt ott birtokuk. Lakósai nagyobbára reformátusok, kik már 1726-ban szerveztek lelkészséget. — Halász Zsuzsanna és Halász Mária 114 k. hold földet és 10000 koronát hagyományoztek templom és plébánia létesítésére. Ezen alapból épült katholikus temploma 1884-ben, 35294 frt költséggel és Mária-neve tiszteletére van szentelve. A plébániaszervezés még mindig függőben van.

Hozzátartozik Alsó- és Felsőbabád puszta, mely a középkorban község volt. Még most fel-felbukkannak egy pusztatemplom romjai és az egykori házak alapjai. Állítólag a törökök pusztították el 1526-ban s még most is számos török fegyvert találnak helyén.[4])

Lakósainak száma: Rk. 1493. Ref. 709. Ág. 84. Izr. 74.

b) Felsődabas, nagyközség a vasút mellett, az anyaegyháztól 3·15 kmnyire. Csak a XVIII. század elején fordul elő külön, mint a Gellért család birtoka, melyet katholikus vallású magyarok szállták meg. Ezek már 1716-ban építettek egy szegényes templomot a Szentháromság tiszteletére, melyet 1885-ben jelentékenyen kibővítettek és megújítottak. Szucsánszky Gyula a templomra 48000 K-t és plébánia alapítására 111 k. hold földet hagyományozott, azonban eddig ez sem létesült. — Hozzátartozik Székely szőlőtelep és Karvasytanya.

Lakósainak száma: Rk. 1117. Ref. 80. Ág. 18. Izr. 56.

c) Gyón, nagyközség a vasút mellett, az anyaegyháztól 6·7 kmnyire. IV. Béla király a benne levő kápolnával egyik íródeákjának adományozta.[5]) A XV. században a hasonlónevű család birtoka volt.[6]) A török hódoltság idején, 1553-ban 12 portás hely volt, $156^2/_3$-ban pedig 5627 akcse jövedelemmel volt felvéve.[7]) Később elnéptelenedett. A XVIII. század elején a Kalocsaiak és dabasi Halászok birtokában volt, kik református vallású lakósokat tele-

[1]) Fejér. Codex Dipl. VI. 213. — [2]) Országos levéltár. Dl. 15004. — [3]) Századok. 1878. 562. — Vélics. Magyarországi defterek. I. 146.— [4]) Borovszky. Pestm. monogr. I. 33. — [5]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 74. — [6]) Országos levéltár Dl. 14097. — [7]) Századok. 1878. 562. — Vélics. Magyarországi defterek. I. 163.

pítettek oda és anyaegyházat szerveztek. A katholikusok és lutheránusok csak később telepedtek meg Gyónon. Jóllehet a katholikusok a legnagyobb számmal vannak, templomuk — sajnosan — még most sincsen; azonban templomépítésre már rendelkeznek 30,000 koronával és gróf Vay Péter ap. protonotárius két házat adott a plébánia alapítására. — Hozzátartozik a népes Göböly-járási puszta.

Lakósainak száma: Rk. 1256. Ref. 537. Ág. 935. Izr. 98.

Plébánosok:

Komárek Péter 1719—1733.
Bochrik Mátyás 1733—1738.
Podhorszky Mihály 1738—1749.
Molnárovics Pál 1749—1750.
Adámik György 1750—1776.
Bencze Mihály 1776—1782.
Wach György 1782—1794.
Gabrielly Tamás 1794—1807.
Iványi János 1807—1812.
Kárász Pál 1812—1815.
Kelley László 1815—1823.
Iványi János 1823—1839.
Barna Antal 1839—1862.
Santhó Ágoston 1862—1871.
Gyurcsák Ignác 1871—1873.
Begyáts Lénárt 1873—1910.
Magurányi József 1910—.

5. **Tatárszentgyörgy**, nagyközség, helyben, T, Őrkényben van. Okmányban 1507-ben említtetik először, amikor II. Ulászló tiszttartójának, Kubinyi Lászlónak adományozta.[1]) Az 1559. évi török adólajstromban mint 26 portás község fordul elő, de lakósai 1620. körül Kecskemétre menekültek a törökök zsarolásai elől.[2]) Azért 1690-ben az elnéptelenedett helyek közt írták össze a Máriássy-család birtokában. Ettől megvette Grassalkovich Antal, aki tót telepeseket hozatott oda és 1788-ban települési szerződést kötött velök.

Egyházilag eleinte Sárihoz, 1779. óta Újhartyánhoz, 1784. óta Őrkényhez tartozott. Roskoványi Ágoston 1858-ban helyi káplánságot szervezett Tatárszentgyörgyön, melyet 1860-ban plébániává emelt. — Szent Vendel tiszteletére ajánlott templomát 1858-ban építették, azonban 1900-ban — a torony kivételével — az egészet lerombolták, nagyobbat építettek helyébe és azóta nagy áldozatkészséggel berendezték. — Anyakönyvei 1858-ban kezdődnek. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Lakósai megmagyarosodtak s ezért egyházi nyelve most már csak magyar.

Hozzátartozik Baracspuszta, mely 1440-ben Barócz község

[1]) Galgóczy. Pestmegye monogr. I. 13. — Gyárfás. Jászkúnok Tört. III. 353. —
[2]) Hornyik. Kecskemét tört. I. 99.

volt hasonló nevű család birtokában.[1]) Az egri vár 1553. évi számadásaiban még mint 14 kapus hely fordul elő, de később elpusztult.[2]) 1690-ben mint a Ráday és Darvas családok birtokában lévő pusztát írták össze. E pusztán láthatók voltak egy állítólag árpádkorbeli templom romjai. Továbbá idetartoznak Sarlósár, Szabadrét és Essőpuszták.

Lakósainak száma: Rk. 1913. Ref. 98. Ág. 34. Izr. 27.

Fiókegyháza:

Peszéradacs, mely 1873-ban alakult községgé nyolc, különböző melléknévvel bíró Peszér és Adacs nevű pusztából. Peszér (Pezer) előfordul már 1458-ban, Adach pedig 1480-ban.[3]) Peszéren egy régi templom romjait sejtik. E község most az uralkodó család ráczkevei uradalmához tartozik és az anyaközségtől 10 kmnyire van. Egyházilag részben Kunszentmiklóshoz tartozik.

Lakósainak száma: Rk. 568. Ref. 10. Ág. 10.

Plébánosok:

Gyurcsák Ignác 1858—1871.
Handhóber János 1871—1900.
Halmay József 1901—.

6. **Újhartyán**, nagyközség, helyben, Inárcs-Kakucson van. Nevével V. Incze pápa 1275-ki bullájában találkozunk először, melylyel a nyulakszigeti apácáknak birtokai közt Harquian falut is az apostoli szentszék oltalma alá helyezi.[4]) 1480-ban Kakucscsal együtt fordul elő, mint a Hartyányiak birtoka.[5]) A török uralom idején, 1639-ben Nagykőrös várost haszonbérelte évi 10 tallérért, 1663-ban pedig Kakucscsal együtt 50 forintért; de ugyanakkor a Hartyányiak is kaptak haszonbért Nagykőröstől.[6]) 1690-ben mint elnéptelenedett hely Beretvás János, 1727-ben Ráday Pál birtokában volt, azután pedig megvette Grassalkovich Antal, aki 1764. körül német telepeseket hozatott ide. Pusztahartyán csakhamar benépesülvén, Újhartyán nevet vett föl.

Grassalkovich herceg 1776-ban templomot építtetett Szent Borbála tiszteletére, özvegye — Klobusiczky Teréz grófnő 1779-ben plébániát alapított az addig Sárihoz tartozó Újhartyánban. 1901-ben úgy a templomot, mint a plébániát lényegesen restaurálták. — Anyakönyvei 1779-ben kezdődnek. Canonica Visitatiója 1841-ben készült. — Kegyura: *Kakucsi Liebner József.* — Egyházi nyelve magyar és német.

[1]) Országos levéltár. Dl. 13566. — [2]) Századok. 1878. 562. — [3]) Károlyi Oklevéltár. II. 314. — Országos levéltár. Dl. 18368. — [4]) Wenzel. Árpádkori Oktár. IX. 152. — [5]) Károlyi Oklevéltár. II. 494. — [6]) Török-magyar Tört. Emlékek. I. 252.

Újhartyánhoz tartoznak: Alsó- és Felsőhernád puszta, a középkorban falu, mely 1390-ben és 1466-ban említtetik.[1]) Még a legújabb Canonica Visitatio is említi, hogy Felsőhernádon templomrom volt látható, mely török imaházul is szolgált. Alsóhernádon a lakósság 1898-ban a Rózsafüzér Királynője tiszteletére kápolnát építtetett. — Vatyapuszta szintén község volt Wathia néven.[2]) Az egri vár 1553. évi török számadásaiban mint 7 kapus hely fordul elő.[3]) Földesurai voltak: 1574-ben Kenderessy István, 1632-ben Katona Benedek, 1690-ben a Biharyak, később a Ráday és Eszterházy grófok. — Pótharaszt puszta előfordul a budai káptalan határjárási jegyzőkönyvében 1284-ben és pedig Poudharasta és Philepharasta néven, mint Woynade Miklós birtoka.[4]) 1407-ben possessio Póltharastya a Haraszti család birtokában volt.[5]) Az egri vár 1553-ki számadása szerint 19 kapus hely, 1562—63-ban 5365 akcset jövedelmezett; de 1626-ban már csak puszta volt.[6]) A Can. Visit. szintén templomromot említ benne. — Végül még idetartozik Lengyelfalva és Szentorbánhegy. Ezeken a pusztákon lakik Ujhartyán lakósságának mintegy fele.

Lakósainak száma: Rk. 4596. Ref. 144. Ág. 113. Izr. 33.

Fiókegyháza:

Kakucs, nagyközség, az anyaegyháztól 3 kmnyire. Története teljesen összeforrt Ujhartyánéval s azért fölösleges volna azt ismételni. A Grassalkovich család kihaltával úgy Újhartyán, mint Kakucs a gödöllői uradalom sorsában osztozott. Végül a Belga-bank parcellázta mindkettőt. Kakucsi Liebner József földbirtokos 1911-ben magánkápolnát építtetett Mária Szeplőtelen Fogantatása tiszteletére.

Hozzátartozik Alsó- és Felsőinárcs, két népes puszta. Az árpádházbeli királyok idejében falu és az Inárcsi és Farkas család ősfészke volt, melyet a tatárok feldúltak; de csakhamar ismét felépült és gyakran fordul elő okleveleinkben.[7]) A török hódoltság idejében 1562—63-ban 5376 akcse jövedelmet hozott.[8]) 1646-ban már teljesen elpusztult és mint elhagyatott földet Oláh Miklós kapta

[1]) Országos levéltár. Prot. tabul. 190. — Károlyi Okltár. II. 371. — [2]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 36. — [3]) Századok. 1878. 562. — [4]) Wenzel. Árpádkori Oktár. IX. 382. — [5]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 33. 41. — [6]) Századok. 1878. 562. — [7]) Wenzel. Árpádkori Oktár. III. 43. 257. IV. 49. — Fejér. Codex Dipl. X|II. 269. — Országos levéltár. Acta p. Adv. 35—41. Prot. tabul. 287. 400. Dl. 17848. — [8]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 146.

nádori adományképen.[1]) A XVIII. században gróf Keglevich, gróf Beleznay és Inárcsi-Farkas család birtokában volt; most Kakucsi Liebneré és Rötzer Ferenc örököseié. Hozzátartozik még Csikós puszta.

Lakósainak száma: Rk. 2020. Ref. 126. Ág. 60. Izr. 29.

Plébánosok:

Pankl József 1779—1821.
Haulik József 1821—1844.
Mikuska Károly 1845—1856.
Pröbsztl Pál 1856—1900.
Nuszpel István ker. esperes és tanfelügyelő 1900—.

Káplán: Tordy Árpád.

6. Kecskeméti esperesi kerület

Pest-Pilis-Solt-Kiskúnvármegyében.

Kerületi esperes és tanfelügyelő: *Takáts Mihály*, nagykőrösi apátplébános.

Kerületi jegyző: Altrichter Ferenc, kerekegyházi lelkész.

Plébániák:

1. **Izsák**, nagyközség, helyben van. A XV. században keletkezett, de gyorsan növekvő község volt. A leleszi konvent 1421. évi iktató levele »possessionak« nevezi; 1426-ban már Izsákegyháza néven fordul elő, tehát valószínűleg templomos hely volt.[2]) Török uralom alá kerülvén, 1539-ben 19 portás hely, 1562—1563-ban 2510 akcset jövedelmezett.[3]) A törökök kiűzetése után 1660-ban Balassa Imre birtoka volt.[4]) 1683-ban hetenkint 52 adag abrakot és 1456 polturát tartozott beszolgáltatni a császári hadseregnek, tehát tekintélyes helységnek kellett lennie. A Rákóczi-féle fölkelés idején, 1704-ben kirabolták a ráczok. »Úgy maradtunk — írják Kecskemétre — mint a megszedett szőllő és nyári takarodás után a tarló.«[5])

Kerek temploma igen régi építmény, mely a Pongrácz-féle térképen látható. Midőn lakósai a XVII. század elején protestantizáltak, elfoglalták a templomot s azért Dwornikovich püspök azt írja Jelentésében a törvény alapján állva, hogy Izsák község temploma katholikus, jól van fedve, de kálvinista prédikátor van benne.[6])

[1]) Török-magyar Tört. Eml. II. 231. — [2]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 80. — [3]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 124. 181. — [4]) Gyárfás. Jászkunok tört. IV, 278. — [5]) Hornyik. Kecskemét tört. III. 319. IV. 104. — [6]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 168.

Az 1745. évi Can. Visitatio szerint »e templom igen régi, faragott kövekből épült és festés nyomai láthatók benne; egykoron a katholikusoké volt, amit a protestánsok sem tagadnak.« A katholikusoknak ekkor egy kis, ideiglenes, lelkészlakkal kapcsolatban lévő kápolnájuk volt. Althann Frigyes püspök egyházlátogatása alkalmával szerzett tapasztalatai alapján a helytartótanácsnál panaszt emelt, melynek következtében az izsáki katholikusok már 1747-ben visszakapták templomukat. Ekkor Szent Mihály tiszteletére áldotta meg Kaló Ferenc kanonok.[1]) Azonban e templom ósdi volt és azért Kovács Antal plébános 1000 frtot hagyományozott új templom építésére, melyhez mások is hozzájárulván, 1815-ben felépítették a mostani templomot. Legújabban nagy áldozatkészséggel restaurálták és kifestették; azonban a növekvő számú híveknek most is kicsiny.

A törökök kiűzetése után a kecskeméti piaristák vették gondozás alá az itt élő katholikusokat, kik 1738-ban anyakönyveket is kezdtek vezetni. Midőn gróf Althann M. Károly püspök 1745-ben Izsákon egyházlátogatást végzett, szervezte a plébániát, melynek Canonica Visitatioja 1777-ben kelt. Tehát Schematismusaink eddigi adatai hibásak. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak a következő puszták: Agárdy-, Anna-, Deutsch-, Fodor-, Gedeon-, Kosztka-, Reviczky-, Szajor-, Uzovics- és Vicziántelep.

Lakósainak száma: Rk. 4691. Ref. 2192. Ág. 107. Izr. 140. Kf. 8.

Fiókegyházai:

Népes, távolfekvő és templomokkal nem rendelkező filiálisai miatt Izsák a váczi egyházmegye legterhesebb és legrosszabbul gondozható plébániáinak egyike. A lelki gondozásban segíti ugyan a plébánost az izsáki körzet missiós lelkésze, de a túlnyomóan protestánsoktól lakott vidéken ez mind igen kevés. Ezen fiókegyházak:

a) Fülöpszállás, nagyközség, az anyaegyháztól 12·75 kmnyire. XII. századbeli kúntelep, melyet a tatárok elpusztítottak volt; de midőn Fülöp fermói püspök pápai követ 1279-ben itt megszállott, a visszatért kúnokat a kereszténységre térítette. Hálából őróla nevezték el e telepet Fülöpszállásnak.[2]) Templomot is építettek, mely azonban 1574-ben elpusztult.[3]) A török hódoltság alatt 1562—63-ban 1036 akcset jövedelmezett Musztafa pasának.[4]) A XVII. század kö-

[1]) Liber. IV. Visit. Can. 364. Vil. 142. — [2]) Palugyai. Magyarország leírása. III. 271. — [3]) Győri Tört. és Régészeti Füzetek. IV. 25. — [4]) Velics Magyarországi defterek. I. 157.

zepén a legnépesebb kún község volt. Lakósai — Pongrácz püspök Informatioja szerint — kálvinisták, kiknek saját prédikátoruk van.[1]) Ezek 1750-ben templomot építettek maguknak, de a katholikusok, kik nagyobbára a tanyákon laknak, most is templom nélkül vannak. Ilyen tanyák: Balázsi-, Kurjantó-, Fülöpkerekegyháza- és Telekitanyák.

Lakósainak száma: Rk. 2273. Ref. 3484. Ág. 103. Izr. 97.

b) Orgovány, 1901. óta nagyközség, az anyaegyháztól 11 kmnyire. Azon kúntelepek egyike, melyeket Róbert esztergomi érsek kereszténységre téríttetett. Templomának romjai a XVIII. század végén még láthatók voltak.[2]) A török hódoltság idején, 1559-ben 5 kapus hely, 1562—63-ban 3795 akcse jövedelmet hozott Dimitri Zelniknek.[3]) 1649-ben Vadászi Pál füleki kapitány kapta nádori adományul, mint pusztát. Hozzátartozó nagyobb puszták: Czimer, Tolvajos, Göböljárás, Jakabszél, Keleti és Nyugati alsójárás, Felsőjárás és Zsombékút.

Lakósainak száma: Rk. 1851. Ref. 1032. Ág. 55. Izr. 4. Kf. 19.

c) Páhi igen régi község, az anyaegyháztól 10·6 kmnyi távolságban Mátyás király korában a hasonlónevű család birtoka volt.[4]) A török időkben elpusztult s utánok Szelepcsényi a kalocsai érsekség javára követelte, azonban a Wattay család kapta királyi adománykép. Birtoka később a Bethlen, Degenfeld, Radvánszky és Okolicsányi családok közt oszlott meg. — Fáczányostemplomhát nevű dűlőjében nemrégen templomromok voltak láthatók. A hívek 1911-ben kápolnát építettek a B. Szűz tiszteletére. — Hozzátartoznak: Csengőd, Czebe, Kaskantyú, Kukér, Páki Szűcsi (egykor község) és Fabdi puszták.

Lakósainak száma: Rk. 3276. Ref. 255. Ág. 591. Gk. 14. Izr. 24. Kf. 24.

d) Szabadszállás, jelentékeny nagyközség, az anyaegyháztól 14·20 kmnyire. Pázmány a Róbert érsek által megtérített kún községek között sorolja fel.[5]) Hornyik azonosnak tartja az 1423. oklevélben előforduló Zombatszállás községgel, annál is inkább, mert 1622. évi pecsétje Sabat- Szalasi- Falu- Pöczéti felirattal bir, ami tényleg Szombat = Szabbat névnek felel meg.[6]) Az 1559.

[1]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 902. — [2]) Péterffy. Concilia R. Hung. 270. — Varga, Szeged tört. IV. 346. — [3]) Velics. Magyarországi defterek. I. 124., 165. — [4]) Kovachich. Formulae solen. styli. 333. — [5]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 270. [6]) Kecskemét Tört. I. 202.

Sajtó alá került 1914. dec. 18-án.

évi török adóösszeírás alkalmával 37 portát vettek fel, 1562—63-ban 9753 akcset jövedelmezett Husszein budai alajbégnek.[1]) Lakósai a török hódoltság alatt protestánsokká lettek s 1626-ban anyaegyházat alapítottak.

A Bösztörhegy-dűlő helyén állott még a XVI. században is Beztherszállása nevű község, melynek templomromjait még nemrégen mutogatták. Hozzátartoznak: Aranyegyháza, Balázspuszta (egykor szintén község), Csintoványtanyák és Feketetanyák. Végül a népes Szabadjakabszállás puszta, melyen egymagán 1556 katholikus lakik. Katholikus templom sehol!

Lakósainak száma: Rk. 3474. Ref. 5777. Ág. 64. Izr. 237. Kf. 12.

Plébánosok:

Paluch János 1746—1755.
Fóriss Imre 1755—1783.
Molnár Mihály 1784—1796.
Kovács Antal 1796—1801.
Szabó György 1801—1806.
Balogh Antal 1806—1811.
Ladányi István 1811—1826.
Jancsovics József 1826—1831.
Müller Mihály 1831—1832.
Szabó József 1832—1842.
Szigethi Kilián 1841—1845.
Zimmermann József 1846—1850.
Fanta Károly 1850—1852.
Sztrázsa Endre 1852—1864.
Szvacsina György 1864—1884.
Rózsa Béla 1884—1890.
Prohászka Pál 1890—1899.
Léska József 1899—1901.
Kiss Gábor 1901—.

Káplán: Pócz Mihály.

Páhíí helyi káplán: Karácsonyi József.

2. **Kecskemét**, törvényhatósági joggal felruházott város, , , , helyben van. Történeti konjektúrák szerint e helyen állott a jazygoknak Partiscum nevű városa, melyet Ptolomeus alexandriai író említ Kr. u. 120 körül. Az 1907. évben eszközölt ásatások alkalmával tényleg jazyg telepre akadtak, 1896-ban pedig magyar honfoglalás-korbeli sirokra találtak a város kellő közepén.[2]) A nemzeti királyság megalapításakor Szent István királyi birtoknak tartotta fenn ezen területet s ilyen volt még a vegyesházakbeli királyok idejében is. A Burgundia (most Burga) nevű városrész nevéből azt következtetik, hogy első királyunk idegen nemzetiségű telepeseket hozott oda. A XIV. században már város (civitas) és vámhely volt[3]), 1382-ben Erzsébet, 1415-ben Borbála királyné birta, 1423-ban »oppidum nostrum«-nak nevezi Zsigmond király, midőn

[1]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 124. 397. — [2]) Borovszky. Pestmegye monogr. II. 326. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 22.

1439-ben Kátai Mihály fiainak és öt egri kanonoknak elzálogosítja. Ezzel egy része megszűnt királyi birtok lenni. Más részét gútori Nagy László, Pero János kecskeméti polgár és Lábatlan János birta zálogban, akiktől Hunyadi János 1452-ben kiváltotta és fiaira hagyta.[1]) Jóllehet lakósai nem voltak kúnok, mégis mint népes hely egy jászkún-szék, a kecskeméti-szék főhelye volt, melyben a királynéi-kúnok ispánja székelt.[2]) A hírneves Kalandosok Társulata itt tartotta gyűléseit és innen indultak az 1526. évi rákosi gyűlésre. A mohácsi gyásznap után a törökök kirabolták, majd nemsokára hatalmukba kerítették. Ekkor 1553-ban 221 portára volt felvéve, 1562—63-ban 47,455 akcse, 1565. óta 200,000 akcse jövedelmet hozott Rusztem pasának.[3]) Ámbár török őrség volt a városban, önkormányzatát mégis megtartotta és 1596-ban a szultántól »kaftánt« kapott, melyet ha a város bírája felöltött, az átvonuló török csapatok csak az ő engedelmével jöhettek a városba.[4]) Azonban ugyanekkor keresztény földesurai is voltak. Zápolyai János 1535-ben Kecskemét felét Pásztóthy Miklósnak adományozta, melyet I. Ferdinánd tőle elvevén, 1557-ben Vizkelety Györgynek és Jakabnak adta.[5]) Az országos belzavarok alatt mások is szereztek ott birtokokat, különösen: a Vezsenyi, Bakay, Dóczy, Wesselényi és Bosnyák családok. Bosnyák Zsófia révén Kecskemétnek majdnem fele a Kohároyak kezére, maga a város jobbágyi sorsra jutott, melytől csak a városi tanács ébersége mentette meg.[6])

Ekkor a városhoz tartoztak még a következő, azóta részben elpusztult, részben önállókká lett községek és puszták: Ágasegyháza, Köncsög, Félegyház, Monostor, Páka, Kerekegyháza, Borbásszállása, Ferencszállása, Jakabszállása, Csöngöle, Matkó, Zomok, Orgovány, Péteri, Szentkirály, Szentlászló, Móriczgátja, Szank, Bene, Lajos, Mizse, Őrkény, Vacs és Dánszentmiklós. Budavárának visszafoglalása után Heiszter és Mercy császári tábornokok visszafoglalták Kecskemétet. Ezután a császári hadak sanyargatták. Sokat szenvedett a II. Rákóczi Ferenc-féle szabadságharcok idején, amikor majd a kurucok, majd a labancok, majd a rácok fosztogatták. Az 1709. évi pestis alatt a lakósságnak egyharmadrésze a pestis áldozatául esett. A szatmári békekötés után a tanács arra törekedett, hogy polgárait

[1]) Magyar Tört. Tár XII. 284. — Rupp. Magyarország helyrajzi tört. I. 709. — [2]) Gyárfás. Jászkúnok tört. III. 702. 728. 735. — [3]) Századok. 1878. 562. — Velics-Kammerer. Magyarországi defterek I. 149. II. 284. — [4]) Hornyik. Kecskemét tört. II. 34. — [5]) Országos levéltár N. R. A. I. 959. N. 11. Liber Reg. II. 245. — [6]) Hornyik. Kecskemét tört. II. 160—165.

anyagilag talpra állítsa. Kecskeméten 1720-ban 3 nemesi, 708 jobbágy és 17 zsellér-háztartást írtak össze. Ezután nagyban akadályozták még emelkedését a szerte kóborló kuruc katonák, a fellázadt marosmelléki pórok, az 1727. és 1794. évi nagy tűzvészek; 1848-ban Jellasich, Perczel, Haynau hadai; mindenekfelett pedig az 1911. évi földrengés.[1])

Egyházi berendezkedése mindenesetre egykorú a politikaival. Az 1814-ben lebontott, úgynevezett homoki kápolnáról azt tartotta a hagyomány, hogy azt Szent István király építtette, midőn seregével a Déllő mocsárnál táborozott. A Szent Miklós templomról azt véli Rupp, hogy azt még a görög szertartású hívek építették.[2]) A város legrégibb pecsétjét Rupp a XIII., Reiszig a XIV. századból származtatja, amelyen látható Szent Miklós képe és a kecskefej e körirattal: † S. Civitatis de Kechkemeth. Amikor V. László király 1456-ban Nándorfehérvárról visszatért, Kecskemét kapuinál fogadták őt Hunyadi László és Mátyás és a papság, kihozták az Oltáriszentséget is.[3]) A király harmadszor megesküdött, hogy a Hunyadiakon nem fog bosszút állani Czillei Ulrik haláláért.[4]) Tehát ekkor már több pap volt Kecskeméten. Az első névszerint ismert kecskeméti pap János (Johannes presbyter de Kechkemeth), ki 1496-ban anyjával és testvérével a római Szentlélek-Társulatba iratkozott be.[5]) Szinte érthetetlen, hogy Kecskemét miért nem fordul elő a pápai tizedjegyzékekben, amikor bizonyos, hogy a XIV. században már város volt és a XV. század kezdetén a plébánián kegyúri joggal birt.[6])

A reformáció igen korán befészkelődött Kecskeméten. A XVI. század közepén annyira elszaporodtak »a Luther-körösztyénök,« hogy az ősrégi Szent Miklós templomot közösen használták a katholikusokkal, ami sok viszálykodásra vezetett. A polgárok 1564-ben Végh Mihály bíró házánál akkép egyeztek ki, hogy azontúl a kőtemplom egyedül a katholikusoké marad, a lutheránusok pedig ezen templom kerítésén belül fatemplomot építenek magoknak. A protestánsok az 1567. évi debreceni zsinat után Kálvin hitvallását fogadták el és Rákóczi György fejedelem pártfogása alatt hatalmasan terjeszkedtek.[7]) A XVI. század utolsó évtizedében Thámy János eszter-

[1]) Lásd bővebben: Hornyik. Kecskemét tört. IV. kötet. — Borovszky. Pestmegye monogr. II. 333—343. — [2]) Magyarország helyrajzi tört. I. 716. — [3]) U. ott. — Borovszky. Pestmegye monogr. II. 327. — [4]) Szerémi György. Emlékirat 6. — [5]) Monumenta Vaticana. V. 55. — [6]) Hornyik. Kecskemét tört. I. 81. s köv. — [7]) U. ott. II. 225.

*

gomi kanonok volt a kecskeméti plébános.[1]) 1600 körül Gergely nevű plébánosa volt, akinek a város virágvasárnapján 2 drb aranyat utalványozott a hajdúk megvendégelésére, 1602-ben pedig 40 aranyon kiváltotta őt »a tatárok« fogságából. Nem tudjuk, hogy Gergely plébános meddig gondozta a híveket, de amint az alábbiakból kitűnik, a plébánosok gyakran váltakoztak; sőt a hívek pap nélkül maradtak. A városi számadásokban ezek fordulnak elő: »1633-ban a plébánosnak 2 pintet (bort), a pápista Patereknek 2 pintet karácsonykor. 1634-ben Pünkösd Innepére az Pápista Papoknak 2 pintet. 1639-ben attunk az Plébánosnak Sedecimapénzt flor. 6 denar 50. 1640-ben az Paternek megfizetvén a Sedecimát attunk fl. 6 den. 50. 1641. Plebános uramnak is flor, 6 den. 10.« és ugyanazon évben »Márton Gergely szolgája ellopta a Plébános palástját.[2])« Tehát ezekből világos, hogy ekkor Kecskeméten a plébánoson kívül más páterek is voltak és pedig, mint Kazytól tudjuk, jezsuiták. Ugyanis 1633-ban a pécsi házból két pátert küldtek Kecskemétre, kik iskolát emeltek és kápolnát rendeztek be; azonban a protestánsok csakhamar bevádolták őket a budai pasánál, hogy »a közbékét zavarják, a Kelet (a török uralom) veszedelmére született hazaárulók és ezenfölül még sok bűnökben leledzenek.« A protestánsok panaszát egy renegáttá lett szerzetes támogatta és ennek következtében a jezsuitáknak menekülniök kellett Kecskemétről.[3]) Névszerint megfordult itt: P. Stankovics, P. Velikai és Páter János.[4]) A kecskeméti katholikusok 1637. őszén ismét követeket küldtek Nagyszombatba a jezsuiták provinciálisához és más pátereket kértek; de ez P. Forró György kollégiumi rektor útján tudtukra adta, hogy rendtagok hiánya miatt nem teljesítheti kérésüket és végül a franciskánusokhoz utasítja őket.[5]) A város plébánosa ekkor Gyárfás Demeter volt, aki 1642. vagy 1643-ban »a templomban prédikálván, orra vérének hirtelen és megállíthatatlan folyásában életével tisztét is elvégezte,« úgy mond P. Blahó Vince.

Miután a kecskemétiek hiába kértek lelkipásztort Püsky János akkori váczi püspöktől, 1644-ben a szentferenczrendiek káptalanához fordultak azon kéréssel, hogy »rendeljen és adjon örökösen közöttünk lakozó pátereket, hogy a kevés római katholikus keresztyénség szaporodhassék.« A ferencrendiek a Szakolczán megtartott kápta-

[1]) Memoria Basilica Strigon. 147. — Kollányi. Esztergomi kanonokok. 192. Hornyik. Kecskemét tört. II. 113. 116. — [2]) U. ott. II. 124. — [3]) Historia Universit. Tymad. 257. — [4]) Frankl. Pázmány Péter és kora. IV. 238. — [5]) Blahó. Alföldi Magyarország. 32.

lanból azonnal két szerzetest küldtek Kecskemétre. Ezeknek átadták a Szent Miklós templomot és klastromnak való telket. Azon időkre nézve igen jellemzők ama sorok, melyekkel a kecskemétiek Lippay György esztergomi érsektől azt kérik, hogy a plébániának a szerzetesek kezére való átadását jóváhagyja. »Lehet Nagyságodnak tudtára minémű szűkölködésben és fogyatkozott állapotban voltunk egyházi Ember nélkül, az Istenben elmulott Gyárfás Demeter pap kecskeméty plébánus Urunk halála előtt való ell múlt sok esztendőkben úgyannyira, hogy minden másod és harmadik esztendőben nagy munkával és költségünkkel kellett az Egyházi Ember keresésében fáradnunk, és így is csak mindenkor találhattunk volna! It pedigh az mi nyomorult heliünkben sok külömb-külömbféle niavalyákat és háborúságokat kell szenvednünk, az kik kevesen vajunk, kiváltképen az többi között az Eretnekségh miat: városunktól pedig tiz-tizenkét mérföldön találtatik az egyházi Ember.«[1]) Miután Lippay érsek ezek alapján a plébánia átadását jóváhagyta, Szent Ferenc fiai gondozták a híveket egészen 1772-ig. Első házfőnökük Gyöngyösi János volt az 1644—1647. években, a többiek nevével a kecskeméti ferencrendi kolostor történeténél fogunk megismerkedni.

Azonban a kecskemétiek elmulasztották a plébánia átadásához a váczi püspök jóváhagyását kikérni, ami később bonyodalmakra vezetett. Ugyanis Althann M. Frigyes püspök az 1751. évi híres királyi rezolució értelmében, mely az egyházi élet ujjáélesztését elrendeli, felszólította a kecskemétieket, hogy építsenek új templomot, mert a régi kicsiny és dísztelen. A város hajlandónak is mutatkozott erre azon feltétellel, ha a plébánia vezetését világi papok veszik át. Ezért hozta a váczi szentszék azon határozatát, hogy a kecskeméti plébánia adassék át a világi papságnak. A ferencrendiek a szentszék határozata ellen a helytartótanácshoz felebbeztek. Migazzi Kristóf püspök, mihelyt az egyházmegye kormányzását átvette, új felterjesztést küldött a helytartótanácshoz, melyben a kecskeméti ügyek rendezését sürgette és egyidejűleg felszólította Kecskemét város tanácsát, hogy adjon számot a plébániai vagyon állapotáról.[2]) Az egyház kurátorai erre kijelentették, hogy ők a vagyonról nem képesek elszámolni. A templom fundusára és a város földesurainak kötelezettségére nézve pedig nehézségek merültek fel. Ekkor a püspök Salbeck Károly váczi nagyprépostot és Erdélyi József félegy-

[1]) Lányi—Knauz. Magyar Egyháztörténelme. II. 316. — [2]) Országos levéltár. Cassae Paroch. Dioec. Vac. Nro 6.

házai plébánost küldte ki a mindzavarosabb ügyek rendezése végett. Ez utóbbi megnyerő modorával és szónoki készségével annyira megnyerte a kecskemétiek szívét, hogy megkivánták a világi papságot és őt kezdték leendő plébánosukul emlegetni. Matók József ferencrendi helyettes plébános erre újabb felterjesztést küldött a püspökséghez, melyben a szentferencrendiek szerzett jogaira és érdemeire való hivatkozással azt kéri, hogy őket a plébánia birtokában megerősítse. Kérelmét a katholikus tanácsosok is támogatták. Ezek láttára a püspök újabb vizsgálat elrendelését kérte Pestvármegye törvényhatóságától. A kecskemétiek a vármegyei bizottság előtt is kijelentették, hogy ők akarnak ugyan új templomot, de a szerzetesek maradjanak továbbra is a plébánia adminisztrátorai. Az ügyre vonatkozó összes iratokat felterjesztették a helytartótanácshoz, mely fontolóra vévén a közel másfél-százados előzményeket, 1772. évi augusztus 7-én kelt, Mária Terézia aláírásával ellátott dekretum által akként ítélkezett, hogy a kecskeméti plébánia jogcsorbitás nélkül a váczi egyházmegyét illeti meg.[1]) Migazzi püspök ennek alapján a ferencrendiek provincialisához intézett levelében a legnagyobb elismeréssel szól a rendnek 128 éves működéséről, örök időkre nekik adományozza a Szent Miklós templomot és az alamizsnagyűjtés kizárólagos jogát; kecskeméti plébánossá azonban keresztúri Erdélyi József félegyházai plébánost és csongrádi főesperest nevezi ki. Ezek után Blahó Vince nagytudományú és jeles szónok, 1772. november 15-én átadta a plébániát Erdélyinek[2]) Azóta ismét világi papok gondozták a plébánia ügyeit. — Bogyó Pál plébános halála után, 1906-ban a hívek óriási számára való tekintetből, a Szent Erzsébet templom mellett önálló lelkészséget szerveztek.

Az új plébános egyelőre a piaristák templomát kapta plébánia templomul. A város 1774-ben kezdte Osvald Gáspár váczi piarista laikus szerzetes és építész tervei szerint építeni a mostani szép plébánia templomot, melyet 1790-ben báró Splényi Ferenc váczi püspök szentelt fel a Feltámadt Üdvözítő tiszteletére. Ez 1819-ben leégett, 1863-ban tornyát új rézsisakkal borították, 1900—1903-ban kétszázezer korona költséggel kifestették és teljesen megújították. Az 1911. évi július 8. éjjelén tomboló iszonyú földrengés jelentékenyen megrongálta a templomot, Roskovics Ignác remek freskóit pedig teljesen tönkretette. Híres, 4434 fontos nagyharangja 1694-ből

[1]) Historia Domus parochiae. — Desericius. Hist. Eppatus Vac. 19. — [2]) Alföldi Magyarországnak Fő Mezővárosában Ketskeméten Szent Miklós templomában tartott Beszéd. 1775.

való, azonban 1852-ben újjáöntötték. Ismeretlen időből való gotikus szentségmutatója és 1678-ból való áldoztató kelyhe remek ötvösmunkák.[1])

A plébánia templomon kívül van Kecskeméten a) Szent Erzsébet temploma, melyet 1830-ban építtetett Czollner Mihály gazdag vasárus özvegye és most az önálló lelkészség templomául szolgál. — b) Szent Miklós temploma a ferencrendiek, c) Szentháromság temploma a piaristák birtokában, melyekről külön fogunk tárgyalni. — d) Sarlós Boldogasszony tiszteletére 1718-ban épített kápolna a szőllők közt, amelynél 20 évig remetéskedett Kókai Benedek expaulinus. — e) Szentháromság tiszteletére a temetőben 1720. körül, állitólag református ember által épített kápolna. — f) Szentkirálypusztán 1901-ben Szent István király tiszteletére emelt kápolna és Monostorpusztán 1895-ben Szent Lőrinc tiszteletére emelt kápolna.

Kecskemét lakósságának mintegy fele a város körül, mintegy 15 kmnyi sugárban elterülő tanyákon lakik. Ezek: Ágasegyháza egykoron templomos község, Borbás szintén egykor templomos község, Belső- és Külsőkallószög, Alsó- és Felsőcsalános, Alsó- és Felsőmonostor, Alsó- és Felsőszentkirály egykoron templomos község, Alsó- és Felsőszéktó, Alsó-, Felső- és Kisalpár, Kis- és Nagybugacz, Helvéczia, Heténygyháza, Katonatelep, Kadafalva, Klábertelep, Máriahegy, Máriakápolna, Matkó (az egri káptalan birtoka), Méntelep, Miklóstelep, Öreghegy, Szarkás, Úrihegy, Törökfái, Városföld, Vacsihegy, Vágójárás és Köncsög egykoron falu, sőt talán plébánia, mert az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzék előforduló Paulus de Gunchoc Ortvay szerint köncsögi, (szerintünk Dömsödi) plébános 16 garas és 4 dénár tizedet fizetett.[2]) Nyirpuszta (Belső- és Külső,) a XIV. században szintén plébánia volt, mert a pápai tizedjegyzékben előfordul Stephanus sac. de Nir.[3]) Végül Szentlőricz puszta templomrommal.

Anyakönyveit a ferencrendi adminisztrátorok kezdték írni 1698-ban. — Canonica Visitatioja volt 1777. és 1782-ben. — Kegyura a kecskeméti autonóm hitközség egyháztanácsa. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 48417. Ref. 15274. Ág. 1001. Gk. 111. Izr. 2022. Kf. 36.

---

[1]) Forster. Magyarország műemlékei. II. 626. — [2]) Monumenta Vatic. I. 254. — Magyarország egyházi földleírása 109. — [3]) U. ott.

Plébánosok:

János 1496. körül.
Thámy János 1590—1599.
Gergely 1600 körül.
Gyárfás Demeter 1632?—1643.
Szentferencrendiek 1644—1772.[1])
Erdélyi József 1772—1780.
Horthy Sándor 1781—1783.
Kozma József 1783—1790
Harsányi István 1790—1802.
Jámbor Endre 1802—1812.
Terstyánszky Imre 1812—1822.
Seress Pál 1823—1832.
Hoffmann János 1832—1854.
Jankovich Mihály 1854—1855.
Fektor József 1855—1870.
Bogyó Pál 1871—1906.
Rébész István, pápai prelátus, Szent Miklósról nevezett mislyei c. prépost (a kassai egyházmegyében) 1906—.

Káplánok: Lakatos Antal, Takács Mihály, ifj. Kovács József.
Hitoktató: Szabó Kálmán.
Szent Erzsébet templomi lelkész: Petter Géza.
Káplán: Dinka József.

3. **Kerekegyháza**, ezelőtt Jászkerekegyháza, vasútmenti nagyközség, ✉, T, 🚂 helyben van. A Gubacsi, később Kerekegyházi család ősfészke, mely Kerekegyház néven már 1323-ban fordul elő.[2]) A XV. század elején királyi birtok volt, melyet Zsigmond király 1424-ben, más Kecskemét melletti birtokokkal nejének, Borbálának adományozott.[3]) Török hódoltság alá jutván, 1577-ben negyven jobbágy és két zsellér lakott benne, de 1649-ben már néptelen puszta, melyet III. Ferdinánd király Vadászi Pálnak adományozott. A XVIII. század óta fele Jászárokszállás, másik fele pedig Kúnszentmiklós és Fülöpszállás birtoka volt. A mult század elején újonnan betelepítették. 1858-ban önálló községgé alakult, 1873-ban a kecskeméti plébániától elválasztatván, önálló lelkészséggé alakult s azóta vannak anyakönyvei. — Egykori kőtemplomának romjai most is láthatók. A lelkészség szervezése után az iskolatermet használták templomnak is, de 1912-ben szép templomot építettek Szt. István király tiszteletére. — Canonica Visitatioja nincs. — Püspöki szabadadományozású lelkészség. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 4335. Ref. 612. Izr. 64.

Lelkészek:

Rajczy László 1873—1890.
Szedmák József 1890—1908.
Altrichter Ferenc ker. jegyző 1909-.

[1]) Az adminisztrátorok névsora a szentferencrendi-ház történeténél. — [2]) Károlyi Okltár. I. 53. — [3]) Magyar Tört. Tár. XII. 280.

4. **Kocsér**, csak 1878-ban alakult nagyközséggé, helyben, , Nagykőrösön van. Keletkezésének ideje ismeretlen. Kochy néven tűnik fel először 1548-ban, mint az egri várnak adózó falu. 1577-ben 14 kapus helynek írták össze.[1]) 1699-ben a jászkún községek közt vették fel. Kőtemploma akkor még fönállott. III. Ferdinánd király Vadászi Pálnak adományozta, akitől a nagykőrösiek haszonbérelték. 1745-ben a többi kún teleppel együtt a pesti invalidusház tulajdona, melytől megváltotta Jászapáti 8000 frtért.[2]) A XIX. század elején, (1820-ban) meg csak 110 lélek lakta, juhászok, gulyások, csikósok; de a század közepén mindsűrűbben telepedtek át a jászapátiak, kik 1865-ben szerződést kötöttek a nagykőrösi plébánossal, mely szerint köteles minden szerdán eljönni misézni. Restelvén azt, hogy nekik »szerdán van a vasárnapjuk«, 1881-ben templomot építettek Szent István király tiszteletére és megfelelő javadalommal ellátott önálló lelkészséget szerveztek, melyet Peitler Antal püspök 1885-ben plébániává emelt. — Anyakönyvei 1881-ben kezdődnek. — A hívek 1883-ban autonomikus hitközséggé alakultak és a királytól Kegyúri jogot kaptak. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 3426. Ref. 296. Izr. 7

Plébánosok:

Szabó Imre 1881—1900. | *Lesnyovszky Armand* 1913—.
Takáts Mihály 1890—1913.

5. **Lajosmizse**, két óriási, 36000 holdas jászkún pusztából alakult nagyközség, , , helyben van. Az egyik puszta Kún-Lajos néven 1412-ben a kecskeméti székhez tartozott, a másik Mizseházaszállása néven Róbert érsek által megtérített kún helység.[3]) Mizse nevét Kún László király ilyen nevű nádorától származtatják. A török hódoltság alatt mindakettő az egri várba adózott, Lajos 7 nemesi és ugyanannyi jobbágytelek után, Mizse 2 nemesi és 23 jobbágytelek után és ugyancsak mindkettőben még 1699-ben is kőből épült templom állott.[4]) A török időkben mind a két helység Jászberény tulajdonába ment át. A jászberényiek legelőül használták.

A mult század elején még csak három épület állott ez óriási területen: a földeáki pósthaház, korcsma és csőszház. A huszas években kezdték a legelőket felosztani és Jászberényből annyian telepedtek át, hogy 1854-től kezdve P. Gajdos Sebestyén jászberényi

[1]) Századok. 1878. 564. — [2]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 88. — [3]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 270. — [4]) Győri. Tört. Füzetek. IV. 270.

szerzetes állandóan közöttük lakott és a postaépületben berendezett kápolnában misézett. Egyházilag különben Kecskeméthez és Irsához tartoztak e puszták. A két puszta 1877-ben Lajosmizse néven községgé alakult. 1879-ben lelkészséget szerveztek, mely 1901-ben plébániává emeltetett. A Szent Lajos tiszteletére szentelt hatalmas templomot 1895—96-ban emelték 840000 frt költséggel, melyet a hívek törlesztenek 50 éves részletekben. — Anyakönyveket már 1854. óta vezetett az ott lakó szerzetes, de hiteles anyakönyvei csak 1879. óta vannak. — A plébániát szabadon adományozza a váczi püspök. — Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartozik Ladánybene, most már szintén önálló község, mely Mátyás király 1462. évi oklevelében Beneszállás néven fordul elő.[1]) Pázmány Függeléke szerint Benek-szállása néven templomos község volt.[2]) Egyházilag Kecskeméthez tartozott. Az összes lakóssága tanyákon szétszórtan él.

Lakósainak száma:	Rk. 8996.	Ref. 771.	Ág. 51.	Izr. 129.
Ladánybene lakósai:	1646.	119.	16.	6.

Lelkészek és plébánosok:

Czeisz József 1879—1886.
Sághy Imre 1886—1897.
Járvás József 1897—1904.
Antal István 1904—1908.
Bajcsy Gábor 1908—1913.
Míhálovits Ernő tb. esp. 1913—.
Káplán: id. Szél József.

6. **Nagykőrös,** rendezett tanácsú város, , , , helyben van. Amint e város mellett lévő Földváron rendezett ásatásokból következtetik, ott egykoron jazygok laktak.[3]) S amint Árbor, Encs, Esed, Hangács stb. dűlők neveiből következtetik, környékén kúnok voltak megtelepedve. Okmányban 1317-ben fordul elő »possessio Keurus,« mint királyi birtok.[4]) A budai káptalan 1368. évi határjárási jegyzőkönyvében Kecskeméttel és Czegléddel együtt fordul elő.[5]) Mária királynő 1390-ben Serkei Dezső mesternek adományozta, kinek fiain, a Dezsőffieken kívül még a Györkeiek, Kaplaiak és Jolsvaiak is birtak egyes részeket. Azután ismét királyi birtok lett, melyet Zsigmond zálogba adott az ördögei Bessenyőknek és a Kátayaknak. Az utóbbiak révén a Keglevichek még a XVIII. században is Kőrös földesurai voltak. Vámhely volt és 1467-ben mezőváros (oppidum).[6]) Török uralom alá kerülvén, 1552-ben 52 portát írtak benne össze és kincstári városnak

[1]) Magyar Tört. Tár. XII. 284. — [2]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 270. — [3]) Szalay. A magyar nemzet Tört. I. CCLXI. — [4]) Nagy. Anjoukori Oktár. II. — [5]) Országos levéltár. Dl. 5696. — [6]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 22. — Fejér. Codex Dipl. X VII. 653.

nyilvánították s azért Ali budai pasa elrendelte, hogy bárhonnan is jönnek jobbágyok, azoknak kötelesek települő helyet engedni.[1]) Az 1562—63. évi összeírás szerint 60035, a Hirr-napi fejadóval együtt 66633 akcse adót fizetett Nagykőrös.[2]) A szabadságlevél alapján Nagykőrös lakóssága mindinkább szaporodott. III. Ferdinánd király 1647-ben egy másik szabadságlevelet adott neki, melynek értelmében a kőrösiek Magyarországban és kapcsolt részeiben szabadon közlekedhetnek és kereskedést űzhetnek. I. Lipót 1697-ben vásárjogot adott a városnak. Ennyi szabadalom élvezetében a város gyorsan gyarapodott és részint vétel, részint bérlet útján számos körülfekvő pusztát szerzett, u. m. Kara, Kocsér, Lajos, Mizse, Törtel, Besnyő, Inárcs, Kakucs, Nyársapáti, Őrkény, Pótharasztja, Újszász, Vatya.

Lakósainak egy része ezen időkben a protestantizmusra tért át. A Szent László tiszteletére épült ősi templomot kezdetben közösen használták a katholikusok és a protestánsok; azután a reformatusok külön oratoriumot építettek magoknak a templom északi oldalához.[3]) De nem osztották ketté a templomot, mint azt a Nagykőrösi Krónika nyomán Reiszig is állítja.[4]) Ekkor egy sajnálatos eset történt. »Némely maga-meggondolatlan, feje-fúrt bolond ifjak egy döglött kutyát bevittek a templomban, azt tették a református prédikátornak székében . . . Azon a reformátusok igen felháborodtak és kitanulni akarták volna, kik cselekedték és kinek indításából? de ki nem nyomozhatták. Egymás ellen összeháborodván, annyira megilletődtek, hogy utoljára vasvillára, dorongokra és rakoncákra rohanván, egymást igen megsebhedték, a templomot is egészen mindenik fél bizonyos okokból maga részére érdemesebbnek tartani állította.« A katholikusok földesurukhoz, gróf Keglevich Miklóshoz, Tornavármegye főispánjához fordultak oltalomért, aki 1668. július 7-én kelt levelében ezer arany büntetés terhe alatt megtiltja, hogy bárki is »a katholikus Egyházi Emberöket, Papokat, Barátokat valamely istenes szolgálatban háborgassa.« Minthogy a grófnak nem volt módjában tilalmának érvényt szerezni, »idővel, a képtelen háborúk és mirigyes döghalál után, mind az Oltáron, mind az Áldozaton, mind a katholikusokon kiadván, a templomot elfoglalták.«[5]) Ezek szerint a templom végleges elfoglalása csak a Rákóczi-féle fölkelés és az 1709. évi pestis után történhetett és kétségtelen, hogy azelőtt Nagykőrösön majdnem állandóan plébánosok is voltak.

[1]) Századok. 1879. 562. — [2]) Vélics. Magyarországi defterek. I. 146. II. 279. — [3]) Bejegyzés a nagykőrösi anyakönyvben. — [4]) Nagykőrösi Krónika. 13. — Borovszky. Pestmegye monogr. II. 425. — [5]) Ismeretlen című nyomtatványból. 55—56. l.

Ekkor a nagykőrösi katholikusok lelki gondozása a kecskeméti ferencrendiekre nehezedett, mert Keglevich gróf idézett levelét hozzájuk intézte és még 1733-ban is ők tettek jelentést a váczi szentszéknél, hogy Kőrösön igen sok az apoztazia. A püspök ennek következtében a kőrösi katholikusokat az alpári plébániához affiliálta. Félszázadig tartott ez a majdnem teljes árvaság, miglen 1763-ban jött Nagykőrösre a Caramelli-ezred, melynek tábori lelkésze is volt. Scenus ezredes megengedte, hogy a kvártélyházban tartott misékre a városbeli katholikusok is eljárjanak és ennek következtében némileg éledni kezdett a hitélet. Gróf Migazzi püspök 1777-ben felterjesztést küldött a helytartótanácshoz, hogy szervezzen Nagykőrösön lelkészséget. Midőn ezt a reformátusok megtudták, még katholikus vallású cselédjeiket is elbocsátották és a közös földeket hamarosan felosztották, nehogy azokból majd a katholikus papnak is kelljen részt adni. A kormány elrendelte, hogy Nagykőrös egyelőre, az önálló lelkészség felállításáig valamely közelebb eső plébániához csatoltassék. Azonban a püspök mindjárt 1778-ban Hatos Imrét, a feloszlatott Jézustársaság tagját, küldte Nagykőrösre helyi lelkésznek. Ezen kiváló férfiú azonnal az egyházi ügyek rendezéséhez fogott, de a kegyetlen halál ottlétének negyedik hónapjában, nov. 14-én, elragadta.

Ekkor a püspök Molnár Mihály szolnoki franciskánust küldte helyébe. Mivel a lelkész és a kápolna a katonai kvártélyházban volt elhelyezve, midőn a Caramelli ezred egy év mulva ismét visszatért, a lelkésznek ki kellett onnan vonulnia. A városi tanács most nem akart neki sem az istentisztelethez helyet, sem lakást adni. Csakhogy ezzel nem lehetett a kormányrendeletet kijátszani. Mária Terézia 8000 frtot utalványozott templom, iskola és paplak építésére, amelyhez hozzájárultak még a püspök, a katholikus földesurak és a nép. Igy épült föl az 1781—1787. években a mostani, Szent László tiszteletére ajánlott új templom, a plébánia és az iskola. Midőn Migazzi bíboros a váczi püspökség adminisztrációjáról lemondott, a reformátusok ismét az építkezések befejezését akarták megakadályozni. A kőrösi tanács azzal fordult a helytartótanácshoz, hogy ne támogassa az építkezést a püspökség időközi jövedelméből, mert Kőrösön csak két bekebelezett katholikus család és néhány cseléd lakik. Erre a helytartótanács vegyes bizottságot küldött ki az ügy megvizsgálására, melynek ágostai hitvallási tagja, Kubinyi Lajos is odanyilatkozott, hogy a tanács egyedüli célja a katholikusokat elnyomni és a városból kitudni. Ennek következtében báró Orczy Lászlót, a váczi püspöki javak kezelőjét arra utasí-

totta a kormány, hogy a templom befejezéséről és felszereléséről gondoskodjék. Kozma József főesperes 1788. január 8-án ünnepélyesen megáldotta a templomot, iskolát és plébániát. Az 1050 fontos nagyharangot gróf Keglevich Zsigmond esztergomi nagyprépost adományozta. Azóta e templomot ismételten megújították, legjelentékenyebben 1907-ben a Vallásalapból kiutalványozott 9500 korona és közadakozásból begyűlt 5147 korona költséggel.[1])

Anyakönyvei 1778-ban kezdődnek. — Canonica Visitatioja nincs. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak Nyilas, máskép Nyárasapáti puszta, egykoron a budai klarisszák és a Nyárosapáti család birtoka.[2]) Valószínűleg az apácák emelték azon templomot, mely a Pongrácz-féle térképen látható. Ezt is a protestánsok foglalták el, mert a kőrösi tanács 1632-ben 4 frtot adott nekik templomjavításra, 1638-ban pedig féltallért fizetett a nyárasapáti prédikátornak, amiért a temetésen jelenvolt és papolt.[3]) Továbbá Besnyő, Ecsed, Fekete, Felsőjárás, Hangács és Homoltáj népes, nagyobbára katholikusoktól lakott puszták.

Lakósainak száma: Rk. 8907. Ref. 18712. Ág. 192. Gk. 20. Izr. 727. Kf. 27.

Plébánosok:

Hatos Imre 1778.
Molnár Mihály 1778—1784.
Sáffrány Mihály 1784—1792.
Hantzel József 1792—1797.
Podhragyay János 1797—1800.
Nagy György 1800—1802.
Cseh Endre 1802—1805.
Kasza János 1805—1810.
Okováth István 1810—1811.
László Imre 1811—1819.
Belányi Mihály 1819—1822.
Bazala Pál 1822—1828.
Seress János 1828—1829.
Szőke Miklós 1829—1848.
Ehn Bernát 1848—1859.
Gyurinka Antal 1859—1905.
Êben Mihály 1905—1912.
Takáts Mihály szöregi c. apát, szentszéki tb. tanácsos, ker. esperes 1913—.

Káplán: Szabó Jenő.

[1]) Összes ezekre vonatkozó okmányok a Historia Domus I—III. kötetében. — [2]) Orsz. levéltár. Dl. 15003. 15012. — [3]) Török-magyar Történeti Emlékek. I. 31. 66.

7. Czeglédi esperesi kerület

Pest-Pilis-Solt-Kiskúnvármegyében.

Kerületi esperes: *Horváth József,* czeglédi prépostplébános.

Segédesperes és tanfelügyelő: *Sandula Imre,* kánonjogtudor, pápai kamarás, monori plébános.

Kerületi jegyző: *Királymezey Dezső,* irsai plébános.

Plébániák:

1. **Czegléd,** rendezett tanácsú város, , , , helyben van. Kézai »Krónikájában« azt olvassuk, hogy a katalauni ütközet után Atillának mintegy 3000 harcosa Chigle mezején telepedett meg és ott maradtak Árpád bejöveteléig.[1]) Ezt Galgóczy Czeglédre, Szabó Károly Sziklamezőre, Verancsics Chykmezewre magyarázza.[2]) Kún László király 1290. március 5-én kelt okiratát »Chegled közelében« állította ki.[3]) Károly Róbert 1308-ban szintén »Czegled« közelében állít ki diplomát, mely ekkor már bizonyosan királyi birtok volt.[4]) Nagy Lajos ezen »régi királyi birtokot« a XIV. század első felében Pál (talán nándorfehérvári) püspöknek adományozta, ettől magához váltotta Erzsébet királyné és az óbudai klarisszáknak adományozta. Nagy Lajos ezt az adományt megerősítette 1358-ban.[5]) Ezentúl Czegléd állandóan az apácák birtokában maradt, egészen a rend eltörléséig, 1782-ig, amikor a Vallás alapítványi birtokká lett. Az apácáknak sokszor kellett pereskedniök a szomszédos birtokosok: a Jolsvaiak, Nyársapátiak, Szerecsenek és Jakcsok hatalmaskodásai miatt. Czegléd a XV. században mezőváros és vámhely volt.[6]) A törökök mindjárt a mohácsi ütközet után kirabolták és 1541-ben hatalmukba hajtották. Szultáni kincstári birtoknak hagyták meg, minek következtében a szomszédos, a török hűbérurak által agyonzsarolt községek lakósai is odamenekültek s a város hamar virágzásnak indult. Czegléden 1559-ben 184 portát írtak össze 90000 akcse jövedelemmel; 1562—63-ban 86525, 1569-ben már 242500 akcse adót fizetett a város a szultánnak.[7]) Az ekkori zavart birtokviszonyokat némelyek ismét arra használták fel, hogy a klarisszák birtokait elfoglalják, így: Enyingi Török Bálint, Verancsics Antal püspök, Ungnad Kristóf egri várkapitány, a Petneházyak, majd ezek magvaszakadtával a Forgách grófok.[8]) A II.

[1]) Endlicher. Monum. Arpadiana. 100. — Császár. Kézai Magyar krónikája. 31. — [2]) Pestmegye monogr. III. 211. — Kézai Krónikája. 38. — Összes munkái. I. 144. — [3]) Wenzel. Árpádkori oktár. IX. 523. — [4]) Wagner. Analecta Scepusii. I. 35. — [5]) Fejér. Codex Dipl. IX IV. 130. — [6]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 21. — Orsz. levéltár. Dl. 13814. 15002. 15012. 16247. — [7]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 50. 144. 150. II. 193. — [8]) Török-magyar Tört. Emlékek. II. 255. — Verancsics. Összes munkái. VII. 342.

Rákóczi Ferencz-féle szabadságharcok idejében egyaránt szenvedett a kurucoktól, labancoktól és a rácoktól. Az 1849. évi január 25-én véres csata színhelye volt Perczel és Ottinger csapatai közt.

Egyházi története is a XIII. századba nyúlik vissza. Szent Anna tiszteletére ajánlott kápolnáját állítólag V. István neje, Erzsébet királyné emeltette 1270. körül.[1]) Ezt egészen valószínűvé teszi az, hogy az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzék szerint: »Nicolaus sacerdos de Seglar iuratus dixit non valere ultra VIII. marcas.« Ortvay és általában a történetírók Seglar alatt Czeglédet értik.[2]) Tehát tizede után ítélve, a pesti után, a váczi egyházmegyének legtekintélyesebb plébániája volt. Ugyancsak Erzsébet királyné, Nagy Lajos anyja, építtetett az említett kápolna mellé egy »csodás mívű« a Szentkereszt feltalálása tiszteletére ajánlott templomot, melyet a klarisszák 1417-ben már javíttattak, mert az 1820-ban lebontott templom egyik gerendáján ez az évszám volt látható.[3]) Az apácák 1416-ban János papot nevezték ki czeglédi plébánossá és birtokuk provizorává. Dénes esztergomi érsek 1459-ben bizottságot küldött ki sáfárkodásának megvizsgálására. 1471-ben pedig már Bálint volt a czeglédi plébános.[4]) Mészáros Lőrinc »a nagybotú,« czeglédi plébános nevezetes szerepvivő volt a Dózsa-féle pórlázadásban, 1514-ben.[5]) Valószínűleg már ő készítette elő a talajt a protestantizmus számára. Czegléden, Balázs nevű pap kezdte Luther tanait hirdetni; a plébánost elkergették, »a remegő katholikusok« elmenekültek és az újhitűek 1530. körül a templomot és iskolát is elfoglalták.[6]) Nemsokára Szegedi Kiss István Kalvin tanait hirdette mindakettőben.

A török hódoltság alatt a katholicizmus két századig volt száműzve Czeglédről. Csak amikor az óbudai klarisszák saját birtokukat kezelésökbe vehették, telepítettek oda katholikus vallású jobbágyokat, kiknek lelki gondozását Berkes püspökhelyettes az abonyi plébánosra bízta. Azután 1744—45-ben Berkei Dániel szentferencrendi szerzetes járt át Kecskemétről misézni, míglen Althann M. Károly püspök az apácák segítségével a plébániát szervezte. Botka István borsosberényi plébános Czeglédre küldetvén, 1746. június 27-én kezdte vezetni az anyakönyveket. Az új plébános a plébánialaknak átadott uradalmi épületben misézett is. Azonban egyházi hatóságaink soha

[1]) Tudományos gyűjtemény. 1827. II. 45. — [2]) Monumenta Vatic. I. 254. — Magyarország egyházi földleírása. 111. — [3]) Hübner. A czeglédi r. k. egyház tört. 9. — [4]) U. ott. — [5]) Fraknói. Bakócz Tamás élete. 147. — Márki Sándor. Dósa György. 73—204. [6]) Historia Domus. — Takács. A czeglédi ev. ref. egyház tört. 12.

sem mondottak le a protestánsok használatában lévő templom tulajdonjogáról, mert nem tartozott a »becikkelyezett« templomok sorába. Pongrácz püspök térképén ott van a kath. egyházak közt, Dwornikovich azt írja Jelentésében, hogy »Czekléden jól fedett katholikus templom van, de kalvinista prédikátor ül benne.«[1]) Gróf Althann M. Frigyes püspök 1718. és 1726-ban rendes látogatást végzett benne.[2]) De csak Althann M. Károly tett lépéseket visszaszerzésére, midőn a czeglédi katholikusok panaszt emeltek azért, hogy a reformátusok kántorukat a templomból kiűzték és megverték; mire a helytartótanács 1753. febr. 8-án kelt rendeletével megparancsolta, hogy a templomot visszaadják. A rendelet végrehajtásával Huszár István pestmegyei alispánt, az óbudai apácák ügyészét és Márthonyi Pál kanonokot bízták meg.[3]) Az apácák azonnal sekrestyét és két év mulva tornyot építtettek hozzá, 1783-ban pedig a Szent Anna kápolnát restauráltatták.

Mivel évek mulva a templom a hívek számához képest kicsiny lett és pusztulni kezdett, lebontották s 1821-ben a kegyuraság rendeletéből a mostanit kezdték építeni Homályossy Ferenc tervei szerint. 1825. december 19-én befejeztetvén, Nagy György plébános a Szentkereszt feltalálása tiszteletére megáldotta, gróf Nádasdy Ferenc püspök pedig 1828. augusztus 31-én felszentelte. Költségei 50293 frtra rúgtak, melyekből 35105 frtot a Vallásalap fedezett, a többit a templompénztára és a hívek. Azóta 1840-ben és újabban 1892-ben kifestették.[4]) — Canonica Visitatioi 1777. és 1828-ban keltek. — Czegléd a legrégibb autonomikus hitközségek egyike, melynek első alapszabályai 1810—20-as évekből valók. — Kegyura a Vallásalap. — Egyházi nyelve magyar. — Külső területei: Cserhátalja, Kámániszőllők, Öregszőllők, Ugyerszőllők, Csemő és Bede, melyeken több ezer lélek lakik.

Lakósainak száma: Rk. 16040. Ref. 15712. Ág. 1010. Gk. 40. Izr. 1121. Kf. 19.

Plébánosok:

N. (Miklós) 1332. körül.
János 1416—1459?
Pál 1471—.
Bálint 1471—.
Mészáros Lőrinc 1514. körül.
Botka István 1746—1772.
Belkovics István 1772—1794.
Szeliga János 1795—1805.

[1]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 178. — [2]) Liber III. Wisit. Can. 44. 120. — [3]) Hist. Domus. 6—8. — [4]) Lásd bővebben: Hübner Emil. A czeglédi római kath. egyház története. 1900. — Borovszky. Pestmegye monogr. II. 360—372.

Sajtó alá került 1915. január 2-án.

Toppler György 1805—1810.
Nagy György 1810—1846.
Bobory Károly 1846—1853.
Makk Ferenc 1853—1858.
Bruckner Endre 1858—1871.
Makáry István 1871—1898.
Horváth József Szt. Péterről nevezett márczafalvai c. prépost (győri egyházmegyében), ker. esperes 1898—.

Káplánok: Szilágyi Imre, Merva Imre.

2. **Czeglédberczel,** nagyközség, , , helyben. A XIV. században mint Albertihez tartozó puszta fordul elő, tehát bizonyára királyi birtok volt, melynek egy részét Erzsébet királyné az óbudai klarisszáknak adományozta.[1]) Később községgé alakult, mert a török hódoltság alatt, mint a váczi nahijehez tartozó 3 portás hely fordul elő.[2]) A török világ elmúltával mint elpusztult helyet kapták vissza az apácák és a czeglédi uradalmukhoz csatolták. A rend eltörlése után Bérczér néven Vallásalapítványi birtok lett, melyre II. József vegyes vallású elszászi németeket telepíttetett, kiknek 720 négyszögöles beltelkeken 130 házat építtetett és igavonó jószágot adatott azzal a kötelezettséggel, hogy az ottani alapítványi birtokot műveljék. Ezeknek katholikus vallású részét az irsai plébániához csatolták. Azonban az első települők erkölcstelen és tunya népek voltak, kik közt kiütött a disszenteria, soraikat megtizedelte, a többieket pedig 1790. októberében — vallásuk szerint elosztva — a Bánság különböző helységeibe küldték. A czeglédi uradalom felszólítására ekkor különböző pestvidéki lakósok foglalták el az üresen maradt házakat, u. m. Üllőről és Sülyből magyarok, Soroksárról, Taksonyból, Adonyból, Tétényről, Ürömről, Borosjenőről németek.[3]) Ezek mind katholikus vallásúak voltak. A Vallásalap 1797-ben Czeglédberczel néven helyi lelkészséget létesített, 1804-ben önálló községgé alakult, 1806-ban pedig plébániává emeltetett.

Nepomuki Szent János tiszteletére ajánlott templomát 1801. körül építették, tornyát pedig csak 1854-ben. Azóta ismételten megújították, legjelentékenyebben 1903. és 1909-ben. — Anyakönyvei 1797-ben kezdődnek. — Canonica Visitatioját pótolja az 1816. évi »Accomodatio Parochi.« — Kegyura a Vallásalap. — Egyházi nyelve magyar és német. — Hozzátartozik Cserőpuszta és Nagyállásmajor.

Lakósainak száma: Rk. 3314. Ref. 25. Ág. 32. Izr. 25.

[1]) Országos levéltár. Dl. 18683. — [2]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 134. — [3]) Egykorú följegyzések az irsai Historia Domusban.

Plébánosok:

Földi János 1797—1800.
Alajthner József 1800—1804.
Guba János 1804—1805.
Khan József 1806—1810.
Junganek József 1810—1837.
Bobory Károly 1837—1846.
Láncz János 1846—1867.
Schmidt Ferenc 1867—1899.
Trummer Ferenc 1899—1913.
Borovíczény Nándor hittudor, sztszéki tb. tanácsos 1913—.

3. **Gyömrő,** a legújabb időkben erős lendületnek indult nagyközség, , , , helyben van. Családnévben előfordul már 1272-ben.[1]) A XV. század elején királynői birtok, melyet Zsigmond adományozott Borbála királynénak; de voltak itt a Gyömrőy, Botos, Bodó és Inárcsi családnak is birtokrészei. Mátyás király Botos György magtalan halála után ennek részét a Rozgonyiaknak adományozta 1458-ban.[2]) Felerészét Ráday Menyhért birta, melyet 1540-ben bobaldi Chewre Dénesnek és Máténak adott.[3]) A török hódoltság alatt 1559-ben 25 kapus hely volt 5600 akcse jövedelemmel és 1562—63-ban 7239 akcset jövedelmezett.[4]) Lakósai ekkor reformátusokká lettek, 1605-ben már a váczi szuperintendencia alá tartozó anyaegyházuk volt.[5]) Később elpusztult ugyan, de lakósai visszatérve 1698-ban visszaállították egyházukat.

Egykori katholikus temploma, melyet egyideig valószínűleg a reformátusok használtak, elpusztult. Ennek romjain építtette fel Ürményi Bernát földesúr 1777-ben a mostani templomot Nepomuki Szent János tiszteletére, 1877-ben jelentékenyen megújították. Az új telepítés következtében gyorsan növekvő községben 1914-ben önálló lelkészséget létesítettek, melyet a püspök 3043/1914. sz. alatt jóváhagyott. Hozzátartozik az erősen fejlődő új Vasúti telep, Kóczán és Tövesmajor.

Lakósainak száma: Rk. 1934. Ref. 1838. Ág. 172. Gk. 7. Izr. 107. Kf. 8.

Filiakegyháza:

Péteri, nagyközség. Lakósai lutheránus vallású tótok, kik közt csak kevés magyarnyelvű katholikus lakik. Pethury és Pethry néven előfordul a XV. században, mint a Györki és Horhi család

[1]) Wenzel. Árpádkori oktár IV. 46. — [2]) Magyar Tört. Tár. XII. 284. — Országos levéltár. Dl. 13516. 13982. 14821. 14952. 16542. — [3]) Magyar Tört. Tár. XII. 106. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 124. 143. II. 193. — [5]) Desericius. Historia Eppatus Vac. 169.

birtoka, melyet 1472-ben zálogba adnak a Kenderesieknek.[1]) A török hódoltság idején teljesen elpusztult, csak 1792-ben telepítette be petőfalvi Bohus Dániel zólyommegyei tótokkal.[2])

Lakósainak száma: Rk. 101. Ref. 28. Ág. 1339. Izr. 25.

Lelkész: *Bartoss Géza.*

4. **Irsa**, vasút melletti nagyközség, , , , helyben van. Az Irsai család ősbirtoka, melynek egyik tagja, János, 1373-ban »homo regius.«[3]) Az Irsaiak 1395-ben megveszik a Szentiványháziakkal és a szentiványi Sáfárokkal Szentivány, Mikebuda, Hugye, Inárcs, Majosháza, Bugyi és Ordasháza nevü pest- és fejérmegyei helységeket, melyeknek birtokában őket Zsigmond király 1406-ban megerősítette.[4]) Mivel Irsai János 1457-ben hamis pénz verése által hűtlenségbe esett, V. László elvette birtokait és Kozma László fiainak adományozta, de János király ezeknek egyrészét visszaadta az Irsaiaknak.[5]) A török hódoltság idején 1553-ban az egri várhoz tartozó 5 kapus hely, 1562—63-ban 10000 akcset hoz Szefernek, a hatvani szandzsák mirolájának.[6]) Később elpusztult. Bosnyák Tamás füleki várkapitány 1614-ben már mint praediumot veszi meg.[7]) Pestvármegye 1790-ki összeírásában, mint olyan lakatlan hely van felvéve, melyről nem is tudják, hogy kié? 1703-ban kezdték benépesíteni lutheránus tótokkal, 1715-ben nemesi község, az Irsay, Zlinszky, Bécz, Mester stb. család birtokában.[8])

Templomáról azt olvassuk a Historia Domus-ban, hogy azt Irsai Margit és Mária építtette Szent Margit tiszteletére és földrészt adtak fenntartására, amelyet később Irsai András elfoglalt. Mivel Irsai András az 1447. évi országgyűlésen Pestvármegye követe volt, tehát a templomnak ezen idő előtt kellett épülnie.[9]) A török időkben istállóul használták, azután a lutheránusok ismét templomul; de midőn Irsa 1744-ben a katholikus vallású Zlinszky József birtokába került, ez elvette tőlük, teljesen megújíttatta, felszerelte és 1745. óta házi lelkészeket tartott mellette a pesti szentferencrendi zárdából, kik a híveket is gondozták. Ezek 1745. óta vezették a kereszteltek, 1748. óta a meghaltak és 1757. óta a házasultak anyakönyveit. Egyébként a tápióbicskei plébános fenható-

[1]) Csánki. Magyarorsz. földrajza I. 33. 42. — [2]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 112. — [3]) Fejér. Codex Dipl. IX IV. 551. — [4]) Fejér. Cod. Dipl. X II. 269. X IV. 544. — [5]) Magyar Tört. Tár. IX. 161. — Országos levéltár. Dl. 18683. — [6]) Századok. 1878. 562. Vélics. Magyarországi defterek. I. 140. II. 193. — [7]) Török-magyar Tört. Eml. I. 256. — [8]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 79. — [9]) Batthány. Leges Eccles. I. 492.

*

sága alatt állottak. Eszterházy Károly püspök 1760-ban önálló plébániát létesített Irsán. Mivel az ősi templomot a mult század elején hatóságilag bezáratták, 1814-ben lebontván a szentélyt, azt némileg megnagyobbították, újonnan befödték és 1820-ban tornyot építettek hozzá. De így is kicsinynek bizonyult a folyton szaporodó nép számára, tehát 1856-ban ismét kibővítették. Mindezen munkálatokhoz a helyi közbirtokosság jelentékenyebb összegekkel járult. Ezen templom Urunk szineváltozása tiszteletére van felajánlva. — Canonica Visitatiói 1777., 1782. és 1827-ből valók. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartozik Mikebuda puszta, melyről már 1376-ból vannak adataink, 1395-ben az Irsai, Szentiványházi és Sáfár, 1463-ban a Mikebudai, Vértesi és Török család birtokában volt.[1]) A török hódoltság idején 1559-ben 31 kapus helység, de csakhamar elpusztult s a kőrösiek és czeglédiek legelőnek haszonbérelték.[2]) Ennek elmúltával a gróf Keglevich és Majthényi család birta. Egykori temploma a Pongrácz-féle térképen még látható; midőn romjait mintegy negyedszázad előtt kiásták, több régiség is került felszínre.

Lakósainak száma: Rk. 2682. Ref. 490. Ág. 2533. Izr. 281. Bapt. 135.

Fiókegyházai:

a) Alberti szintén vasutmenti nagyközség, melyet Irsától csak egy utca választ el. Régente az Alberthy, Kenderessy, Sáfár és Miskolczy családok birtoka.[3]) A török uralom kezdetén 5 kapus hely volt, 1562—63-ban 4281 akcset jövedelmezett Husszeinnek, de azután elpusztult.[4]) III. Károly király Szeleczky Mártonnak adományozta, akinek beiktatása ellen tiltakoztak a váczi káptalánnál az Irsay, Varacskay, Róth és Buzogány családok; de eredménytelenül. A XVIII. század elején nógrádmegyei lutheránus tótok telepedtek le Irsán.[5]) Szeleczky 1743-ban kápolnát építtetett Szent Márton tiszteletére, melyet 1856-ban lebontottak és követ az irsai templom kibővítésére használták fel. Szapáry István gróf, 1859-ben szép kápolnát emelt parkjában Szent Rozália tiszteletére. — Hozzátartozik Dánszentmiklós, igen népes puszta, mely a XIII. században templomos falu volt.[6])

Lakósainak száma: Rk. 2245. Ref. 262. Ág. 3010. Gk. 2. Izr. 53.

[1]) Országos levéltár. Dl. 6353. 18683. Process. Tabul. 287. 400. — [2]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 129. — [3]) Országos levéltár. Process. Tabul. 199. Dl. 18683. 17387. — [4]) Századok. 1878. 562. — Vélics. Magyarországi defterek. I. 159. — [5]) Mocsáry. Nógrádvm. Esmértetése. II. 518. — [6]) Fejér. Cod. Dipl. VIII. 28.

b) Nyáregyháza, Alsó- és Felsőnyáregyháza pusztákból alakult kisközség. Szintén község volt a XIV. században, melyet Albert király Nyáry Lajosnak adományozott. A török uralom alatt még fennállott, 1553-ban 5 kapus hely volt.[1]) Elpusztulván, a kecskemétiek vették haszonbérbe. Később Vak Bottyán János birtokába került, most számos birtokosa van. Sajnos, hogy az ott lakó sok katholikusnak nincs temploma, pedig az anyaegyháztól 14·7 kmnyire fekszik.

Lakósainak száma: Rk. 2194. Ref. 572. Ág. 575. Gk. 3. Izr. 15.

c) Pilis nagyközség, a budapest—czeglédi vasúti vonal mellett, az anyaegyháztól 10 kmnyire. Nem tévesztendő össze a Pilis vármegyének nevet adó és cisztercita apátságáról nevezetes Pilisszentkereszttel. A XV. század elején már falu volt, melyet V. László 1453-ban Szilassy Györgynek adományozott.[2]) A török hódoltság idején 1562—63-ban 5095 akcset jövedelmezett, azután elpusztult.[3]) Egykori templomát valószínűleg Szilassy Vince váczi püspök építtette; a Pongrácz-féle térképen még látható. A törökök kiűzetése után Beleznay János tábornok földes úr felvidéki lutheránus tótokkal népesítette be a községet s csak később költöztek ide katholikus vallású magyarok. Temetőjében Schumayer Róza kápolnát emelt 1910-ben Szent Katalin tiszteletére.

Lakósainak száma: Rk. 899. Ref. 202. Ág. 4507. Gk. 4. Izr. 144. Kf. 6.

Plébánosok:

Haramin Endre 1760—1762.
Budgyjacs Ignác 1762—1770.
Zimmer Pál 1770—1777.
Wach György 1777—1781.
Kondlovics István 1781—1783.
Baranyai János 1783—1785.
Ladiszlaidesz Imre 1785—1787.
Mertz Ignác 1787—1790.
Gyetvay Pál 1790—1794.
Diber Endre 1794—1797.
Irányi János 1797—1803.
Szeliga József 1803—1805.
Iványi János 1805—1807.
Agler Ferenc 1807—1811.
Vavróczy Márton 1811—1822.
Lukácsy Imre 1822—1837.
Neszveda János 1837—1852.
Fektor József 1852—1855.
Vághelyi János 1855—1893.
Odray Celesztin 1893—1901.
Igaz Péter 1901—1910.
Királymezey Dezső 1910—.

[1]) Századok. 1878. 562. — [2]) Mocsáry. Nógrádm. Esmértetése. I. 82. — [3]) Vélics. Magyarországi defterek. I. 165.

5. **Kispest**, a főváros tőszomszédságában, nem egészen félszázad előtt keletkezett, de rohamosan fejlődő nagyközség, , villamosvasút helyben. A XIX. század második felében még politikailag Soroksárhoz tartozó pusztaság és az egykori Grassalkovich-hercegi uradalmaknak egy része volt. Midőn a Belga-bank parcellázva eladta, házakat kezdtek építeni e területen, melyek oly gyorsan szaporodtak, hogy 1875-ben a szintén újonnan keletkezett Törökfalvával egyesülve, Kispest néven önálló községgé alakult. Egyházilag a soroksári plébániához tartozott; de a fővároshoz való közelsége miatt a katholikus vallású lakósok igen gyakran a kőbányai plébánia szolgálatát vették igénybe. A szaporodó hívek mindjobban érezték lelkiszükségleteik kielégítésének hiányos voltát s azért már 1877-ben egy kis kápolnát építettek Szent Vendel tiszteletére, melyet 1883-ban kibővítettek és önálló lelkészség szervezése iránt tettek lépéseket. Peitler Antal püspök a hívekkel egyességre jutva, még azon évben Ribényi Antalt Kispest első önálló lelkészévé nevezte ki.

Az új lelkész első feladatává tette egy nagyobb templom építését, melynek az éppen akkor katasztrófálisan elhalt Rudolf trónörökös emlékére »Rudolf-fogadalmi-templom« elnevezést szánt, hogy gyűjtését eredményesebbé tegye. Evégett engedélyt kapott országos gyűjtésre, 1887-ben missió-kiállítást rendezett a Nemzeti Múzeumban és hatalmas Albumot adott ki. Mindezekből mintegy 20,000 korona gyűlt össze és a Vallás-alapból 10,000 korona segítséget kapott. Sok küzködés után 1907-ben hozzáfogtak a jelenlegi szép, de a hívek számához képest kicsiny templom megépítéséhez. Az építést 1908-ban fejezték be és Szent Rudolf tiszteletére megáldották. Építési költsége 96000 korona, mely részben most is fedezetlen.

A lelkészség megalapítása után egyháztanácsot szerveztek, plébániát építettek, melyet 1913-ban 32000 korona költséggel kibővítettek. Mivel különösen a villamos vasut kiépítése és a Wekerle-munkástelep alapítása következtében a lakósság rohamosan szaporodott, mindig újabb kápláni és hitoktatói állások szervezéséről kellett gondoskodni; de a lakósság számához képest a mostani helyzet is siralmasnak mondható. — Anyakönyvei 1883-ban kezdődnek. — Kegyura nincs. Az 1910-ben plébániává emelt javadalmat a püspök szabadon adományozza. — Egyházi nyelve magyar, a gyóntatószékben mindenféle.

Lakósainak száma: Rk. 22709. Ref. 4069.* Ág. 1575. Gk. 108. Izr. 1652. Kf. 99.

Fiókegyháza:

Péstszentlőrincz, 1909. óta nagyközség, , , , helyben van. Zent Lewryncz néven már 1424-ben falu (possessio) volt, melyet Zsigmond király nejének, Borbálának adományozott.[1]) 1470-ben templom és lelkészség is volt benne.[2]) Ismeretlen időkben elpusztult. A törökök kiűzetése után megvette Grassalkovich Antal és a gödöllői uradalomhoz csatolta. Arról emlékezetes, hogy a Grassalkovich herceg által 1814-ben rendezett vadászat címén itt találkoztak I. Ferenc királlyal, az orosz cár és a porosz király s itt határozták el a bécsi kongresszus tartását. A még most is álló gloriettről nézték a hajtást.

Grassalkovich herceg kápolnát építtetett e pusztán Szent Lőrinc tiszteletére, mely mellett Mayerffy Ferenc későbbi bérlő ferences szerzetest tartott házi káplánul. Jurenák bérlő magtárrá alakíttatta; de báró Sina ismét kápolnának rendezte be és most is használják. A Belga-bank több részre szétosztva eladta a pusztát. Gróf Lónyay Menyhért a maga birtokából 100 holdat 1876-ban nyaralóknak adott el s ekkor kezdett létesülni a mostani község, mely a kispest—szentlőrinczi villamos vasút kiépítése óta rohamosan emelkedik. A hitélet emelése végett 1898-ban templomépítési bizottságot alakítottak, mely 1905-ben kieszközölte a püspöknél, hogy az egyik kispesti káplán az állami iskola termében minden vasár- és ünnepnapon misézzen. A templomépítő-bizottság 1908-ban egyháztanácsá alakult át. Ribényi Antal kispesti lelkész halála után, 1910-ben főhatóságilag jóváhagyott Canonica Visitatio-szerű megállapodással helyi káplánságot szerveztek. Wimmert Béla kinevezett káplán az egyháztanácscsal azonnal munkához fogva, templommal kapcsolatos plébániát építtettek, melyhez Földes Emil vállalkozó sajátjából tornyot is emelt. Ez ideiglenes templomot 1911. június 25-én B. Szűz Mária Szíve tiszteletére megáldották. Az 1650 □-öles telket dr. Bókay Árpád adományozta, az építkezés mintegy 60,000 koronába került. Az alapok ásatásakor temetőhely közepén álló kriptára találtak; tehát valószínű, hogy e helyen állott Szent Lőrincnek egykori temploma is. Ezen kívül van itt a karmelita apácáknak Jézus Szíve tiszteletére ajánlott házi kápolnája. — Anyakönyvei 1910-ben kezdődnek. — Egyházi nyelve magyar, a gyóntatószékben mindenféle.

Lakósainak száma: Rk. 5656. Ref. 1166. Ág. 640. Gk. 23. Izr. 299. Kf. 41.

[1]) Magyar Tört. Tár. XII. 284. — [2]) Gyárfás. Jászkunok tört. III. 668.

Plébánosok:

Ribényi Antal 1883—1910. | *Drexler Antal* szsz. tb. tan. 1910.

Káplánok: Rehák Mátyás, Kinczel Venczel.

Hitoktató: Held Imre.

Pestszentlőrinczi helyi káplán: dr. Wimmert Béla, kánonjogtudor.

6. **Monor,** nagyközség a budapest—ceglédi vasúti vonal mellett, , , , helyben van. Az Atyai (de Athya) nemzetség ősbirtoka, melyet Atyai Zaar János hűtlensége miatt Zsigmond király 1401-ben a Marótiaknak adományozott.[1]) Maróti Miklós pedig elcserélte 1446-ban Újfalu és Zsiger helységekkel együtt (ma mindkettő puszta, Monor határában) az egri káptalan más jószágaiért.[2]) Számos adat bizonyítja, hogy ezen községek a török uralom alatt még fennállottak. Az egri vár 1553. évi számadásaiban Monor Molnár néven, mint 13 kapus hely, Zsiger mint 8 kapus hely van felvéve. Monor 1562—63-ban 5315 akcset, Zsiger 5684 akcset jövedelmezett.[3]) Lakósaik a török hódoltság alatt reformátusokká lettek, valószínűleg a kőrösiek befolyása alatt, kik határaikat bérelték. Desericius szerint Monoron már 1605-ben a váczi szuperintendens alá tartozó lelkészség volt.[4]) Monor fennmaradt a török uralom alatt is, mert 1690-ben mint az egri káptalan birtokát, 1715-ben mint 33, 1720-ban mint 108 adóköteles házzal biró községet írták össze.[5]) Az egri káptalan 1910-ben birtokának nagyobb részeit parcellázva eladta.

Igen valószínű, hogy e községben, mint régi káptalani birtokon, templom és plébánia volt. Jóllehet sem Pongrácz, sem Dwornikovich püspök hivatalos jelentései a templomot sem említik, hanem az 1721. évi Canonica Visitatio azt írja, hogy templomát 1703-ban az akatholikusok kijavították, szentélye és sekrestyéje nincs ugyan, de boltozata ki van festve.[6]) Ebből arra következtethetünk, hogy a reformátusok elfoglalták a pusztulásnak indult régi katholikus templomot, szentélyét és sekrestyéjét — mint nekik feleslegest — lebontották, a kifestett hajót és a tornyot pedig kijavították, 1884-ben pedig teljesen átalakították. Az egri káptalan nem is követelte vissza ezen templomot, hanem 1757-ben egy kisebbszerűt építtetett Nagyboldogasszony tiszteletére és az üllői plébániához affiliálta, 1763-ban helyi lelkészséget szervezett s ezt 1767-ben plébániává emeltette,

[1]) Országos levéltár. Dl. 8650. — [2]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 31. 39. — [3]) Századok. 1878. 562. Vélics. Magyarországi defterek. I. 149. 159. — [4]) Historia Eppatus Vac. 169. — [5]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 97. — [6]) Liber IV. Visit. Can. 450.

amikor a templomot is kibővíttette. A hívek oly szépen szaporodtak, hogy a káptalan 1800-ban a mostani templom építését kezdte meg, amelyet 1806-ban befejeztek és a legutóbbi években teljesen megújítottak. — Anyakönyvei 1763-ban kezdődnek. — Canonica Visitatioja 1842-ben kelt. — Kegyura az egri káptalan. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik: Ujmajor, Földvárymajor és Szárazhegytelep.

Lakósainak száma: Rk. 4920. Ref. 5469. Ág. 439. Gk. 19. Izr. 570. Kf. 18.

Fiókegyházai:

a) Bénye, az anyaegyháztól 8·17 kmnyire fekvő kisközség, mely már a rómaiak idejében lakott hely volt, okmányilag egy 1383. évi határjárási jegyzőkönyvben fordul elő.[1] A Templomhegyen még most is láthatók egykori templomának alapfalai.[2] A török uralom alatt elpusztulván, Fáy Mihály lutheránus vallású tótokkal népesítette be.

Lakósainak száma Rk. 126. Ref. 44. Ág. 1052. Izr. 5.

b) Pusztacsév, politikailag Nyáregyházához tartozó népes puszta, az anyaegyháztól 9 kmnyire, Chew néven 1411-ben a Csévieké, csévi Farkasok és Nyáregyháziak birtokában lévő falu volt,[3] 1553-ban 8 portás helység, 1661—63-ban haszonbérelték a nagykőrösiek, de azután elpusztult.[4] Van itt Mária-neve tiszteletére ajánlott kápolna.

Lakosainak száma: Rk. 586. Ref. 168. Ág. 140. Izr. 24.

c) Vasad, legújabban Alsó- és Felsővasad pusztából alakult kisközség, az anyaegyháztól 6·55 kmnyi távolságban. 1440-ben fordul elő, mint puszta.[5] A török uralom alatt a kőrösiek haszonbérelték, 1690-ben a Ráday család birtoka volt, mely a mult század közepén benépesítette.

Lakósainak száma: Rk. 490. Ref. 809. Ág. 114. Izr. 7.

Plébánosok:

Manigay György 1763—1768.
Bunkóczy Ferenc 1768—1771.
Belkovits István 1771—1772.
Bujáki János 1772—1776.
Nell János 1776—1777.
Juhász Márton 1778—1780.
Schrodt Imre 1781—1791.
Csollány József 1791—1820.

[1]) Országos levéltár. Dl. 5696. — [2]) Liber VII. Visit. Can. 228. — Borovszky. Pestmegye monogr. I. 39. — [3]) Országos levéltár. Dl. 14097. — [4]) Századok. 1878. 562. — [5]) Országos levéltár. Dl. 13517.

Saáry Mihály 1820—1847.
Gecse Endre 1847—1875.
Karsay Lajos 1875—1900.
Sandula Imre dr. tb. kamarás, szentszéki tb. tanácsos, ker. tanfelügyelő h. esperes 1900-.

Káplán: Csúcs Kálmán.

7. **Pusztavacs**, nagyközség, , , helyben, Őrkényben van. Igen régi község, melyet Zsigmond király 1415-ben Vatya községgel és Tördemes pusztával a némai Kolos családnak adományozott, I. Ulászló pedig 1440-ben újra ugyanennek és sápi Harcsa Pálnak.[1]) Temploma, melynek romjai és tornya most is láthatók a Ferdinándmajor mellett, ezen időből való. A török hódoltság alatt 1553-ban 32 kapus, 1559-ben 58 házas helység, 1562—63-ban, mint salétromos falu, Ozmán és Ibrahim pasának 16170 akcset jövedelmezett.[2]) 1652-ben kellett elpusztulnia, amikor Abdi budai defterdár menetlevelet adott a vacsi papnak és embereinek, hogy Kőrösön megtelepedhessenek. Ezek földjeikért még 1666-ban is 30 tallér adót fizettek.[3]) A falu két házsorának romjai a templom körül még a mult században is láthatók voltak. A törökök kiűzetése után Bosnyák Tamás füleki várkapitány volt a földesura, ki leányának, Zsófiának, férjezett Balassa Imrénének adta hozományul, ez pedig ismét Judit leányának, báró Koháry István nejének. Igy jutott aztán a Szász-Coburg-Gotha-Koháry hercegek birtokába. A tizennyolcezer holdas pusztát 140 évig Kecskemét városa haszonbérelte. Ferdinánd herceg 1834-ben házi kezelésbe vétette és ekkor kezdett valójában benépesedni.

A puszta ekkor két részből állott, melyek közül Alsóvacs egyházilag Őrkényhez, Felsővacs Irsához tartozott. — Koburg-Koháry Fülöp herceg 1884-ben az uradalom központján csinos templomot építtetett Szent Ágoston tiszteletére; tornyát csak 1900-ban építették. A herceg 1885-ben önálló lelkészséget alapított Vacson s azóta vannak anyakönyvei is. — Kegyura: Szász-Coburg-Góthai Fülöp herceg. — Egyházi nyelve magyar, gyóntatószékben tót és német is.

Lakósainak száma: Rk. 1664. Ref. 41. Ág. 164. Gk. 4. Izr. 5.

Lelkészek:

Holmik János 1885—1911.
Hornyik Sándor 1911—.

---

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 36. 42. — [2]) Századok 1878. 562. — Vélics. Magyarországi defterek. I. 124. 156. II. 287. — [3]) Hornyik. Kecskemét Tört. III. 350. — Török-magyar Tört. Eml. I. 246.

8. **Üllő**, nagyközség, a budapest—czeglédi vasút mellett, , , , helyben van. Neve egy 1252. évi okmányban fordul elő, amikor még puszta föld, tulajdonosa Üllői János, Joannis filli de Yllw.[1]) Később a váczi püspök birtokába került. Gosztonyi János püspök 1508-ban Farkasddal együtt káptalanjának engedte át, de midőn a beiktatásra került a sor, az odavaló nemesek tiltakoztak ellene.[2]) Ekkor már község, sőt 1487-ben Pestmegye törvénykezési székhelye volt.[3]) Budavár eleste után török uralom alá kerülvén, 1553-ban mint 11 portás hely az egri várnak adózott, 1562—63-ban 11038 akcset jövedelmezett Ysza bégnek, 1690-ben mint elhagyatott helyet írták össze.[4]) Dwornikovich püspök Jelentése szerint a váczi püspök birtoka, melyet azonban Althann M. Károly a káptalannak engedett át.

Kétségtelen, hogy Üllőn a XV. században templom és plébánia volt, mert Tamás esztergomi érseki helynök az üllői plébánost bízta meg 1470-ben, hogy a budai pálosok kenderesi birtokán erőszakoskodó Kenderessy Balázst kiközösítse.[5]) Temploma az 1673. évi térképen még látható, Pongrácz püspök a katholikus helységek közé sorozza Üllőt, de midőn Berkes 1702-ben e helyen egyházlátogatást tartott, már csak kevés katholikust talált ott, kikkel a kántor egy magánházban ájtatoskodott, mert az újonnan letelepült lakósok reformátusok voltak, kik a templomot is elfoglalták. Althann M. Frigyes 1719-ki egyházlátogatása után visszaszerezte a templomot és 1727-ben visszaállította a plébániát.[6]) A váczi káptalan az ósdi és kicsiny egyházat 1752-ben lebontatta és helyére építtette a mostanit, melyet 1756-ban Keresztelő Szent János tiszteletére ajánlva megáldottak. Márthonyi Pál kanonok két nagy harangot adott a templomnak, más kanonokok pedig felszerelési tárgyakat. — Anyakönyvei 1727-ben kezdődnek. — Legújabb Canonica Visitatioját gróf Nádasdy Ferenc püspök 1842-ben készítette. — Kegyura a régibb alapítású váczi káptalan. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik a népes Pusztalob.

Lakósainak száma: Rk. 3938. Ref. 1069. Ág. 91. Izr. 9. Kf. 7.

Plébánosok:

Perneky Ferenc 1727—1729.
Schúnyi Ádám 1729—1751.
Modrovich György 1751—1770.
Eősz Ferenc 1770—1771.

[1]) Wenzel. Árpádkori oktár. VII. 339. — [2]) Magyar Tört. Tár. XII. 140. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 36. — [4]) Századok. 1878. 562. — Vélics. Magyarországi defterek. I. 158. — [5]) Gyárfás. Jászkúnok Tört. III. 669. — [6]) Magyar Sion. 1869. 792. — Desericius. Historia Eppatus Vac. 236.

Bunkóczy Ferenc 1771.
Fehérpataki Antal 1771—1777.
Béress József 1777—1786.
Modrovich György 1786—1794.
Szabó József 1794—1801.
Schimpl József 1801—1832.
Szarvas Ferenc 1832—1836.
Vincze Károly 1837—1839.
Hegedűs Ignác 1839—1881.
Hegedűs István 1881—1883.
Rózsahegyi Gyula 1883—1884.
Graeffl Elek 1884—1902.
Kubínyi Endre, szenszéki tb. tanácsos 1902—.

9. **Vecsés**, nagyközség a budapest—czeglédi vasútvonal mellett, , , , helyben van. A XV. század elején a Halmy, Péczeli, Syke és a Farnosi család birtokában lévő falu.[1]) Erzsébet királyné 1440-ben, hosszaszai Bothos István váczi és váradi kanonok érdemeit megjutalmazandó, a Bothos családnak adományozta.[2]) A török hódoltság idején teljesen elpusztult. 1720-ban, mint Maglódhoz tartozó pusztát írták össze, sőt még 1777-ben is azt jelentette az ecseri plébános, hogy Vecsés puszta hiába való teher rajta, mert csak két korcsmából áll.[3]) A XVIII. század végén megvette Grassalkovich Antal herceg, német telepeseket hozatott oda. 1786-ban már községgé alakult, amikor Glazer soroksári esperes a váczi püspök megbízásából, mint fiókegyházat az ecseri plébániához csatolta. Azonban a német lakósok önálló plébánost óhajtottak s azért az uradalom jóváhagyásával 1797-ben a plébános ellátására kötelezték magukat. Zerdahelyi Gábor püspökhelyettes még ezen év március 30-án Stansits Horváth Pált vecsési lelkészszé nevezte ki.

Temploma nem lévén, egy ócska háznak egyik szobáját rendezték be kápolnának és a szükséges felszerelést összekoldulták.[4]) 1800-ban az uradalmi korcsmával szemben valamelyes kápolnát építtettek, melyet Glazer esperes a Szentkereszt felmagasztaltatása tiszteletére megáldott. Ezt 1835-ben kibővítették és tornyot építettek hozzá. Akkor Vecsésnek 1315 katholikus lakósa volt s temploma máris kicsiny volt a hívek számához képest — hát még most! A Grassalkovich család halála után Vecsés a gödöllői uradalom sorsában osztozott. Jelenlegi birtokosai gróf Vigyázó, gróf Andrássy Sándor és hatvani Deutsch, akik a plébánia kegyurai is. — Anyakönyvei 1797-ben kezdődnek. — Canonica Visitatioja 1841-ben volt. — Egyházi nyelve német és magyar.

[1]) Országos levéltár. Dl. 12611. — Károlyi Okltár. II. 283. — [2]) U. o. 13516. Bunyitay. A váradi püsp. tört. II. 130. — [3]) Liber VII. Visit. Can. 256. — [4]) Historia Domus.

E községhez tartozik Halomegyháza puszta, mely 1390-ben a Halmy-család birtokában lévő község volt és mindenben Vecsés sorsában osztozott.[1]) Templomot építettek benne, melynek romjai a mult században még láthatók voltak s erről kapta a Halomegyháza nevet.[2]) A török uralom alatt elpusztulván, Alsó- és Felsőhalompuszta néven kezeltetett. — Továbbá Ferihegy-puszta, melyet Mayerffy Ferenc bérlő népesített be és őtőle kapta nevét. — Andrássy major és a vasút mellett legújabban keletkezett és gyorsan növekvő új háztelep.

Lakósainak száma: Rk. 6632. Ref. 422. Ág. 125. Gk. 16. Izr. 176. Kf. 4.

Plébánosok:

Stansits Pál 1797—1801.
Csiky László 1801—1802.
Vesánszky István 1802—1807.
Plichta János 1807—1815.
Munganaszt Endre 1816—1851.
Árndorfer Alajos 1851—1902.
Fialla Ignác 1902—1907.
Szitár Mihály 1907—1909.
Fehér János érd. h.-esp. 1909—

Káplán: Koterba István.

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 28. — [2]) Forster. Magyarország müemlékei. II. 641.

III. Csongrádi főesperesség

kiterjed Pest-Pilis-Solt-Kiskún-, Jásznagykún-Szolnok-, Csongrád- és Békésvármegyékre.

Főesperes: *Dr. Galcsek György*, prelátus-kanonok.

1. Újszászi esperesi kerület

Pestvármegyében, Jánoshida Szolnokmegyében.

Kerületi esperes és tanfelügyelő: *Hírling János* ujszászi plébános.

Plébániák:

1. **Jánoshida**, nagyközség Jásznagykún-Szolnokvármegyében, , , helyben, Jánoshida-Boldogháza. III. Béla király idejében alapított prépostságáról írtunk.[1]) A prépostság alapítása idejében még puszta hely lehetett, mert Szent Norbert fiai pusztaságokon szerettek megtelepedni és csak későbben alakult a kolostor tövében község, mely 1401-ben Külső-Szolnokmegyéhez, 1426-ban Heveshez, a török hódoltság után Pestvármegyéhez, 1880. óta Jásznagykún-Szolnok vármegyéhez tartozik. A középkorban vámhely volt.[2]) Ekkor a prémontréieken kívül az alattyáni Csirkés családnak is volt itt birtoka. Zsigmond király 1426-ban a Hevesmegyében fekvő Jánoshigya község felét Semsey Franknak adományozza a husszíták elleni harcokban szerzett érdemei elismeréséül.[3]) A török hódoltság idején 1553-ban az egri várhoz tartozó 19 kapus hely, 1562—63-ban Ahmed csausznak 7751 akcset jövedelmezett.[4]) Ugyanekkor a Recsky családnak is voltak itt birtokai.[5]) I. Lipót király a törökök kiűzetése után, 1688-ban Meyners Kázmér prémontréi kanonoknak és lőcsei plébánosnak adományozta a jánoshidai prépostságot, mint puszta címet, mert a zavarok miatt csak 1691-ben adhatott neki védlevelet a prépostsági javak visszaszerzésére.[6])

---

[1]) Lásd 80—81. lapon. — [2]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 29. — [3]) Fejér. Codex Dipl. XVI. 814—817. — [4]) Századok. 1878. 562. — Vélics. Magyarországi defterek. I. 161. — [5]) Fejér. Codex Dipl. 187. 667. — [6]) Fuxhoffer — Czinár Monasterologia II. 44. — Rupp. Magyarország helyr. tört. I. 706.

Kétségtelen, hogy a prémontréi rend azonnal megtelepedése után templomot épített és mihelyt lakósai megszaporodtak rendi szabályai értelmében azoknak lelki gondozását is elvállalták. A török hódoltság idején mindez elpusztult, mert sem Pongrácz, sem Dwornikovich püspök nem említi. Tehát nem állhat meg a mi Névtárainknak és a prémontréiek Schematizmusainak azon állítása, hogy plébániája 1670-ben fennállott.—Plébániáját Hayek Engelbert zabrdovici apát állította vissza a XVIII. század elején. Anyakönyvei is 1711-ben kezdődnek. A Zabrdoviczból küldött jószágkormányzók jobbára szlávokat telepítettek az elnéptelenedett helyre. E kormányzók adminisztrálták a plébániát a rend eltörléséig, 1785-ig, illetőleg Harsányi István rendtag egészen 1790-ig, amikor kecskeméti plébánossá választották. 1790-től, a rend visszaállításáig világi papok vezették. 1802-ben a csornai prémontréi prépostsággal egyesíttetvén, azóta ismét a rendtagok a plébánia adminisztrátorai. — Ősi temploma a török időkben elpusztult. Pfendler Miksa prépost emelte ki romjaiból a XVIII. század elején és Keresztelő Szent János tiszteletére szentelte. Amikor Althann M. Károly püspök 1744-ben kánonilag látogatta, már igen jól volt felszerelve. Tornyát Gyöngyössy Pál prépost építtette 1840-ben. — A váczi püspökök, vagy helynökeik kánoni látogatást végeztek Jánoshidán 1715, 1744, 1777, 1781. években. — Kegyura: a prémontréi rend csornai prépost-prelátusa. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik Pusztamizse és Lebújmajor.

Lakósainak száma: Rk. 4144. Ref. 21. Izr. 76.

Plébánoshelyettesek:

Mivel a plébánia történetét nem vezették, Réthi Gyula jelenlegi lelkész az anyakönyvek alapján állította össze az adminisztrátorok névsorát. Pontos összeállítását igen megnehezíti azon körülmény, hogy itt a lelkipásztorkodás terén úgy a prémontréi, mint más szerzetesrendekből alkalmazott számos segédlelkész működött s azért nem lehet megállapítani, hogy az »adminisztrátor« a plébánia, vagy pedig a jószág kormányzója volt-e? Az anyakönyveket 1711—22. években Szentkereszti József licenciatus vezette, valószínűleg azért, mert az 1702. óta itt működő morva prémontréiek a nép egy részének nyelvén nem tudtak; de az egyházi szertartásokat mindenesetre ők végezték, név szerint: P. Szigard József, Lipót, Ambrus, István, László, Zsigmond, Márton, Lőrinc, Hugó páterek. Csak 1727-től fogva tudjuk nagyobb pontossággal összeállítani a lelkészek névsorát. Ezek:

Minine György 1727—1729.
Langer Pál 1730—1738.
P. Ambrus 1738—1748.
Kovács Ráfael 1748—1750.
P. Hugo 1750—1752.
Frey Menyhért 1752—1757.
Iffkovics László 1757—1758.
Khünl Demjén 1758—1759.
Iffkovics László 1759—1772.
Sántha Márton 1772—1779.
Harsányi István 1779—1790.
Vályi János v. p. 1791—1795.
Thoma György v. p. 1795—1799.
Rick János v. p. 1799—1803.
Tatay László prem. 1803—1805.
Györke Tamás 1805—1808.
Molnár Ignác 1808—1810.
Folly Herman 1810—1812.
Armpruszter Izidor 1812—1820.
Pállya Lajos 1820—1828.
Csóti Norbert 1828—1835.
Szabó János 1835—1854.
Molnár Ferenc 1854—1861.
Csóti Norbert 1861—1863.
Ihász Gilbert 1863—1868.
Kerekes Jakab 1868—1877.
Fábry Pál 1877—1879.
Pakor Adorján 1879—1880.
Farkas Miklós 1880—1884.
Domján Péter 1884—1885.
Sztraka Gábor 1886—1890.
Fábry Pál 1890—1906.
Réthi Gyula érd. főgimnáziumi tanár 1906—.

Káplán: Málits Frigyes, prémontrei kanonokrendi áldozópap.

2. **Tápiógyörgye**, nagyközség, a budapest—újszászi vasúti vonal mellett, , . , helyben. Neve Gyürgic alakban 1499-ben fordul elő, a XVI. század elején II. Lajos király Dubraviczky Györgynek és nejének, Uza Orsolyának adományozta;[1]) azonban Zápolyai János király hűtlenség címén elvette tőlök és Werbőczy Istvánnak adta 1528-ban.[2]) A török uralom alatt az egri vár számadásában 1553-ban mint 16 kapus hely van beírva, de 1690-ben mint elpusztult helység.[3]) Tápiógyörgyét 1669-ben nagybaráti Huszár István pestmegyei alispán és györgyei Bencsik József, Füzes-Megyer pusztát pedig a Prónay-család kapta nádori adományképen. Ezek kezdték újonnan benépesíteni. Az 1770. évi úrbéri összeírás alkalmával már 55 egész úrbértelek volt Györgyén. Most a báró Prónay és Györgyey-család birtoka.

A Pongrácz-féle térképen van Szent György nevű templomos falu. Ez csak Tápiógyörgye lehet, mert Alsó- és Felsőszentgyörgy külön van megnevezve. Az új betelepítés után Huszár István 1742. körül kápolnát építtetett Szent Anna tiszteletére és midőn ott tartózkodott, nyári időben, rendesen házi káplánt tartott; azonban maga a község a tápiószelei plébániához volt affiliálva. A la-

[1]) Nagy. Magyarország családai. III. 409. — [2]) Fraknói. Werbőczy István. 351. — [3]) Századok. 1878. 562. — Galgóczy. Pestmegye monogr. III. 224.

kósság szaporodtával 1760-ban kibővítették e kápolnát és 1827-ben tornyot építettek hozzá. Idő múltával oly rossz karba jutott, hogy 1856-ban hatóságilag bezárták. Az anyagiakban való hiány miatt csak 1860-ban kezdték építeni a mostani Szent Anna tiszteletére ajánlott templomot, 1888-ban pedig 5066 frt költséggel megújították. — Plébániáját 1780-ban szervezte Migazzi püspök s azóta vannak anyakönyvei is. — Canonica Visitatioja 1781-ben kelt. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartozik Kis- és Nagymegyer népes puszta, mely a török hódoltság idején 1559-ben még 25 portás helység volt és 1562—63-ban 15730 akcset jövedelmezett.[1]) Egykori temploma a Pongrácz-féle térképen Túros Megyer néven látható és köveit a tápiógyörgyei kápolna kibővítéséhez hordták el 1759-ben.[2]) Továbbá Fáradtanya, Pokolhalom, Szőröshalom, Kétkürtöstanya, Görbeszék és Újmajor.

Lakósainak száma: Rk. 5309. Ref. 207. Ág. 31. Gk. 2. Izr. 182.

Plébánosok:

Nagy Mihály 1780—1807.
Diber Endre 1807—1812.
Hulyák József 1812—1820.
Lexa Ferenc 1820—1856.
Mikuska Károly 1856—1863.
Strázsa Endre 1864—1875.
Barina Vendel 1875.
Gecse Endre 1875—1892.
Fílípcsics János c. kanonok, érd. esperes 1892—.

Káplán: Mészáros István.

3. **Tápiószele**, nagyközség a budapest—újszászi vasúti vonal mellett, [illegible], [illegible], [illegible]. helyben van. Igen régi telep, melyben honfoglaláskori lovas sírokat találtak. Okmányban 1347-ben fordul elő Nogzele és Kyszele néven, amikor már Szent Demeter tiszteletére ajánlott temploma volt.[3]) 1422-ben Külső-Szolnok vármegyébe sorozták. II. Lajos király Györgyével együtt 1514—1516. közt Dubraviczky Márknak és nejének adományozta, Zápolyai János pedig 1528-ban Werbőczy Istvánnak.[4]) A török uralom alatt 1559-ben 36 kapus helység, 1562—63-ban 7279 akcse jövedelmet hozott Mumi agának. Lakósai ezen időben protestánsokká lettek, 1626-ban önálló egyházuk volt és Pongrácz püspök is a lelkésszel bíró kálvinista helységek közé sorolja.[5]) 1790-ben az elpusztult helyek közt írták össze, melynek birtokosai a Mocsáry és Batik családok. Későbben a birtokosok száma nagyra szaporodott.

[1]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 125. 147. — [2]) Historia Domus. — [3]) Anjoukori Okmtár. V. 134. — [4]) Fraknói. Werbőczy István. 361. — [5]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 902.

Új betelepítése alkalmával lakósai már nagyobbára katholikus vallásúak voltak, kikről a tápióbicskei plébános gondoskodott. A lakósok eleinte vályogból építettek kápolnát, de 1728. körül valamennyire helyreállították a községen kívül fekvő régi templom romjait és az új egyházat Mária születése tiszteletére ajánlották. Ezt 1746. és 1780-ban jelentékenyen kijavították. Tornyot csak 1832-ben építettek hozzá. 1895-ben 11000 frt. költséggel kibővítették és megújították. — Plébániáját Althann M. Frigyes püspök szervezte 1728-ban. Ezen idő óta vezetik az anyakönyveket, a kereszteltekét azonban csak egy évvel később kezdette meg a plébános. — Canonica Visitatioja 1777. és 1782-ben kelt. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar. — A községhez tartoznak: Ábrahámtelek, Káldytanya, Benedikty-, Ebeczky-, Sárközy-, Szelényi- Viczián-tanyák, Kisfélegyháza, Birincsek, Halesz és Külsőmezőpuszták.

Lakósainak száma: Rk. 6179. Ref. 306. Ág. 1297. Izr. 182.

Fiókegyháza:

Farmos nagyközség az anyaegyháztól 3·7 kmnyire. A középkorban Külsőszolnok megyéhez tartozó falu volt, melynek alispánja volt Farnosi Mihály 1439-ben.[1]) Zsigmond király egy részbirtokot adományoz 1436-ban a Péczelieknek.[2]) Farnosi Mihály 1475-ben Szelei Demeternek, 1476-ban a Péczelieknek zálogosít el egyes birtokrészeket, 1487-ben pedig örök áron ad el egy Kuriát a Maglódiaknak.[3]) A török hódoltság alatt elpusztulván, 1690-ben mint Nagykátához tartozó pusztát írták össze, melynek birtokosa a Gyapay család. Később számos birtokos közt oszlott meg. Csak a XVIII. század közepén népesült be újra, pecsétje »Possessio Farmos. 1791.« köriratot visel.[4]) Az 1781. évi Canonica Visitatio szerint templomromok voltak itt és valószínű, hogy ezek helyén építették föl 1786. körül a mostani Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére ajánlott templomát. Hozzátartoznak Annahalom, Nyárvesztő, Prónay-tanya, Lebujmajor és Rekettyés.

Lakósainak száma: Rk. 1360. Ref. 155. Ág. 322. Izr. 32.

Plébánosok:

Menyhárt György 1728—1736.
Horpátsi János 1736—1745.
Virág György 1745—1755.
Péli Mátyás 1755—1757.
Kázmér Imre 1757—1760.
Magyar Ignác 1760—1762.

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 672. — [2]) Országos levéltár. Dl. 12878. — [3]) U. ott. 13298. 16909. Acta p. Adv. 63—270. — [4]) Borovszky Pestm. monogr. I. 63.

Gruber Antal 1762.
Bodonyi Sándor 1763—1765.
Vintze István 1765—1768.
Karletzhoffer János 1768—1780.
Molnár Pál 1780—1782.
Krizmanics Mihály 1782—1794.
Végh Imre 1794—1797.
Hantzel József 1797—1802.
Szabó József 1802—1808.
Horváth Elek 1808—1814.
Deáky Ignác 1814—1822.
Belányi Mihály 1822—1853.
Rőth Antal 1853—1855.
Szalay József 1855—1875.
Újhelyi István 1876—1884.
Povedák János 1884—1889.
Somogyi Károly 1889—.

Káplán: Farkas István.

4. **Újszász**, nagyközség és vasúti csomópont, , , , helyben van. Első ízben egy 1347. évi okmány említi, mint (Külső) Szolnok vármegyéhez tartozó, kőtemplommal biró possessiót, Zaas néven.[1]) A XV. század elején Berénszékhez tartozó jászok lakták. Zsigmond király 1424-ben Ozorai Pipo temesi comes oltalmába ajánlja Tamás »vjzazzi filiszteus (jász) kapitányt,« 1425-ben pedig kötelezi a falut, hogy küldjön saját költségén a királyi sereghez nyolc tegzes vitézt.[2]) Mátyás király megerősíti 1458-ban Kostyán Pál újszászi jász kapitány szabadalmait; de az 1557. évi összeírásban már nem fordul elő a jász telepek közt.[3]) A török hódoltság alatt 1559-ben 40 kapus hely volt, 1562—63-ban 13920 akcset jövedelmezett.[4]) 1690-ben már az elpusztult helyek közt írták össze, melynek birtokosa a Bullik család és a nagykőrösiek haszonbérelték. Még 1727-ben is puszta volt, de már az Orczyak birtokában, kiktől újabb időkben egy részét gróf Dessewffy Emil vette meg.[5])

Középkori temploma a Pongrácz-féle térképen már nem látható, de Bentsik János nevű licenciátusát említi az Informatio.[6]) Az 1744. évi Canonica Visitatio szerint Szent István tiszteletére felszentelt templomát báró Orczy István építtette 1740-ben, torony nélkül és 1843-ban kijavították. Ezen ósdi és kicsiny templom helyére építtette 51000 frt költséggel báró Orczy Béla és Andor részben a templom pénztárából a mostani, szép román stilű templomot 1884—1885-ben. Van ezenkívül az Orczy és a Dessewffy család kastélyában egy-egy magán kápolna. Igen valószínű, hogy az Orczy család már kezdettől fogva tartott házikáplánt. II. József rendelete alapján 1787-ben helyi lelkészséget létesítettek Újszá-

[1]) Anjoukori Okt. V. 128. — [2]) Fejér. Cod. Dipl. X|VI. 612. Századok. 1878. 564. — [3]) Palugyai. Magyarország leírása. III. 53. — Gyárfás. Jászkúnok története. III. 647. — [4]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 124. 146. II. 285. — [5]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 154. — [6]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898.

*

szon, melyet a püspök 1807-ben plébániává emelt. Anyakönyvei 1787-ben kezdődnek. — Külön Canonica Visitatioja nincs, hanem 1777. és 1781-ről a rékasiban foglaltatik. — Kegyurai: báró Orczy Endre és gróf Dessewffy Aurél. — Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartozik Nagygöböljárás és Szőröspuszta, Korsós, Nagyrózsás és Perjéstanya és több major. — Végül a politikailag Besenyszöghöz tartozó Felsőszászberek népes puszta, mely 1559-ben még Zay, Vitzmándy és Liszty családok tulajdonát képező falu volt, de a török időkben elpusztult.[1])

	Rk.	Ref.	Ág.	Izr.	Kf.
Lakósainak száma:	3982.	232.	15.	28.	8.
Felsőszászberek:	636.	50.	2.	10.	—

Lelkészek és plébánosok:

Gáll Bernardin 1787—1800.
Likler Modestus 1801—1802.
Gida József 1802—1803.
Kajtár István 1806—1816.
Kepes János 1816—1824.
Vonnák Károly 1824—1853.
Tanács János 1853—1858.
Bolgár József 1858—1869.
Illés Mihály 1870—1871.
Lieszkóvszky Pál 1872—1888.
Lévay Mihály 1888—1900.
Hírling János 1900—.

Káplán: Antal Károly.

5. **Zagyvarékas**, ezelőtt Rékas, nagyközség a Zagyva folyó mellett, , , helyben, T Újszászon van. Neve először egy 1347. évi okmányban fordul elő, amikor mint kőtemplommal biró falu a Berendiek birtokában volt.[2]) Az egri káptalan által kiállított 1399. évi határjárási jegyzőkönyv felsorolja (Külső) Szolnok vármegyében, a Zagyva mellett »villa Rekas«-t is.[3]) A török hódoltság alatt 1559-ben 15 kapus helység, amelyben 1565-ben a Schwendi Lázár császári tábornok elől Nagyvárad vidékéről menekülő katholikusok telepedtek le és plebániát alapítottak.[4]) Ezeknek még 1675-ben is szolgált Újfalusi János licenciátus, ki nem jelenhetett meg a garamszentbenedeki gyülésen.[5]) 1690-ben a néptelen helységek közt írták össze, mint a váczi püspök birtokát. Dwornikovich püspök 1701-ben az újonnan alapított káptalan ellátására engedte át egy részét.[6])

Ősi temploma ez alatt romba dőlt. Midőn Berkes vikárius 1715-ben Rékason egyházlátogatást végzett, csak a romjai felett nádból készített viskóban tartották az istenitiszteletet. Althann M.

[1]) Hornyik. Pusztaszer tört. 129. — [2]) Anjoukori Oktár. V. 127. — [3]) Országos levéltár. Dl. 8410. — Csánki. Magyarország földrajza. I. 670. — [4]) Vélics-Kammerer. Magyarországi defterek. 124. — Desericius. Historia Eppatus Vac. 128. — [5]) Knauz. Magyar Sion. 1869. 898. — [6]) Róka Alt- und Neu-Waitzen. 52.

Károly püspök a plébános és a hívek hozzájárulásával 1737-ben templomot építtetett Szent Imre tiszteletére.[1]) Ez idő múltával roskatag és a szaporodó hívek számához képest kicsiny lett s azért a kegyuraság 1908-ban közel százezer korona költséggel építtette a jelenlegi templomot, melyet a plébános és a hívek adományaiból 17600 koronáért berendeztek.

A XVIII. század elején újonnan népesült be. 1715-ben Goitza Imre licenciátus működött Rékason, mely egyébként Szolnokhoz volt affiliálva. Althann M. Frigyes püspök felélesztelte 1724-ben plébániáját. Első plébánosa azonnal anyakönyveket is kezdett vezetni. Az 1720-ki összeírás alkalmával 18 magyar háztartást találtak a néhány év előtt, valószínűleg a Zagyva kiáradása következtében ismét elpusztult községben.[2]) Canonica Visitatioja 1777. és 1781-ből való. — Kegyurai a váci püspök és a régibb alapítású káptalan. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik Püspöktanya.

Lakósainak száma: Rk. 4952. Ref. 28. Ág. 10. Izr. 65.

Plébánosok:

Jánosi István 1724—1739.
Királyi Mihály 1740—1747.
Filó János 1747—1751.
Buglovszky Imre 1751—1753.
Képp Ferenc 1753—1764.
Belkovics István 1764—1770.
Modrovich György 1770—1786.
Béress József 1786—1793.
Huszka Imre 1793—1806.
Kanyó István 1806—1813.
Szörényi Ferenc 1813—1824.
Kepes János 1824—1848.
Szőke Miklós 1848—1849.
Labuda Tamás 1850—1858.
Tanács János 1858—1872.
Povedák János 1872—1884.
Újhelyi István 1884—1888.
Lieszkovszky Pál 1888—1900.
Pálinkás Antal érd. esp. 1900—.

Káplán: Bányász István.

[1]) Liber. II. Visit. Can. 269. — IV. 220. — [2]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 164.

2. Szolnoki esperesi kerület

Pest-Pilis-Solt-Kiskún és Jász-Nagykún-Szolnok vármegyében.

Kerületi esperes és tanfelügyelő: *Lévay Mihály* c. apát, abonyi plébános.

Plébániák:

1. **Abony**, (ezelőtt Nagyabony) nagyközség, Pestvármegyében, , , , helyben. Igen régi község, melynek mostani határában egykoron három község állott: Aban, Mikelaka és Vadaegyháza.[1]) Az Abonyra vonatkozó legrégibb adatot az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben sejtjük, ahol előfordul: Paulus sacerdos de Minori Oton iuratus solvit X grossos.[2]) Ortvay véleménye szerint Minor Oton alatt Abonyt kell érteni.[3]) A XV. század elején valami katasztrófa érte, mert 1450-ben a Vezsenyi család birtokai közt, mint elnéptelenedett községet (possessio deserta) írták össze. 1472-ben elfoglalta Kinizsi Pál, mint felesége, Magyar Benigna jogos illetményét.[4]) Zápolyai János 1515-ben Werbőczy Istvánnak adományozta. Ezen adományt II. Lajos is megerősítette 1522-ben.[5]) De bírtak itten: a síkabonyi Angyal, vásonkői Horváth és fajszi Ányos család és a jánoshidai prémontréiek is.[6]) Abony ekkor Külső Szolnok vármegyéhez tartozott. Szolnok várával együtt török uralom alá került, azonban a defterekben nem fordul elő. Lakósai a török hódoltság idején reformátusokká lettek, 1624-ben elfoglalták a templomot és a plébániát; de később elhagyván a falut, Nagykőrösre és Czeglédre telepedtek át s ezért az 1690. évi összeírásban az elhagyatott községek közt fordul elő. Akkori birtokosai a galánthai Balogh és az Abonyi család voltak.

Templomáról azt mondja a plébánia történetének írója, hogy »csehek« építették. Kétségtelen, hogy volt az Árpádházbeli királyok idejéből származó kőtemploma, melyet egy ideig a reformátusok használtak. A Pongrácz-féle térképen még mint ép templom látható. Amikor lakói Abonyt elhagyták, juhaklot csináltak belőle és födele elpusztult. Ilyen állapotban találták a Pásztóról 1713-ban idetelepedett katholikus vallású juhászok. Később elfoglalták és némileg

[1]) Borovszky. Pestm. monogr. I. 27. — [2]) Monum. Vatic. I. 254. — [3]) Magyarország egyházi földleírása. 111. — [4]) Csánki Magyarország földrajza. I. 667. 673. [5]) Fraknói. Werbőczy élete. 357. — Országos levéltár. Dl. 22720. 23699. — [6]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 27. — Rupp. Magyarország helyr. tört. I. 707.

helyrehozták a visszatért reformátusok. A katholikusok pedig 1730-ban vályogból kápolnát építettek magoknak.[1]) Galánthai Balogh János földesúr 1740ben elvette a reformátusoktól az ősi templomot és helyet adott nekik egy másiknak fölépítésére. A katholikusok a réginek helyén, földesurak segítségével, új egyházat építettek Szent István király tiszteletére.[2]) Azonban ez nemsokára kicsiny lett a rohamosan szaporodó lakósság részére. Ezenfölül 1764-ben villámcsapás is megrongálta, s azért 1773-ban kezdték építeni a mostani templomot, melyet a plébános 1785-ben megáldott s Bodonyi Sándor püspökhelyettes 1807-ben felszentelt, ugyancsak Szent István király tiszteletére. Azóta ismételten megújították, kifestették, újonnan berendezték; legújabban villanyvilágitással látták el.

Az abonyi katholikusokat eleinte a szolnoki ferencrendiek, majd pedig a rékasi plébánosok gondozták. Plébániáját 1737-ben gróf Althann Károly püspök állította vissza, amikor Antalics Márton nagyszombati végzett theológust küldte oda első plébánosnak, ki azonnal anyakönyveket is kezdett vezetni.

Az újonnan alapított plébániának fiókegyházai voltak: Czegléd, Törtel és 1764. óta Nagykőrös; most csak Deákhalom, Táborhegy, Sashalom és közigazgatásilag Tószeghez tartozó Paládicspuszta tartoznak hozzá. — Paládics 1380-ban már község volt a Vezsenyiek birtokában, kiktől Kinizsy Pál, majd 1514-ben Werbőczy birtokába jutott.[3]) A török hódoltság után Balogh Istváné, majd az abonyi közbirtokosságé lett. Most népes puszta. — Canonica Visitatioi 1744, 1777, 1781, 1828-ból valók. — Kegyura: az abonyi közbirtokosság. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 11570. Ref. 2404. Ág. 106. Gk. 5. Izr. 626. Kf. 18.

Paládics pusztán: Rk. 676. Ref. 68. Izr. 14.

Plébánosok:

Antalics Márton 1737—1738.
Bochrich Mátyás 1738—1740.
Suhaj János 1740—1745.
Lakics Ferenc 1745—1748.
Antalics Márton 1748.—
Királyi Mihály 1749—1752.
Ecsédi Ferenc 1752—1754.
Hordós Ferenc 1754—1769.
Sztranovszky János 1769—1776.
Kozma József 1776—1783.
Thúry Pál 1783—1787.
Szeliga János 1787—1795.

[1]) Historia Domus. — [2]) Liber IV. Visit. Can. 226. — [3]) Hazai Oktár. VII 416. — Csánki. Magyarország földrajza. I. 673. 674.

Sebestyén János 1795—1797.
Karletzhoffer József 1797—1799.
Bodonyi Miklós 1799—1802.
Andrássy János 1802—1863.
Huszár Antal 1863—1900.
Lévay Mihály, Szentlélekről nevezett báthmonostori apát, (a kalocsai egyházmegyében) ker. esperes, országgyűlési képviselő, a Szent István Társulat tudományos és irodalmi osztályának tagja 1900—.

Káplánok: Pusztai János, Csasztulik Imre.

2. **Mezőtúr**, rendezett tanácsú város Jász-Nagykún-Szolnokvármegyében, helyben van. Amint a határában talált kőkori leletek bizonyítják, már a történetelőtti időkben lakott hely volt. A XIII. században a Kalán nemzetség birtokában találjuk, mert Nána comes a Tisza melletti Thúr (Thul) falut a nyulakszigeti apácáknak hagyományozta 1266-ban.[1]) Zsigmond király 1387-ben egyéb Tiszavidéki falvakkal Túrt is Brankovics Györgynek adta kárpótlásul némely várakért.[2]) Brankovics viszont 1411. körül Biréni Pálnak engedte át Thúr és Tisza-Varsány városokat, amikor Thúrnak már vámja is volt.[3]) 1450-ben elfoglalta Hunyady János országkormányzó és Thúron tartózkodva Pozsony városának bizonyos engedményeket tett.[4]) Mátyás király, még megkoronáztatása előtt, Kállai Pálnak és Parlagi Györgynek adományozta; 1461-ben már Szilágyi Mihály birta és 4000 aranyforintért elzálogosította Rozgonyi Jánosnak. Mátyás király Szilágyi lefejezése után özvegye, Báthory Margit javára zálogosította el 7000 aranyforintért.[5]) Az 1490. évi országgyűlés »örökre« Corvin Jánosnak itélte oda Thúrt és Varsányt, de azért a Kállaiak még 1492-ben is birtokosok voltak mindkét városban.[6]) Nagy-Túr parasztsága résztvett az 1514. évi Dózsa-féle lázadásban. A török hódoltság alatt 1595-ben külön túri nahijét alakítottak, »mely jeles mezőváros« az elhúnyt Abdiról Ramazán Ferhádra iratott át.[7]) A törökök az 1594. évi debreczeni harc után annyira megzsarolták, hogy bírái és esküdtei is meg akartak szökni, amiért a gyulai végvár basája őket megfenyegette.[8]) Túr város 1562—64-ben 100000 akcset jövedelmezett, Iltizámként pedig évi 166666 akcset fizetett.[9])

Lakósai eközben kálmáncsehi Sánta Márton, majd szegedi

[1]) Fejér. Codex Dipl. IV II. 377. — Wenzel. Árpádkori Oktár. XI. 434. — [2]) Hazai Okltár. 304. — [3]) Pesty. Brankovics György. 21. 35. 47. — [4]) Teleki. Hunyadiak kora. II. 140. — [5]) Palugyay. Magyarország leírása. III. 386. — [6]) Gesch. der Ungern. V. 700. — Országos levéltár. Dl. 19785. — [7]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 389. — Kovachich. Scriptores minores. II. 301. — [8]) Magyar Tört. Tár. IV. 24. — [9]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. II. 283.

Kiss István predikálása folytán protestánsokká lettek és Dallos Miklós váczi püspöknek nem akartak dézsmát fizetni.[1]) Mint Mezőtúrnak a plébánia visszaállítása utáni első plébánosa, Kapitány Endre, az uradalmi levéltárban talált okmányok alapján írja, a mezőtúri reformátusok 1562-ben elfoglalták a Szent Erzsébet tiszteletére szentelt templomot is; de ezt a törökök 1630-ban lerombolván, követi malomépítéshez és gátcsináláshoz használták fel.

Mezőtúrnak egyházi története is régi időkre nyúlik vissza. Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben a pesti főesperességben előforduló »Jacobus sacerdos de Fur«-t Ortvay Mezőturra magyarázza; habár valószínűbb, hogy Fur alatt a pestmegyei Turát kell értenünk.[2]) Azonban bizonyos, hogy a XV. század elején Domokos váczegyházmegyebeli túri plébános és kerületi esperes volt, akit Kállai Lökös bevádolt, hogy 40 frtra becsült lovát eltulajdonította.[3]) Panasza igaztalannak bizonyulván, Stibor egri püspök Kállait interdiktum alá vetette. Kállai ez ellen Zsigmond király elé járult panaszával, de itt is elmarasztalták s ezért Benedek, az egri püspökség kormányzója, 1420-ban Kállait övéivel együtt az egyházból kiközösítette.[4]) Chobadi László szepesi prépost 1588. évi revokációjában Nagythúri Ambrus tudós váczegyházmegyei papot bízta meg képviseletével, aki azonban nem jelent meg.[5]) Itt legfeljebb az kérdéses, vajjon »de Nagy Thur« e papnak vezetéknevét, vagy pedig működése helyét jelenti-e? Zápolyai János király 1534-ben a kúnok nagytúri plébánosától, Györgytől tudta meg, hogy Martinuzzi a korona javaiból szaporítja jövedelmeit.) Nagyon természetes, ha a török uralom alatt plébánosai voltak, hogy temploma is állott még, amely, — mint láttuk, Szent Erzsébet tiszteletére volt szentelve.[7]) Miután ezt a protestánsok elfoglalták, illetve a törökök lerombolták, az ott lévő katholikusok kis kápolnát emeltek, mely a Pongrácz-féle térképen is látható. Az 1718. évi Canonica Visit. szerint a kálvinisták az egykori katholikus templom alapjain építették föl új templomukat, mely igen tágas, sőt a szentély és a sekrestye nyomai is meg vannak rajta.[8]) Kállai Mihály, Mezőtúr földesura, 1776-ban korcsmáját és cédulaházát adta a katholikusoknak, melyet kápolnává alakítottak és Nagyboldogasszony tiszteletére szenteltek.

[1]) Lampe. Historia Eccl. Reformatae. 96. 101. 641. — [2]) Monumenta Vaticana. I. 254. — Ortvay. Magyarország egyházi földleírása. 111. — [3]) Lásd e Névtár 209. lapját. — [4]) Fejér. Cod. Dipl. X|VI. 278. 225. — [5]) Wagner. Analecta Scepusii. I. 356. — [6]) Szerémi. Emlékiratok. Szabó ford. 346. — [7]) Liber III. Visit. Can. 91. — [8]) Liber III. Visit. Can. 98.

Kállay két harangot is adományozott hozzá. Ebben a kis kápolnában tartották az istenitiszteletet 1817-ig, amikor a mostani templomot kezdték építeni, mely azonban pénzhiány miatt csak 1824-ben készült el teljesen. 1912-ben 14400 korona költséggel lényegesen átjavították. Van ezenkívül a temetőben özvegy Fridrich Antalné által 1863-ban Szent Rozália tiszteletére ajánlott szép kápolna.

Jóllehet Mezőtúron még kevés katholikus volt, gróf Migazzi püspök visszaállította 1776-ban az egykori plébániát és ezóta vannak anyakönyvei is. — A plébánia egyideig a Kállay által adományozott cédulaházban volt elhelyezve, azután egy kevésbbé megfelelő épületben, de 1904-ben szép új plébánialakot emeltek. — Canonica Visitatiot 1777-ben tartott gróf Eszterházy Károly. Ezenkívül van gróf Nádasdy püspök rendelete folytán 1826-ból egy Can. Visitatiohoz való tervezet. — Kegyura nincs, püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartozó jelentékeny puszták: Berettyózug, Loskihalom, Pásztózug, Peres, Pusztabánréve, Pusztakúria, Pusztapó, Szentmiklós és Újváros.

Lakósainak száma: Rk. 3233. Ref. 20873. Ág. 887. Gk. 45. Izr. 741. Kf. 56.

Plébánosok:

Domokos 1420. körül.
Ambrus? 1508. körül.
György 1534. körül.
Kapitány Endre 1776—1779.
Fiass György 1779—1785.
Mertz Ignác 1785—1787.
Jancsó Márton 1787.
Kovács Antal 1787—1788.
Dányi István 1788—1793.
Pesti János 1793—1799.
Demeter Antal 1799—1811.
Okováth István 1812—1819.
Kovács József 1819—1829.
Patek Cyrill 1829—1857.
Csathó Alajos 1857—1878.
Demény János 1878—1892.
Hegedüs Imre 1893—1906.
Perémy Imre 1906—1913.
Hanusz Zoltán szentszéki tb. tanácsos 1913—.

Káplán: Veszelovszky Gyula.

3. **Rákóczifalva**, nagyközség, Jász-Nagykún-Szolnok vármegyében, , helyben, , Szolnokon van. Ezen község csak 1884-ben keletkezett az addigi Alsó-Varsány pusztából. A középkorban ezen a helyen Varsány, vagy Tiszavarsány nevű város állott. Varsány községet a beköltözö magyarok alapították, mert I. Geysa király a garamszentbenedeki apátság alapítólevelében körülírva az apátságnak adományozott »terra Pelu« (Tenyö) határait, azt mondja, hogy azt egy árok választja el azoktól »qui wosciani di-

cuntur.« Ezek a »wosciani« a varsánybeliek voltak.[1]) 1402-ben előfordul mint »Warsan penes fluium Tyce;« de midőn Zsigmond király 1441-ben Brankovics szerb despotával elcserélte, az már »Thyssa Varsan« néven mezőváros (oppidum) volt. Azontúl mindenben Thúr, vagyis Mezőtúr sorsában osztozott; tehát ezen városnál felhozott történeti adatok Varsányra is vonatkoznak. A török hódoltság idején Varsány még elég jelentékeny hely volt, mert 1549—50-ben a falu 16000 akcset, kikötője 2367 akcset, 1573—74-ben haltized címén 300 akcset fizetett.[2]) A törökök elpusztították. Kiűzetésük után Alsóvarsány mint puszta II. Rákóczi Ferenc birtokában volt és száműzetése után kincstári birtok lett, Felsővarsány pusztát pedig a gattajai Gorove család kapta királyi adományképen. Az államkincstár a maga birtokrészét 1880-ban parcellázva eladta (25 évi törlesztésre) amelyre 35 községből sereglett a lakósság. 1882-ben már 1097 lakósa volt, kik csakhamar községgé szervezkedtek és az új községet Rákóczifalvának nevezték el.

Egyházi története igen régi. Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben előfordul a Zonoy főesperességben: »Andreas sacerdos de Wossian iuratus dixit, non valere ultra IIII. marcas.«[3]) Ezt Ortvay a mostani Verseg melletti Varsány pusztára magyarázza[4]); de nyilván téved, mert az összes viszonylatok egybevetéséből nyilvánvaló, hogy Wossian az akkori Tiszavarsány volt. — Temploma 1540-ben még állott, mert midőn Izabella királyné fiút szült, a varsányiak három napi harangozással adtak örömöknek kifejezést. Midőn pedig a királyné 1541-ben Budáról menekülve Varsányban tartózkodék, kisérete közt kiütött a pestis, egy főrangú úr és egy hölgy meghalt és ezeket a városka templomában temették el.[5]) Ezen templom képe látható a Pongrácz-féle térképen, romjai pedig még a mult században is láthatók voltak.[6]) Az új település után II. Rákóczi Ferenc egykori vadászkastélyát alakitották át templommá. 1893-ban Schuszter Constantin püspök áldozatkészségéből, 22100 korona költséggel épitették a mostani egyházat, melyet B. Sz. Mária Neve tiszteletére szentelt fel Jung János püspök. Az új hitközséget Szolnokhoz affiliálta a püspök, de lakósai 1904-ben önálló lelkészséget szerveztek, melyet gróf Csáky Károly püspök 1906-ban plébániává emelt. — Anyakönyvei 1904-ben kezdődnek. — Ca-

[1]) Knauz. A garamszentbenedeki apátság tört. 30. 242. — [2]) Vélics-Kammerer. Magyarországi defterek. I. 62. 66 II. 462. — [3]) Monumenta Vatic. I. 254. — [4]) Magyarország egyházi földleírása. 109. — [5]) Szerémi. Emlékirat. Ford. Szabó K. 346. 371. — [6]) Századok. 1877. 173.

nonica Visitatioját pótolja az 1904-ben kötött és főhatóságilag jóváhagyott szerződés. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

A hozzátartozó Felsővarsány pusztán van a Gorove család sírboltjául szolgáló, Paduai Szent Antal tiszteletére emelt kápolna, melyet már az 1777. évi Canonica Visitatio is említ. Ugyanitt van az 1832. évi kolera emlékére emelt kisded Rókus-barlang.

Lakósainak száma: Rk. 4002. Ref. 449. Ág. 65. Izr. 24.

Plébánosok:

Mihálovits Ernő 1904—1912. | *Bajcsy Gábor* 1912—.

4. **Szolnok**, rendezett tanácsú város, Jász-Nagykún-Szolnok-vármegye székhelye, vasúti csomópont és tiszai kikötőhely. , , , , helyben van. Alapítását a Tisza vidékén tanyázott bolgároknak tulajdonítják s a honfoglaló magyarok itt várat építettek a Tisza és a Zagyva összefolyásánál.[1]) Szolnok (Zonug) személynévben Szent Gellért legendájában fordul elő; de mint Karácsonyi bizonyítja a Szolnok-nemzetség ősbirtoka a nógrádmegyei Bágyonban volt.[2]) Az Árpádházbeli királyok idejében már városi jellege volt, mert 1075-ben a garamszentbenedeki apátságnak adományozott Pelu-föld egyik határa volt a »szolnoki polgárok földje (civibus Zounuk)« és a »Szolnok-városbeliek falva (villa urbanorum Zounuk).«[3]) A Kalán-nemzetiségbeli Gyula 1219-ben szolnoki ispán volt.[4]) A tatárok elpusztitották, mert midőn Károly Róbert király 1325-ben a Tisza melletti Zonukot Kokas mestertől magához váltotta, már csak falu volt.[5]) Mindazonáltal losonczi Tomay Dénes 1228-ban, Türjei Dénes 1251—1254. Csáky István 1276-től, Kacsics Tamás 1321—1342. szolnoki főispánok voltak; tehát továbbra is megmaradt megyei központnak.[6]) Zsigmond király 1429-ben engedélyt adott arra, hogy »Szolnok királyi városba« minden jobbágy szabadon beköltözhessék. Zsigmond alatt gyakran változtak birtokosai. 1441-ben Szolnok várát és városát is cserébe adta Brankovics György szerb despotának, de hét év mulva tőle visszavette és veronai Birini Pálnak adományozta, majd ismét 1445-ben Pálóczy László országbírónak és fivérének Simonnak.[7]) II. Ulászló meg-

[1]) Tud. Gyűjt. IX. 7. — [2]) Szabó. Emlékiratok a magyar ker. első századából. 81. Karácsonyi. Magyar nemzetségek. III. 73. — [3]) Knauz. Garamszentbenedeki apátság tört. 30. — [4]) Knauz. Monumenta Ecclae Strigon. I. 221. — [5]) Fejér. Cod. Dipl. VIII|VI. 83. — [6]) Karácsonyi. Magyar nemzetségek. II. 59. 268. III. 105., 121. — [7]) Fejér. Cod. Dipl. X|VI. 502—503. — Teleki. Hunyadiak kora. X. 474.

erősítette a Zsigmond-féle privilégiumot 1513-ban.[1]) Számos bizonyság van arról, hogy Szolnok akkor is a megye törvénytevő gyűléseinek székhelye és régi királyi sókamara-hely.[2]) Zápolyai János király Werbőczy Istvánnak adományozta Szolnokot, de a Palóczyak nem akarták a város átengedni s azért 1537-ben a király rendeletére a budai káptalan foganatosította újra-bevezetését.[3]) I. Ferdinánd király újjáépíttette 1550-ben az elpusztult szolnoki várat.[4]) Ezután török uralom alá jutott.

Ahmed nagyvezér és Ali budai pasa egyesült seregei 1552. szeptemberében bevették és azonnal 924 emberből álló őrséget helyeztek el a várban. Szolnok a török hódoltság alatt egy nagy szandsák központja lett, mely 1575—76-ban 275,635 akcset, még 1619-ben is 400,000 akcset jövedelmezett és mint megerősített hely fontos szerepet játszott.[5]) A török számadási könyvek szomorúan bizonyítják, hogyan nyúzta az ozmán a szegény magyar népet és miként pusztultak egymásután a városok és a falvak. Miksa főherceg megkísérlette 1595-ben Szolnok visszavívását; 1678-ban megvívta Tököli Imre, de egyezkedés útján 1683-ban ismét visszaadta a törököknek. Végül Heiszter és Merczy tábornokok megszállták 1685-ben. A törökök az erős ostromló sereg láttára a várost fölgyújtották, a tiszai hidat felrobbantották és Szeged-felé menekültek.[6]) I. Lipót kijavíttatván az erődöt, Caraffa parancsnoksága alá helyezte. 1697-ben megtámadták a várost a lázadó Tokaji Ferenc hadai, a várost felgyújtották és lakósait elűzték. II. Rákóczi Ferenc egyik alvezére, Deáki Ferenc 1703-ban elfoglalván Szolnokot, a templomba menekült lakósokat kardélre hányta. Azután mintegy 4 évig a város lakatlan maradt. A vezérlő fejedelem új, nagyterjedelmü erődöt akart építeni, de Cusani tábornok visszafoglalta tőle 1700-ban. Ettől fogva kincstári mezőváros lett s az elemi csapásokat nem említve, békét élvezett és fejlődött 1848—49-ig, amikor ismét hadak útjává és hol a magyar, hol a császári seregek zsákmányává lett.[7])

Egyházi történetét a törökök kiűzetéséig teljes homály fedi. Annak dacára, hogy Szolnok már első királyaink idejében város volt, hogy — csak amennyire okmányilag is ki tudjuk mutatni, — 1274-ben már a váczi egyházmegye egyik főesperességének adott

[1]) Palugyai. Magyarország leírása. III. 355. [2]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 666. — [3]) Országos levéltár. Neoregestrata. 834. 11. — [4]) Verancsics. Összes munkái. VII. 109. — [5]) Vélics. Magyarországi defterek. I. 76. 414. II. 497. — [6]) Katona. Historia Crit. XXV. 196. — [7]) Gracza. Az 1848—49-ki szabadságharc története

nevet: még csak egyetlen adatunk sincs, sem templomáról, sem a plébániájáról.[1]) Csupán azt tudjuk, hogy a török uralom végső szakában, hol a gyöngyösi, hol a szegedi szentferencrendi kolostorból küldtek egyes misszionáriusokat a Szolnokon lévő katholikusok lelki gondozására. Végül a szolnokiak 1685-ben önálló lelkészt kértek Gyöngyösről.[2]) A rend akkori főnöke, a szolnokiak egyenes óhajtására, Somody Bernardin atyát küldte oda s az 1686. május 5-én Hradistyén tartott rendi káptalan Somodyt szolnoki prezidenssé választotta és még két szerzetest rendelt melléje. Vertlernek, Ortelius nyomán közölt rajza szerint, Szolnokon a török hódoltság előtt két templom volt: egy a várban, egy pedig a városban. A várbeli templomot a törökök mecsetté alakították át s ez látható a Pongrácz-féle térképen is. Kiüzetésük után a keresztények ismét berendezték és a ferencrendiek Kapisztrán Szent János tiszteletére ajánlották. Tokaji hadai ezt fölgyújtották, Deáki kurucai szent edényeit elrabolták és orgonáját összezúzták. Még 1716-ban is tető nélkül meredeztek falai. A visszatért szerzetesek a város alsó végén emeltek fából és nádból ideiglenes templomot és Gyertyaszentelő Boldogasszony tiszteletére szentelték.[3]) III. Károly rendeletéből a várbeli templomot kijavítván, a helyőrség, a városbelit pedig a nép plébánia templomává tették. Beretzky Ignác, a királyi sóház főnöke, 1724-ben a városbéli templom helyébe kápolnát építtetett úgy, hogy ez egy építendő nagyobb templom szentélyéül szolgálhasson. Ehhez Vörös Ilona, Szelesi sótiszt özvegyének hagyatékából kezdték 1736-ban hozzáépíteni a hajót. Az igy kibővített templomot ekkor a Szentháromság tiszteletére ajánlották.[4]) Azonban most meg a szentély bizonyult kisszerűnek s azért a hívek adakozásából 1750—57-ben új szentélyt és tornyot építettek a templom hajójához. A templom fentartásáról mindenkor a kincstár gondoskodott, így nevezetesen 1867-ben, midőn a torony földrengés következtében elhajolván, a szentélyt is magával rántotta. A tornyot Kleinwächter kir. mérnök zseniális ötletéből aláfúrással egyenesre állították, de a szentélyt újjá kellett építeni. Legújabban 1910-ben restaurálták. — Harangjai 1730., 1765., 1783., 1811. évekből valók. — A mellette lévő kolostor egyes szárnyait az 1723., 1731. és 1748. években kezdték építeni.

[1]) Fejér. Cod. Dipl. VI. 287. VII. 24. — Wenzel. Árpádkori Oktár. IV. 48. VIII. 364. IX. 319. — [2]) Karkecz. Szolnok város közoktatásának és plébániájának története. 208. — [3]) Liber II. Visit. Can. 319. — Liber III. 93—94. — [4]) Liber III Visit. Can. 44. Liber IV. 229. Liber V. 828.

A plebániatemplomon kívül Szolnokon a következő szent helyek vannak: a) Miután a várbeli templom a Tisza hullámaitól alámosatván, bedőlt, a város 1822-ben újat építtetett Gyertyaszentelő Boldogasszony tiszteletére és melléje lelkészlakot, melyben állandóan egy szerzetes, tartózkodott mint a német hívek lelkésze. b) Xaveri Szent Ferenc tiszteletére ajánlott kápolna, mely 1733-ban épült az akkori pestis emlékére a városon kívül, de most már a városba esik; 1871-ben teljesen megújították. c) Sarlós Boldogasszony tiszteletére 1799-ben épült és 1869-ben javított úgynevezett »partos-kápolna« a városon kívül emelkedő dombon. d) Nepomuki Szent János tiszteletére 1881-ben épített téglaházi kápolna, s végül e) a városhoz tartozó Szonda-pusztán, a tulajdonos báró Wodiáner család által, egyszersmind családi sírboltnak 1854-ben épített, a Szentkereszt tiszteletére ajánlott és gazdag alapítványnyal ellátott kápolna.

Azon kérdésre: kik voltak a szolnoki plébánia lelkipásztorai a szentferencrendiek behozatala előtt, történeti adatok hiányában nem tudunk megfelelni; de Karkecz következő állításának semmiféle alapja sincs: »Szolnok földrajzi fekvése miatt hadászati gócpont lévén, minden egyes háborúskodás vagy pártvillongásból kinyerte a saját osztályrészét s így a világi papoknak háborítatlan nyugalmuk soha sem lehetett. Ilyen helyen csak a szerzetes élhet, kinek nincs mit veszteni, ki zavar idejében is követi nyáját.«[1]) Midőn 1782-ben II. József azon rendeletét kibocsátotta, hogy szerzetesrendek adminisztrációja alatt lévő plébániák világi papoknak adassanak át, Szolnokon megjelent Szőllősy Ferenc kamarai elnök és fölszólította a városi tanácsot, hogy jelöljön ki telkeket plébániai templom, lakás és javadalom részére a bevezetendő világi papok javára. A városi tanács azonban kijelentette, hogy csak kényszerítő eszközök hatása alatt volna hajlandó a plébániát a szerzetesektől elvenni. A váczi káptalan, felsőbb utasításra, ismét 1817-ben tett felterjesztést a kir. kamarához az iránt, hogy a plébánia vezetése világi papokra bizassék; de a kamara — a városi tanács meghallgatása után — kijelentette, hogy a plébániát továbbra is a szerzetesek kezén hagyja és nem engedi a kir. kamarát felesleges kiadásokkal megterhelni.

Anyakönyvei 1698-ban kezdődnek. — Canonica Visitatiot tartott 1718-ban gróf Althann Frigyes, 1726-ban Berkes Endre, 1744-ben Althann Károly, 1777-ben gróf Eszterházy Pál, 1828-ban

[1]) Szolnok város plébániájának tört. 204.

gróf Nádasdy Ferenc. — Kegyura: a m. kir. kincstári birtokok igazgatósága. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 24233. Ref. 1880. Ág. 144. Gk. 8. Izr. 2204.

Plébánoshelyettesek:

Somody Bernardin 1686—1688.
Szürtei Ferenc 1688—1690.
Biró József 1690—1691.
Fekete Elek 1691—1693.
Szürtei Ferenc 1693—1694.
Nagy János 1694—1695.
Csötő Bonaventura 1695—1696.
Barkányi János 1696—1697.
Keleffi Dénes 1697—1698.
Bereczki Antal 1698—1700.
Föczén Fortanatus 1700—1702.
Géczi Ráfael 1702—1703.
Molnár Joákim 1703—1705.
Üresedés 1705—1711.
EngelhartBonaventura 1711-1712.
Vonnák Domokos 1712—1713.
Bacsa János 1713—1715.
Maróti Vazul 1715—1717.
Paulovics Ambrus 1717—1718.
Morvay Imre 1718—1719.
Szisztó Athanáz 1719—1720.
Vonnák Domokos 1720—1721.
Vass Szilveszter 1721—1723.
Paulovics Ambrus 1723—1724.
Sükest Joakim 1724—1725.
Főczén Fortunatus 1725—1727.
Farkas László 1727—1728.
Bacsa János 1728—1729.
Kropf Ádám 1729—1731.
Szentkirályi Imre 1731—1732.
Csaszta Ráfael 1732—1733.
Tuchinszky Miklós 1733—1736.
Szombati Joakim 1736—1739.
Tuchinszky Miklós 1739—1742.
Gulyás Gergely 1742—1743.
Hárai Dániel 1743—1745.
Nedeczky Orbán 1745—1746.
Fischer István 1747—1748.
Knoll Módeszt 1748—1749.
Greskovics Péter 1749—1750.
Rósa Hiacint 1750—1756.
Muharai Ferenc 1756—1757.
Rósa Hiacint 1757—1760.
Junga Bálint 1760—1761.
Kada Izsaiás 1761—1762.
Nozdroveczky Kapisztrán 1762—1764.
Kőrösi Bernardin 1764—1766.
Ács Bonaventura 1766—1768.
Lange Márk 1768—1770.
Palik Béla 1770—1773.
Kovács Ágoston 1773—1775.
Blahó Vince 1775—1777.
Kiss Ignác 1777—1779.
Kovács Ágoston 1779—1781.
Boldog Mihály 1781—1784.
Kugyelka Gellért 1784—1791.
Új Ignác 1791—1794.
Fraiter Gellért 1794—1797.
Új Ignác 1797—1801.
Kurbicz Dániel 1801—1803.
Zsigmondovics János 1803—1806.
Szentmiklósi Béla 1806—1809.
Nagy Elek 1809—1810.
Zsigmondovics János 1810—1811.
Új Ignác 1811—1815.
Hlatky Adorján 1815—1817.
Cseh Jakab 1817—1819.
Orbán István 1819—1826.
Gressner Antal 1826—1828.

Sajtó alá került 1915. január 22-én.

Dubecz Tamás 1828—1837.
Máté Péter 1837—1842.
Dubecz Tamás 1842—1852.
Szabó Ödön 1852—1855.
Tanáts Neit 1855—1865.
Palotai Ernő 1865—1866.
Kovács Vazul 1866—1868.
Karcsú Arzén 1868.—
Erdős Aurél 1868—1877.
Kudelka Gellért 1877—1892.
Karkecz Alajos 1892—1898.
Barmos György 1898—1902.
Árva Ferenc 1902—.

Káplánok: Hermann Tádé, Mezey Linus, Pálik Arzén, Radvánszky József, Smóling Péter, Tóth Dezső szentferencrendiek.

Főgimnáziumi hittanár: Durny Boldizsár szentferencrendi.

5. **Tiszavárkony**, nagyközség Jász-Nagykún-Szolnok vármegyében, a Tisza mellett kikötővel, , , , , helyben van. Nevezetes azon két drámai hatású fejedelmi találkozásról, mely 1059-ben Endre és Béla, 1098-ban pedig Kálmán és Álmos herceg közt játszódott le a várkonyi síkon.[1]) Várkony ebben az időben falu és talán erőd is volt, melynek földesura a titeli prépost.[2]) Péter nevű plébánosát kihallgatták Árpádházi Margit szentté-avatási perében, 1271-ben.[3]) Vencel cseh király a Rathold nemzetségből származó Kokas mesternek adományozta 1301-ben; de ezen donatio érvénytelen volt s azért 1344-ben ismét a titeli prépost birtokában találjuk Várkonyt.[4]) 1459-ben még egy harmadik nagy találkozás színhelye volt, midőn I. Mátyás király, kinek serege Nagy-Várkonyban táborozott, a Tisza partján összejött a börtönéből kiszabadult Szilágyi Mihálylyal és itten teljesen megbékültek.[5]) A török uralom alatt még jelentékeny hely volt. 1549—50-ben mint császári falu 2660 akcset jövedelmező 28 kapus helység volt. 1573—4-ben haltized címén 250 akcset fizetett.[6]) Valószínűleg ezen nyomasztó adók miatt elnéptelenedett. 1631-ben már legelőül haszonbérelték a nagykőrösiek; 1699-ben még mint puszta Bertóthy István birtokában volt, de 1733-ban már falu, melyben református lelkész is volt Tehát az első betelepülők kálvinisták voltak, katholikusok csak később jöttek oda.

Egykori temploma a Pongrácz-féle térképen még látható, de azután csakhamar rombadőlt, s az idetelepülő katholikusok 1728. körül Péli István földesúr segítségével vályogból templomot építettek

[1]) Pauler. A magyar nemzet tört. I. 138. 262. — [2]) Fejér. Cod. Dipl. VIII.I. 65. — Gyárfás. Jászkúnok tört. III. 697. — [3]) Monum. Vatic. Weszprim. I. 308. — [4]) Fejér. Cod. Dipl. VI.II. 302. — Rupp. Magyarország helyr. Tört. III. 71. — [5]) Teleki. Hunyadiak kora. III. 166. — [6]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek 166. II. 219. 461.

Mária születése tiszteletére. Ennek helyére kezdték 1812-ben építeni a mostani templomot, melyre a vallásalap 14,266 frtot folyósított. — A tószegi plébánia fiókegyháza volt. — Lelkészségét 1874-ben alapították s ezen idő óta vannak anyakönyvei. — Canonica Visitatioja nincsen. — Püspöki szabadadományozású lelkészség. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 1538. Ref. 662. Ág. 8. Gk. 12. Izr. 45.

Fiókegyháza:

Vezseny nagyközség az anyaegyháztól 8·7 kmnyire. Egykoron a hírneves Vezsenyi család birtoka. Először 1354. évi okmányban fordul elő, mint »villa Wesen.«[1]) Martinus presbyter de Wesen belépett 1494-ben a római Szentlélek társulatba. Nem tudjuk, a Wesenyi családból származott-e, avagy wesenyi plébános volt-e.[2]) A török hódoltság idején még virágzó falu volt, mely 1558-ban 13 ház után 3250 akcse adót, 1573-ban összesen 5022 akcset és haltized címén 345 akcse adót fizetett.[3]) 1690-ben azonban már mint Bertóthy birtokában lévő pusztát írták össze. Lakósai protestánsokká lettek, elfoglalták a katholikus templomot és 1660-ban anyaegyházat képeztek.[4]) Új benépesítése óta csak kevés katholikus lakik itt.

Lakósainak száma: Rk. 304. Ref. 1341. Ág. 4. Izr. 16.

Lelkészek:

Lendvay Gyula 1874—1876.
Jaczó Sándor 1876—1885.
Vimmer Ferenc 1885—1902.
Hovány Orbán 1902—1912.
Porubszky János 1912—.

6. **Tószeg**, nagyközség Pest-Pilis-Solt-Kiskúnvármegyében, , , , helyben van. Történetelőtti időkből való leletek tekintetében a vármegye legfontosabb helye. A Cserhát vidékéről egy őstelep vezet a Tiszáig, melynek legjellemzőbb része a tószegi Laposhalom. Itt már régebben találtak kőeszközöket, kovaszilánkokat, varrótűket stb. Rómer Flóris 1876-ban, Pósta Béla 1889-ben és 1906-ban szakszerűen átkutatták ezen őskori telepeket. A sáncokkal körülvett területen három egymásfeletti rétegben találtak cölöpépítményeket, tűzhelyeket, padkákat, katlanházakat. Ezekben igen korai kőeszközöket, baltákat, vésőket, pengéket, nyílcsúcsokat, edényeket, azután bronzkori lunátás edényeket, átfúrt tűket, gyűrűket,

---

[1]) Gyárfás. Jászkúnok Tört. III. 491. — Csánki. Magyarország földrajza. I. 674. — [2]) Mon. Vatic. 5. köt. 41. lap. — [3]) Vélics—Kammerer. Magyarorsz. defterek. II. 220. 261. 262. — [4]) Liber II. Visit. Can. 320. Liber III. 100.

szívalakú bronzcsüngőket. Végül a lakások bensejében összehalmozott terményeket leltek: búzát, árpát, kölest, lencsét, sulyom-magot és ezek megőrlésére használt köveket.[1]) Az Ökörhalmon talált urnatemető is igen régi. A mostani falunak történetét azonban csak elég későn kezdhetjük. Csak egy 1368. évi oklevélben fordul elő, mint Czegléd határosa.[2]) Zsigmond király 1408-ban Garázda Miklósnak és Szilágyi Lászlónak adott Tószegen birtokrészeket; egyébként a Vezsenyiek ősi birtokai közé tartozott.[3]) Ekkor külső Szolnok vármegyében feküdt és a váczi püspök szedett benne tizedet.[4]) II. Lajos és Mária királyné 1512-ben Tószegről, mint koronabirtokról lemondanak Werbőczy javára.[5]) Szolnok eleste után török uralom alá kerülvén, adóképen 3590 akcset és haltized címén 300 akcset fizetett.[6]) Lakósai 1600 körül reformátusokká lettek, 1637-ből van egy műbecsű úrasztali kelyhök.[7]) A község később elpusztult; 1690-ben, mint az Ányos család birtokát, az elnéptelenedett pestmegyei községek között írták össze; de 1700-ban már ismét volt pecsétje, tehát lakósai visszaköltöztek.[8])

Az egykori katholikus templomot az 1715. évi Can. Visitatio szerint a reformátusok elfoglalták s azért az odatelepedett katholikusok valami ideiglenes templomocskát csináltak, melyben eleinte a szolnoki szentferencrendiek, később a czibakházi plébánosok tényked tek. Gróf Althann Frigyes 1727-ben önálló plébániát szervezett s a váczi káptalan saját erdejéből fát adott a tószegieknek templomépítésére, amelyet 1737. szeptember 29-én Szent Mihály tiszteletére megáldottak. Az 1743. évi éhinség idején lakósainak egyrésze Virágh plébánossal együtt Majsára költözött. Balogh János földesúr áldozatkészségéből 1756-ban építették szilárd anyagokból a mostani templomot, melyet 1806-ban kibővítettek és ekkor tornyot is építettek hozzá. Az abonyi közbirtokosság, mint földesúr, szépen gondoskodott a templomnak nemcsak fenntartásáról, hanem felszereléséről is. — Anyakönyveit 1727. óta vezetik. — Kegyura: az abonyi közbirtokosság. — Canonica Visitatioi 1744., 1777., 1781. évekből valók. — Fiókegyházai voltak: 1863-ig Karapuszta, 1874-ig Tiszavárkony.

Lakósainak száma: Rk. 3105. Ref. 829. Ág. 13. Izr. 42.

[1]) Archeologiai Értesítő. 1877. 78—83. — Borovszky. Pestmegye monogr. I. 169—181. — [2]) Országos levéltár. Dl. 5696. — [3]) Fejér. Cod. Dipl. XIV. 657. — [4]) Magyarország földrajza. I. 674. — [5]) Fraknói. Werbőczy élete. 359. — [6]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 161. II. 462. — [7]) Lampe. Hist. Ecclae. Ref. 648. — Borovszky. Pestmegye monogr. I. 151. — [8]) Galgóczy. Pestmegye monogr. I. 65. III. 228.

*

Plébánosok:

Virágh György 1727—1743.
Gyurkó Imre 1743—1752.
Péli Mátyás 1753—1755.
Tűrjei Ferenc 1755—1761.
Molnár Pál 1761—1765.
Rákótzy János 1765—1783.
Sebestyén János 1784—1795.
Fábián Mihály 1795—1797.
Nagy Mátyás 1797—1825.
Bogyay Ferenc 1825—1829.
Szartorisz József 1829—1849.
Gajzago Lukács 1849—1857.
Bogyó Pál 1857—1863.
Dolenszky Imre pápai tb. kamarás, érd. esperes 1863—.

7. **Törtel**, nagyközség, Pest-Pilis-Solt-Kiskúnvármegyében, helyben, Abonyban van. A »Budai Krónikában« Turtule a »Pozsonyi Krónikában« Turtel személy névben fordul elő, Turtel kún főnök IV. László gyilkosainak egyike és ezen Kúnszállás birtokosa volt.[1]) I. Mátyás király megengedi 1475-ben Csertő Bálint kún-kapitánynak, hogy a pestis következtében elnéptelenedett Törtelszállást újra betelepítse.[2]) Zápolyai János király cserébe adja 1531-ben Werbőczynek a Külső-Szolnokmegyében fekvő Törtel falut a pestmegyei Mendéért és Oszlárért.[3]) 1548-ban török kézre került, 1552—54-ben az egri vár számadásaiban, mint 20 kapus hely fordul elő, 1559-ben 49 portás falu, 1562—63-ban 16646 akcset jövedelmezett.[4]) Eközben el is pusztult, mert Vadászi Pál füleki kapitány 1649-ben már mint pusztát kapta.[5]) A XVIII. század első felében a kúnszentmiklósiak birták, kik elcserélték Balogh Antallal Bábony pusztáért s azóta a Baloghok voltak legnagyobb birtokosai. 1849-ben sokat szenvedett úgy a magyar, mint a császári seregektől.[6])

Egykori kőtemplomából 1699-ben még jelentékeny romok állottak, helyükön még 1754-ben is függött Nepomuki Szent János képe. Lakósai a romokból 1765-ben egy kis templomot építettek Nepomuki Szent János tiszteletére. Ezen gyarló építmény helyébe 1832-ben a Vallásalap segítségével új templomot emeltek, melyet 1908-ban teljesen megújítottak és megnagyobbítottak. A hozzátartozó Erzsókhalmán bronzkori urnatemetőt, a Kókási dűlőben pedig egy árpádkori lovas teljes csontvázát találták. — Egyházilag 1787-ig Abonyhoz tartozott. II. József rendelete folytán 1787-ben helyi-káplánságot létesítettek, melyet a püspök 1807-ben plébániává emelt. — Anyakönyvei 1788-ban kezdődnek. — Canonica Visi-

[1]) Tudományos Gyűjtemény. 1819. I. 65. — [2]) Gyárfás. Jászkúnok tört. III. 227. — [3]) Fraknói. Werbőczy élete. 351. [4]) Vélics. Magyarországi defterek. I. 124. 155. — [5]) Török-magyar Tört. Eml. II. 364. — [6]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 153.

tatioja nincs, csupán a plébánosnak a hitközséggel kötött szerződése. — Kegyura: a Vallásalap. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 3250. Ref. 529. Ág. 20. Izr. 29. Kf. 4.

Helyi káplánok és plébánosok:

Végh Imre 1787—1794.
Molnár Ádám 1794—1807.
Potsefel Pál 1807—1814.
Palik István 1814—1854.
Bezerédy Sándor 1854—1855.
Fekete Tamás 1855—1893.
Csajka Lajos 1893—1901.
Hainiss Dezső 1901—1904.
Szirmák Béla 1905—.

Káplán: Krizsek János

3. Alpári esperesi kerület

Pest-Pilis-Solt-Kiskún- és Jász-Nagykún-Szolnokvármegyében.

Kerületi esperes: *Mayer László*, czibakházai plébános.

Segédesperes, tanfelügyelő és kerületi jegyző: *Hainiss Dezső*, újkécskei plébános.

Plébániák:

1. Alpár, nagyközség Pestvármegyében, [illegible], [illegible], [illegible] helyben. Ősidők óta lakott hely, amint ezt a Magyar Nemzeti Múzeumban és a kecskeméti városi múzeumban őrzött leletek bizonyítják.[1]) Anonymus szerint Árpád vezér követei, Etu és Voyta, Alpár homokján találkoztak Szalán bolgár fejedelemmel, kinek itt állítólag vára volt. A nép most is »várhegynek« nevezi a templomdombot.[2]) Kétségtelen, hogy Szent István király a váczi püspökségnek birtokot adományozott Alpáron, mert midőn I. Geyza király ugyanitt birtokot oszt az általa alapított garamszentbenedeki apátságnak, annak határait így kezdi körülírni: »A Tisza partjától bizonyos fák felé haladva, határos »cum episcopalibus (terris) sancte marie waciensis ciuitatis.«[3]) Alpár ekkor még lakatlan lehetett, mert III. Ince pápa 1209. évi levelében is pusztának nevezi.[4]) IV. Béla szőllőskerteket, réteket, tavakat adományoz a nyúlakszigeti apácáknak Olpárföldön; tehát ekkor már népesnek kellett lennie.[5]) A budai káptalan 1341. évi oklevele szerint temploma is volt és pedig az apátság birtokát képező területen.[6]) Mivel a XII. század végén — valószínűleg a Tisza áradásai miatt — elnéptelenedett, a XV. század

[1]) Borovszky. Pestm. monogr. I. 171. 179. — [2]) Anonymus. XXX. fej. — Hist. Domus. — [3]) Knauz. Garamszentbenedeki apátság. 29. — [4]) Knauz. Monumenta Ecclae Strigon. I. 190. — [5]) Fejér. Cod. Dipl. II. 103. XIII. 86—90. — [6]) Knauz. Garamszentbenedeki apátság. 238. 243.

közepe felé kúnok szállották meg, kik sok bajt szereztek a tulajdonosoknak. Ezen időben Alpár három részből állott, u. m. Pyspekalpár, Felalpár és Hatsoalpar és Külső-Szolnokvármegyéhez tartozott.[1]) Török uralom alá kerülvén, 1559-ben Alsóalpár 11 kapus helység volt, 1562—63-ban 2223 akcset, Felsőalpár pedig 4610 akcset jövedelmezett.[2]) A Budavárból kiűzött törökök 1686-ban elpusztították és a püspökök kénytelenek voltak birtokukat a kecskemétieknek legelőül kiadni. Althann M. Frigyes püspök kezdte újonan betelepíteni.

Az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben előfordul a csongrádi főesperességben: »Michael sacerdos de Opir iuratus dixit, non valere ultra II. marcas.«[3]) Ortvay nem tudja ezen Opirt hová sorozni, de biztosra vehetjük, hogy ez alatt Alpár értendő mert ez püspöki, apátsági és apáca-birtok volt; temploma 1341-ben említtetik, tehát joggal feltehetjük, hogy papja is volt. Az 1673. évi Pongráczféle térképen két templom látható, külön Kisalpáron és külön Felsőalpáron. Később mind a kettő rombadőlt, de az újtelepülők a felsőalpári romjai fölé vályogból újat építettek.[4]) Althann M. Károly püspök építtette 1752—1755-ben, (Desericius állítása szerint) a hajdani vár romjaiból, a mostani templomot.[5]) Ezt azóta ismételten javították, de a község felszaporodott lakósságának igen kicsiny. A Jótanácsról nevezett B. Szűz Mária tiszteletére van ajánlva. — Az újtelepülők lelkigondozását kezdetben a kecskeméti szentferencrendiekre bízták, kik 1740. óta külön anyakönyveket vezettek az alpáriakról. Midőn 1743-ban a püspök Ujkécskén plébániát létesített, Alpárt ehhez affiliálta. Végre gróf Eszterházy Károly, püspök visszaállította 1760-ban az egykori alpári plébániát. — Canonica Visitatioja 1778. és 1784-ből van. — Kegyura: *a bácsi püspök.* — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 3622. Ref. 22. Izr. 38.

Fiókegyháza:

Tiszaújfalu nagyközség, a szolnok—kiskúnfélegyházai vasútvonal mellett. Multja ismeretlen. Az 1549. évi szegedi török bérletjövedelmek közt előfordul »Ujfalu falu« 5966 akcse jövedelemmel, 1574-ben pedig 20 kapus hely, 6506 akcse jövedelemmel.[6]) Mivel e vidéken más hasonló nevű község nem volt, valószínűleg a mostani

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 667. — [2]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 124. 161. 158. — [3]) Monum. Vatic. I. 254. — [4]) Liber IV. Visit. Can. 230. V. 887. —) Historia Eppatus Vac. 25. — [6]) Velics—Kammerer, Magyarországi defterek. I. 66.

községet kell értenünk. 1668-ban, mint puszta, Nagykőröshöz tartozott. 1715-ben a Sassról odajött reformátusok egykori templomát használható karba hozták, de ezek később elköltöztek innen. E templom azután elpusztult és sajnosan most sincs szentegyháza. Ekkor a Károlyi grófok birták és mindössze két majorból állott.[1]) 1837-ben már csak 194 katholikus lakósa volt. Legujabb időben benépesedvén, ismét községgé alakult.[2]) Hozzátartozik Istvánújfalu, Belsőmajor Borsihalom. Az anyaegyháztól 2·7 kmnyire van.

Lakósainak száma: Rk. 1622. Ref. 10. Izr. 5.

Plébánosok:

Mihály 1332. körül.
Homor János 1760—1762.
Juhász Márton 1762—1777.
Dobróczky József 1777—1778.
Vályi János 1778—1779.
Horánszky Mihály 1779—1781.
Klausz Mihály 1781—1792.
Karletzhoffer József 1792—1797.
Végh Imre 1798—1810.
Miksy Mihály 1810—1828.
Bazala Pál 1828—1837.
Pál Endre 1837—1862.
Nell Ferenc 1862—1897.
Srenker Endre 1897—1908.
Galambos Sándor szentszéki tb. ülnök 1908—.

Káplán: — — —

2. **Csépa**, nagyközség Jász-Nagykún-Szolnok vármegyében, , , helyben, Kúnszentmártonban van. Okmányilag a Csépai (de Czepha, de Chepha) család névben fordul elő 1406-ban, amikor Hidagai Bálint, a garamszentbenedeki apát nevében panaszt emelt a szolnokmegyei gyűlésen, egyebek közt Csépai Mihály és János ellen, hogy az apátság sági birtokának határait megnyirbálták.[3]) Csépát és Szelevényt 1495-ben Gleszán László és János, 1561-ben pedig mint 18 portás falut Barát Balázs birtokában találjuk.[4]) Báró Keglevich Miklós vallomása szerint 1668-ban már csak praedium volt a kincstár és a Trutz család birtokában.

A XVIII. század elején újra benépesíttetvén, lakósai 1729-ben vályogból templomot építettek Szent Jakab apostol tiszteletére s Szelevénnyel együtt Czibakházához affiliálták. Ezen templom az 1778-ki Canonica Visitatio szerint közel állt az összedőléshez s Zerdahelyi püspökhelyettes 5617 frtot utalványozott egy új templom és plébánia építéséhez, melyhez a nép 281 frtot gyűjtött össze. 1794-ben kezdték építeni a mostani templomot és 1798. május 27-én

[1]) Csongrádi pleb. Hist. Domusa. — [2]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 148. II. 461. — [3]) Fejér. Codex Dipl. X/IV. 576. Knauz. Garamszentbenedeki apátság. 244. — [4]) Pesty. Helynevek. I. 344. — Palugyay. Magyarország leírása. IV. 416.

Zerdahelyi Gábor — egy kemény beszéd kiséretében — felszentelte. Azóta csak a legszükségesebb javításokat végezték rajta.

Plébániáját, a hívek kérésére, a váczi szentszék 1756. május 14-én kelt határozatával szervezték és Cetto Ferenc addigi czibakházi káplán, mint kinevezett csépai plébános, mindjárt anyakönyveket is kezdett vezetni. — Canonica Visitatioja 1784. és 1797. évekből való. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartozik Kósapuszta.

Lakósainak száma: Rk. 3314. Ref. 73. Ág. 97. Izr. 39. Kf. 2.

Fiókegyházai:

a) Tiszasas nagyközség, az anyaegyháztól 5 kmnyire. Elsőízben 1348-ban fordul elő mint királyi birtok, 1450-ben azonban már a Vezsenyi család birtokában találjuk.[1]) Lakósai a török uralom lom alatt kálvinistákká lettek és elfoglalták a kisded templomot, mely a Pongrácz-féle térképen is látható.[2]) Ezek 1715-ben ismeretlen okból Tiszaújfalura költöztek, de csakhamar visszatértek, mert Althann M. Frigyes püspök 1718. évi látogatása alkalmával ismét helyükön voltak és közöttük mindössze 20, Csongrádról áttelepedett katholikus élt, kiknek száma azóta is keveset szaporodott.

Lakósainak száma: Rk. 130. Ref. 1523. Ág. 9. Izr. 7. Kf. 5.

b) Tiszaug, nagyközség, az anyaegyháztól 8·74 kmnyire. Sümeghi Endre mester ughi jobbágyait elítélték 1338-ban a garamszentbenedeki apátság sághi birtokának háborításáért.[3]) 1391-ben ughi Szovát Endre özvegyét és ughi Szúnyogh Miklóst panaszolták be ugyanezért Szolnokvármegyénél.[4]) 1450-ben Hwgh már a Vezsenyi család birtokában van, ettől erőszakkal elfoglalja Kinizsi Pál 1472-ben.[5]) A török hódoltság idején lakósai reformátusokká lettek, kik közé azóta kevés katholikus telepedett. A Balassa-Steöszszel-család ezek használatára 1788-ban kápolnát építtetett a Szentkereszt fölmagasztaltatása tiszteletére, mely most is fennáll.

Lakósainak száma: Rk. 307. Ref. 677. Ág. 24. Izr. 4.

Plébánosok:

Cetto Ferenc 1756—1759.
Pazsitzky József 1759—1762.
Molnár Mihály 1762—1764.
Győrffy Ferenc 1765—1771.
Paal József 1771—1779.
Kapitány Endre 1779—1783.
Simonyi István 1783—1792.
Mátyus János 1792—1802.

[1]) Hazai Oktár. VII. 404. — [2]) Liber. III. Visit. Can. 100. — [3]) Fejér: Codex Dipl. VIII/VII. 301. — [4]) Knauz: Garamszentbenedeki apátság 244. — [5]) Csánki: Magyarország földrajza I. 674.

Csiky Tamás 1802—1805.
Lábos János 1805—1813.
Szabó Mihály 1813—1826.
Ladányi István 1826—1828.
Miksy Mihály 1828—1829.
Gyürki Athanáz 1829—1832.
Czini József 1832—1836.
Rozsemberszky József 1836-1839.
Beniczky Móricz 1839—1851.
Horváth István 1851—1858.
Entzinger József 1858—1895.
Dévay Miksa 1895—1898.
Majer László 1898—1912.
Léska József cz. esp. 1912—.

3. **Czibakháza**, nagyközség Jász-Nagykún-Szolnokvármegyében, , , helyben, Tiszaföldváron van. Ezen községnek a Hont-Pázmán nemzetségből tartozó hírneves Czibak családhoz nincs köze; hanem élt a XV. században egy Czibakházi család és czibakházi Kenechky család, s ezek voltak itt birtokosok.[1]) A Historia Domus szerint a Földváry család levéltárában lévő okmányok azt bizonyítják, hogy már 1400-ban mezőváros lett volna. Rudolf király 1575-ben birtokrészt adott benne a Kubinyi családnak.[2]) A török hódoltság alatt nem fordul elő az adókönyvekben, tehát valószínűleg lakatlan hely volt, ámbár Gyárfás azt mondja, hogy csak 1658-ban dúlta fel a tatár chán.[3]) A XVIII. század elején kezdett újra benépesedni. Betelepítése, határa termékenysége miatt oly gyorsan haladt, hogy 1700. körül már Kenderes János licenciátus 5 évig és utána Bujáki Miklós 12 évig működött Czibakházán. Kis András licenciátusságának ötödik évében, vagyis 1723-ban küldte ki az egyházmegyei kormányzat Suslay Mihály újmisés papot czibakházai plébánosnak, aki állását elfoglalva, mindjárt anyakönyveket is kezdett vezetni. A gyorsan emelkedő helység 1833-ban szabadalmazott mezővárossá lett.

Ősi temploma a háborús időkben elpusztult. Schidlik plébános még látta romjait, amelyek közelében Suslay nádból csináltatott valamelyes templomot, de az 1745. évi kánoni látogatás idején már állott Mindenszentek tiszteletére vályogból épült és náddal fedett temploma. A mostani egyház az 1757—1760. években épült közadakozásból. A Földváryak, mint akkori földesurai, 150000 db téglát adtak hozzá. Tornyát 1840-ben emelték; a templomot 1880-ban két oldalfülkével megnagyobbították és később kifestették. — Canonica Visitatioi az 1745., 1777. évekből valók. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartoznak: Gyügér-, Sárszög- és Kispuszták és az

[1]) Országos levéltár. Dl. 16292. 16323. — [2]) Nagy: Magyarország családai. VI. 490. — [3]) Jászkúnok tört. IV. 269.

egykor jelentékeny, de azután teljesen letűnt Ság. I. Geyza király a garamszentbenedeki konventnek adta egyebek közt Sági falut a Tisza mellett, melynek határait adománylevelében pontosan leírja.[1]) Valamint az apátság más itt lévő birtokain, úgy Ságon is gyakoriak voltak a birtokháborítások. Lőrinc apát 1225-ben a szegedi Szent Miklós templomban esküvel bizonyította, hogy a Péter által elfoglalt 10 ekényi föld az övé.[2]) Igen valószínűnek tartom Bednár azon véleményét, hogy az 1332., 1337. évi pápai tizedlajstromban előforduló »Bartholomeus sacerdos de Sac« ezen Ság papja volt, nem pedig, mint Ortvay véli, a mai Tápióságé.[3]) Valami katasztrófa, valószínűleg a Tisza kiáradásai következtében 1372-ben Alpár, Csany, Ság és Sáp elnéptelenedtek s azért az apát Alpárt és Ságot benépesítés céljából bérbe adta.[4]) Hidagai Bálint az apátság ügyésze, Henrik apát nevében óvást emelt az 1406. évi szolnoki gyűlés előtt azon hatalmaskodások ellen, melyeket a vezsenyi, ughi, kürthi, csépai és istvánházai nemesek Ságon elkövettek.[5]) György apát megúnva a folytonos viszálykodásokat, Ságot és Csanyt elcserélte Sáry Péter más jószágaiért 1465-ben.[6]) Ság helység és Sápegyház puszta 1512-ben már Korláthkőy Péter birtokában voltak, aki ezeket 1519-ben Bakócz Tamás esztergomi érseknek zálogba adta. Monyorókeréki Erdődy Péter 1524-ben »amplam possessionem Saghiensem« az esztergomi Bakócz-kápolnának adományozta.[7]) A török hódoltság alá kerülvén, Ság falu 1558-ban 200 akcset, 1573—74-ben 500 akcset fizetett halketted fejében.[8]) Később annyira elpusztult, hogy ma valóban csak a történet lapjain van meg.

Lakósainak száma: Rk. 4758. Ref. 389. Ág. 61. Izr. 45. Kf. 3.

Fiókegyházai:

a) Nagyrév, nagyközség, az anyaegyháztól 9·85 kmnyire. Recsend Pál nagyrévi lakos 1318-ban esküt tett Külső Szolnokmegye alispánja és négy szolgabírája előtt. Előfordulnak nagyrévi Orr és nagyrévi Pogány családok az 1380., 1484. és 1470. évi okmányokban.[9]) Nagyrév a török hódoltság alatt 1573—74-ben 300 akcset fizetett haltized fejében.[10]) Lakósai ezen időben protestánsokká lettek

[1]) Knauz: Gszbenedeki apátság. 29. 241. — [2]) Monumeta Ecclae Strigon. 254. — [3]) Monum. Vaticana I. 254. Magyarorsz. egyh. földleirása. 109. — [4]) Knauz. i. h. 245. Fejér. Codex Dipl. IX/IV. 472. Csánki. Magyarország földrajza I. 682. — [5]) Fejér. Codex Dipl. X/IV. 576. — [6]) Orsz. levéltár. Dl. 13715. — [7]) Knauz. Magyar Sion. 1867. 610. 439. 699. — [8]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. II. 219. 462. — [9]) Tud. gyüjt. 1821. VIII. 59. — Csánki. Magyarorsz. földrajza. I. 673. — [10]) Velics Kammerer. Magyarországi defterek. II. 462.

s a XVIII. század első felében anyaegyházat létesítettek.[1]) A hozzátartozó Belső- és Külsősáp-puszta, Sáp, Sápegyház néven a garamszentbenedeki monostor birtoka volt és mindenben a fentemlített Ság sorsában osztozott.

Lakósainak száma: Rk. 363. Ref. 1119. Ág. 41. Izr. 9.

b) Tiszainoka, nagyközség, az Ördögárka mellett, az anyaegyháztól 10 kmnyire. Inatha néven 1450-ben a nagyrévi Orr család birtoka volt. A török uralom alatt 1573—74-ben Inoka néven 200 akcset fizetett haltized fejében.[2]) Lakósai ekkor reformátusokká lettek és a XVIII. században önálló gyülekezetet képeztek. Egykori katholikus templomának romjai akkor még láthatók voltak.[3]) Hozzátartoznak Andorháza, Hangács és Tihany puszták.

Lakósainak száma: Rk. 274. Ref. 773.* Ág. 16. Izr. 14. Kf. 4.

c) Tiszakürt, nagyközség a Tisza mellett, az anyaegyháztól 13 kmnyire. A garamszentbenedeki monostor alapítólevelében olvassuk: »villa Kurth« az alpári Tiszagázló mellett.[4]) Fesslernek Szent István-korabeli Magyarországot ábrázoló térképén már mint község szerepel. 1348-ban királyi birtok volt, melyet 1450-ben a Vezsenyiek szereztek meg.[5]) A török világban, 1558-ban haltized fejében 150 akcset, 1573—74-ben halastava után 650 akcset fizetett.[6]) Temploma a Pongrácz-féle térképen még látható, az Informatioban Kürth a katholikus helységek közé soroztatik; de az 1716. évi Canonica Visitatioban már az olvasható, hogy református temploma ősrégi romok fölé épült, lakósai helvét vallásúak és csak kevés katholikus van ott szolga állapotban.[7]) Ezeknek száma újabb időkben jelentékenyen felszaporodott, de templomuk nincsen. — Hozzátartoznak: Bokoros, Göbölyjárás. Kisasszonypuszta, Mátévölgye, Nyárjas és Tópart puszták.

Lakósainak száma: Rk. 1664. Ref. 1970.* Ág. 39. Izr. 23.

Plébánosok:

Suslay Mihály 1723—1735.
Pethes István 1735.
Odry Endre 1735—1746.
Ferenczffy Ferenc 1746—1748.
Füleki Imre 1748—1753.
Fábián István 1753—1762.
Matejkovics Mihály 1762—1798.
Szabados Józsf 1798—1805.
Sándor József 1805—1807.
Schidlik Mihály 1807—1858.
Horváth István 1858—1864.
Szekeres Imre 1864—1873.
Stéger István 1873—1912.
Mayer László ker. esp. 1912—.

Káplán: Rácz Károly

[1]) Liber. IV. Visit. Can. 320. — [2]) Velics—Kammerer. Magyarorsz. defterek II. 462. — [3]) Liber. IV. Visit. Can. 320. — [4]) Knanz. Garamszentbenedeki apátság 29. — [5]) Hazai oktár VII., 404. — Csánki; Magyarorzzág földrajza I. 674. — [6]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek I. 219., 462. — [7]) Liber. I. Can. Visit. 19. Liber III. 99.

4. **Jászkarajenő** nagyközség, Pest-Pilis-Solt-Kiskúnvármegyében, a szolnok—félegyházai vasút mellett, , T helyben, Vezsenyben van. Csak 1860-ban alakult községgé Kara-fényszaru, Kara-Szentgyörgy és Jenő-pusztákból; 1876-ban bekebelezték Pestvármegyébe és 1877-ben nyert vásárszabadalmat. Minden részének külön története van. — Kara előfordul azon jászkún községek közt, melyeknek lakóit Róbert esztergomi érsek megkeresztelte; tehát a XIII. században már lakott hely volt.[1]) Okmányban csak 1548-ban fordul elő az egri vár adókönyveiben, 1577-ben mint 19 jobbágytól és 4 zsellértől lakott hely.[2]) 1626-ban a nagykőrösiek bérlik, már mint pusztát. III. Ferdinand király 1649-ben Vadászi Pál füleki kapitánynak adományozza. Az 1700. évi összeírás szerint még mindig a kőrösiek haszonbérelték és területén templom is volt. Csak azután néptelenedett el. — Jenew a Hunyadiak korában külső Szolnok vármegyében részben a Jenei család, részben Mátyás király birtoka volt. Mátyás király 1469-ben engedélyt adott Jenei Péternek és Lázárnak, hogy Jenő és Istvánháza közt révet állítsanak a Tiszán. A török hódoltság idején 1573—74-ben Jenova néven 250 akcse haltizedet, Karafalu pedig 1562—64-ben 11250 akcse adót fizetett és salétromos falu lett.[3]) Földesurai voltak Mocsáry Ferènc és Földváry Mihály.[4]) A Pongrácz-féle térképen látható Tiszajenő temploma és az Informatio a katholikus helységek közé sorozza. Licenciátusa ekkor Tompai Mihály volt és mivel még 1718-ban is volt licenciatusa, tehát csak később néptelenedett el.

Csak a XIX. század elején kezdett ismét benépesedni s akkor egyházilag Kara Tószeghez, Jenő Czibakházához volt affiliálva. Midőn lakósságuk már fölszaporodott és községgé alakultak, 1860-ban templomot kezdtek építeni, mely két év mulva elkészülvén, Nagyboldogasszony tiszteletére áldotta meg a kerületi esperes. Azonban az egyházközség áldozatkészségéből 1894-ben pompás gótstilü új templomot építettek, 258000 korona költséggel, a régit pedig iskolává alakították át. E templomot 1908-ban mintegy 35000 korona költséggel kifestették és berendezték, amihez legtöbbel járult Lipthay Arthurné Ajtai-Kovách Edith. — Az első templom fölépítése után mindjárt helyi káplánt kértek, 1863-ban lelkészséget szerveztek, melyet Peitler püspök 1879-ben plébániává emelt. — Anyakönyvei 1863-ban kezdődnek. — Kegyura, az 1864. királyi

[1]) Péterffy. Conc. Reg. Hung. II. 270. — [2]) Századok. 1878. 566. — Győri Tört. és Rég. füzetek. IV. 30. — [3]) Velics—Kammerer. Magyarorsz. defterek II. 285. — [4]) Török magyar tört. emlékek I. 380.

kiváltságlevél alapján, a községi képviselőtestület. — Egyházi nyelve magyar.

Részei: Alsókara, Felsőkara, Jenő és Tet vár. — Hozzátartozik még a politikailag Nagykőröshöz csatolt Tetétlenpuszta. Árpád vezér, Szalán ellen vonulva, a tetétleni dombon szállott táborba.[1]) A váczi püspökség tizedlajstroma falunak mondja.[2]) 1476-ban a Nyársapátiak birtoka,[3]) azután Kinizsy Pálné bírta, kinek halála után János király Werbőczy Istvánnak adományozta.[4]) A török hódoltság alatt elpusztult s csak a legújabb időben népesítették be ismét.

Lakósainak száma:	Rk. 5764.	Ref. 472[illegible].	Ág. 8.	Izr. 135[illegible].
Tetétlenpusztán:	685.	95.		4.

Lelkészek és plébánosok:

Illés Mihály 1862—1870.
Bózsó Mátyás 1870—1875.
Trabalka János 1875—1879.
Szitár Mihály 1879—1907.
Fialla Ignác 1907—1908.
Kósa József 1908—.

Káplán: Antal Pál.

5. **Szelevény** nagyközség, Jász-Nagykún-Szolnokvármegyében, [illegible], [illegible], [illegible] helyben, [illegible] Kúnszentmártonban van, Zelebyn néven előfordul már 1389-ben Csongrádvármegyében. 1454. évben az aradi káptalan birtoka volt.[5]) 1559-ben Zelenthó máskép Zeleveny néven fordul elő, mint possessio.[6]) A török hódoltság alatt elpusztult és csak a XVIII. század második felében kezdték benépesíteni. 1790-ben már annyi lakósa volt, hogy egy házat kápolnának rendeztek be Szent Anna tiszteletére, mely azonban nemsokára elpusztult. A puszta 1851-ben községgé alakulván, Bogyó Jánosné Márton Anna tornyos kápolnát építtetett benne, ugyancsak Szent Anna tiszteletére. Erre többen szép alapítványokat tettek. A növekvő népesség szükségessé tette egy nagyobb templom építését és az egyházilag Csépához tartozó község állandó lelkipásztort kivánt. Ezért 1908-ban helyikáplánságot szerveztek. Egy év mulva a községi képviselőtestület egyhangúlag elhatározta, hogy közköltségen rendes templomot és anyaegyházat fog szervezni. A Jézus Szíve tiszteletére ajánlott templomot 1910. májusában kezdték építeni 92000 korona költséggel és egy év alatt befejezték. Ekkor egy vegyes (egyházi és közigazgatási) bizottsággal Canonica Visitatioszerű egyez-

[1]) Liber I. Can. Visit. 20. Liber III. 132. — [2]) Anonymus. XXXVIII. f. — [3]) Országos levéltár. Dl. 17828. — [4]) Századok. 1876. 635. — [5]) Országos levéltár. l. 7533. 29283. — [6]) Hornyik. Pusztaszer tört. 116. 129.

séget kötöttek az egyházi alkalmazottak ellátásáról, melyet gróf Csáky püspök 2309/1911. sz. a. jóváhagyván, a helyi káplánságot plébániává emelte. — Anyakönyvei 1911-ben kezdődnek. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartoznak: Istvánháza puszta, a középkorban község az Istvánházi és Jenei család birtokában.[1]) Ortvai ezen helyen véli az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékben megnevezett Stephanháza plébániát.[2]) — Gyalupuszta szintén egykoron község a gyalui Vass család birtokában, melynek egyik tagja, László a XV. század végén Külső-Szolnok vármegye alispánja volt. Végül Halesz-szőllők és Réti tanya.

Lakósainak száma: Rk. 2841. Ref. 220. Ág. 34. Gk. 19. Izr, 48.

Plébános: *Fehér Endre* 1911—.

6. **Tiszaföldvár**, nagyközség, Jász-Nagykún-Szolnokvármegyében, a szolnok-hódmezővásárhelyi vasútvonal mellett, a Tiszán kikötővel, ⛵, 🚂, ⚓ helyben van. A XV. század közepén Thyzafewdwar, a hozzátartozó Marthjenő és Eszegény földesura a dunaföldvári apát volt.[3]) II. Ferdinánd 1556-ban Földváry Istvánnak és Ocharovics Dömének adományozta.[4]) Bél Mátyás szerint a törököknek itt kettős árokkal kerített váruk volt. A törökök 1658-ban annyira elpusztították, hogy a porták számát az előbbieknek egynegyed részére kellett leszállítani.[5]) Lakósai a török uralom alatt protestánsokká lettek. Csak a XVIII. század közepén kezdték ismét benépesíteni mindenféle vallású lakósokkal.

A katholikus híveket a czibakházai plébánosok gondozták egészen 1900-ig, amikor gróf Cziráky Jánosné szül. Almásy Erzsébet nagylelkű alapítványából plébániát létesítettek. — Templomát Beniczky Gézáné szül. Almásy Mária grófnő kezdeményezésére 1893—94-ben építették közadakozásból; a berendezést és fentartási alapítványt az Almásy grófi család tagjai adták, Szent István király tiszteletére van szentelve. — Hozzátartoznak még Homokpuszta, a Beniczky családnak Nagyboldogasszony tiszteletére ajánlott magánkápolnájával és Martfű-puszta a béki Kövér család által 1866-ban Szent Mária Magdolna tiszteletére épített nyilvános kápolnával, mely családi kriptául is szolgál. — Anyakönyvei

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 672. — [2]) Magyarország egyházi földleírása. 109. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 669. 671. 672. — [4]) Oltványi Csanádm. Birtokviszonyok Tört. 48. — [5]) Gyárfás. Jászkúnok tört. IV. 569.

1900-ban kezdődnek. — Püspöki szabadadományozású plébánia. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 2470. Ref. 5229.* Ág. 1155. Gk. 15. Izr. 158. Kf. 2.

Plébános: *Nogáll László* 1900—.

7. **Újkécske,** nagyközség Pest-Pilis-Solt-Kiskúnvármegyében, , , , helyben van. Mindössze alig kétszáz éves, a Nagymagyaralföld új betelepítése alkalmával alakult község. Kécske igen régi község, melynek egyrészét megvették Balog, Bencsik, Hartwig, nagyabonyi közbirtokosok az újszerzési bizottságtól és 1720. körül 300 taksás családot telepítettek oda. Az új telepet elnevezték Újkécskének. Az 1720-iki összeírásban még Ókécskével együtt szerepel s mindakét községben csak 18 háztartást találtak.[1]) Fényes még 1741-ben is csak nemesi pusztának mondja.[2]) Legrégibb pecsétje 1774-ből való.

Kécske temploma a Pongrácz-féle térképen látható. Midőn Berkes Endre nagyprépost 1719-ben itten egyházlátogatást tartott, így írta le: »Volt elég tágas, szentéllyel, sekrestyével és elég magas négyszögletes toronnyal biró temploma, melynek falai most is állanak fedél nélkül; sőt a templom homlokzata előtt egy erős négyszögletes épület romjai láthatók, mely vagy valami különös célra szolgáló kápolna, vagy pedig nagyobb harangok befogadására alkalmas torony lehetett.[3]) A Historia Domus gotikus építménynek mondja. A közbirtokosság katholikus vallású lakósokat hozott oda s azért a reformátusoktól amúgy is elhagyott templomot használható karba hozatta és az új telepeseknek adta át. Minthogy a község lakóssága gyorsan szaporodott és a középkori építmény düledezni kezdett, 1815-ben kezdték építeni a mostani egyházat, melyet 1820-ban a Szentháromság tiszteletére ajánlva megáldottak és folytatólagosan fényesen fölszereltek. Tornya 1869-ben leégett és harangjai elolvadtak. Ekkor a patronatus az egész templomot restauráltatta s 1905-ben ismét megújították. — Ezenkívül van a temetőben Hainiss Dezső plébános és Jekkel Mihályné 8000 K költségén 1908-ban a B. Szűz Mária tiszteletére épített kápolna.

A nagylelkű közbirtokosság 1743-ban plébániát szervezett s ezen évben kezdődnek anyakönyvei is. A mostani plébániát 1822-ben építették és 1905-ben megújították. — Canonica Visitatioi 1744., 1778., 1724. és 1849. évekből valók. — Kegyura az abonyi köz-

[1]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 154. — [2]) Geografiai Szótár. II. 191. — [3]) Liber II. Vihit. Can. 269—270.

birtokosság: mivel pedig ingatlanait a legújabb időben eladta, most a kegyuraság kérdése rendezés alatt van. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak: Bög és Ujbög, Kerekdomb, Peregihalmidűlő, Oláhháziduűlő, Sárhalmidűlő és Széphalmidűlő népes puszták.

Lakósainak száma: Rk. 7721. Ref. 439. Ág. 25. Izr. 167. Kf. 3.

Fiókegyháza:

Ókécske, nagyközség, az anyaegyháztól 2 kmnyire. Keekche, Kechke néven előfordul 1466. és 1472-ben.[1]) 1488-ban a kiskúnsághoz tartozott.[2]) A török hódoltság idejében, 1549-ben a nagyrévi, máskép kécskei kikötő 8500 akcset jövedelmezett, Kécske falu 5485 akcset; 1552-ben 57 portás, 1574—76-ban ötven kapus helység és összesen 17595 akcse jövedelmet hajtott.[3]) Lakósai ezen időben reformátusokká lettek; 1631-ben már anyaegyházuk volt s a katholikus templomot is elfoglalták. Később elpusztult, 1690-ben mint pusziát írták össze az Ányos család birtokában.[4]) A neoacquistica-commissiótól az abonyi közbirtokosság vette meg határa nagyobb részét. A régi falut Ókécskének, az újtelepet Újkécskének nevezték. Református vallású lakósai visszatelepedtek és új templomot építettek magoknak.[5]) Pecsétje 1704-ből való. Az ottlakó katholikusokat az újkécskei plébániához affiliálták.

Lakósainak száma: Rk. 834. Ref. 2238. Ág. 26. Izr 42.

Plébánosok:

Czepffel György 1743—1744.
Szabó József 1744—1751.
Hordós Ferenc 1751—1754.
Bunkóczy Ferenc 1754—1755.
Lakics Ferenc 1755—1758.
Gaál József 1758—1771.
Urbanovics Endre 1771.
Schrodt Imre 1772—1776.
Molnár Pál 1776—1780.
Simonyi István 1780—1783.
Győrffy Ferenc 1783—1792.
Szabó József 1793—1794.
Horváth Sándor 1795—1804.
Kőrösy Mihály 1804—1832.
Schreiber Endre 1833—1849.
Spolity József 1849—1851.
Altmann József 1852.
Huszár Antal 1853—1863.
Moravszky János 1863—1904.
Haíníss Dezső segédesperes, ker. tanfelügyelő és ker. jegyző 1904—.

Káplánok: Rutskay Ágoston és Dudás Károly szerpap.

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 668. — [2]) Gyárfás. Jászkúnok tört. III. 697. — [3]) Vélics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 65. 66. II. 131. 497. — [4]) Borovszky. Pestmegye monogr. 103. — [5]) Liber II. Visit. Can. III. 66.

Sajtó alá került 1915. január 30-án.

4. Kiskúnfélegyházai esperesi kerület

Pest-Pilis-Solt-Kiskún- és Csongrád-vármegyében.

Kerületi esperes: *Varga Mihály,* pápai tb. káplán, kiskúnmajsai plébános.

Segédesperes és tanfelügyelő: *Toldy Jenő,* pápai tb. kamarás, kiskúnfélegyházai ó-plébános.

Kerületi jegyző: *Zámbó Dezső* c. esp., kiskúnfélegyházai újplébános.

Plébániák:

1. **Csanytelek,** (ezelőtt Csongrád-Csany) nagyközség Csongrádvármegyében, a Tiszán kikötővel, , , helyben van. Kimutathatólag a váczi egyházmegye legrégibb plébániája, mert midőn I. Geysa király 1075-ben Chant a garamszentbenedeki monostornak adományozta, már a Szent kereszt tiszteletére emelt plébániai temploma volt. Egyik részének Paphegy volt a neve és lakósai halászattal foglalkoztak.[1]) Valamint a tiszai birtokok általában, Csany is sok békétlenséget szerzett az apátságnak. Eközben pusztult a falu, úgy hogy az 1332. évi pápai tizedjegyzékben már nem találjuk. Mivel szomszédjai, különösen Szeri Pál, birtokait állandóan háborgatták, László apát kénytelen volt 1326-ban határjárást kérni. Szigfrid apát 1344-ben bérbeadta. Lakósai 1372-ben, valószínűleg a Tisza áradásai miatt ismét elhagyták volt és ekkor kúnokat telepítettek oda. Fridrik apát 1407-ben ismét panaszt emelt Zsigmond király előtt Szeri Pósa fia, Péter ellen s perük még 1415-ben is folyt. Végre is György apát elcserélte 1465-ben Cseh László és Sáry Péter hontmegyei birtokaiért. De ezek csúful megcsalták, mert Csanyteleket, Alpárt és Ságot ellenszolgáltatás nélkül magoknak tartották. Az apátok még a XV. század elején is perelték őket. Eközben a szomszédos birtokosok: a Désyek, Pósafiak, Ellősiek, Szúnyogok, Vezsenyiek és a váczi püspök az apátságnak tiszai birtokait egyszerűen elosztották maguk között.[2]) A község ezen egész korszakban Chontelek, Chanitelek, Chontelegh néven fordul elő.[3]) Ezután elpusztult, mert a török adózásban már nem fordul elő. A török uralom után határának egy része állami birtoknak maradt, másik részét pedig Schlick tábornok vette bérbe; tőle átvette 1719-ben gróf Károlyi Sándor, aki 1722-ben királyi adománylevelet is kapott a nagy terjedelmű csongrádmegyei birtokokra.[4]) Az új

[1]) Knauz. Garamszentbenedeki apátság 28. 240. — Ortvay. Magyarorsz. egyh. földleírása. 780. — [2]) Knauz. Garamszentbenedeki apátság. 242—249. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 679. — [4]) Liber Regius XXXIV. 113.

földesúr be is akarta már ekkor népesíteni, de ez csak Károlyi Ferencnek sikerült 1760. körül.

Az ott letelepedett katholikus vallású dohánykertészeket a a csongrádi plébános vette lelki gondozásába. II. József rendelete folytán 1787-ben helyi káplánságot létesítettek Csanyteleken, melyhez Bakcs és Síróhegy pusztákat is csatolták. Ezt 1806-ban plébániává emelték. — Templom gyanánt eleinte az uradalmi tisztilak egyik helyisége szolgált. A lakósok, a Károlyi grófok és a Vallásalap segítségével, 1804-ben templomot építettek Nepomuki Szent János tiszteletére. Ezen vályogból épült egyház 1837-ben olyan rossz állapotba jutott, hogy hatóságilag bezárták. Gróf Károlyi István építtette 1841-ben a mostani templomot 10,000 frt költséggel. Boltozatát 1899-ben könnyű Rabitz-boltozattal pótolták és Varga Mihály plébános buzgólkodása folytán, mintegy 30,000 korona költséggel, kifestették és teljesen újonnan berendezték. — Anyakönyveit 1787. óta vezetik. — Canonica Visitatióját 1842-ben íratta gróf Nádasdy Ferenc püspök. — Kegyura: *a Vallásalap.* — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak: Rávágy, Várhát és Zsigerhát, továbbá a közigazgatásilag Sövényházához tartozó Baksiszőllő, Síróhegy és Felsőpusztaszer.

Lakósainak száma: Rk. 4135. Ref. 58. Ág. 3. Gk. 4. Izr. 31.
A sövényházai pusztákon: Rk. 1472. Ref. 5. Izr. 2.

Helyi káplánok és plébánosok:

Bodroghy Dezső 1785—1792.	Makk Ferenc 1841—1853.
Bengyel György 1792—1795.	Villiger István 1854—1883.
Gyöngyösi Pál 1795—1812.	Kardoss János 1883—1898.
Nyizsnyánszky József 1812-1834.	Varga Mihály 1898—1906.
Vályi Alajos 1835—1840.	Porubszky János 1906—1912.
Hamulyák István 1840—1841.	*Hoványi Orbán* h. pleb. 1812—.

2. **Kiskúnfélegyháza,** rendezett tanácsú város Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegyében, vasúti csomópont, , , , helyben van. Mintegy 70,000 holdnyi határa már ősidőktől fogva lakott terület. Az itt talált urnatemetők azt bizonyítják, hogy ott már a bronzkorban emberek laktak. A római uralom idejében megfordultak itt a szarmaták, jazygok és alánok. A gátéri nagyterjedelmű sorostemetők pedig arról tanuskodnak, hogy egymást váltották fel a hunok, az avarok és az ősmagyarok.[1]) A XIII. században megtelepedtek az itteni síkságokon a kúnok és tartották megszállva a török uralom vé-

[1]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 188. 190. 196. II. 384.

géig. Okmányilag Zsigmond király 1389. évi oklevelében fordul elő »possessio Feelegyház prope civitatem Kechkemeth«.[1]) Ugyancsak Zsigmond király 1424-ben nejének, Borbálának adományozza egyebek között »Félegyháza falut a Kecskemét város körül levő királynéi kúnokkal«.[2]) VIII. Ince pápa 1488-ban búcsúkat engedélyez azon templomnak, melyet Drach (Drágfi) Tamás, Mátyás király helytartója (locumtenens) építtetett B. Sz. Mária tiszteletére »in villa de Feleghaz Bachiensis dioecesis.«[3]) Mivel a pápai kuriában igen gyakran írtak Bachiensist Vaciensis helyett, mivel a bácsi egyházmegyét azon korban már csak a kalocsaival együtt írták s végül, mivel a bácsmegyei Boroszló melletti Félegyháza apáca birtok volt és nem a Drágffiaké; itt joggal a mai Kiskúnfélegyházát vélhetjük, annál is inkább, mert Drágnak voltak az Alföldön, egyebek közt Körtvélyesen birtokai.[4]) Félegyházának tető nélküli temploma még a Pongrácz-féle térképen is látható. A mohácsi vész után Buda felé vonuló törökök feldúlták. 1562—63-ban, mint a kecskemétiek által haszonbérelt puszta, csak 1900 akcset jövedelmezett.[5])

A törökök kiűzetése után kincstári birtokká lett, mert 1643-ban a pozsonyi királyi kamara adta ki a kecskemétieknek, 1649-ben pedig Vadászi Pál füleki kapitány kapta királyi adományul.[6]) I. Lipót király eladta 1702-ben az összes Jászkún kerületeket a Német lovagrendnek 500000 frtért; mivel az országgyűlések ez ellen tiltakoztak, a Lovagrendet a rokkant katonák pesti házának alaptőkéjéből kifizették és így ment át a Kiskúnság az invalidusok tulajdonába 1731-ben. A kúnterületeknek ezáltal jobbágyi sorsra jutott lakóssága addig mozgolódott, míg az 1741. évi országgyűlés kún kapitány kinevezésére kötelezte a nádort és lehetővé tette a kún területek visszaváltását.[7]) Almássy János kinevezett kún kapitány azonnal a nagy alföldi puszták betelepítéséhez látott. Fényszaruról 219 családot telepített át 1743-ban az egykori Félegyháza romjainak helyére. »A településben résztvett a Csongrádon felüli Tiszától alkotott kanyarulatba épült s ma már elpusztult Ellés falu is — úgymond Szalay. Ennek lakósai alig egy évtized óta akarták felépíteni az elpusztult kis tiszaparti falucskát. Nagy reményeket keltett bennök Almássy körlevele. Derék plebánosuknak, Krizsanóczy Já-

[1]) Gyárfás. Jászkúnok tört. III. 510. — [2]) Magyar Tört. Tár. XII. 279. — [3]) Theiner. Monum Hist. Hung. II. 513. — [4]) Fejér. Cod. Dl. IX|III. 428. — [5]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 148. II. 285. — [6]) Török-magyar Tört. Eml. II. 364. — [7]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 234. — A Jászkúnság eladása a Németlovagrendnek. Századok. 1905.

*

nosnak minden marasztalása ellenére is felkerekedtek és sietve költöztek át Félegyházára, magukkal hozva hosszú kocsisorral minden ingóságukat. A raj megindulását látva, plébánosuk sem maradt vissza. Az Isten tiszteletére használt fatemplomukat szétszedette, kocsikra rakatta és ő is követte fölkerekedett nyáját ... Igy lettek az ellésfalubeliek közös alapítók a korábban érkezettekkel.«[1]) Szalay tévedt ebben. Krizsanóczy János 1740-ben nógrádverőczei plébános volt, a majsai Historia Domus szerint az 1741—1743. években ott lelkészkedett; mivel pedig Majsa akkor még lakatlan volt, sokkal valószínűbb, hogy Krizsanóczy a Kiskúnmajsa és Kiskúndorozsma közt lévő Ülés-pusztán lakó jászkúnokat gondozta és azokkal költözött át Félegyházára. Annál is inkább állítjuk ezt, mert a Csongrád melletti Ellés, avagy a középkori Elleusmonostora, már régen elpusztult és a török hódoltság óta nem volt falu. Kiskúnfélegyháza 1744-ben már 327 házból álló falu volt, 1745-ben 30850 frtért kiváltotta magát a pesti invalidusoktól és azóta rohamosan emelkedett. 1772-ben mezővárossá lett, az 1790. évi XXV. tcikkelylyel kiváltságokat kapott és 1876-ban mint rendezett tanácsú várost Pestvármegyébe kebelezték. Fejlődésében nagy része van egyházi intézményeinek. Most két plébániája van.

a) A Sarlósboldogasszonyhoz címzett **ó-plébánia.** A fából való templomot, melyet Krizsanóczy magával hozott, ott állították fel, ahol most az 1799-ben emelt Szent János szobor áll. Ezen templomból csak egy szép Mária-kép maradt fenn, melyet most is kegyelettel őriznek az ó-templomban. Az 1745. évi egyházlátogatás alkalmával két kápolna is állott Félegyházán: az egyik a régi falu helyén Szent János tiszteletére, a másik közel a faluhoz.[2]) A több felől összejött lakósok valósággal verekedtek egymással, hogy egy szilárd és nagy templomot létesítsenek. Közös elhatározással kezdték építeni 1744-ben a mostani ó-templomot. Kővágóérből hoztak terméskövekeket, téglákat helyben égettek és szorgosan munkálkodtak, de midőn a toronynyal 15 öl magasságba haladtak, az bedőlt s magával ragadta az épület egy részét is. Mindazonáltal haladt a munka ernyedetlenül és nyolc év mulva, ideiglenesen megáldották a templomot és ott kezdték tartani az istenitiszteletet. A további építkezés már elég gyorsan haladt. Gróf Eszterházy Károly püspök 1761. július 12-én a teljesen kész egyházat felszentelte Sarlós Boldogasszony tiszteletére. Azonban tornyát csak 1773-ban látták el si-

[1]) Borovszky. Pestm. monogr. II. 386. — [2]) Liber. IV. Visit. Can. 348—352.

sakkal és órával, falait pedig 1803-ban magasabbra emelték és rézzel födték be. Ez alatt folyt a templom belső ékítése és berendezése, nagyobbára a hívek adományaiból. 1831-ben és 1872-ben kifestették, 1904-ben a város adományából stílszerűen restaurálták 45000 korona költséggel, két oratóriummal kibővítették, belsejét közadakozásból 8000 K költséggel ékesítették és özv. Kalmár Józsefné költségén villanyvilágítást vezettek be. A fatemplomban csak két kis harang volt, 1761-ben már négy harangjuk volt; 1803-ban szereztek még egy két mázsásat, 1844-ben pedig a legnagyobbat, 5 mázsásat. Még 1755-ben építették fel a plébánia épületet, melyre 1810-ben emeletet raktak.

Az ó-plébánia területén van az egykori Kiskúnszék székházában 1826-ban a rabok számára berendezett és Szentháromság tiszteletére ajánlott kápolna; továbbá az 1829-ben épült Hétfájdalmú Szüz tiszteletére ajánlott kálváriakápolna és az 1908-ban épült apácakolostorban lévő kápolna a B. Szűz Mária tiszteletére. — Anyakönyvei 1743-ban kezdődnek. — Canonica Visitatioja volt az 1745., 1761. és 1778. években. — Kegyura: a városi tanács és a római katholikus egyházközség. Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartozik számos tanya, szöllő és a közigazgatásilag Pálmonostorához tartozó Gátér-puszta, hazánkban a népvándorlás-korbeli emlékeknek leggazdagabb lelőhelye.

Híveinek száma: 14435.

Plébánosok:

Krizsanóczy János 1743—1750.
Farkas Mihály 1750—1762.
Ecsegi József 1762—1772.
Benedek Ágoston 1772—1780.
Poók Endre 1780—1781.
Tóth Tamás 1781—1793.
Sándor Endre 1793—1802.
Bodonyi Miklós 1802—1808.
Balogh István 1808—1810.
Cseh Endre 1810—1830.
Gáspáry Ferenc 1830—1832.
Müller Mihály 1832—1852.
Szabó Ferenc 1852—1878.
Agócs János 1878—1899.
Kolossváry Mihály 1899—1910.
Toldy Jenő, tb. pápai kamarás, segédesperes és ker. tanfelügyelő 1910—.

Káplánok: ifj. Révész István, Lantos Lajos.

b) A Szent István királyhoz címzett **új plébánia.** A hívek szaporodtával kevésnek bizonyult az egy templom és egy plébánia. Egyes jámbor hívek időnkint nagyobb összegeket hagyományoztak egy építendő új templomra. Ezen hagyatékokból létesítették már 1802-ben az új templom-pénztár alapját, melyhez a városi

tanács 1830-ban a »muszáj-földek« jövedelmét is csatolta s így 1870-ig 130000 frtra szaporodott az alap. Ekkor elhatározta a városi tanács az új templom fölépítését. Pártos Gyula műépítész tervei szerint 1873. őszén kezdték meg az építkezést a Szénapiacon; 1876. október 8-án tette le a zárókövet Peitler Antal püspök. A hívek valósággal vetekedtek egymással a berendezés költségeinek összehozásában. A pompás kéttornyú, renesszánszstílű épület 157000 frtba, a berendezés pedig mintegy 20000 frtba került. Peitler Antal József püspök szentelte föl 1880. szeptember 20-án, Szent István király tiszteletére. Az istenitisztelet ellátásáról a városi plébános gondoskodott. A patrónus 1885-ben ketté osztva úgy a városi, mint a tanyai területeket, püspöki engedéllyel szervezte a második, úgynevezett új plébániát, melynek anyakönyvei is ekkor kezdődnek. Kegyura szintén a városi tanács és a római katholikus hitközség. Egyházi nyelve magyar.

Ezen plébániához tartoznak: Ferencszállás, egykoron község, melyet Pázmány Péter a Róbert érsek által megkeresztelt kún telepek közé számít.[1]) Ferencszállása néven 1559-ben 19 kapus helység, 1562—63-ban 4404 akcset jövedelmező falu volt.[2]) Az 1745. évi Canonica Visitatióban azt olvassuk róla, hogy féltornyú, elhagyatott temploma van, mely mintegy 600 embert fogadhatott be.[3]) Itt van az úgynevezett Szentkút, melynek csodás hatásúnak tartott vízéhez — az egyházi hatóságnak 1822. és 1863. tiltó rendeletei dacára — búcsút jártak a környékbeliek és 1876-ban kápolnát építettek a Szentlélek tiszteletére. Az alap-ásás alkalmával hamvvedreket, pogánysírokat és későbbi eredetű faragott köveket találtak; tehát ez ősidőktől fogva kegyeleti hely volt. — Továbbá: Kiskúnfélegyházai Jakabszállás szintén egykori önálló község.[4]) — Majsai Jakabszállás, az izsáki missiós-körzet központja, Kármelhegyi Boldogasszony tiszteletére ajánlott templommal és lelkészlakkal. — Fülöpszállási Jakabszállás, népes puszta, Nagyboldogaszony tiszteletére ajánlott kápolnával. — Monostorpuszta — Pesty Frigyes szerint — egykoron templomos község és a Templomos lovagrend manzériája.[5]) Szent Anna tiszteletére ajánlott kápolnája 1862-ben épült. — Végül, Alsó-Felsőgombos és Páka egykoron Pálka,

[1]) Péterffy. Concília R. Hung. II. 270. — [2]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 161. — [3]) Liber. IV. Visit. Can. 350. — [4]) Hornyik. Kecskemét tört. I. 204. — Velics—Kammerer. Magyarországi defterek 124., 163. — [5]) A templomosok Magyarországon. 111.

mindkettő templomos község volt, Rúghegy és Szabóhegy nevű tanyák.

Híveinek száma: 19764.

Az összlakosság száma: Rk. 33446. Ref. 347. Ág. 61. Gk. 12. Izr. 1051.

Plébánosok:

Kiss Boldizsár 1885—1908.
Toldy Jenő 1908—1910.
Zámbó Dezső tb. esperes, ker. jegyző 1910—.

Káplánok: Borsos János és Sztriha Kálmán.

c) A Szentháromság tiszteletére ajánlott kápolnát építtette mintegy 100,000 frt költséggel, 1880-ban Kalmár József utolsó jászkún kapitánynak özvegye, szül. Fazekas Anna, a család temetkezési helyéül. Az ő hagyatékából 1902-ben 11000 korona költséggel feldíszítették. Márványozott falaival, fényes felszerelésével valóságos egyházművészeti kincsesház.[1]) Az alapítónő házi káplánt is alkalmazott ezen kápolnához, kinek kötelessége a vele kapcsolatos iskolában a hitoktatás, vasárnapokon és ünnepnapokon a prédikálás. Az alapítónőnek 1902-ben bekövetkezett elhunyta óta pedig igen szép alapítvánnyal bíró önálló javadalom. — Kegyura: a városi tanács és a római katholikus hitközség.

Lelkészek:

Huszka Vendel 1880—1881.
Horváth János 1881—1891.
Zámbó Dezső 1892—1893.
Kolossváry Mihály 1893—1899.
Toldy Jenő 1899—1908.
Tóth Jóssef beiktatott javadalmas 1908—.

3. **Kiskúnhalas,** rendezett tanácsú város Pest-Pilis-Solt-Kiskún-vármegyében, a budapest—zimonyi vasút mellett, , , , helyben van. Hampel azon telepek közt említi, amelyeken nagyobb mennyiségű kő- és bronzszerszámokat találtak, úgy a korai, mint a fejlettebb kultúrájú időszakból.[2]) A magyarok bejövetele előtt itt a Nagymorva birodalomnak hódoló szlávok laktak, kiket a honfoglaló magyarság nem irtott ki, hanem szolgaságra vetett.[3]) A kúnok betelepítése után ezek foglalták el az itt elterülő dús legelőket, de községet bajosan alkottak; mert habár Zsigmond király 1408. szeptemberében Budára utaztában két napot töltött Halason, ezt

[1]) Borovszky. Pestmegye monogr. II. 398. — [2]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 172. — [3]) Ugyanott. II. 404.

még 1438-ban is csak »descensus Halas«-nak nevezik.[1]) Tehát valószínűleg számos tanyából állott, melyeknek valamely nagyobb épületcsoport volt a központjuk. Ott volt az elöljáróságuk, templomuk és más közintézményeik. Ez a központ idővel várossá növekedett, mert Szerdahelyi György kún főkapitány 1451-ben kibocsátott oklevelében városnak és a kir. törvényszék székhelyének mondja s még ezen évben szabadalmakat ad a halasszéki kúnoknak. Marczali János a kúnok grófja, ismét 1456-ban ad nekik szabadságlevelet, melyet V. László király is megerősített. I. Mátyás király pedig 1469-ben állított ki ilyent a halasszéki kúnok részére.[2]) Maga a város ekkor a Hunyadiak birtokában volt, melyet az 1490-ki országgyülés Mátyás halála után Corvin Jánosnak itélt oda. A város homokhegyei közé vonult a nagy királynak zsold nélkül maradt fekete-serege, melyet II. Ulászló rendeletéből itt támadott meg Kinizsy Pál (1492. nyarán), vezéreit kivégeztette és közvitézeit szétoszlatta.[3]) A törökök mindjárt a mohácsi vész után, de még alaposabban 1566-ban elpusztították s azért sem az 1567., sem az 1587. évi összeírásban nem fordul elő. Lakósai ekkor a Halas-tóban levő szigetre menekültek. Innen nemsokára visszatérve, templomukat kijavították és 1592-ben már latin iskolát is tartottak fenn. A török hódoltság zavaros viszonyait felhasználva, a Paksyak 1561-ben királyi adománylevelet eszközöltek ki magoknak Halasra, melyet azonban Eszterházy Nádor előterjesztésére 1692-ben semmisnek nyilvánítottak és Halast királyi parancscsal a Kiskúnságba visszakebelezték. A város ekkor uj szabadságlevelet kapott. Mindezek dacára 1702-ben a Kiskúnsággal Halast is eladták a Németlovagrendnek 500,000 frtért. Ezen eladás törvényes megsemmítése után magához váltotta a pesti invalidusok-háza, amelytől magát a város a hozzátartozó pusztákkal együtt 50,900 frtért visszaváltotta.[4]) Jóllehet a Kúnszék székhelyét 1754-ben Félegyházára helyezték át, Halas mégis elég gyorsan népesedett és a haladás útjára lépett.

Halas lakósai a török hódoltság idején reformátusokká lettek, Palugyay szerint 1566-ban már önálló gyülekezetök volt. Annak dacára, hogy ezen időkben nagyon is kivánatos volt minden uj települő, a katholikusoknak még sem engedtek állandó letelepedést a városban. Szabó József majsai plébános 1759-ben jelentést tett az egyházi hatóságnál, hogy Halason mintegy 300 katholikus vallású

[1]) Századok. 1878. 288. — Magyar Tört. Tár. II. 203. — [2]) Tóth J. Kiskúnhalas tört. 24. — [3]) Szilágyi J. Magyar nemzet tört. IV. 356. — [4]) Századok. 1905. A Jászkúnság eladása a Német lovagrendnek.

napszámos, pásztor, iparos lakik. Eszterházy Károly püspök meghagyta a plébánosnak, hogy vasárnapokon- és ünnepeken menjen gyakrabban át Halasra s misézzen és prédikáljon az ottani tisztilakban.[1]) Szabó engedelmességéért majdnem életével lakolt. Ekkor Migazzi püspök a helytartótanácshoz fordult panaszszal, mire Mária Terézia 1766. december 18-án kelt rendeletével szigorúan meghagyta, hogy a halasiak kötelesek a katholikusokat nemcsak a városba befogadni, hanem tartoznak nekik kápolna, temető, paplak, iskola, kántori és harangozói lakás építésére alkalmas telket is adni.[2]) Ezen parancs alapján a városi tanács mintegy gúnyképpen megvásárolta Tary István aklát és azt adta a katholikusoknak. A helytartótanács a templomépítés költségeit a Vallásalapból utalványozta ki és 1769-ben elkezdték Herpay jászkúnkapitány felügyelete alatt építeni az egyházat, melyet a következő évben Erdélyi József csongrádi főesperes Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére megáldott.[3])

A püspöki szentszék Schrodt Imrét halasi plébánossá nevezte ki 1769-ben, aki állomását elfoglalván, mindjárt anyakönyvéket is kezdett vezetni. Ez időtől fogva rohamosan emelkedett a katholikus lakósság száma; főleg a Dunántúlról telepedett át számos család. — Canonica Visitatioja 1778., 1784. és 1847-ből való. — Kegyura: a helybeli róm. kath. hitközség. — Egyházi nyelve a magyar.

Kiskúnhalas lakosságának mintegy fele a hozzátartozó nagy pusztákon lakik, melyek közől nem egy a törökdúlás előtt önálló kún község volt. Ezek: Balota, egykoron község és Balta kún kapitány székhelye. I. Lipót király 1673-ban Hamar Istvánnak adományozta; 1699-ben pedig mint »possessio desertát« írták össze.[4]) Most népes puszta. — Bodoglár, Debeák, Eresztő, Fehértó és Füzes, mind egykoron templomos falvak. — Harka egykori templomának romjai fölé 1836-ban kőkeresztet állítottak. — Göböljárás, Kistelek szintén népes puszták. — Kötöny — egy 1493. évi okiratban Kuthen-szállása, — Szabó Károly véleménye szerint Kuthen kún vezér székhelye.[5]) — Tajó hajdan népes helység, egy dombon kőegyháznak romjaival Pirtó, Rekettye, Alsó-, Felsőszállás és Zsana.

Lakósainak száma: Rk. 13990. Ref. 9407. Ág. 213. Gk. 36. Izr. 681. Kf. 54.

---

[1]) Magyarország leírása. III. 256. — [2]) Mandata Regia. Egyházm. levéltár 123—125. — [3]) Liber VII. Visit. Can. 310. — [4]) Győri tört. és régészeti füz. IV. 142. — [5]) Rogerius Siralmas Éneke. 4.

Plébánosok:

Schrodt Imre 1769—1772.
Bunkóczy Ferenc 1772—1777.
Nell János 1777—1780.
Major Mihály 1780—1800.
Szabó László 1801—1805.
Cseh Endre 1805—1810.
Ladányi István 1810—1811.
Demeter Antal 1811—1814.
Fröhlich Mihály 1814—1845.
Huszka Vendel 1845—1872.
Rózsa Béla 1872—1884.
Véber István 1884—1912.
Gulyás Ferenc 1912—.

Káplánok: Németh János és Kardos Béla.

5. **Kiskúnmajsa,** nagyközség, , , helyben van. Egykoron a Kiskúnsághoz tartozó, 1876. óta Pest-Pilis-Solt-Kiskúnvármegyébe bekebelezett helység. Régi neve Majos-Szállása volt. I. Mátyás király 1473-ban engedélyt adott majosszállási Both László és Domokos kúnkapitányoknak, hogy Majosszállása pestis által kipusztított lakósságát más telepesekkel pótolhassák.[1]) Pázmány Majusszállását a Róbert érsek által megtérített kún telepek közé sorolja.[2]) A régi helység a maitól mintegy negyedórányira fekvő »Templomhalma« körül terült el, melyen egykori templomának némi romjai még ma is láthatók.[3]) A török hódoltság idején teljesen elpusztult, utána pedig vétel útján a Németlovagrend birtokába jutott és a többi Kiskún telep sorsában osztozott. A XVIII. század elején kezdték újra benépesíteni. Lakósai gyorsan szaporodtak.

Egyházilag Kiskúndorozsmának filiálisa volt. Szabó Péter dorozsmai plébános már 1735-ben kezdte vezetni a majsai keresztelteknek anyakönyvét. Sőt talán oda helyezte önálló lelkészül egyik káplánját, mert 1741. május 16-ról ezt olvassuk az anyakönyvbe bejegyezve: »Canonice introductus est per Adm. Rdum D. subdelegatum Petrum Ladislaum Szabó parochum Dorozsmensem Joannes Krizsanóczy, sub cujus jurisdictione baptizati sunt sequentes.« De valószínűbb, hogy ezen anyakönyveket 1743-ig Üllésen vezette, ahonnan Krizsanóczy híveivel együtt Kiskúnfélegyházára költözött. Az 1743. évben Tószegről nagyobb számú lakós telepedett Kiskúnmajsára s velük jött Virágh György Ignác plébános is. Ezek mindjárt ideiglenes templomot építettek, mert midőn gróf Althann M. Károly püspök 1745-ben meglátogatta az új majsai telepet, ezt jegyezte be a Canonica Visitatioba: »B. Szűz Mária születése tiszteletére ajánlott temploma vesszőkből van fonva, nád-

[1]) Hornyik. Kecskemét tört. I. 215. — [2]) Péterffy. Concilia R. Hung. II. 270. — [3]) Bororszky. Pestmegye monogr. I. 86.

dal fedve, sötét és víz veszi körül. Helyi plébános Virágh György, Krisztusban legkisebb testvér.«[1]) Ekkor azonban már épülőfélben volt az új templom, melynek tornya csak 1762-ben készült el. Minthogy e templom kiesinynek bizonyult, 1804-ben kezdték építeni a mostanit, melyet 1810-ben Bottlik plébános megáldott és gróf Nádasdy püspök 1835-ben fölszentelt. Többszöri javítás után 1903-ban, 22,000 korona kölséggel kifestették.

Van ezenkívül a Kálvárián 1861-ben a keresztrefeszített Üdvözítő tiszteletére emelt kápolna; egy másik a temetőben, Borromei Szent Károly tiszteletére és a Miasszonyunkról nevezett apácák kolostorában Szent Ágoston tiszteletére ajánlott kápolna.

Ezek szerint a plébánia 1743-ban szerveztetett, de anyakönyvei 1735-ben kezdődnek. — Canonica Visitatioja az 1745., 1778. és 1784. évekből valók. — Kegyura, Mária Terézia által 1745-ben a kúnoknak adott kiváltságlevél alapján, a községi képviselőtestület és a római katholikus hitközség. — Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartozó jelentékeny külterületek, puszták, tanyák: Konyhadűlő, Bánódűlő, Kőkút, Máriaszállás, Halesz, Aranyhegy, Iparhegy és Pálos. — Kígyós hajdan templomos község, mely templomnak alapjait 1900-ban tárták fel.[2]) Itt verte le Kinizsy Pál Mátyás király feketeseregének egy csapatját. A csata helyén egy juhász 1816-ban értékes kincset talált; egyebek közt egy 16 magyar aranysúlyú csattot és egy 8½ arany súlyú boglárt, melyeket sikerült s Nemzeti Múzeum részére megszerezni, a többi elkallódott. Szakemberek véleménye szerint XV. századbeli ötvösművek és a Feketesereg valamely tisztjének ékszerei. — Kömpöcz szintén egykori község, melyet Mátyás király 1473. évi engedélylevele alapján a mirigyhalál pusztítása után népesítettek be. 1760. óta az egri káptalan birtoka.[3]) Ugyanez áll a közigazgatásilag Kiskúnfélegyházához tartozó Csólyosról is. Végül Kúnágasegyháza, egykoron szintén falu, melynek multja ismeretlen.

Lakósainak száma: Rk. 15692. Ref. 71. Ág. 12. Izr. 168. Kf. 6.

Fiókegyházai:

a) Jászszentlászló, pestmegyei nagyközség a félegyháza—kiskúnmajsai vasútvonal mellett. A jászkúnok régi szállása és birtoka még 1848. után is. A török hódoltság alatt 1572-ben, mint a budai

[1]) Liber. IV. Visit. Can. 361. — [2]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 87. — Forster. Magyarország müemlékei. II. 628. — [3]) Varga. Szeged tört. I. 252.

szandzsághoz tartozó puszta említtetik.[1]) Templomának romjai még most is láthatók. Csak a XIX. század második felében kezdett újra benépesedni, de azután lakóssága gyorsan szaporodott. Szent László tiszteletére ajánlott templomát 1904-ben építették, sajnosan minden egyházhatósági felügyelet nélkül. — 1913-ban helyikáplánságot szerveztek mellette.

Lakósainak száma: Rk. 2738. Ref. 7. Ág. 2.

b) Pusztamérges számos tanyából legújabb időben alakult község Csongrádvármegyében, az anyaegyháztól 10 kmnyire. Gyárfás azt véli, hogy az egykori Asszonyszállása nevű kúntelep helyén áll. Lakósai 1911-ben lépéseket tettek templomépítése iránt.

Lakósainak száma: Rk. 1958. Ref. 36. Ág. 18. Izr. 4. Kf. 5.

Plébánosok:

Virágh György 1743—1745.
Horpátsi János 1745—1751.
Szabó József 1751—1775.
Csiszér Elek 1775—1800.
Bottlik István 1800—1814.
Fölföldy Péter 1814—1837.
Komáromy Károly 1837—1865.
Demény János 1865—1878.
Csathó Alajos 1878—1880.
Kovács Antal 1880—1883.
Vághegyi Ágoston 1883—1905.
Varga Mihály, pápai tb. káplán, ker. esperes, 1906.—

Káplánok: Illés Mihály és Cseh András.

Jászszentlászlói helyi káplán: Szabados Gyula.

6. **Pálmonostora,** nagyközség Pest-Pilis-Solt-Kiskúnvármegyében, helyben van. Nevei a régi okiratokban: Peder, Pétör, Péder, Pál-Monostor és Péter-Monostura, Monostor; új benépesítése után 1900-ig Puszta-Péteri. A község határában találtak ismételten urnákat, bronzkori tárgyakat, római korból származó pénzeket, honfoglaláskorbeli zablákat és kengyelvasakat, melyek részben a kiskúnfélegyházai városi múzeumba kerültek. Az úgynevezett Feketehalom a népvándorlás idejében áthatolhatatlan momocsaraktól körülvett földvár volt.[2]) Okmányban csak a XIV. században fordul elő. Szent Lászlónak 1093-ban kelt, a tihanyi apátság birtokait megerősítő levelében előforduló »villa Peterreue iuxta Tisa« (Péterréve) alatt a mostani Pétermonostora értendő.[3]) Becsei Töttös 1547-ben tiltakozik az ellen, hogy a Csegzei-testvérek Pétermonostora és Pálmonostora nevű falvakban lévő birtokait elidegenítsék.[4]) Hornyik szerint Róbert Károly és I. Mátyás

[1]) Gyárfás. Jászkúnok tört. IV. 126. — [2]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 106. — [3]) Wenzel. Árpádkori oktár. VI. 70. — [4]) Zichy okmánytár. II. 278.

királyok idejében Pétermonostorán bencés monostor volt, Sörös és Bunyitay szerint valószínűbben valamilyen prépostság, Pálmonostorán pedig pálosrendű kolostor állott.[1]) Zsigmond király 1411-ben Pétermonostorát, Pálmonostorát és Móriczgátját a Győraljaiknak adományozza.[2]) 1488-ban Parlaginé kap egy jószágrészt Pétermonostorán.[3]) Gyulai László 1517-ben más községekkel együtt zálogba adja 1550 arany forintért Dóczy Jánosnak. Az 1547. évi tanuvallomások szerint Parlagi Kata elcserélte pétermonostori részbirtokát néhai Parlagi Lászlóval Zelemér község egy harmadáért.[4]) A török hódoltság alatt 1562—63-ban már Pétör név alatt Kurd diványához tartozó, csak 1000 akcset jövedelmező puszta.[5]) Az 1572. évi összeírásban pedig Péder néven kún puszta.[6]) Ezen időkben Csongrádvármegyéhez tartozott, a kúnredemptió után a Kiskúnsághoz, ennek megszűntetésével pedig bekebelezték Pestvármegyébe. A törökök kiűzetése után a báró Orczy család kapta az akkor már egyszerűen Monostornak nevezett puszta legnagyobb részét.

Egykori kolostoráról azt tartják, hogy csak a török időkben pusztult el. Ennek köveiből építették 1880-ban a Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére ajánlott templomot, de oly rosszul, hogy 1897-ben majdnem teljesen újjá kellett építeni. Midőn a régi templomromokat szétszedték, a falak közt és az ablakmélyedésekben sok csontvázat találtak. Valószínűleg a törökök elől a templomba menekült és ott leöldökölt, vagy éhen elpusztult lakosság csontvázai voltak.

Farkas Mihály félegyházai plébános 1761. évi bevallása szerint Péteri pusztán 93 katholikus vallású nemes lakik, kik egy plébániához sincsenek csatolva s azért Migazzi püspök Félegyházához csatoltatta e pusztát.[7]) Az Orczyak eleinte nagyobb számú dohánykertészt telepítettek oda, 1830-ban pedig parcellázva haszonbérbe adták s azóta lakósainak száma gyorsan szaporodott. Iskolát építettek, mely imaházul is szolgált, 1837-ben pedig önálló lelkészséget szerveztek, melyet püspök által oda kinevezett Dudás Antal azon év karácsony napján el is foglalt. Mivel az uradalmi tiszt sok kellemetlenséget szerzett neki, 1844. végével Tápiósülybe távozott s azután egy évig ismét a félegyházai plébános látta el lelkiekben.

[1]) Pusztaszer tört. 49. — Elenyészett bencés apátságok 6. — Váradi püspökség tört. II. 415. — [2]) Pesty: Helynevek. I. 126., 220. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 687. — [4]) Borovszky. Pestmegye monogr. I. 105. — [5]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 160. — [6]) Gyárfás. Jászkúnok tört. IV. 130. — [7]) Liber V. Visit. Can. 959.

Tehát Schematismusainknak a lelkészségre vonatkozó adatai nem egészen helytállók. — Anyakönyvei 1838-ban kezdődnek. — Canonica Visitatioja nincs, némileg pótolja a hívekkel 1846-ban kötött, 1896-ban módosított szerződés. — Püspöki szabadadományozású lelkészség. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 2765. Ref. 19. Ág. 9. Izr. 12.

Fiókegyháza:

Pétermonostora kizközség, az anyaegyháztól 5 kmnyire. Története teljesen összeforrt Pálmonostora történetével, úgy, hogy nem is tudjuk megállapítani, hol volt a kettő közt akár a természetbeli, akár a történeti határ. E mostani község 1900-ig Alsó-Puszta-Péteri néven Péteri községhez tartozó puszta volt. Most ennek határában vannak Bikahegy, Lehegő és Zádortanya.

Lakósainak száma: Rk. 973. Ref. 6.

Plébánosok:

Dudás Antal 1837—1844.
Szabó Ferenc 1845—1852.
Borsos Károly 1852—1860.
Bellaágh Sándor 1860—1871.
Munka István 1871—1882.
Tóth Ferenc 1883—1897.
Márk Balázs 1897—1902.
Csapó János 1902—1904.
Sísa Imre 1904.—

7. **Szank**, nagyközség Pest-Pilis-Solt-Kiskúnvármegyében, helyben, Jászszentlászlón van. Egy 1451. évi határperben fordul elő Szankszállása (Scanescallása) néven, amikor a falu végén a B. Szűz Mária tiszteletére ajánlott temploma is volt.[1]) A török hódoltság idején elpusztult, az 1572. évi összeírásban már mint puszta van felvéve. Hosszú időn keresztül a kúnszentmiklósiak haszonbérelték, ahonnan reformátusok telepedtek át Szankra. 1811-ben még csak 13 katholikus lakott ott, 1850-ben már 267 katholikus és 226 református. Ezután gyorsan népesedett, nagyobbára katholikusokkal, kik a majsai plébániához tartoztak. Midőn a puszta községgé alakult, Schuster Constantin püspök 32,000 koronát adományozott, melyből 1898-ban templomot építettek a Magyarok Nagyasszonya tiszteletére. 1906-ban Canonica Visitatioszerű szerződést kötvén, önálló lelkészséget alakítottak s azóta vannak anyakönyvei. Püspöki szabadadományozású lelkészség. — Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartozik Móriczgát puszta, mely a templomtól 19 kmnyire fekszik. 1411-ben önálló község volt a Győaljaiak, 1493-ban Kamarás

[1]) Gyárfás. Jászkúnok tört. III. 626.

Pál birtokában.[1]) A török időkben elpusztult, 1642-ben mint pusztát Szeged bírta. Kőtemplomának romjai a XVII. század végén még láthatók voltak.[2]) Szankkal egyidejűleg népesedett be ujra. Lakósai 1911-ben kápolnát építettek Nagyboldogasszony tiszteletére. —

Lakósainak száma: Rk. 3296. Ref. 504. Ág 21. Gk. 3. Izr. 6.

Lelkészek:

Joó Antal 1906—1907. | *Végh Kálmán* 1907—.

5. Csongrádi esperesi kerület

Csongrád vármegyében.

Kerületi esperes és tanfelügyelő: *Korpás Pál* szegvári esperes plébános.

Kerületi jegyző: *Szilvássy Sándor,* mindszenti plébános.

Plébániák:

1. **Csongrád,** nagyközség a Tisza mellett, helyben van. Amint az egykori város helyén és határának különböző helyein talált őskori leletek bizonyítják, már a történetelőtti időkben is lakott hely volt. Találtak itt hamvvedres temetőt; előkerültek obszidián és kovás szilánkok, továbbá rézkorra valló eszközöknek, vésőknek, sarlóknak, ékszereknek valóságos öntőműhelye.[3]) Találtak római korbeli iparcikkeket és pénzeket, melyeket valószínűleg a népvándorlás idején a barbárok vittek oda; mert kétségtelen, hogy e vidéken megfordultak a kvádok, góthok, gepidák s más germán népek és a hunok egyaránt.[4]) E vidékeken voltak az avaroknak legnagyobb földsáncai (rhingek, grádok) és ők építették a csongrádi Feketevárat; habár Anonymus a bolgárok művének mondja, ahol Ond fia, Ethe »összegyűjtvén a sok szlávságot, Olpar (Alpár) vára és a Beuldu (Bőd) rév között igen erős földvárat építtetett, melyet a szlávok saját nyelvükön Surungradnak (Csernograd) azaz Feketevárnak neveztek el.«[6]) A várnak szláv nevét akkor is megtartották a magyarok, midőn a rablókalandokkal felhagyva e vár tövében letelepedtek, szelídebb foglalkozáshoz láttak és várost alkottak. »A magyarokat és szláv alattvalóikat a földmívelés közös életmódja most már közelebb hozta egymáshoz és megindította a

[1]) Pesty. Helynevek. I. 126., 220. 226. — Gyárfás. Jászkúnok tört. III. 709. — [2]) Győri tört. és Régészeti füzetek IV. 31. — [3]) Archeologiai közl. VIII. 76. — Műrégészeti kalauz. 30. — [4]) Zsilinszky Csongrádvármegye története. I. 18—19. — [5]) XL. Fejezet.

két népfaj közt az összeolvadás folyamatát, de a hódítók és a leigázottak teljes összevegyülését csakis a keresztény vallás fölvétele fejezte be.«[1]) Ez pedig a magyarországi kereszténység első századában történt.

E vidék apostola kétségtelenül Csanád lánglelkű püspöke, Szent Gellért volt. Hogyne terjedt volna ki az ő és szerzetestársainak térítő működése Csongrádra, mely akkor már város volt? I. Geyza 1075. évi alapítólevelében a garamszentbenedeki apátság alpári birtokának határait körülírva, csongrádi polgárokról (cernigradensium ciuium) és Csongrád vármegyéről (comitatum cernigradensium) beszél.[2]) Csongrád Szegeddel együtt ekkor a kalocsai érsekséghez tartozott, de valószínűleg csak a tatárjárásig.[3]) A tatárok a sajómezei ütközet után az Alföldre tódulva, feldúlták a csongrádi földvárat és felkoncolták az egész környéknek e vár sáncai közé menekült népét. Egész nemzetségek pusztultak ki, városok és falvak helyén por és hamu maradt — Csongrádén is. IV. Béla király kiváló szabadalmakat adott a városokba települő új lakósoknak s azért Csongrád hamarosan be is népesedett. Valószínűleg ekkor csatolták egyházilag a váczi egyházmegyéhez, mert legalább 1271-ben már ezen püspökség egyik főesperességét Csongrádról nevezték.[4]) Sajnos, hogy ezen időkbeli egyházi történetéről mitsem tudunk. A pápai tizedjegyzékben nem fordul elő, helyi vagy egyházmegyei okmányaink nincsenek róla. Pedig, ha nem lett volna plébániája, akkor bajosan neveztek volna el róla egy egész főesperességet. Csongrád jelentékeny hely volt még a török hódoltság idején is. 1561-ben a váczi püspökség csongrádi tizede 45 frtért volt bérbe adva.[5]) A csongrádi katholikusokat ekkor a szegedi franciskánusok gondozták.

A török hódoltság alatt 1549—50-ben Csongrád kikötője 3969 akcset, a falu 8451 akcset jövedelmezett; 1573-ban halkettedből a csongrádi tó után 5000 akcset, egyéb mindenféle adó és tized címén 18367½ akcset fizetett.[6]) Csongrádon török várőrség és egy nahije központja volt. A törökök egészen Budavár visszavételéig maradtak a csongrádi várban, amikor Veterani tábornok serege őket a szentesi síkon szétverte s az őrség a várat és várost felgyújtva, mindent elpusz-

[1]) Zsilinszky. Csongrádmegye tört. I. 33. — [2]) Knauz. A garamszentbenedeki apátság tört. 29. 238. — [3]) Balics. A róm. kath. Egyház tört. Magyarországon. I. 88. — Századok. 1877. 482. — [4]) Wenzel. Árpádkori oktár. VIII. 364. — [5]) Kondra. Adatok az egri egyházmegye történetéhez. I. 227. — [6]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 65., 66., 160. II. 65., 462., 665.

Sajtó alá került 1915. február 8-án.

tított. A törökök kiűzetése után Csongrádot potom áron Schlick Lipót tábornok vette meg és rácokat telepített oda, kiket II. Rákóczy Ferenc hadai előztek. A vezérlő fejedelem ekkor Bottyán tábornokot bízta meg új benépesítésével. Azonban ezt csak gróf Károlyi Sándor hajtotta végre, aki a csongrádi uradalmat Schlicktől megvette. Ezután gyorsan szaporodott Csongrád népe. Azóta, a Tisza áradásait kivéve, a várost csak 1849. julius 30-án érte nagy csapás, midőn Thun császári tábornok kiraboltatta és felgyújtatta.[1])

Egyházi történetéről a plébánia visszaállításáig semmi biztosat sem tudunk, csak a fentebbi történeti konjunkturákra kell támaszkodnunk. Az 1719. évi Canonica Visitatio szerint Csongrádon egykoron három kőből épült templom volt; azonban a Pongrácz-féle térképen már csak egy templomrom látható. Midőn Dwornikovich püspök 1704-ben a plébániát visszaállította, csak egy kis, nádból készült kápolna volt ott, melynek helyébe kőoszlopok közé illesztett deszkákból ideiglenes templomot állítottak. A belvárosban már 1706-ban építtettek templomot szilárd anyagból Szent István király tiszteletére, mely azonban 1722-ben leégett.[2]) Ekkor új, az előbbinél nagyobb templomot építettek helyébe és ebben helyezték el azt a Tisza medréből kiásott harangot, melynek felirata: »Anno 1632. Georg Wied in Eperjes.«[3]) Minthogy pedig a gyorsan népesedő város e templom körül tovább nem terjedhetett és az kicsinynek is bizonyult, 1762-ben kezdték építeni az Újvárosban gróf Károlyi Antal segítségével a mostani templomot, melyet 1769-ben Nagyboldogasszony tiszteletére megáldottak. Tornyát 1784-ben emeltette a nemeslelkű gróf és a nép ekkor egy 15 mázsás harangot öntetett. Gróf Nádasdy Ferenc püspök 1842. évi egyházlátogatása alkalmával fölszentelte. Időközben többször jelentékenyebben javították, így 1857-ben az egész templomot, 1888-ben külsejét, 1889-ben belsejét. 1914-ben kifestették és a felszerelést megújították 30,000 koronáért. A belvárosban lévő, temetővel körülvett régi templomot, mely időközben katonai raktárul is szolgált, ismét jókarba hozva, Szent Rókus tiszteletére ajánlották, Gulyás József jámbor templomgondnok áldozatkészségéből 1884-ben, mintegy 4000 frt költséggel teljesen megújították.

A hívek adományaiból 1852-ben szép Kálváriát emeltek, melynek befejező állomása a Szentkereszt felmagasztaltatása tiszteletére ajánlott kápolna. A városon kívül, Bukrosparton építették

[1]) Sághy. Csongrád 1848—49-ben. 73—94. — [2]) Liber III. Visit. Can. 91. Liber V/II. 311. — [3]) Forster. Magyarország műemlékei. II. 27.

1896-ban az úgynevezett homoki kápolnát Jézus Szíve tiszteletére. — Anyakönyvei 1704-ben a mostani plébánia felállításával egyidejűleg kezdődnek. Schematismusaink azon adatának »parochia anno 1673. iam exstitit«, nincs alapja. — Canonica Visitatioi az 1715., 1726., 1745., 1761., 1781., 1842. évekből valók. — Kegyura: nagykárolyi gróf Károlyi László. — Egyházi nyelve magyar.

Fiókegyházai

voltak egykoron: Csanytelek, Újfalu, Ellős és Máma. — Ellős — vagy Ellésmonostora előfordul egy 1306. évi oklevélben. Alapítója Ellés nevű főúr volt, valószínűleg még a tatárjárás előtt.[1]) Plébániája is volt, mely fölött a Bor, majd az ebből származó Szeri család gyakorolt kegyúraságot; mert Szeri Pósa 1326-ban Károly Róbert király előtt tiltakozott az ellen, hogy a Bor nemzetségből származó Ogh fiai Elleusmonostorát a patronátusi joggal együtt eladták.[2]) — Máma vagy Mánya, Ellőssel együtt fordul elő. Kún telep volt, mert Zsigmond király megtiltja a kecskemétieknek és kőrösieknek, hogy a Máma-homokán lakó kúnokat szállásaikon háborgassák. Még az 1520. évi tizedlajstromban is előfordul Mánya néven.[3]) Mindkettőnek neve csak pusztákban maradt fenn.

Mostani fiókja Magyartés kisközség, mely 1327-ben Teési György birtokában lévő falu volt.[4]) 1578-ban még jelentékeny hely, mely Mossóczy Zakariás püspök összeírása szerint 15 frt dézsmát fizetett a váczi püspöknek.[5]) A török hódoltság idején elpusztult és csak a legújabb időben alakult ismét Fábiánsebestyénnel egyesült kisközséggé. — Végül a csongrádi plébániához tartozik a közigazgatásilag Csanytelekhez tartozó Felgyő és Gyevimajor.

Lakósainak száma: Rk. 24590. Ref. 209. Ág. 54. Gk. 33. Izr. 415. Kf. 9.

Magyartésen: Rk. 324. Ref. 101. Ág. 3.

Felgyőn és Gyevimajorban: Rk. 590. Ref. 19. Izr. 3.

Plébánosok:

Goricsánszky László 1704—1712.
Decsi Mihály 1712.—
Szentmiklósi Gábor 1712—1719.
Szegedi Mátyás 1719—1729.
Ábrahámi Pál 1729—1734.
Vintze Gergely 1734—1757.

[1]) Pesty. Magyarország helynevei. I. 91—92. — [2]) Anjoukori oktár. II. 259. — [3]) Fejér. Codex Dipl. X/VI. 540. — Csánki. Magyarország földrajza. I. 682. — [4]) Anjoukori oktár. II. 327. [5]) Processus decimalis per Mich. Althann. 1719. Püspöki urad. levéltár.

Berinkey Márton 1758—1762.
Fábián István 1762—1768.
Vintze István 1768—1778.
Tóth Tamás 1778—1781.
Kanyó Endre 1781—1802.
Mátyus János 1802—1827.
Szabó László 1827—1840.
Jancsovich József 1840—1844.
Banó Mihály 1844—1850.
Virter Lajos 1850—1864.
Alvinczi Ferenc 1864—1874.
Szabad József 1875—1881.
Edelényi János 1882—1886.
Hegyi Antal 1886—1903.
Porubszky József 1903—1911.
Thúry Károly, tb. pápai kamarás, egyházjogtudor 1912.—

Káplánok: Herczeg János, Filó József, Törőcsik József.
Polgári iskolai hittanár: Deák Péter.
Hitoktatók: Szabó István, Latzkovits Rezső, Medgyessy Gyula.

2. **Derekegyháza**, nagyközség, Szentesen, Szegváron van. Ezen községet valószínűleg a Gut-Keled nemzetség dorogi ágának valamelyik tagja alapította a XII—XIV. században.[1]) Nevéről következtetve templomos község volt, de amikor okmányilag 1467-ben először előjön, a szeri Pósafiak birtokában lévő puszta. Pósafi István magtalan halála után, 1472-ben, I. Mátyás király a güthi Országh és nádasdi Ongor családnak adományozta. Ez ellen tiltakoztak a Maczedóniak, Forgácsok és Gesztiek, mint a Szerieknek leányági rokonai, de eredménytelenül.[2]) Később teljesen az Ongor család birtokába ment át, melynek ismételten voltak perei a szomszédos Dónáton és Királyságon birtokos nyulakszigeti apácákkal. II. Ulászló gyermekei nevelőjének, gersei Pethő Jánosnak adott birtokrészt Derekegyházán.[3]) A török hódoltság idején, 1557-ben még 7 házas rác falu volt. 1578-ban Mossóczy püspök összeírása szerint, 20 frt dézsmát fizetett, de lakói akkor már Vásárhelyen laktak.[4]) Azután elpusztult.[5]) A törökök kiűzetése után Schlick tábornok kezére jutott, akitől megvásárolta gróf Károlyi Sándor és 1722-ben királyi adománylevelet is kapott reá.[6])

Újonnan benépesíttetvén, lakósai 1765-ben kápolnát építtettek és a pusztát egyházilag a szegvári plébániához csatolták. Midőn a Károlyiak 1769-ben magoknak kastélyt építettek, ebben Nepomuki Szent János tiszteletére ajánlott nyilvános kápolnát rendeztek be és házi káplánokat tartottak, először a szentferencrendi szerze-

[1]) Szeremlei. Hódmezővásárhely tört. II. 319. — [2]) Országos levéltár. Dl. 17273., 17282. — [3]) Hazai oktár. V. 397—405. — [4]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. II. 197. — [5]) Processus decimalis per M. Althann 1719. a váczi püspökség gazd. levéltárában. — [6]) Liber Regius. XXXIV. 113.

*

tesek, azután a világi papok sorából, kik a híveket is gondozták. Gróf Károlyi István 1860-ban önálló lelkészséget szervezett Derekegyházán, melyet 1885-ben, a nagymágocsi templom fölépítése után, oda helyeztek át; de 1888-ban gróf Károlyi Sándor ismét visszaállította a derekegyházi lelkészséget.

Hozzátartoznak: Csereszentlászló, Istvánhegyes, Kláramajor, Kis- és Nagyújváros, Ördöngős, Paptelek, Terehalom és Tompahát puszták és majorok. — Anyakönyvei 1860-ban kezdődnek. — Kegyura: nagykárolyi gróf Károlyi László. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk, 1563. Ref. 84. Ág. 258. Gk. 24. Izr. 6.

Lelkészek:

Seregélyi János 1860—1875.
Edelényi János 1875—1882.
Ében Mihály 1882—1885.
Korpás Pál 1888—1892.
Bajcsy Gábor 1892—1908.
Matkovich Sándor 1908.—

3. **Mindszent**, nagyközség a Tisza és a Kurca összefolyásánál, kikötővel, helyben van. Nevét bizonyára a Mindenszentek tiszteletére ajánlott templomtól nyerte. Amint a határában felásott urnás temető tanusítja, már a kőkorszakban lakott hely volt.[1]) Első ismert keresztény lakósai a kúnok voltak, kik földmiveléssel foglalkoztak; de a Róger érsek által megkeresztelt telepesek közt még nem fordulnak elő. Csak 1423-ban szerzünk rólok először tudomást, amikor panaszt emeltek a kecskemétiek ellen, hogy vetéseiket rongálják.[2]) Hunyadi János kormányzó megszerezte családjának más tiszamenti nagybirtokkal Mindszentet is. Családja kihaltával, 1536-ban Aporral együtt a székesfehérvári káptalan birtokában találjuk.[3]) A török adókönyvekben Szente néven fordul elő; 1549-ben fizetett Szente falu 2737 akcset, 1558-ban a szentei kikötőbeli jövedelmekkel együtt 4136 akcset tett ki, s ezek közt volt kapuadó 16 ház után.[4]) A törökök az 1647. évi szentesi csata után Mindszentet is feldúlták. Lakósai elmenekültek, de csak rövid ideig maradt lakatlan; csakhamar viszatért 7 halász család, kiket mások is követtek. A törökök kiüzetése után Mindszent kincstári birtokká lett és 1733-ig gróf Károlyi Sándor felügyelete alatt állott. III. Károly király gróf Erdődy György kamarai elnöknek adományozta, akinek pazarló fia, Kristóf, előbb báró Bernákovicsnak, azután egy

[1]) Archeol közlem. VIII. 76. — [2]) Fejér. Codex Dipl. X/VI. 540, — [3]) Pauer. Hist. Eppatus. Albaregalensis. 16. [4]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 86., 119. II. 198.

genuai bank-konzorciumnak elzálogosította. A »genuai urak« 1776-ban haszonbérbe adták a helybeli lakósoknak 4060 frtért eleinte 3 évre, majd ismételten némileg emelkedő haszonbérrel egészen 1803-ig. Ekkor a mindszenti uradalmat megvette özvegy gróf Pallavicini Károlyné 265,218 frtért és 1804-ben királyi adománylevelet is kapott reá. Minthogy a mindszentiek a hosszú bérlet folytán a birtok egy részére tulajdonjogot formáltak, ebből félszázados per lett, melyet a lakosság végre is elveszített. Pallavicini Sándor gróf, hogy a nép föld nélkül ne maradjon, 1429 hold földet és a regalejogokat olcsón eladta a községnek.[1])

Kétségtelen, hogy Mindszenten volt a középkorban kőből épült templom Mindenszentek tiszteletére, melyről az írja a Historia Domus, hogy a »csehek építették«, vagyis gótikus, avagy legalább boltozott épület volt. Ezen kivül volt ott még egy Szent Kereszt tiszteletére ajánlott kápolna is. Mindkettő látható a Pongráczféle térképen. A törökök ezeket felgyújtották, de az új települők náddal födték be a romokat, amint az 1715. Can. Visitatio leírja.[2]) A templomot 1719-ben, majd ismét 1729-ben megnagyobbították és tornyot építettek hozzá. Azonban a régi épület nehezen állta az idők viszontagságait; 1798-ban a hajó bedőléssel fenyegetett, s azért 1800-ban 18716 frt költséggel teljesen újjáépítették. Az ekkor megáldott templomot, Kámánházy László püspök 1810-ben felszentelte.

Nem tudjuk beigazolni volt-e a török hódoltság előtt és alatt plébániája? de felette valószínű, hogy volt. Midőn új betelepítése után, 1702-ben Erdélyből arra vonult Rákóczi kurucainak egy csapatja Hódosi Imre nevű tábori lelkészével, a mindenszentiek nemcsak szivesen fogadták őket, hanem lelkészöket ott is marasztalták. Dwornikovich püspök Apor-mindszenti plébánosnak ismerte el a derék jövevényt. Ezen időtől fogva a plébánia állandóan be van töltve. — Anyakönyveket azonban csak második plébánosa kezdett vezetni 1717-ben.

A Szentkereszt-kápolna mellett tartózkodott rendesen egyké remete, még 1786-ban is, amikor II. József rendeletével a remetéskedést betiltotta. Azután a gondozó nélkül maradt kápolna elpusztult. — Canonica Visitatioi 1715., 1719., 1745., 1761., 1784., 1842. évekből valók. — Kegyura 1810. óta a Pallavicini grófi család. — Egyházi nyelve magyar.

---

[1]) Raizner. A mindszent-algyői uradalom története. — [2]) Liber II. Visit. Can. 315. Liber IV. 334.

Fiókegyházai

voltak a plébánia létesítése után: Hódmezővásárhely, Szegvár, Szentes, Ányás, Apor, Baks, Pusztaszer és Tömörkény. Most csupán a következő puszták és majorok tartoznak hozzá: Elege, Levelén, Ludas, Koszorús, Nyomás és Székfű.[1])

Lakósainak száma: Rk. 9737. Ref. 119. Ág. 19. Gk. 12. Izr. 166. Kf. 10.

Plébánosok:

Hódosi Imre 1702—1717.
Némethy János 1717—1757.
Thúry Pál 1757—1777.
Bellaágh Sándor 1778—1791.
Lázár János 1792—1817.
Hajnik János 1817—1835.
Rőth Antal 1835—1853.
Hanusz Alajos 1853—1879.
Rády Ferenc 1879—1882.
Keller Lajos 1882—1904.
Kádár Szilveszter 1904—1909.
Szilvásy Sándor 1910.—

Káplán: Szaniszló Ferenc.

4. **Nagymágocs**, nagyközség, , , , helyben van. A Tolnamegyéből származó Mágocs nemzetség és az ebből keletkezett Szente-Mágocs-család ősi birtokai közé tartozott.[2]) A XIV. században házasság révén a szeri Pósafiak birtokába jutott, kiket Zsigmond király 1426. évi rendelete alapján ujonnan birtokába iktattak. Pósafi István a maga részét 1460-ban Lábatlani Gergely világosvári kapitánynak adományozta, ez pedig Hangácsi Albert csanádi püspöknek. Pósafi István azonban visszaperelte ezt Szokoli János püspöktől. A Pósafiak magvaszakadtával Mátyás király gúthi Ország Mihálynak és nádasdi Ongor Jánosnak adományozta.[3]) Voltak itt másoknak is részbirtokaik, nevezetesen a Porkoláb családnak, melynek itt jól berendezett, három tiszt által kezelt gazdasága volt. Porkoláb Márton sokat viszálykodott a szomszédos Szentes-Tornyán birtokos margitszigeti apácákkal. Pereiket utoljára II. Lajos 1520. évi itélete említi.[4]) A török adókönyvekben nem fordul elő külön, mert akkor már lakói szétszéledtek és földje a hódmezővásárhelyi határ egy részét képezte. A törökök kiűzetése után Mágocs is Schlick tábornok kezére jutott, ettől megvásárolta gróf Károlyi Sándor, kinek utódai ma is birják.

Az egykori falu a mai úgynevezett Mágocsi-teleken feküdt, ahol 1824-ben kőkori leleteket és egy Árpád-korbeli templomnak alap-

[1]) Bővebben Keller Lajos: Mindszent története. — [2]) Karácsonyi. Magyar nemzetségek. III. 61—70. — Wertner. II. 116—17. — [3]) Borovszky. Csanádvármegye tört. II. 338. — [4]) Országos levéltár. Dl. 21815., 21898., 36349.

zatát ásták ki.[1]) Új benépesítése után a derekegyházi házi-káplánok, majd lelkészek gondozták az ott lakó katholikusokat. Gróf Károlyi Alajos 1883-ban 100,000 korona költséggel szép románstílű templomot építtetett Szent Alajos tiszteletére, a melyhez áthelyezték 1885-ben a derekegyházi lelkészséget s azóta mint önálló lelkészség áll fenn, de anyakönyvei 1860. óta kezdődnek. — Kegyúra nagykárolyi gróf Károlyi Imre, aki 1910-ben pompás házi kápolnát építtetett kastélyában a feltámadt Üdvözítő tiszteletére. — Egyházi nyelve magyar.

Hozzátartoznak a körülötte mintegy 10 kmnyi körben fekvő következő majorok és tanyák: Árpádhalom, ahol most gróf Berchtold Lipótné szül. Károlyi Ferdinánda grófnő költségén templom épül; továbbá Árpádfalu, Bojtártelek, Csúcstelep, Kisújváros, Lajosszállás, Lajostanya, Lászlótelep, Mágocsmajor, Szendreymajor, Tibortelep, Ó- és Újtompahát, Zoltántér.

Lakósainak száma: Rk. 2871. Ref. 403. Ág. 629. Gk. 11. Izr. 16. Kf. 6.

Lelkészek:

Dr. Ében Mihály 1885—1893. | Urbán János 1901—1909.
Halmay József 1893—1901. | *Szilágyi László* 1909.—

5. **Szegvár,** nagyközség a Kórógy patak mellett, , helyben. A közelében lévő halmok alatt a kőkori eszközök műhelyeit, valóságos gyárait fedezték fel, úgy, hogy a köznép »tűzköves halmoknak« nevezte el.[2]) Herodotos szerint az V. században, a Tisza és a Maros tájára az agathyrzek telepedtek, egy, a műveltség magasabb fokán álló nép, mely e halmokat sáncok által összekötötte s valósággal rendszeres védműveket alkotott Szegvár környékén. Az avarok ezen sáncokon belül földvárt csináltak.[3]) Ezeknek örökébe léptek a szlávok, kiket leigáztak, illetve a nemzetbe olvasztottak a honfoglaló magyarok, mint ezt az itt felfedezett, »pogánytemetők« bizonyítják.[4]) A magyarok egyszerűen Szegnek nevezték, csak később kapta a Szegvár nevet. Birtokosai a Kalán nemzetségből származó szeri Pósafiak voltak. Ezektől ment át a XIV. században a velök rokon Bór családra.[5]) De volt itt másoknak is birtokuk.

[1]) Szeremlei. Hódmezővásárhely tört. II. 392. — [2]) Archeologiai Ért. 1889. 255. — [3]) Zsilinszky. Csongrádvármegye I. 17. 22. — [4]) Ortvay. Magyarország régi vizrajza. I. 242. II. 373. — [5]) Weltner. Magyar nemzetségek. I. 118. Anjoukori oktár. II. 123.

Szegvári Fruzsina megkapván 1390-ben a maga leányági negyedrészét, azt összes tartozékaival Lőrentei mesternek engedte át.[1]) A szegvári nemeseket (Nobiles de Zeguar) bepanaszolták Zsigmond királynál 1396-ban birtokháborításért.[2]) A kapzsiságáról híres Dóczi János 1523-ban Szegen lakott és onnét fosztogatta a margitszigeti apácák donát-tornyai jobbágyait.[3]) A török hódoltság alatt 1553—58-ban Szögön, mint a vásárhelyi náhiehez tartozó faluban, 20 ház volt és 1562—64-ben 6000 akcset jövedelmezett.[4]) Mossóczy Zákariás püspök összeírása szerint Szeg 1578-ban 16 frt dézsmát fizetett; tehát elég jelentékeny hely volt.[5])

A Historia Domus feljegyzése szerint biztos, hogy egykor plébániája volt, habár az erre vonatkozó okmányok elvesztek. A szentesi csata után a törökök Szegvárt is elpusztították és mint pusztát a mindszentiek haszonbérelték. Schlick Lipót kezére kerülvén, ez először szerbeket, azután oláhokat telepített oda. Miután őtőle gróf Károlyi Sándor megvette, az idegen származású, rakoncátlan népeket elűzte és magyarokkal népesítette be. Amikor az 1715. évi 92 cikkellyel Csongrád vármegyét visszaállították és székháza nem volt, gróf Károlyi önként felajánlotta ottani díszes emeletes házát gróf Kollonitz Ádám első főispánnak. Ezzel Szegvár a vármegye székhelyévé lett. Ezen kastélyt 1776-ban a vármegye megvette és céljaira átalakítva, kibővítve, teljesen berendeztette. Így maradt Szegvár Csongrádvármegyének székhelye egészen a szabadságharc leveretéséig. A megyeszékhelyt az alkotmány visszaállítása után Szentesre helyezték át.[6])

Temploma a török hódoltság idején elpusztult. Gróf Károlyi Sándor az új betelepítés után, a szentély alapfalainak felhasználásával kápolnát emeltetett Nepomuki Szent János tiszteletére. Minthogy ez csakhamar kicsinynek bizonyult, 1737-ben a kápolnát szentélynek használva fel, hajót építtetett hozzá és ekkor Mária születése tiszteletére ajánlották.[7]) Gróf Haller Istvánné 1753-ban tornyot építtetett hozzá, gróf Keglevich Ágoston pedig, mint a Károlyi grófok gyámja, 1813-ban teljesen megújíttatta. Azóta többször javították, 1887-ben 2164 frt költséggel újonnan berendezték, 1900-ban pedig kifestették. — A vármegyeházán 1825-ben kápolnát

[1]) Fejér. Cod. Dl. X|I. 662. -- Wenzel. Árpádkori okmánytár. VIII. 364. — [2]) Fejér. Cod. Dipl. X|II. 392. — [3]) Szeremlei. Hódmezővasárhely tört. II. 217. — [4]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. II. 1972.286. — [5]) Processus decimalis per M. Althann. 1719. — [6]) Zsilinszky. Csongrádvármegye tört. II. 11. 65. 332. — [7]) Liber IV. Visit. Can. 326.

rendeztek be a Szent kereszt felmagasztaltatása tiszteletére a rabok részére, amely mindaddig fennállt, míg a megyeház Szegváron volt. Most az apácák használják és B. Szűz Mária szeplőtelen fogantatása tiszteletére van ajánlva.

A plébániát 1739-ben szervezte gróf Károlyi Sándor, addig Mindszentnek fiókegyháza volt; de anyakönyvei csak 1742-ben kezdődnek.— Canonica Visitatioi az 1745., 1761., 1777., 1784., 1795., 1802. és 1842. évekből valók. — Kegyura: nagykárolyi gróf Károlyi László. — Egyházi nyelve magyar.

Fiókegyházai

voltak: Szentes, Derekegyháza, Mágocs, most hozzátartoznak: Erzsébet- és Fruzsinamajor, Kápolnásberek, Kontra, Sáp, Nagypuszta, Tételhát, Usztató és Zsigerhát.

Lakósainak száma: Rk. 7130. Ref. 125. Ág. 24. Gk. 18. Izr. 66. Kf. 6.

Plébánosok:

Suhaj János 1739—1742.
Lakics Ferenc 1742—1745.
Almádi Endre 1745—1746.
Nyerges Péter 1746.—
Fekete Imre 1746—1749.
Fábián István 1749—1753.
Karletzhoffer János 1753—1761.
Halácsi István 1761—1765.
Partly Gábor 1765—1769.
Kováltsik János 1769—1778.
Dobák István 1778—1795.
Bengyel György 1795—1802.
Miksy Mihály 1802—1810.
Végh Imre 1810—1817.
Banó Mihály 1817—1844.
Körrey Ferenc 1844—1892.
Korpás Pál ker. esperes 1892.—

Káplán: Szabó Sándor.
Hitoktató: Gregor Lajos.

6. **Szentes**, rendezett tanácsú város a Kurcza folyó mellett, , , , helyben van. A Veker és a Kurcza összefolyásánál őskori temetőt fedeztek föl, melyben sok durva művű kőedényt, baltát, vésőt, bronzkarikát, karperecet stb. találtak.[1]) Tehát ősidők óta lakott hely volt. A morvaszlávok a Kurcza partján földvárat emeltek. A szentes-nagyhegyi ásatások alkalmával magyar pogánysírokra akadtak és bennök sok jellegzetes dolgot találtak, melyek fényt derítenek az ősmagyarok fegyverzetére, ruházkodására, életmódjára.[2]) Őseink megtelepedése után a Kalán nemzetség és a vele

[1]) Archeologiai Ért. 1892. 244. — [2]) Ortvay. Magyarország régi vízrajza. II. 373. — Zsilinszky. Csongrádvármegye tört. I. 28—30.

osztályosrokon szeri Pósa család birtokai közé tartozott.[1]) Valószínűleg ezek emeltek itt templomot és plébániát, mely akkor az egri egyházmegyéhez tartozott. Midőn az egri püspök 1388-ban Zsigmond király parancsára egyházmegyéjében a pápai taxát kivetette, Miklós zentesi plébánost egy forint hetvenkét garassal rótva meg.[2]) A Pósafiak magvaszakadtával, 1471-ben Mátyás király egyéb birtokaikkal Szentest is a gúti Országh és nádasdi Ongor családnak adományozta. A következő évben azonban szeri Pósafi Anna és a többi leányági ivadékok nevében tiltakoztak a Forgáchok, Geszthiek és Maczedóniak ezen eladományoztatás ellen, de eredménytelenül.[3]) Voltak még Szentesen részbirtokaik a Győieknek, Hékedieknek és Tornaiaknak is.[4]) A török hódoltság idejében 1557-ben Szentösfalu 42 kapus hely volt, 1562—64-ben 30000 akcsek jövedelmezett, 1569-ben 98 kaput írtak benne össze.[5])

Szentes ekkor már a váczi egyházmegyéhez tartozott, mert Mossóczy püspök kivetése szerint 1573-ban 14—12 frt (kétes) dézsmával volt megróva a váczi püspökség részéről.[6]) Nagy eredményű volt a királyi seregnek a török seregen 1647-ben Szentesnél aratott győzelme, amely jóllehet a vidéket elnéptelenítette, de az Alföldön meg is törte a törökök hatalmát. — Szentes lakósai ezen időben reformátusokká lettek, Gerendási Balázs nevű lelkészök erélyesen védelmezte a Szentháromságról szóló tant az 1569. évi debreceni zsinaton Dávid Ferenc ellenében. Elfoglalták az ősi templomot is, melyet azonban a törökök fölgyújtottak s a lakósok lelkészökkel együtt Csongrádra menekültek. Amikor a törököt Csongrád várából kiűzték, s entesiek visszatértek tűzhelyeikhez.[7]) A törökök kiűzetése után III. Károly király Szentes környékét és egész Békésvármegyét báró Harruckern János György élelmezési biztosnak adományozta. Midőn gróf Károlyi Antal ezredes Harruckern Józsa bárónőt nőül vette, Szentest hozományul kapta vele. Igy lett Károlyi-birtokká.

Templomának építési ideje ismeretlen; de bizonyos, hogy a XIV. században már állott. A XVI. század közepe óta a reformá-

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 686. — Wertner. Magyar nemzetségek. I. 118. — Karácsonyi. Magyar nemzetségek. I. 141. — [2]) Fejér. Codex Dipl. X|I. 458. — [3]) Országos levéltár. Dl.17282. — [4]) Pesty. Magyarország helynevei. 126. — Kovachich. Formulae solennes styli. 344. — [5]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 203. II. 197. 286. — [6]) Processus decimalis per. Mich. Althan. 1719. 152—159. — [7]) Zsilinszky. Csongrádvármegye tört. 230.

tusok használták. A Pongrácz-féle térképen még látható, torony nélkül, a reformátusok 1701-ben kijavították. Az odatelepedett katholikusok a XVIII. század elején egy kis kápolnát építettek Nepomuki Szent János tiszteletére. Ezt használták még 1745-ben is. Midőn gróf Althann M. Károly püspök 1745-ben egyházlátogatást tartott Szegváron, akkor meglátogatta Szentest és ezt írja róla: »Az egész község kalvinista, kevés — szolgasorban lévő — katholikus kivételével. Van toronnyal, szentéllyel és sekrestyével ellátott, egykoron katholikus temploma.«[1]) A katholikusok ekkor bizonnyára a püspök és Perger János nevű, az előljáróságtól a katholikus vallásáért üldözött szentesi lakós panasza alapján visszakövetelték egykori templomukat a reformátusoktól. A vizsgálatra kiküldött vegyes (egyházi és világi) bizottság a panaszt alaposnak találván, a Helytartó Tanács 1746. július 5-én kelt rendeletével megparancsolta, hogy a templom a katholikusoknak visszaadassék és a reformátusoknak a földesuraság közbejöttével imaház és harangláb építésére új hely jelöltessék ki; a régi templom pedig katholikus szertartás szerint kiengesztelve a szegvári anyaegyházhoz csatoltassék. A Helytartótanács 1768-ban ismét arra kötelezte a városi tanácsot, hogy a katholikus templomtornyot, mint már előbb a reformátusokét, a város költségén magasabbra emeltesse és órával ellása.[2]) A szentesi katholikusok száma ezidőtől fogva örvendetesen szaporodott. A Szent Anna tiszteletére ajánlott régi templom idővel nemcsak roskatag, hanem számukhoz képest kicsiny is lett. Az egyházmegyei hatóság, a bekövetkezhető szerencsétlenség elhárítása végett, 1841-ben a templomot bezáratta és felhívta a patrónus gróf Károlyi családot, hogy új templom építéséről gondoskodjék. Mivel Szentes városa épen ekkor a földesúri terhek alól való megváltását kérte, a grófi család a városra akarta a patronátusi jogot és kötelességeket áthárítani: de a Helytartó Tanács csak azon föltétel alatt volt hajlandó ehhez hozzájárulni, ha jó karban lévő templomot adnak át. Igy kezdték 1844-ben a mostani templomot építeni, melyet Leeb Mátyás plébános 1847. július 26-án megáldott. A Károlyi család 58107 frttal, a hívek 33169 frt-tal járultak a templom építéséhez. Legujabban 1910-ben 43000 korona költséggel restaurálták és újonnan berendezték.

Szentes új betelepítése óta a szegvári plébániához volt affiliálva.

[1]) Liber II. Visit. Can. 315. Liber III. 94—98. Liber IV. 435. — [2]) Tendenciózusan leírva: Zsilinszky. Csongrádvármegye Tört. II. 105 109.

Báró Harruckern Ferenc 1750-ben plébániát alapított s azóta ő, illetve az örökébe lépett Károlyi grófok gyakorolták a kegyúri jogokat. Az örökváltsági szerződés értelmében ezen jog 1876-ban a szentesi róm. katholikus egyházközségre szállott, amit I. Ferenc József király 1878. május 4-én kelt legfelsőbb határozatával is megerősített.—Canonica Visitatioi az 1774., 1784., 1842. évekből valók. — Anyakönyvei 1750-ben kezdődnek. — Egyházi nyelve magyar.

Fiókegyháza:

Fábiánsebestyén, kis község, a középkorban Békésvármegyéhez tartozó falu, melyben 1557-ben még 11 ház volt, de a török világ alatt elpusztult.[1]) Egykori templomáról azt mondja a csongrádvármegyei 1852. évi összeírás: »A Kórógy partján egy dombon fekszik, Szentesről 2 mérföldnyire. Ki és mikor építette? ismeretlen; most romokban hever, de a főbejárat és a keleti fal meszsziről látható.«[2]) Legújabb időben Fábián-Sebestyén ismét kisközséggé alakult. — Továbbá a szentesi plébániához tartoznak: Kiskirályság, Nagykirályság és Györgykirályság népes puszták, az I. Mátyás király által alapított Király-Ság falu helyén, melyben 1557-ben még 30 ház volt, de azután teljesen elpusztult.[3]) Végül: Alsórét, Berek, Dónát, Lapistó, Kis- és Nagytőke, Kaján, Vekerzug és Mucsihát nevű puszták.

Lakósainak száma: Rk. 13344. Ref. 16020. Ág. 548. Gk. 245. Izr. 818. Kf. 25.

Fábiánsebestyénben: Rk. 714. Ref. 411. Ág. 75. Gk. 10.

Plébánosok:

Pruszkay Sámuel 1730—1760.
Bodonyi Sándor 1760—1762.
P. Eduard 1762—1763.
Szigethy István 1763—1778.
Bózváry Antal 1778—1792.
Sáffrány Mihály 1792—1818.
Flaskovits János 1818—1828.
Leeb Mátyás 1828—1878.
Ulár István pápai prelatus, B. Szűz Máriáról nevezett komárommonostori apát, érd. esperes. 1878—.

Káplánok: Tóth Imre, Szűcs Gyula.

7. **Tömörkény**, 1894. óta önálló nagyközség, helyben, Csongrádon van. Régente a jelentékenyebb helyek közé tartozott. 1326-ban a szeri Pósafiak birtoka.[4]) Ezeknek magvaszakadtával I. Mátyás király az Országh és Ongor családnak adományozta,

[1]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. II. 203. — [2]) Zsilinszky Csongrádvármegye tört. III. 342. — [3]) Velics—Kammerer. II. 203. — [4]) Fejér. Cod. Dipl. VIII|III. 136.

ami ellen a leányági rokonság óvást jelentett be. Themerkeny ekkor vámszedő-hely is volt.[1]) A török hódoltság idejében az abori, máskép temerkényi kikötő 1549-ben 23928 akcset jövedelmezett; 1558-ban 52 kapus hely s 9217 akcse adóval volt megróva; 1565-ben a temerkényi párkányban 87 főből őrséget tartottak a törökök.[2]) Mossóczy püspök összeírása szerint egyházi tizedét 34 frtért árendálták, de ebből csak 25 frt folyt be.[3])

Volt temploma, mely a Pongrácz-féle térképen már csak tető nélkül látható. Mint jelentékenyebb helységnek, valószínűleg plébániája is volt. Az 1647. évi szentesi csata után elpusztult Tömörkény is. A törökök kiűzetése után gróf Erdődy György kapta királyi adományképen, már mint pusztát s azután a mindszent-algyői uradalom sorsában osztozott.[4]) Midőn Pallavicini Sándor őrgróf mindszenti birtokrészét Mindszent községnek eladta, az eladási árnak egy részét a Tömörkényben építendő templomra kötötte le. Igy épült 1887-ben a Szent Máté apostol tiszteletére ajánlott csinos templom. A nemes gróf plébánialakot is építtetett melléje. 1888-ban helyi káplánságot szerveztek az addig mindszenti plébániához tartozó pusztán, mely 1905-ben önálló lelkészséggé alakult. — Anyakönyvei 1905-ben kezdődnek. — Püspöki szabadadományozású lelkészség. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak: Baks, Bogárzó, Fehértó, Josephine és Tömörkénymajor.

Lakósainak száma: Rk. 3405. Ref. 15. Izr. 10. Kf. 4.

Helyi káplánok:

Esztegár István 1888.
Vértes Ágoston 1888—1896.
Simonffy Gentilis 1897. óta, 1905. óta önálló lelkész.

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 684. 686. — [2]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 65. 119. II. 347. — [3]) Processus decimalis per Michaëlem Althann. 1719. — [4]) Raizner. A mindszent—algyői uradalom tört.

6. Hódmezővásárhelyi esperesi kerület

Békéssámson kivételével Csongrádvármegyében.

Kerületi esperes és tanfelügyelő: *Urbán János*, kiskundorozsmai plébános.

Kerületi jegyző: *Bogoss Béla*, tápéi plébános.

Plébániák:

1. **Békéssámson**, ezelőtt csak Sámson, nagyközség most Békés, a középkorban Csanádvármegyében. , helyben, Tótkomlóson van. A Bór nemzetség ősbirtoka volt, melyet valószínűleg e család egyik tagjának keresztneve után neveztek el.[1]) Állitólag már a tatárjárás előtt létezett, de okmányban csak 1450-ben fordul elő, amikor Hunyadi János perlekedett érette a szekcsei Herczeg családdal.[2]) Midőn a kormányzó kegyvesztett lett, V. László király 1555-ben harapkói Botos Andrásnak, majd ennek halála után két férjes leányának adományozta.[3]) De ezek bajosan léptek birtokába, mert a következő évben is Hunyadi intézkedik a vásárhelyi uradalmához tartozó Sámsonban. Az ő halála után pedig özvegye. Mátyás király fiának, Corvin Jánosnak, adta 1463-ban.[4]) Valószínűleg, annyi más e vidéki faluval, a Dózsa-féle pórlázadás alatt pusztult el, mert a török hódoltság alatt már nem fordul elő. A törökök kiüzetése után a hódmezővásárhelyi uradalommal megvette Schlick tábornok, ettől pedig gróf Károlyi Sándor. Csak a XVIII. század közepén kezdték újra betelepíteni dohánykertészekkel.

Gróf Károlyi György 1822-ben kápolnát építtetett Mária látogatása tiszteletére, melyet 1857-ben megnagyobbítottak és 1908-ban kifestettek. — A gróf 1825. óta házi káplánokat alkalmazott ezen kápolnánál, kik a híveket is gondozták; de jogilag a hódmezővásárhelyi plébániához tartozott 1860-ig, amikor önálló lelkészséggé lett. — Anyakönyvei azonban már 1825-ben kezdődnek. — Canonica Visitatioja nincs. — Kegyúrnője: gróf Zay Miklósné szül. Károlyi Margit grófnő. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak: Cserepes, Gyulamező, Melindamajor, Zaymajorok és Szőllőspuszta.

Lakósainak száma: Rk. 2563. Ref. 1012. Ág. 699. Izr. 17.

---

[1]) Szeremlei. Hódmezővásárhely tört. II. 410. — [2]) Teleki. Hunyadiak kora X. 248—256. — Csánki. Magyarország földrajza. I. 710. — [3]) Országos levéltár. Dl 14942. — [4]) Károlyi oklevéltár. II. 182. — Csánki. Magyarország földrajza. I. 711.

Káplánok és lelkészek:

Horváth Szerafin 1825—1827.
Sas József 1827—1833.
Retteg Ferenc 1833—1856.
Seregélyi János 1856—1857.
Alvinczi Ferenc 1858—1865.
Somhegyi József 1865—1868.
Kalmár János 1868—1903.
Nagy Mihály 1903.—

Dócz, most Sövényháza községnek plébániai központja. Sövényháza 1873. óta nagyközség Csongrádvármegyében. Négy középkorbeli helységnek határát foglalja magában, melyeket a keresztény kegyelet állított vissza. Ezek voltak: Ányás, Dócz, Sövényháza és Szer községek. ⛪, ✝ Sövényháza, 🚂 Kistelek.

a) Ányás, vagy Anyásszeg a Bór nemzetség birtoka volt, melynek egy részét az e családbeli Morián 1280-ban a nyulakszigeti apácáknak adományozta azért, hogy ezek helyet biztosítottak neki kriptájukban.[1]) IV. László 1283-ban Bórnembéli Izsep három fiának adta cserébe valkómegyei birtokaikért.[2]) A Hunyadiak korában a szeri Pósafiak birtokában találjuk, de a Zeleméricknek is volt benne birtokrészük.[3]) Valószínűleg a Dózsa-féle pórlázadásnak esett áldozatául, mert a török defterekben nem fordul elő. A törökök kiűzetése után a hódmezővásárhelyi uradalom sorsában osztozott. — Újból való benépesítése után gróf Andrássy Zsigmond ottani présházát kápolnává alakíttatta át s II. József rendelete folytán 1787-ben helyi káplánságot szerveztek Ányáson, melyet 1807-ben a Vallás-alap kegyurasága alá tartozó plébániává emeltek. Ezt 1851-ben a dóczi plébániával egyesítették, 1854-ben pedig elnéptelenedése miatt megszűnt maga a község is.[4]) Miután a Vallás-alap a kegyuraságot átvette, 1815-ben 27400 frt költséggel templomot építtetett Ányáson Nep. szent János tiszteletére, mely azonban a mult század közepén elpusztult. Helyére a Pallavicini őrgrófi család 1859-ben a Szent Kereszt felmagasztaltatása tiszteletére kápolnát építtetett, melyben családi sirboltja is van. — Anyakönyvei 1787-ben kezdődnek.

Ányási helyi káplánok és plébánosok:

Tóth Mihály 1787—1790.
László Antal 1790—1795.
Csicsmann Dezső 1795—1803.
Tselentsik Kornél 1803—1805.
Káplár István 1806.—
Szabó Mihály 1806—1813.
Prózler József 1813—1819.
Béress Endre 1819—1826.

[1]) Fejér. Cod. Dipl. VIII. 59. — Wenzel. Árpádkori oktár. IX. 265. — [2]) Hazai okmtár. VI. 288. — [3]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 686. — [4]) Schematismus Cleri Vac. 1835. 94. — 1855. 58.

Sándor József 1826—1827.
Vesánszky István 1827—1846.
Prettenhoffer József 1846—1850.
Buczkó József 1850—1854.

b) Dócz, a nagylucsei Dóczi család ősi birtokaihoz tartozott, de a Zeleméreieknek is volt itt birtokuk.[1]) A török hódoltság idején 1533-ban a szegedi nahijéhez tartozó Dóczi faluban még 25 ház volt, de azután elpusztult.[2]) A törökök kiűzetése után gróf Erdődy György kamarai elnök birtokába jutott, aki újonnan betelepítette. Fia, Kristóf elzálogosította gróf Bathyányi Lajosnak s ez haszonbérbe adta a szegedieknek, majd pedig báró Bernyákovics Bélának.[3]) 1775-ben a mindszent-algyői uradalommal a »genuai urak« s ezektől Pallavicini őrgrófok kezére jutott. Új benépesítése után 1789-ben egy pajtát ideiglenes templommá alakítván át, Dóczon is helyi lelkészséget szerveztek, melyet I. Ferenc 1806. évi 5515. sz. rendeletével a Vallásalap kegyurasága alá tartozó plébániává emelt. — Templomát a Vallásalap költségén építették föl 1802-ben és Mária születése tiszteletére ajánlották. — Ányás elnéptelenedése után, 1854-ben az anyási plébániával egyesítették. — Anyakönyvei 1789-ben kezdődnek.

c) Sövényháza, melytől a mostani egész község nevét kapta, voltaképen egy kis puszta. Kézai Krónikája szerint Attila székhelye Sceven (Sövény) nevű községnél volt. Ezt a mai Sövényházának tartják, mely még a tatárjárás után is Sövény nevet viselt és csak 1455-ben fordul elő Sewenház néven.[4]) Valószínűleg a hasonló nevű család birtoka volt, mert Sövényházi István Csongrádvármegye követe volt az 1505. évi országgyűlésen.[5]) A török hódoltság alatt 1553-ban még 32 kapus hely volt, de azután teljesen elpusztult.[6]) A török kiűzetése után gróf Erdődy kapta királyi adományként és azóta a mindszent-algyői uradalom sorsában osztozott.[7]) Mindeddig kevés lakósú puszta, de ott van a jegyzőség és a postahivatal.

d) Szer az ország legnevezetesebb helyeinek egyike, melyen az állítólagos vérszerződést kötötték. A középkorban apátsági székhely, mezőváros és vámszedő hely volt, melynek történetét már ismertettük egykori apátságával kapcsolatban.[8]) Az 1332—1337. évi

[1]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 680. 6870. — [2]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. II. 145. — [3]) Zsilinszky Csongrádvármegye tört. II. 133. — [4]) Zsilinszky. Csongrádvármegye tört. 104. — Orsz. levéltár. Dl. 29283. — [5]) Csánki. Magyarország I. 686. — [6]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. II. 145. — [7]) Raizner. A mindszent—algyői uradalom tört. — [8]) Lásd 75. s. k. lapon.

Sajtó alá került 1915. február 17-én.

pápai tizedjegyzékben előforduló »Ladislaus de Sers« bizonyára szeri plébános volt, mert más rokonhangzású nevet nem találunk az egyházmegyében, Szer pedig akkor monostor és jelentékeny helység volt.[1]) Valószínűleg már a Dósa-féle pórlázadás idején pusztult el, mert azóta hallgat róla a történelem. Ujabban kezd ismét benépesedni s azért most tervbe van véve egy pusztaszeri emléktemplom építése és a dóczi plébániának ide való áthelyezése.

A plébánia joghatósága kiterjed a következő pusztákra és majorokra: Ányás, Dócz, Kis-Zér, Pusztaszer, Sövényháza, Hantháza, Percsora, Pitricsom, Sasülés és Szobotka-majorok.

Lakósainak száma: Rk. 5726. Ref. 243. Ág. 14. Gk. 2. Izr. 24.

Dóczi helyi káplánok és plébánosok:

Gál Demeter 1789—1790.
Tóth Imre 1790—1793.
Tóth Mihály 1793—1797.
Lakatos István 1797—1800.
Szabó Elek 1800—1808.
Szabó József 1808—1817.
Sándor József 1817—1823.
Szőke Miklós 1823—1827.
Dobos Péter 1827—1830.
Liebhardt Mátyás 1830—1852.
Buczkó József 1852—1854.
Baráth Narcisz 1854—1858.
Haraszti Jakab 1858—1885.
Szomolányi Mihály 1885—1909.
Csatáry Gusztáv helyettes plébános 1909—.

3. **Hódmezővásárhely,** törvényhatósági joggal felruházott város, , , , helyben van. A város határa és környéke ősidők óta lakott hely volt. A Szőlőhalmon talált kőkori eszközök, a Szabadságtéren kiásott festett agyag-edények, karperecek és szalagos aranytekercsek azt bizonyítják, hogy az ottlakó emberek a kor viszonyaihoz képest jólétben éltek és a műveltség magasabb fokán álltak.[2]) La-Téne-korbeli leletek sűrűn fordulnak elő az egész határban, melyekhez nagy számmal csatlakoznak római korbeli barbár és népvándorláskorbeli emlékek.[3]) A Krisztus utáni I. században a méd-perzsa, vagy a parthus törzshöz tartozó jazygok laktak a Tisza és Temes közt elterülő földeken. A Ptolamaios-féle térképen előforduló Ziridanáról azt vélik, hogy a mai Vásárhely helyén állott.[4]) A jazygokat kiszorították, vagy leigázták a hunnok, ezek után megtelepedtek itt a gepidák. A gepidák idejéből valónak tartanak egy

[1]) Monumenta Vaticana. I. 254. — [2]) Arch. Ért. 1890. 436. 1892. 244. — Szeremlei. Hódmezővásárhely tört. I. 217. — [3]) Szeremlei. Hódmezővásárhely tört. 221 kk. — [4]) Márky J. Aradmegye tört. I. 24.

kis bronzkeresztet, melyet a szentes—vásárhelyi vasút építése alkalmával találtak. Ezek után megtelepedtek itt az avarok. Tudun nagyrhingjét a hódmezővásárhelyi határban lévő nagy sáncok közt keresik.[1]) Árpád magyarjai nemcsak jártak e vidéken, hanem meg is telepedtek. A vezér maga a Körtvélytó melletti Gemelsen (Gyümölcsény) erdőnél tartózkodott 30 napig.[2]) Martély-pusztán ősmagyar sírokat is találtak. Szent István király 1036-ban a bakonybeli apátságnak a Tisza mentén fekvő földeket adott, Szent Adrián martyr pusztával.[3]) Álmos herceg pedig az általa alapított dömösi monostornak adományozta Körtvélyes halastavát és környékét. Az Árpád és a vegyesházakbeli királyok idejében a mai hódmezővásárhelyi határ területén 19 kisebb-nagyobb község volt, u. m. Apácaegyháza, Hód, Vásárhely, Csomorkány, Szent-Erzsébet, Kutas, Kápolnafalu, Szőllős, Férged, Szentkirály, Batida, Gorzsa, Kopáncs, Sót, Tárnok, Tömpös, Szent Adrián Martyr, Körtvélyes, Rárós, Újváros. Egyházilag ezek a csanádi egyházmegyéhez tartoztak (Adrian-martyr kivételével) és a következő helyeken plébániák is voltak: Vásárhely, Hód, Szentkirály, Tárnok, Tömpös és Adrian-Martyr.[4]) Ekkora területnek és ennyi községnek koronként változó számos birtokosa is volt.[5]) Azonban ezeknek felsorolása túlhaladja munkánk célját és feladatát. E községeknek egyrészét elpusztították Dózsa György pórhadai.[6]) A török hódoltság idején még állottak a következők: Vásárhely város 135 házzal, Martir falu 25 házzal, Gorzsa falu 8 házzal, Szentkirály 8 házzal, Mező-Kopáncs 9 házzal, Rét-Kopáncs 8 házzal, Szőllős 17 házzal, Csomorkán 26 házzal, Batida 18 házzal. Vásárhely 1562—64-ben 75000 akcset jövedelmezett a portának.[7])

Vásárhely ezen időben Mossóczy váczi püspöknek 40 frt dézsmát fizetett, melyet Dallos püspök bérbe adott Bethlen Gábor erdélyi fejedelemnek. Az 1647. évi szentesi csata után a város a még körülötte fekvő falvakkal együtt csaknem teljesen elpusztult. Dwornikovich püspök már hiába fordult I. Lipót királyhoz az egri káptalan által kiállított dézsma-kimutatással, mert e vidéken már csak pusztaság volt.[8]) A karloviczi béke megkötése után (1699) a királyi kormány felhivást intézett az Alföld szétrebbent lakósságához, hogy

---

[1]) Szeremlei. Hódmezővásárhely tört. I. 383. 328—370. — [2]) Anonymus XIX. fejezet. — [3]) Fejér. Cod. Dipl. I. 310. — [4]) Monumenta Vaticana. I. 148. 154. 156. 254. — [5]) Lásd: Csánki. Magyarország földrajza. I. 693. — Szeremlei. Hódmezővásárhely tört. II. III. kötet. — [6]) Szeremlei. Hódmezővásárhely tört. II. 208. — [7]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. II. 196. 197. 286. — [8]) Processus decimalis 1719. váczi püsp. urad. levéltár. — Dallos Iratai. 214.

térjen vissza régi helyeire és adott — kivált a városokban — bárkinek településre engedelmet és egy évi adómentességet. Ennek következtében Vásárhely gyorsan benépesedett, de az egykori falvak lakatlanok maradtak továbbra is. I. Lipót király a gazdálanul maradt területeket Schlick Lipót tábornoknak adta bérbe, 1702-ben pedig egy részüket eladta a Németlovagrendnek.[1]) Amikor II. Rákóczi Ferenc-féle fölkelés szerencsés fordulatot vett, Vásárhelyt rövid időre birtokába vette egykori földesura, gróf Bercsényi Miklós, aki 1709-ben haszonbérbe adta Károlyi Sándornak. A szatmári béke megkötése után Károlyi alkuba bocsájtkozott Schlickkel Vásárhely végleges megváltása iránt. Sok huza-vona után 1722-ben megvette tőle 30,000 frtért és még ugyanazon évben királyi adománylevelet kapott az egész óriási vásárhelyi uradalomra.[2])

Egyházi történetéről csak elég gyér adataink vannak. Minthogy az Árpádházbeli királyok idejében a csanádi egyházmegyéhez tartozott, kétségtelen, hogy ennek apostoli buzgalmú első püspöke Szent Gellért, aki oly nagy gondot fordított a magyar nemzet megtérítésére, a keresztény vallásra térítette e vidék lakósait és lehetőség szerint templomokat is építtetett. A török uralom előtti időben Vásárhely mostani területén a következő helyeken voltak templomok: Apácaegyházán, Batidán, Csomorkányban, Szent-Erzsébeten, Férgeden, Hódon, Kápolnafaluban, Rétkopáncson, Adorján-Martyrban, Kutason, Ráróson, Szentkirályon, Szöllösön, Tárnokon, Tömpösön és Vásárhelyen. A vásárhelyi régi templomnak falai a XVIII. század elején iszonyú robajjal a Hód tavába zuhantak, de alapjai még 1778-ban is kilátszottak a földből. A hódi templom azon a helyen volt, ahol ma az úgynevezett ótemplom áll.[3]) Mindezek az idő, a pórlázadás és a törökdúlás áldozatául estek. Az e területen lévő öt plébánia közül négy a csanádi egyházmegye marosontúli főesperességébe tartozott, az adrian martyri (martélyi) a váczi egyházmegye csongrádi főesperességéhez.[4]) A lakosság elköltöztével természetesen ezek is elpusztultak. A török hódoltság idején a csanádi püspökök viszálykodtak a vácziakkal úgy a helyek joghatóságáért, mint dézsmájáért. Végül I. Lipót király a váczi püspökségnek ítélte őket.[5]) A protestantizmus elég korán kezdett terjedni Vásárhely környékén. Jaksics Péter földesúr özvegye meggyökereztette luthera-

[1]) Szeremlei. Hódmezővásárhely tört. III. 199—205. — [2]) Liber Regius XXXIV. 113. — [3]) Szeremlei. Hódmezővásárhely tört. II. 471. 474 — [4]) Monumenta Vaticana. I. 148. 154. 156. 254. — [5]) Althann-féle Processus decimalis 1719.

nizmust csömörkényi birtokára s a templomot is lefoglalta, Csáky Pál és László Vásárhelyen, Ráróson és Rétkopáncson honosította meg a reformációt; Mágocsi Gáspár pedig Mágocson, Gorzsán és Kutason, Vasárhely csakhamar a kalvinizmus tekintélyes helyévé lett, Losonczi István prédikátor alatt, 1647-ben esperességi központtá.[1]) Új benépesítése után a reformátusok, katholikus földesuraik ellenére is, magokhoz ragadtak minden hatalmat, Schlick alatt kőtemplomot építettek és katholikusokat alig engedtek be a városba, Károlyi Sándorral pedig szinte állandóan újjat húztak.

Az idetelepült katholikusokat eleinte a mindszenti plébánosok gondozták. Némethy János plébánost, midőn istentiszteletre eljött, a vásárhelyiek egy alkalommal tettleg bántalmazták. Gróf Károlyi Sándor 1727-ben vályogból templomot építtetett és plébániát alapított. Midőn Althann M. Károly 1744-ben Vásárhelyen egyházlátogatást végzett, oly szomorúaknak találta az itteni állapotokat, hogy azok szanálása végett gróf Károlyi Ferenc földesúrhoz fordult. Midőn ezt a reformátusok megtudták, küldöttséget menesztettek a grófhoz Nagykárolyba és »önként« olyan összeget ajánlottak fel, melyből a katholikusok szilárd templomot építhessenek.[2]) A város által felajánlott pénzből, a grófok és a hívek hozzájárulásával, kezdték építeni 1752-ben a mostani templomot. Ezt 1759-ben a Szentháromság tiszteletére ajánlva, Némethy mindszenti esperes-plébános megáldotta. Azóta ismételten megújították, 1872-ben jelentékenyen kibővítették és kifestették. — Ezen kivül van a temetőben 1878-ban Lichtner Gáspár plébános és a Lukács család költségén a Feltámadt Üdvözítő tiszteletére emelt kápolna; a domonkosrendi apácák kolostorában a Szeplőtelen Fogantatás és a Csajághy család által alapított tanyai iskolában Nagyboldogasszony tiszteletére ajánlott kápolna.

A keresztelt ek anyakönyvei 1727-ben, a házasultaké 1730-ban, a holtakéi 1732-ben kezdődnek. — Canonica Visitatioi 1744., 1778. és 1842. években keltek. — Kegyura volt a nagykárolyi gróf Károlyi-nemzetség, azonban a kegyurasági jogoknak és terheknek a rkath. hitközségre való átruházása jelenleg van tárgyalás alatt. — Egyházi nyelve magyar. — Hódmezővásárhely lakósságának mintegy felerésze a hozzátartozó 35 pusztán és számos tanyán lakik, melyek jórészt az egykori, elpusztult községek neveit viselik. Ezek közt

[1]) Zsilinszky. Csongrádvármegye tört. I. 227—230. — [2]) Szeremlei. Hódmezővásárhely tört. III. 292.

legjelentékenyebb a hat különböző nevű Gorzsa és Martély. Az egykori Szent Adorján-Martyr falu temploma a B. Szűz Mária tiszteletére volt ajánlva.[1]) A helyén 1910-ben 20,000 korona költséggel épített kápolnát Szent Adorján vértanú tiszteletére ajánlották.

Lakósainak száma: Rk. 17777. Ref. 39513. Ág. 2550. Gk. 535. Izr. 1381. Kf. 603.[2])

Plébánosok:

Mihály 1332. körül.
Mátyás 1531. körül.
Bene György 1727—1740.
Greskovics Zsigmond 1741-1743.
Szabó László 1743—1752.
Bernád János 1752—1753.
Szabó László 1753—1765.
Kozma József 1765—1774.
Tóth Tamás 1774—1778.
Kanyó Endre 1778—1781.
Kubik József 1781—1793.
Ancheli Ildefonz 1793—1802.
Bengyel György 1802—1830.
Mericzay Antal 1830—1837.
Vécsey Sándor gróf 1837—1855.
Rötth Antal 1855—1859.
Lichtner Gáspár 1859—1884.
Bernátsky Ferenc Szent Panteleonról nevezett ráczkevei c. apát, (székesfejérvári egyházmegyében) 1884.—

Káplánok: Csincsák János és Kiss Géza.

4. **Kiskúndorozsma,** nagyközség, , , , , helyben van. — A Drusma, vagy Durusma nemzetség ősi fészke. Itt állott ezen nemzetség által alapított bencés monostor, melynek apátját egy 1237. évi okmány említi.[3]) IV. Béla király e Durusma család egyik tagjának, a valkómegyei Gara falut adta 1269-ben s ettől származott a hírneves Garai család.[4]) Durusmai Bernát népesítette be 1300 körül a mai Dorozsma falut, Mihály pedig a mellette fekvő Szent-Mihályt, melytől a család egyik ágát Szentmihályinak nevezték el.[5]) Zsigmond király a csongrádmegyei Durusma-család magvaszakadtával annak birtokait is Garai Miklós nádornak és öccsének, Jánosnak adományozta.[6]) A Garaiak birták még 1478-ban is. Ekkor Dorozsmán két tornyú kőtemplom állott, melynek köveit 1549-ben a szegedi vár építéséhez hordatták el a törökök. Plébániája is volt, amely fölött a Garaiak kegyúri jogot gyakoroltak.[1]) A pápai

[1]) Szeremlei. Hódmezővásárhely tört. II. 271. A plébánia történetét megírta, rosszindulatú tendenciával, műve V. kötetének 656—680. lapjain. — [2]) Unitáriusok és nazarénusok. — [3]) Fejér. Cod. Dipl. VII|III. 61. Wenzel. Árpádkori Oktár. II. 71. — [4]) Fejér. Cod. Dipl. VII|III. 64. — [5]) Zsilinszky. Csongrádvárm. tört. I. 73. Karácsonyi. Magyar nemz. I. 422. — [6]) Fejér. Codex Dipl. X|IV. 660—679.

tizedjegyzékben azonban sem a dorozsmai plébánia, sem az apátság nem fordul elő. Garai Jóbnak 2720 királyi holdat kitevő birtoka és 28 telke volt itt, de ezek közül csak ötön laktak jobbágyok és 1000 holdat a szegediek foglaltak el.[2]) Ezután a Szilassy-család birtokába ment át. A mohácsi csata után Buda felé vonuló török hadak 1526. szept. 30-án Szeged alatt táborozván, a környékbeli falvakban raboltak és gyújtogattak. Ekkor pusztult el — többi közt — Dorozsma és Szentmihály falu.[3]) Azért a török adókönyvekben egyik sem fordul elő. Eszterházi Miklós nádor, mint a kúnok főkapitánya, 1642-ben Dorozsma és Szent Mihály-telek nevű pusztákat »szegedi városhoz applicálja.«[4]) Dorozsma, Mihálytelke és a hozzátartozó Üllés-puszta azon kiskún területek között volt, melyeket I. Lipót 1705-ben a Német lovagrendnek eladott. A dorozsmai legelőért hosszadalmas per keletkezett a lovagrend és Szeged városa közt, melyet a város elveszített. A lovagrend provizora, Orczy István, benépesítette Dorozsmát jászapátii kúnokkal. Most harmadiknak perbeszállt a Szilassy család, mint a községnek a török hódoltság előtti birtokosa. Az ügy az országgyűlés elé is került s végre 1726-ban egyezséggel fejezték be, mely szerint Dorozsma a lovagrendé, Szent Mihály-telek Szegedé lett.[5]) Dorozsma megváltotta magát 1743-ban a lovagrend utódjától, a pesti rokkantak házától, 50,000 rhenusi frtért és szabad kún területté lett. Ezután gyorsan fejlődött; 1838-ban vásártartási jogot kapott.

A Kiskúndorozsmára telepedett jászkúnok lelki gondozását kezdetben a szegedi franciskánusok vállalták magokra. A lakósok 1726-ban 3066 frt segélyt kaptak a bécsi császári kamarától templom építéséhez. Ezt felépítvén, Nepomuki Szent János tiszteletére ajánlották. Ekkor még mindössze 800-an voltak.[6]) De szaporodásuk miatt 1735-ben ki kellett bővíteni a templomot s 1752-ben tornyot építettek hozzá. Minthogy nemsokára a kibővített egyház is kicsinynek bizonyult, 1793-ban kezdték építeni a mostani templomot és három év alatt befejezvén, Dianovszky plébános megáldotta. Többszöri javítás után 1889-ben új toronysisakot emeltek rá és 1904-ben 17000 korona költséggel renoválták. Az elkészülte óta megáldott templomot Roskoványi Ágoston püspök 1856. kisasszony napján felszentelte.

---

[1]) Anjoukori Okmtár. IV. 2—3. — Csánki. Magyarország földrajza. I. 680. — [2]) Gyárfás. Jászkúnok tört. III. 681. — [3]) Thúry J. Török történetírók. I. 268—270. — [4]) Gyárfás. Jászkúnok tört. IV. 228. — [5]) Zsilinszky. Csongrádvármegye tört. II. 135–137. — [6]) Liber IV. Visit. Can. 353.

Ezenkivül Dorozsmán a következő szenthelyek vannak: a temetőben a Szent Kereszt felmagasztaltatása tiszteletére ajánlott kápolna; a külterületi tanyák közt 1910-ben, 22000 korona költséggel Szent István király tiszteletére épült templom; a forráskúti tanyák közt Jézus mennybemenetele és a Göböljáráson Páduai Szent Antal tiszteletére ajánlott kápolnák. — Plébániáját 1725-ben szervezték s azóta vannak anyakönyvei. 1894-ben emeltek új plébániaépületet 12000 frt költséggel. — Canonica Visitatioi az 1745., 1761., 1778., 1784., 1827. évekből valók. — Kegyura, a Helytartó Tanács 1772. február 12-én kelt végzése szerint Dorozsma község tanácsa és a katholikus hitközség. — Egyházi nyelve magyar.

Fiókegyházai

voltak 1735-ig Kiskúnmajsa; 1774-ig Horgos és Szent Péter, amikor ezek per útján a kalocsai egyházmegyéhez csatoltattak. — Most csak külterületei vannak: Átokháza, egykoron község, Bábahegy, Bordánydűlő, Lápostóhegy, Öreghegy, Göböljárás, Üllés, Zsombó. A külterületi Kistemplomtanyán az új templom mellett 1910-ben helyi kápláni állást is szerveztek.

Lakósainak száma: Rk. 17410. Ref. 141. Ág. 35. Gk. 26. Izr. 69. Kf. 38.

Plébánosok:

Balogh Mátyás 1725—1732.
Szabó László 1732—1743.
Greskovits Zsigmond 1743-1745.
Pruczkay János 1745—1756.
Lőrinczy Mihály 1756—1761.
Homor János 1762—1770.
Dianovszky János 1770—1805.
Szabó László 1805—1827.
Tittler Ferenc 1827—1849.
Kovách Pál 1849—1864.
Zolnay Ferenc 1864—1885.
Kiss István 1885—1889.
Kazaly Imre 1889—1893.
Nagy Zakar 1894—1906.
Urbán János ker. esperes és tanfelügyelő 1908.—

Káplánok: Pichler István és Bán Frigyes.

Kistemplom-tanyai helyi káplán: Sztolár István.

5. **Sándorfalva,** nagyközség, , , helyben, Szatymazon van. A legújabb időben keletkezett községek egyike. Midőn a Tisza 1897. évi március 10-én Szegeddel együtt Algyő községet is elöntötte, a templomon és a tiszti lakon kivül egyetlen épület sem maradt fenn. Rády Ferenc plébános, minden igyekezete dacára, az

anyakönyveken kívül semmit sem tudott megmenteni a plébániai levéltárból; azonban Canonica Visitatioi fennmaradtak a püspöki levéltárban őrzött másodpéldányokban, Historia Domusa pedig Bednár József feldolgozásában, amelyet egyedül dolgozott fel Csongrádmegye plébániái közül. A plébánia nemesszívű kegyura, Pallavicini Sándor őrgróf felajánlott ingyen a szerencsétlenül járt algyőieknek a Macskási szőllők nevű, árvízmentes fekvésű területből 300 holdat új település céljából, csupán azt kötve ki, hogy oda csak algyőiek telepedhetnek le és az új községet Sándorfalvának nevezzék el. Miután az új településhez úgy a belügyminiszterium, mint az egyházi főhatóság hozzájárult, hatszáz — egyenkint 550 □-öles telket — hasítottak ki. Azonban egyrészt a röghöz való ragaszkodásból, másrészt mivel lelketlen izgatók a jobbágyvilág visszahozatalával ijesztgették őket, az árvíz elmultával sokan visszatértek régi falujokba s azért idegeneknek is megengedték a Sándorfalván való letelepedést. Igy keletkezett alig két év alatt egy modernül beépített, egyenes utcájú, csinos község.

A kegyúr 1882-ben szép, átmeneti stílű, Mária neve tiszteletére ajánlott templomot építtetett és azt teljesen fölszerelte. Oda helyezték át az algyői plébániát is, amelyhez az újonnan felépült Algyőt affiliálták. — Anyakönyvei 1752. óta vannak meg, de Schematizmusaink szerint 1741-ben kezdődtek. — Utolsó (algyői) Canonica Visitatatioját tartotta gróf Nádasdy Ferenc püspök 1842-ben. — Kegyura: Pallavicini Sándor őrgóf örökösei. — Egyházi nyelve magyar. — Hozzátartoznak: Homoki- és Feketetanyák; a sövényházi határból pedig Fark, Farkirét, Homok, Sörkéd, Irma- és Károlymajor.

Lakósainak száma: Rk. 5684. Ref. 215. Ág. 6. Gk. 8. Izr. 96. Kf. 3.

Fiókegyháza:

Algyő, nagyközség, az anyaegyháztól 11·6 kmnyire, , , helyben van. A XI. században már halászközség volt, melyet I. Géza király fia Álmos herceg 1138-ban a dömösi prépostságnak adományozott »villa Geu« néven.[1]) Azonban 1348-ban Győi Péter volt a birtokosa.[2]) A XV. században már kettészakadt a község, mert 1411-ben előfordul Gewallja és 1471. körül Felgew pos-

[1]) Fejér. Cod. Dipl. II. 100. — Knauz. Monum. Ecclae Strigon. I. 90. — [2]) Fejér. Cod. Dipl. IX/I. 628.

sessio, mind a kettő személynevekben is.[1]) A XV. század elején Algyőt a Mágocsy, Felgyőt a Pöstyéni család birta. Fuxhoffer azt véli, hogy Algyőn volt a most albeyi néven, címben fentartott prépostság.[2]) A mohácsi csata után Szeged alatt táborozó törökök valószínűleg elpusztították mind a két falut, mert adókönyveikben nem fordulnak elő. Algyő csak 1715-ben tűnik fel ismét, midőn III. Károly király gróf Erdődy György kamarai elnöknek adományozta. Azóta a mindszenti uradalom sorsában osztozott.[3]) A XVIII. század elején kezdték benépesíteni többnyire református vallású lakósokkal, kiket azonban Erdődy gróf Bezúr nevű tisztje elűzött s ekkor magukkal vitték a katholikus egyház egyik harangját is.

Templomáról azt mondja az 1718. évi Canonica Visitatio, hogy kőből épült, régi és igen kicsiny. Az odatelepedett kálvinisták használatba vették ugyan, de eltávozásukkor olyan elhanyagolt állapotban hagyták, hogy a helyükbe jött katholikusoknak 1750. körül majdnem újjá kellett építeniök az erős, ormótlan torony kivételével.[4]) Thoma plébános idejében, 1788—1798. években teljesen megújították a templomot. Ezen időkben kapták a váczi piaristák feloszlatott rendházából a szép Szent Anna főoltárképet, melyet Pallavicini Ede őrgróf 1824-ben sajátkezűleg megújított. — A híveket kezdetben a szegedi szentferencrendiek gondozták, azután a tápéi plébánia fiókegyházává lett. Mivel pedig a Tisza áradásai miatt igen nehéz volt innen való ellátása, sőt Komáromy János plébánost egy hivatalos útja alkalmával elragadták a hullámok és a Tiszába fúlt: gróf Eszterházy Károly püspök 1761-ben Tápén egyházlátogatást végezve, Algyőn plébániát szervezett. Azóta állandóan voltak önálló plébánosai az 1879. évi árvízpusztításig, amikor a plébániát az újonnan alapított Sándorfalvára helyezték át. Azonban Algyő lakósainak jelentékeny része visszatért ősi tűzhelyéhez s azért Pallavicini kegyúr itt helyi káplánságot szervezett.

Lakósainak száma: Rk. 2963. Ref. 35. Ág. 9. Izr. 3. Kf. 27.

Algyői és sándorfalvai plébánosok:

Urbanovics Endre 1761—1771.
Győrffy Ferenc 1771—1778.
Markasy Imre 1778—1780.
Klaucz Mihály 1780—1781.
Wach György 1781—1782.
Molnár Pál 1782—1785.
Thoma György 1785—1796.
Horváth Elek 1796—1809.
Nagy János 1809—1812.
Holló István 1912—1823.
Tittler Ferenc 1823—1827.
Komáromy Károly 1827—1837.

[3]) Csánki. Magyarország földrajza. I. 681. 682. — [4]) Zsilinszky. Csongrádvm. tört. I. 234. 235. — [5]) Raizner, A mindszent—algyői uradalom tört. — [1]) Műrégészeti Kalauz. II. 25.

Újfalusi József 1837—1862.
Rády Ferenc 1852—1879.
Csajka Lajos 1879—1881.
Keller Lajos 1881—1883.
Fleischmann Ferenc 1883—1887.
Sipos Imre 1887—1902.
Kádár Szilveszter 1902—1904.
Csapó János érd. esp. 1904—.

Hitoktató-káplán: Payer István.

Algyői helyi káplán: Pesity Imre.

6. **Tápé**, nagyközség, Szegeden van. I. Geyza király fia, Álmos herceg Thapai falut szolgáival együtt az általa alapított dömösi monostornak adományozta.[1]) A tatárjárás idején valószínűleg elpusztult, mert IV. Béla 1247-ben, mint a csongrádi vár tartozékát a szegedi »vendégeknek« adta, meghagyván Leontin szermonostori apátnak, hogy őket Thapai birtokába beiktassa.[2]) Ettől fogva Tápé állandóan Szeged város birtokában maradt. Ibrahim nagyvezér martalócai 1526. évi szegedi táborozásuk alkalmával Tápét is elpusztították.[3]) Ezen csapást csakhamar kiheverte, mert 1558-ban 30 ház után fizetett kapuadót; kikötője és egyéb jövedelmei után 1555-ben 5950 akcset, 1558-ban 6077, 1562—64-ben a fejadóval együtt 15500 akcset fizetett.[4]) A törökök kiüzetése után az újszerzési bizottság minden nehézség nélkül Szeged városának itélte oda.

Templomáról azt állítják újabb Schematismusaink, hogy igen régi, 1059. óta Szent Mihály tiszteletére van ajánlva. Szentélye tényleg a XIII. század építési modorára vall, de a jelzett állítás nem igazolható. Az 1745. évi Canonica Visitatio csak azt mondja róla, hogy ismeretlen régi időben épült.[5]) Az archeologusok véleménye szerint XIII—XIV. századbeli építmény. Szentélyében a mészréteg alatt a 12 apostol festett alakjait találták, melyek szintén igen régiek.[6]) Szeged városa 1770-ben hajóját megnagyobbíttatta és tornyát emeltette. Midőn 1851-ben a toronyba a villám beütött, az egész templomot restaurálták. Most a tápéiak új templom építése iránt tárgyalnak a patrónussal. — Volt-e a török hódoltság alatt plébániája? nem tudjuk. Új betelepítése után a mindszenti plébánia filiája volt, de a szegedi franciskánusok látták el. Plébániáját 1726-ban szervezte Szeged városa, mely III. Károly 1719. május 21-én kelt kiváltságlevele alapján kegyúri jogokat gyakorol felette. Az 1879. évi árvíz rombolásai után 9000 frt költséggel új plébánia-lakot építtetett. Tápét 1883. évi október 16-án meglátogatta I. Ferenc József

[1]) Knauz. Monumenta Ecclae Strigon. I. 90. — [2]) Fejér. Codex Dipl. VIII|III. 136. — [3]) Thúry. Török történetírók. I. 268—270. — [4]) Velics—Kammerer. Magyarországi defterek. I. 89. 119. II. 281. — [5]) Liber IV. Visit. Can. 337. — [6]) Forster. Magyarország műemlékei. II. 278.

Őfelsége. — Anyakönyvei 1726-ban kezdődnek. — Canonica Visitatioi az 1745., 1761., 1778., 1784. és 1842. évekből valók. — Egyházi nyelve magyar.

Lakósainak száma: Rk. 3637. Ref. 143. Ág. 7. Izr. 20.

Plébánosok:

Tary Pál 1726—1740.
Adamik György 1740—1750.
Komáromy János 1750—1752.
Bunkóczi Ferenc 1752—1754.
Thúry Pál 1754—1757.
Újhelyi János 1757—1762.
Ecsédi Ferenc 1762—1764.
Jantsek György 1764—1804.
Seress Pál 1804—1823.
Holló István 1823—1849.
Csányi János 1849—1874.
Szilber Gyula 1875—1904.
Bogoss Béla ker. jegyző 1914—.

Missiós körök.

Roskoványi Ágoston, Vácz lánglelkű püspöke belátva azt, hogy az Alföld óriási területeken fekvő pusztáin, tanyáin és reformátusoklakta nagyobb helyein elszórtan élő katholikusok lelki gondozására korántsem elegendő az, ha azon plébániák lelkipásztorai, amelyekhez egyházilag beosztattak, őket alkalmilag a szentségekkel ellátják: 1854. évi 559. sz. rendeletével négy missiós körzetet szervezett. Egy-egy ilyen körzet lelki gondozásával a pesti, váczi, szolnoki és kecskeméti szentferencrendi házat bizta meg. A szerzetesek ezen elhagyatott helyeket időnkint bejárták s a katholikusokat összegyűjtve, nekik miséztek és prédikáltak, gyóntatták és áldoztatták őket. Minthogy később ezen körzeteken belül több plébánia és lelkészség keletkezett, a missiót ezeknek lelkipásztorai teljesítették. A missiós körök felállítása által nem vétettek ki e helyek azon plébániák joghatósága alól, melyekhez egyház-közigazgatásilag be vannak osztva. — A négy missiós kör most is fennáll.

Ezek a következők:

1. Az alsónémedii-kör, melyhez tartoznak: Adacs, Apaj, Baracs, Gyál, Homok, Alsó-, Felsőpakony, Alsó-, Felsőszenttamás, Szúnyog és Ürbőpuszták, amelyeken összesen 1800 katholikus lakik. Ellátja a kúnszentmiklósi plébánia.

2. Az izsáki körzet, melyhez tartoznak: Orgovány és Páhi községek, Ágasegyháza, Bugacz, Köncsög, Majsa-jakabszállás, Matkó, Monostor puszták, amelyeken összesen 7366 katholikus lakik. Központjuk Majsajakabszállás, a Kármelhegyi Boldogasszony tiszteletére ajánlott kápolnával és missionárius lakással. — Ellátja: Kovács Vincze.

3. Az irsai-kör, melyhez tartoznak: Nyáregyháza és Peszéradacs községek, Borbás, Esső, Dánszentmiklós, Mántelek, Mikebuda, Szentkirály és Szentlőrincz puszták, összesen 9859 róm. kath. vallású lakóssal. — Ellátja a pusztavacsi lelkész.

4. A kiskúnfélegyházai (azelőtt kiskúnsági) körzet, melyhez tartoznak: Balota, Bodoglár, Eresztő, Fehértó, Füzes, Göböljárás, Harka, Kistelek, Kömpöcz, Kötöny, Pirtó, Rekettye, Alsó- és Felsőszállás és Tajó puszták, összesen 7542 katholikus lélekkel. — Ellátja a dóczi lelkész.

Aranymisés áldozópapok:

Demka János, nyug. veresegyházi plébános.
Munka István nyug. nagykartali plébános.
Filipcsics József tb. kanonok, tápiógyörgyei plébános.
Kalmár János nyug. békéssámsoni plébános.
Dolenszky Imre, pápai kamarás, tószegi érd. esp. plébános.
Kiss Imre, nyug. nagykökényesi érd. esp. plébános.
Kossitzky Lajos, c. kanonok, nyug. bujáki érd. esp. plébános.
Srenker Endre nyug. alpári érd. esp. plébános.

Különböző állásokban lévő váczegyházmegyei papok:

Niedermann Márton, I. oszt. tábori lelkész, tb. esperes, a koronás arany érdemkereszt tulajdonosa, Budapesten.

Deák Péter polgári iskolai hittanár és a latin nyelv h. tanára Csongrádon.

Sille István, városi főgimnáziumi hittanár, Kiskunfélegyházán.

Szedlacsek István, áll. főgimnáziumi hittanár, kath. legényegyleti igazgató, Újpesten.

Linka Ferenc, áll. főreáliskolai hittanár, Kecskeméten.

Fitz István, nevelő gr. Széchényi Pál családjánál, lakik Ötvösön (Zala megyében.)

Kovács Ferenc, Constantin-intézeti hittanár, Kiskúnfélegyházán.

Wollemann Tóbiás, tábori lelkész Pólában.

Liebner János.

Bevonult tartalékos tábori lelkészek:

Antal Pál, Bán Frigyes, Bucsányi Sándor, Filó József, Hangai Rupert, Hirmann Miklós, Hornyik Sándor, Latzkovits Rezső, Nitsch Arthúr, Perger Ágoston, Székely Ferenc, Sztankó Albert, ifj. Trungel János, Vall Ferenc, Winkler József, ifj. Huszár László.

A váczi egyházmegyében lakó idegen egyházmegyei papok:

Csáka Károly, esztergom-főegyházmegyei pap, nyug. zsolnai főgimnáziumi igazgató, lakik Váczon.

Dolánszky Alajos, egri főegyházmegyei pap, nyug. ecsédi lelkész, arany-misés áldozópap, lakik Péczelen.

Göcze Aladár, egri főegyházmegyei pap, érd. esperes, nyug. abádszalóki plébános, lakik Váczon.

Kovács József, pécsegyházmegyei pap, nyug. tengődi plébános, lakik Rákosszentmihályon, Regele János-u. 14. sz.

Rácz János, szervita szerzetes, lakik Peregen.

Róka Lajos, kalocsai főegyházmegyei áldozár, nyug. dunapataji plébános, lakik Soroksáron.

Szelényi Ödön, esztergom főegyházmegyei pap, fővárosi hitoktató, lakik Újpesten.

Szijártó Károly, veszprémegyházmegyei pap, nyug. csurgói esperes-plébános, lakik Pestszentlőrinczen.

Thuránszky Antal, rozsnyóegyházmegyei pap, lakik Gödöllőn.

Beteg-állományban lévő papok:

Erdélyi Ferenc, Hirmann Miklós, Kovács Sándor, Tóth István.

A váczi papnevelő-intézet növendékei:

IV. éves theologusok:

Balázs László	Kürti István
Fekete András	Német Vince
Herrhóf Mátyás	Olajkár Alajos
Kovács András	Urbán János
Kovács Sándor	Valter Lajos

III. éves theologusok:

Fieszl János	Kraszna Albin
Gampel Béla	Molnár Lajos
Klobetz Sándor	Prause József
Kohlmayer Mihály	Sarkadi Ferenc
Kőrösi János	Sári József.

II. éves theologusok:

Czintner Mihály	Pataky Dezső
Magyar György	Pokorny Géza

Prasser Lajos
H. Szabó László
Szilágyi Imre
Szilágyi Mátyás
Szirmák Gyula
Urbán Mihály
Zámbó Dezső

I. éves theologusok:

Décsei Géza
Gyurcsovics Károly
Kasztovszky Imre
Kiss István
Kuli Vendel
Lucskai István
Paulovics Pál
Radványi Géza
Rakonczai István
Szalai Imre

VIII. osztálybeli gimnazisták:

Balog Béla
Bartal Ráfael
Erdélyi István
Málnási István
Molnár Béla
Molnár Jenő

VII. osztálybeli gimnazisták:

Csorba Ferenc
Kórós István
Kőrakó Béla
Reitinger András
Zachar Alajos

Pázmáneumi növendékek Bécsben:

Feldhoffer János III. éves.
Királymezey Tibor II. éves.

A középponti papnevelő-intézetben, Budapesten:

Vanyek Béla IV. éves.
Csik József III. éves.

A jezsuita-kollégiumban, Innsbruckban:

Taraba József III. éves bölcselettanhallgató,
Bosnyák Ferenc II. éves bölcselettanhallgató,
Klasz Márton II. éves bölcselettanhallgató.

Szent József fiúnevelőintézet.

Csávolszky József, c. püspök, váczi kanonok, még püspöki titkár korában kezdett fáradozni azon eszméje kivitelén, hogy olyan nevelőintézetet létesítsen, melyben a váczegyházmegyei kántorok és tanítók gimnáziumba járó fiait kellő felügyelet alatt, lehetőleg olcsó dijért nevelnék. Az eszmét maga Peitler A. József püspök is felkarolta és adakozásra szólította fel a papságot és a tanítóságot. A

felszólítás szép eredménnyel járt, úgy hogy az intézet 1885. évben megnyílt 12 növendékkel. 1886-ban 15, 1887-ben 20, 1888-ban 22, 1889-ben 26 és így tovább 1905—1906-ban már 72 volt a növendékek száma. Jelenleg a növendékek hivatalos létszáma 80. — Az intézet alapítványai: Neszveda-alapítvány 20000 K. Ezen alapítvány a jelenlegi intézeti épületbe beépíttetett és így most nem kamatozik. Visszafizetés után 5% kamatot hoz; Somhegyi-alapítvány 2905 K 10 f; Pósva Lajos, volt lőrinczii esp. plébános alapítványa 4000 K; adakozásokból összegyűlt »Csávolszky-alap« 588 K 90 f; a szolnok-újszászi-tankerület 1902-ben beadott 400 K-t, utóbb beküldött 114 K-át két részletben. Ezen alapítvány kezelendő, míg 2000 koronára növekszik, mikor is kamatai folyósítandók lesznek, az alapítvány 1913. dec. 31-én 840 K 33 fillért tett ki; Matejka Vilmos, ecseri plébános hagyatékából 6942 K 74 fill.; egy drb váczi Ipar és ker. Hitelintézeti részvény 500 K névértékkel; tizenkettő drb nyitrai részvény Mohacsek Ida hagyatéka, á 200 K névértékkel. A részvények értéke 1913. dec. 31-én 8640 K; alapítványi tagdíjak 1913. dec. 31-én 3669 K 26 f. Újabban igen dicséretes mozgalom indult meg Váczon: Miokovich Antal és Paull Béla váczi tanítók indítványára a váczi közép- és alsó-, valamint a felsővárosi tantestület, mint testület belépett az alapító tagok közé olykép, hogy az alapító tagdíjat 5 éven át évi 10 korona részletekben törlesszék le. Hasonló mozgalom megindítása érdekében megkeresték az egyházmegye összes tankerületeit. — Igazgató: *Kolossváry Mihály* prépostkanonok; régens: *Halász József* szentszéki tb. ülnök; tanulmányi felügyelők: *Miskolczy Jenő* és *Nagy Géza*.

Szerzetes rendházak

a váczi egyházmegye területén.

I. Kegyes-tanítórend.

1. **Váczi rendház.** Alapítója gróf Kollonitz Zsigmond váczi püspök, aki 1714-ben felszólította a kegyes-tanítórend főnökét, hogy küldjön Váczra rendtagokat a plébánia vezetésére és az ifjúság oktatására s erre megfelelő alapítványt is tett. Alapító-levelét 1714. október 3-án állította ki Pozsonyban.[1]) Még ugyanazon évben jött Váczra négy szerzetes Zajkányi Lénárd elöljáróval, kik átvették

[1]) Liber III. Visit. Can. 87—90. l. Közölve: Gimn. Értesítő. 1895—96. (Halmi) 1. l. Karcsú. Vácz város tört. VIII. 41. — A többi adatok is Halmi László igazgatónak az idézett Értesítőben megjelent értekezéséből valók.

az akkori egyetlen váczi plébánia gondozását, egyikök pedig átvette a kevés számú egyházmegyei növendékpapok oktatását. Minthogy az alapító levél szerint arithmetikát és rhetorikát is kellett tanítaniok, csakhamar 4 osztályú gimnáziumot is nyitottak, melybe 1717-ben már 230 tanuló járt. 1719-ben felmentetvén a plébánia vezetésétől, elestek jövedelmük javarészétől és rongyos szalmafedelű házba voltak kénytelenek költözni. Ekkor Berkes András, a nagylelkű nagyprépost, nekik adta (1720-ban) saját házát, melyet céljaiknak megfelelőleg átalakíttatott és önmaga annak egy részébe »zsellérként« vonult meg, öt év mulva pedig új szárnyat építtetett hozzá. Ezen épületben volt egy kis kápolna a rendtagok számára. Gróf Althann M. Károly püspök 1744-ben kezdte a mostani templomot építeni saját költségén. Kaló Ferenc kanonok két toronnyal ékesíttette; más káptalani tagok fölszerelték, Kaló 1745-ben a Szentháromság tiszteletére ünnepélyesen megáldotta.

Az intézet ezen idő óta úgy hírnévben, mint látogatottságban gyorsan emelkedett. Migazzi bíboros megnyitotta, 1764-ben, Academia címmel a filozofiai kurzust. Ettől fogva tódultak az ifjak Váczra úgy, hogy 1765-ben Migazzi kénytelen volt az eddigi épületeket kibővíttetni, sőt ekkor konviktust is nyittatott bennlakó növendékek részére. 1768-ban már 553 tanuló látogatta az intézetet. A »szegény nemes ifjak konviktusát« Migazzi püspök 1767-ben Theresianummá változtatta át, melyben a tanulókat nemcsak a gimnaziális tárgyakra oktatták, hanem magasabb fokú műveltségre is nevelték. E konviktust 1768-ban külön épületébe, a mostani fegyházba, helyezték át. De megjött a villámcsapás. II. József császár 1783. évi rendeletével a Thereziánumot feloszlatta, a középiskolát pedig valósággal megdermesztette. Az intézet csaknem áldozatául esett a császár szerencsétlen újítási mániájának, mert 1775-ben be kellett szüntetni a két filozófiai osztályt, 1777-ben ötre szállították le a gimnáziumi osztályok számát. Sőt, hogy a csapás teljes legyen, a piaristáknak 1785. június 17-én egy nap alatt át kellett hurcolkodniok a dominikánusok kolostorába, mert az ő kényelmesebb házukat katonai laktanyául foglalták le. A templom belső berendezését, még tornyait is árverésre bocsátották. Szerencsére, a berendezést jobbára papok vették meg, kik azt később visszaadták; a tornyokra pedig nem akadt árverező. A tanulók száma annyira megfogyatkozott, hogy II. József uralkodásának utolsó évében az öt osztályba már csak 116-an iratkoztak be. Tiz esztendeig tartott e szomorú állapot, mig a piaristák — ezalatt teljesen megrongált házukat — visszakapták, nagy költséggel

Sajtó alá került 1915. február 26-án.

helyreállították és templomukat ismét berendezték. Most új élet kezdődött. Koppy Károly piarista, egyetemi tanár könyvtárát, a tatai rendház fölös számú szertárát a váczi intézetnek adományozta. A rend kormánya az 1802. évi országgyűléshez segítségért folyamodott, hogy intézeteit fentarthassa és fejleszthesse. Sok utánjárás következtében a király 1804-ben 32000 frt évi segélyt utalványozott ki a rendnek, melyből a váczi háznak is jutott. Az intézet ismét fejlődni kezdett. 1797-ben visszaállítatván a két filozófiai osztály, a tanulók száma azonnal 325-re emelkedett, 1807-ben pedig a nyolc osztályban már tizenkét tanár oktatott. Bodonyi Miklós prépost áldozatkészségéből, a kormány által gördített akadályok dacára, 1820-ban a magyar nyelvet és irodalmat is kezdték tanítani.

Ezentúl, nem említve az 1831. évi kolerát, az intézetet nem érte nagyobb csapás az 1848. évi szabadságharc kitöréséig. Ekkor június 11-én hirtelen be kellett zárni az iskolákat; a növendékek jó része, részint önként, részint kényszerítve, a szabadságharcosok sorába állott. Horváth Mihály kultuszminiszter pedig lefoglalván az üresedésben lévő püspökség jövedelmeit, az ezekből díjazott filozófiai tanárokat sem akarta fizetni, minek következtében a püspöki lyceumnak nevezett filozófiai kurzus mindenkorra megszűnt. A rendházat katonai kórházzá alakították át. Az 1849-ben még fennállott ugyan a hat osztály 140 tanulóval; de a Thun-féle új tanrendszer következtében az országos hírnévnek örvendő püspöki lyceum 4 osztályú kisgimnáziummá zsugorodott össze. Igy tengett az intézett 1870-ig. Ekkor Peitler Antal püspök a városi képviselőtestülettel egyetértve, felszólította a kegyes-tanítórend főnökét, hogy az általuk felállítandó V. és VI. osztályt tanerőkkel lássa el, kiknek díjazására a püspök évenkinti 1200 frtot, a város 600 frtot ajánlott meg. Igy állították fel 1870-ben az V., a következő évben pedig a VI. osztályt. Petróczy László nyug. kartali plébános 1880-ban 31000 frtot bocsátott a püspök rendelkezésére azon kikötéssel, hogy ezen összeg kamataiból a következő tanévre a gimnázium VII. és VIII. osztálya létesíttessék. Minthogy a kiküldött bizottságnak több rendezetlen anyagi kérdést nem sikerült azonnal tisztáznia, Peitler püspök miniszteri engedélylyel egyelőre világi papokat alkalmazván óradíjas tanárokul, a két osztályt a szeminárium épületében helyezte el. Ezen ideiglenes állapot 8 évig állott fenn; mialatt folytak az alkudozások a végleges megoldás felett. Schuster Constantin püspök oldotta meg e csomót, midőn 1893-ban a piarista rendházhoz az összes igényeket kielégítő szárnyat emeltetett és azt teljesen berendezve a kegyes-tanítórendnek

adományozta, csupán azt kötve ki, hogy a főgimnázium vagyoni ügyeit a váczi püspök főhatósága alatt álló bizottság intézze. Egyébként az oktatást teljesen a rend vette át.

A kegyes tanítórend 1852. óta újoncnövendékeit a váczi rendházban nevelteti.

Igazgató és házfőnök: *Schandl Miklós,* a váczi püspöki szentszék tb. tanácsosa, a gimn. felügyelő bizottság tagja.

Ujonc-mesterek: Lőrincz Gábor, az újoncok tanára és könyvtáros. Károsi Sándor bölcselettudor.

Házi lelkiatya és alkormányzó: *Arányi Béla.*

Gimnáziumi tanárok: Bán Márton, Bertalan István, Divényi Gyula, Dombai Gyula, Gombos Antal, Károlyi János dr., Károsi Sándor dr., Kisparti János dr., Pesovár Ambrus, Rozs Lajos.

Az újonc-növendékek létszáma: 30.

2. **Kecskeméti ház.** Gróf Koháry István, országbíró és honti főispán, az 1712. évi diétára Pozsonyba utaztakor Nyitrán leszállt s a kegyesrendiek templomában szentmisét hallgatott. Midőn P. Lénárd házfőnök megtudta, hogy ott van a méltán »legkatholikusabbnak« (catholicissimus) nevezett főúr, az egyházból kijövet magyar nyelven üdvözölte őt. A grófot ez nagyon meghatotta. Imáikba ajánlván magát, elutazott s visszatértekor tudatta az atyákkal, hogy szándéka volt végrendeletileg arról gondoskodni, miszerint az ő városában, Kecskeméten, az Isten dicsőségére, az egyház gyarapítására és úgy a helybeli, mint a vidéki ifjúságnak nevelésére és tanítására a kegyesrendieket megtelepítse; azonban szeretné tervét még életében megvalósulva látni. Azért felkérte őket, hogy közöljék szándékát a rendfőnökkel és azután keressék őt fel kedves magányában Csábrágon, a továbbiak megbeszélése végett. A kiküldött P. Eusztach rendi alkormányzó és P. Lénár Csábrágvárából azonnal Kecskemétre utaztak, ahol Bajtay István jószágkormányzóval megegyeztek a rendházul szolgáló telekre nézve és a gróffal azonnal szerződést is kötöttek.[1]) Az ügy oly gyorsan haladt, hogy 1715-ben Majthényi Domonkos házfőnök két rendtársával Kecskemétre bevonult s mivel a rendházat még meg sem alapozták, az ottani Mária-társulati házban telepedtek le és megnyitották a két grammatikai osztályt. Emellett lelkipásztorkodással is foglalkoztak. A kollégium épülete

[1]) Cseh. A kecskeméti kegyesrendi gimnázium tört.

csak 1725-ben készült el. 1724-ben kezdték építeni templomukat, melyet 1736-ban a Szentháromság tiszteletére ajánlva felszenteltek.

Még 1725-ben megnyitották a poetikai és retorikai osztályt. A tanulók száma oly gyorsan szaporodott, hogy 1753-ban ismét új épületszárnyat kellett emelni és ekkor az algimnáziumot nagy-gimnáziummá fejlesztették. 1759-ben már 480 tanulója volt. Azonban az 1777-ben életbelépett új tanterv ismét három osztályúvá sülyesztette az intézetet, minek következtében 1788-ban mindössze 26 tanuló maradt a grammatikális osztályokban. II. József halála után 1790-ben ismét hat osztályúvá lett és 1806-ban már 282 tanuló látogatta. A mult század harmadik tizedében a régi tantermek már nem feleltek meg az igényeknek, azért 1832-ben »Kecskemét városának róm. kath. tanácsa és polgárai a tudománynak« új épületet emeltek. A szabadságharc alatt ezt is katonai kórházul használták és annyira megrongálták, hogy csak az 1851—52. iskolai évre lehetett — és pedig csak négy osztálylyal — megnyitni. Az abszolutisztikus korszakban csak tengődött, de 1860-ban megnyitották ismét az ötödik és a következő évben a hatodik osztályt, melynek új helyiségét maga Peitter Antal püspök avatta fel s ekkor 1000 frtot tett le ösztöndíj alapjául.[1]) Az utána következő két évben felállította az Egyháztanács a VII. és VIII. osztályt és 1863-ban megtartották az első érettségi vizsgálatot. Ettől fogva annyira növekedett a tanulók száma, hogy 1893-ban ismét új szárnyat kellett emelni az épülethez.[2]) Az 1911. évi április hóban egyezség jött létre, mely szerint a Vallás- és közoktatásügyi minisztérium évi részletekben összesen 350000 koronával segélyezi az egyházközséget egy új gimnázium megépítésében. A közbejött vészes idők miatt azonban ennek kivitelét elhalasztották.[3]) A kegyesrend itt nevelteti a gimnázium felső osztályaiba járó saját növendékeit is. Az 1911. évi földrengés nagyon megrongálta az összes épületeket; csak a templom kijavítása 40000 koronába került.

E házban a következő rendtagok vannak: Hannig István házfőnök, Brach József főgym. direktor, vicerektor s házi lelkiatya, Tóth György a főgimnázium nyugalmazott igazgatója, kánonjogtudor, a váczi püspöki szentszék tb. tanácsosa, Tihanyi Béla a rendi növendékek prefektusa. Gimnáziumi tanárok: Agárdi László, Dutschák Endre, Kummergruber Emil, Niklos János, Pózna

[1]) Religio. 1861. IV. 328. — [2]) Borovszky. Pestmegye monogr. II. 353. — [3]) Dr. Tóth igazgató közlése.

*

József, Szalay József, Tell Sándor, Wágner Lajos, Nagy József, Rassovszky Gyula.

A főgimnáziumba járó egyszerű fogadalmat tett növendékek száma: 30.

II. Szent Ferencrendi minoriták.

Gödöllőn, első sorban Podhorányi József apátplébános lelkesítő buzdítására, elhatározta a községi képviselőtestület, hogy községi gimnáziumot létesít és annak vezetését szerzetesekre bízza. Az 1911. év tavaszán az ügy már annyira érlelődött, hogy a minoritarend magyarországi főnökével szerződést kötöttek, melynek értelmében internátussal egybekötött, fokozatosan fejlesztendő főgimnázium létesítésére és ellátására kötelezik magokat kölcsönösen. Minthogy az ügyet az éppen Gödöllőn tartózkodó I. Ferenc József Őfelsége is pártfogólag tudomásul vette, Pestvármegye jóváhagyta a szerződést és a kultuszminisztérium államsegélyt igért az amúgy is kívánatos helyen létesítendő intézetnek. A gimnázium I. osztályát már 1911. szeptember 1-én nyitották meg a gróf Chotek Rezsőné tulajdonát képező házban. Koch Sándor igazgató és Bujnovszky Aurél tanár voltak az ideiglenes rendház első lakói és a gimnázium tanárai. Minthogy a grófné házát az ugyanoda megtelepedett apácáknak adományozta, a gimnáziumot egy év mulva — ismét csak ideiglenesen — a községház régi épületében helyezték el, rendházul pedig egy magánházat béreltek, amíg a kor igényeinek megfelelő épületeket tudnak majd emelni.

Jelenleg 5 gimnáziumi osztálya van.

Ezen házban a következő rendtagok vannak: Koch Sándor házfőnök és igazgató, Bujnovszky Aurél, Csák Cirjék dr. Nagy Incze és Schmidt Szaniszló tanárok.

III. Szentferencrendiek a Kapisztránói Szent Jánosról nevezett tartományból.

1. **Kecskeméti társház.** Miként telepedtek meg a szentferencrendiek Kecskeméten és miként működtek az 1644—1772. években, azt a plébánia történeténél tárgyaltuk (289—296. l.) Itt adjuk a rend tulajdonában levő Szent Miklós myrai püspök tiszteletére ajánlott templom történetét. — Rupp Jakab szerint a templomot valaha még a görög szertartású hívek emelték volna. Hanem azon első templom építésének ideje és annak alakja teljesen ismeretlen; csak annyi bizonyos, hogy az elpusztult s a középkorban már ez a mos-

tani állott és ez volt a város plébánia-temploma.[1]) Midőn Kecskeméten a protestantizmus fejét felütötte, a lutheránusok egy ideig közösen használták a katholikusokkal, ami sok viszálykodásra adott alkalmat s azért 1564-ben úgy egyeztek ki, hogy a katholikusok megtartották e kőtemplomot, a lutheránusok meg annak kerítésén belül fából építettek magoknak imaházat.[2]) Száz év mulva, amikor már a szentferencrendiek vezették a plébániát, ismét viszály támadt a Szent-Miklós templomért. Reiszig szerint, 1653-ban viszályok támadtak a két felekezet (katholikusok és kálvinisták) között, mire Wesselényi Ferenc nádor, mint a város akkori földesurainak egyike, mindkét felekezet megbizottait maga elé rendelte, ahol ezek a templom, a sekrestye, a cinterem és ezek közös kerítésének birtoka tekintetében kiegyeztek.[3]) Ez a megegyezés alig lehetett más, mint hogy a katholikusok továbbra is a kőtemplomot, a reformátusok pedig a fatemplomot használták, mert midőn az 1678. évi nagy tűzvész alkalmával mind a kettő leégett, akkor — gróf Koháry István földesúr tanácsára — a reformátusoknak a piactéren adtak helyet új, kőből való templom építésére, melyet a katholikusok tartoztak kőfallal bekeríteni, vagy pedig e célra 2000 tallért lefizetni.[4]) Megváltották. A ferencesek saját költségükön állították helyre az ő templomukat, melynek főoltárát Dwornikovich püspök szentelte föl 1698. május 17-én. Ezenkívül még hat oltár volt a templomban. Természetes, hogy azóta ismételten javították. Az 1911. évi rettenetes földrengés alkalmával úgy a templom, mint a kolostor nagyon szenvedett. Az óriási károkat sikerült helyrehozni a hívek adományaiból, a kolostor megtakarított filléreiből és az államsegélyből.

A szerzetesek Kecskeméten való letelepedésök után nemcsak a plébániát látták el, hanem népiskolát is tartottak fenn, sőt nemsokára itt helyezték el bölcseletet tanuló növendékeiket is. Miután a plébániát világi papok vették át, a »barátok« temploma továbbra is igen népszerű maradt. Az egyszerű nép azután is legjobban oda szeretett járni gyónni, predikációra és betegeihez leginkább a szerzeteseket járatta; az elemi iskolákban ők tartottak hitelemzéseket továbbra is.

Azon 128 év alatt, míg a plébániát gondozták, a következő rendtagok voltak plébános-helyettesek és házfőnökök:

---

[1]) Magyarország helyrajzi tört. III. 716. — [2]) Hornyik. Kecskemét története. II. 225. — [3]) Borovszky. Pestmegye monogr. II. 332. — [4]) Rupp. Magyarország helyrajzi tört. 718.

Gyöngyösi János[1]) 1644—1647.
Szegedi István 1647—1649.
Szegedi Pál 1649—1656.
Gyöngyösi Krizosztom 1656-1659.
Ludányi Márton 1659—1660.
Csiki János 1660—1661.
Baróti Miklós 1661—1662.
Szúnyog Antal 1662—5665.
Kolozsvári Bertalan 1665—1667.
Jászberényi Gábor 1667—1668.
Ivanovics Ambrus 1668—1669.
Pásztohi Imre 1669—1671.
Bátori Miklós 1671—1673.
Szécsényi György 1673—1675.
Jászberényi Gáspár 1675—1676.
Baróti Miklós 1676—1677.
Egedi Nándor 1677—1678.
Kulcsár Gergely 1678—1680.
Búzás Gellért 1680—1685.
Litkei János 1685—1686.
Sára György 1686—1690.
Móra Athanáz 1690—1691.
Szegedi Pál 1691—1692.
Búzás Gellért 1692—1700.
Palásti Endre 1700—1701.
Kiss Tamás 1701—1703.
Nagy János 1703—1705.
Móra Balázs 1705—1707.
Bárkányi János 1707—1709.
Kiss Tamás 1709—1710.
Borits Elek 1710.
Győri János 1718.
Olasz Remig 1740.
Várkonyi Jeremiás 1744.[2])

Ezen házban jelenleg a következő rendtagok vannak: P. Bacsich Metód házfőnök, P. Damó Alfonz h. házfőnök, Mágócsy Imre, P. Vörös Rezső, P. Bozóky Manfréd, P. Zborek László mindannyian egyszersmind hitoktatók és Fr. Kovács Peregrin szolgálattevő testvér.

2. **Szolnoki társház.** A szentferencrendiek letelepedésének és plébániájának történetét az illető helyen tárgyaltuk (332-336 l.). Szolnok város bírája és tanácsa 1817-ben szerződést kötött a szerzettel, melynek értelmében átveszik az úgynevezett »nemzeti fiúiskolát« s ennek felső osztályában a latin nyelv elemeit is tanítják. Az ittlakó nagyszámú sótiszt kérelmére 1821-ben külön I. és II. grammatikális (latin) osztályt állítottak fel, melyek a rendházban voltak elhelyezve. A ferencesek 1833-ban újabb szerződést kötöttek a várossal, mely szerint ők kötelesek a gimnáziumot négy osztályúvá fejleszteni, a város pedig fizet a szerzetnek évenkint az igazgató után 160 frtot és minden tanár után 150 frtot. Az új osztályokat ismét csak a kolostorban helyezték el s mivel ennek következtében magoknak sem volt elegendő helyiségük, Dubecz Tamás buzgó házfőnök és igazgató a társház terhére 4200 frt kölcsönt vett fel a gimnáziális alapból és 995 frt adományt gyűjtött össze, melyhez a ház még 550 frtot adott és így felépítette 1835-ben a hat tantermes külön gimnáziumot. Az

[1]) Itt az előnév a születés-helyet jelzi. — [2]) A többieket nem sikerült kikutatnunk.

1836—37. iskolai évben a szerzetesek már mind a hat osztályban tanítottak; egyelőre mint magán-iskolában, mert nyilvánossági jogot csak 1844-ben tudtak kieszközölni az intézet számára, addig a gyöngyösi, vagy pedig a kecskeméti gimnázium tanárai előtt kellett a tanulóknak vizsgálatot tenniök. Jóllehet a szerzet a városnak az építkezésre felvett kölcsönt visszafizette, később a város mégis igényt támasztott a gimnázium épületére. Az 1848—49-iki szabadságharcban katonai kórházzá alakították az épületet s berendezését tönkretették. Emiatt és a várossal való viszály miatt, a tanítás 1862-ig szünetelt s csak az 1862—63-ik iskolai évre nyitották meg ismét a gimnáziumot.[1])

A szerzetesek buzgalommal tanítottak tovább is, azonban a rend nem tudott eleget tenni a tanárok képesítésére vonatkozó 1883. évi törvénycikkelynek s az azért, a gimnáziumról önként lemondván, Szolnokon 1887-ben állami gimnáziumot létesítettek. Azóta a szerzetesek csupán lelkipásztorkodással és hitoktatással foglalkoznak.

Ezen rendházban a következő szerzetesek vannak: P. Árva Ferenc, házfőnök és h. plébános, P. Tóth Dezső, P. Hermann Tádé, P, Mezey Linus, P. Boskó Fauszt, P. Radvánszky József, P. Smóling Péter mindannyian segédlelkészek és hitoktatók, P. Durny Boldizsár áll. főgimnáziumi hittanár, Fr. Szikszay Jób sekrestyés.

3. **Váczi társház.** Roll Ferenc, a szentferencrendiek magyarországi rendtartományának főnöke, 1719-ben azon kéréssel fordult Althann M. Frigyes püspökhöz, hogy adjon Váczon szerzetének alkalmas helyet a megtelepedésre. A püspök örömmel fogadta az ajánlatot és felajánlotta nekik az egykori várat — azon kikötéssel, hogy az erősség romjait és az ott található faragott köveket kötelesek eredeti állapotukban fenntartani, mig az ellenkezőre a királytól főkegyúri engedélyt nem kapnak, amelyért egyébként maga a püspök folyamodott. III. Károly király még ugyanazon évi október 30-án kelt kancelláriai leiratával megadta ezekhez a főkegyúri engedélyt. Eközben már 1719. május 3-án, a Szent Kereszt feltalálásának ünnepén, bevonult Váczra a 3 áldozópapból és 3 laikus testvérből álló szerzetes család, kik az úgynevezett »sütőházban« telepedtek meg. Sem templomuk, sem rendes kolostoruk nem lévén, a nagylelkű »legkatolikusabb« főúrhoz, gróf Koháry István országbíró, honti

[1]) Mindez bővebben: Karkecz Szolnok város közoktatásának és plébániájának története. 1885.

főispánhoz fordultak. A bőkezű főúr adott nekik 20,000 frtot építkezésre és 10,000 frtot örök alapítványul azon kikötéssel, hogy kötelesek családjának tagjaiért naponkint misézni. Még 1721-ben hozzáfogtak a templom és a kolostor építéséhez s 1726-ban készen állt a szentély, melybe maga a nemes gróf állíttatta 3286 frt költséggel a Szent István első vértanú tiszteletére szentelt oltárt és a kolostornak város felőli része, 1751-ben befejezték az építkezést mostani nagyságban. Magát a templomot azonban, fogadalmuk szerint, a Szent Kereszt feltalálása tiszteletére ajánlották, melyet Salbeck Károly püspökhelyettes 1786. július 27-én felszentelt. A 8 mázsa 37 fontos nagyharangot a templomalatti kazamatákban talált ércből öntették. — A szerzet 1732-ben bölcsészetet tanuló növendékeit Váczra helyezte el, kik a püspöki lyceumba jártak előadásokra, a bosnyák rendtartomány theológusai pedig a szemináriumba. A szerzetesek kisegítő lelkipásztorkodással foglalkoztak nemcsak Váczon, hanem Verőczén, Kosdon, Szilágyon és ideiglenes más helyeken is. 1745-ben szervezték a kordaviselők harmadik rendjét, melyet II. József császár 1782-ben eltörölt és az utódok éppen száz év mulva állítottak vissza, XIII. Leo pápa »Auspicio concessum est« kezdetű encyklikája következtében. A szerzetesek száma azonban folyton kevesbbedett, úgy, hogy már egy félszázad óta alig egynéhányan laknak a tágas épületekben.[1])

Jelenleg vannak e társházban: P. Schmidt Fulgencius házfőnök és P. Skultéty Pál rendtag.

IV. Szentferencrendi kapucinusok.

Máriabesnyői ház. A kapucinusokat a Canonica Visitatio szerint Stahremberg Gundacker gróf telepítette meg Hatvanban és pedig Rupp állítása szerint az 1729. évben.[2]) Itt kedvelte meg őket Gödöllő új földesura, Grassalkovich Antal herceg. A nemeslelkű úr nejével, Klobusiczky Teréz grófnővel fogadalmat tett, hogy uradalmukban kápolnát fognak emelni a lorettói Szentszűz tiszteletére és oda járnak majd szombatonkint Istennek a vett jókért hálát adni. Egykor Hatvanból haza kocsizva, az ősi Besnyőfalunak szép helyen fekvő templom-romját szemelték ki e célra és 1759. tavaszán az építéshez fogtak. Egy Fidler János nevű kőmivespallér vezette a romok eltakarításának munkálatait. Április 19-én

[1]) Bővebben: Karcsú. Vácz város tört. VIII. 158—239. — [2]) Magyarország helyrajzi tört. I. 704.

reggel munkába menet, elbeszélte az egyik munkásnak éjjeli álmát, hogy a romok közt ott, ahol egykoron a templom főoltára állott, valami szépet fognak majd találni. S csakugyan, dél felé a szentély közepén mintegy két lábnyi mélységben, egy kő alatt csontfaragványt leltek, melyről a földet letisztítva, a pallér fölkiáltott: »Ime itt van az álmodott szépség, a Boldogságos Szűz Máriának szobra!« A munkások a gödöllői templomban eskü alatt vallották ezeket, mire a hercegi család a 11 cm magas szobrocskát, drágakövekkel ékesítve, egyelőre gödöllői templomában helyezte el és elhatározta, hogy a tervbe vett kápolna helyett templomot építtet, mely családi sírboltjául is fog szolgálni. A szentély 1761. Nagyboldogasszony ünnepére készült el. Főoltárára a grófnő a lorettói Mária-szobor egy méter magas mását állíttatta. De a nép azontúl is inkább Gödöllőre az ott talált kis szobrocska tiszteletére zarándokolt Nagyboldogasszony napján. A kegyúrnak szándéka volt a máriabesnyői templomhoz remetelakot építtetni, melyben Perneki Ferenc ecseri plébános vezetése alatt három remete élt volna, de Althann bíboros tanácsára ezt kolostorrá bővitette ki és a hatvani kapucinusokat hívta meg oda. Miután a templom szentélye és a kolostor készen állott, 1783. december 7-én nagy ünnepélyességek közt bevezették a P. Leonidasz főnöksége alá rendelt három szerzetest és átadták nekik a Mária Terézia királynő által megerősített alapítólevelet. A templom hajóját csak 1768-ban kezdték építeni. A kész szentegyházat Salbeck Károly püspökhelyettes szentelte föl 1771. március 17-én. Ezen alkalomra XIII. Kelemen pápa teljes búcsút engedélyezett. A búcsúsok mindnagyobb tömegekben keresték fel e széppé vált helyet.

Grassalkovich herceg nem akarván megengedni, hogy ott korcsma létesüljön, hét házat építtetett a kolostor közelében s azokat ingyen adta át egyes családoknak oly kötelezettséggel, hogy tartoznak a szerzeteseknek bizonyos szolgálmányokat teljesíteni és a zarándokoknak szállást adni. A kolostor alapításának százéves fordulója alkalmából, 1863. szeptember 5. napján nagy ünnepségek színhelye volt Máriabesnyő. Azóta a »hétház« községgé és nyaraló teleppé nőtte ki magát. Legújabban P. Torma Izidor házfőnök gyűjtést rendezett a templom belsejének restaurálására, melyet Őfelsége nyitott meg 3000 koronával. 1912-ben a templomot kifestették. Thúry Gyula festő fogadalmának beváltására három szép freskóval díszítette s új főoltárt állítottak benne. A belső átalakítás 14614 koronába került s ugyanakkor a Koronauradalom, mint kegyúr, külsejét

is rendbe hozatta. Az 1913. évi Nagyboldogasszony napján a templom másfélszáz éves fennállása alkalmából ismét ünnepélyes triduumot tartottak. Máriabesnyőt évenkint mintegy ötvenezer zarándok keresi fel, kiknek száma évről-évre örvendetesen szaporodik.[1])

Ezen rendházban a következő szerzetesek vannak: Dombai Kajetán házfőnök, Torma Izidor és Grauruder Isaurus gödöllői hitszónok és öt laikus testvér.

V. Istenes Szent Jánosról nevezett Irgalmasrend.

Ezen rendnek az egyházmegyében csak Váczon van háza, ahová *Migazzi Krístóf* püspök telepítette 1763-ban a dominikánusok (fehérek) temploma melletti bérházba. A következő évben azonban már saját, a mostani fegyház helyén külön e célra épített házukba vonulhattak. A bíboros püspök 1775-ben a nemes ifjak konviktusát helyezte át ezen épületbe, az irgalmasrendnek pedig az addigi papneveldei épületet adta és egyszersmind elegendő anyagot arra, hogy kórházat és kápolnát építhessenek magoknak. A most is fennálló épületek elkészültek 1785-ben. A kápolnát Borromei Szent Károly tiszteletére ajánlották. 1859-ben emeltek benne még egy mellékoltárt Istenes Szent János tiszteletére. P. Szevácius, majd P. Abdon perjelek, hogy a betegeket könnyebben élelmezhessék, megvásárolták részletekben számos tulajdonostól a kőhidi szigetet. A kórházban van 12 alapítványos ágy és keresett gyógyszertáruk van.[2])

A rendházban vannak: Zöldesi Balázs perjel, Majtán Kajetán főgyógyszerész, Gyárfás Gyárfás és Polákovics Miklós fogadalmas testvérek.

I. Páli Szent Vincéről nevezett Irgalmas nővérek.

1. **Váczi ház.** Peitler Antal József püspök 1880-ban három irgalmas nővért kért a gráczi anyaháztól a Szegényházban lévő aggok gondozására, kik Vogl Auguszta főnöknővel megérkezvén, október 15-én maga a püspök vezette be őket a szerény hajlékba. A Váczi Nőegylet 1882-ben az apácák vezetésére bízta az általa fentartott óvodát. Az iskolaszék 1884-ben a városi elemi leányiskola két felsőbb osztályának vezetésével bízta meg őket és így folytatólag vették át ezen iskolának mind a hat leány-osztályát. Csávolszky József kanonok fáradhatatlan buzgalma következtében

[1]) Bővebben: Odrobenyák. Gödöllő hajdan és most. 74—80. — Fludorovics Mária-Besnyő kegyhely. — [2]) Bővebben: Karcsú. Vácz város tört. VIII. 239—268

felépülvén az egykori Szent-Miklós templom helyén a leányiskola, két osztályú női ipariskolát is szerveztek. Ugyancsak Csávolszky kanonok sok utánjárása folytáv megalakult 1893-ban a négyosztályú polgári leányiskola, melyet szintén az Irgalmas Nővérek vezetésére bíztak. Ezen iskolákat csakhamar annyi leánygyermek látogatta, hogy az épület kicsinynek bizonyult; mivel pedig alapfalai nem bírtak volna meg még egy emeletet, nagy gondot okozott az iskolák elhelyezése. Ezen segített gróf Csáky Károly Emmanuel püspök fejedelmi bőkezűsége, ki 1904-ben az egykori Lauchass-féle kanonoki ház telkét megvásárolván, pompás egyemeletes iskolát építtetett, azt berendezte és édes anyja emlékezetére »Karolina-iskola« néven az apácák rendelkezésére bocsátotta. Mivel az egykori xendochiumban a Nővérek igen rosszul voltak már elhelyezve és a rendi szabályok ellenére a házon kívül kellett tanítaniok, előljáróságuk már komolyan azon tervvel foglalkozott, hogy őket Váczról visszahívja. Ekkor határozta el gróf Csáky püspök, hogy a Karolina-iskola mellett felépíti az Örökimádás-kápolnáját, továbbá apácazárdát és új szegényházat. Ezeknek történetét leírtuk a 104. lapon.

Az Irgalmas Nővérek munkaköre: a négy elemi és négy polgári leányosztály tanítása, az elaggott szegények ápolása és a székesegyház fehérneműjének gondozása.

A házban a következő nővérek vannak: Kogler Karola Anna igazgató-főnöknő, Chnapkó Mária Leontina, Eipl Ilona Blandina, Gulyás Erzsébet Róza, Győrffy Jolán Corona, Kerbler Mária Gizella, Oppenrieder Emilia Chantal, Paragi Anna Vincentia, Quack Karola Jolánta, Schneider Teréz Romána, Sluga Teréz Marcella, Szép Vilma Mária, Szujo Mária Renhilda.

2. **Fóti ház.** Gróf Károlyi Sándor 1891-ben Irgalmas Nővéreket hívott meg Fótra a budapesti gyermekmenkelyből oda kihelyezett gyermekek gondozására és óvoda vezetésére, kiket a templom mellett lévő szép kántorlakban helyezett el és kellőleg gondoskodott róluk. Gróf Károlyi László 1908-ban visszahelyeztetvén a menedékhelyi gyermekeket Budapestre, az apácákat csak a katholikus népiskola leánygyermekeinek tanításával és az óvoda vezetésével bizta meg.

A házban a következő nővérek vannak: Bayer Stefánia főnöknő és tanítónő, Frank Angela tanítónő, Hényel Gizella óvónő, Spánik Pia házvezetőnő.

3. **Szegvári ház.** Gróf Károlyi Sándor visszavásárolván családjának egykori kastélyát, mely sokáig Csongrád vármegyének megyeházául szolgált, Irgalmas nővéreket telepített bele, kiket 12 árva leányka gondozásával és az óvoda vezetésével bízott meg. Jelenleg már 40 gyermeket ápolnak itt, kik az állami elemi iskolában tanulnak, otthon pedig kézimunkában és háztartásban gyakorolják őket 15 éves korukig s akkor kihelyezik megbízható házakhoz cselédekül. Ezeken kívül 12 szegvári elaggott szegényt is gondoznak. Házi kápolnájukban hetenkint háromszor van szentmise.

A házban a következő nővérek vannak: Kapos Agata főnöknő, Buday Regina, Chrapó Mária, Juhász Szidónia, Kovács Cyria, Szozanczky Maxima, Trojkó Valéria.

4. **Újpesti ház.** Gróf Károlyi Sándor 1895-ben hatvan ágygyal közkórházat alapított Újpesten, melybe a betegek gondozására és ápolására 4 Irgalmas nővért hívott meg Gráczból. Azonban a betegek száma rohamosan szaporodván, szaporítani kellett a nővérek számát is. Az egyik újpesti hitoktatót házi lelkészül alkalmazta a kórháznál. Jelenleg a kórház 150 ágyra van berendezve s a bejáró betegek száma néha százakra megy napjában. Téli időben pedig — novembertől májusig — naponkint 20 szegény kap ebédet.

A betegek ápolására a következő nővérek vannak: Sailer Angela főnöknő, Bauer Mária, Cinglak Eleonóra, Éles Margit, Feldbaumer Florina, Kiss Klaudia, Kiszely Bernardina, Krammer Genovéva, Krusu Piroska, Laznovszky Katalin, Keichel Hildegunda, Sorontár Appollónia, Vargha Fulgentia, Vogrin Hilda, Perutka Regina.

5. **Istvántelki Clarisseum.** Gróf Károlyi Sándor a viszonyokhoz mérten fényes házat és Szent István király tiszteletére nyilvános kápolnát építtetett 1882-ben az akkor Rákospalotához tartozó, Istvántelek nevű birtokrészén. Ezen ház vezetésére Irgalmas Nővéreket hívott meg Gráczból, kiknek feladatává tette a budapesti menhelyből ott elhelyezett gyermekek nevelését és az elemi iskola tárgyaira való oktatását; továbbá az árvaházzal kapcsolatos Kertészeti Intézet növendékeinek gondozását. Azonnal házi lelkészt is alkalmazott, aki az intézet igazgatója is volt. Wensky Eugénia főnöknővel hat nővér érkezett, kiknek számát később szaporították. Mivel 1903-ban a Kertészeti Intézet megszűnt, a menedékházi fiúkat pedig széthelyezték, a gróf ezek helyén »Clarisseum« néven leánynevelő intézetet létesített négy elemi osztálylyal és internátussal. Gróf Károlyi László megszüntetvén ezen intézetet, 1910-ben itt

helyezte el az újpesti leány-patronázst és »Szent Erzsébet Egyesületet« és a patronázsbeli leányok gondozására csak négy nővért tartott meg. Ezek: Bencsik Augusztina gondnoknővér, Kedvesi Claudia, Velics Claudia és Wohnisch Magdolna.

II. Szent Józsefről nevezett Kistestvérek

Istvántelki Stefaneum. Gróf Károlyi Sándor szegény, elaggott férfiak és nők gondozására 1905-ben intézetet alapított az egykori istvántelki kertészképző helyiségeiben, amelyekhez a Szeplőtelenül fogantatott Szűz Mária tiszteletére szép kápolnát és zárdát építtetett. Az aggok menedékhelyének vezetésére meghívta a Franciaországban honos, de az egész világon elterjedt Szegényeket gondozó kistestvéreket (Congregation hospitalière petites soeurs des pauvres). Gróf Károlyi László a 24 ágy befogadására alapított intézetet 1912-ben kibővíttette, úgy, hogy most 72 egyént, férfit és nőt képes befogadni, amely létszám állandóan be is van töltve. A kongregáció alapszabályai értelmében az aggokat csakis alamizsnából szabad fentartani s azért az eredetileg letett 50000 koronás alap csakis az intézet fejlesztésére fordítható. A menedékházban kezdettől fogva egy újpesti hitoktató házi lelkészül van alkalmazva.

A házban a következő nővérek vannak: Ráth Jozefa Arsén Margit főnöknő, Bernard Mechtildis Mária, Franckhauser Angela Immaculata Magdolna, Gabovics Mária Gizella Jolán, Németh Magdolna Mártha Emma, Gusse Efrema Angela Mária, Kiene Magdolna Ágnes Rozália, Sender Berta Johanna Mária, Schmidlin Nata Damiana Erzsébet, Schmidt Benedikta Michaela Róza, Theisen Cecilia Jozefa Katalin, Verhaege Mária Gertrudis Arzén.

III. Miasszonyunkról nevezett szegény Iskolanénék.

a) A kalocsai rendtartományból.

Kiskúnfélegyházai ház. Schuster Constantin püspök 1888. június 30-án kelt alapító-levelével 40000 frtot tett le a váczi káptalannál azon feltétellel, hogy annak kamatai mindenkor Kiskúnfélegyháza városának szolgáltassanak ki, ha három éven belül egy nyolc osztályú, internátussal egybekötött, nőiszerzetesek vezetése alatt álló leánynevelő intézetet állít fel. A három év letelte után, a város kérelmére meghosszabbította ezen határidőt annyira, hogy a nemeslelkű alapító már meg sem érte az intézet felállítását. Kolossváry Mihály

plébános folytonos utánjárása dacára is csak 1907-ben, amikor az alapítvány már 157000 koronára emelkedett, kezdette meg a város a szükséges építkezéseket és a régi férfi-tanítóképző intézet épületének átalakítását a leánynevelő intézet céljaira. A város maga mintegy 250,000 koronát fordított ezen intézetre, melynek vezetésére a kalocsai rendtartománybeti Miasszonyunkról nevezett iskolásnővéreket nyerte meg, kik 1908. szeptember 24-én vonultak be ünnepélyesen. Ekkor még csak az apácák vezetése alatt álló négy elemi osztályt nyitották meg és a világi tanítónők vezetése alatt álló városi polgári leányiskolát római katholikus jellegűnek nyilvánítván, azt ugyanitt helyezték el. Az 1909—10. iskolai évre megnyitották a tanítónőképző-intézet I. II. osztályát és az internátust, a két következő évben pedig a további két osztályt. Azonban ekkor kitűnt, hogy a helyiségek nem felelnek meg az összes igényeknek s azért a város 1910-ben további 76000 koronát szavazott meg az intézet kibővítésére és átalakítására. Az apácák ekkor gyűjtés útján 2600 koronáért kifestették és berendeztették házikápolnájukat. Az intézet annyira látogatott lett, hogy 1913-ban ismét új építkezés vált szükségessé, melynek költségeit 200,000 koronára irányozták elő. A város azonban csak 60000 koronával rendelkezik e célra s azért államsegélyért folyamodott. Az így kifejlesztett leánynevelő intézetet az alapító iránt való hálából »Constantinum«-nak nevezték el. Igazgatója az egyik városi plébános, anyagi ügyeit választott felügyelő-bizottság intézi; azonban összes személyi és dologi kiadásait a város fedezi, részint a városi közpénztárból, részint a tandíjakból és államsegélyből.[1])

A házban a következő nővérek vannak: Faddy M. Auguszta főnöknő, tanítónő, képezdei tanárnő, Hammerschick M. Amabilia, Kiss M. Generóza, Mátray M. Ambrózia, Morell M. Natália, Budweier M. Mathea, Molnár M. Constancia, Szabó M. Konzoláta, Agócs M. Irmengárd, Hornick M. Ágotha, Horváth M. Alberta, Kohlbeck M. Julianna, Oszvár M. Herlinda, Hirmann M. Margit, Kiss M. Paula, Dehény M. Alacoque, Kopunovits M. Rosa, Leh M. Maristella, Németh M. Stanislaa, Matavcsik M. Adelina, Rind M. Janka, Ambrus M. Liberata.

b) A temesvári rendtartományból.

1. **Gödöllői ház.** Zierer Károly Budapest, II. ker. plébános 190,000 koronát hagyományozott, hogy szülőhelyén, Gödöllőn apácák

[1]) Bővebben: A Constantinum Leánynevelő-intézet Értesítői. 1908—1914.

vezetése alatt álló leánynevelő intézetet létesítsenek. I. Ferenc József Őfelsége 20000 koronával, a Vallásalap 20000 koronával és a Vallás- és közokt. ügyi miniszterium 30000 koronával járult ezen alapítványhoz. Gróf Chotek Rezsőné saját házát adta klastromul, melyhez kápolnát építettek Jézus Szive tiszteletére. Ezt gróf Csáky Károly 2000 koronáért berendeztette és az 1812—13. iskolai évre készen állott a zárda és a tantermek. A Miasszonyunkról nevezett szegény iskolatestvérek temesvári rendtartományából négy apácát nyertek meg, kikhez 1913-ban még kettő járult. Az intézetet tovább fejlesztve, polgári iskolával és internátussal fogják kibővíteni.

A jelenleg működő szerzetesnők névsora: Lukhaup M. Nolaszka főnöknő, Csordás M. Jolán, Friesenhann M. Honoria, Varjas M. Éva, Oltványi M. Ida, Szép M. Andrea.

2. **Kiskúnmajsai ház.** Csontos Károly és neje szül. Nemes Szabó Mária jelentékeny alapítványt tettek azon célból, hogy a majsai szegénysorsú leánygyermekek apácák vezetése mellett vallásos munkásnőkké neveltessenek. Miután a zárda, a Szent Ágoston tiszteletére ajánlott kápolna, óvoda és hat osztályú elemi iskola felépült, 1892-ben átvették ezek vezetését a temesvári iskolanénék, kik azóta még három osztállyal fejlesztették.

E házban vannak jelenleg: Nedli M. Szerafina főnöknő, Horváth M. Vilma, Lovászi M. Colomanna, Mayer M. Anatolia, Lindner M. Terézia, Horváth M. Melinda, Kiss M. Norberta, Hassmann M. Theodora, Lukács M. Avilla, Welder Terézia Bonetta, Fischer Ilona, Bodó Ilona.

IV. Szent Keresztről nevezett nővérek.

Kókai ház. Özv. gróf Pálffy Pálné szül. Károlyi Geraldin grófnő a vallásilag züllésnek indult kókai nép megmentése végett 1909-ben öt osztályú elemi leányiskolát alapítván, annak vezetésére a Szent Keresztről nevezett nővéreket hívta meg, kik az anyák részére Mária Congregációt is létesítettek. A nemeslelkű grófné 1913-ban óvodával bővítette ki az intézetet.

E házban a következő nővérek vannak: Quentz M. Erzsébet, főnöknő, Fillák M. Walburga, Teszár M. Olivéria, Tatai M. Carola, Kertész M. Leonarda, Zsila M. Bonifácia, Laczó M Paschalis.

V. Szent Domonkos-rendi szerzetesnők.

Hódmezővásárhelyi ház. Dr. Schuster Constantin püspök 1888-ban 40000 frtnyi alapítványt helyezett el a váczi káptalannál azon meghagyással, hogy kamataiból »egy nőnevelő intézettel és internátussal egybekötött polgári leányiskola állíttassék fel Hódmezővásárhelyen, melyet a benne elhelyezendő apácák kötelesek lesznek úgy lefelé a bölcsődéig, mint fölfelé a legmagasabb nőnevelésig fejleszteni.« Ehhez járult Lichtner Gáspár, néhai hódmezővásárhelyi apátplébános 20000 frtos alapítványa, Lengeiné Tóth Borbála 15000 frt értékű telke, gróf Károlyi Sándor 8000 frt adománya; Hódmezővásárhely városa 8000 frt értékű építő anyagot ajánlott meg, a hódmezővásárhelyi róm. kath. hitközség pedig évenkint 1000 frtot az intézet fentartására. Az intézet felállítása körül kiválóan Bernátsky Ferenc apátplébános és a kath. Nőegylet buzgólkodott. Az 1902. év tavaszán hozzáfogtak a szép kétemeletes ház építéséhez, melyben a Szeplőtelenül fogantatott Szűz tiszteletére ajánlott kápolna is van. Az építés 150000 koronába került és 20000 korona költséggel berendezték, ami jobbára közadakozásból gyűlt össze. A gróf Károlyi-nemzetség, a tulajdonát képező szomszédos házat, háromnegyed részben ajándékul adta a zárdához. Az intézet vezetésére a Szent Domonkos-rendi apácákat hívták meg Kőszegről, kik 1903. augusztus 17-én vonultak be és a következő iskolai évben megkezdették a tanítást a IV. elemi és a négy polgári osztályban. A következő években megnyitották az internátust és a többi elemi osztályt. Az intézet főigazgatója a plébános, igazgatója a ház perjelnője.[1])

A házban vannak jelenleg: Horváth M. Jozefa perjelnő és elemi iskolai tanítónő, Eredics Mária Cecilia, Tordy M. Vincentia, Kokovay M. Teréz, Varga M. Xavéria polgári iskolai tanítónők. Fábián M. Szaniszlaa, Hende M. Erzsébet, Hőnigmann M. Nothurga, Perepatics M. Ambrózia, Bardig M. Pelágia, Iván M. Hermána, Kiss M. Jusztina, Jammik M. Aloyzia fogadalmas nővérek.

VI. Jézus Szivéről nevezett karmelita szerzetesnők.

1. **Újpesti ház.** P. Soos István, a sarutlan karmeliták magyarországi tartományi főnöke meglátogatván Róma közelében a karmelita apácák Rocca di Papa anyakolostorát, arra biztatta ennek főnök-

[1]) Bővebben: Az intézet 1903—4. évi Értesítőjében.

Sajtó alá került 1915. febr. 27-é.

nőjét, hogy bocsásson ki rajokat Budapest környékére, ahol annyi gyermek csatangol elhagyatottan, minden nevelés nélkül: mert a karmelita apácák hivatása az ilyen gyermekek fölkarolása és nevelése és a munkások közötti térítő-missió. A rendfőnöknője 1907-ben Budapestre jött és a viszonyokat — sajnosan — az ő missiójukra nagyon éretteknek találta. Újpestnek legelhagyatottabb munkásnegyedében egy magánházat bérelt, melybe még 1907. őszén beköltözött néhány szerzetesnő és megkezdették működésüket. Buzgalmuknál csak nyomoruk volt nagyobb és ezzel tiszteletet vívtak ki maguknak úgy a szegény nép között, mint a jobbmódúaknál, akik őket azután segélyezték. Merészséggel határos Istenbevetett bizalommal még 1908-ban újabb rajokat bocsátottak ki Erzsébetfalvára, Pestszentlőrinczre és Budapest-Kőbányára. Gróf Károlyi Lászlóné a mi ítéletünk szerint fényes ajánlatot tett nekik Újpesten, de ők nem akartak megválni szegényeiktől — s talán nyomorúságuktól sem. Sőt belementek még nagyobba. Csupa adósságra megvettek egy fantasztikusan megépített villát, annak legnagyobb helyiségét Szent József és Szent Terézia tiszteletére ajánlott kápolnává alakították át s most ott gyűjtik össze Újpest Megyer nevű részének legelhagyatottabb gyermekeit és bejárják az egész környéket, hogy a vadházasokat összeházasítsák, a részegeket kijózanítsák, az erkölcstelen nőket megtérítsék, a szegény családokba békét, megelégedést, boldogságot varázsoljanak.

Ezen házban a következő nővérek vannak: Platzer M. Angela tartományi főnöknő, Horváth Anna Mária, Kempl M. Kornélia, KöglerM. Hubertin, Kuttova M. Amanda, Link M. Hiacinta, Palk M. Tharzilla, Schvedon M. Benedikta, Simon M. Jozefa.

2. **Erzsébetfalvai ház**. Azon szerény házat, melyet 1908-ban Budapest környékének az ő segítségükre leginkább szoruló helyén, Erzsébetfalván nyitottak meg, Szent József és Szent Erzsébet-Otthon-nak nevezték el. Egy kis kápolnájuk is van benne Szent József tiszteletére ajánlva.

E házban nyolc apáca működik: Wennig M. Ludgert priornő, Brands M. Apollónia, Horváth M. Ladislaa, Klinger M. Genovéva, Kröger M. Germana, Podger M. Armella, Schmidt M. Virginia, Czichy M. Melánia.

3. **A pestszentlőrinczi** házban van Jézus Szive tiszteletére ajánlott kápolnájuk és a következő nővérek: Ulfig M. Katalin, priornő, Dreher M. Julianna, Hrunwald M. Jozefa, Mückel M. Jusztina, Schröder M. Michaela, Szuhlmann M. Rozália Rinzynsky M. Klára.

A váczi egyházmegye statisztikája.

I. A népesség és papság száma.

Főespereség	Esperesség	Plébánia	Fiókegyház	Lelkészség	Helyi káplánság	Káplánság	Hitoktatóság	A lakosság száma vallás szerint*) Róm. katholikus	Református	Ág. hitv. ev.	Görögkeleti	Izraelita	Különféle	Összesen
Székesegyházi	Vácz	2	—	1	—	4	—	14521	1566	523	188	2131	23	18952
	Székesegyházi	7	15	—	—	4	—	18552	4126	4750	—	436	139	28003
	Nógrádi	7	8	—	—	2	—	9639	3066	2150	—	301	—	15156
	Romhányi	6	14	—	—	3	—	12190	23	2812	—	460	—	15485
	Ecsegi	7	8	—	—	—	—	11579	29	1763	—	259	—	13630
	Hatvani	8	8	—	—	5	1	29132	452	2994	9	1474	—	34061
	Gödöllői	9	4	1	—	3	1	31752	3223	4048	18	1370	7	40418
Pesti	Fóti	9	8	1	6	10	6	96062	18219	14024	544	14732	377	143958
	Soroksári	7	13	1	—	5	1	56337	33475	3271	198	4568	373	98222
	Zsámboki	6	1	—	—	1	—	16322	1915	79	2	293	12	18623
	Nagykátai	8	3	1	—	3	—	27980	4577	2211	10	662	35	35475
	Alsónémedi	6	6	—	—	4	—	25348	8384	1523	4	711	131	36101
	Kecskeméti	5	5	2	1	7	1	91319	48495	2278	145	3447	119	145803
	Czeglédi	7	8	2	1	6	1	75825	31573	17436	222	4599	341	129996
Csongrádi	Újszászi	5	2	—	—	5	—	27062	1983	696	7	575	—	30323
	Szolnoki	6	2	1	—	10	1	50911	29035	1247	73	3741	78	85085
	Alpári	7	8	—	—	4	—	36389	15319	1535	34	715	16	54008
	Kkfélegyházai	5	3	3	1	9	1	80465	10553	339	55	1955	71	93438
	Csongrádi	4	3	3	—	7	3	65154	17495	1602	341	1496	60	86148
	Hmvásárhelyi	5	—	1	2	5	—	55082	41155	2683	383	1602	767	101672
		126	119	17	11	97	16	831621	274663	67964	2233	45527	2549	1224557

*) A lakosság számadatai az 1910. évi népszámlálás hivatalos adataiból állíttattak össze.

Az 1914. évi október hónapban beadott jelentések szerint a róm. kath. hivek száma az egyes plébániák területén a következő volt:

A) Székesegyházi főesperesség:*)

Vácz város:

Alsóvárosi plébánia	7991
Felsővárosi plébánia	7300
összesen:	15291

I. Székesegyházi kerület:

Galgamácsa	2508*
Kosd	2782*
Püspökhatvan	2142
Püspökszilágy	1875†
Sződ	6583*
Váczhartyán	1481
Veresegyház	1616
összesen:	18987

II. Nógrádi kerület:

Berkenye	530
Borsosberény	1341
Nógrád	2145*
Nógrádverőcze	2141†
Nőtincs	1242†
Rétság	2242
Szendehely	931
összesen:	10572

*) A számok mellé tett * az 1910. évi statisztikai adatot, a † pedig az 1913. évi egyházmegyei névtár adatait jelzi, ezen jelzett plébániákról ujabb adatok nem terjesztettek fel.

III. Romhányi kerület:

Alsósáp	1255
Becske	1361†
Berczel	2553*
Magyarnándor	1538
Nézsa	2508
Romhány	3377
összesen:	12592

IV. Ecsegi kerület:

Buják	2244†
Csécse	1238
Cserhátszentiván	1500
Ecseg	2093
Herencsény	2063
Mátraszőllős	1498
Terény	1352
összesen:	11988

V. Hatvani kerület:

Hatvan	11793†
Heréd	2900
Jobbágyi	2248
Kálló	3476†
Lőrinczi	7532
Nagykökényes	770
Palotás	3541†
Verseg	1979†
összesen:	34239

VI. Gödöllői kerület:

Aszód	3095†
Bag	2503
Boldog	2441
Galgahéviz	2192
Gödöllő	4760
Isaszeg	4407
Kartal	2322†
Tura	5735

Váczszentlászló	1962
Valkó	2482†
összesen:	31899

B) Pesti főesperesség:

I. Fóti kerület:

Csömör	7700
Rákosszentmihály	4999
Dunakeszi	5150
Ecser	1476
Maglód	1524
Fót	1572
Kerepes	2036
Kistarcsa	2252
Mogyoród	1801
Rákoscsaba, Rákosliget, Péczel	12039
Rákospalota	17856*
Pestújhely	4794
Újpest	36777
összesen:	99976

II. Soroksári kerület:

Apostag	1882*
Dunaharaszti	3432*
Erzsébetfalva	24292
Kúnszentmiklós	5316
Pereg	4276*
Solt	1714*
Soroksár	14452*
Taksony	3807
összesen:	59171

III. Zsámboki kerület:

Dány	3246
Kóka	4436
Szentlőrinczkáta	1938
Szentmártonkáta	2234*

Tóalmás	2995
Zsámbok	2471
összesen:	17320

IV. Nagykátai kerület:

Mende	1472
Nagykáta	9633
Tápióbicske	4538
Tápióság	2381
Tápiósáp	2701
Tápiósüly	1812
Tápiószecső	3043
Tápiószentmárton	2710
Úri	2620
összesen:	30910

V. Alsónémedi kerület:

Alsónémedi	3882
Bugyi	2110
Őrkény	6028
Sári	8116
Tatárszentgyörgy	2967
Újhartyán	7096
összesen:	30199

VI. Kecskeméti kerület:

Izsák	12062
Páhi	1872
Kecskemét	50168
Kerekegyháza	4481
Kocsér	3718
Lajosmizse	10780
Nagykőrös	9047*
összesen:	92128

VII. Czeglédi kerület:

Czegléd	16704
Czeglédberczel	3514
Gyömrő	2245

Irsa	8020*
Kispest	38580
Pestszentlőrincz	6774
Monor	6122*
Üllő	4197
Pusztavacs	1921
Vecsés	6900
összesen:	94977

C) Csongrádi főesperesség:

I. Ujszászi kerület:

Jánoshida	4144*
Tápiógyörgye	5510
Tápiószele	8576
Ujszász	5140
Zagyvarékas	5200
összesen:	28570

II. Szolnoki kerület:

Abony	13518
Mezőtúr	3250
Rákóczifalva	4527
Szolnok	27244
Tiszavárkony	1842*
Tószeg	3182
Törtel	3567
összesen:	57130

III. Alpári kerület:

Alpár	5259
Csépa	3751
Czibakháza	9256
Jászkarajenő	8292
Szelevény	3243
Tiszaföldvár	1788
Ujkécske	9279
összesen:	40868

IV. Kiskúnfélegyházi kerület:

Csanytelek	9366
Kiskúnfélegyháza ó	15087
Kiskúnfélegyháza új	27111
Kiskúnhalas	14901
Kiskúnmajsa	21100
Jászszentlászló	2875
Pálmonostora	3200
Szank	3546
összesen:	97186

V. Csongrádi kerület:

Csongrád	27078†
Derekegyháza	1563*
Mindszent	10117†
Nagymágocs	2871*
Szegvár	7400†
Szentes	15099
Tömörkény	4350
összesen:	68478

VI. Hódmezővásárhelyi kerület:

Békéssámson	2563*
Dócz	5726*
Hódmezővásárhely	17777*
Kkdorozsma Tanyaközpont	18000
Sándorfalva Algyő	9100
Tápé	3988†
összesen:	57154

Székesegyházi főesperességben:

Székesegyházi kerület	18937
Nógrádi »	10572
Romhányi »	12592
Ecsegi »	11988
Hatvani »	34239
Gödöllői »	31899
összesen:	120377

B) Pesti Főesperességben:

Fóti kerület	99976
Soroksári kerület	59171
Zsámboki kerület	17320
Nagykátai kerület	30910
Alsónémedii kerület	30199
Kecskeméti kerület	92128
Czeglédi kerület	94977
összesen:	424681

C) Csongrádi főesperességben:

Ujszászi kerület	28570
Szolnoki kerület	57130
Alpári kerület	40868
Kkfélegyházi kerület	97186
Csongrádi kerület	68478
Hódmezővásárhelyi	57154
összesen:	349386

Főösszegezés:

Vácz város	15291
Székesegyházi főesperesség	120377
Pesti főesperesség	424681
Csongrádi főesperesség	349386
Főösszeg:	909735

Eszerint a váczi egyházmegyében van 265 városban és községben 126 plébánia, 17 önálló lelkészség, 11 helyi káplánság, 97 kápláni és 16 külön hitoktatói állás.

A lakósság száma 1910-ben: 1,224,557 lélek közül vallásra nézve: római katholikus (a görögszertartásúakat is beleszámítva) 831,621, református vallású 274,663, ágostai hitvallású evangelikus 67,964, görögkeleti 2233, izraelita 45,527, különféle — jobbára baptista és unitárius — 2549 lélek. 1914. októberben 909735 rkath. volt.

Nyelvre nézve: 129 magyar, 8 magyar-német, 14 magyar-tót, 3 magyar-német-tót nyelvű plébánia, lelkészség és helyi káplánság.

Váczegyházmegyei papság száma összesen 303. Ezekből: felszentelt c. püspök 2, valóságos kanonok 12, címzetes kanonok 6, pápai tb. prelátus 9, pápai tb. kamarás 8, pápai tb. káplán 3, java-

dalmas prépost 3, címzetes apát 10, címzetes prépost 8, főesperes 3, kerületi esp. 19, segédesp. és tanfelügyelő 10, kerületi jegyző 11, plébános 108, h. pléb. 18, lelkiekben h. pleb. 2, önálló lelkész 17, helyi káplán 11, segédlelkész-káplán 84, hitoktató 16, hittanár 4, theológiai tanár 4, papnevelőintézeti előljáró 4, püspöki udvari pap 3, aranymisés 8, nyugalmazott 14, tábori pap 8, papnövendék összesen 61, ezekből theologus 48, gimnazista 13.

Szerzetespapság összesen 63. Ezekből: 28 kegyes-tanítórendi, két házban és 60 növendék; 5 minorita, egy házban; 18 szentferencrendi, három házban; 8 kapucinus, egy házban; 4 irgalmasrendi, egy házban.

Apácák összesen 139 — és pedig: 43 irgalmas nővér, öt házban; 12 kis-testvér, egy házban; 40 iskolanéne, három házban; 7 szentkeresztről nevezett apáca egy házban; 13 domokosrendi apáca, egy házban; 24 sarutlan karmelita apáca három házban.

II. Templomos helyek

a) török hódoltság előtti időkben.

Abony, Acsa, Adacs, Alag, Algyő, (Albey), Alpár, Alsónémedi, Alsópetény, Alsósáp, Apáczaegyháza, Apaj, Apostag, Aszód, Ányás, Babád, Bag, Bágyon, Batida, Baracs, Bekény, Benekszállása, Bénye, Berczel (Nógrádm.), Becske, Bezthersállása, Bodony, Boldog, Boldogkáta, Borsosberény, Bottyány, Bugyi, Buják (kettő), Bülegy, Csanytelek, Csekekáta, Cselőte (?), Csécse, Csíktarcsa, Csongrád (három), Csömör, Csővár, Czegléd, Czibakháza, Czinkota, Dab, Dánszentmiklós, Dány, Debercsény, Dengeleg, Dócz, Domony, Dorozsma, Dömsöd, Duka, Dunaharaszti, Dunakeszi (Körtvélyes-Keszi), Dunavarsány, Dunavecse, Ecseg (kettő), Egreskáta, Ellősmonostora, Fábiánsebestyén, Fark, Farmos, Fejéregyház, Felsőalpár, Felsőpetény, Ferenczszállása, Férged, Fót, Fülöpszállása, Garáb, Gede, Gomba, Gombos, Gubacs, Gyál, Gyalu, Gyón, Halas (Halastelek), Halomegyháza, Hartyán, Hatvan, Heréd, Herencsény, Hernád, Héhalom, Hévíz, Hévízgyörk, Hód, Horpács, Irsa, Isaszeg, Istvánháza, Izsák, Jánoshida, Jászkarajenő, Jászszentlászló, Jobbágyi, Kálló, Kápolnafalu, Kartal, Káva, Kecskemét, Kelecsény, Kerekegyháza, Kerepes, Keresztúr, Kécske, Kér, Kígyós, Kisalpár, Kiskaba, Kisújfalu (Nova), Királyság, Kóka, Kosd, Köncsög, Körtvélyes (Csongrádm.), Kövesd, Kürth (Nógrádm.), Kutas, Laczkháza, Locsod, Lőrinczi (Szentlőrincz), Mácsa, Maglód, Mágocs, Májosszállása (Majsa), Martyr (Martély),

Megyer, Mende, Mezőtúr (Nagytúr), Mikebuda, Mindszent, Monor, Móriczgátja, Nagykáta, Nagykőrös, Nándor, Nézsa (kettő), Nógrád (kettő), Nőtincs, Nyárosapáti, Nyir, Ócsa, Oszlár, Páka, Pálmonostora, Palota, Palotás, Pánd, Pataj, Péczel, Pencz, Pereg, Pétermonostora, Pilis, Pótharaszti, Rád, Ráda, Rákoscsaba, Rákosszentmihály, Rárós, Rátót, Rétkopáncs, Romhány, Ság (Szolnokvm.), Sáp (Szolnokvm.), Sári, Serked, Solt, Soroksár, Sövényháza, Surány, Szalk, Szalki-Szentmárton, Szanda, Szankszállása, Szántó (Csongrádvm.), Szátok, Szentandrás, Szenterzsébet, Szentkirály, Szentlászló (Csongrádvm.), Szentlőrincz (Csongrádvm.), Szentlőrincz (Pestvm.), Szentlőrinczkáta, Szentmártonkáta, Szentpéter, Szentes, Szer, Szilágy, Szirák, Szokolya, Szolnok (kettő), Szór, Sződ, Szőllős (Csongrádvm.), Szőllős (Nógrádvm.), Taksony, Tápé, Tápióbicske, Tápiógyörgye (Szentgyörgy), Tápióság, Tápiósáp, Tápiósüly, Tápiószecső, Tápiószele, Tápiószentmárton, Tarcsa (Csiktarcsa), Tass, Tatárszentmiklós (Kúnszentmiklós), Tenyő, Tepka, Terény, Tereske, Tiszaföldvár, Tiszainoka, Tiszajenő, Tiszapüspöki, Tiszasas, Tiszavarsány, Tiszavezseny, Tiszavárkony, Tiszaújfalu, Tóalmás, Told, Tolmács, Tószeg, Tömörkény, Tömpös, Törtel, Tura, Túrkaba (Túrkeve), Újszász, Úri, Üllő, Vacs, Vácz (Székesegyház, Szent-Mihály, Szent-Jakab, Szentlélek-templom, Szent-Péter-kápolna), Váczszentlászló, Vadász, Valkó, Vásárhely, Veresegyház, Verseg, Verőcze, Zagyvarékas, Zsámbok, Zsidó.

Összesen 262 kisebb-nagyobb egyház.

b) **Jelenleg van**

az egyházmegye területén 143 önálló plébániai és lelkészségi, 57 fiókegyházi templom, 5 szerzetesi (nem plébániai) templom és 118 kisebb-nagyobb kápolna, vagyis 205 templom és 118 kápolna; tehát összesen 323 kisebb-nagyobb egyház.

III. A plébániák keletkezésök ideje szerint.*)

Vácz alsóváros	1008.	visszaállítva	1744.
Csanytelek	1075.	»	1787.
Vácz felsőváros	1244.	nem szűnt meg.	
Várkony	1271.	visszaállítva	1874.

*) A plébánia neve mellett álló 1700. előtti évszám nem a plébánia felállításának évét; hanem azt, hogy azon évről van első történeti adatunk a plébánia létezéséről. A második évszám jelenti a török hódoltság alatt megszűnt plébánia visszaállításának évét.

Hatvan	1273.	visszaállítva	1700.
Nógrád	1284.	nem szűnt meg.	
Ellősmonostora	1326.	megszűnt.	
Abony	1332.	visszaállítva	1737.
Alpár	»	»	1760.
Apostag	»	»	1766.
Bottyán	»	megszűnt.	
Czegléd	»	visszaállítva	1746.
Dömsöd (?)	»	megszűnt.	
Duka	»	»	
Istvánháza	»	»	
Hód	»	»	
Köncsög (?)	»	»	
Kosd (?)	»	visszaállítva	1719.
Nagykáta (?)	»	»	1673.
Nándor	»	»	1706.
Nyilas	»	megszűnt.	
Pereg	»	visszaállítva	1738.
Pest	»	az esztergomi egyházmegyében.	
Ráda, Rátót (?)	»	megszűnt.	
Romhány	»	visszaállítva	1702.
Ság	»	megszűnt.	
Szentadorján	»	»	
Szentkirály	»	»	
Szer	»	»	
Szór	»	»	
Sződ	»	visszaállítva	1740.
Terény	»	»	1783.
Tömpös	»	megszűnt.	
Tura	»	visszaállítva	1702.
Váczújfalu	»	megszűnt.	
Varsány	»	»	
Vásárhely	»	visszaállítva	1727.
Verőcze	»	»	1740.
Szanda	1343.	megszűnt	
Szentes	1388.	visszaállítva	1750.
Szokolya	1397.	megszűnt.	
Kerepes	1402.	visszaállítva	1700.
Mezőtúr	1420.	»	1776.
Boldog	1458.	»	1710.

Üllő	1470.	visszaállítva	1727.
Alsónémedi (igen régi)		»	1720.
Csongrád	»	»	1714.
Czinkota	»	megszűnt.	
Dorozsma	»	visszaállítva	1725.
Kecskemét	»	nem szűnt meg.	
Kúnszentmiklós	»	visszaállítva	1781.
Jánoshida	»	»	1700.
Nagykőrös	»	»	1778.
Rákossztmihály	»	»	1903.
Solt	»	»	1889.
Szolnok	»	»	1686.
Taksony	»	»	1758.
Tápiószecső	»	»	1650.
Vezseny	1494.	megszűnt.	
Bágyon	1542.	»	
Bánk	»	»	
Bokor	»	»	
Becske	»	visszaállítva	1787.
Berczel	»	»	1696.
Borsosberény	»	»	1728.
Buják	»	»	1670.
Csécse	»	»	1787.
Cselőte	»	megszűnt.	
Dengeleg	»	»	
Héhalom	»	»	
Herencsény	»	visszaállítva	1700.
Jenő	»	megszűnt.	
Jobbágyi	»	nem szűnt meg.	
Kökényes	»	visszaállítva	1854.
Nőtincs	»	»	1720.
Pencz	»	megszűnt.	
Szirák	»	»	
Szőllős	»	visszaállítva	1610.
Tolmács	»	megszűnt.	
Nézsa	1575. (?)	visszaállítva	1711.
Isaszeg	1600. (?)	»	1708.
Ecseg	1617.	nem szűnt meg.	
Lőrinczi	1620.	» » »	
Kóka	1650.	» » »	

Verseg	1670.	nem	szűnt	meg.
Kálló	1675.	»	»	»
Tóalmás	»	»	»	»
Váczszentlászló	»	»	»	»
Galgahévíz	1690.	»	»	»
Zsámbok	1693.	»	»	»

Püspökhatvan	szervezve	1690.	Algyő	szervezve	1761.
Dunaharaszti	»	1695.	Mogyoród	»	»
Úri	»	1696.	Rákoscsaba	»	1762.
Bag	»	1700.	Monor	»	1763.
Palotás	»	1702.	Kiskúnhalas	»	1769.
Mindszent	»	»	Újhartyán	»	1779.
Püspökszilágy	»	1703.	Tápiógyörgye	»	1780.
Váczhartyán	»	1718.	Alsósáp	»	1787.
Sári	»	1719.	Ányás	»	»
Veresegyház	«	»	Rétság	»	»
Tápióbicske	»	»	Szendehely	»	»
Szentmártonkáta	»	1722.	Tápióság	»	»
Czibakháza	»	1723.	Tápiósáp	»	»
Tápiósüly	»	1724.	Törtel	»	»
Zagyvarékas	»	»	Újszász	»	»
Dunakeszi	»	1725.	Dócz	»	1789.
Galgamácsa	»	»	Őrkény	»	1791.
Tápé	»	1726.	Csömör	»	1792.
Szentlőrinczkáta	»	1727.	Czeglédberczel	»	1797.
Tószeg	»	»	Vecsés	»	»
Tápiószele	»	1728.	Békéssámson	»	1825.
Heréd	»	1733.	Pálmonostora	»	1837.
Gödöllő	»	1735.	Fót	»	1845.
Szegvár	»	1739.	Berkenye	»	1848.
Ecser	»	1740.	Váczi fegyintézet	»	1857.
Kiskúnmajsa	»	1743.	Tatárszentgyörgy	»	1858.
Kiskúnfélegyháza (ó)	»	»	Derekegyháza	»	1860.
Soroksár	»	»	Jászkarajenő	»	1862.
Újkécske	»	»	Kartal	»	1868.
Izsák	»	1746.	Tápiószentmárton	»	1870.
Dány	»	1749.	Újpest	»	»
Csépa	»	1756.	Kerekegyháza	»	1873.
Cserhátszentiván	»	1759.	Aszód	»	1874.
Irsa	»	1760.	Lajosmizse	»	1878.
Bugyi	»	1761.	Kocsér	»	1881.

Sándorfalva	szervezve	1881.	Szelevény	szervezve	1909.
Kispest	»	1883.	Kiskundorozsma ; Tanya-		
Rákospalota	»	1884.	központ, Pestsztlőrincz		1910.
Kiskúnfélegyháza (új)	»	1885.	Maglód	»	1911.
Nagymágocs	»	»	Pestújhely	»	1911.
Pusztavacs	»	»	Jásszentlászló	»	1913.
Erzsébetfalva	»	1888.	Kistarcsa	»	1913.
Tömörkény	»	1888.	Mende	»	1914.
Tiszaföldvár	»	1900.	Gyömrő	«	»
Valkó	»	1902.	Páhi	»	1914.
Rákosszentmihály	»	1913.	Péczel	»	»
Rákóczifalva	»	1904.	Rákosliget	»	1915.

Eszerint a török hódoltság előtti időkből kimutatható 90 plébánia, melyek közül 10 mindig fennáll, 45 az egyházmegye újjászervezése után visszaállíttatott, 32 teljesen megszűnt.

Jelenleg van összesen 143 plébánia és önálló lelkészség.

IV. Plébániák kegyuraságaik szerint:

A koronauradalom kegyurasága alatt: Bag, Dány, Galgamácsa, Gödöllő, Isaszeg, Kerepes. — A m. kir. pénzügyminiszterium kegyurasága alatt: Szolnok. — A m. kir. Igazságügyi miniszterium kegyurasága alatt: Vácz fegyintézeti lelkészség. — A Vallás-alap kegyurasága alatt: Csanytelek, Csécse, Czegléd, Czeglédberczel, Dócz, Kúnszentmiklós, Taksony, Törtel. — A váczi megyés püspök kegyurasága alatt: Alpár, Alsónémedi, Alsósáp, Berkenye, Borsosberény, Kálló, Kosd, Mogyoród, Nógrád, Nógrádverőcze, Püspökhatvan, Püspökszilágy, Szendehely, Vácz (alsóvárosi pleb.), Veresegyház. — A váczi püspök és az idősb alapítványú káptalan kegyurasága alatt: Vácz (felsővárosi pleb.), Zagyvarékas. — A régibb alapitású váczi káptalan kegyurasága alatt: Rétság, Üllő. — Az egri káptalan kegyurasága alatt: Monor. — A csornai prépost-prelátus kegyurasága alatt: Jánoshida. — Szeged város kegyurasága alatt: Tápé. — A városi tanács és a róm. kath. hitközség kegyurasága alatt: Jászkarajenő, Kecskemét (plébánia és lelkészség), Kiskúndorozsma, Kiskúnfélegyháza (ó- és új plébánia és lelkészség), Kiskúnhalas, Kiskúnmajsa, Kocsér, Szentes, Újpest. — Az abonyi és újkécskei közbirtokosság kegyurasága alatt: Abony, Tószeg, Újkécske. — Fülöp Koburg-góthai herceg kegyurasága alatt: Pusztavacs. — Gróf Károlyi nemzetség kegyurasága alatt: Hódmezővásárhely. — Gróf Károlyi Alajos örököseinek kegyurasága alatt: Nagymágocs. — Gróf Károlyi Gyula

örököseinek kegyurasága alatt: Buják. — Gróf Károlyi László kegyurasága alatt: Csongrád, Derekegyháza, Fót, Szegvár. — Nemeskéri Kiss Pál és társai kegyurasága alatt: Sződ. — Báró Laffert Antal örököseinek kegyurasága alatt: Rákoscsaba. — Kakucsi Liebner József kegyurasága alatt: Újhartyán. — Lukács Antal örökösei és a rákosszentmihályi közbirtokosság kegyurasága alatt: Csömör. — Magyar lovaregylet kegyurasága alatt: Dunakesz. — Madas Károly örököseinek kegyurasága alatt: Sári. — Báró Orczy Andor és gróf Dessewffy Emil kegyurasága alatt: Ujszász. — Pallavicini Sándor őrgróf örököseinek kegyurasága alatt: Mindszent, Sándorfalva. — Özv. gróf Pálffy Pálné sz. Károlyi Geraldine grófnő kegyurasága alatt: Kóka. — Reuss Henrikné sz. Flesch Emilia kegyurasága alatt: Tápiósáp. — Revisnyei Reviczky Tibor dr. kegyurasága alatt: Nézsa. — Hevesy Lajosné báró Schossberger Eugénia kegyurasága alatt: Galgahévíz, Tápiószecső. — Báró Schossberger Viktor kegyurasága alatt: Tura, Váczszentlászló. — Helyi földbirtokosság kegyurasága alatt: Boldog, Dunaharaszti, Hatvan, Palotás, Vecsés. — A kegyuraság per alatt: Soroksáron és Örkényben.

Püspöki szabadadományozású plébániák: Apostag, Aszód, Becske, Berczel, Bugyi, Csépa, Cserhátszentiván, Czibakháza, Ecseg, Ecser, Erzsébetfalva, Gyömrő, Heréd, Herencsény, Irsa, Izsák, Jobbágyi, Kartal, Kerekegyháza, Kispest, Lajosmizse, Lőrinczi, Magyarnándor, Mátraszőllős, Mende, Mezőtúr, Nagykáta, Nagykökényes, Nagykőrös, Nőtincs, Pálmonostora, Pereg, Rákóczifalva, Rákospalota, Solt, Szank, Szelevény, Szentlőrinczkáta, Szentmártonkáta, Tápióbicske, Tápiógyörgye, Tápióság, Tápiósüly, Tápiószele, Tápiószentmárton, Tatárszentgyörgy, Terény, Tiszaföldvár, Tiszavárkony, Tóalmás, Tömörkény, Úri, Váczhartyán, Valkó, Verseg, Zsámbok.

V. A papság a fölszenteltetés sorrendjében.

	Demka János . . .	1852.
	Munka István . . .	1856.
	Filipcsics József . .	1857.
	Kalmár János . .	»
5	Dolenszky Imre . .	1858.
	Kiss Imre	»
	Kossitzky Lajos . .	1860.
	Srenker Endre . . .	1862.
	Jung János	1865.
10	Motesiczky János .	1865.
	Vághegyi Ágoston	»
	Bernátsky Ferenc .	1867.
	Horváth József . .	1868.
	Rózsahegyi Gyula .	»
15	Kazaly Imre dr. . .	1869.
	Ulár István dr. . .	»
	Hegyi Antal . . .	1872.
	Kratochwill József .	»

Mócza Imre . . . . 1872.
Szirmai János . . . »
Szedmák József . 1874.
Schmidt János . 1875.
Somogyi Károly . . »
Drien István . . . 1876.
Farkas Mihály . . . »
Bucsek István . . . 1877.
Krier József . . . »
Bakó István . . . . 1878.
Trungel János id. . »
Véber István . . . »
Vimmer Ferenc . »
Pozsár Endre . . 1879.
Stoics Károly . . . »
Bősz Emil 1880
Holmik János . . . »
Sárkány Pál . . . . »
Vértes János . . . »
Genzor József . . . 1881.
Igaz Péter . . . . »
Kubinyi Endre . . »
Nagy Lajos . . . . »
Schloszár János . . »
Smeringa József . . »
Tamásy Pál . . . . »
Gallovich Győző . 1882.
Halmay József . . »
Pelczer Béla . . . »
Tanács József . . . »
Chobot Ferenc . . 1883.
Fleischmann Béla . »
Zabb János . . . . »
Korpás Pál . . . . 1884.
Mayer László . . . »
Moys Ernő . . . . »
Rovnyán János dr. . »
Bajcsy Gábor . . . 1885.
Bodonyi János . . . »
Erdélyi Ferenc . . »
Kiss Gábor . . . . 1885.
Kozma István . . . »
Lévay Mihály . . . »
Odray Celesztin . . »
Porubszky János . . »
Révész István id. . »
Urbán János . . . »
Varga Mihály . . . »
Baksay Károly . 1886.
Jakubovics Sándor . »
Kemény Géza . . . »
Klárik László . . . »
Léska József . . . »
Niedermann Márton »
Polákovics Mihály . »
Varázséji Béla . . . »
Simonffy Gentilisz . 1887.
Galcsek György dr. 1888.
Medveczky János . »
Nogáll László . . . »
Podhorányi József . »
Sperling Béla . . . »
Víz Zoltán . . . . »
Csapó János . . . 1889.
Hirling János . . . »
Krchnák János . . »
Kucsera Károly . . »
Magurányi József . »
Végh Kálmán . . . »
Kolossváry Mihály . 1890.
Sandula Imre . . . »
Tóth Kálmán . . . »
Hainiss Dezső . . . 1891.
Krauze Ferenc . . »
Radványi Béla . . »
Takáts Mihály . . . »
Zámbó Dezső . . . »
Drexler Antal . . . 1892.
Joó Antal . . . . . »
Petter Géza . . . . »

Rófusz Gábor . . . 1892.
100 Tóth István . . . »
Kokovay János . . 1893.
Pálinkás Antal . . . »
Schwarcz Gusztáv dr. »
Begyáts Gyula . . 1894.
105 Gossmann Ferenc . »
Hovány Orbán . . »
Sárgay Ferenc . . . »
Sztrízs József . . . »
Toldy Jenő . . . . »
110 BoroviczényNándor dr. 1895.
Buócz Rezső . . . »
Deák Péter . . . . »
Gerzsány János . . »
Schláger Árpád . . »
115 Sisa Imre . . . . . »
Galambos Sándor . 1896.
Királymezey Dezső . »
Mihálovits Ernő . . »
Nuszpel István . . »
120 Perémy Imre dr. . . »
Podhoránýi Adolf . »
Rácz Károly . . . »
Terlanday Rezső . . »
Altrichter Ferenc . 1897.
125 Boda János . . . »
Bogoss Béla . . . . »
Dobó István . . . . »
Fehér János . . . . »
Garancsy Péter . . »
130 Kontúr László . . . »
Lesnyovszky Ármin »
Matzenauer Oszkár »
Szabó István . . . »
Szilvásy Sándor . . »
135 Huszár László id. . 1898.
Kiss József . . . . »
Kubasek József . . »
Lakatos Kálmán . . »
Matkovich Sándor . 1898.
140 Nagy Mihály . . . »
Pusztai János . . »
Ribárik István . . »
Sille István . . . »
Szijgyártó Ferenc . »
145 Vayer József . . . »
Bazsó István dr. . 1899.
Csatáry Gusztáv . . »
Gregor Géza . . . »
Lakatos Antal . . . »
150 Mácsay Károly . . »
Matlon János . . . »
Thúry Károly . . . »
Tóth József . . . . »
Wimmerth Béla . . »
155 Balás Gyula . . . . 1900.
Csomor Sándor . . »
Fridrich Sándor . . »
Hanusz Zoltán . . »
Kósa József . . . . »
160 Szedlacsek István . »
Fehér Endre . . . 1901.
Hillenbrand Mór . »
Koncz István . . . »
Linka Ferenc . . . »
165 Merva Imre . . . . »
Szilágyi Imre . . »
Toma József . . . »
Csáki József . . . 1902.
Csizmadia Gyula . »
170 Gyenes Antal . . »
Huszár László ifj. . »
Nagy Imre . . . . »
Pesity Imre . . . . »
Puskásy László . . »
175 Richter Béla . . . »
Szabó Kálmán . . . »
Szilágyi László . . »
Szűcs Gyula . . . . »

Tóth Béla dr. . . . 1902.
180 Bencsik Pál . . . 1903.
Borsos János . . »
Eller Ferenc . . »
Gulyás Ferenc . . »
Kestler István dr. . »
185 Koncz József . . »
Lihoszith Ignác . . »
Serényi Béla . . . »
Zelinka László . . »
Bán Frigyes . . . . 1904.
190 Bartoss Géza . . . »
Kinczel Vencel . . »
Kopeczky József . »
Kovács József id. . »
Kovács József ifj. »
195 Lepey Emil . . . . »
Révész István ifj. . »
Szabados Gyula . . »
Tordy Árpád . . . »
Wertz József . . . »
200 Halász József . . . 1905.
Kovács Sándor . . »
Rehák Mátyás . . . »
Takács Mihály . . »
Timár Ambrus . . »
205 Tóth Imre . . . . »
Túróczi Énok . . . »
Vall Ferenc . . . . »
Kokovay István . . . 1906.
Lokaicsek Károly . »
210 Mikla Pál . . . . . »
Payer István . . . »
Pócz Mihály . . . »
Szabó Sándor . . . »
Sztriha Kálmán . . »
215 Törőcsik József . . »
Vedres Béla . . . . »
Vitéz Béla . . . . »
Wildmann Béla dr. . »

Aczél Aladár . . 1907.
220 Csincsák János . . »
Fitz István . . . . »
Forgács János . . . »
Géczy Géza . . . »
Held Imre . . . . »
225 Kardos Ágoston . . »
Kiss Géza . . . . »
Koterba István . . »
Kovács Antal . . . »
Latzkovits Rezső . »
230 Sztankó Béla . . . »
Antal Károly . . . 1908.
Béky László dr. . . »
Filó József . . . . »
Gregor Lajos . . . »
235 Kovács Ferenc . . »
Lantos Lajos . . . »
Medgyesy Gyula . »
Pichler István . . . »
Semsey Zoltán . . »
240 Sztolár István . . . »
Verdon Lajos . . . »
Hangay Rupert . . 1909.
Hirmann Miklós . . »
Illés Mihály . . . »
245 Karácsonyi József . »
Mészáros István . »
Nitsch Artúr . . . »
Rutskay Ágoston . »
Szaniszló Ferenc . »
250 Veszelovszky Gyula »
Csasztulik Imre . . 1910.
Cseh Endre . . . . »
Csúcs Kálmán . . . »
Dinka József . . . »
255 Herczeg János . . . »
Hornyik Sándor . . »
Horváth Elemér . . »
Kovács Vince . . . »

Liebner János dr. . 1910.
260 Molnár Zsigmond . »
Németh János . . . »
Víz Elemér . . . . »
Bucsányi Sándor . . 1911.
Hornyik Károly . . »
265 Kisznyér Kálmán . »
Miskolczy Jenő . . »
Nagy Sándor . . . »
Perger Ágoston . . »
Szabó Jenő . . . . »
270 Székely Ferenc . . »
Széll Kálmán . . . »
Trungel János ifj. . »
Wieland Mihály . . »
Károly János . . . 1912.
275 Pesthy Frigyes dr. . »
Szelepcsényi Endre »
Wiener Tibor . . . »
Wollemann Tóbiás . »
Antal Pál . . . . . 1913.
280 Bányász István . . »
Fekete Ferenc . . . »
Hauser Győző . . 1913.
Kardos Béla . . . »
Károlyi Lajos . . . »
285 Krizsek János . . . »
Rubovszky Zoltán . »
Stauffer Gyula . . »
Széll József id. . »
Szél József ifj. . . »
290 Winkler József . . »
Farkas István . . . 1914.
Hoitsy Pál . . . . »
Nagy Géza . . . . »
Németh István . . . »
295 Prukker István . . »
Rusch Gyula . . . »
Száraz János . . . »
Szedlacsek Mihály . »
Turcsányi Imre . . »
300 Urbán Gyula . . . »
Dudás Károly . . 1915.
Galla Ferenc . . »
Wayand Miklós . . »

†

Az Úrban elhunytak:

Az 1913. évben.

Ében Mihály dr., nagykőrösi plébános, ismeretlen időben.

Paull Ernö dr., püspökhatvani h. plébános, meghalt június 19-én.

Trummer Ferenc, pápai kamarás, czeglédberczeli plébános, segédesperes és ker. tanfelügyelő, meghalt augusztus 23-án.

Az 1914. évben.

Lehosith Kajetán, szentferencrendi szerzetes, az izsáki missiós-körzet misszionáriusa, meghalt május 5-én Majsajakabszálláson.

X. Pius Pápa Őszentsége, meghalt augusztus 20-án.

Az 1915. évben.

Zabb János, taksonyi plébános, január 17-én.

Személynévtár,

melyben a jelenleg élő papság nevei foglaltatnak.

Oldal.

Aczél Aladár 229. (vált.)
Altrichter Ferenc 286, 296.
Antal Károly 324.
Antal Pál 349, 396. (vált.)
Ádám János 73.
Árva Ferenc 337.

Bajcsy Gábor 298, 332, 372.
Bakó István 67, 245.
Baksay Károly 65, 89, 90, 92, 95, 101, 102, 105, 106.
Balás Gyula 189.
Bartoss Géza 307.
Bazsó István 102, 131.
Bán-Frigyes 391.
Báthy László 86. (vált.)
Bányász István 325.
Begyáts Gyula 121, 127.
Bencsik Pál (l. változások.)
Bernátsky Ferenc 95, 105, 389, 416.
Béky László 100, 102.
Boda János 273.
Bodonyi János 150, 208.
Bogoss Béla 382, 395.
Boroviczény Nándor 90, 102, 106, 275, 306.
Borsos János 359.
Boskó Fauszt (vált.)
Bősz Emil 95, 102, 106, 184.
Bucsányi Sándor 396.
Bucsek István 65, 89, 90, 93, 95, 102, 105, 106, 118.
Buócz Rezső 150.
Burány Gergely 81.

Chobot Ferenc 95, 106, 150, 164, 331.
Csapó János 366, 394.

Oldal.

Csasztulik Imre 328.
Csatáry Gusztáv 385.
Csáki József 280.
Cseh Endre 364.
Csincsák János 389.
Csizmadia Gyula 216.
Csomor Sándor 182.
Csúcs Kálmán 314. (vált.)

Deák Péter 371, 396.
Demka János 95, 138, 396.
Dinka József 296.
Dobó István 136, 194.
Dolenszky Imre 340, 396.
Drexler Antal 90, 238, 312.
Drien István 67, 95, 176, 225, 278.
Durny Boldizsár 337.
Dudás Károly 352. (vált.)

Eller Ferenc 139.
Erdélyi Ferenc 268, 397.

Farkas István 323.
Farkas Mihály 170, 212.
Fehér Endre 350.
Fehér János 136, 317.
Fekete Ferenc 164.
Filipcsics József 66, 255, 259, 321, 396.
Filó József 371, 396.
Fitz István 396.
Fleischmann Béla 199.
Forgács János 234.
Fridrich Sándor 90, 102, 138, 146.

Galambos Sándor 90, 343.
Galcsek György 65, 90, 100, 101, 106,

Oldal.

Galla Ferenc (vált.)
Gallovich Viktor 195, 210, 229.
Garancsy Péter 259.
Genzor József 120, 148, 183.
Gerzsány János 140, 236.
Géczy Géza 182.
Gossmann Ferenc 65, 90, 94, 104, 106.
Gregor Géza 154.
Gregor Lajos 377.
Gulyás Ferenc 362.
Gyenes Antal 236.

Hainiss Dezső 341.
Halász József 90, 93, 399.
Halmay József 255, 284, 375.
Hangai Rupert 120, 396.
Hanusz Zoltán 90, 252, 266, 330.
Hauser Viktor 146. (vált.)
Hegyi Antal 95, 102.
Held Imre 312.
Herczeg János 371.
Hermann Tádé 337.
Hillenbrand Móric 234. (vált.)
Hirling János 318, 324.
Hirmann Miklós 396, 397.
Hoitsy Pál (l. változások.)
Holmik János 95, 314.
Hornyik Károly 314.
Hornyik Sándor 314, 396.
Horváth Elemér 89, 90. (vált.)
Horváth József 105, 202, 302, 305.
Hosszú Ferenc (l. változ.)
Hovány Orbán 338, 354.

Oldal.
Huszár László id. , 148.
Huszár László ifj. 239, 396.

Igaz Péter 168, 219, 309.
Illés Mihály 364.

Jakubovics Sándor 154, 156, 218.
Joó Antal 197, 367.
Jung János 60, 65, 70, 77, 90, 106.

Kalmár János 95, 96, 396.
Karácsonyi József 289.
Kardos Ágoston 120.
Kardos Béla 362.
Kazaly Imre 67, 89, 95, 96, 102, 106, 264, 391.
Károly János 248.
Károlyi Lajos 210.
Kemény Géza 105, 195, 202.
Kestler István 89, 90, 91, 95, 102, 106.
Kincs István 72.
Kinczel Vencel 312.
Királymezey Dezső 148, 302, 309.
Kis József 136.
Kiss Gábor 289.
Kiss Géza 389.
Kiss Imre 95, 189, 396.
Kisznyér Kálmán 197.
Klárik László 195, 200.
Kokovay István 231.
Kokovay János 239, 259.
Kolossváry Mihály 66, 90, 105, 357, 359, 399.
Kommandinger V. (l. vált.)
Koncz István 167, 176.
Koncz József 234.
Konrády Lajos 87.
Kontur László 93, 95, 100.
Kopeczky József 170.
Korpás Pál 95, 367, 372, 377.
Kossitky Lajos 66, 95, 167, 184.
Koterba István 317.
Kovács Antal 102, 234, 248.
Kovács Ferenc 396.
Kovács József id. 239.
Kovács József ifj. 296.
Kovács Sándor 397.
Kovács Vince 395.
Kozma István 138, 150.
Kósa József 349.
Kratochwill József 89, 215.
Krauze Ferenc 140, 281.
Krchnák János 121, 133.
Krier József 95, 152.
Krizsek János 341.
Kubasek József 178, 224.
Kubinyi Endre 90, 149, 316.
Kucsera Károly 211.

Lakatos Antal 296.
Lakatos Kálmán 213, 229.
Lantos Lajos 357.
Latzkovits Rezső 371, 396.
Lepey Emil 68, 104, 118, 8. (vált.)
Lesskó István 84.
Lesnyovszky Armand 297.
Léska József 110, 197, 289, 345.
Lévay Mihály 95. 105, 324, 326, 328.
Liebner János (l. változ.)
Lihoszith Ignác 176.
Linka Ferenc 396.
Lokaicsek Károly 231.

Mácsay Károly 231, 275.
Magurányi József 197, 283.
Majer László 341, 345, 347.
Malits Frigyes 320.
Matkovich Sándor 372.
Matlon János 152.
Matzenauer Oszkár 66, 90. 91, 106. (vált.)
Medgyesy Gyula 371.
Medveczky János 154, 262.
Merva Imre 305.
Mezey Linusz 337.
Mészáros István 321.
Mihálovits Ernő 298, 332.
Mikla Pál 188. (vált.)
Miskolczy Jenő 399.
Molnár Zsigmond 231.
Motesiczky János 65, 89, 92, 94, 118, 264.
Moys Ernő 136, 138, 144.
Mócza Imre 95, 96.
Munka István 95, 396.

Nagy Géza 399.
Nagy Imre (l. változások.)
Nagy Lajos 174, 236.
Nagy Mihály 383.
Nagy Sándor 264.
Németh István 199.
Németh János 362.
Niedermann Márton 396.
Nitsch Artúr 68, 118, 396.
Nogáll László 351.
Nuszpel István 275, 286.

Odray Celesztin 80, 179. 181, 309.

Payer István 186, 394.
Pálik Arzén 337. (vált.)
Pálinkás Antal 325.
Pelczer Béla 124.
Perémy Imre 90, 95, 106. 266, 330.
Perger Ágoston 396.
Pesity Imre 394.
Pesthy Frigyes 159. (vált.)
Petter Géza 295.
Pichler István 231, 391.
Podhorányi Adolf 129, 273.
Podhorányi József 66, 90, 120, 127, 204, 404.
Polákovics Mihály 224.
Porubszky János 338, 354.
Pozsár Endre 289.
Pócz Mihály 255.
Prukker István 133.
Puskásy László 178.
Pusztai János 328.

Radványi Béla 176, 250, 261.
Radvánszky József 337.
Rácz Károly 347. (vált.)
Rehák Mátyás 312.

Oldal.
Réthi Gyula 320.
Révész István id. 95, 105, 218, 296.
Révész István ifj. 357.
Ribárik István 239.
Richter Béla 218.
Rovnyán János 250, 252, 266.
Rófusz Gábor 150, 159.
Rózsahegyi Gyula 65, 82, 89, 90, 106, 213, 316.
Rubovszky Zoltán (vált.)
Rusch Gyula 161. (vált.)
Rutskay Ágoston 352. (vált.)

Sandula Imre 90, 95, 302, 314.
Sárgay Ferenc 164, 168.
Sárkány Pál 90, 246.
Schláger Árpád 89, 204, 248.
Schloszár János 176, 186.
Schmidt János 65, 111, 120, 550, 268.
Schwarcz Gusztáv 89, 95, 105, 106, 231.
Semsey Zoltán 219.
Serényi Béla 178, 234.
Sille István 396.
Simonffy Gentilisz 381.
Sisa Imre 366.
Smeringa József 89, 120, 161.
Smóding Péter 337.
Somogyi Károly 323.
Sperling Béla 95, 236.
Srenker Endre 95, 96, 343, 396.
Stauffer Gyula 124.
Stoics Károly 156, 193.
Szabados Gyula 364. (vált.)
Szabó István 371.
Szabó Jenő 301. (vált.)
Szabó Kálmán 296.
Szabó Sándor 377.
Szaniszló Ferenc 374.
Száraz János 281.

Oldal.
Szedlacsek István 234, 396.
Szedlacsek Mihály 193.
Szedmák József 278, 296.
Szelepcsényi Endre 278, (vált.)
Székely Ferenc 396.
Szél József id. 298, (vált.)
Széll József ifj. 266.
Széll Kálmán 99.
Szijgyártó Ferenc, 170 272.
Szilágyi Imre 305.
Szilágyi László 375.
Szilvásy Sándor 367, 374.
Szirmai János 269.
Szirmák Béla 159, 280, 341.
Sztankó Albert 182, 396.
Sztolár István 391.
Sztriha Kálmán 359.
Sztrizs József 207.
Szűcs Gyula 380.

Takács Mihály ifj. 296.
Takáts Mihály id. 89, 286, 297, 301.
Tamásy Pál 67, 90, 261, 264, 270. (vált.)
Tanács József 222.
Terlanday Rezső 261, 270.
Thúry Károly 371.
Timár Ambrus (változások)
Toldy Jenő 353, 357, 359.
Toma József 156.
Tordy Árpád 286.
Tóth Béla 102, 179, 188. (vált.)
Tóth Dezső 337.
Tóth Imre 380.
Tóth István 397.
Tóth József 359.
Tóth Kálmán 164, 173.
Törőcsik József 371.
Trungel János id. 95, 250. 254, 268.
Trungel János ifj. 396.

Oldal.
Turcsányi Imre 242.
Túróczi Énok (változások.)

Ulár István 102, 105, 106 380.
Urbán Gyula 254.
Urbán János 375, 382, 391.

Vall Ferenc 234, 396.
Varázséji Béla 90, 95, 105, 213, 234.
Varga Mihály 105, 353, 354, 364.
Vayer József 238.
Vághegyi Ágoston 66, 90, 364.
Vedres Béla 231
Verdon Lajos 100, 102.
Veszelovszky Gyula 330.
Véber Istvan 95.
Végh Kálmán 367.
Vértes János 178, 258.
Vimmer Ferenc 149, 338.
Vitéz Béla 268.
Víz Elemér 127.
Víz Zoltán 95, 105, 234. 242.

Wayand Miklós 216. (vált.)
Wertz József 234.
Wieland Mihály 216.
Wiener Tibor 248.
Wildmann Béla 100, 102, 105, 106.
Wimmerth Béla 312.
Winkler József 396.
Wollemann Tóbiás 229, 396.

Zabb János 150, 248, 250, 437, (vált.)
Zámbó Dezső 105, 281, 359.
Zehetbauer Ottó 83.
Zelinka László 234.

Helynévtár.

Plébániák és lelkészségek.

	Oldal.
Abony	7, 326.
Alpár	7, 341.
Alsónémedi	275.
Alsósáp	150.
Apostag	7, 234.
Aszód	82, 195.
Bag	197.
Becske	152.
Berczel	154.
Berkenye	8, 138.
Békéssámson	382.
Boldog	8, 199.
Borsosberény	8, 10, 139.
Bugyi	278.
Buják	164.
Csanytelek	353.
Cserhátszentiván	168.
Csécse	167.
Csépa	343.
Csongrád	367.
Csömör	213.
Czegléd	7, 302.
Czeglédberczel	305.
Czibakháza	345.
Dány	250.
Derekegyháza	371.
Dócz	383.
Dunaharaszti	237.
Dunakeszi	216.
Ecseg	170.
Ecser	218.
Erzsébetfalva	238.
Fót	219.
Galgahévíz	72, 200.
Galgamácsa	121.
Gödöllő	202.
Gyömrő	306.
Hatvan	7, 78, 179.
Heréd	182.
Herencsény	173.
Hódmezővásárhely	7, 385.
Irsa	307.
Isaszeg	205.
Izsák	286.
Jánoshida	80, 318.
Jászkarajenő	348.
Jobbágyi	183.
Kartal	207.
Kálló	184.
Kecskemét	289.
Kerekegyháza	296.
Kerepes	222.
Kiskúndorozsma	88, 389,
Kiskúnfélegyháza	354.
Óplébánia	356.
Újplébánia	357.
Kalmár lelk.	359.
Kiskúnhalas	359.
Kiskúnmajsa	362.
Kispest	310.
Kocsér	297.
Kosd	7, 124.
Kóka	252.
Kúnszentmiklós	239.
Lajosmizse	297.
Lőrinczi	8, 186.
Magyarnándor	7, 8, 156.
Mátraszőllős	174.
Mende	261.
Mezőtúr	328.
Mindszent	372.
Mogyoród	68, 224.
Monor	312.
Nagykáta	7, 262.
Nagykökényes	88, 189.
Nagykörös	298.
Nagymágocs	374.
Nézsa	159.
Nógrád	7, 8, 10, 140.
Nógrádverőcze	7, 8, 144.
Nőtincs	146.
Őrkény	280.
Palotás	189.
Pálmonostora	88, 364.
Pereg	7, 242.
Pusztavacs	314.
Püspökhatvan	127.
Püspökszilágy	129.
Rákóczifalva	330.
Rákoscsaba	225.
Rákospalota	229.
Rétság	8, 148.
Romhány	7, 8, 161.
Sándorfalva	391.
Sári	281.
Solt	245.
Soroksár	246.
Szank	366.
Szegvár	375.
Szelevény	349.
Szendehely	149.
Szentes	377.
Szentlőrinczkáta	254.
Szentmártonkáta	255.
Szolnok	332.
Sződ	131.
Taksony	8, 248.
Tatárszentgyörgy	283.
Tápé	394.
Tápióbicske	264.
Tápiógyörgye	320.
Tápióság	7, 266.
Tápiósáp	268.
Táplósüly	269.
Tápiószecső	270.
Tápiószele	321.
Tápiószentmárton	272.
Terény	7, 8, 176.
Tiszaföldvár	350.
Tiszavárkony	337.
Tóalmás	258.
Tószeg	338.
Tömörkény	380.
Törtel	340.
Tura	7. 208.
Újhartyán	284.

	Oldal.
Újkécske	351.
Újpest	232.
Újszász	323.
Úri	273.
Üllő	315.
Vácz	111.
Alsóplébánia	116.
Felsőplébánia	118.
Fegyház	120.
Váczhartyán	8, 134.
Váczszentlászló	210.
Valkó	211.
Vecsés	316.
Veresegyház	136.
Verseg	193.
Zagyvarékas	324.
Zsámbok	259.

Fiókegyházak.

	Oldal.
Acsa	128.
Alag	217.
Alberti	308.
Algyő	81, 392.
Alsódabas	281.
Alsópetény	160.
Alsótold	169.
Ányás	383.
Áporka	243.
Bánk	148.
Bénye	318.
Bér	166.
Bokor	169.
Csabony	236.
Cserhátsurány	174.
Csomád	138.
Csontfalu	176.
Csővár	128.
Czinkota	214.
Dab	243.
Debercsény	8, 157.
Diósjenő	8, 10, 143.
Domony	196.
Dömsöd	7, 244.
Dubina	159.
Dunaegyháza	235.
Dunavarsány	7, 249.
Dunavecse	7, 235.
Egyházasdengeleg	191.
Egreskáta	257.
Erdőkürt	185.
Erdőtarcsa	186.
Fábiánsebestyén	380.
Farmos	322.
Felsődabas	282.
Felsőpetény	147.
Felsősáp	151.
Felsőtold	169.
Fülöpszállás	287.
Galgaguta	155.
Galgagyörk	128.
Garáb	84, 170.
Gomba	274.
Göd-villatelep	133.
Gyón	282.
Héhalom	191.
Hévizgyörk	78, 198.
Horpács	8, 10, 140.
Iklad	196.
Jászszentlászló	363.
Kakucs	285.
Káposztásmegyer	221.
Káva	265.
Keszeg	160.
Kétbodony	8, 10, 162.
Kisbágyon	191.
Kisecset	158.
Kiskúnlaczháza	244.
Kisnémedi	130.
Kistarcsa	223.
Kozárd	172.
Kutassó	170.
Ladánybenye	298.
Legénd	151.
Maglód	219.
Magyartés	370.
Majosháza	250.
Mánya	370.
Máriabesnyő	203.
Mátyásföld	215.
Nagytarcsa	224.
Nagyrév	346.
Nógrádkövesd	156.
Nyáregyháza	309, 396.
Ócsa	87, 277.
Ókécske	352.
Orgovány	288, 395.
Ősagárd	147.
Őrszentmiklós	133.
Páhi	288, 395.
Pánd	265.
Pencz	8, 125.
Pestszentlőrincz	311.
Pestújhely	231.
Peszéradacs	241, 284, 396.
Péczel	227, vált.
Péteri	306.
Pusztacsév	313.
Pétermonostora	98, 366.
Pilis	309.
Pusztaberki	140.
Pusztagöd	133.
Pusztamérges	364.
Rád	7, 126.
Rákoskeresztúr	228.
Rákosliget	228, vált.
Rákosszentmihály	215.
Sövényháza	385.
Szabadszállás	288.
Szada	137.
Szalkszentmarton	240.
Szanda	177.
Szandakér	178.
Szandaváralja	178.
Szarvasgede	184.
Szátok	8, 10, 163.
Szécsényke	153.
Szente	10, 158.
Szirák	89, 192.
Szokolya	8, 145.
Tass	240.

	Oldal.
Tereske	10, 73, 163.
Tiszainoka	347.
Tiszakürt	347.
Tiszasas	344.
Tiszaug	344.
Tiszaujfalu	342.
Told	169.
Tolmács	10, 89, 149.
Váczbottyán	7, 135.
Váczduka	7, 135.
Váczkisújfalu	7, 122.
Váczrátót	133.
Vanyarcz	156.
Vasad	313.
Vezseny	338.
Zagyvaszántó	188.
Zsidó	88, 123.

Puszták, tanyák, majorok.

	Oldal.
Ábrahámtelek	322.
Adacs	395.
Agárdytelep	287.
Albertmajor	189.
Almavölgypuszta	186.
Almásy Pál-telep	215.
Ágasegyháza	295.
Ákosnyire	206.
Alsóalpár	295.
Alsóbikk	173.
Alsójárás	288.
Alsókara	349.
Alsómajor	170, 203.
Alsórét	209, 380.
Alsószállás	361, 396.
Annahalom	322.
Annatelep	215, 287.
Antalmajor	122.
Apaj	241, 395.
Aranyegyháza	289.
Aranyhegypuszta	363.
Aranykútmajor	166.
Aranyospuszta	184.
Ágasegyháza	395.
Árpádfalu	375.
Árpádhalma	375.
Árpádmajor	132.
Árpádtelep	215.
Átokházapuszta	391.
Babád (Alsó, Felső)	282.
Babathpuszta	203.
Bablevesmajor	169.
Bábahegypuszta	391.
Bajpuszta	181.
Bakóhalom	246.
Baks	381.
Baksi-szőllőpuszta	354.
Balásypuszta	170.
Balázsypuszta	289.
Balázstanya	288.
Ballószög	295.
Balota	361, 396.
Bánkháza	243.
Bánkháztelep	246.
Bánkvölgyimajor	160.
Bánódülő	363.
Barinatelep	126.
Baracspuszta	283, 395.
Bade	304.
Belsőmajor	206, 246, 271, 343.
Benediktytanya	322.
Bedek	380.
Berettyózug	330.
Bertamajor	194.
Bertalanmajor	273.
Besenyőpuszta	301.
Besnyő (Alsó-Felső)	281.
Békavárpuszta	152.
Bélahalom	168.
Bikahegy	366.
Bille	262.
Birincsek	322.
Bodoglár	361, 396.
Bodóvölgy	174.
Bogarastanya	168.
Bogárzó	381.
Bojtártelek	375.
Bolditanya	186.
Boldogkáta	257.
Borbás	295, 396.
Bordánydűlő	391.
Borsihalom	343.
Borzashegymajor	279.
Bög	352.
Bösztör	240.
Bugacz (Kis, Nagy)	295, 395.
Büdöstó	155.
Corvinatelep	215.
Csabony	236.
Csákóitanya	212.
Csalipuszta	279.
Csalános	295.
Csanádfehéregyháza	236.
Csárdapuszta	166.
Cselőtepuszta	124, 125.
Csemő	304.
Csengőd	288.
Csepelyepuszta	186.
Cseresmajor	160.
Cserhátalja	204.
Cseresszentlászló	372.
Cserepes	382.
Cserkút	169.
Cserőpuszta	305.
Cservölgy	178, 197.
Csikóspuszta	177, 286.
Csintoványtanya	289.
Csóka	245.
Csolhány	155.
Csólyos	363.
Csontfalu	176.
Csonkás	211.
Csórpuszta	174.
Csörögi szőllők	132.
Csúcstelep	375.
Csurgaymajor	280.
Csurgópuszta	193.
Csurgótelep	126.
Czebe	288.

Oldal.

Czibakpuszta (Alsó-Felső) 281.
Cziczka 228, 269.
Czimerpuszta 288.
Cziframajor 193.
Czövektanya 274
Dánszentmiklós 308, 396.
Daróczpuszta 185.
Dávidamajor 200.
Deákhalom 327.
Debeák 361.
Dennek 164.
Deutschtelep 287.
Délegyháza 279.
Délkútmajor 153.
Dolinapuszta 186.
Domonyvölgy 196.
Dónát 380.
Ebeczkytanya 322.
Ecsedpuszta 301.
Ecskend 122.
Egeres (Alsó-Felső) 166.
Egerszeg 196.
Egrestanya 123.
Elege 374.
Ellés (monostora) 88, 370.
Ehmanntelep 215.
Emmamajor 152.
Emsepuszta 207.
Eperjesmajor 153.
Erdeytanya 228.
Erdőszöllök 263.
Erekköze 263.
Eresztő 361, 396.
Erzsákhalma 340.
Erzsébetmajor 273, 377.
Erzsébetpuszta 168.
Essőpuszta 284, 396.
Etelkapuszta 151.
Fannymajor 207.
Fáytanya 228.
Fáradttanya 321.
Fark 392.
Farkasberek 155.
Farkaspuszta 275.
Farkasvölgy 164.
Farkirét 392.

Oldal.

Fehértó 361, 381, 396.
Feketeerdő 196.
Feketetanya 209, 228, 289, 392.
Feketepuszta 301.
Felgyő 370.
Felsőalpár 295.
Felsőbikk 173.
Felsőjárás 288, 301.
Felsőkara 349.
Felsőmajor 144.
Felsőpusztaszer 354.
Felsőszászberek 324.
Felsővarsány 332.
Fenyőharaszt 182.
Ferenczszállás 358.
Ferihegy 317.
Fintó 223.
Flóramajor 196.
Fodortanya 287.
Fogacs 155.
Forrásmajor 215.
Forró 257, 269.
Földvárymajor 313.
Fruzsinamajor 377.
Fülöpkerekegyháza 288.
Fürgés 211.
Füzes 361, 396.
Füzhalom 246.
Galambospuszta 128.
Galambostelep 166.
Gátér 357.
Gazos 194.
Gedeontelep 287.
Gombos 358.
Gorzsa 389.
Gőböljárás 263, 283, 288, 361, 391, 396.
Görbeér 181
Görbeszék 321.
Gubacspuszta 247.
Gyálpuszta 277, 395.
Gyalupuszta 350.
Gyevimajor 370.
Györgykirályság 380.
Gyulamező 382.
Gyúrpuszta 188.

Oldal.

Gyügér 345.
Hajdúárok 160.
Halásztanya 279.
Halesz 322, 350, 363.
Halomegyháza 317.
Hangácspuszta 186, 301.
Hantháza 385.
Haragos 163.
Haraszt 203, 209.
Harasztipuszta 173.
Harka 396.
Helvéczia 295.
Hernád (Alsó-Felső) 285.
Hernádtelep 197.
Heténeygyháza 295.
Hényel 166.
Hétszilvás 223.
Hideghegy 146.
Holdasgödörpuszta 151.
Homokerdő 257.
Homokmajor 257.
Homokpuszta 350, 395.
Homokitanyák 392.
Homokynétanya 202.
Homoltájpuszta 301.
Hosszútisztás 251.
Hosszúvölgy 168.
Huszárvölgypuszta 160.
Huszkatelep 215.
Ilkamajor 132, 185, 206.
Illésypuszta 149.
Ilonamajor 280.
Imreháza 217.
Inárcs (Alsó-Felső) 285.
Iparhegy 363.
Irinyipuszta 231.
Irmamajor 392.
Irtáspuszta 149.
Istvánházapuszta 350.
Istvánhegyes 372.
Istvánmajor 280.
Istvánújfalu 343.
Jakabszállás 269, 358, 395.
Jakabszél 288.
Jákot 155.
Jánoshegy 146.
Jásztelek 148.

	Oldal.
Jenő	349.
Josephine	381.
Jóvíztanya	126.
József-főhercegtelep	215.
Józsefmajor	273.
Juharos	197.
Juliamajor	153.
Kacsicska	163.
Kadafalva	295.
Kaján	380.
Kállószög	295.
Káldypuszta	152.
Káldytanya	322.
Kálmánháztanya	133.
Kámaniszőllők	304.
Kapáskút	147.
Kaparás	281.
Kápolnásberek	377.
Káposztásmegyer	221.
Karvasytanya	282.
Károlymajor	130, 392.
Kaskantyú	288.
Katalinpuszta	150.
Katonatelep	295.
Kelecsény	8.
Kéméndtanya	125.
Kerekdomb	352.
Kerekes	263.
Kerekharaszt	182.
Keresztvölgy	172.
Kétkürtöstanya	321.
Kigyósi szőllők	133.
Kigyós	363.
Kisalpár	295.
Kisasszonypuszta	347.
Kisbábony	240,
Kisfélegyháza	322.
Kisgombos	181.
Kisharaszti	212.
Kisjobbágyipuszta	184.
Kiskartalpuszta	207.
Kiskelecsény	153.
Kiskirályság	380.
Kiskövesdpuszta	176.
Kismorgó	146
Kispuszta	345.
Kispolgárok otthona	223.
Kistarcsaújfalu	224.
Kistanya	200,
Kistemplomtanya	391.
Kistelek (Alsó-Felső)	361, 396.
Kisújváros	375.
Kisvány	279.
Kiszér	385.
Klabertelep	295.
Kláramajor	152, 271, 372.
Kóczánmajor	306.
Kóczántanya	218.
Kontra	377.
Konstanszmajor	131.
Konyhadűlő	363.
Koplalómajor	169.
Kormospuszta	164.
Koronamajor	122.
Korsóstanya	324.
Koronaliget	211.
Kósapuszta	344.
Kossúthfalva	238.
Koszorús	374.
Kosztkatelep	287.
Kőkút	363.
Kömpöcz	363, 396.
Köncsög	7, 295, 395.
Kötöny	361, 396.
Középhegy	214.
Középmajor	246.
Kubinyitanya	273.
Kukér	288,
Kúnágasegyháza	363.
Külsőmezőpuszta	322.
Kurjantótanya	288,
Lajosmajor	153.
Lajosszállás	375.
Lajostanya	375.
Lapistó	380.
Laszkárymajor	162.
Lászlótelep	375.
Lápostóhegy	391.
Lebuki	228.
Lebujmajor	319, 322.
Ledérpuszta	164.
Lehegő	366.
Lengyelfalva	285.
Levelén	374.
Liszkó (Alsó-Felső)	173.
Locsodpuszta	268.
Lókospuszta	147.
Loskihalom	330.
Lövőtér	280.
Lucskamajor	215.
Ludas	374.
Macskárok	155.
Magdolnatelep	271.
Magyarytanya	273.
Mágocsmajor	375.
Majsai Jakabszállás	358, 395.
Makkosház	133.
Malomsáp	182.
Máma	370.
Mánytelek	281, 396.
Máriahegy	295.
Máriakápolna	395.
Máriaszállás	363.
Máriavölgypuszta	192.
Margitmajor	152, 209, 244.
Márkút	240.
Martfű	350.
Martély	389.
Mártély	7, 88.
Matkó	295, 395.
Mátévölgye	347.
Megyer (Kis-Nagy)	321,
Megyerke	122.
Melindamajor	382.
Méntelep	295.
Migazziburg	145.
Mikebuda	308, 396.
Miklósmajor	186.
Miklóstelep	295.
Mindszentpuszta	194.
Mikehalom	246.
Mocsárospuszta	170.
Mogyoróspuszta	135.
Monostor (Alsó-Felső)	295.
Monostorliget	72, 202.
Monostorpuszta	358, 395.
Morgóspuszta	186.
Móriczgát	366.

	Oldal.
Móriczpuszta	147
Mucsiház	380
Nádasd	166
Nádasd (Alsó, Felső)	176.
Nádormajor	214.
Nagyállásmajor	305.
Nagycseres	130.
Nagygombos	181.
Nagygöböljárás	324.
Nagykirályság	380.
Nagylénia	130.
Nagymajor	162, 207.
Nagymezőpuszta	169.
Nagymorgós	146.
Nagypatakpuszta	174.
Nagypuszta	377.
Nagyrózsáspuszta	324.
Nagyszőllőpuszta	173.
Nagytelek	181, 200.
Nemesráda	279,
Névtelentanya	123.
Ninamajor	152.
Nyársapáti	301.
Nyáregyháza	309, 396.
Nyárjas	347.
Nyárvesztőpuszta	322.
Nyilas	7.
Nyirp. (Belső-Külső)	295.
Nyiregyházapuszta	204.
Nyiresszőllőtelep	133.
Nyomás	374.
Óhegy	214.
Oláhházidűlő	352.
Ómajor	253.
Ordaspuszta	155, 250.
Oszlár (Kis-Nagy)	269.
Óvarsány	182.
Ökörtelek	223.
Öregcselőte	125.
Öreghegy	295, 391.
Öregszőllők	263, 304.
Ördöngős	372.
Pajtapuszta	190.
Pakony (Alsó-Felső)	278, 395.
Páka	358.
Páki	288.
Paládics	377.
Pálos	363.
Páltelekpuszta	190.
Paphalom	181.
Paptelek	372.
Parlagpuszta	159.
Pásztózúg	330.
Patkányos (Alsó-Felső)	189.
Paulovicstanya	206.
Pekárytanya	228.
Perespuszta	178, 330.
Percsora	385.
Peregihalom	352.
Perjéstanya	324.
Pernyepuszta	188.
Peszér (A. F. K.)	241, 284.
Pirtó	361, 396.
Pitricsom	385.
Pokolhalom	321.
Pótharaszt	285.
Potyporos	176.
Rónaytanya	322.
Pusztaálmos	186.
Pusztabánréve	330.
Pusztabille	262.
Pusztacsév	313.
Pusztakerekegyháza	240.
Pusztakúria	330.
Pusztakiskér	177.
Pusztalob	315.
Pusztamizse	319.
Pusztapó	330.
Pusztaszántó	148.
Pusztaszentgyörgy	241.
Pusztaszentiván	243.
Pusztaszentistván	262.
Pusztaszentkirály	251.
Pusztaszer	7, 75, 384.
Pusztaszór	130.
Püspökmajor	277.
Püspökmagyalos	185.
Püspöktanya	325.
Ráda (Alsó-Felső)	279.
Radványimajor	152.
Rákócziliget	238.
Rákóczimajor	163.
Rávágy	354.
Rekettye	361, 396.
Rekettyés	322.
Remanenczia	246.
Reviczkytelep	287.
Rétitanya	350.
Rétszélpart	200.
Révbér	246.
Rózsahegymajor	152.
Rózsásalmás	168.
Rudolfvölgy	212.
Rúghegy	359.
Ság	346.
Sándormajor	200.
Sándortanya	279.
Sáp (Belső-Külső)	347
Sárhalmidűlő	352
Sárközytanya	322
Sarlósár	284.
Sárszög	345.
Sashalom	181, 327.
Sasülés	385.
Selyp	188.
Sikátorpuszta	221.
Simontanya	212.
Siróhegy	354.
Soroksárpéteri	247.
Sóskút	246.
Sóstópuszta	131.
Söregpuszta	272.
Sövényháza	384.
Sörkéd	392.
Sträusslertanya	206.
Sügyipuszta	128.
Süripuszta	270.
Szabad-Jakabszállás	289.
Szabadszálláspuszta	289.
Szabadrét	284.
Szabóhegy	359.
Szajortelep	287.
Szalaytanya	279.
Szálláspuszta	155.
Szálláskapuszta	160.
Szamkópuszta	166.
Szandakér	178.
Szárazhegytelep	313.
Szárazrét	169.
Száraztópuszta	173.

Oldal.

Szárítópuszta 203.
Szarkás 295.
Szedriapuszta 240.
Szelényitanya 322.
Szendreymajor 375.
Szentgyörgytelep 215.
Szentivánpuszta 159, 243.
Szentjakabpuszta 225.
Szentkirály (Alsó-Felső) 7, 295.
Szentkirályi tanya 273.
Szentkút 358.
Szentlőrinczpuszta 295, 396.
Szentmiklóspuszta 330.
Szentorbánhegy 285.
Szenttamáspuszta 241, 395.
Székfű 374.
Szer 75, 384.
Széktó (Alsó-Felső) 295.
Széphalmidülő 352.
Széphalompuszta 168.
Székelyszőllőtelep 282.
Székes 257.
Szilágyitanya 228.
Szilosaljapuszta 198.
Sziluskapuszta 149.
Szilvágypuszta 174.
Szobotkamajorok 385.
Szomjastanya 169.
Szomolyapuszta 139.
Szondapuszta 335.
Szórpuszta 7, 130.
Szőllőkalja 178.
Szőllősgyál 277.
Szőllőspuszta 382.
Szöröshalom 321.
Szőröspuszta 324.
Szuhavölgyipuszta 184.
Szúnyog 395.
Szúnyogos 257.
Szúnyogtanya 279.
Szűcsipuszta 288.
Tabdypuszta 288.
Táborhegy 327.
Tahymajor 274.
Tajó 301, 396.

Oldal.

Taksonyimajor 249.
Tamáskáta 257.
Tamota (Kis-Nagy) 189.
Tápiómajor 271.
Tarkács 132.
Társmajor 211.
Teczemajor 132.
Teczlaktanya 186.
Teés 370.
Telekmajor 244.
Telekitanya 288.
Tepke 176.
Terehalom 372.
Teréziamajor 188.
Teréztelep 202, 223.
Tetepuszta 275.
Tetétlenpuszta 349.
Tetszlak 189.
Tetővár 349.
Tételhát 377.
Tibortelep 375.
Tihanyipuszta 347.
Tinójárás 280.
Titelalja 246.
Tófalupuszta 198.
Tógátpuszta 178.
Tolvajos 288.
Tópartpuszta 347.
Tóthmajor 246.
Tompahát (Ó-Új) 375.
Tőke (Kis, Nagy) 380.
Tömörkénymajor 381.
Törökfáipuszta 295.
Törökkútitanya 212.
Tövesmajor 306.
Túzberek 218.
Udvarhelypuszta 150.
Újbög 352.
Újház 251.
Újhegy 214.
Újmajor 144, 182, 192, 203, 207, 251, 253, 313, 321.
Újvarsány 182.
Újvilágpuszta 147.
Újváros 330.
Újváros (Kis, Nagy) 372.
Úrihegy 295.

Oldal.

Uzovicstelep 287.
Usztató 377.
Üllés 391.
Ürbő (Alsó-Felső) 279, 395.
Ürgemajor 206.
Ürgéspuszta 155, 189.
Ügyerszőllők 304.
Vacsihegy 295.
Vadalmáspuszta 160.
Vadaspuszta 236.
Vágójárás 295.
Vaggontelep 200.
Vány 279.
Várhát 354.
Városföld 295.
Varsány 7.
Vasúttelep 181, 306.
Vatyapuszta 285.
Vekerzug 380.
Veresmajor 188.
Veressáp 182.
Vicziánpuszta 137.
Vicziántanya 322.
Vicziántelep 287.
Vidatelep 215.
Vidipuszta 265.
Viktormajor 211.
Világospuszta 162, 172.
Vinczetér 281.
Virágpuszta 166.
Vörösmajor 194.
Wekerle-munkástelep 310.
Werbőczypuszta 160.
Zádortanya 356
Zaymajorok 382.
Zoltánmajor 194.
Zoltántér 375.
Zsákfa 176.
Zsana 361.
Zsidóliget 123.
Zsigerhát 354, 377.
Zsigmondmajor 212.
Zsigmondtanya 259
Zsombékút 288.
Zsombó 391.
Zsukmapuszta 147.

Szerzetes rendházak.

	Oldal.		Oldal.		Oldal.
Erzsébetfalva	417.	Kiskúnfélegyháza	413.	Rákospalota	412, 413.
Fót	411.	Kiskúnmajsa	415.	Szegvár	412.
Gödöllő	404, 414.	Kóka	415.	Szolnok	406.
Hódmezővásárhely	416.	Máriabesnyő	408.	Újpest	412, 416.
Kecskemét	402, 404.	Pestszentlőrincz	417.	Vácz	399, 407, 410.